DOSTOÏEVSKI

L'ADOLESCENT (VOL. 1)

ROMAN • TRADUIT DU RUSSE PAR ANDRÉ MARKOWICZ

Feodor Mihailovici Dostoievski

ADOLESCENTUL

Roman în trei părți PARTEA ÎNTÂI

CAPITOLUL ÎNTÂI

I

M-am apucat să aştern pe hârtie această istorie a primilor mei paşi pe drumul vieții, fiindcă nu m-a răbdat inima să n-o fac, deşi mă puteam lăsa păgubaş. De un lucru sunt însă convins: nu mă mai apuc în viața mea să-mi scriu autobiografia, chiar de-ar fi să mai trăiesc o sută de ani. Trebuie să fii straşnic de îndrăgostit de tine însuți ca să-ți dezvălui sufletul fără pic de ruşine. Singura mea scuză e că, spre deosebire de toți cei ce mânuiesc condeiul, eu nu scriu spre a-mi atrage laudele cititorilor. Dacă într-o bună zi m-am hotărât să-mi însemn până în cele mai mici amănunte tot ce am pătimit de un an încoace, aceasta se datoreşte unui puternic imbold lăuntric, căci prea m-au uluit cele petrecute. Vreau să redau aidoma întâmplările, străduindu-mă din răsputeri să nu adaug nimic şi mai cu seamă să nu mă las ispitit de meşteşugul scriitoricesc; un literat scrie treizeci de ani şi până la urmă nici el nu ştie de ce s-a trudit atâta amar de vreme. Eu nu sunt scriitor şi nici nu vreau să fiu, căci aş socoti o necuviință şi o mârşăvie faptul de a-mi da în vileag toate tainițele inimii şi de a face negustorie la taraba lor literară cu descrierea meşteşugită a simțămintelor mele. De aceea mă şi înfurie presimțirea că, pe cât se pare, n-am să pot ocoli cu desăvârşire descrierea sentimentelor şi a gândurilor pe care acestea ți le stârnesc (nici chiar pe cele mai vulgare), deoarece influența literaturii este atât de nefastă, încât te corupe chiar şi atunci când te îndeletniceşti cu ea numai pentru sufletul tău. Mai ales cugetările tale personale pot părea uneori foarte banale, fiindcă un lucru pe care tu pui mare preț ar putea să nu prezinte nici un interes pentru altcineva. Dar să lăsăm la o parte aceste comentarii, cu toate că ele ar putea servi drept prefață, căci alta tot nu am de gând să scriu. Să intru aşadar în subiect, deşi cred că cel mai greu

e să începi un lucru, oricare ar fi el.

II

Încep aşadar, sau mai bine zis aş vrea să-mi încep însemnările de la data de septembrie anul trecut, şi anume din ziua când am întâlnit pentru prima oară pe...

Dar să explic aşa din senin pe cine am întâlnit atunci, când nimeni nu ştie încă despre ce e vorba, mi se pare cu totul nepotrivit; ba mai mult, socotesc vulgar până şi tonul cu care am pornit, căci după ce am făgăduit că mă voi feri de orice tertipuri literare, m-am lăsat ispitit de ele chiar de la primul rând. Dar pe cât se pare, pentru a scrie cu miez nu-i de ajuns să vrei. Şi apoi, după părerea mea, în nici o limbă europeană nu-i atât de greu să scrii ca în limba rusă. Recitind rândurile aşternute până acum pe hârtie, îmi dau seama că nu sunt chiar atât de prost cum reiese din ele. De ce s-o fi exprimând un om inteligent cu mult mai prost decât gândeşte? În tot cursul anului trecut, hotărâtor pentru viața mea, această nepotrivire m-a izbit adesea în convorbirile mele cu oamenii şi mi-a pricinuit multe frământări.

Deşi sunt hotărât să încep tot cu ziua de 19 septembrie, vreau mai întâi să spun pe scurt câte ceva despre mine: cine sunt, unde mă găseam atunci, prin urmare să arăt măcar în parte ceea ce se petrecea în capul meu în dimineața aceea de 19 septembrie, pentru a lămuri mai bine cititorului, poate şi mie însumi, cele întâmplate.

Am douăzeci de ani împliniți şi am terminat de curând liceul. Mă numesc Dolgoruki şi din punct de vedere legal sunt fiul lui Makar Ivanov Dolgoruki, un fost iobag de la curtea boierilor Versilov. Trec aşadar drept fiul lui legitim, deşi sunt un bastard în toată puterea cuvântului, căci adevărata mea obârşie nu poate fi pusă la îndoială. Iată cum s-au petrecut lucrurile: acum douăzeci şi doi de ani, moşierul Versilov (tatăl meu adevărat, pe atunci un tânăr în vârstă de douăzeci şi cinci de ani), venise pentru câtva timp la moşia lui din gubernia Tuia. Bănuiesc că pe atunci el trebuie să fi fost un om destul de şters. Lucrul cel mai ciudat este că omul acesta care m-a uimit nespus încă din copilărie, care a avut o înrâurire asupra întregii mele dezvoltări sufleteşti de până acum, şi o va avea desigur asupra întregului meu viitor, omul acesta a mai rămas şi astăzi pentru mine o enigmă în foarte

multe privințe. Dar despre lucrul acesta am de gând să vorbesc mai târziu. De altminteri, nici n-ar putea fi lămurit cu una cu două. În orice caz, omul acesta va domina de la început şi până la sfârşit însemnările mele.

S-a întâmplat ca tocmai atunci, Versilov, care abia împlinise douăzeci şi cinci de ani, să rămână văduv. Fusese însurat cu o fată de neam mare, dar nu prea bogată, anume Sâriotova, cu care avusese doi copii: un băiat şi o fată. Despre soția lui, moartă atât de timpuriu, nu am putut afla decât foarte puține lucruri şi acestea se pierd acuma într-un noian de alte amintiri; de altfel, multe laturi mai intime ale vieții lui Versilov îmi scapă, deoarece față de mine el s-a arătat întotdeauna cât se poate de mândru, distant, închis şi disprețuitor, deşi în anumite momente mă uimea prin umilința lui cu totul neaşteptată. Pomenesc în treacăt un fapt de care trebuie să se țină seama, şi anume că Versilov a tocat în viața lui trei averi şi încă destul de însemnate, care se ridicau la vreo patru sute de ruble, dacă nu şi mai mult. Acum a rămas fireşte fără o lețcaie...

Nici el nu prea ştia de ce venise atunci la țară, cel puțin aşa mi-a spus mie mai târziu. Copiii nu şi-i luase cu el, îi lăsase, ca de obicei, la nişte rude; de altfel, aşa a procedat toată viața, atât cu copiii legitimi, cât şi cu cei din flori. Mulți dintre iobagii lui de pe moşia aceea slujeau la curte; printre aceste slugi era şi grădinarul Makar Ivanov Dolgoruki. Cu acest prilej vreau să-mi vărs focul o dată pentru totdeauna: rar a fost cineva atât de supărat pe numele lui, cum sunt eu de când mă ştiu. Recunosc că e o slăbiciune stupidă, dar nu m-am putut dezbăra de ea. Când intram pentru prima oară într-o şcoală sau mă întâlnem cu vreun om căruia îi eram dator să-i dau socoteală numai pentru că era mai în vârstă decât mine — într-un cuvânt de câte ori i se năzărea vreunui pârlit de dascăl, preceptor, inspector şcolar sau popă să mă întrebe cum mă cheamă, la numele de Dolgoruki fiecare găsea de cuviință să adauge într-o doară:

— Prințul Dolgoruki?

Şi de fiecare dată eram silit să le explic acestor nătărăi:

— Nu, *pur şi simplu* Dolgoruki.

Precizarea "pur şi simplu" ajunsese să mă scoată în cele din urmă din sărite. Țin să menționez pe deasupra şi faptul ciudat că nici o excepție de la această regulă nu-mi stăruie în minte: nimeni nu m-a scutit de nelipsita întrebare. De bună seamă ca pe cei mai mulți răspunsul nu-i interesa de fel şi

apoi nici nu văd cine dracu se sinchiseşte de una ca asta! Totuşi, fiecare se simțea dator să-mi pună această întrebare de prisos. Iar când afla că sunt "pur şi simplu" Dolgoruki, interlocutorul meu mă măsura, de obicei, cu o privire absentă, nepăsătoare şi stupidă, care dovedea că nici el nu ştia de ce mă întrebase, pentru ca apoi să-mi întoarcă spatele. Dar cel mai rău mă simțeam jignit când întrebarea venea din partea colegilor mei de şcoală. Cine oare nu cunoaşte interogatoriul întregii clase, la care este supus orice elev nou-venit? În ziua când se prezintă prima oară la şcoală (oricare ar fi ea), elevul cel nou, descumpănit şi ruşinat, devine victima tuturor colegilor săi: toți îi poruncesc, îl întărită, îl tratează ca pe o slugă. De obicei, un şcolar voinic şi rotofei se proțăpeşte pe neaşteptate în fața victimei şi o măsoară îndelung, încruntat şi disprețuitor. Elevul cel nou înlemneşte, se uită pieziş la el şi, dacă-i tare de vârtute, aşteaptă în tăcere ceea ce va urma:

— Cum te cheamă?

— Dolgoruki.

— Prințul Dolgoruki?

— Nu, pur şi simplu Dolgoruki.

— Aha, pur şi simplu! Dobitocule.

Şi, la urma urmei, are dreptate: nici nu se poate închipui o situație mai stupidă, decât să te numeşti Dolgoruki şi să nu fii prinț. Această stupiditate, de care nu sunt câtuşi de puțin vinovat, mă apasă cumplit. Mai târziu, când ajunsesem să mă supăr foc de câte ori eram întrebat dacă sunt prinț, răspundeam întotdeauna:

— Sunt fiul unui fost iobag, acum slugă la curtea boierului.

Odată, fiind din nou întrebat dacă sunt prinț, m-am înfuriat de-a binelea şi am răspuns tăios:

— Nu, pur şi simplu Dolgoruki, fiul neligitim al fostului meu stăpân — domnul Versilov.

Am ticluit această formulă abia în clasa a şasea de liceu şi, deşi m-am convins foarte repede că n-are nici un haz, am continuat totuşi s-o repet multă vreme. Îmi amintesc că unul dintre profesorii mei — de altfel, singurul — găsea că sunt dominat de ideea răzbunării şi a conştiinței cetățeneşti şi această apreciere a profesorului a pus toată clasa pe gânduri, ceea ce m-a jignit profund. În cele din urmă, unul dintre colegii mei, băiat cu limba foarte ascuțită, cu care abia dacă schimbam câteva cuvinte în decurs de un an, îmi spuse grav,

fără să mă privească:

— Fireşte, sentimentele acestea îți fac cinste, căci, fără îndoială, te poți mândri cu ele; dar în locul dumitale nu m-aş fuduli într-atât că sunt copil din flori... s-ar zice că-ți faci un merit deosebit din asta!

Din ziua aceea am încetat să *mă mai laud* — cu faptul că sunt un bastard.

Trebuie să repet că e foarte greu să scrii ruseşte: constat că am umplut trei pagini mari ca să arăt cât de furios am fost toată viața pe numele meu şi tare mi-e teamă ca cititorul să nu se fi grăbit cumva să vadă în pricina supărării mele faptul că nu sunt prinț, ci un Dolgoruki oarecare. Totuşi consider mai prejos de demnitatea mea să mai încerc a lămuri lucrurile şi a mă justifica.

Aşadar, printre numeroasele slugi de la curtea boierească se mai găsea, pe lângă Makar Ivanov, şi o fată de vreo optsprezece ani; într-o bună zi, lui Makar Dolgoruki, pe atunci în vârstă de cincizeci de ani, i se năzări s-o ia de nevastă. După cum se ştie, pe vremea iobăgiei căsătoriile între slugi se încheiau numai cu încuviințarea stăpânilor, ba uneori chiar după bunul lor plac. La moşia lui Versilov locuia pe vremea aceea şi o mătuşă, ea însăşi moşiereasă; de fapt, nu-mi era mătuşă bună, dar cine ştie de ce, atât eu cât şi întreaga familie Versilov, cu care era pare-mi-se înrudită de departe, ne obişnuiserăm să-i spunem "mătuşă" Tatianei Pavlovna Prutkova. Pe atunci mai avea o sfoară de moşie cu vreo treizeci şi cinci de suflete, tot în gubernia noastră, ba chiar în acelaşi județ. Fiind vecini, ea administra, adică mai degrabă supraveghea moşia lui Versilov (cu vreo cinci sute de suflete), dar, după câte am aflat, obținea rezultate tot atât de bune ca un administrator cu şcoală. Despre ea n-aş putea spune câtă carte ştie şi nici nu mă interesează acest lucru; țin să adaug însă — deşi e departe de mine gândul de a o măguli sau a o linguşi — că Tatiana Pavlovna are un suflet nobil, mai mult, că este un om cu totul deosebit.

Tocmai de aceea, ea nu numai că nu s-a opus intențiilor matrimoniale ale ursuzului Makar Dolgoruki (toată lumea îl socotea pe atunci un om ursuz), ci dimpotrivă, le-a încurajat cu toată inima. Sofia Andreevna (slujnica de optsprezece ani, care avea să fie mama mea) rămăsese de câțiva ani orfană de ambii părinți; răposatul ei tată, care îi purtase lui Makar Dolgoruki un deosebit respect şi o mare recunoştință, fusese şi el slugă la curte, iar cu şase ani în urmă, simțind că i se

apropie sfârşitul — unii pretind că abia cu un sfert de ceas înainte de a-şi da sufletul, aşa încât la nevoie se poate susține că aiurase, dacă nu ar fi fost oricum iresponsabil, ca orice iobag — îl chemase pe Makar Dolgoruki, şi în fața tuturor slugilor adunate şi a preotului îi ceruse cu limbă de moarte, răspicat şi stăruitor, arătând spre fiică-sa: "Creşte-o şi ia-o de nevastă". Acest lucru l-au auzit toți cei de față. Cât despre Makar Ivanov, nu ştiu ce l-o fi îndemnat mai târziu să se însoare: i-a dat inima ghies sau şi-a îndeplinit numai o datorie? Cred mai degrabă că nu a făcut mare caz de căsătoria lui. Era încă de pe atunci un om care "ştie să se impună". Nu fiindcă ar fi fost prea bisericos sau învățat (deşi ştia tipicul şi viețile câtorva sfinți pe de rost, dar le învățase mai mult după ureche), nu fiindcă ar fi trecut drept un fel de înțelept printre slugi, ci numai datorită firii lui îndărătnice, uneori chiar nesăbuite; vorbea sentențios, judeca fără apel, şi în concluzie "trăia cuviincios", după propria lui expresie cu totul neaşteptată. Ținând seama de felul lui de-a fi de pe vremea aceea, e firesc să-şi fi câştigat stima tuturor, dar pe cât se pare nu şi dragostea cuiva. Situația s-a schimbat însă când a ieşit din rândul slugilor: din acel moment toată lumea a început să vorbească despre el ca despre un sfânt care a pătimit mult. Nu încape îndoială că aşa s-au petrecut lucrurile.

Despre maică-mea ştiu că Tatiana Pavlovna a ținut-o pe lângă ea până la vârsta de optsprezece ani, în ciuda stăruințelor vechilului de a o trimite la Moscova să învețe o meserie, şi că i-a dat şi o oarecare educație, adică a învățat-o să coasă, să croiască, să se poarte ca o fată binecrescută şi chiar să citească câte puțin. Să scrie ca lumea, maică-mea nu a învățat însă niciodată. Ea privea căsătoria ei cu Makar Ivanovici ca pe un lucru hotărât de mult şi socotea totul spre binele ei, fiind cât se poate de mulțumită; de aceea s-a şi dus la cununie cu aerul cel mai liniştit pe care-l poți aştepta de la o fată în asemenea împrejurări, încât până şi Tatiana Pavlovna i-a spus că vădeşte atâta sânge rece, de parcă ar fi peşte nu om. Toate câte le ştiu despre firea maică-mi de pe atunci, le-am auzit chiar din gura Tatianei Pavlovna. Versilov a sosit la moşie tocmai când se împlineau şase luni de la această căsătorie.

Vreau să adaug în treacăt că, din câte am aflat sau bănuiesc, n-am izbutit niciodată să mă dumeresc pe deplin cum a început totul între el şi maică-mea. Sunt aproape

convins că, după cum mă încredința el însuşi anul trecut, înroşindu-se, deşi povestea toate acestea cu tonul cel mai firesc, ba chiar oarecum în zeflemea, nici vorbă nu a fost de vreo idilă între ei şi că totul s-a întâmplat aşa, pe neaşteptate. De crezut cred că s-a întâmplat aşa, iar acest cuvințel "aşa", oricât de plin de tâlc ar fi, nu-mi lămureşte câtuşi de puțin ceea ce doresc să aflu de atâta vreme, şi anume de unde li s-a tras totul. În ceea ce mă priveşte, am urât toată viața asemenea tărăşenii. Fireşte că ceea ce mă îndeamnă să aflu adevărul nu este o simplă curiozitate bolnăvicioasă. În treacăt fie zis, pe maică-mea nu am cunoscut-o aproape de loc până anul trecut, deoarece am trăit din copilărie printre străini, ca nu cumva să-l stingheresc pe Versilov, dar asupra acestei chestiuni voi reveni mai târziu. Amintesc aci faptul în sine numai ca să explic de ce nu-mi pot închipui de fel cum o fi arătat maică-mea pe vremea aceea. Cum nu cred să fi fost de o frumusețe neobişnuită, nu văd prin ce a atras pe un om ca Versilov pe atunci. Această întrebare mă frământă nu dintr-o curiozitate perversă, ci fiindcă dezvăluie o trăsătură foarte ciudată a acestui om. Deşi posac şi închis, mi-a mărturisit chiar el, cu acea sinceritate naivă, fermecătoare, pe care o dădea pe neaşteptate la iveală când era strâns cu uşa (de parcă ar fi scos-o din buzunar), că pe atunci mai era "cu caş la gură", sentimental, dar nu din fire, ci numai aşa, fiindcă abia citise *Anton Sărmanul* şi *Polinka Saks,* două cărți care au avut o covârşitoare influență civilizatoare asupra tinerei generații din vremea aceea. De obicei, el adăuga pe un ton foarte grav că poate numai datorită lui Anton Sărmanul se stabilise la țară. Bine, dar cum anume s-a apropiat acest tânăr "cu caş la gură" de maică-mea? Acum mă bate însă gândul că dacă aş avea fie şi un singur cititor, acesta ar râde de bună seamă în hohote de mine, socotindu-mă un băiețandru caraghios, un copil naiv şi prost, care se încumetă să judece o situație ce-l depăşeşte. Da, nimic mai adevărat: deocamdată, problema mă depăşeşte şi mărturisesc că acest lucru nu-mi face cinste, căci îmi dau seama cât e de caraghios ca un vlăjgan de douăzeci de ani să fie într-atâta de lipsit de experiență; cu toate acestea trebuie să-i spun pe şleau domnului cititor că în cazul de față e cel puțin tot atât de naiv ca mine şi i-o voi dovedi. E drept că nu ştiu nimic despre femei şi nici nu vreau să ştiu, fiindcă am jurat să nu mă sinchisesc de ele cât voi trăi. Dar cu toate acestea sunt convins că unele femei te cuceresc pe loc, fie prin frumusețea

lor, fie prin cine ştie ce alte însuşiri; în schimb, altora trebuie să le dai târcoale vreo şase luni ca să le înțelegi farmecul; dar ca să dibui de la început o astfel de femeie şi să te îndrăgosteşti de ea, nu e de ajuns s-o priveşti şi să fii în stare de orice sacrificiu — pentru asta se mai cere un dar înnăscut. În ciuda lipsei mele de experiență, sunt convins de acest lucru, căci de n-ar fi aşa, ar însemna să coborâm toate femeile la treapta animalelor domestice, tolerate în preajma noastră numai în această calitate, situație *ce* le-ar conveni poate multora dintre noi.

Deşi n-am văzut portretul mamei mele de pe vremea aceea (ştiu că există unul pe undeva), m-am dumerit din spusele altora că n-a fost niciodată o frumusețe. Aşadar, nu poate fi vorba de o dragoste de la prima vedere. Iar ca "să se distreze", Versilov ar fi putut să-şi aleagă alta mai potrivită, cu atât mai mult cu cât avea la îndemână pe Anfisa Konstantinovna Sapojkova, şi ea slujnică la curte, nemăritată. Unde mai pui că unui om care suferise înrâurirea lui *Anton Sărmanul* ar fi trebuit să-i fie ruşine de el însuşi să pângărească o căsnicie, fie şi a unui iobag al său, în virtutea drepturilor de moşier, mai ales ținând seama de faptul că — aşa cum am spus — abia acum câteva luni, adică după douăzeci de ani, mai vorbea cu atâta respect de *Anton Sărmanul.* Şi unde mai pui că lui Anton nu i s-a furat decât calul, şi nicidecum nevasta! Aşadar, spre ghinionul domnişoarei Sapojkova (eu aş zice mai degrabă spre norocul ei), trebuie să se fi petrecut ceva cu totul neaşteptat. Anul trecut, când am putut, în sfârşit, să stau de vorbă cu el (prilej care nu se oferea prea des), am stăruit de câteva ori să-mi răspundă la toate aceste întrebări, dar de fiecare dată am observat că, deşi trecuseră douăzeci de ani de la acele întâmplari, Versilov, aristocratul sigur de sine, se fâstâcea. Totuşi, nu m-am dat bătut. Îmi amintesc că într-o zi, dându-şi acele ifose aristocratice pe care şi le îngăduia cu mine, a îngăimat câteva vorbe stranii: cum că maică-mea ar fi fost una din acele făpturi — *lipsite de apărare,* despre care nu poți spune că le iubeşti, ba chiar dimpotrivă, dar care îți inspiră un soi de *milă* — prin blândețea, prin sfiala lor şi, fără să-ți dai prea bine seama de ce, mila asta te urmăreşte multă vreme şi până la urmă te leagă pe nesimțite de ele... "Într-un cuvânt, dragul meu, sentimentul ăsta te prinde într-atât, încât uneori nici nu te mai poți desprinde." Iată ce mi-a mărturisit; şi dacă într-adevăr aşa s-au petrecut lucrurile,

trebuie să recunosc că nici pe vremea aceea nu era el țâncul "cu caş la gură" cum ar fi vrut să pară. De fapt, aici am şi vrut să ajung.

Tot cu acel prilej, a căutat, de altfel, să mă încredințeze că maică-mea l-a îndrăgit din umilință; nu mai lipsea mult să pretindă că dragostea ei a fost un rezultat al iobăgiei! Aşadar, mințea ca să facă pe grozavul, mințea, călcându-şi în picioare conştiința, onoarea şi demnitatea!

După toate câte le-am înşirat până aici s-ar putea de bună seamă crede ca vreau s-o laud pe maică-mea, deşi am arătat de la început că nu ştiu nimic despre felul ei de a fi din acea perioadă. Ba mai mult, cunosc prea bine apăsarea mediului şi mentalitatea îngustă care şi-au pus încă din copilărie pecetea pe sufletul ei, pecete pe care a purtat-o toată viața. Cert e că a dat năpasta peste ea. Fiindcă veni vorba, trebuie să mai precizez un lucru: lăsându-mă furat de gânduri, am uitat un fapt pe care trebuia să-l arăt în primul rând şi anume că la ei totul a început de-a dreptul de la *năpastă* (sper că cititorul nu se va preface că n-a înțeles numaidecât ce vreau să spun). Pe scurt, toată povestea a început după vechiul obicei moşieresc, dacă lăsăm la o parte faptul că domnişoara Sapojkova scăpase cu fața curată. Iar pentru a evita orice învinuire neîntemeiată, țin să afirm de pe acum că nu mă contrazic câtuşi de puțin. Căci la urma urmei despre ce dracu ar fi putut vorbi pe vremea aceea un bărbat ca Versilov cu o femeie ca maică-mea, chiar dacă presupunem că între ei s-ar fi înfiripat o dragoste irezistibilă? Am auzit din gura unor destrăbălați că adesea aventurile amoroase încep fără ca bărbatul sau femeia să scoată vreun cuvânt, ceea ce este desigur culmea depravării şi nu poate inspira decât scârbă; cât despre Versilov, chiar de-ar fi vrut, tot n-ar fi izbutit să se apropie altfel de maică-mea. Doar nu era să se apuce să-i explice mai întâi ideile romanului *Polinka Saks?!* Unde mai pui că nu de literatura rusă le ardea lor; dimpotrivă, după cum mi-a povestit chiar el o dată (când l-a luat gura pe dinainte), la început se ascundeau prin colțuri, se pândeau pe scări, săreau ca nişte mingi unul din brațele celuilalt, cu obrajii îmbujorați, de câte ori auzeau pe cineva apropiindu-se şi "tiranul de boier" ajunsese să se teamă şi de ultima lui slujnică, în ciuda drepturilor sale de moşier. Chiar dacă totul a pornit după tradițiile iobăgiei, mai târziu nu le-au mai respectat întocmai, deşi mi-e cu neputință să explic de ce şi cum. Cu cât încerc să-mi lămuresc lucrurile, cu atât mi se

par mai încurcate. Pentru mine au rămas o enigmă până şi proporțiile pe care le-a atins dragostea lor, căci Versilov — după obiceiul celor de teapa lui — ar fi trebuit să o părăsească îndată ce şi-a atins scopul. Totuşi s-a întâmplat altfel. Să-ți faci mendrele cu o slujnică drăguță şi uşuratică (deşi maică-mea nu a fost de fel uşuratică) era nu numai un lucru îngăduit, dar şi inevitabil pentru un țânc "cu caş la gură" şi destrăbălat (căci destrăbălați erau dumnealor cu toții, atât cei progresişti, cât şi cei retrograzi), mai ales ținând seama de situația lui romantică de văduv tânăr, care ducea o viață de huzur. Dar şi o dragoste până la moarte ar fi fost de necrezut din parte-i. N-aş putea să jur că a continuat să o iubească, deşi, ce-i drept, a târât-o toată viața după el.

Şi pe mama am hărțuit-o cu tot felul de întrebări, dar mărturisesc că pe cea mai importantă n-am îndrăznit să i-o pun fățiş, cu toate că în ultimul an m-am apropiat foarte mult de ea şi nu obişnuiesc să mă port cu mănuşi, ci mai degrabă ca un mucos grosolan şi ingrat, care-i socoteşte pe ceilalți *vinovați față de el.* Iată întrebarea: cum de-a putut ea, măritată fiind numai de şase luni, ba încă şi strivită de prejudecăți despre "sfânta taină a căsătoriei", supusă şi neputincioasă ca o muscă, ea care-l venera pe Makar Ivanovici al ei ca pe un zeu, cum a putut tocmai ea să se lase târâtă într-un asemenea păcat, numai după vreo două săptămâni? Nu cumva o fi fost şi maică-mea o femeie destrăbălată? Dimpotrivă. Țin să afirm de la început că nici nu-şi poate închipui cineva un suflet mai curat decât al maică-mi, care şi-a păstrat toată viața puritatea sufletească. Poate că singura explicație ar fi că nu şi-a dat seama ce face — prin asta nu vreau însă să spun că ar fi fost inconştientă, aşa cum pretind azi avocații care încearcă să-şi dezvinovățească clienții — hoți sau ucigaşi — ci numai fiindcă s-a lăsat în voia unei porniri atât de puternice, încât, curată şi naivă cum era, trebuia să-i cadă victimă în mod fatal şi tragic. Cine ştie, poate că a făcut-o să-şi piardă capul croiala hainelor, pieptănătura pariziană, accentul francez, deşi ea habar n-avea de limba franceză, ori poate a dat-o gata romanța pe care a cântat-o, acompaniindu-se la pian, într-un cuvânt s-a îndrăgostit de toate aceste lucruri pe care nu le mai văzuse şi nu le mai auzise niciodată (unde mai pui că pe atunci el era foarte chipeş) şi o dată cu ele a îndrăgit la nebunie şi omul, cu hainele, apucăturile şi romanțele lui cu tot! Am auzit că multe fete — şi dintre cele mai cinstite —

trăind la curțile boiereşti, au pățit la fel pe vremea iobăgiei... Eu unul înțeleg asemenea porniri şi socotesc un ticălos pe acela care le pune numai pe seama iobăgiei şi a "umilinței"! De ce n-ar fi putut oare acest tânăr chipeş să aibă atâta farmec pentru a seduce o făptură atât de curată până atunci şi mai ales atât de deosebită de el — o ființă din cu totul altă lume, plămădită din alt aluat — încât să o ducă în mod fatal la pierzanie? Că a dus-o la pierzanie, sper că maică-mea a înțeles toată viața, şi poate că numai în clipa când a făcut primul pas nu şi-a dat seama de urmări, după cum se întâmplă întotdeauna cu oamenii "lipsiți de apărare": chiar şi atunci când ştiu că se duc la pierzanie, ei merg orbeşte înainte.

De cum au săvârşit păcatul, au început amândoi să se căiască. Chiar el mi-a povestit cu destul haz cum a plâns pe umărul lui Makar Ivanovici, pe care-l chemase în biroul său anume pentru a i se spovedi, în timp ce ea zăcea leşinată în cămăruța ei de slujnică...

Nu are rost să mai stărui asupra întrebărilor care mă framântă şi asupra amănuntelor scandaloase. Aşadar, după ce o răscumpără pe maică-mea de la Makar Ivanovici, plecă în curând de la moşie şi de atunci — după cum am amintit mai sus — o ducea cu el aproape peste tot, afară de cazurile când avea intenția să lipsească vreme mai îndelungată şi când o lăsa de cele mai multe ori în grija mătuşii, adică a Tatianei Pavlovna Prutkova, care în asemenea împrejurări răsărea întotdeauna ca din pământ. Au locuit un timp la Moscova, apoi pe rând la moşiile lui, în diferite oraşe, iar în cele din urmă s-au stabilit la Petersburg. Despre peregrinările lor voi povesti mai târziu dacă va fi nevoie. Deocamdată, menționez numai că la un an după ce mama s-a despărțit de Makar Ivanovici, m-am născut eu, iar în anul următor a venit pe lume sora mea şi mult mai târziu, peste vreo zece-unsprezece ani, fratele meu mai mic, un copil bolnăvicios, care a murit după câteva luni. Pe câte ştiu, după naşterea grea a ultimului copil, frumusețea maică-mi s-a vestejit; de atunci a rămas cu sănătatea şubredă şi a început să îmbătrânească repede.

În tot acest răstimp, relațiile lor cu Makar Ivanovici nu s-au întrerupt niciodată. Oriunde s-ar fi găsit mama şi Versilov, fie că trăiau într-un loc de câțiva ani, fie că abia se stabiliseră acolo, Makar Ivanovici avea întotdeauna grijă să trimită veşti "familiei". Se statorniciseră între ei nişte relații ciudate, oarecum protocolare, dar destul de trainice. Sunt convins că

în orice altă familie boierească asemenea relații ar fi căpătat o notă comică, ceea ce nu s-a întâmplat în cazul de față. Scrisorile lui soseau de două ori pe an, nici mai des, nici mai rar, şi semănau grozav între ele. Am văzut aceste scrisori şi eu; nu conțineau aproape nimic personal, dimpotrivă, se mărgineau aproape exclusiv la comunicări ceremonioase cu privire la evenimente şi la simțăminte cu totul comune — dacă e cu putință să afirmi una ca asta despre simțăminte. În primul rând, le trimitea veşti despre sănătatea lui, apoi se informa despre sănătatea întregii familii, după care urmau urări, salutări, binecuvântări solemne — atâta tot. Pesemne că în lumea lui, caracterul general şi impersonal al scrisorilor constituia o dovadă de bună creştere şi o desăvârşită cunoaştere a regulilor de politețe. "Preaiubitei şi stimatei mele soții, Sofia Andreevna, plecăciune adâncă"... "Scumpilor noştri copilaşi le trimit binecuvântarea mea părintească, ce-i va ocroti de-a pururi." Toți copilaşii, printre care mă număram şi eu, erau amintiți pe nume, în ordinea naşterii lor. Țin să subliniez cu acest prilej că Makar Ivanovici avea destul umor ca atunci când pomenea de "ecelența-sa, preacinstitul domn Andrei Petrovici", să nu-l numească "binefăcătorul său", deşi îi trimitea în fiecare scrisoare câte o plecăciune preasupusă, rugându-l să-l ocrotească şi implorând la rândul său cerul să-i binecuvânteze stăpânul. Maică-mea îi răspundea numaidecât lui Makar Ivanovici şi totdeauna scrisorile ei erau ticluite după acelaşi tipic ca ale lui. Versilov, fireşte, nu lua parte la această corespondență. Makar Ivanovici scria din diferite colțuri ale Rusiei, din oraşe şi mânăstiri îndepărtate, unde petrecea uneori vreme îndelungată, căci devenise un fel de hagiu care cutreiera sfintele lăcaşuri. În scrisori nu punea nici un fel de întrebări; în schimb, venea regulat, cam o dată la trei ani, să ne vadă şi trăgea la mama, care-şi avea totdeauna locuința ei separată de a lui Versilov. Dar despre asta voi vorbi mai târziu; deocamdată nu vreau decât să arăt că atunci când venea la mama, Makar Ivanovici nu obişnuia să se lăfăiască pe canapelele din salon, ci se retrăgea modest într-un ungher după o perdea sau un paravan. Nu rămânea la noi decât vreo cinci zile, cel mult o săptămână.

Am uitat să spun că Makar Ivanovici ținea foarte mult la numele său de Dolgoruki, care-i inspira un respect grozav. Aceasta era desigur o trăsătură caraghioasă şi stupidă, cu atât mai stupidă, cu cât numele lui îi plăcea tocmai fiindcă îl

purta o familie princiară. Ciudată concepţie: e ca şi cum ai pune carul înaintea boilor!

Deşi am afirmat că familia noastră era nedespărţită, trebuie să fac o rezervă în ceea ce mă priveşte. De când îmi amintesc, am trăit întotdeauna ca un copil părăsit, căci aproape de când m-am născut am fost lăsat printre străini, şi aceasta cred că nu dintr-o intenţie precisă, ci numai fiindcă aşa s-a nimerit. Când m-am născut, mama era încă tânără şi frumoasă şi Versilov ţinea desigur s-o aibă mereu în preajma lui, iar un sugaci, care plângea când ţi-e lumea mai dragă, i-ar fi stingherit mai cu seamă în călătorii. Iată motivul pentru care până la vârsta de douăzeci de ani pot spune că aproape n-am cunoscut-o pe maică-mea, pe care n-o văzusem decât de două, trei ori, şi atunci numai în fugă. Această situaţie nu se datoreşte sentimentelor maică-mi, ci dispreţului şi nepăsării lui Versilov faţă de oameni.

Acum să trec la cu totul altceva.

Cu o lună înainte, mai precis cu o lună înainte de 19 septembrie, luasem hotărârea să-i părăsesc pe toţi şi să mă consacru definitiv "ideii" mele. Am folosit anume această formulă: "să mă consacru ideii mele", fiindcă ea cuprinde aproape pe de-a-ntregul ţelul meu de căpetenie, mai bine zis scopul vieţii mele. În ce constă "ideea mea" mă abţin să vorbesc acum, căci mai încolo va trebui s-o lămuresc în cele mai mici amănunte. În toată existenţa singuratică de visător, pe care am dus-o ani de zile la Moscova, această idee nu m-a părăsit o clipă, începând din clasa a şasea de liceu, când mi-a încolţit în minte. De atunci, ea a pus stăpânire pe toată viaţa mea. Şi înainte trăiam mai mult în vise decât în realitate; încă din copilărie mă refugiasem într-o împărăţie a visurilor de o anumită nuanţă; însă odată cu apariţia acestei idei de căpetenie, care mă absorbea în întregime, visurile mele s-au conturat, căpătând deodată o formă definitivă, şi fantezia mea a început să fie călăuzită de raţiune. Faptul că urmam liceul nu mă împiedicase pe vremuri să visez, şi nici mai târziu să-mi urmăresc ideea. Ce-i drept, n-am terminat liceul în chip strălucit, căci în ultimul an nu m-am prea ţinut de carte, deşi până în clasa a şaptea fusesem întotdeauna printre primii la învăţătură; la urmă mă lăsasem pe tânjeală datorită ideii, mai bine zis datorită concluziei greşite, poate, pe care o trăsesem din ea. În orice caz nu şcoala m-a împiedicat să-mi urmăresc ideea, ci ideea m-a împiedicat să-mi văd de şcoală şi apoi de universitate, îndată ce am absolvit liceul, am luat hotărârea

să rup orice legătură nu numai cu familia, dar şi cu lumea întreagă, dacă va fi nevoie, deşi abia împlinisem nouăsprezece ani. I-am înştiinţat numaidecât pe ai mei, printr-o scrisoare trimisă corespondentului meu de la Petersburg, să mă lase în pace o dată pentru totdeauna, să nu-mi mai trimită nici un ban şi, dacă se poate, să uite până şi de existenţa mea (bineînţeles dacă îşi mai aduceau vreodată aminte de ea) şi, în sfârşit, îi anunţam că n-am de gând să intru la universitate "nici în ruptul capului". Mă găseam în faţa unei dileme cumplite: trebuia să aleg între "idee" şi universitate, deoarece continuarea studiilor m-ar fi silit să amân cu încă patru ani punerea în practică a "ideii"; m-am hotărât fără şovăială pentru "idee", fiind matematic convins de succes. Drept răspuns la scrisoarea mea, transmisă prin altcineva, Versilov, tatăl meu, pe care nu-l văzusem decât o singură dată la vârsta de zece ani, şi atunci numai o clipă (dar acea clipă a fost de ajuns ca să mă uluiască), a catadicsit să-mi scrie personal, invitându-mă la Petersburg şi făgăduindu-mi o slujbă particulară. Invitaţia primită din partea unui om atât de rece şi trufaş, dispreţuitor şi indiferent faţă de mine, din partea unui tată care nu numai că m-a părăsit după ce m-a adus pe lume, dar nici măcar n-a regretat fapta sa atâta amar de vreme (cine ştie, poate că nu-şi amintea de existenţa mea decât vag şi confuz, căci după cum am aflat mai târziu, nici măcar banii pentru întreţinerea mea la Moscova nu-i trimitea el, ci alţii) — aşadar invitaţia acestui om care, după cum spuneam, îşi adusese pe neaşteptate aminte de mine şi acum mă onora cu o scrisoare scrisă de mâna lui, m-a măgulit profund hotărând totodată soarta mea. E ciudat de ce m-a încântat printre altele faptul că în scrisorica lui (o singură pagină de format mic) nu pomenea nimic despre universitate, nu mă ruga să-mi schimb hotărârea, nici nu mă dojenea fiindcă nu voiam să studiez, într-un cuvânt, nu recurgea la nici unul din tertipurile pe care le folosesc de obicei părinţii în astfel de împrejurări; dar tocmai această atitudine nu-i făcea cinste, pentru că vădea şi mai limpede nepăsarea lui faţă de mine. M-am decis mai uşor să plec, deoarece această călătorie nu era o piedică în calea ţelului meu principal. "Văzând şi făcând, îmi ziceam eu, în orice caz am de gând să intru numai provizoriu în relaţii cu ei, pe un timp cât mai scurt. Îndată ce voi simţi însă că pasul acesta, deşi formal şi neînsemnat, mă abate de la ceea ce este *esenţial* pentru mine, rup imediat cu ei, las totul baltă şi mă retrag în carapacea mea." Chiar aşa

îmi spuneam! "Mă voi ascunde ca o broască țestoasă în carapace", îmi repetam şi comparația mă încânta. "De acum înainte n-am să mai fiu singur, mă tot gândeam în ultimele zile petrecute la Moscova, cutreierând oraşul ca un besmetic, de acum înainte n-o să mă mai apese niciodată singurătatea, care m-a chinuit atât amar de ani, fiindcă mă va însoți pretutindeni ideea mea, pe care n-am s-o trădez niciodată, nici măcar dacă ai mei m-ar cuceri cu totul şi m-aş simți atât de fericit în preajma lor, încât aş rămâne chiar zece ani la ei!" Trebuie să adaug, anticipând, că tocmai acestor iluzii, acestor planuri şi scopuri contradictorii care mi s-au conturat în minte încă la Moscova, iar apoi m-au urmărit tot timpul la Petersburg (unde nu-mi amintesc să fi petrecut o zi pe care să nu o socotesc ca ajunul rupturii definitive cu ei şi al plecării mele), tocmai acestor şovăieli şi contradicții se datoresc în cea mai mare măsură nenumăratele fapte nesăbuite, urâte şi chiar josnice — ca să nu mai vorbesc de neghiobii — pe care le-am săvârşit în ultimul an.

Fireşte că nu-i puțin lucru să-ți găseşti pe neaşteptate părintele, când te-ai socotit întotdeauna un copil părăsit. La gândul acesta eram mereu buimac de bucurie în ultimele zile petrecute la Moscova, când mă pregăteam de plecare, şi în drum spre Petersburg. Nu mă încânta atât gândul că am un tată, căci nu sunt prea duios din fire, ci mai ales faptul că era tocmai omul care n-a vrut să ştie niciodată de mine, care m-a înjosit atâția ani, în timp ce eu mă agățam cu toate visurile mele de el (dacă pot spune aceasta despre visuri), încă din cea mai fragedă copilărie, fiecare gând, fiecare vis al meu tindea spre el, se învârtea în jurul lui şi, în cele din urmă, se concentra asupră-i. Nu ştiu dacă-l uram sau îl iubeam, dar ştiu că în toate planurile mele de viitor, în toate nădejdile mele îşi avea locul şi, fără să-mi dau seama, pe măsură ce creşteam, locul acesta devenea din ce în ce mai important.

Mai aveam încă un motiv foarte puternic să plec din Moscova, mai bine zis o ispită care încă cu trei luni înainte de plecare (pe când nici pomeneală nu era de Petersburg) îmi făcea inima să tresară de bucurie şi să-mi bată mai tare! Mă atrăgea spre acel ocean necunoscut şi faptul că puteam naviga nestingherit pe el, ca un despot, ca un stăpân absolut, nu numai pe soarta mea, dar şi pe a altora, şi încă a cui! Pentru ca nu cumva cuvintele mele să fie răstălmăcite, țin să atrag de la început atenția că eram însuflețit numai de sentimente generoase şi nu de porniri tiranice. Unde mai pui

că Versilov putea să-şi închipuie (presupunând că ar fi catadicsit să se gândească la mine), că sunt un mucos abia ieşit de pe băncile şcolii, un băiețandru oarecare. Parcă-l şi vedeam înlemnind de uimire, atunci când avea să afle că îi cunosc toate intimitățile, ba că mai dețin şi un document de cea mai mare importanță, pentru care, dacă i-aş fi mărturisit de la început taina mea, ar fi fost gata să-şi dea câțiva ani din viață (presupunere ce s-a dovedit întemeiată). Dar îmi dau seama că am îngrămădit prea multe enigme. Şi apoi, nu poți reda sentimentele înaintea faptelor care le-au stârnit. De altfel, voi lămuri totul cât voi putea mai amănunțit la timpul şi la locul potrivit — doar de aceea m-am şi apucat de scris. Până aici însă povestirea mea e prea dezlânată, se destramă ca o halucinație sau ca un nor.

Ca să ajung, în sfârşit, la ziua cu pricina, trebuie să arăt pe scurt, mai bine zis în treacăt, că am găsit toată familia — adică pe Versilov, pe maică-mea şi pe sora mea (pe care atunci am văzut-o pentru prima oară) într-o situație foarte grea, aproape în mizerie sau pe punctul de a cădea în mizerie. Aflasem încă de la Moscova că o duceau prost, dar nu m-aş fi aşteptat să-i găsesc într-un asemenea hal. Încă din copilărie mi-l închipuiam pe acest om, pe "viitorul meu tată", înconjurat de-o aureolă, ocupând în toate împrejurările locul de frunte. Până atunci Versilov n-a stat niciodată cu maică-mea, pentru care închiria întotdeauna o locuință separată, conformându-se, fireşte, "moralei" false şi ticăloase a lumii sale. Acum însă, trăiau cu toții împreună, într-o căsuță de lemn, pe o străduță dosnică, lângă cazarma Regimentului Semionovski. Văzând că îşi amanetaseră toate lucrurile mai de preț, nu m-a lăsat inima să nu-i dau maică-mi, pe ascuns de Versilov, cele şaizeci de ruble pe care le păstram în mare taină, ca pe o comoară. Pentru mine ele reprezentau într-adevăr o comoară *tainică,* fiindcă le economisisem în doi ani de zile din cele cinci ruble pe care le primeam ca bani de buzunar în fiecare lună; începusem să pun deoparte ban cu ban chiar din ziua când mi se înfiripase în minte "ideea", de aceea şi tremuram ca nu cumva Versilov să le dea de urmă.

Dar ajutorul meu nu le-a fost de mare folos. Maică-mea lucra, sora mea cosea şi ea, luând lucru la domiciliu; numai Versilov huzurea, era plin de toane, păstrându-şi multe din vechile sale tabieturi destul de costisitoare. Devenise grozav de mofturos şi de cicălitor, mai cu seamă la masă, şi-i tiraniza pe toți ai casei. Totuşi, mama, sora mea, Tatiana Pavlovna şi

întreaga familie a răposatului Andronikov (acela care fusese şef de serviciu la o instituție şi administrase în acelaşi timp averea lui Versilov, şi murise de vreo trei luni), alcătuită dintr-o droaie de femei, se închinau în fața acestui despot, divinizându-l ca pe un idol. Eu unul nu puteam înțelege de ce, mai ales că — între noi fie zis — cu nouă ani în urmă, când îl văzusem pe Versilov, era cu mult mai chipeş şi mai impunător. După cum spuneam, el îşi păstrase în închipuirea mea un fel de aureolă, astfel încât nu izbuteam să pricep cum poate cineva doar în nouă ani să decadă şi să îmbătrânească într-atâta; gândul acesta îmi stârni din prima clipă tristețe, milă şi ruşine. Schimbarea ce se petrecuse cu el mi-a lăsat cea mai penibilă impresie din toate câte m-au copleşit la sosire. De altfel, nu se poate spune că era bătrân, abia împlinise patruzeci şi cinci de ani, iar pe măsură ce-l priveam mi se părea cu mult mai frumos şi mai atrăgător decât îl păstrasem în amintire. Înfățişarea lui îşi pierduse din strălucirea aparentă, din farmecul izbitor, chiar şi din eleganța de pe vremuri, dar în schimb viața îi întipărise acum pe față o expresie cu mult mai interesantă.

Sărăcia nu prezenta decât o mică parte din necazurile şi eşecurile lui. Pe lângă mizerie, îl mai amenința o primejdie cu mult mai mare; unde mai pui că Versilov era îndreptățit să spere că va câştiga procesul intentat familiei prințului Sokolski, cu care se judeca de un an pentru o moştenire, de unde ar fi putut să-i revină foarte curând o moşie în valoare de vreo şaptezeci de mii de ruble, dacă nu şi mai mult. Am amintit mai sus că Versilov risipise până atunci încă vreo trei moşteniri, dar şi de astă dată avea să-l salveze tot o moştenire! Soarta procesului trebuia să se hotărască într-un răstimp foarte scurt, de aceea mă şi chemase la el. Ce-i drept, nimeni nu-ți dă credit pe o simplă speranță, aşa că deocamdată, neavând de unde împrumta bani, o duceau foarte greu.

Dar Versilov nici nu se ducea la nimeni să ceară ajutor, deşi uneori lipsea toată ziua de acasă. Ştiam că de un an şi mai bine fusese *alungat* din înalta societate. În zadar m-am zbătut o lună întreagă, începând din ziua sosirii mele la Petersburg, să mă lămuresc cum de-a ajuns în această situație. N-am izbutit să mă dumiresc dacă Versilov era vinovat sau nu, deşi acest lucru avea o mare importanță pentru mine, altminteri pentru ce mai venisem la Petersburg! Fapt e că toți îl ocoleau — în primul rând toate cunoştințele

lui simandicoase, de vază, cu care se pricepuse de minune să întreţină toată viaţa relaţii strânse — datorită zvonului că în Germania Versilov ar fi săvârşit, cu un an în urmă, o infamie care stârnise pe deasupra şi un scandal (ceea ce constituie o crimă de neiertat în ochii "lumii bune"); se vorbea chiar că ar fi primit o palmă în public şi anume de la un prinţ Sokolski, fără să-l provoace măcar la duel. Până şi copiii lui (legitimi), atât fiul cât şi fiica, rupseseră legăturile cu el şi se mutaseră din casa lui. E drept că fiul şi fiica lui Versilov se învârteau în cercurile cele mai înalte, datorită atât familiei Fanariotov, cât şi bătrânului prinţ Sokolski (care fusese pe vremuri prieten cu tatăl lor). De altfel, după ce l-am cercetat cu atenţie o lună întreagă, mi-am dat seama că Versilov este un om extrem de orgolios, pe care nu societatea l-a îndepărtat din mijlocul ei, ci care, mai degrabă, s-a îndepărtat el însuşi de ea, atât de puţin se sinchisea de părerea lumii. Dar era oare îndreptăţit dispreţul lui faţă de societate? Iată întrebarea care mă frământa! Eram hotărât să aflu adevărul, cu orice preţ şi cât mai curând, fiindcă venisem la Petersburg numai cu gândul să-l judec pe acest om. Deocamdată, îi mai tăinuiam că soarta lui e în mâinile mele, căci mai întâi voiam să mă conving dacă trebuie să-l preţuiesc sau să rup pentru totdeauna cu el. Cum mi-ar fi fost îngrozitor de greu să iau această ultimă hotărâre, mă zbuciumam cumplit. În cele din urmă, mă văd silit să mărturisesc întregul adevăr: omul acesta mi-era foarte drag!

Până una, alta, locuiam împreună cu familia, munceam şi adesea abia mă puteam stăpâni să nu fiu mojic, dar nu izbuteam întotdeauna. După o lună petrecută în preajma lui, eram din ce în ce mai convins că pentru a lămuri lucrurile pe deplin, nu trebuia să mă adresez lui. Din pricina orgoliului său, Versilov continua să-mi pară o enigmă, ceea ce mă umilea profund. Recunosc că se purta prietenos cu mine şi glumea neîncetat: eu însă aş fi preferat cearta glumelor de acest fel. Discuţiile noastre erau cam în doi peri, mai bine zis el îmi vorbea cu un fel de ironie ciudată. De când sosisem de la Moscova, nu încetase să mă ia în zeflemea. N-am izbutit sa înţeleg de ce se purta aşa. E drept că pe această cale a izbutit să rămână impenetrabil, dar nu e mai puţin adevărat că nici eu nu m-aş fi înjosit până într-atât, încât să-l rog să mă ia în serios. Şi apoi, mă dezarma şi mă cucerea prin felul lui de a fi neobişnuit şi fermecător. Într-un cuvânt, se purta cu mine de parcă aş fi fost un băieţandru naiv — atitudine care mă scotea din sărite, deşi o prevăzusem. Până la urmă am

renunțat şi eu să mai vorbesc serios cu el şi am început să aştept: mai mult, mă şi feream să intru în vorbă cu el. Aşteptam să sosească la Petersburg cineva de la care puteam să aflu întregul adevăr şi în care îmi pusesem ultima nădejde. În orice caz, mă pregătisem sufleteşte şi îmi luasem toate măsurile în vederea unei rupturi definitive. Numai de maică-mea îmi părea rău, totuşi aveam de gând să o pun şi pe ea şi pe sora mea în fața alternativei: "Ori el, ori eu..." Fixasem chiar şi ziua decisivă; până atunci aveam să-mi văd mai departe de slujbă.

CAPITOLUL AL DOILEA

Tocmai în ziua de 19 trebuia să primesc şi leafa pentru prima lună de slujbă "particulară" la Petersburg. Nici nu mă întrebaseră dacă îmi convine sau nu slujba, hotărâseră fără mine şi mă trimiseseră acolo chiar din ziua când sosisem. Era un abuz din partea lor şi cred că ar fi trebuit să protestez. M-au anunțat că voi lucra în casa bătrânului prinț Sokolski. Dacă m-aş fi opus de la început, ar fi însemnat să rup pe loc cu ei; deşi acest lucru nu mă înspăimânta de fel, ar fi dăunat scopurilor mele viitoare de aceea acceptasem pentru moment postul, apărându-mi demnitatea doar prin tăcere. Vreau să lămuresc de pe acum că acest prinț Sokolski, putred de bogat şi consilier secret, nu se înrudea nici de departe cu prinții Sokolski de la Moscova (calici de câteva generații), cu care se judeca Versilov. Faptul că purtau acelaşi nume era doar o coincidență. Cu toate acestea bătrânul prinț se interesa îndeaproape de soarta lor şi ținea mai cu seamă la unul dintre ei, un tânăr ofițer, care era — ca să zic aşa — şeful familiei. Până de curând, Versilov avusese în toate împrejurările o înrâurire covârşitoare asupra bătrânului, deoarece era prieten cu el, ce-i drept un prieten ciudat, căci după cum am observat, bietul prinț se temea cumplit de el şi aceasta nu numai în perioada când am început să lucrez acolo, ci, pe cât se pare, încă de la începuturile prieteniei lor. De altfel, nu se mai vedeau de mult, fiindcă infamia de care lumea îl învinuia pe Versilov privea tocmai familia prințului; eu am fost angajat numai datorită intervenției făcute de Tatiana Pavlovna la momentul oportun, atunci când bătrânul căuta un "tânăr" pentru treburile cancelariei. Mai mult, s-ar fi zis că prințul dorea grozav să-i intre în voie lui Versilov, cu alte cuvinte, să facă primul pas spre o împăcare, ceea ce Versilov *i-a îngăduit.* Bătrânul prinț a luat această hotărâre în lipsa fiicei lui, văduvă de general, care desigur l-ar fi împiedicat să facă un asemenea pas. Dar asupra acestor chestiuni voi reveni mai târziu. Menționez totuşi că atitudinea lui ciudată față de Versilov m-a impresionat în favoarea acestuia. De vreme ce şeful familiei jignite continua să-i poarte respect lui Versilov, însemna că zvonurile despre ticăloşia acestuia erau absurde sau cel puțin îndoielnice. Şi această împrejurare m-a determinat în oarecare măsură să nu resping slujba: primind-o, speram să mă lămuresc definitiv.

Tatiana Pavlovna, pe care am găsit-o la Petersburg, juca pe atunci un rol ciudat. Uitasem aproape cu totul de existenţa ei şi nu m-aş fi aşteptat de fel să se bucure de asemenea influenţă. O mai întâlnisem de vreo trei, patru ori, pe vremea când trăiam la Moscova, şi de fiecare dată apărea pe neaşteptate, din însărcinarea cuiva, când trebuia să se producă o schimbare în viaţa mea; bunăoară atunci când am intrat la pensionul de mâna a doua al lui Touchard, sau cu doi ani şi jumătate mai târziu, când am trecut la liceu şi m-am mutat în casa neuitatului Nikolai Semionovici. De câte ori apărea, petrecea ziua întreagă cu mine, îmi revizuia rufăria, hainele, mă ducea cu trăsura în oraş, pe strada Kuzneţki, îmi cumpăra cele de trebuinţă, într-un cuvânt îmi punea la punct toată zestrea, de la cufăr până la briceag; tot timpul cât stătea cu mine mă cicălea, mă ocăra, mă mustra, mă supunea la examene, îmi dădea de exemplu alţi băieţi de ai cunoştinţelor sau rudelor ei, înzestraţi cu calităţi extraordinare, cică incomparabil mai buni decât mine, şi zău că uneori mă şi ciupea, ba mă şi înghiontea de vedeam stele verzi. După ce mă rostuia şi mă instala undeva, dispărea câţiva ani fără urmă din viaţa mea. Şi de astă dată, cum am sosit, a apărut şi ea să mă căpătuiască. Era puţintică la trup şi uscăţivă, cu un nas mic şi ascuţit, ca un cioc, şi cu nişte ochişori ageri de pasăre. Îl slujea pe Versilov cu o supunere de roabă, se închina înaintea lui ca înaintea papei, dar o făcea din convingere. Curând însă am observat cu mirare că oriunde se ducea, toată lumea o respecta şi, ceea ce era mai curios, absolut toată lumea o cunoştea. Bătrânul prinţ Sokolski nutrea o deosebită stimă faţă de ea; la fel se purta şi familia lui, şi copiii cei trufaşi ai lui Versilov, şi familia Fanariotov, cu toate că Tatiana Pavlovna trăia din munca ei: cosea, spăla nu ştiu ce dantele, primea de lucru de la magazine. De cum ne-am întâlnit, ne-am şi certat, fiindcă i s-a năzărit numaidecât să mă bruftuluiască, aşa cum făcea pe vremuri, acum şase ani, şi am continuat să ne sfădim în fiecare zi, ceea ce nu ne împiedica însă să stăm câteodată de vorbă, şi trebuie să recunosc că după o lună bătrânica începuse să-mi placă, pesemne datorită firii ei independente. Nu i-am mărturisit însă acest lucru.

Mi-am dat seama imediat că mă trimiteau la prinţul cel bătrân şi bolnav numai ca să-l "distrez" şi că numai în aceasta consta slujba mea. Fireşte, situaţia era înjositoare pentru mine şi era cât pe aci să o curm de la început; dar în

curând bătrânul prinț, plin de ciudățenii, mi-a stârnit o impresie neaşteptată, un soi de milă, şi spre mirarea mea, după o lună mă simțeam legat de el, sau cel puțin renunțasem la intenția de a fi mojic. Pe atunci prințul nu trecuse de şaizeci de ani. De curând trecuse printr-o pățanie curioasă. Cu vreun an şi jumătate în urmă, într-o călătorie, avusese pe drum un moment de nebunie care stârnise oarecare scandal. Cum zvonul se răspândise în tot Petersburgul, bătrânul fusese neîntârziat dus în străinătate, aşa cum se obişnuieşte în astfel de împrejurări, de unde se întorsese pe neaşteptate după cinci luni, când, cu toate că era perfect sănătos, îşi dăduse demisia din slujbă. Versilov susținea sus şi tare (şi cu vădită căldură) că nici vorbă nu fusese de nebunie, ci de un simplu acces de nervi. Mi-am dat seama pe loc de însuflețirea cu care-l apăra Versilov, de altfel, țin să adaug că eu însumi eram aproape de aceeaşi părere. E drept că uneori se arăta cu mult mai nechibzuit decât s-ar fi cuvenit la vârsta lui, trăsătură pe care se spune că nu o avusese înainte. Am auzit că, pe vremea când era consilier, dădea sfaturi foarte înțelepte şi că o dată s-a distins în mod cu totul deosebit în îndeplinirea unei misiuni ce i se încredințase. Deşi îl cunoşteam de o lună, n-aş fi bănuit de fel că fusese un consilier neobişnuit de capabil. După accesul de nervi, cei din jur constataseră la el (lucru pe care eu nu-l observasem) dorința din ce în ce mai stăruitoare de a se căsători cât mai curând şi că de un an şi jumătate încoace manifestase de mai multe ori această intenție. Pe cât se pare intenția lui era cunoscută în "lumea bună", stârnind interesul anumitor persoane. Cum însă planurile prințului încurcau foarte mult socotelile altor persoane din preajma lui, bătrânul era supravegheat pas cu pas. Rude apropiate avea foarte puține; soția îi murise de douăzeci de ani şi singura lui fiică era acea văduvă de general, aşteptată să sosească din zi în zi de la Moscova, o femeie tânără, de al cărei caracter se temea în mod vădit. În schimb, avea o mulțime de rubedenii îndepărtate, mai ales de-ale răposatei lui soții, toate ajunse aproape la sapă de lemn; apoi mai avea pe deasupra şi o droaie de protejați — şi bărbați şi femei, crescuți din mila lui, care aşteptau cu toții câte o părticică din moştenire şi de aceea o şi ajutau pe fiica lui să-l supravegheze. Pe deasupra, prințul mai avea, din tinerețe, încă o manie despre care n-aş putea spune dacă e caraghioasă sau nu, şi anume, să mărite fete sărace. De douăzeci şi cinci de ani tot mărita fete — fie

rude îndepărtate, fie fiice îndepărtate ale unor veri de-ai soției lui, ori fine; cununase până şi pe fiica portarului său. De obicei, le lua în casă de mici, le creştea cu dădace şi guvernante franțuzoaice, apoi le dădea la cele mai bune şcoli, şi în cele din urmă le mărita cu zestre. Aşadar, în jurul lui se îmbulzeau permanent o droaie de oameni. Fireşte, fetele crescute şi măritate de el aduceau pe lume altă generație de fetițe, care la rândul lor căutau să obțină favoarea de a fi crescute în casa lui; pretutindeni trebuia să boteze, toți protejații veneau să-l felicite de ziua lui şi această forfotă neîntreruptă îi făcea prințului o deosebită plăcere. De cum am început să vin la el, am observat — şi acest lucru era cât se poate de vădit — că în mintea bătrânului se înrădăcinase convingerea dureroasă că, de la un timp, toată societatea lui îl priveşte într-un mod ciudat şi că toată lumea se poartă cu el altfel decât înainte, când îl socotea sănătos; această impresie îl urmărea până şi în timpul celor mai vesele petreceri mondene. Bătrânul devenise foarte suspicios; i se părea că citeşte în ochii fiecăruia o îndoială. Gândul că toată lumea îl consideră nebun îl chinuia de bună seamă; chiar şi pe mine mă cerceta uneori cu neîncredere. Iar dacă ar fi aflat că cineva răspândeşte sau confirmă zvonul care circula pe socoteala lui, bătrânul, atât de bun, de altfel, i-ar fi devenit duşman de moarte. Asupra acestei trăsături țin să atrag atenția în mod deosebit, fiindcă m-a determinat să nu fiu grosolan cu el din prima zi; mai mult, eram încântat de câte ori izbuteam să-l înveselesc sau să-l distrez. Nu cred că această mărturisire ar putea arunca vreo umbră asupra demnității mele.

Prințul îşi investise cea mai mare parte din capitalul lui. După boală, devenise mare acționar al unei importante societăți anonime, de altfel, foarte serioasă. Deşi societatea era condusă de alții, bătrânul urmărea cu mult interes treburile ei, se ducea regulat la adunările generale, era membru în consiliul de administrație, lua parte la toate şedințele, unde ținea discursuri lungi, îşi apăra cu însuflețire punctul de vedere şi îl combătea pe al altora, ceea ce îi dădea o satisfacție vădită. În general îi plăcea foarte mult să țină discursuri: măcar în asemenea împrejurări le putea dovedi tuturor că avea o minte teafără şi ageră. De altfel, chiar şi în viața lui particulară, intimă, îi făcea o deosebită plăcere să-şi presare vorba cu aforisme şi calambururi, ceea ce eu unul înțeleg prea bine. Îşi organizase chiar în casă, la parter, un fel

de cancelarie particulară, unde unul şi acelaşi funcţionar se ocupa de toate treburile, ţinea socotelile şi registrele, administrând în acelaşi timp şi casa. Funcţionarul acesta, care pe deasupra mai avea şi o slujbă la stat, putea prea bine s-o scoată singur la capăt cu toate; însă, după dorinţa prinţului, fusesem angajat şi eu, ca să-l ajut cică pe funcţionar; totuşi, de la început, am fost trecut în biroul lui particular şi adesea nu aveam nimic de făcut, nici o corespondenţă, nici un registru de ţinut, măcar pentru a salva aparenţele.

Acum scriu despre toate acestea ca un om care s-a trezit dintr-o vrajă şi în multe privinţe a izbutit să se desprindă din ea; cum să descriu însă tristeţea mea de atunci (pe care o trăiesc aievea în clipa aceasta), tristeţe ce mi s-a cuibărit în suflet, şi mai ales zbuciumul meu de atunci, care mă tulbura şi mă chinuia într-atât, încât nici nu închideam ochii noaptea din pricina nerăbdării de a dezlega problemele aproape insolubile, pe care mi le pusesem singur?

E penibil să ceri bani, chiar când e vorba de leafă, mai ales dacă simţi în adâncul conştiinţei că nu-i meriţi pe deplin. Dar în ajun, o auzisem pe mama vorbind în şoaptă cu sora mea, în ascuns de Versilov ("ca să nu se necăjească Andrei Petrovici"), şi împărtăşindu-i că se pregăteşte să ducă la amanet o icoană, la care ţinea însă prea mult ca să se hotărască cu una, cu două. Fusesem angajat cu o leafă de cincizeci de ruble pe lună, dar nu ştiam de fel cum aveam s-o primesc; când m-au trimis să lucrez, ai mei nu mi-au dat nici un amănunt. Cu trei zile în urmă, întâlnindu-mă în cancelarie cu funcţionarul prinţului, l-am întrebat pe el cine dă leafa aici. El m-a privit mirat şi cu un zâmbet ironic (căci nu mă prea înghiţea):

— Cum, dumneata primeşti leafă?

Mă aşteptam ca după răspunsul meu afirmativ să adauge:

— Dar pentru ce, mă rog?

El s-a mărginit însă să-mi arunce un "nu ştiu nimic", pe un ton sec, pentru ca apoi să se cufunde în registrul lui liniat în care trecea cifrele însemnate pe nişte hârtiuţe.

De altfel, avusese prilejul să vadă că totuşi făceam şi eu câte ceva. Cu două săptămâni în urmă, muncisem patru zile întregi la o lucrare pe care mi-o dăduse chiar el să o transcriu pe curat, şi pe care a trebuit până la urmă să o redactez din nou. Era vorba de un talmeş-balmeş de "idei" de-ale prinţului,

pe care acesta avea de gând să le comunice consiliului de administrație. Totul trebuia pus în ordine ca să alcătuiască un întreg, conceput într-un stil unitar. O zi întreagă am revăzut apoi lucrarea cu prințul, care a discutat destul de vehement cu mine, dar până la urmă a rămas mulțumit; dar nici până acum nu ştiu dacă a trimis-o sau nu. Nici nu mai vorbesc de alte două-trei scrisori, tot comerciale, pe care le-am scris de asemenea din însărcinarea lui.

Mi-era penibil să-mi cer leafa şi din pricină că eram hotărât să renunț la slujbă, presimțind că anumite împrejurări nefavorabile mă vor sili să plec şi de aici. Când m-am trezit în dimineața aceea, în timp ce mă îmbrăcam în cămăruța mea de la mansardă, am simțit că inima începe să-mi bată mai tare; deşi mă prefăceam că nu mă sinchisesc, totuşi, în clipa când am intrat în casa prințului, m-a cuprins aceeaşi tulburare: în dimineața aceea trebuia să sosească persoana, mai precis, femeia de la care aşteptam răspuns la toate întrebările mele chinuitoare! Era vorba de fiica prințului, de tânăra văduvă a generalului Ahmakov, despre care am mai pomenit. Între Ahmakova şi Versilov era o duşmănie neîmpăcată. În sfârşit, am izbutit să aştern acest nume pe hârtie! N-o văzusem niciodată, fireşte, şi nici nu-mi puteam închipui cum voi vorbi cu ea sau dacă voi îndrăzni măcar s-o fac; totuşi speram (şi aveam destule motive să sper) că sosirea ei va rupe vălul de întuneric care îmi ascundea adevăratul chip al lui Versilov. Aş fi vrut să fiu dârz, dar nu puteam: mi-era o ciudă grozavă că de la primul pas mă arăt atât de fricos şi de stângaci; totodată eram grozav de curios, dar mai ales stingherit: aceste trei sentimente contradictorii mă copleşeau. De câte ori îmi amintesc de ziua aceea o şi retrăiesc.

Prințul nu ştia nimic despre sosirea atât de apropiată a fiicei lui, pe care nu o aştepta să se întoarcă de la Moscova decât după o săptămână. Eu însumi aflasem această veste numai în ajun şi numai din întâmplare: vorbind cu maică-mea, Tatiana Pavlovna, care primise o scrisoare de la văduva generalului, a scăpat un cuvânt în prezența mea. Deşi vorbeau în şoaptă şi numai în aluzii, am ghicit numaidecât la ce se refereau. E de la sine înțeles că nu trăgeam cu urechea, dar era cu neputință să nu ascult, văzând cât de tare s-a tulburat maică-mea la vestea sosirii acelei femei. Versilov nu era atunci acasă.

Bătrânului nu voiam să-i comunic vestea, fiindcă ajunsesem să-mi dau seama cât de mult se teme de sosirea

ei. Mai mult, cu trei zile în urmă făcuse o aluzie timidă şi îndepărtată că din pricina mea se teme de venirea ei, sau mai precis că din pricina mea se teme de un perdaf. Trebuie să adaug totuşi că în relațiile familiale izbutise să-şi păstreze independența şi libertatea de a hotărî, mai ales în chestiunile băneşti. La început, îl socoteam slab şi supus ca o muiere; mai târziu, am fost silit să-mi schimb părerea, văzând că deşi în anumite împrejurări se dovedea într-adevăr slab şi influențabil, în altele cel puțin manifesta un fel de încăpățânare, dacă nu curaj. În ciuda caracterului său fricos şi influențabil, în anumite momente era de neclintit. Mai târziu, Versilov mi-a explicat toate acestea cu de-amănuntul. Un fapt curios pe care vreau să-l amintesc e că prințul şi cu mine nu vorbeam niciodată despre fiica lui, mai precis evitam acest subiect: îndeosebi eu îl evitam, în timp ce el se ferea să vorbească despre Versilov; îmi dădeam pur şi simplu seama că ar refuza să-mi răspundă dacă i-aş pune deschis vreuna din întrebările delicate care mă frământau.

Dacă cineva ar vrea să ştie despre ce am discutat noi doi în timpul acelei luni, va trebui să-i răspund că am vorbit despre câte în lună şi în stele, însă, în fond, numai despre lucruri ciudate. Îmi plăcea mai ales încrederea şi bunătatea neobişnuită cu care se purta față de mine. Uneori îl cercetam cu mirare şi mă întrebam: "Cum şi unde putea fi consilier un astfel de om? Locul lui ar fi mai degrabă la liceu, să zicem în clasa a patra — ce coleg minunat ar fi fost." De multe ori m-a mirat şi figura lui: era uscățivă, avea o expresie foarte serioasă (şi trăsături aproape frumoase); avea părul des, cărunt şi ondulat, iar ochii mari şi vii; şi la trup era uscățiv, dar înalt şi bine legat; fața lui avea însă o mobilitate neplăcută, aproape necuviicioasă, putând să treacă dintr-o dată de la o expresie neobişnuit de serioasă la una prea uşuratică, schimbare ce surprindea pe oricine îl vedea pentru prima oară. I-am împărtăşit această impresie şi lui Versilov, care m-a ascultat cu interes şi curiozitate, de parcă nu m-ar fi crezut capabil de asemenea observații; apoi a adăugat în treacăt că acest obicei al prințului era desigur o urmare a bolii, deoarece îl căpătase numai în ultimul timp.

Discuțiile mele cu prințul aveau un caracter abstract, general, învârtindu-se în jurul a două teme principale, Dumnezeu şi existența lui, cu alte cuvinte dacă există sau nu, şi femeile. Era foarte credincios şi sentimental. În biroul lui avea un chivot plin cu icoane, în fața căruia ardea o candelă.

Dar câteodată îl găsea câte o toană şi atunci începea să se îndoiască de existenţa lui Dumnezeu, îndruga vrute şi nevrute, provocându-mă făţiş să-mi exprim părerea. Cu toate că, în general, eram destul de indiferent faţă de religie, sfârşeam întotdeauna prin a discuta cu aprindere neprefăcută. Şi azi îmi aduc aminte cu plăcere de aceste convorbiri însufleţite. Dar mai mult decât orice îi plăcea să vorbească despre femei şi cum eu, din pricina aversiunii mele faţă de această temă, nu puteam fi un bun interlocutor, îl dezamăgeam şi îl întristam uneori.

În dimineaţa aceea, de cum am intrat pe uşă, prinţul a şi deschis acest subiect. Îl găsisem în foarte bună dispoziţie, pus pe glume în doi peri, deşi în ajun îl lăsasem copleşit de o tristeţe inexplicabilă. Totuşi trebuia să-mi obţin cu orice preţ leafa în ziua aceea, înainte de sosirea anumitor persoane. Mă aşteptam să fim întrerupţi dintr-o clipă în alta (de aceea îmi şi bătea inima atât de tare) şi atunci poate că avea să-mi piară curajul de a aduce vorba despre bani. Cum nu mă puteam însă cu nici un chip hotărî să pomenesc de ei, prostia mea mă scotea, fireşte, din sărite şi-mi aduc perfect de bine aminte, de ciudă că îmi pusese o întrebare uşuratică din cale-afară, i-am trântit părerile mele despre femei pe nerăsuflate şi cu un ton extrem de pătimaş. Am obţinut însă rezultatul contrar celui urmărit: discuţia s-a încins şi mai aprig.

— ...Nu-mi plac femeile pentru că sunt necioplite, stângace, fiindcă depind totdeauna de alţii şi, în afară de asta, mai poartă şi o îmbrăcăminte indecentă! mi-am încheiat eu tirada lungă şi incoerentă.

— Nu mai spune, puiule! strigă el, înveselit la culme, spre marea mea furie.

Sunt un om slab, care cedează uşor în lucrurile mici, însă când e vorba de ceva important nu fac niciodată concesii. Când e vorba de fleacuri, bunăoară la seratele din lumea bună, se poate obţine de la mine orice, slăbiciune pe care o blestem întotdeauna. În asemenea împrejurări devin îngăduitor la culme, aşa încât uneori sunt în stare să-i dau dreptate până şi unui filfizon de aristocrat numai fiindcă m-am lăsat cucerit de politeţea lui, sau să mă iau la harţă cu un prost, ceea ce e o greşeală de neiertat. Toate acestea mi se trag din lipsa mea de stăpânire şi din faptul că am crescut în umbră. De fiecare dată plec furios, jurându-mi să nu mai procedez niciodată astfel, dar a doua zi o iau de la capăt. Iată de ce uneori lumea mă privea ca pe băieţandru de şaisprezece

ani. Dar, în loc să învăț să mă stăpânesc, prefer până în ziua de azi să mă retrag în colțul cel mai întunecat, cu riscul de a fi socotit un mizantrop: "Ei şi dacă sunt stângaci, tot nu mă sinchisesc de părerea voastră! Tot n-am de gând să trăiesc printre voi!" O spun foarte serios şi o dată pentru totdeauna. De altfel, toate acestea nu se referă la prinț, nici măcar la discuția amintită.

— Nu v-am spus părerea mea ca să vă înveselesc, ci am vrut să-mi exprim convingerea, spusei eu, aproape răstindu-mă la el.

— Cum adică, toate femeile sunt necioplite şi indecent îmbrăcate? Asta-i ceva nou pentru mine.

— Sigur că sunt necioplite. Dacă vă duceți la teatru sau la plimbare, o să vedeți că orice bărbat merge numai pe dreapta şi trece cuviincios pe lângă alții, fiecare ținând dreapta. În schimb, femeile, mai bine zis doamnele — căci despre ele vorbesc — dau buzna peste tine fără să te bage măcar în seamă, ca şi cum ai fi de-a dreptul dator să te dai la o parte ca să le faci loc să treacă. Eu unul sunt gata să mă dau la o parte ca înaintea unor făpturi mai slabe, dar stau şi mă mir de ce fiecare dintre ele e atât de convinsă că sunt dator s-o fac. Iată ce mă jigneşte! După o asemenea ciocnire cu o doamnă rămân dezgustat. Unde mai pui că tot ele mai țipă că se simt jignite şi pretind drepturi egale, dar ce fel de egalitate mai e şi asta, când ele mă calcă în picioare sau îmi aruncă praf în ochi!

— Ei aş, de unde praf?

— Chiar aşa; sunt îmbrăcate indecent din cale-afară. Numai un destrăbălat nu-şi dă seama de asta. La tribunal se declară şedință închisă de câte ori e vorba de situații indecente. Atunci de ce sunt îngăduite pe stradă, unde e şi mai multă lume? Îşi pun fără ruşine turnură la spate ca să-şi arate nurii, şi asta în văzul tuturor! Doar nu pot să nu observ! Orice tânăr, orice băiețaş, până şi un copil îşi dă seama, şi asta-i o infamie. N-au decât să le admire bătrânii depravați şi să alerge după ele cu limba scoasă, totuşi există şi un tineret curat, care trebuie ferit de asemenea provocări dezgustătoare. Vezi câte o doamnă mergând pe bulevard, foşnind dintr-o trenă de doi coți, măturând praful de pe uliță; dacă te nimereşti în spatele ei, nu-ți rămâne decât s-o iei la fugă ca să o întreci, sau să sari în lături, dacă nu vrei să te alegi cu ochii şi gura pline de praf. Unde mai pui că rochia doamnei e de mătase şi dumneaei îi freacă poalele de caldarâm verste

întregi, numai de dragul modei, în timp ce soțul nu câştigă la senat decât cinci sute de ruble pe an: asta explică de ce iau funcționarii mită. Iată de ce sunt atât de scârbit, de ce le disprețuiesc şi le ocărăsc în gura mare.

Deşi reproduc discuția subliniindu-i latura umoristică şi păstrându-i întocmai caracterul pitoresc de atunci, astăzi nu mi-am schimbat părerile.

— Şi-ți merge? N-ai pățit-o? întreabă bătrânul, curios.

— Nu, o ocărăsc în gând şi mă dau la o parte. Dumneaei, fireşte, simte, dar se preface că nu bagă-n seamă, trece semeață, fără să întoarcă măcar capul. O singură dată am ocărât serios două cucoane care se plimbau pe bulevard, dând din coadă; bineînțeles nu le-am spus vorbe murdare, ci mi-am exprimat numai cu glas tare părerea că trena este o jignire pentru ceilalți.

— Chiar aşa le-ai spus?

— Întocmai. În primul rând fiindcă nesocoteşte buna-cuviință şi în al doilea rând fiindcă ridică praful, iar bulevardul este al tuturor, şi al meu şi al tău şi al celorlalți, al lui Feodor, al lui Ivan, oricine ar fi el. Asta le-am şi spus-o pe şleau şi apoi am adăugat mai pe ocolite că, în general, nu-mi place mersul femeilor văzute din spate.

— Bine, dragul meu, dar puteai să intri într-un bucluc; dacă te luau la poliție?

— De ce să mă ia? Doar nu poți reclama un om numai pentru că în timp ce trecea pe lângă tine vorbea de unul singur cu glas tare. Orice om are dreptul să-şi exprime părerea în vânt. Şi apoi, nu m-am adresat lor, ci am vorbit în general. Ele, însă, s-au luat la harță cu mine, au început să mă suduie, folosind cuvinte cu mult mai urâte decât mine: că sunt un mucos, că aş merita să fiu trimis la culcare nemâncat, că sunt un nihilist, că mă vor da pe mâna vardistului şi că am îndrăznit să mă leg de ele numai pentru că sunt două femei singure şi fără apărare, căci dacă ar fi fost însoțite de un bărbat aş fi dat bir cu fugiții, în loc să-mi iau nasul la purtare. Eu le-am declarat cu sânge rece că dacă îşi mai caută ceartă cu mine am să trec peste drum. "Şi ca să vă dovedesc că nu mă tem de bărbații voştri şi că sunt gata să mă bat cu ei în duel dacă mă provoacă, vă voi însoți până acasă, mergând cu douăzeci de paşi în urma voastră, apoi am să mă opresc la poartă şi am să vă aştept bărbații." Zis şi făcut.

— Serios?

— Fireşte că a fost o prostie, dar îmi ieşisem din sărite. M-au târât după ele trei verste şi mai bine pe arşiță, până în dreptul institutelor, apoi au intrat într-o casă de lemn cu un singur cat — ce-i drept, foarte curățică — şi în care se vedeau pe fereastră multe flori, doi canari, vreo trei javre şi stampe înrămate pe pereți. Am stat pe stradă în fața casei cam jumătate de oră. De vreo trei ori ele s-au uitat pe furiş la mine şi, în cele din urmă, au lăsat storurile. În sfârşit, a ieşit pe poartă un oarecare funcționar, om mai în vârstă; deşi nu purta halat, ci un fel de haină de casă, se vedea că dormise şi că ele îl treziseră chiar atunci; omul rămase în poartă cu mâinile la spate şi începurăm să ne măsurăm unul pe altul cu privirea. Din când în când, îşi întorcea privirile, apoi se uita iar la mine şi deodată îmi zâmbi. Atunci i-am întors spatele şi mi-am văzut de drum.

— Parcă ai fi un erou al lui Schiller, dragul meu. Totdeauna m-ai uimit: eşti rumen la față, plesneşti de sănătate, aşa că nu înțeleg de unde ți se trage această aversiune față de femei! Cum e cu putință ca la vârsta ta femeia să nu-ți facă impresia cuvenită? Eu, *mon cher,* nu aveam decât unsprezece ani când preceptorul m-a mustrat că prea-mi holbez ochii la statuile din Parcul de vară.

— V-ar plăcea desigur să mă încurc cu vreo Josefină de pe la noi şi să vin să vă raportez. Degeaba vă osteniți: am văzut şi eu la treisprezece ani o femeie goală din creştet până în tălpi şi de atunci sunt dezgustat.

— Adevărat? Află, *mon cher enfant,* că o femeie tânără şi frumoasă e ispititoare ca un măr, aşa că de dezgust nici vorbă nu poate fi!

— Încă înainte de a intra în liceu, pe când eram intern într-un pension de mâna a doua, al lui Touchard, aveam un coleg, anume Lambert. El mă bătea întruna şi, fiindcă era cu trei ani mai mare decât mine, mă silea să-l slugăresc şi să-i scot cizmele. Înainte de a pleca la confirmare, a venit la el abatele Rigaud ca să-l felicite cu prilejul primei împărtăşanii şi s-au aruncat, plângând, unul în brațele celuilalt, iar abatele a început să-l strângă pătimaş la piept, făcând nişte gesturi care îi trădau emoția. Şi pe mine m-au podidit lacrimile, căci tare îl mai invidiam pe colegul meu. Când i-a murit tatăl, a părăsit şcoala şi abia peste doi ani l-am întâlnit din nou pe stradă. Mi-a făgăduit că va veni să mă vadă. Pe atunci urmam liceul şi locuiam la Nikolai Semionovici. A venit într-o zi de dimineață, mi-a arătat un teanc de cinci sute de

ruble şi m-a invitat să plec cu el cu trăsura. Mi-a mărturisit că, deşi cu doi ani în urmă mă bătea, a avut întotdeauna nevoie de mine, şi nu numai ca să-i scot cizmele, ci şi în chip de confident. Mi-a mai spus că furase chiar în ziua aceea caseta maică-si, cu ajutorul unei chei false, fiindcă toți banii lăsați de tatăl lui i se cuveneau după lege, aşa că ea n-avea dreptul să nu-i dea cât cerea, că în ajun venise la el abatele Rigaud să-i facă morală şi încă de la uşă a început să-l ia la rost, să se văicărească, prefăcându-se îngrozit şi ridicând mâinile la cer; "drept răspuns, mi-am scos cuțitul şi l-am amenințat că-l omor" (el pronunța: omoh). Ne-am dus pe strada Kuznețki. Pe drum, mi-a spus că mama lui este în relații cu abatele Rigaud, că el a observat lucrul acesta, că puțin îi pasă de toți şi de toate şi că tot ce spun ei despre împărtăşanie sunt baliverne. Îşi cumpără de pe strada Kuznețki o puşcă cu două țevi, o tolbă de vânătoare, gloanțe, o cravaşa de călărie şi pe deasupra o jumătate de kilogram de bomboane. Apoi am plecat la vânătoare, afară din oraş, dar, pe drum, am întâlnit un vânzător de păsări încărcat cu colivii, de la care Lambert a mai cumpărat şi un canar. Când am ajuns într-un crâng, a dat drumul canarului şi, ştiind că o dată ce a stat un timp în colivie nu poate zbura prea departe, a început să tragă în el, dar nu l-a nimerit. Trăgea doar pentru prima oară în viața lui, dar încă de pe vremea când eram împreună la Touchard dorea să-şi cumpere o puşcă, obiect pe care amândoi îl râvneam de mult. Acum nu-şi mai încăpea în piele de bucurie. Lambert avea părul negru ca pana corbului, pielea albă şi fața rumenă ca o mască, nasul lung şi coroiat ca un francez tipic, dinți strălucitori şi ochi negri. Legă cu o sfoară canarul de o creangă şi trase de două ori de foarte aproape, de la vreo cinci centimetri, din amândouă țevile deodată, aşa încât penele îi zburară care încotro. După aceea ne-am întors în oraş, ne-am luat o cameră la hotel şi am tras un chef cu şampanie; apoi a apărut şi o femeie... M-a uimit cât era de elegant îmbrăcată, parcă o văd aievea în rochia ei de mătase verde. Atunci am şi văzut tot... ceea ce v-am povestit adineaori... După aceea ne-am pus iar pe băutură, şi el o întărâta şi o ocăra într-una; ea stătea dezbrăcată, căci el îi scosese rochia; când ea a început să-l înjure şi să-l roage să-i dea rochia ca să se îmbrace, el s-a pornit s-o lovească din toate puterile cu cravaşa peste umerii goi. Atunci m-am ridicat şi, apucându-l cu dibăcie de păr, l-am trântit dintr-o dată la pământ. Când s-a ridicat, a apucat

o furculiță şi mi-a înfipt-o în pulpă. La strigătele noastre s-a adunat lumea, dar între timp eu am apucat s-o şterg. De atunci mi-e şi scârbă să mă gândesc la un trup gol, deşi, vă rog să mă credeți că femeia era foarte frumoasă.

Pe măsură ce vorbeam, de pe fața prințului pieri veselia şi apăru o tristețe adâncă.

— *Mon pauvre enfant!* Am fost întotdeauna convins că în copilărie ai avut parte de multă amărăciune.

— Vă rog să nu vă neliniştiți din pricina mea.

— Doar tu mi-ai spus cât ai fost de singur; măcar să fi avut parte de un prieten ca lumea, ceea ce nu-mi vine să cred despre Lambert, după cum mi-l descrii: pățania cu canarul, împărtăşania cu lacrimi şi îmbrățişări, apoi peste un an, doi, istoria cu maică-sa şi cu abatele... of, *mon cher.* În vremurile noastre copiii au devenit o problemă îngrozitoare: când sunt încă mici de tot, cu căpşoarele lor aurii, cu buclele şi nevinovăția lor, când aleargă în jurul tău cu râsul lor proaspăt şi te privesc cu ochişorii lor strălucitori, par nişte îngeri din cer sau nişte păsărele fermecătoare; mai târziu însă îți vine să spui uneori că mai bine n-ar mai fi crescut!

— De ce sunteți atât de abătut? Vorbiți de parcă ați avea copii mici. Doar nu aveți copii şi nici nu o să mai aveți vreodată.

— *Tiens,* şi într-o clipă se lumină la față, chiar acum trei zile, Alexandra Petrovna, ha, ha, ha! — ştii, Alexandra Petrovna Sinițkaia, mi se pare că ai întâlnit-o aici acum vreo trei săptămâni — închipuieşte-ți, acum trei zile, drept răspuns la o glumă de-a mea, că dacă m-aş însura acum cel puțin pot fi liniştit că nu voi avea copii, mi-a trântit cu răutate: "Dimpotrivă, fii pe pace, cei de-o seamă cu dumneata au cu *siguranță* copii, chiar din primul an". Ha, ha! Nu ştiu de ce îşi închipuie toată lumea că mi s-a năzărit să mă însor; deşi răutăcioasă, trebuie să recunoşti şi tu că observația era spirituală.

— Spirituală, dar jignitoare.

— Ei, *cher enfant,* nu oricine te poate jigni. Eu prețuiesc cel mai mult la oameni umorul, care, din păcate, începe să dispară; cât despre Alexandra Petrovna, cine ia în seamă cuvintele ei?

— Cum ați spus? am stăruit eu. Că nu oricine te poate jigni... Aveți dreptate! Nu oricine merită să-l iei în seamă. Straşnic principiu! Are să-mi prindă foarte bine. Am să mi-l şi însemn. Dumneavoastră spuneți uneori nişte lucruri grozave.

Fața prințului se lumină de bucurie.

— *N'est-ce pas*{1}? Află, *mon cher enfant*{2}, că adevăratul umor dispare pe zi ce trece. *Eh, mais... C'est moi qui connaît les femmes*{3}. Crede-mă, viața fiecărei femei, orice ar povesti despre ea însăşi, nu-i decât o căutare continuă a omului căruia să i se supună... Ca să zic aşa, oricare tânjeşte după un stăpân. Şi ține minte: nu există nici o excepție de la această regulă.

— E perfect adevărat! Straşnic: am strigat eu încântat.

Altă dată, ne-am fi pornit numaidecât pe o discuție filozofică de un ceas pe această temă, acum însă m-am roşit deodată, de parcă m-ar fi înțepat ceva. Mi s-a năzărit brusc că laud vorbele lui de duh numai ca să-i intru în voie şi să obțin banii, şi că el va ghici negreşit intenția mea atunci când îi voi cere. Nu întâmplător am pomenit acum de acest incident.

— Excelență, vă rog din suflet să-mi dați chiar acum cele cincizeci de ruble pe care mi le datorați pe luna aceasta, izbucnii eu pe nerăsuflate şi, de tulburare, eram de-a dreptul mojic.

Mi-aduc aminte (după cum îmi amintesc toate întâmplările din dimineața aceea în cele mai mici amănunte) că între noi s-a petrecut atunci o scenă îngrozitor de penibilă, atât în fond cât şi în formă. La început el nu m-a înțeles, m-a privit lung şi nedumerit, fără să priceapă despre ce bani e vorba. Nici nu-şi închipuia, desigur, că primesc leafă — şi la urma urmei o meritam oare? E drept că pe urmă a început să mă încredințeze că uitase, şi, când a priceput despre ce era vorba, a scos imediat cele cincizeci de ruble, însă cu un gest prea grăbit, ba chiar a şi roşit. Văzându-l atât de încurcat, m-am ridicat în picioare şi i-am declarat tăios că acum nu mai pot primi banii, că pesemne mi se vorbise de leafă din greşeală, ori cu intenția de a ma înşela, ca să nu refuz postul şi abia acum îmi dădeam seama că n-am pentru ce să primesc bani, fiindcă nu aveam nici un fel de îndatoriri precise. Prințul s-a speriat şi a început să mă asigure că i-am făcut nenumărate servicii, că pe viitor îi voi face şi mai multe şi că cincizeci de ruble nu reprezintă nimic, că, dimpotrivă, are de gând să-mi mărească leafa, fiindcă se socoteşte dator, că el însuşi stabilise doar totul cu Tatiana Pavlovna, dar că "a fost o scăpare de neiertat" din partea lui. Drept răspuns, am izbucnit şi i-am declarat hotărât că ar fi josnic din partea mea să primesc leafă numai pentru istorioare picante, bunăoară cum am însoțit până acasă două fandosite cu trenă, că nu mă

angajasem ca să-l distrez, ci ca să fac treabă, şi, cum nu este de lucru pentru mine, trebuie să încheiem povestea şi aşa mai departe. Nici nu mi-aş fi putut închipui că cineva se poate speria în halul în care l-am văzut pe el după izbucnirea mea. Se înțelege că până la urmă am încetat să mă opun, aşa că el a izbutit să-mi vâre în mână cele cincizeci de ruble; până în ziua de azi roşesc de câte ori îmi aduc aminte că le-am primit! Pe lumea asta totul se încheie cu o josnicie, dar şi mai grav e că prințul a reuşit să mă convingă aproape că merit incontestabil banii, iar eu am făcut prostia să-l cred, mai mult, mi s-a părut cu neputință să-i refuz.

— *Cher, cher, enfant!* exclamă el, îmbrățişându-mă şi sărutându-mă (mărturisesc că eu însumi eram cât pe-aci să izbucnesc în plâns, dracu ştie de ce, dar în ultimul moment m-am stăpânit, însă şi acum când scriu despre asta simt cum îmi ard obrajii), dragul meu prieten, am ajuns să te îndrăgesc ca pe o rudă apropiată; în luna aceasta mi te-ai lipit de suflet! În "lumea bună" nu găseşti decât "lume bună", şi nimic mai mult; până şi Katerina Nikolaevna (fiica lui), o femeie atât de sclipitoare, de care sunt mândru, mă jigneşte adesea, dragul meu, chiar foarte, foarte des... Ce să mai spun de fetițele astea *(elles sont charmantes*{4}*)* care vin împreună cu mamele lor să mă felicite de ziua mea — de la ele nu pot aştepta decât să-mi dăruiască la nesfârşit perne brodate pe canava, căci nu sunt în stare să-mi spună un cuvânt pornit din inimă. Am adunat până acum vreo şaizeci de perne din astea, şi toate reprezintă ori cățeі, ori cerbi. Le iubesc foarte mult, de tine însă mă simt cu mult mai legat, nu ca de un fiu, ci mai degrabă ca de un frate şi îmi place mai cu seamă când mă contrazici; tu cunoşti literatura, ai citit mult, eşti capabil de entuziasm...

— N-am citit mai nimic şi nu mă pricep de fel la literatură. Pe vremuri, citeam ce îmi cădea în mână, dar de doi ani încoace n-am mai pus mâna pe o carte şi nici de acum înainte nu mai vreau să citesc.

— De ce nu mai vrei?

— Fiindcă urmăresc alte țeluri.

— Dragul meu... ar fi păcat ca la sfârşitul vieții să ajungi şi tu să spui ca mine . *"Je sais tout, mai je ne sais rien de bon*{5}*"*. Eu n-am habar pentru ce am trăit pe lume! Oricum... mă simt foarte îndatorat față de tine... voiam chiar...

Deodată, se opri, se întristă brusc şi căzu pe gânduri. După un şoc nervos (şi în fiecare clipă putea să aibă unul,

chiar fără motiv) îşi pierdea pentru câtva timp luciditatea şi autocontrolul, dar, din fericire, îşi revenea repede, aşa că totul trecea fără urmă. Am tăcut amândoi vreun minut. Buza de jos, pe care o avea foarte groasă, îi atârna... Ceea ce mă uimise îndeosebi era faptul că îmi vorbise despre fiica sa şi încă atât de deschis. Eu socoteam că sinceritatea lui se datoreşte desigur tulburării.

— *Cher enfant,* sper că nu te superi fiindcă te tutuiesc, nu-i aşa? îngăimă el pe neaşteptate.

— Câtuşi de puțin. Mărturisesc însă că la început acest lucru m-a cam umilit şi am avut chiar de gând să vă tutuiesc şi eu, dar mi-am dat seama că ar fi o prostie, doar nu-mi spuneți *tu* cu intenția de a mă jigni?

Dar el nu mă mai asculta şi părea să fi uitat ce mă întrebase.

— Ce mai face *tatăl* tău? spuse el pe neaşteptate, privindu-mă îngândurat.

Tresării la întrebarea aceasta, în primul rând fiindcă recunoştea astfel că Versilov e *tatăl* meu — ceea ce nu-şi îngăduise până atunci față de mine — şi în al doilea rând fiindcă deschisese pentru prima oară vorba despre Versilov.

— E lefter şi în toane rele, i-am răspuns laconic, abia stăpânindu-mi curiozitatea.

— Da, o duce cam prost cu banii. Azi trebuie să se dea sentința în procesul lor şi-l aştept tocmai pe prințul Sereoja să-mi aducă rezultatul. Mi-a făgăduit că de la tribunal va veni direct aci. Azi li se hotăreşte soarta; sunt în joc şaizeci de mii, dacă nu chiar optzeci de mii de ruble. Desigur că şi lui Andrei Petrovici (adică lui Versilov) i-am dorit întotdeauna numai bine şi pe cât se pare el va câştiga procesul, iar prinții nu se vor alege cu nimic. Legea hotăreşte!

— Tribunalul SE pronunță astăzi? exclamai mirat. Gândul că Versilov nici n-a catadicsit măcar să mă anunțe mă uimea la culme. "Te pomeneşti că nu i-a spus nici mamei, că n-a suflat nimănui un cuvânt, mi-a trecut atunci prin minte. Ce caracter!"

— Prințul Sokolski e la Petersburg? întrebai eu, tot atât de mirat.

— A sosit ieri de la Berlin, anume pentru proces.

Şi aceasta era o veste extrem de importantă pentru mine. "Aşadar, azi va veni aci omul care i-a dat lui o palmă!"

— Ei şi, făcu prințul, înveselindu-se pe neaşteptate, va ține mai departe predici şi... şi iar o să alerge după fetițe,

după puicuțe, cărora nu le-au crescut încă penele. Ha, ha! În privința asta s-a născocit o anecdotă foarte hazlie... Ha, ha!

— Cine ține predici? Cine aleargă după puicuțe?

— Andrei Petrovici! Poate că n-ai să crezi, dar se ținea scai de noi toți şi nu mai contenea cu întrebările: ce mâncăm, ce gândim şi altele de felul acesta. Ne amenința şi ne îndemna să ne pocăim: "Dacă eşti într-adevăr credincios, zicea, de ce nu te călugăreşti?" Parcă voia să ne impună părerea lui *Mais quelle idée!*

Chiar dacă îndemnul lui era îndreptățit, nu ți se pare totuşi prea sever? Dintre toți, pe mine mai ales îi plăcea să mă amenințe cu judecata de apoi.

— N-am observat nimic din toate acestea, deşi de o lună trăiesc în casa lui, i-am răspuns, nerăbdător.

Mă scotea din sărite faptul că nu-şi venise încă în fire şi vorbea fără noimă.

— Fiindcă se fereşte să-şi mai spună părerile; crede-mă că cele ce ți-am povestit sunt adevărate. Fără îndoială că e un om spiritual şi foarte învățat, dar mă întreb dacă are o minte sănătoasă. S-a schimbat după cei trei ani petrecuți în străinătate. Trebuie să-ți mărturisesc că m-a uimit şi nu numai pe mine... *Cher enfant, j'aime le bon Dieu...*[6]

Eu cred în Dumnezeu, cred cât pot, totuşi pe atunci a izbutit să mă scoată şi pe mine din sărite. Admițând chiar că am folosit un argument cam neserios, şi o făceam dinadins, de ciudă, totuşi, în esență, obiecția mea era foarte serioasă şi veche de când lumea: "Dacă există o ființă supremă, îi spuneam, şi dacă ea se întruchipează într-o formă individualizată şi nu în chip de spirit care se revarsă peste întreaga creație, sau ca un fluid (ceea ce e şi mai greu de conceput), atunci unde sălăşluieşte? Recunosc, dragul meu, că *c'était bête*[7] fără îndoială, dar în ultimă instanță toate obiecțiile se reduc la aceasta. *Un domicile* e un lucru foarte important". S-a supărat foc pe mine. După câte ştiu, în străinătate a trecut la catolicism.

— Am auzit şi eu zvonul acesta. Dar nu cred să aibă vreun temei.

— Ba eu sunt gata să jur pe ce am mai sfânt că aşa este. Observă-l mai atent... De altfel, tu însuți recunoşti că s-a schimbat şi când te gândeşti cum ne mai chinuia pe toți înainte! Crede-mă că pe vremea aceea îşi dădea aere de sfânt ale cărui moaşte aveau să facă minuni. Pretindea să-i dăm socoteală de purtarea noastră, zău aşa! Halal sfânt! *En voilà*

une autre[8]! Când un călugăr sau un pustnic se crede sfânt, mai treacă-meargă, dar când un om îmbrăcat în frac face pe sfântul prin saloane... asta-i prea de tot! Ciudat rol pentru un om de lume! După mine e lipsit de gust. Încolo n-am nimic de obiectat, căile Domnului sunt neînțelese, şi apoi câte nu se întâmplă... unde mai pui că toate astea țin *de l'inconnu*[9]. Totuşi, o asemenea purtare nu-i şade bine unui om de lume. Chiar dacă aş cădea şi eu în mania religioasă, sau dacă mi-ar vârî cineva în cap una ca asta, îți jur că n-aş merge până acolo. Închipuieşte-ți, dacă aş lua azi masa la club şi după aceea mi s-ar năzări deodată s-o fac pe sfântul! Aş ajunge de râsul lumii! Am căutat să-l fac şi pe el să priceapă că e ridicol... Pe vremea aceea purta chiar un lanț greu de gât. M-am roşit tot de furie.

— L-ați văzut cu ochii dumneavoastră?

— Nu l-am văzut, dar...

— Atunci aflați de la mine că toate astea sunt minciuni, o urzeală de uneltiri infame, nişte calomnii scornite de duşmanii lui, mai precis de un duşman, puternic şi necruțător, fiindcă el n-are decât un singur duşman şi acesta e fiica dumneavoastră.

De astă dată prințul îşi ieşi din sărite.

— *Mon cher,* te rog stăruitor ca de azi înainte să nu mai rosteşti numele fiicei mele când pomeneşti de această poveste murdară.

M-am ridicat să plec. De furios ce era îi tremura bărbia.

— *Cette histoire infame*[10]!... Eu nu i-am dat crezare, n-am vrut s-o cred niciodată, dar... toată lumea caută să mă convingă: crede, crede, şi eu... În clipa aceea un lacheu intră ca să-i anunțe o vizită, ceea ce mă determină să mă aşez din nou pe scaun.

Numaidecât îşi făcură apariția două domnişoare; una era, dacă nu mă înşel, fiica vitregă a unui văr de-al răposatei soții a prințului, în orice caz fusese crescută de prinț, care-i şi pregătise o zestre, deşi fata avea ea însăşi avere (amănunt ce se va dovedi important în viitor); cealaltă era Anna Andreevna Versilova, fiica lui Versilov, cu trei ani mai în vârstă decât mine, care locuia împreună cu fratele ei la doamna Fanariotova şi pe care nu o văzusem decât o singură dată în viața mea şi atunci numai o clipă pe stradă, cu toate că avusesem cândva cu fratele ei o scurtă ciocnire la Moscova (se prea poate să revin ulterior asupra acestei ciocniri, dacă voi socoti potrivit, deşi, în fond, cred că nu merită). Această Anna

Andreevna se bucura încă din copilărie de o dragoste cu totul deosebită din partea prințului (Versilov şi prințul se cunoşteau de foarte multă vreme). Eram atât de tulburat de cele petrecute înainte, încât nici nu m-am sculat în picioare când au intrat, deşi prințul se ridicase să le întâmpine; după aceea însă, m-am gândit că nu mai are nici un rost să mă scol şi nu m-am mai urnit. Eram încurcat mai ales pentru că nu ştiam dacă trebuie să plec sau să rămân, dat fiind că nu trecuseră nici trei minute de când prințul se răstise la mine. Dar, ca de obicei, bătrânul uitase şi se însuflețise la sosirea fetelor. Ba chiar în clipa când intrau pe uşă se schimbase brusc la față şi apucase să-mi şoptească în pripă, făcându-mi misterios cu ochiul:

— Uită-te bine la Olimpiada, cerceteaz-o atent, cât mai atent... pe urmă am să-ți povestesc ceva...

Am privit-o cu luare-aminte, dar n-am observat nimic deosebit: era o fată nu prea înaltă, durdulie, cu obrajii foarte rumeni. Avea o înfățişare destul de atrăgătoare, care plăcea desigur oamenilor cu picioarele pe pământ. Părea bună la suflet, dar nu peste măsură. Nu făcea impresia că e de-o inteligență sclipitoare, deşi numai în înțelesul superior al cuvântului, căci în ochi i se citea şiretenia. Nu avea mai mult de nouăsprezece ani. Într-un cuvânt, nu se distingea prin nimic. Colegii mei de liceu ar fi poreclit-o desigur "Pernița". (O descriu atât de amănunțit numai fiindcă acest lucru se va dovedi necesar mai târziu.)

De altfel, toate câte le-am înfățişat până acum, probabil cu prea mare lux de amănunte, îşi vor avea rostul lor în viitor. Toate acestea vor avea la timpul lor un tâlc, de aceea nu le-am putut trece cu vederea; iar pe cel care se plictiseşte îl rog să întrerupă lectura.

Fiica lui Versilov arăta cu totul altfel. Era înaltă, puțin chiar prea slabă; avea fața prelungă, neobişnuit de palidă, părul foarte negru şi bogat, ochi mari de culoare închisă, privirea pătrunzătoare, gura mică, roşie, cu buze fragede. Era prima femeie care nu m-a dezgustat prin mersul ei. De altfel, era subțirică şi mlădioasă. Avea o expresie foarte gravă, dar nu prea blândă. Împlinise douăzeci şi doi de ani. Deşi nu semăna cu Versilov prin nici o trăsătură exterioară, aveau, lucru ciudat, o expresie uimitor de asemănătoare. Nu ştiu dacă era frumoasă; asta depinde de gust. Amândouă fetele erau foarte modest îmbrăcate, aşa că n-am de ce să le mai descriu îmbrăcămintea. Mă aşteptam la Versilova mă

jignească de la început, măcar printr-o privire sau printr-un gest, şi eram pregătit sufleteşte; doar fratele ei mă umilise la Moscova chiar de la prima noastră ciocnire în viață. Ea nu mă cunoştea personal, dar nu putea să nu fi aflat că mă duceam în fiecare zi la prinț. Fireşte, tot ce gândea şi făcea prințul trezea numaidecât un interes deosebit şi constituia un eveniment pentru nenumăratele lui rubedenii şi eventualii moştenitori, deci cu atât mai mult trebuia să-i frământe simpatia lui neaşteptată pentru mine. Ştiam precis că prințul îi purta o deosebită grijă Annei Andreevna şi îi căuta un soț. Dar pentru Versilova era mai greu de găsit un soț decât pentru fetele care brodau pe canava.

Dar iată că împotriva tuturor aşteptărilor, după ce-i strânse mâna prințului şi schimbă cu el câteva amabilități pe un ton vesel, Versilova mă privi cu vădită curiozitate şi, când văzu că şi eu o observ, îmi zâmbi deodată şi se înclină. E drept că intrase chiar atunci pe uşă şi poate că politețea cerea să salute, dar zâmbetul ei fu atât de drăgălaş, încât era fără îndoială premeditat. Îmi amintesc că zâmbetul acesta mi-a făcut o deosebită plăcere.

— Şi acesta... acesta ajunul şi tânărul meu prieten, Arkadi Andreevici Dolgoroki, îngăimă prințul, observând că, deşi ea mă salutase, eu nu mă ridicasem de pe scaun; dar se opri brusc, fâstâcindu-se pesemne fiindcă trebuia să ne prezinte unul altuia (în fond eram frați). "Pernița" mă salută şi ea; deodată, m-a cuprins însă o furie prostească şi am sărit ars; era o răbufnire absurdă de falsă mândrie, stârnită de orgoliul meu.

— Iertați-mă, prințe, eu nu mă numesc Arkadi Andreevici, ci Arkadi Makarovici, l-am întrerupt eu tăios, uitând cu desăvârşire că s-ar fi cuvenit să le răspund domnişoarelor la salut. Dracu s-o ia de ieşire necuviincioasă!

— *Mais... tiens*{11}*!* exclamă prințul, bătându-se cu palma peste frunte.

— La ce şcoală ați învățat? răsună deodată întrebarea prostească, rostită cu un glas tărăgănat şi apăsat de către "pernița" care venea spre mine, privindu-mă de sus în jos.

— La un liceu din Moscova.

— Aha! Ştiam. Şi se învață bine acolo?

— Foarte bine.

Stăteam nemişcat în fața ei, ca un soldat la raport.

Întrebările acestei fete erau, desigur, banale, totuşi ea avusese destulă prezență de spirit ca să şteargă impresia

produsă de ieşirea mea stupidă şi ca să-l scoată din încurcătură pe prinț, care asculta cu un zâmbet amuzat şoaptele vesele ale Versilovei; era însă vădit că nu fac haz pe socoteala mea. Mă întrebam însă de ce această fată, pe care nici măcar nu o cunoşteam, se grăbise să oprească la timp izbucnirea mea prostească? Totuşi nu puteam să-mi închipui că ea intervenise numai din întâmplare; nu încăpea îndoială că o făcuse cu o anumită intenție. Mă privea cu prea mult interes, de parcă ar fi vrut să-mi atragă anume atenția. Abia mai târziu am cântărit aceste impresii şi mi-am dat seama că nu m-am înşelat.

— Cum, chiar astăzi? strigă deodată prințul, tulburat la culme.

— Cum, nu ştiați? se miră Versilova. *Olympe!* Prințul nu ştia că azi soseşte Katerina Nikolaevna. Bine, dar noi la ea venisem, ne-am gândit că a sosit cu trenul de dimineață şi că trebuie să fie de mult acasă. Ne-am întâlnit însă în fața uşii; ne-a spus să intrăm la dumneavoastră, căci are să vină şi ea îndată... De altminteri, iat-o!

În aceeaşi clipă, se deschise o uşă laterală şi apăru, în sfârşit, *femeia pe care o aşteptam!*

Îi cunoşteam chipul după portretul uimitor din biroul prințului, pe care-l studiasem cu atâta atenție de o lună întreagă. Deşi Katerina Nikolaevna intrase în încăpere de vreo trei minute, nu puteam să-mi iau o clipă ochii de la ea. Dacă n-aş fi cunoscut însă portretul şi dacă m-ar fi întrebat cineva, după aceste trei minute: "cum este?" n-aş fi putut să-i răspund, fiindcă o privisem ca printr-un văl.

Singura impresie lăsată de aceste trei minute este imaginea unei femei neobişnuit de frumoase, care, după ce prințul a sărutat-o şi a binecuvântat-o, şi-a întors numaidecât ochii spre mine şi de atunci m-a privit țintă tot timpul. Apoi am desluşit limpede râsul stingherit al prințului, care, arătând desigur spre mine, a îngăimat ceva despre noul său secretar. La auzul numelui meu, fața i se crispă, îmi aruncă o privire răutăcioasă şi îmi zâmbi atât de disprețuitor, încât fără să-mi dau seama, m-am apropiat de prinț şi am bolborosit, tremurând îngrozitor, mâncând cuvintele şi clănțănind din dinți:

— Până acum eu... De azi înainte, am treburile mele... Plec.

Le-am întors spatele şi am plecat. Nimeni nu mi-a spus un cuvânt, nici măcar prințul, mă priveau cu toții în tăcere.

Mai târziu prințul mi-a spus că mă făcusem atât de palid, încât "a înlemnit de spaimă".

Atâta pagubă!

CAPITOLUL AL TREILEA

Într-adevăr, nu-mi mai păsa de nimic: urmăream un țel înalt, pentru care treceam peste întâmplările mărunte şi eram însuflețit de un simțământ covârşitor, ce mă compensa pentru toate. Când am plecat, sufletul mi-era plin de încântare. În timp ce mergeam pe stradă, îmi venea să cânt. Ca un făcut, era o dimineață minunată, soare, zgomot, animație, mulțimea se plimba veselă pe străzi. "Cum de nu m-a jignit femeia aceea?" mă miram eu. Din partea cui aş fi îndurat o privire atât de disprețuitoare, un zâmbet atât de arogant, fără să protestez numaidecât, fie şi în mod prostesc? Nu trebuie uitat că ea venise la Petersburg numai cu intenția de a mă jigni cât, mai curând, deşi nu mă văzuse niciodată: pentru ea eram "o iscoadă de-a lui Versilov", şi era convinsă, atunci ca şi mai târziu, că soarta îi este în mâinile lui Versilov şi că acesta, dacă vrea, poate s-o nenorocească oricând, folosind un anumit document; cel puțin bănuia acest lucru. Între ei se ducea un vechi duel pe viață şi pe moarte. Iată însă că nu mă simțeam jignit! Ea încercase să mă jignească, dar nu izbutise! Dimpotrivă, eram chiar foarte încântat; deşi îmi pusesem în gând s-o urăsc, acum simțeam că sunt pe cale s-o îndrăgesc. "Nu ştiu dacă păianjenul este în stare să urască musca pe care vrea s-o prindă în plasă. Biata musculiță! După părerea mea, un călău îşi iubeşte victima; cel puțin nu e cu neputință s-o iubească. Eu bunăoară, îmi iubesc duşmanul şi în ce o priveşte, de pildă, îmi place grozav că e atât de frumoasă. Sunt încântat, doamna mea, că sunteți atât de semeață şi maiestuoasă, căci de ați fi mai blândă, n-aş avea o asemenea satisfacție. M-ați disprețuit şi totuşi sunt triumfător; chiar dacă m-ați fi scuipat în față, nici atunci cred că nu m-aş fi supărat, căci veți fi victima mea, a mea şi nu a lui. Gândul acesta mă îmbată! Într-adevăr, conştiința tainică a puterii îți dă satisfacții incomparabil mai mari decât o dominație fățişă. Dacă aş avea o avere de o sută de milioane, cred că cea mai mare plăcere a mea ar fi să port hainele cele mai ponosite, pentru ca lumea să mă creadă sărac lipit, aproape un cerşetor, şi să-mi întoarcă spatele cu dispreț, fiindcă în ceea ce mă priveşte, eu m-aş mulțumi cu conştiința bogăției." Cam aşa s-ar putea formula gândurile mele, bucuria mea şi o parte din ceea ce simțeam atunci. Țin să mai adaug că, judecând după ceea ce am scris până acum, aş putea să trec drept un om destul de superficial; în realitate,

eram însă cu mult mai profund şi mai timid. Cred că şi în ziua de azi am rămas mai timid decât ar putea să reiasă din cuvintele şi faptele mele; tare aş vrea să nu mă înşel!

Cine ştie, poate că am făcut rău că m-am apucat de scris, căci nu izbuteşti să exprimi decât o foarte mică parte din ceea ce se petrece în sufletul tău. Gândurile tale, chiar şi cele nefericite, sunt mai profunde atâta timp cât le păstrezi pentru tine. Îndată ce încerci să le formulezi, par mai ridicole şi mai necinstite decât sunt în fond. Versilov mi-a spus că numai ticăloşilor li se întâmplă contrariul. Lor le vine uşor să mintă în toate împrejurările; eu însă mă străduiesc să aştern pe hârtie întregul adevăr, ceea ce e teribil de greu!

Tot în acea zi de 19 am făcut încă un "pas". Pentru prima oară de când mă aflam la Petersburg, m-am pomenit cu bani de buzunar, deoarece — după cum am amintit mai sus — îi dădusem maică-mi cele şaizeci de ruble economisite în doi ani; dar cu câteva zile în urmă hotărâsem ca în ziua când voi primi leafa să fac o "încercare" pe care o doream de mult. În ajun, tăiasem din gazetă un anunț al "corpului de portărei de pe lângă Tribunalul civil din Sankt-Petersburg etc, etc", care aducea la cunoştință că "în ziua de 19 septembrie a.c, la ora 12 dimineața, în cartierul Kazan, în strada cutare, la numărul cutare, se vor vinde la licitație bunurile mobile ale doamnei Lebrecht" şi că "inventarul, evaluarea şi obiectele scoase în vânzare vor fi la dispoziția publicului în ziua licitației" ş.a.m.d.

Puțin după ora 1 am pornit în grabă la adresa respectivă. Cu trei ani în urmă, făcusem legământul să nu iau niciodată o birjă şi-l ținusem (altfel n-aş fi reuşit să strâng şaizeci de ruble). Nu-mi *îngăduisem* niciodată să iau parte la o licitație; deşi "pasul" meu din ziua aceea nu era decât o *experiență,* totuşi hotărâsem să nu-l fac decât după terminarea liceului, după ce voi fi rupt cu toată lumea, mă voi fi retras în găoacea mea şi mă voi fi socotit pe deplin liber. Ce-i drept nu mă retrăsesem încă în "găoace" şi nu eram câtuşi de puțin liber, aşa încât am luat decizia ca pasul acesta să nu fie decât o încercare; mă duceam acolo numai ca să privesc, ca să făuresc planuri, urmând ca după aceea să nu mă mai duc multă vreme la o licitație, până va veni momentul să mă apuc serios de treabă. Pentru toată lumea era vorba doar de o mică licitație neînsemnată, pentru mine însă ea reprezenta prima scândură a corăbiei cu care Columb a plecat să descopere America. Aceasta era starea mea sufletească pe

atunci.

Când am ajuns la adresa respectivă, m-am dus până în fundul curții, unde se găsea casa indicată în anunț, şi am intrat în locuința doamnei Lebrecht. Locuința se compunea dintr-un antreu şi din patru camere mici şi scunde. În prima cameră, în care intrai din antreu, era mare înghesuială, căci se aflau acolo vreo treizeci de inşi, dintre care jumătate erau cumpărători serioşi, iar ceilalți păreau să fie simpli curioşi, cumpărători ocazionali sau oamenii puşi de familia Lebrecht: se aflau acolo şi negustori, şi cămătari care se uitau cu jind la bijuterii, şi câțiva oameni bine îmbrăcați. Până şi figurile unora dintre aceşti domni mi s-au întipărit în minte. În camera din dreapta nu se putea intra, deoarece trecerea era blocată de o masă aşezată de-a curmezişul; acolo se găseau lucrurile scoase în vânzare. În stânga era o altă cameră, cu uşa închisă, însă în fiecare minut cineva o deschidea puțin şi privea prin crăpătură: trebuie să fi fost pesemne vreuna din numeroasele rude ale doamnei Lebrecht, care nu se arăta fiindcă desigur îi era ruşine. La masa aşezată de-a curmezişul uşii şedea, cu fața spre public, un portărel cu toate semnele funcției lui, care conducea licitația. Când am sosit, aproape jumătate din obiecte erau vândute; de cum am intrat, mi-am făcut loc prin înghesuială, ca să pot ajunge la masă. Se vindeau tocmai nişte sfeşnice de bronz. Am început să privesc.

Cum am dat cu ochii de obiecte, au început să mă frământe fel de fel de întrebări: ce-aş putea să cumpăr de aici? Unde aş putea să țin sfeşnicele de bronz? Oare pe această cale îmi realizez scopul? Oare aşa se procedează? Vor izbuti oare calculele mele? Ori poate sunt prea copilăroase? Mă gândeam la toate acestea şi aşteptam. Aveam senzația pe care o încearcă un jucător în momentul când n-a mizat încă pe o carte, deşi s-a apropiat de masă şi are banii necesari: "dacă vreau, joc, dacă vreau, plec, după bunul meu plac", îşi zice el. Deocamdată, inima încă nu a început să bată mai tare, e numai strânsă de o uşoară emoție şi din când în când zvâcneşte, dându-ți o senzație destul de plăcută. Dar în curând şovăiala devine apăsătoare şi începi să procedezi orbeşte: întinzi mâna cu un gest mecanic, iei cartea aproape împotriva voinței tale, ca şi cum altcineva ți-ar îndruma mâna; în cele din urmă, te hotărăşti şi mizezi — de astă dată încerci cu totul altă senzație, copleşitoare. În clipa aceasta nu vorbesc despre licitație, ci despre ceea ce simțeam eu, căci nu

cred să se mai găsească cineva căruia să-i bată inima la o licitație.

Unii se aprindeau, alții tăceau, aşteptând o ocazie prielnică, iar alții cumpărau în pripă şi apoi se căiau. Un domn care cumpărase din greşeală o cană de alpaca, crezând că e de argint, oferind pentru ea cinci ruble în loc de două, nu mi-a inspirat nici un pic de compătimire; dimpotrivă, am şi făcut haz pe socoteala lui. Fie pentru variație, fie că ținea seama de cererile cumpărătorilor, portărelul oferea obiecte cât mai diferite: după sfeşnicele de argint, veni rândul unor cercei, apoi trecu la o pernă de safian, după care urmă o casetă. Abia m-am putut stăpâni timp de vreo zece minute Era cât pe-aci să cumpăr perna, apoi caseta, dar în ultima clipă m-am oprit. Obiectele mi s-au părut cu totul absurde în cele din urmă, portărelul puse din întâmplare mâna pe un album.

— Un album de familie, legat în marochin roşu uzat, cu desene în tuş şi acuarele. Într-o cutie de fildeş sculptat, cu închizătoare de argint. Prețul de la două ruble în sus!

M-am apropiat de masă, căci obiectul era atrăgător, deşi din cutia de fildeş lipsea o bucată. Numai eu singur mă apropiasem să mă uit, toți ceilalți tăceau; aşadar, nu aveam concurenți. Aş fi putut să deschid cutia, să scot albumul din ea şi să-l răsfoiesc pe îndelete, totuşi n-am făcut uz de acest drept şi m-am mulțumit să fac un gest de nepăsare cu mâna care-mi tremura de emoție, vrând parcă a spune: "n-are nici o importanță".

— Două ruble şi cinci copeici, am îngăimat eu, în timp ce dinții îmi clănțăneau iar.

Oferta mea fu primită. Am scos pe loc banii, am plătit, am înşfăcat albumul şi m-am retras cu el într-un colț; acolo l-am scos din cutie şi m-am grăbit să-l întorc pe toate fețele cu gesturi febrile; cu excepția cutiei, era un obiect de cea mai proastă calitate: un album nenorocit, de mărimea unei coli de scris de format mic, subțire, cu muchiile aurite roase, într-un cuvânt, un album cum aveau pe vremuri toate fetele proaspăt ieşite din pension. Era plin de desene în tuş şi în culori, reprezentând temple aşezate pe munți, amoraşi, un lac cu lebede; ici-colo erau şi stihuri ca acestea:

Drum lung se-aşterne-n fața mea,
O, Moscovă, târziu te-oi revedea,
Şi chipul celor dragi, rămaşi departe —

Spre Krâm gonesc târziu în noapte.

(mă mir şi eu cum de mi-au rămas în minte). Am ajuns la concluzia că încercarea mea dăduse greş. Nici nu-şi poate cineva închipui un obiect mai inutil ca acesta.

"Nu-i nimic, m-am consolat eu, când joci prima carte şi pierzi, e totdeauna un semn bun."

Eram cât se poate de vesel.

— Ah am întârziat! L-ai luat dumneata? mă întrebă pe neaşteptate un domn într-un palton albastru-închis, impunător şi bine îmbrăcat, care întârziase. Vai ce rău îmi pare că am întârziat! Cât ai dat pe el?

— Două ruble şi cinci copeici.

— Ce păcat! N-ai vrea să mi-l cedezi mie?

— Să plecăm de aici, i-am şoptit eu cu inima strânsă de emoție.

Am ieşit amândoi pe scară.

— Vi-l cedez pentru zece ruble, i-am spus, simțind un fior rece în spate.

— Zece ruble! Vai de mine, se poate?

— Cum doriți.

Mă privea cu ochii holbați de mirare; eram bine îmbrăcat şi nu arătam nici a telal şi nici a niscaiva samsar.

— Se poate una ca asta?! Doar nu-i decât un biet album ponosit, care nu poate folosi nimănui la nimic. Cutia, de fapt, nu face nici un ban şi apoi, cine l-ar cumpăra?

— Dumneavoastră, bunăoară.

— Eu am un motiv special, căci abia ieri am aflat de licitație. Altul ca mine n-ai să mai găseşti! Se poate să ceri atâta?

— Ar fi trebuit să cer douăzeci şi cinci de ruble, dar cum există totuşi şi riscul ca dumneavoastră să renunțați, nu v-am cerut decât zece — o sumă rotundă. Şi nu las nici o copeică.

I-am întors spatele şi am dat să plec.

— Hai, primeşte patru ruble, îmi spuse el, ajungându-mă din urmă abia în curte. Bine, fie, îți dau cinci.

Nu i-am răspuns nici un cuvânt şi mi-am văzut de drum.

— Na, ține! Îmi întinse zece ruble şi-i dădui albumul.

— Trebuie să recunoşti că asta nu-i o treabă cinstită! Cumperi cu două ruble şi vinzi cu zece, ai?

— De ce nu-i cinstit? Asta-i negustoria!

— Da ce, suntem negustori? (Începuse să se înfurie de-a binelea.)

— Unde-i cerere, acolo-i şi negustorie; dacă nu l-aţi fi cerut dumneavoastră, n-aş fi căpătat pe el nici patruzeci de copeici.

Deşi îmi stăpâneam râsul, vorbeam foarte serios, iar în sinea mea râdeam cu hohote, dar nu de bucurie; râdeam nici eu nu-mi dădeam seama de ce, şi mi se tăiase răsuflarea.

— Ascultaţi, îngăimai eu într-un suflet, cuprins de o mare şi irezistibilă simpatie pentru el, ascultaţi-mă: de curând, a murit la Paris James Rotschild[12], acela care a lăsat o moştenire de un miliard şi şapte sute de milioane de franci (el dădu din cap în semn de încuviinţare); în tinereţe, aflând din întâmplare cu câteva ore înaintea tuturor despre asasinarea ducelui de Berry, răposatul s-a dus imediat să anunţe pe cine trebuia şi astfel a câştigat într-o clipă câteva miloane. Iată cum se face avere!

— Nu cumva te crezi un Rotschild? se răstii el, indignat, la mine, ca la un neghiob.

Am pornit repede pe stradă. De la primul pas, câştigasem şapte ruble şi nouăzeci şi cinci de copeici! Recunosc că pasul fusese absurd, un joc copilăresc, totuşi el îmi confirma ideea şi de aceea nu putea să nu mă tulbure profund... Dar n-are nici un rost să-mi descriu sentimentele. Bancnota era într-un buzunar de la jiletcă şi, după ce mi-am vârât mâna în buzunar ca să o pipăi, nu m-am mai îndurat s-o scot. După ce m-am depărtat cu vreo sută de paşi, am scos bancnota s-o privesc şi când am dat cu ochii de ea, mi-a venit s-o sărut. Când am ajuns în dreptul unei case boiereşti în faţa căreia se oprise tocmai o caleaşca, portarul deschise uşa şi din casă ieşi o doamnă elegantă, tânără, frumoasă, bogată, îmbrăcată numai în mătase şi catifea, cu o trenă de doi coţi; în clipa când se urcă în trăsură, îi căzu din mână un portofel mic şi drăgălaş. Lacheul se aplecase tocmai să-l ridice, dar eu i-am luat-o înainte, am pus mâna pe el şi l-am întins cu o mână doamnei, în timp ce cu cealaltă îmi scoteam pălăria (purtam joben şi în ansamblu eram destul de bine îmbrăcat pentru un tânăr). Doamna îmi spuse demn, dar cu un zâmbet încântător: "*Merci, monsieur*". Caleaşca se urni cu zgomot din loc, iar eu sărutai bancnota.

Tot în ziua aceea trebuia să mă întâlnesc cu Efim Zverev, un fost coleg, care ieşise din liceu pentru a intra într-o şcoală de elită la Petersburg. E prea şters ca să-l descriu şi,

de fapt, nici nu eram prieten cu el; totuşi, la Petersburg l-am căutat fiindcă (printr-un concurs de împrejurări, de care de asemenea nu are rost să vorbesc) el putea să-mi comunice imediat adresa unui anume Kraft, de care aş fi avut mare nevoie îndată ce s-ar fi înapoiat de la Vilno. Îl aştepta să sosească tocmai în ziua aceea sau a doua zi, lucru despre care mă şi vestise cu trei zile în urmă. Trebuia să mă duc până în cartierul Petersburgskaia Storona, dar nu simțeam nici un fel de oboseală.

Pe Zverev (care avea şi el tot nouăsprezece ani) l-am găsit în curtea mătuşii lui, la care locuia provizoriu. Luase tocmai masa şi acum se plimba prin curte pe picioroange; m-a anunțat numaidecât că Kraft se înapoiase în ajun şi trăsese la fosta lui locuință, tot în Petersburgskaia Storona. Şi el dorea să mă vadă cât mai curând, ca să-mi spună ceva foarte important.

— De altfel, se pregăteşte iarăşi să plece undeva, adăugă Efim.

Deoarece în împrejurările de atunci întâlnirea cu Kraft avea o importanță vitală pentru mine, l-am rugat pe Efim să mă ducă imediat la locuința lui, care, după cum aflasem, se găsea la doi paşi, pe o străduță dosnică. Dar Zverev mi-a răspuns că-l întâlnise cu o oră în urmă şi că se ducea tocmai la Dergaciov.

— Hai să mergem şi noi la Dergaciov, de ce te codeşti atâta, nu cumva ți-e frică?

Avea dreptate; Kraft putea să zăbovească la Dergaciov şi n-aveam unde să-l aştept. Nu de teamă mă feream să mă duc la Dergaciov, dar nu aveam chef, cu toate că Efim încerca pentru a treia oară să mă ducă acolo şi, de fiecare dată când mă întreba dacă mi-e frică, mă măsura cu un zâmbet în doi peri. Țin să subliniez de pe acum că nu eram fricos din fire şi chiar dacă frica ar fi avut vreun temei, eu mă temeam de cu totul altceva. De astă dată m-am hotărât însă să mă duc; şi Dergaciov locuia tot în apropiere. Pe drum, l-am întrebat pe Efim dacă tot mai are intenția să fugă în America.

— Cred că nu-i încă momentul, îmi răspunse, râzând cu tâlc.

Nu-l prea iubeam, pot spune că nu țineam de loc la el. Avea părul prea blond, aproape alb, obrazul rotund cu pielea prea albă, ca de copil, nepotrivită pentru vârsta lui, şi, cu toate că era şi mai înalt decât mine, nu i-ai fi dat mai mult de şaptesprezece ani. Nu prea aveai ce vorbi cu el.

— Ce se petrece acolo? Totdeauna e atâta lume? am stăruit eu.

— Tot fricos ai rămas? râse el din nou.

— Dracu să te ia! m-am înfuriat eu.

— Nici vorbă de lume. Vin doar câțiva prieteni intimi pe la el, fii pe pace.

— Dar ce legătură am eu cu prietenii voştri? Nici nu-i cunosc măcar, deci cum pot fi ei în largul lor cu mine?

— Faptul că te aduc eu este o garanție. Şi apoi, au auzit de tine. Şi Kraft poate răspunde pentru tine.

— Ascultă, o să fie şi Vasin acolo?

— Nu ştiu.

— Dacă va fi, să-mi faci un semn şi să mi-l arăți de cum intrăm: auzi? Cum intrăm pe uşă!

Despre Vasin auzisem multe şi persoana lui mă interesa de multă vreme.

Dergaciov locuia singur într-o căsuță, în aceeaşi curte cu proprietăreasa lui, o negustoreasă care stătea într-o casă de lemn mai mare. Căsuța nu avea decât trei camere de locuit. Toate cele patru ferestre aveau storurile lăsate. Dergaciov era tehnician şi avea un post la Petersburg; auzisem în treacăt că i se oferise un post particular mai avantajos în provincie şi era pe punctul de a pleca.

De cum am intrat în antreul strâmt, am auzit glasuri; părea să fie o discuție aprinsă şi cineva striga: *"Quae medicamenta non sanant — ferrum sanat, quae ferrum non sanat — ignis sanat!*{13}*"*

De fapt, eram destul de neliniştit. Fireşte, nu sunt obişnuit să ies în lume, fiindcă, în general, ocolesc oamenii. La liceu mă tutuiam cu toți colegii, dar nu m-am împrietenit aproape cu nici unul. M-am retras într-un colț şi acolo mi-am făcut veacul. Nu-mi displăcea de fel să trăiesc singur, în umbră. În orice caz, îmi jurasem să nu mă las atras în nici o discuție şi să nu vorbesc decât strictul necesar, pentru ca nimeni să nu-şi poată face o idee precisă despre mine; de aceea mă feream mai ales de discuții.

Într-o cameră destul de neîncăpătoare am găsit vreo zece persoane: şapte bărbați şi trei doamne. Dergaciov avea douăzeci şi cinci de ani şi era căsătorit. În casa lui locuiau şi sora nevestei şi încă o rudă de-a ei. Camera era neaşteptat de curată şi mobilată la întâmplare, dar destul de cuviincios. Pe perete atârna o litografie foarte ieftină — un portret — iar într-un colț era o icoană simplă, în fața căreia ardea însă o

candelă. Dergaciov s-a apropiat de mine, mi-a strâns mâna şi m-a rugat să iau loc.

— Şezi, te rog. Suntem numai între noi.

— Fii bun şi ia loc, adăugă numaidecât o femeie tânără, destul de drăguță şi foarte modest îmbrăcată, care — după ce se înclină uşor — ieşi din cameră. Era soția lui şi părea să fi luat şi ea parte la discuție; acum se dusese să-şi alăpteze copilul. În cameră mai rămăseseră încă două doamne; una foarte măruntică, dar destul de drăguță, de vreo douăzeci de ani, îmbrăcată într-o rochiță neagră, iar cealaltă, de vreo treizeci de ani, uscățivă, cu ochii ageri. Amândouă şedeau şi ascultau foarte atent, dar nu se amestecau în vorbă.

Bărbații stăteau cu toții în picioare, afară de mine, de Kraft şi de Vasin; Efim mi-i arătase de cum am intrat, deoarece şi pe Kraft îl vedeam acum pentru prima oară. M-am ridicat de la locul meu şi m-am dus să fac cunoştință cu el. Figura lui Kraft n-am s-o uit niciodată: deşi nu era de o frumusețe deosebită, avea o expresie de o bunătate şi de o delicatețe neobişnuite, şi întreaga lui făptură vădea o mare demnitate. Avea vreo douăzeci şi şase de ani, era uscățiv, destul de înalt, blond, cu o privire serioasă şi totodată blândă; toată înfățişarea lui era modestă şi liniştită. Totuşi, dacă mi-ar cere cineva să schimb figura mea cât se poate de comună cu chipul lui, care mi se părea atât de atrăgător, n-aş primi, căci pe figura lui era întipărită o trăsătură pe care n-aş vrea s-o am: o prea mare linişte sufletească, ceva care semăna a orgoliu ascuns, poate chiar inconştient. Probabil că atunci, pe loc, nu l-am putut cântări chiar atât de precis; abia astăzi, după ce a trecut atâta timp, mi se pare că l-am judecat de la început astfel.

— Îmi pare foarte bine că ai venit, mi-a spus Kraft. Am o scrisoare care te-ar interesa. Mai stăm puțin aici şi pe urmă mergem la mine.

Dergaciov era un om de statură mijlocie, lat în umeri, voinic şi purta o barbă mare, neagră; avea o privire isteață şi după felul lui de a fi se vedea că este stăpânit şi prudent în orice împrejurare; deşi vorbea foarte puțin, era limpede că el conduce discuția. Figura lui Vasin nu mi-a făcut o impresie prea puternică, deşi auzisem că ar fi un om de o inteligență extraordinară: era blond, cu ochi mari cenuşii, o față deschisă, dar care trăda parcă un caracter prea dârz, aspru; avea însă într-adevăr o expresie inteligentă, mai inteligentă şi mai profundă decât a lui Dergaciov şi decât a tuturor celor de

față; dar s-ar putea să exagerez acum impresiile mele de atunci. Dintre ceilalți tineri adunați acolo nu-mi amintesc decât de doi: un bărbat înalt şi oacheş, cu favoriți negri, de vreo douăzeci şi şapte de ani, care părea să fie învățător sau cam aşa ceva, şi un tinerel de vârsta mea, îmbrăcat țărăneşte, încruntat, tăcut, care se mulțumea să asculte ce vorbeau ceilalți. Mai târziu, m-am convins că era într-adevăr de la țară.

— Nu, problema nu se pune aşa, începu învățătorul cu favoriți negri, mai vorbăreț decât ceilalți, reluând desigur discuția întreruptă. Nici nu pretind că această idee se poate dovedi matematic, totuşi sunt gata să cred în ea şi fără asemenea dovezi...

— Stai puțin, Tihomirov, îl întrerupse Dergaciov cu glas tare, cei care au venit abia acum nu înțeleg despre ce e vorba. Să vezi, mi se adresă el, întorcându-se numai spre mine (şi, dacă avea intenția să mă supună unui examen ca pe o cunoştință nouă sau să mă silească să vorbesc, trebuie să recunosc că procedase foarte abil; am simțit numaidecât unde bătea şi m-am pregătit să iau cuvântul), să vezi, cred că ai auzit de domnul Kraft, pe care noi îl cunoaştem ca pe un om de caracter, cu convingeri neclintite. Pornind de la un fapt foarte obişnuit, el a tras o concluzie cu totul neaşteptată, care ne-a uimit pe toți. El susține că poporul rus este un popor de mâna a doua...

— Ba chiar de mâna a treia, strigă cineva.

— ...de mâna a doua, menit doar să slujească drept materie primă altui neam mai nobil şi nu să joace un rol independent în evoluția omenirii. Pornind de la această idee, îndreptățită poate, domnul Kraft trage concluzia că ea va paraliza desigur orice activitate ulterioară a fiecărui rus, cu alte cuvinte noi toți trebuie să stăm inactivi.

— Dă-mi voie, Dergaciov, problema se pune altfel, interveni iar Tihomirov, nerăbdător (Dergaciov îl lăsă să continue). Ținând seama că după studii serioase de fiziologie, Kraft a ajuns la nişte concluzii cărora le atribuie o certitudine matematică, consacrând cel puțin doi ani ideii sale (pe care eu aş accepta-o liniştit *a priori),* ținând seama şi de seriozitatea lui Kraft şi de toate frământările lui, chestiunea capătă aspectul unui fenomen. De aici rezultă însă o altă problemă, pe care Kraft nu o poate pricepe şi de care trebuie să ne ocupăm noi şi anume incapacitatea lui Kraft de a înțelege, căci acesta-i fenomenul. Trebuie să stabilim dacă e

vorba de un fenomen patologic, adică de un caz izolat, sau dacă este o trăsătură normală care se poate ivi şi la alţii; e necesar să stabilim acest lucru în interesul cauzei noastre comune. Eu cred că afirmaţiile lui Kraft cu privire la Rusia sunt îndreptăţite, mai mult, aş spune că mă şi bucură; dacă această idee ar fi însuşită de toată lumea, ea ne-ar descătuşa, eliberând pe mulţi dintre noi de prejudecăţile patriotice...

— Eu nu vorbesc aşa din patriotism, spuse Kraft cu oarecare sforţare. Se părea că toată discuţia îi era neplăcută.

— Dacă vorbeşti din patriotism sau nu, asta nu are nici o importanţă, interveni Vasin, care până atunci tăcuse.

— Aş vrea să ştiu întrucât concluzia lui Kraft poate slăbi năzuinţa spre cauza întregii umanităţi? strigă învăţătorul (de altfel, singurul care striga, toţi ceilalţi vorbeau încet). Să admitem că Rusia e menită să joace un rol secundar; bine, dar putem concepe şi o activitate care să nu se reducă numai la Rusia. Şi apoi, cum mai poate fi Kraft patriot, de vreme ce a încetat să mai creadă în Rusia?

— Pe deasupra mai e şi neamţ, exclamă altcineva.

— Sunt rus, preciza Kraft.

— Asta nu are nici o legătură cu problema noastră, îl mustră Dergaciov pe cel care întrerupsese.

— Nu priviţi problema atât de îngust, continuă Tihomirov, fără să ţină seama de întrerupere. Dacă Rusia e destinată să servească drept material pentru alte neamuri mai nobile, de ce nu s-ar mulţumi cu acest rol, la urma urmei destul de onorabil? De ce n-am porni de la această idee, pentru a ne amplifica misiunea? Omenirea se află în pragul unei renaşteri care a şi început. Numai orbii refuză să vadă sarcinile care ni se impun. Dacă v-aţi pierdut încrederea în destinul Rusiei, căutaţi să vedeţi mai departe şi munciţi pentru viitorul unui popor încă necunoscut, alcătuit din întreaga omenire, fără deosebire de ginţi, Rusia în orice caz va dispărea odată şi odată; popoarele, chiar şi cele mai înzestrate, nu trăiesc decât o mie cinci sute, cel mult două mii de ani; atunci nu-i totuna dacă o ţară dăinuieşte două sute sau două mii de ani? Romanii, ca atare, n-au trăit nici o mie cinci sute de ani şi apoi s-au transformat şi ei în material pentru alte popoare. Ei au dispărut de mult, dar au lăsat moştenire o idee, care s-a integrat ca elemenit component în dezvoltarea ulterioară a omenirii. Cum îi poţi spune omului că n-are nimic de făcut pe lume? Nu-mi pot închipui situaţie în care să nu mai fie nimic de făcut! Munciţi pentru omenire şi

nu vă mai îngrijiți de rest. Dacă te uiți mai atent în jurul tău, sunt atâtea de făcut că nu-ți ajunge viața întreagă.

— Trebuie să trăieşti după legile naturii şi ale adevărului, rosti de după uşă doamna Dergaciova.

Prin uşa crăpată se vedea că ea stătea în picioare, ținând copilul la sânul acoperit discret, şi urmărea cu însuflețire discuția.

Kraft ascultase, zâmbind uşor, şi în cele din urmă spuse cu un aer destul de tulburat, însă cu o sinceritate deplină:

— Atunci când te găseşti sub înrâurirea unei idei dominante, care a pus stăpânire pe mintea şi pe inima ta, nu înțeleg cum te mai poate preocupa şi altceva în afară de această idee?

— Dar dacă ți s-a demonstrat că ideea dumitale e cu totul greşită, că te duce la o concluzie falsă, că n-ai nici un drept să te sustragi de la activitatea de folos general numai fiindcă Rusia ar fi destinată să joace un rol secundar; dacă ți se arată că în locul unui orizont îngust ți se deschide în față o perspectivă infinită, că în locul ideii mărginite de patriotism...

— Eh, oftă Kraft, făcând un gest de descurajare, v-am spus doar că aici nu-i vorba de patriotism.

— Evident, e vorba de o neînțelegere, se amestecă pe neaşteptate Vasin. Greşeala constă în faptul că pe Kraft nu-l călăuzeşte o simplă concluzie logică, ci, ca să zic aşa, o concluzie care s-a transformat într-un sentiment. Oamenii sunt foarte deosebiți ca fire; la mulți un raționament logic se transformă câteodată într-un sentiment foarte puternic, care pune stăpânire pe toată ființa lor şi de aceea le vine foarte greu să renunțe la el sau să-l transforme. Ca să vindeci un astfel de om trebuie să-i schimbi chiar sentimentul, înlocuindu-l cu altul tot atât de puternic, lucru foarte greu şi în multe cazuri chiar cu neputință de realizat.

— Te înşeli! strigă oponentul lui. O concluzie logică prin ea însăşi trebuie să destrame prejudecățile. O convingere rațională dă naştere şi ea unui sentiment. Ideea izvorăşte din sentiment şi, punând stăpânire pe om, generează la rândul ei altul!

— Oamenii sunt foarte diferiți: unii îşi schimbă uşor sentimentele, alții foarte greu, răspunse Vasin, ca şi cum ar fi vrut să pună capăt discuției; eu însă eram entuziasmat de ideea lui.

— Ai perfectă dreptate! m-am adresat deodată lui Vasin, intrând pe neaşteptate în vorbă şi spărgând gheața. Aşa este,

un sentiment trebuie înlocuit cu altul de aceeaşi intensitate.

La Moscova, acum patru ani, un general... ştiţi, domnilor, eu nu l-am cunoscut personal, însă... poate că, la drept vorbind, el nici nu era în stare să inspire respect... şi apoi, faptul ca atare poate să apară absurd, totuşi... dar să vedeţi, lui îi murise tocmai atunci un copil, mai precis pierduse două fetiţe, una după alta, de scarlatină... şi ce să vezi, după această lovitură, omul era atât de amărât, că nici nu te puteai uita la el şi până la urmă, după vreo şase luni a şi murit. Faptul că a murit de amărăciune e incontestabil! Se pune întrebarea, cum putea fi readus la viaţă? Printr-un sentiment la fel de puternic, iată singurul răspuns! Ar fi trebuit să i se redea cele două fetiţe din mormânt sau să se caute ceva asemănător. Omul a murit, deşi i se puteau aduce cele mai valabile argumente: că viaţa e trecătoare, că toţi suntem muritori, i se puteau pune în faţă şi statisticile din calendar care arată câţi copii mor de scarlatină... Unde mai pui că omul ieşise la pensie...

M-am oprit cu răsuflarea tăiată şi m-am uitat împrejur.

— Asta-i cu totul altceva, constată cineva.

— Faptul istorisit de dumneata, deşi de altă natură decât cel pe care-l discutăm, e oarecum asemănător şi ne ajută să lămurim lucrurile, mi se adresă Vasin.

Trebuie să mărturisesc aci de ce m-a entuziasmat în aşa măsură argumentul lui Vasin cu privire la transformarea ideii în sentiment şi totodată trebuie să recunosc că mă simţeam copleşit de ruşine. Într-adevăr, îmi fusese teamă să mă duc la Dergaciov, dar nu din cauza pe care o presupunea Efim. Adevăratul motiv era că, încă pe când trăiam la Moscova, ocoleam oamenii de această categorie, fiindcă ştiam că ei (sau alţii de felul lor — n-are însemnătate cine anume) sunt foarte tari în dialectică şi poate aveau să-mi spulbere "ideea". Eram convins că mă voi stăpâni şi nu le voi trăda ideea, dar mi-era teamă ca nu cumva ei (sau alţii de categoria lor) să-mi spună ceva care să mă dezguste de ideea mea, fără s-o fi pomenit măcar. Ce-i drept, "ideea mea" avea încă unele aspecte nelămurite pentru mine, dar nu voiam cu nici un preţ să mi le lămurească alţii. În ultimii doi ani renunţasem la orice lectură, de teamă să nu găsesc într-o carte vreun argument împotriva ideii mele, care ar fi putut să-mi zdruncine încrederea. Dar pe neaşteptate Vasin rezolvase dintr-o dată problema şi mă liniştise din punct de vedere moral. La urma urmei, de ce îmi fusese teamă şi ce ar fi putut să-mi facă,

oricât de mari dialecticieni ar fi fost? Cine ştie, poate că dintre toți cei de față numai eu am prins ce înțelege Vasin prin "idee-sentiment"! Nu-i destul să conteşti o idee frumoasă, trebuie s-o înlocuieşti cu altceva la fel de frumos; căci de nu, orice mi s-ar spune, eu, care nu vreau să mă lepăd de sentimentul meu, voi contesta din adâncul inimii toate argumentele contrarii, fie ele cât de puternice. Ce-mi puteau ei oferi în schimbul ideii? Tocmai de aceea aş fi putut să fiu mai îndrăzneț, ar fi fost chiar de datoria mea să dau dovadă de mai mult curaj. În acelaşi timp cu admirația pentru Vasin mă copleşise o mare ruşine, fiindcă pe lângă el mă simțeam un copil nedemn.

Mai aveam încă un motiv să-mi fie ruşine. Nu pornirea josnică de a mă arăta deştept m-a determinat să sparg gheața şi să intru în vorbă, ci mai ales dorința de a-i îmbrățişa. Aceascã nevoie de a îmbrățişa pe oricine pentru a-l face să vadă în mine un băiat bun şi să mă îmbrățişeze la rândul său, sau cam aşa ceva (într-un cuvânt o dorință josnică), o socotesc cea mai urâtă şi cea mai ruşinoasă trăsătură a mea, pe care mi-o descoperisem de foarte multă vreme, încă de pe timpul când stăteam retras într-un colț, deşi nu mă căiesc că am trăit aşa atâția ani. Dar după ce mă dădeam de gol, mă mangâiam întotdeauna, zicându-mi că izbutisem să-mi păstrez taina ce n-o trădasem nimănui. Mi se strângea inima numai la gândul că dacă mi-aş dezvălui cuiva "ideea", nu mi-ar mai rămâne nimic pe lume, că dintr-o dată aş deveni la fel cu toți ceilalți, ba poate că aş renunța şi la idee; de aceea o şi păstram cu sfințenie şi mă feream să vorbesc prea mult ca nu cumva să mă trădez. Dar iată că la Dergaciov mă dădusem în petic aproape cu primul prilej: desigur nu-mi dezvăluisem secretul, totuşi vorbisem neîngăduit de mult şi mă făcusem de râs. Şi azi mă cutremur la această amintire! Nu, eu n-am ce căuta printre oameni. Şi azi mi-am păstrat această convingere şi n-am să mă răzgândesc nici peste patruzeci de ani. Ideea mea îmi impune să trăiesc retras, "în găoace".

De îndată ce Vasin m-a lăudat, nu mi-am mai putut stăpâni dorința de a vorbi.

— După părerea mea, fiecare are dreptul la sentimente personale... dacă ele se întemeiază pe convingere... mai mult, nimeni nu-i îndreptățit să i le ia în nume de rău, am spus eu către Vasin. Deşi rostisem aceste cuvinte cu destulă siguranță, aveam o impresie ciudată, de parcă vorbise altcineva prin gura mea.

— Zăău?! mă întrerupse ironic, lungind cuvântul, acelaşi

glas care îi tăiase vorba lui Dergaciov şi care îi strigase lui Kraft că e neamț.

Socotind că nici nu merită să răspund unui asemenea om de nimic, m-am întors spre învățător, ca şi cum acesta m-ar fi apostrofat:

— Eu unul sunt convins că nu mă pot încumeta să judec pe alții, am urmat eu, înfiorat la gândul că nu-mi voi mai putea înfrâna pornirea.

— De ce vorbeşti în dodii?! exclamă individul căruia nu catadicsisem să-i răspund.

— Fiecare om îşi are ideea lui, am continuat, privindu-l țintă pe învățător, care de astă dată tăcea şi mă urmărea, zâmbind.

— Ia să auzim care-i ideea dumitale? exclamă omul de nimic.

— N-o pot expune cu una, cu două... dar între altele ideea mea implică nevoia de a fi lăsat în pace. Atâta timp cât mai am două ruble în buzunar, vreau să trăiesc singur, să nu depind de nimeni (fiți pe pace, cunosc toate obiecțiile dumneavoastră) şi să nu fac nimic, nici măcar de dragul viitorului măreț al omenirii, la care l-ați invitat pe domnul Kraft să contribuie. Pun mai presus de orice libertatea individului, cu alte cuvinte, pe a mea, iar de altceva nici nu vreau să ştiu.

Greşeala mea a fost că mi-am pierdut cumpătul.

— Aşadar, propovăduieşti liniştea unei vaci sătule?

— Să zicem. O vacă nu te poate jigni. Eu nu datorez nimănui nimic şi-i plătesc societății sub formă de impozite dreptul de a nu fi jefuit, bătut sau ucis, iar mai mult decât atât nu-mi poate pretinde nimeni. Mai ştii, poate că eu personal am şi alte idei, poate că am de gând să mă pun chiar în slujba omenirii şi că voi izbuti să fac de zece ori mai mult pentru ea decât toți demagogii laolaltă, numai că eu *nu îngădui nimănui să-mi pretindă s-o fac,* să mă forțeze ca pe domnul Kraft; am deplina libertate să nu mişc un deget dacă asta mi-e voia. Ştiu că azi e la modă să te agiți, să iei în brațe pe oricine din dragoste pentru omenire şi să te prăpădeşti, plângând de duioşie. Cine mă poate obliga să-mi iubesc aproapele şi chiar omenirea voastră viitoare, pe care nu voi apuca s-o văd, care habar nu va avea de mine şi care odată (nu interesează când anume) va pieri şi ea fără urmă, atunci când pământul întreg se va preface într-un bloc de gheață şi va pluti în vid împreună cu o infinitate de alte asemenea

blocuri de gheață? Oare îşi poate cineva închipui ceva mai absurd?! Totuşi, la asta se reduce învățătura voastră. Spuneți-mi, vă rog, de ce trebuie să fiu numaidecât mărinimos? Mai ales când ştiu că totul nu-i decât un foc de paie.

— Ei aş! răsună iar glasul cu pricina.

Îmi ținusem tirada enervat şi mânios, rupând toate punțile şi, deşi ştiam că mă rostogolesc într-o prăpastie, mă grăbisem s-o duc până la capăt, de teamă să nu fiu contrazis. Îmi dădeam prea bine seama că vorbesc ca o moară stricată, că îndrug vrute şi nevrute, că sar de la o idee la alta, totuşi mă grăbeam să-i conving şi să-i înving cu orice preț! De trei ani mă pregăteam pentru această discuție, de importanță vitală pentru mine, dar lucrul cel mai ciudat e că dintr-o dată amuțiseră cu toții şi mă ascultau fără să scoată un cuvânt. Şi în continuare m-am adresat tot învățătorului:

— Da, mă rog, chiar aşa. Un om cât se poate de inteligent spunea, de altfel, că nu există nimic mai greu decât să răspunzi la întrebarea: "De ce trebuie să fii neapărat mărinimos?" Vezi dumneata, pe lume sunt trei feluri de ticăloşi: ticăloşi naivi, adică cei convinşi că ticăloşia lor e culmea nobleței şi a mărinimiei; ticăloşi conştienți, adică cei care se ruşinează de ticăloşia lor şi totuşi rămân hotărâți s-o ducă până la capăt şi, în sfârşit, simpli ticăloşi, adică ticăloşi pur şi simplu. Dă-mi voie să-ți povestesc ceva: am avut pe vremuri un coleg, anume Lambert, care de la vârsta de şaisprezece ani spunea că, atunci când va fi bogat, cea mai mare plăcere a lui va fi să îndoape câinii cu pâine şi carne, în timp ce copiii săraci vor muri de foame, iar atunci când săracii vor degera, să cumpere un întreg depozit de lemne, să-l care în câmp şi să-i dea foc, mai bine decât să dea unui om sărman o surcică. Iată ce sentimente nutrea! Spune-mi, te rog, ce să-i răspund unui asemenea ticălos pur şi simplu când mă întreabă: "De ce trebuie să fiu negreşit mărinimos?" Şi mai ales acum, în vremea noastră, când ne găsim într-o situație mai mizerabilă ca oricând, fapt care vi se datorează şi dumneavoastră. Da, domnilor, în societatea noastră totul e tulbure. Dumneavoastră nu credeți în Dumnezeu, nu credeți în eroism, şi atunci în virtutea cărei inerții oarbe, împietrite şi stupide mă poate cineva sili să acționez împotriva intereselor mele? Dumneavoastră pretindeți că o atitudine rațională față de omenire ar corespunde intereselor mele; dar dacă eu socotesc lipsit de rațiune ceea ce dumneavoastră socotiți

raţional? Să luăm, bunăoară, toate aceste cazarme, falanstere. Puţin îmi pasă mie de ele şi de viitorul omenirii, când ştiu că nu trăiesc decât o singură dată! Daţi-mi voie să-mi cunosc mai bine interesele, e totdeauna mai plăcut să hotărăşti singur. De ce m-aş sinchisi de soarta omenirii în viitorul mileniu, de vreme ce, după codul dumneavoastră, eroismul meu nu-mi asigură nici dragostea, nici recunoştinţa semenilor, nici viaţa viitoare? Nu, domnilor, dacă-i aşa, voi trăi numai pentru mine, cu toată neruşinarea, chiar de-aş şti că se prăbuşeşte lumea!

— Straşnic ideal!

— De altfel, sunt gata să mă prăbuşesc împreună cu ea.

— Din ce în ce mai frumos! (Era acelaşi glas nesuferit.)

Ceilalţi continuau să tacă, privindu-mă cu stăruinţă şi nedumerire; după un timp, din diferite colţuri ale camerei se auziră râsete înfundate. Era vădit că toţi, afară de Vasin şi Kraft, chicotesc pe socoteala mea. Rânjea şi omul cu favoriţi negri, privindu-mă ţintă, de parcă ar fi vrut să nu-i scape nici un cuvânt.

— Domnilor, am urmat eu, tremurând tot, nici prin gând nu-mi trece să vă destăinuiesc ideea mea, dimpotrivă, vă cer să-mi răspundeţi după concepţia voastră, nu după a mea, fiindcă eu, poate, iubesc omenirea de o mie de ori mai mult decât voi toţi la un loc! Şi acum, fiindcă aţi râs, sunteţi datori, vă somez să-mi răspundeţi: cu ce mă puteţi ispiti ca să vă urmez? Cu ce-mi puteţi dovedi că lumea voastră va fi mai bună? Cum o s-o scoateţi la capăt dacă personalitatea mea n-o să se împace cu cazarma voastră şi va protesta? De mult voiam să vă întâlnesc, domnilor! Ştiu prea bine ce urmăriţi: viaţa în cazarmă, locuinţe comune, strictul necesar, ateismul, nevestele să fie ale tuturor, iar copiii ai nimănui. Iată idealul vostru! Şi în schimbul unei părticele din acest confort mediocru, pe care mi-l asigură felul vostru raţional de a gândi, în schimbul unei bucăţi de pâine şi al unui acoperiş, îmi pretindeţi să renunţ cu desăvârşire la personalitatea mea? Dar, să-mi fie cu iertare, domnilor, ce vă faceţi dacă-mi ia cineva nevasta; veţi reuşi oare să-mi înăbuşiţi într-atât personalitatea, încât să nu-i crăp ţeasta rivalului meu? O să-mi răspundeţi, desigur, că până atunci voi deveni şi eu mai înţelept, dar ce-o să spună nevastă-mea, dacă se respectă câtuşi de puţin, despre un soţ atât de cuminte? Doar un asemenea fel de viaţă este împotriva firii. Ar trebui să vă fie ruşine, domnilor!

— De unde cunoşti atât de bine psihologia femeilor? exclamă cu satisfacţie răutăcioasă omul de nimic.

O clipă m-am simţit ispitit să mă reped la el şi să-l stâlcesc în bătaie. Era un om mărunţel, roşcovan şi pistruiat... dar dracu să-l ia cu înfăţişarea lui cu tot!

— Fii liniştit, n-am avut de-a face cu nici o femeie, i-am răspuns tăios, întorcându-mă pentru prima dată spre el.

— Preţioasă informaţie, dar n-ar fi stricat s-o formulezi mai politicos, dat fiind că sunt şi doamne de faţă.

În clipa aceea toţi s-au ridicat pe neaşteptate, au început să se foiască, să-şi caute pălăriile, pregătindu-se de plecare. Fireşte, nu din cauza mea, ci fiindcă se făcuse târziu; totuşi, la gândul că nici nu catadicsiseră să-mi răspundă, m-am simţit copleşit de ruşine. M-am ridicat şi eu brusc.

— Îmi permit să te întreb cum te cheamă, de vreme ce m-ai privit cu atâta stăruinţă, mi se adresă pe neaşteptate învăţătorul cu un zâmbet perfid.

— Dolgoruki.

— Prinţul Dolgoruki?

— Nu, pur şi simplu Dolgoruki, fiul fostului iobag Makar Dolgoruki şi copilul din flori al fostului meu stăpân, moşierul Versilov. Dar, n-aveţi grijă, domnilor, nu v-am spus acest lucru ca să mă luaţi numaidecât în braţe şi să începeţi să plângeţi de duioşie, ca nişte viţei.

Deodată, izbucni o salvă de râsete neruşinate şi atât de puternice, încât copilul care adormise în camera vecină se trezi şi începu să scâncească. Tremuram tot de furie. Ei îşi luau rămas bun pe rând de la Dergaciov, apoi ieşeau fără să-mi arunce măcar o privire.

— Să mergem, îmi spuse Kraft, punându-mi uşor mâna pe braţ.

M-am apropiat de Dergaciov, i-am strâns mâna cu toată puterea şi i-am scuturat-o de câteva ori.

— Să nu-mi iei în nume de rău că Kudriumov (roşcovanul acela) a încercat să te jignească în câteva rânduri, se scuză Dergaciov.

Când am ieşit pe uşă împreună cu Kraft, nu-mi mai era de fel ruşine.

Desigur, astăzi sunt cu totul alt om decât eram pe atunci, dar în seara aceea am luat-o la fugă pe scări, lăsându-l în urmă pe Kraft, fără să mă sinchisesc de el, şi când l-am ajuns pe Vasin, l-am întrebat cu tonul cel mai firesc, ca şi când nu s-ar fi întâmplat nimic:

— Mi se pare că dumneavoastră îl cunoaşteţi pe tatăl meu, pe Versilov, vreau să spun.

— N-aş putea spune că-l cunosc, îmi răspunse imediat Vasin (dar fără politeţea aceea supărător de accentuată pe care se străduiesc s-o manifeste, de obicei, faţă de tine oamenii delicaţi, atunci când te-ai făcut de râs), deşi l-am întâlnit de câteva ori şi l-am auzit vorbind.

— Dacă l-aţi auzit vorbind, înseamnă că-l şi cunoaşteţi, fiindcă dumneavoastră sunteţi un om deosebit! Ce credeţi despre el? Iertaţi-mi această întrebare prea directă, dar ţin să vă aflu negreşit părerea. Ceea ce credeţi *dumneavoastră* despre el are o importanţă covârşitoare.

— E cam greu de răspuns la această întrebare. Am impresia că este un om care-şi impune îndatoriri mari şi e în stare să le şi îndeplinească, fără să ţină seama de părerea nimănui.

— Aveţi dreptate, e într-adevăr un om mândru! Dar este oare şi tot atât de cinstit? Spuneţi-mi, ce credeţi despre trecerea lui la catolicism? Ori poate că nici nu ştiţi...

Dacă n-aş fi fost atât de tulburat, se înţelege că nu l-aş fi copleşit cu asemenea întrebări fără rost pe un om cu care nu vorbisem în viaţa mea şi pe care-l cunoşteam doar din auzite. Mă şi miram că Vasin nu-şi dădea, pe cât se pare, seama de purtarea mea nesăbuită!

— Am auzit şi eu nişte zvonuri, dar nu ştiu cât temei se poate pune pe ele, îmi răspunse Vasin, la fel de liniştit ca înainte.

— Nici un temei! Sunt nişte minciuni sfruntate! Vă închipuiţi oare că el e în stare să creadă în Dumnezeu?

— După cum spuneai şi dumneata, este un om mândru, şi adesea, astfel de oameni sunt înclinaţi să creadă în Dumnezeu, mai ales când se şi cred superiori celorlalţi. Mulţi oameni puternici simt parcă un fel de nevoie firească de-a găsi ceva sau pe cineva căruia să i se închine. Un om puternic se simte uneori apăsat de propria lui forţă.

— Ştiţi, ceea ce spuneţi mi se pare grozav de adevărat! am exclamat eu din nou. Numai că aş vrea să pricep de ce...

— E foarte limpede: în loc să se închine înaintea oamenilor, îl preferă pe Dumnezeu — fireşte în mod inconştient — căci astfel se simt mai puţin umiliţi. De multe ori, oamenii din această categorie cred din tot sufletul, mai bine zis, doresc din tot sufletul să creadă şi de aceea confundă dorinţa lor cu adevărata credinţă. Nu rareori însă

tocmai aceştia devin până la urmă sceptici. Domnul Versilov are, după părerea mea, o serie de reale calităţi morale. Mi se pare, în general, un om interesant.

— Vasin, nici nu-ţi închipui ce bucurie mi-ai făcut! am strigat eu. Nu mă mir atât de perspicacitatea dumitale, cât de faptul că dumneata, un om atât de curat şi infinit superior mie, poţi să mergi cu mine pe stradă şi să-mi vorbeşti simplu şi politicos, de parcă nu s-ar fi întâmplat nimic!

Vasin zâmbi:

— Nu merit atâtea laude şi apoi întâmplarea de adineauri nu dovedeşte decât preferinţa dumitale exagerată pentru discuţiile abstracte. Se vede că ai izbucnit pentru că ai tăcut şi ai frământat prea mult aceste lucruri în sinea dumitale.

— Trei ani de zile am tăcut. De trei ani mă tot pregătesc să spun ce am pe suflet... Sunt convins că, inteligent cum eşti, nu mă socoteşti un prost, deşi e cu neputinţă să se poarte cineva mai prosteşte, dar ţi-am făcut impresia unui ticălos!

— A unui ticălos?

— Fără îndoială! Spune, nu mă dispreţuieşti în fond pentru că am spus că sunt copilul din flori al lui Versilov... Şi mai ales fiindcă m-am lăudat că sunt fiu de iobag?

— Te zbuciumi prea mult. Dacă găseşti că ai spus o prostie, n-ai decât să n-o mai repeţi, doar mai ai cincizeci de ani înaintea dumitale.

— Ştiu prea bine că ar trebui să fiu foarte rezervat în societate. Nimic nu te pune într-o lumină mai urâtă decât să cerşeşti dragostea oamenilor; după ce am îndrugat acolo vrute şi nevrute, acum să mă mai agăţ şi de gâtul dumitale! Totuşi este o deosebire între întâmplarea de acolo şi cea de acum. Nu-i aşa? Dacă ai pricepe această deosebire, dacă eşti în stare s-o înţelegi, voi binecuvânta această clipă.

Vasin zâmbi din nou:

— Vino pe la mine dacă vrei, spuse el. Are să-mi facă plăcere, deşi am mult de lucru, sunt foarte ocupat în ultima vreme.

— Adineaori, judecând după înfăţişarea dumitale, am tras concluzia că trebuie să fii extrem de dur şi de ursuz.

— S-ar putea să ai dreptate. Anul trecut, la Luga, am cunoscut-o pe sora dumitale, pe Lizaveta Makarovna... Dar iată-l pe Kraft; s-a oprit şi pare să te aştepte. De aici drumurile noastre se despart.

I-am strâns cu putere mâna lui Vasin şi am alergat să-l ajung pe Kraft, care, cât timp vorbisem cu Vasin, mersese înaintea noastră. Am pornit în tăcere spre locuința lui; deocamdată, nici nu voiam, nici nu puteam să vorbesc cu el. Cât despre Kraft, cea mai pronunțată trăsătură de caracter a lui era delicatețea.

CAPITOLUL AL PATRULEA

Deşi era funcționar, Kraft îl ajutase înainte vreme pe răposatul Andronikov (în schimbul unei remunerații) la administrarea unor averi particulare de care acesta se ocupa în afara orelor de serviciu. Pentru mine era deosebit de important însuşi faptul că datorită legăturilor lui foarte strânse cu Andronikov, Kraft ar fi putut să cunoască multe din lucrurile pe care doream să le aflu. Mai mult, ştiam de la Maria Ivanovna, soția lui Nikolai Semionovici, la care locuisem ani de-a rândul pe vremea când eram la liceu, şi care era nepoata preferată a lui Andronikov, crescută chiar de el, că acesta îi dăduse lui Kraft însărcinarea de a-mi transmite ceva. De aceea îl şi aşteptasem cu nerăbdare o lună încheiată.

Kraft avea o locuință mică, alcătuită doar din două încăperi, dar complet separată; cum abia se întorsese din călătorie, nu-şi luase încă pe nimeni să-l slujească. Geamantanul, deşi fusese golit, mai zăcea în mijlocul camerei, lucrurile erau împrăştiate pe scaune, iar pe masa de lângă divan se aflau un sac de voiaj şi o casetă de călătorie, un revolver şi altele. Când intrarăm în casă, Kraft era atât de îngândurat, încât părea să fi uitat cu desăvârşire de prezența mea; nici nu observase poate că tot drumul nu scosesem un cuvânt. Începu imediat să caute ceva, dar, aruncând în treacăt o privire spre oglindă, se opri în fața ei, examinându-se îndelung şi cu mare atenție. Nu mi-a scăpat purtarea lui ciudată (de care mi-am amintit mai târziu până în cele mai mici amănunte), deşi eram trist, foarte tulburat şi incapabil să mă concentrez. O clipă, mi s-a năzărit să plec şi să mă las păgubaş pentru totdeauna. Şi apoi, în fond, ce interes prezenta toată chestiunea pentru mine? Oare nu mă vâram cu bună ştire într-o încurcătură? Simțeam cum mă cuprinde deznădejdea la gândul că dintr-un sentimentalism exagerat îmi irosesc poate energia pe fleacuri în loc s-o păstrez pentru rezolvarea problemei vitale care-mi stătea în față. Mai ales că întâmplarea de la Dergaciov îmi dovedise din plin incapacitatea mea de a duce la capăt o treabă serioasă.

— Kraft, mai ai de gând să te duci pe la ei? l-am întrebat deodată.

El s-a întors încet spre mine, ca şi cum nu m-ar fi înțeles. Mă aşezai pe un scaun.

— Iartă-i! mi-a răspuns Kraft într-un târziu.

În primul moment, răspunsul lui mi s-a părut, fireşte, ironic, dar după ce l-am privit mai atent, am desluşit pe fața lui o blândețe atât de ciudată şi de neaşteptată, încât am început să mă şi mir de ce mă rugase atât de serios "să-i iert". Îşi luă, în sfârşit, şi el un scaun şi se aşeză lângă mine.

— Deşi îmi dau seama că toate pornirile mele izvorăsc poate numai din vanitate şi egoism, nu mi-ar trece prin gând să-mi cer vreodată iertare.

— La urma urmei, nici n-ai avea cui, rosti el încet şi grav.

De altfel, tot timpul vorbise foarte rar şi aproape în şoaptă.

— De fapt, nu mă socotesc vinovat decât față de mine însumi... şi asta îmi face chiar plăcere. Te rog să mă ierți, Kraft, că-ți îndrug vrute şi nevrute. Ia spune, nu cumva faci şi dumneata parte din cercul lor? De la început voiam să-ți pun această întrebare.

— Nu-s nici mai proşti, nici mai deştepți decât alții; dar au şi ei o scrânteală, ca toți oamenii.

— Toți oamenii sunt oare scrântiți? întrebai eu, întorcându-mă deodată spre el, împins de curiozitate.

— Toți oamenii mai acătării sunt cam țicniți în ziua de azi. Numai cei mediocri sau de nimic o duc într-o petrecere... La urma urmei, toate astea n-au nici o importanță.

În timp ce vorbea, privirea îi era ațintită în gol, sărea de la o idee la alta fără să ducă nici una până la capăt. Ceea ce mă izbea mai mult, era tonul lui abătut.

— Nu cumva şi Vasin e de-al lor? Doar Vasin e inteligent şi respectă anumite principii morale! am exclamat eu.

— Principii morale nu mai există în ziua de azi; au dispărut cu desăvârşire, de parcă nici n-ar fi existat vreodată.

— Crezi că nici înainte n-au fost?

— Mai bine să vorbim despre altceva, încheie el discuția cu vădită oboseală.

M-a impresionat tristețea lui gravă. Ruşinat de egoismul meu, am încercat să-l imit.

— În epoca noastră, începu de la sine, după ce tăcuse vreo două minute, cu privirea pierdută în gol, în epoca noastră sunt în floare mediocritatea şi nepăsarea, cultul inculturii, lenea, incapacitatea şi pretenția de a primi totul de-a gata. Nimeni nu-şi mai pune probleme, rar întâlneşti un om frământat de o idee.

Se întrerupse câteva clipe, după care continuă să

vorbească, în timp ce eu îl ascultam atent.

— În Rusia se taie azi pădurile cu nemiluita, pământul sărăceşte din ce în ce, se transformă într-o nesfârşită stepă, pregătită anume pentru calmuci. Dacă într-o zi s-ar ivi un om însuflețit de elan şi ar sădi un copac, toată lumea l-ar lua în râs: "Îți închipui cumva că ai să apuci să-l vezi mare?" Pe de altă parte, pe oamenii cei mai bine intenționați îi preocupă doar ceea ce va fi peste o mie de ani. A pierit cu desăvârşire orice principiu de solidaritate între oameni. Toată lumea trăieşte ca într-un han, de parcă ar avea de gând să părăsească Rusia chiar mâine. Toți trăiesc numai pentru clipa de față...

— Dă-mi voie, Kraft, adineauri spuneai că pe unii "îi preocupă doar ceea ce va fi peste o mie de ani", dar deznădejdea care te cuprinde când te gândeşti la soarta Rusiei... oare nu-i tot o preocupare de aceeaşi natură?

— Asta este... problema cea mai actuală, singura problemă vitală! spuse el, iritat, şi se ridică brusc de pe scaun.

— Ah, da, era cât pe-aci să uit! exclamă deodată cu glasul schimbat, privindu-mă, nedumerit. Te-am poftit la mine cu un scop precis şi până acum... te rog din suflet să mă ierți.

Părea ruşinat, parcă abia se dezmeticise dintr-un vis... Se apropie de masă, scoase o scrisoare din servietă şi mi-o întinse.

— Iată ce aveam să-ți predau. E un document destul de important, începu el cât se poate de serios, pe tonul unui om de afaceri.

Încă mult timp după aceea m-a urmărit această amintire, m-a mirat capacitatea lui (şi încă într-un asemenea moment de cumpănă pentru el) de a dovedi atâta interes şi devotament pentru treburile altora, de a vorbi despre ele atât de calm şi de precis.

— Este o scrisoare a răposatului Stolbeev, pentru a cărui moştenire se judecă Versilov cu prinții Sokolski. Tribunalul se va pronunța foarte curând, şi probabil în favoarea lui Versilov, fiindcă legea este de partea lui. Totuşi, în această scrisoare particulară, scrisă cu doi ani în urmă, testatorul îşi exprima voința, mai precis dorința, ca moştenirea să revină mai degrabă prinților Sokolski, decât lui Versilov. În orice caz, argumentele aduse de prinții Sokolski, care atacă testamentul, sunt incontestabil confirmate de

această scrisoare. Adversarii lui Versilov ar da oricât pe acest document, deşi nu are o importanță juridică hotărâtoare. Alexei Nikanorovici (Andronikov), care se ocupă de procesul lui Versilov, ținea această scrisoare la el, şi puțin înainte de moarte mi-a dat-o în păstrare, poate fiindcă îşi presimțea sfârşitul şi se temea să nu-i ajungă hârtiile pe mâini străine. Nu vreau să judec acum intențiile lui Alexei Nikanorovici cu privire la cazul de față, dar recunosc că la moartea lui m-am găsit într-o dilemă destul de neplăcută; nu ştiam ce să fac cu documentul, mai ales că procesul se apropia de sfârşit. Dar Maria Ivanovna, căreia Alexandr Nikanorovici i-a încredințat, pe cât se pare, multe în viața lui, m-a scos din încurcătură: acum trei săptămâni mi-a scris, îndemnându-mă stăruitor să-ți predau numai dumitale documentul, deoarece "după câte ştie" aceasta era şi intenția lui Andronikov. Iată aşadar documentul. Îmi pare foarte bine că am, în sfârşit, prilejul să ți-l înmânez.

— Şi ce crezi că ar trebui să fac cu scrisoarea? l-am întrebat eu, preocupat de vestea aceasta atât de neaşteptată. Ce mă sfătuieşti?

— Numai dumneata poți hotărî.

— E cu neputință! Trebuie să recunoşti că sunt legat de mâini şi de picioare! Versilov abia aşteaptă această moştenire... Ce-i drept, fără ea ar fi pierdut... Şi când colo aflu că există un asemenea document!

— Bine, dar el nu există decât aici, între aceşti patru pereți.

— Vorbeşti serios? l-am întrebat, privindu-l drept în ochi.

— Dacă dumneata însuți, care eşti în cauză, nu ştii ce hotărâre să iei, cum de te-aş putea sfătui eu?

— Totuşi nici să-i dau scrisoarea prințului Sokolski nu pot; ar însemna să spulber toate nădejdile lui Versilov şi pe deasupra să apar ca un trădător în ochii lui... pe de altă parte, dacă i-aş preda-o lui Versilov, aş condamna nişte oameni nevinovați la mizerie, iar pe Versilov l-aş pune într-o situație fără ieşire: va trebui ori să renunțe la moştenire, ori să devină un hoț.

— Exagerezi importanța problemei.

— Aş vrea să ştiu un lucru: oare acest document e hotărâtor?

— Nu, nu cred, dar eu nu sunt jurist de meserie. Se înțelege că avocatul părții adverse ar şti cum să se folosească

de acest document şi să-l valorifice la maximum. Totuşi Alexandr Nikanorovici susținea că scrisoarea nu reprezintă un act concludent din punct de vedere juridic şi că nu l-ar putea împiedica pe Versilov să câştige procesul. Documentul ridică mai degrabă o problemă de conştiință, ca să zic aşa...

— Cu atât mai grav, l-am întrerupt eu. De aceea şi spun că Versilov se va găsi într-o situație nu prea de invidiat.

— La urma urmei n-are decât să distrugă documentul, scăpând astfel de orice primejdie.

— Ai vreun temei să presupui că ar fi capabil s-o facă? Iată ce vreau să aflu de la dumneata, Kraft. De aceea te-am şi căutat!

— Cred că în locul lui, oricine ar proceda la fel.

— Chiar şi dumneata?

— Cum nu aştept nici o moştenire, nu mi-am pus această întrebare.

— Bine, să considerăm deocamdată problema închisă, am zis eu, punând scrisoarea în buzunar. Ascultă Kraft, Maria Ivanovna, care mi-a destăinuit multe, m-a asigurat că dumneata şi numai dumneata ai putea să-mi spui adevărul despre ceea ce s-a petrecut la Ems, acum un an şi jumătate, între Versilov şi Ahmakovi. Te-am aşteptat ca să-mi lămureşti totul, să luminezi lucrurile, ca soarele. Nici nu bănuieşti în ce situație mă găsesc, Kraft. Te implor să-mi spui întregul adevăr. De mult voiam să ştiu ce fel de om este, iar acum e mai necesar ca oricând să mă dumeresc!

— Mă mir de ce nu ți-a povestit chiar Maria Ivanovna, fiindcă ea era în măsură să ştie totul de la răposatul Andronikov şi desigur trebuie să fie mai bine informată decât mine.

— După câte mi-a spus Maria Ivanovna, nici Andronikov însuşi nu reuşise să se lămurească pe deplin. Povestea e atât de încâlcită, încât s-ar părea că nimeni nu e stare s-o descurce. Nici dracu nu-i dă de rost! Ştiu însă că pe atunci te aflai şi dumneata la Ems...

— N-am stat acolo decât puțină vreme, dar ceea ce am apucat să aflu sunt gata să-ți împărtăşesc şi dumitale; mă întreb însă dacă te vei mulțumi cu atât... N-am de gând să redau cuvânt cu cuvânt relatarea lui, ci mă voi rezuma doar la esențial.

Cu un an şi jumătate în urmă, Versilov, devenind, datorită bătrânului prinț Sokolski, prietenul familiei Ahrnakov (pe atunci se aflau cu toții în străinătate, la Ems), se bucura

de mare trecere în primul rând la generalul Ahmakov, un om în floarea vârstei, care izbutise însă în cei trei ani de căsnicie să toace la cărți considerabila zestre a soției lui, Katerina Nikolaevna, şi care, din pricina unei vieți dezordonate, avusese un atac timpuriu de apoplexie. Când îşi revenise, plecase în străinătate să-şi petreacă convalescența, stabilindu-se la Ems, de dragul fiicei lui din prima căsătorie, o fată bolnăvicioasă, de vreo şaptesprezece ani, suferindă de piept şi, pe cât se spune, extraordinar de frumoasă şi tot pe atât de visătoare. Fata n-avea zestre, dar familia îşi punea nădejdea în generozitatea nedezmințită a bătrânului prinț. Katerina Nikolaevna era, după spusele tuturor, o adevărată mamă pentru fiica ei vitregă. Dar, în mod inexplicabil, tânăra fată se lăsă fermecată de Versilov, care pe vremea aceea ținea, după expresia lui Kraft, nişte "predici exaltate". El propovăduia un nou fel de viață, descoperindu-şi "o irezistibilă vocație religioasă" — după caracterizarea originală, poate şi puțin ironică a lui Andronikov, care mi-a ajuns şi mie la ureche. Dar, curios lucru, în scurtă vreme a ajuns să stârnească antipatia tuturor. Generalul se şi temea de el; Kraft era oarecum înclinat să dea crezare zvonului că Versilov izbutise să-i vâre în cap soțului bolnav că soția lui, Katerina Nikolevna, n-ar fi indiferentă față de tânărul prinț Sokolski (care lipsea de la Ems, fiind plecat într-o călătorie la Paris). Dar şi în această împrejurare, Versilov, "după obiceiul lui", nu procedase deschis, ci prin aluzii, iscodiri şi tot felul de tertipuri în care "e mare meşter", după expresia lui Kraft. Acesta ținea să sublimeze, fapt pe care trebuie să-l arăt, că îl socoteşte mai degrabă un şarlatan şi un intrigant înnăscut, decât un om stăpânit de o idee înălțătoare sau măcar originală. Ce-i drept, mai aflasem însă şi de la alții că Versilov, care la început avusese o influență covârşitoare asupra Katerinei Nikolaevna, ajunsese pe nesimțite la o ruptură definitivă cu ea. Cum s-a produs această schimbare, n-a putut nici Kraft să-mi explice, dar toată lumea confirma că prietenia lor se preschimbase într-o ură reciprocă. Şi-apoi a mai intervenit o întâmplare cu totul neprevăzuă: fiica vitregă a Katerinei Nikolaevna s-a îndrăgostit de Versilov, care pesemne o cucerise fie prin purtarea lui neobişnuită, fie prin elocvența lui exaltată, fie prin dracu ştie ce, că eu nu mă pricep la de-alde astea; fapt este că, într-un timp, Versilov îşi petrecea toată ziua în tovărăşia acestei făpturi bolnăvicioase. În cele din urmă, tânăra fată i-a declarat pe neaşteptate

tatălui ei că vrea să se mărite cu Versilov. Toată lumea mi-a confirmat că într-adevăr aşa s-au petrecut lucrurile: şi Kraft, şi Andronikov, şi Maria Ivanovna, până şi Tatiana Pavlovna a scăpat într-o zi o vorbă despre asta. Se mai susținea că Versilov nu numai că dorea această căsătorie, dar stăruia să se încheie şi că aceste două făpturi atât de deosebite, bătrânul şi fetița, luaseră hotărârea de comun acord. Intenția lor l-a înspăimântat însă pe tatăl fetei; pe măsură ce se îndepărta de Katerina Nikolaevna, pe care o iubise foarte mult pe vremuri, generalul începuse s-o divinizeze aproape pe fiică-sa, mai cu seamă după atacul de apoplexie. Dar cu mai multă îndârjire decât oricine se împotrivea Katerina Nikolaevna, care nici nu putea concepe o asemenea căsătorie. S-a iscat un lanț întreg de ciocniri familiale, de certuri, de supărări, într-un cuvânt s-a ajuns la o situație extrem de încordată şi penibilă, asupra căreia se păstra însă tăcere. Până la urmă, văzând încăpățânarea fetei îndrăgostite şi "fanatizate" de Versilov (după expresia lui Kraft), tatăl era gata să cedeze, dar Katerina Nikolaevna continua să se opună cu o ură neîmpăcată. De aici se şi trage toată încurcătura pe care nimeni nu reuşeşte s-o descurce. Totuşi Kraft, pornind de la fapte, trage următoarea concluzie, care nu-i însă decât o presupunere.

Cică Versilov ar fi reuşit să-i sugereze fetei, după obişnuita sa *manieră,* pe cât de perfidă, pe atât de infailibilă, că mama ei vitregă, Katerina Nikolaevna, nu-şi dă consimțământul numai fiindcă ea însăşi e îndrăgostită de el şi că de multă vreme îl chinuieşte cu gelozia ei, îl urmăreşte, țese intrigi, că o dată i-a şi făcu o declarație fățişă de dragoste şi că acum ar fi gata să-l ardă pe rug fiindcă a îndrăznit să iubească o altă femeie. Pe scurt, cam aşa trebuie să fi procedat. Dar infamia cea mai mare e că ar fi făcut şi tatălui fetei "o aluzie" la "infidelitatea" soției lui, dându-i a înțelege că prințul nu reprezenta decât un capriciu. Se înțelege că viața întregii familii s-a prefăcut într-un iad. După altă versiune, Katerina Nikolaevna, care îşi iubea mult fiica vitregă, era disperată, ştiindu-se ponegrită în ochii ei, ca să nu mai vorbim de relațiile încordate cu soțul bolnav. Dar mai există şi altă versiune, căreia, din păcate, îi dădea crezare şi Kraft, ca şi mine de altfel, deoarece o cunoşteam mai demult. Unii pretindeau (şi după cât se spune, Andronikov o ştia chiar de la Katerina Nikolaevna) că dimpotrivă, înainte de a se fi îndrăgostit tânăra fată de el, Versilov încercase s-o cucerească

pe Katerina Nikolaevna, care, deşi îi arătase oarecare prietenie, fiind într-o vreme chiar fermecată de el, fără să-i acorde însă vreodată încredere deplină sau să se lase convinsă de el, îl respinsese cu o ură neînchipuită, ba îl şi batjocorise cumplit. De atunci, a rupt orice legătură personală cu el, sub pretextul că Versilov, scontând sfârşitul apropiat al soţului ei în urma unui nou atac de apoplexie, îi propusese pe faţă să devină soţia lui. Pesemne, de aceea ura Katerinei Nikolaevna nu mai cunoscu margini, când această femeie se încredinţă că Versilov căuta să obţină prin toate mijloacele mâna fiicei ei. Maria Ivanovna, care mi-a povestit la Moscova această istorie, dădea crezare ambelor versiuni, socotind toate zvonurile întemeiate: ea susţinea cu tărie, că o ipoteză n-o exclude pe cealaltă, ci mai degrabă ele se întregesc, ajungând la un fel de *haine dans l'amour*{14}, de duşmănie reciprocă stârnită de sentimentul dragostei neîmpărtăşite şi aşa mai departe; într-un cuvânt, era o intrigă cel puţin tot atât de încâlcită ca într-un roman de aventuri, nedemnă de un om serios, cu bun-simţ, şi, la drept vorbind, o adevărată ticăloşie. Dar însăşi Maria Ivanovna avea din copilărie capul împuiat cu romane pe care şi acum le mai citea zi şi noapte, ceea ce n-o împiedica să fie o femeie admirabilă. Din toate acestea reieşea limpede că Versilov era o canalie, un mincinos şi un intrigant, care urzise o ticăloşie cât se poate de murdară, şi pe deasupra cu un sfârşit într-adevăr tragic; biata fată, sooasă din minţi, s-a otrăvit, după cum se spune, cu chibrituri de fosfor; de altfel nu ştiu până în ziua de azi dacă acest ultim zvon e adevărat; în orice caz, familia s-a străduit din răsputeri să-l spulbere. Fapt e că, înainte de a muri, fata zăcuse două săptămâni. Aşadar, sinuciderea poate fi pusă la îndoială, totuşi Kraft era convins că aşa se întâmplase. Curând muri şi tatăl fetei, probabil de inimă rea, în urma unui al doilea atac de apoplexie, survenit însă peste trei luni. După înmormântarea fetei, tânărul prinţ Sokolski, care se întorsese de la Paris, întâlnindu-l pe Versilov în parcul de la Ems, l-a pălmuit în public, fără ca acesta să-l provoace la duel; dimpotrivă, chiar a doua zi a apărut pe promenadă, ca şi cum nimic nu s-ar fi întâmplat. De atunci, toată lumea îl ocolea, atât în străinătate cât şi la Petersburg. Ce-i drept, Versilov mai păstra anumite relaţii, dar în cu totul alte cercuri. Cunoştinţele lui din aristocraţie îl socoteau vinovat, deşi aproape nimeni nu aflase amănunte; se ştia doar despre moartea romantică a fetei şi despre palma primită în public.

Ceva mai informate nu erau decât vreo două, trei persoane; cele mai multe amănunte aflase răposatul Andronikov, care avea vechi relații de afaceri cu familia Ahmakov şi, datorită unei anumite întâmplări, îndeosebi cu Katerina Nikolaevna. Dar Andronikov păstrase aceste taine până şi față de familia sa, dezvăluindu-se doar în parte lui Kraft şi Mariei Ivanovna, atunci când fusese silit de împrejurări.

— Acum este la ordinea zilei un anumit document de care doamna Ahmakova se teme îngrozitor, conchise Kraft.

Şi iată ce mi-a comunicat el în această privință.

Pe vremea când bătrânul prinț Sokalski, în urma atacului de nervi, îşi petrecea convalescența în străinătate, fiică-sa, Katerina Nikolaevna, făcuse imprudența să-i scrie în mare taină lui Andronikov (în care avea o încredere desăvârşită) o anumită scrisoare extrem de compromițătoare. Pe atunci, se spunea că bătrânul prinț începuse deodată să cheltuiască într-adevăr nebuneşte, aruncând aproape banii pe fereastră. Cumpăra în străinătate lucruri cu totul inutile, dar foarte scumpe, bunăoară tablouri, porțelanuri; dăruia sume mari oricui, făcea donații importante, Dumnezeu ştie pentru ce, până şi celor mai diferite instituții de acolo; fusese chiar pe punctul de a cumpăra de la un nobil rus, un fel de pierde-vară risipitor, la un preț exorbitant, o moşie părăginită şi încărcată de ipoteci, fără să o fi văzut măcar; şi pe deasupra se pare că-i venise ideea năstruşnică de a se însura. Văzând toate acestea, Katerina Nikolaevna, care nu-l părăsise o clipă pe tatăl ei în timpul bolii, socoti necesar să-i scrie lui Andronikov, în calitate de jurist şi de "vechi prieten", cerându-i un sfat. Îl întreba: "Dacă există motive legale pentru a-l declara pe prinț iresponsabil, sau a-l pune sub interdicție, şi în caz că o asemenea acțiune este posibilă, cum ar fi mai nimerit să se procedeze ca să se evite un scandal, aşa încât nimeni să nu poată ridica vreo acuzație şi totodată să fie cruțate sentimentele tatăului ei ş.a.m.d., ş.a.m.d." Se spune că Andronikov ar fi sfătuit-o încă de la început să renunțe la această intenție, iar mai târziu, după ce prințul se însănătoşise pe deplin, totul căzuse baltă; totuşi scrisoarea rămăsese la Andronikov. La moartea acestuia, Katerina Nikolaevna îşi aduse deodată aminte de scrisoare: dacă ar fi găsită printre hârtiile răposatului şi ar cădea în mâna bătrânului prinț, nu încape vreo îndoială că acesta ar dezmoşteni-o şi nu i-ar mai da nici un ban, cât ar trăi. Gândul că propria lui fiică nu-l crede în toate mințile şi că la

un moment dat voise să-l declare iresponsabil l-ar fi preschimbat dintr-un miel într-o fiară. Fiind văduvă şi fără nici o avere, deoarece soţul îi tocase toată zestrea la cărţi, nu se putea bizui decât pe tatăl ei, de la care spera să primească o nouă zestre, la fel de frumoasă ca şi prima.

Despre soarta scrisorii Kraft nu aflase mai nimic, dar îl cunoştea bine pe Andronikov şi ştia că acesta "nu distrugea niciodată o hârtie străină" şi apoi, find un om cu vederi largi, avea şi o "conştiinţă largă". (M-a şi mirat atunci părerea extrem de obiectivă a lui Kraft, deoarece ştiam cât de mult îl iubise şi-l respectase pe Andronikov.) În orice caz, Kraft era convins că documentul compromiţător ar fi încăput pe mâna lui Versilov, datorită prieteniei lui cu văduva şi cu fiicele lui Andronikov. Nu încăpea îndoială că ele îi predaseră imediat lui Versilov toate hârtiile răposatului. Kraft mai ştia că şi Katerina Nikolaevna bănuia că scrisoarea se afla în mâna lui Versilov, ceea ce o înspăimânta, socotind că Versilov e în stare să o dea oricând bătrânului prinţ; de aceea, cum se întoarse din străinătate, căutase scrisoarea la Petersburg, la familia Andronikov, şi continua s-o caute, deoarece tot mai trăgea nădejde că poate scrisoarea nu ajunsese la Versilov. Şi în cele din urmă plecase numai în acest scop la Moscova, unde o implorase pe Maria Ivanovna să scotocească printre hârtiile rămase la ea. Despre existenţa Mariei Ivanovna şi despre relaţiile ei cu răposatul Andronikov, Katerina Nikolaevna aflase abia de curând, după întoarcerea din străinătate.

— Crezi că n-a găsit-o la Maria Ivanovna? am întrebat eu, ca să-mi verific o anumită presupunere.

— De vreme ce Maria Ivanovna nu ţi-a destăinuit nimic nici dumitale, se vede că scrisoarea nu era la ea.

— Presupui aşadar că documentul e în mâna lui Versilov?

— E ipoteza cea mai verosimilă. Dar ştiu eu? Câte nu se pot întâmpla? îngăimă el cu vădită oboseală.

N-am mai stăruit cu întrebările; şi apoi ce rost ar mai fi avut? Doar izbutisem să lămuresc tot ce era important pentru mine, în ciuda situaţiei atât de încâlcite şi de penibile; temerile mele fuseseră confirmate.

— Am impresia că aiurez sau că visez, am încheiat eu profund mâhnit, luându-mi pălăria.

— Precum văd, ţii foarte mult la omul acesta! spuse Kraft. În clipa aceea pe faţa lui era întipărită o adâncă şi

sinceră compătimire.

— Va să zică, nu m-a înşelat presimţirea că nici dumneata n-ai să mă poţi lămuri pe deplin. Nu mi-a mai rămas decât o singură nădejde: Ahmakova. Pe ea mă şi bizuisem de la bun început. S-ar putea să mă duc la ea, dar s-ar putea şi să nu mă duc.

Kraft mă privi cu oarecare nedumerire.

— Rămâi cu bine, Kraft. Ce rost are să te vâri în sufletul unor oameni care nici nu vor să ştie de tine. Ce zici, oare n-ar fi mai bine să-i las pe toţi în plata Domnului?

— Şi unde să te duci după aceea? mă întrebă el destul de aspru, fără să mă privească.

— Am să mă retrag în carapacea mea! Am să rup toate punţile şi am să mă închid în mine!

— Nu cumva te îmbie să pleci în America?

— În America? Nici gând. Am să mă refugiez în mine însumi! În asta şi constă de altfel "ideea mea", i-am declarat solemn.

Kraft îmi aruncă o privire curioasă.

— Dar ai oare o asemenea "carapace"?

— Am. La revedere, Kraft; îţi mulţumesc şi-mi pare rău că te-am obosit! În locul dumitale, când mai ai şi o astfel de părere despre Rusia, i-aş da dracului pe toţi. Le-aş spune: lăsaţi-mă în pace, vedeţi-vă de intrigile voastre, mâncaţi-vă între voi — puţin îmi pasă!

— Mai stai puţin, spuse el pe neaşteptate, după ce mă petrecuse până la uşă.

Deşi mi s-a părut ciudat, m-am întors şi m-am aşezat din nou. Kraft şi-a tras un scaun în faţa mea. Ne zâmbeam, stingheriţi. Parcă retrăiesc şi acum întreaga scenă. Îmi amintesc foarte bine că purtarea lui mi s-a părut destul de ciudată.

— Ştii, Kraft, ce-mi place îndeosebi la dumneata? Faptul că eşti un om atât de politicos, i-am mărturisit eu pe neaşteptate.

— Oare?

— Mai ales fiindcă eu izbutesc foarte rar să fiu politicos, deşi mă străduiesc din răsputeri... Dar, cine ştie, poate că e mai bine să jigneşti oamenii; scapi cel puţin de nefericita obligaţie de a-i iubi.

— Ce oră din zi îţi place mai mult? mă întrebă el, de unde înţelesei că nu mă ascultase.

— Ce oră din zi? Nu ştiu. În orice caz, asfinţitul nu-mi

place.

— Aşa? rosti el apăsat, cu o curiozitate aparte, apoi căzu iar pe gânduri.

— Intenţionezi să pleci iar din Petersburg?

— Da... plec.

— Curând?

— Curând.

— Şi ca să călătoreşti până la Vilno ai nevoie de revolver? l-am întrebat eu fără nici un gând ascuns, aşa, într-o doară, fiindcă dădusem tocmai cu ochii de revolver şi tot nu ştiam despre ce să vorbesc.

El se întoarse şi se uită stăruitor la revolver.

— Nu, îl port cu mine din obişnuinţă.

— Dacă eu aş avea un revolver, l-aş ţine sub cheie, căci prea e ispititor, zău aşa. Ştii, nu prea cred într-o aşa-zisă epidemie de sinucideri, dar dacă îl ai tot timpul în faţa ochilor, sunt clipe când într-adevăr te poate ispiti.

— Nu mai vorbi aşa, spuse el şi se ridică brusc de pe scaun.

— Nu m-am referit la mine, am adăugat, ridicându-mă la rândul meu. Eu nu l-aş folosi în nici un caz. Dacă mi-ar fi date trei vieţi, tot nu mi-ar ajunge.

— Atunci trăieşte cât mai mult, exclamă el aproape fără voie.

Îmi zâmbi distrat şi, lucru ciudat, porni direct spre antreu, ca şi când ar fi vrut să scape de mine, fireşte, fără să-şi dea seama de ceea ce face.

— Îţi urez succes în toate, Kraft, îi spusei în clipa când coboram scara.

— N-ar fi rău, răspunse el hotărât.

— Să ne vedem cu bine.

— Nici asta n-ar fi rău.

Îmi amintesc şi acum privirea cu care m-a petrecut.

Aşadar, acesta era omul pe care de ani de zile doream cu înfrigurare să-l întâlnesc! Dar ce anume aşteptam de la el, ce destăinuiri uluitoare?

Când am ieşit de la Kraft, mi-era o foame cumplită, se înserase şi, de altfel, nici nu prânzisem încă. Chiar acolo, în Petersburgskaia Storona, am intrat într-o cârciumioară de pe Bulevardul Bolşoi, hotărât să nu cheltuiesc decât douăzeci, cel mult douăzeci şi cinci de copeici — sumă pe care atunci nu mi-aş fi îngăduit s-o depăşesc cu nici un chip. Am cerut o supă şi îmi amintesc că, după ce am mâncat-o, m-am aşezat

lângă fereastră şi am început să privesc afară. Încăperea era ticsită de oameni; mirosea a grăsime arsă, a şervețele soioase şi a tutun. Eram dezgustat. Deasupra capului meu, o privighetoare mută şi tristă părea că meditează, în timp ce bătea cu ciocul în fundul coliviei. În sala de biliard de alături era zarvă mare, dar eu mă cufundasem în gândurile mele. Asfințitul (de ce s-o fi mirat Kraft când i-am spus că nu-mi place asfințitul?) îmi stârnea nişte senzații noi şi neaşteptate, ba chiar nepotrivite pentru un asemenea loc. Aveam parcă tot timpul înaintea ochilor chipul blând al mamei, privirea ei duioasă, care de o lună întreagă mă cerceta cu atâta sfială. În ultima vreme eram foarte obraznic acasă. Şi mai ales cu ea; de fapt, aş fi vrut să-l reped pe Versilov, dar, fiindcă nu îndrăzneam, după urâtul meu obicei, o chinuiam pe ea. Ajunsese chiar să-i fie frică de mine: adesea îmi arunca o privire rugătoare în clipa când intra pe uşă Andrei Petrovici, de teamă să nu izbucnesc... Oricât s-ar părea de ciudat, abia atunci, la cârciumă, m-a pus pe gânduri faptul că, în timp ce Versilov mă tutuia, mama îmi spunea *dumneata.* Şi înainte mă mirase această deosebire, care nu era în favoarea ei, dar de astă dată m-a izbit parcă mai tare, stârnindu-mi tot felul de gânduri, care de care mai ciudate. Am stat multă vreme nemişcat, până se înnopta de-a binelea. Îmi venise în minte şi sora mea...

Era o clipă de grea cumpănă pentru mine. Trebuia să mă hotărăsc cu orice preț! Dar eram oare în stare să iau o hotărâre? De ce îmi venea atât de greu să rup cu nişte oameni care nu țineau de fel la mine? Dar ce să fac cu mama şi cu soră-mea? Pe ele nu voiam să le părăsesc cu nici un preț, orice avea să urmeze.

Trebuia să mărturisesc că apariția de o clipă a lui Versilov în frageda mea copilărie a fost impulsul fatal care a trezit în minte conştiința de om. Daca nu l-aş fi întâlnit atunci, mintea mea, felul de a gândi şi soarta mea ar fi fost cu totul altele, chiar în ciuda firii mele hărăzite de providență, de care n-aş fi scăpat.

Acum se dovedea însă că omul acesta nu exista decât în închipuirea mea, că era doar un vis de copil. Eu îl plăsmuisem în mintea mea într-un anumit fel, dar realitatea îmi dezvăluise un cu totul alt om, infinit mai prejos decât mi-l imaginasem. Eu venisem la un om cu sufletul curat şi nu la acesta. De ce oare l-am îndrăgit o dată pentru totdeauna din acea unică clipă în care îmi apăruse în copilărie? Trebuia să

smulg din sufletul meu acest "pentru totdeauna"? Într-o zi, dacă se va ivi prilejul, voi descrie prima noastră întâlnire: pentru oricine ar fi fost o mică întâmplare cu totul neînsemnată, la mine însă a luat proporții piramidale. Am început să construiesc această piramidă încă în pătuțul meu de copil, când, înainte de a adormi, eram în stare să plâng şi să visez ceasuri întregi, fără să ştiu nici eu de ce. Poate fiindcă eram părăsit de toți? Poate fiindcă mă simțeam năpăstuit? Dar nu fusesem năpăstuit decât în cei doi ani petrecuți la pensionul Touchard, unde mă dusese el atunci, înainte de a dispărea pentru totdeauna. Mai târziu nu m-a mai năpăstuit nimeni, dimpotrivă, eu însumi îi priveam de sus pe colegii mei. Şi apoi, nu pot suferi văicărelile de orfan care-şi plânge singur de milă! Nu-mi pot închipui spectacol mai dezgustător decât atunci când un orfan, un bastard sau vreun altfel de copil părăsit, în general, toate aceste făpturi de nimic, care nu-mi inspiră nici un pic de milă, se prezintă solemn în fața onoratului public şi încep să se jelească şi să predice: "Iată unde am ajuns din pricina unor suflete haine!" Aş stâlci în bătăi asemenea orfani. Nici unul dintre aceşti mizerabili crescuți din mila publică nu pricepe că este de zece ori mai demn să taci, decât să te lamentezi, să te înjoseşti, văitându-te. Iar dacă ai catadicsit să te dai în spectacol, atunci trage consecințele, bastardule! Iată părerea mea!

Şi caraghios nu e atât faptul că visele mele din "pătuțul de copil" se învârteau numai în jurul lui, ci mai ales că am venit acum la Petersburg tot de dragul acestui om născocit de mine, aproape uitându-mi de țelul esențial. Am venit pentru a-l ajuta să spulbere clevetirile, să-şi nimicească duşmanii. Documentul despre care vorbea Kraft, adică scrisoarea acelei femei către Andronikov, de care ea se temea atât, fiindcă-i putea distruge viitorul, condamnând-o la sărăcie — scrisoarea pe care ea o credea la Versilov — nu era la el, ci la mine, cusută în buzunarul meu de la piept! Eu singur o cususem şi nimeni pe lume nu ştia că se află acolo. Romanțioasa Maria Ivanovna, care avusese documentul "în păstrare", mi-l dăduse mie şi nu altcuiva, numai fiindcă aşa găsise cu cale şi nu mă simt dator să explic motivele care au determinat-o: totuşi, poate că într-o zi, când se va ivi prilejul, voi vorbi despre ele; dar, trezindu-mă deodată cu asemenea armă în mână, fireşte că nu am putut rezista ispitei de a pleca la Petersburg. Se înțelege, aveam intenția să-i ajut din umbră acestui om, fără să mă umflu în pene şi fără să-mi pierd capul, nu aşteptam

nici laude de la el, nici îmbrățişări şi niciodată, niciodată nu m-aş fi înjosit să-i cer socoteală! Şi apoi, era oare vina lui că-l îndrăgisem şi-mi creasem din el un ideal fantasmagoric? Poate că nici nu-l iubeam cu adevărat! Felul lui original de a gândi, caracterul lui ciudat, toată urzeala de intrigi şi aventuri, chiar legătura lui cu mama nu mă mai puteau apropia de el, acum când fantoşa plămădită de fantezia mea se spulberase şi când mă îndoiam că-l voi mai putea iubi vreodată. Aşa stând lucrurile, mă întrebam ce mă ținea totuşi legat, de ce nu izbuteam să mă desprind de el? La urma urmei, de vină era numai prostia mea.

Cum le pretind altora să fie cinstiți, trebuie să fiu şi eu, de aceea mă simt dator să recunosc că documentul pe care-l țineam ascuns în buzunar nu-mi stârnea numai dorința pătimaşă să sar în ajutorul lui Versilov. Acum îmi dau seama prea bine de acest lucru, dar pe atunci roşeam numai la gândul că ar putea să fie aşa. Îmi apărea mereu înaintea ochilor femeia aceea, doamna orgolioasă din înalta societate, cu care aveam să mă întâlnesc față în față: mă va disprețui, îşi va bate joc de mine ca de un şoarece, fără să bănuiască măcar că soarta ei stă în mâinile mele. Perspectiva aceasta mă îmbătase încă de la Moscova, şi mai cu seamă în tren, pe când veneam încoace, lucru pe care l-am mărturisit şi mai înainte. Da, o uram pe femeia aceasta şi totuşi începusem s-o iubesc, fiindcă avea să devină victima mea; iată adevărul, iată ce simțeam în realitate. Însă o naivitate atât de copilărească nu era de aşteptat nici măcar de la unul ca mine. Aceasta simțeam, sau mai bine zis aceasta îmi trecea prin minte în timp ce şedeam la cârciumă, sub colivia privighetorii, atunci când m-am hotărât să rup definitiv cu ei, chiar în aceeaşi seară. Deodată, amintirea recentei întâlniri cu femeia aceea a făcut să-mi năvălească tot sângele în obraz. Ruşinoasă întâlnire! Dar mai ruşinoasă şi mai stupidă era reacția mea, care dădea în vileag o totală incapacitate de a duce un lucru până la capăt. Se dovedise că până şi cea mai ieftină momeală mă poate duce la ispită, îmi spuneam eu atunci, cu toate că abia îi declarasem lui Kraft că am un refugiu, o carapace, un țel, şi că nu mi-ar ajunge nici trei vieți. Cu câtă mândrie declarasem toate acestea! Că mi-am abandonat ideea şi că m-am vârât în treburile lui Versilov, încă ar mai fi de înțeles, dar că dau din colț în colț ca un iepure speriat şi că orice fleac mă abate din drum, dovedeşte, desigur, că sunt un mare neghiob. Cine dracu m-a pus să mă duc la Dergaciov şi să mă dau în

spectacol, îndrugând vrute şi nevrute, când ştiam bine că nu sunt în stare să leg nici două vorbe ca lumea, cu rost, şi că cel mai cuminte lucru ar fi fost să tac? M-am pus în situația ca un oarecare Vasin să mă mângâie, spunându-mi: "Mai ai încă cincizeci de ani înaintea dumitale, deci nu-ți face inimă rea". Recunosc, argumentul e cât se poate de just şi face cinste inteligenței sale incontestabile; e just în primul rând fiindcă e cel mai simplu, iar lucrurile cele mai simple nu le înțelegi decât la sfârşit, după ce ai epuizat toate soluțiile, atât pe cele mai înțelepte, cât şi pe cele mai stupide; argumentul lui Vasin îl cunoşteam însă cu mult înainte de a-l auzi din gura lui. Ajunsesem la el încă cu trei ani în urmă; mai mult, face chiar parte integrantă din "ideea mea". Iată gândurile care mă frământau în timp ce mă găseam în cârciumă.

Seara, pe la ora opt, când am ajuns, în sfârşit, la cazarma Regimentului Semionovski, istovit de drum şi de gânduri, mi-era lehamite de toate. Se întunecase de-a binelea şi vremea se schimbase, aerul era uscat, în schimb îmi bătea în spate vântul acela nesuferit, viclean şi tăios, care bântuie la Petersburg, stârnind vârtejuri uriaşe de praf şi de nisip. Nu întâlneam decât oameni nevoiaşi, posomorâți, care se grăbeau să ajungă în cămăruța lor sărăcăcioasă, după o zi de muncă şi de zbucium. Fiecare avea întipărit pe față un necaz al lui, dar în toată această mulțime nu simțeai nici un gând comun care ar fi putut s-o unească! Avea dreptate Kraft: fiecare merge pe drumul său. Am întâlnit un băiețaş atât de mititel, încât te şi întrebai ce căuta singur pe stradă la ora aceea târzie; se rătăcise pesemne; o femeie simplă s-a oprit o clipă, a intrat în vorbă cu el, dar cum n-a înțeles ce spune, a ridicat din umeri şi şi-a văzut de drum, lăsându-l singur în întuneric. Am dat şi eu să mă apropii de el, însă copilul s-a speriat şi a luat-o la fugă. Când am ajuns lângă casă, eram ferm hotărât să nu mă duc niciodată la Vasin. În timp ce urcam scările, m-a cuprins deodată o dorință nespusă să-i găsesc pe ai mei singuri, fără Versilov, pentru ca în lipsa lui să apuc să spun o vorbă bună mamei sau surorii mele dragi, cu care nu schimbasem aproape nici un cuvânt de o lună, de când locuiam împreună, întâmplarea a făcut ca într-adevăr Versilov să nu fie acasă...

Şi pentru că veni vorba de Versilov, înainte de a introduce acest "nou personaj" pe scena "însemnărilor mele", voi reda pe scurt datele lui personale, care, de altfel, nu sunt concludente. Le semnalez doar pentru ca cititorul să înțeleagă

mai bine cele ce urmează, şi o fac de la început, fiindcă mai târziu nu ştiu unde şi-ar găsi locul.

Versilov a făcut studii universitare, dar apoi a intrat ca ofițer de cavalerie într-un regiment de gardă. Mai târziu s-a căsătorit cu Fanariotova şi şi-a dat demisia din armată. A călătorit prin străinătate, iar când s-a întors, s-a stabilit la Moscova, unde ducea o viață mondenă. După moartea soției s-a mutat la țară. Aici interveni episodul cu maică-mea. Apoi a locuit vreme îndelungată undeva în Sud. În timpul Războiului din Crimeea a intrat din nou în armată, dar n-a ajuns pe front şi n-a luat parte la nici o luptă. La terminarea războiului, şi-a dat din nou demisia şi a plecat în străinătate, de astă dată cu maică-mea, pe care a lăsat-o, de altfel, la Königsberg. Biata de ea îmi povestea câteodată cu groază, clătinând din cap, cum a trăit acolo şase luni încheiate singură, singurică, pierdută între străini, fără să ştie limba, iar către sfârşit şi fără un ban, mai având pe deasupra şi grija soră-mi, care era încă mică de tot. Până la urmă a venit Tatiana Pavlovna s-o ia şi a adus-o înapoi în țară, undeva în gubernia Nijni-Novgorod. Mai târziu, Versilov a făcut parte din prima serie de mijlocitori de pace care arbitrau în conflictele dintre moşieri şi țărani. După cât se spune, şi-a îndeplinit de minune această funcție; totuşi a părăsit-o curând; stabilindu-se la Petersburg, a început să preia procese civile. Andronikov îl socotise totdeauna foarte capabil, îi purtase un mare respect, dar obişnuia să spună că nu-i înțelege caracterul. Pe urmă, Versilov se lăsă şi de asta, plecă din nou în străinătate, unde rămase vreme mai îndelungată, vreo câțiva ani. Între timp, intră în relații foarte strânse cu bătrânul prinț Sokolski. În toată această perioadă, situația lui financiară s-a schimbat radical de două, trei ori: când sărăcea în ultimul hal, când îşi revenea, îmbogățindu-se peste noapte.

Ajungând cu însemnările la acest punct, mă văd nevoit să vorbesc şi despre "ideea mea". De altfel, e pentru prima dată că o formulez de când a luat naştere în capul meu. M-am hotărât s-o dezvălui, ca să zic aşa, cititorului, tot pentru a-l ajuta să înțeleagă ceea ce voi relata mai departe. La drept vorbind, nu numai cititorul, dar până şi eu, ca autor, mă lovesc de greutăți şi încep să mă încurc atunci când vreau să-mi explic faptele, fără să fi lămurit în prealabil motivele care m-au îndemnat şi m-au hotărât să le săvârşesc. Adoptând din nepricepere un "stil eliptic", s-ar putea crede că am vrut să folosesc unul din acele "tertipuri" scriitoriceşti de care eu

însumi am râs mai înainte. Acum însă, când intru în miezul romanului pe care l-am trăit la Petersburg, plin de atâtea peripeții ruşinoase, găsesc necesară această introducere. Țin să spun că nu de dragul "eleganței stilistice" am trecut până acum sub tăcere esențialul, ci fiindcă am fost silit de însăşi natura problemei, mai bine zis de dificultatea de a o expune; chiar şi astăzi, când toate au rămas în trecut, trebuie să-mi calc pe inimă ca să vorbesc despre "ideea" mea. Unde mai pui că, desigur, sunt dator s-o expun în forma ei inițială, cu alte cuvinte să arăt cum mi s-a conturat în minte şi cum o concepeam pe atunci, ceea ce mă pune în fața unor noi greutăți. Există lucruri aproape imposibil de povestit. Tocmai ideile cele mai simple, cele mai limpezi sunt mai greu de înțeles. Dacă, bunăoară, Columb, înainte de a descoperi America, şi-ar fi împărtăşit ideea altora, sunt convins că i-ar fi trebuit foarte mult timp ca să-i facă să o înțeleagă. Dovadă că nici n-a fost înțeles. Când spun asta, nici prin gând nu-mi trece să mă compar cu Columb, şi dacă i s-ar năzări cuiva să mă bănuiască de o asemenea intenție, n-are decât: ruşinea va cădea asupră-i.

CAPITOLUL AL CINCILEA

Să devin un Rotschild — asta era ideea mea. Îl poftesc pe cititor să-şi păstreze calmul şi seriozitatea.

Repet: să devin un Rotschild, adică să ajung tot atât de bogat ca el, nu un simplu bogătaş, ci unul de talia lui Rotschild. Iată ideea mea! De ce, cum şi în ce scop, asta se va vedea mai târziu. Mai întâi vreau să demonstrez că țelul meu avea să fie atins cu o certitudine matematică.

Nimic mai simplu, tot secretul constă în două cuvinte: *perseverență* şi *continuitate.*

Am mai auzit asta, mi se poate obiecta, nu e o noutate! În Germania fiecare *Vater* repetă aceste precepte odraslelor sale. Totuşi, Rotschild al dumitale (e vorba de răposatul James Rotschild de la Paris) a fost un exemplar unic, pe când capi de familie germani sunt cu milioanele.

La aceasta aş răspunde:

— Oricât ați pretinde că nu este o noutate, am să vă demonstrez că vă înşelați. Recunosc, într-o privință aveți dreptate: când am afirmat că nu este "nimic mai uşor", am uitat să adaug "şi nimic mai greu". Toate religiile şi toate concepțiile etice din lume se reduc la un principiu: "Să iubeşti virtutea şi să te fereşti de viciu". S-ar părea că nu-i nimic mai simplu, nu-i aşa? Dar ia încercați să fiți virtuoşi măcar o dată şi să vă dezbărați măcar de unul dintre viciile voastre: să vedem dacă vă vine chiar atât de uşor. Tot aşa se pune problema şi în cazul meu.

Iată de ce, oricât ar repeta nenumărații voştri capi de familie veacuri de-a rândul aceste două cuvinte magice, în care constă întregul secret, Rotschild va rămâne totuşi un caz unic. Aşadar, aveți şi n-aveți dreptate, căci capii de familie nemți dau cu totul alt înțeles acestei idei.

Fără îndoială că perseverența şi continuitatea fac parte şi din vocabularul unui cap de familie german, dar pentru realizarea scopului meu se cere cu totul altceva decât ceea ce înțelege el prin perseverență şi continuitate.

Din simplul fapt că e *Vater* — şi nu mă refer numai la nemți — se presupune că are o familie, că trăieşte ca toată lumea, că are cheltuieli şi îndatoriri ca toată lumea; în asemenea împrejurări n-ai cum să ajungi un Rotschild, cel mult poți deveni un om cumpătat. Eu însă îmi dau prea bine seama că atunci când eşti un Rotschild, sau chiar atunci când râvneşti numai să ajungi la aceasta (nu după concepția

unui *Vater,* ci în mod serios), înseamnă că ai rupt-o cu societatea!

Acum câțiva ani am citit în gazete că pe un vapor de pe Volga a murit un cerşetor foarte cunoscut, care umbla în zdrențe şi trăia din mila altora. La moartea lui s-a găsit un teanc de bancnote în valoare de trei mii de ruble, cusut într-un buzunar ascuns al cămăşii. Zilele trecute am citit iar despre un cerşetor, un nobil scăpătat, care colinda cârciumile, cerând de pomană, iar când a fost arestat, s-au găsit asupra lui vreo cinci mii de ruble. De aici se impun două concluzii: în primul rând că atunci când aduni cu perseverență, fie chiar bănuț cu bănuț, ajungi la rezultate uimitoare (nu interesează în cât timp), iar în al doilea rând, că şi cel mai primitiv sistem de îmbogățire îți asigură matematic succesul, dacă e aplicat cu continuitate.

Recunosc că trebuie să existe destui oameni cumsecade, inteligenți şi cumpătați, care, oricât s-ar zbate, n-ajung să strângă trei mii de ruble, şi cu atât mai puțin cinci mii, deşi tare ar dori-o. De ce oare? E foarte limpede: fiindcă nici unul dintre ei, oricât de mult ar dori, n-are totuşi destulă voință pentru ca, în cazul când nu-i mai rămâne alt mijloc de îmbogățire, să se facă până şi cerşetor; şi chiar dacă acceptă să devină cerşetor, nu-i destul de perseverent ca să nu-şi cheltuiască primele copeici pe o mâncare mai bună pentru el sau familia lui. Când adopți însă acest sistem de a strânge bani, adică cerşitul, trebuie să te hrăneşti numai cu pâine şi sare, ca să ajungi la asemenea sume. Asta e părerea mea. Desigur că aşa au procedat şi cei doi cerşetori de care am pomenit, adică s-au mulțumit cu pâine goală şi s-au adăpostit pe unde au apucat. Fără îndoială că nici unul dintre ei n-a avut intenția să ajungă un Rotschild: trebuie să fi fost nişte simpli Harpagoni sau Pliuşkini, nimic mai mult; dar atunci când aplici conştient cu totul altă metodă de îmbogățire, cu scopul precis de a ajunge un Rotschild, ai nevoie de cel puțin tot atâta putere de voință şi stăpânire ca şi cei doi cerşetori. Un *Vater* nu va avea niciodată o asemenea tărie. Nu toți oamenii dispun de forțe egale, mai ales în ceea ce priveşte intensitatea dorințelor şi puterea de voință. Una este temperatura de fierbere a apei, şi alta este temperatura de incandescență a fierului.

Când alegi această cale, e ca şi când te-ai duce la mânăstire, ți se cere tot atâta abnegație, tot atâtea jertfe, ca şi unui schimnic. E vorba de un sentiment, nu de o idee

abstractă. De ce? Pentru ce? Oare e moral, sau monstruos? Să umbli îmbrăcat în pânză de sac şi să mănânci numai pâine neagră toată viaţa, când duci cu tine o asemenea avere? La aceste întrebări voi răspunde mai târziu, acum mă voi mărgini să arăt numai că realizarea unui astfel de scop e cu putinţă.

Când am născocit "ideea mea", care implică o stare de incandescenţă, am început să mă supun la diferite încercări, pentru a vedea dacă sunt în stare să duc o viaţă de schimnic. O lună încheiată nu m-am hrănit decât cu pâine şi cu apă. Nu mâncam decât vreo două funturi de pâine pe zi. Ca să-mi pot duce la îndeplinire hotărârea, eram nevoit să-l înşel pe Nikolai Semionovici, om atât de ager la minte, şi pe Maria Ivanovna, care nu-mi voia decât binele. Am stăruit să mi se aducă prânzul în camera mea, deşi vedeam că acest lucru îl întrista şi-l intriga pe Nikolai Semionovici, care se purta atât de prevenitor cu toată lumea. Când mi se aducea mâncarea, căutam să mă descotorosesc cât mai repede de ea; supa o vărsăm în curte, peste urzici, sau într-un anumit loc, carnea o aruncam pe fereastă câinelui sau o înfăşuram într-o hârtie, o băgăm în buzunar şi o azvârleam când ieşeam din casă şi aşa mai departe. Cum la prânz mi se dădea cu mult mai puţin decât două funturi şi jumătate de pâine, îmi mai cumpăram pe ascuns din banii mei. Am rezistat o lună întreagă, alegându-mă numai cu oarecare dureri de stomac. Dar, începând din luna următoare, am mâncat şi supă pe lângă pâine, iar dimineaţa şi seara am băut câte un ceai şi pot încredinţa pe oricine că un an întreg, cât am dus acest regim, m-am simţit perfect sănătos şi mulţumit, iar din punct de vedere moral eram într-o stare de permanentă beatitudine şi exaltare pe care mă străduiam să o ascund. Nu numai că nu duceam dorul mâncării, dar eram chiar încântat că mă pot lipsi de ea. După un an, când m-am convins că sunt în stare să ţin un post oricât de sever, am început să mănânc în rând cu ceilalţi şi să iau mesele împreună cu ei. Nu m-am mulţumit însă numai cu această încercare, ci am făcut-o şi pe a doua: afară de întreţinerea mea care se plătea lui Nikolai Semionovici, primeam câte cinci ruble pe lună ca bani de buzunar. M-am hotărât să nu cheltuiesc decât jumătate din ei. Era o probă foarte grea, dar peste doi ani şi ceva, când am sosit la Petersburg, aveam în buzunar, în afară de alţi bani, şaptezeci de ruble, sumă economisită exclusiv din banii de buzunar. Rezultatele acestor două experienţe au fost

covârşitoare pentru mine; m-am convins că pot dori cu destulă intensitate ca să-mi pot atinge țelul şi, repet, aceasta era în esență "ideea mea", restul fiind fleacuri. Totuşi, n-ar strica să trecem în revistă şi aceste fleacuri.

Am vorbit înainte despre primele două experiențe; la Petersburg, după cum se ştie, am făcut-o şi pe cea de-a treia: m-am dus la o licitație, şi dintr-o lovitură am câştigat şapte ruble şi nouăzeci şi cinci de copeici. De bună seamă că aceasta nu era o adevărată experiență, ci numai un joc, o distracție: voisem să fur o clipă din viitor, să-mi dau seama cum m-aş purta şi cum aş proceda. Începutul propriu-zis al acțiunii mele, după cum hotărâsem încă de la Moscova, de când concepusem ideea, îl amânasem pentru mai târziu, când aveam să fiu complet liber; înțelegeam prea bine că mai întâi trebuia să termin bunăoară liceul (la universitate după cum se ştie, renunțasem). Fără îndoială că am plecat la Petersburg destul de furios, căci nu terminasem bine liceul şi abia apucasem să mă simt liber, când, pe neaşteptate, mi-am dat seama că treburile lui Versilov mă vor sili să amân iarăşi pentru un timp nedeterminat începutul acțiunii mele! Deşi mânios, am plecat foarte liniştit în ceea ce priveşte țelul meu. E drept că nu-mi verificasem în practică ideea, dar o cântărisem atâta trei ani de-a rândul, încât nu mai puteam avea nici o îndoială. De mii de ori îmi imaginasem primul pas: mă şi vedeam ajuns ca prin minune într-una din cele două capitale ale noastre (pentru debut îmi alesesem o capitală, şi după anumite socoteli eram convins că Petersburgul era oraşul cel mai indicat), picat ca din cer, dar complet liber şi independent, sănătos şi având în buzunar o sută de ruble strânse în taină, drept capital de rulment inițial. Să încep cu mai puțin de o sută de ruble nici nu încăpea vorbă, deoarece însemna să mă bucur mult prea târziu de primele succese. În afară de cele o sută de ruble mai eram înarmat, după cum se ştie, cu perseverență, spirit de continuitate, curaj, independență desăvârşită şi cu secretul meu. Independența, care era condiția principală, mi-o dădea izolarea: totdeauna am detestat orice legătură de orice fel de cârdăşie cu oamenii; în orice caz, eram ferm hotărât să încep aplicarea "ideii" de unul singur, fiindcă aceasta mi se părea o condiție *sine qua non.* Mă împac greu cu oamenii şi în prezența lor mă simt neliniştit, iar neliniştea mi-ar fi periclitat scopul. Unde mai pui că de când mă ştiu, de câte ori îmi imaginam cum ar trebui să mă port cu oamenii, făceam nişte planuri

admirabile, dar de îndată ce încercam să le aplic în practică, toate ieşeau anapoda. Oricât de înciudat aş fi, mărturisesc sincer că eu singur eram vinovat, fiindcă mă lua gura pe dinainte şi mă pripeam, de aceea m-am şi hotărât să mă lipsesc de oameni. Astfel câştigam independență, linişte sufletească şi claritatea nealterată a scopului urmărit.

În ciuda prețurilor astronomice de la Petersburg, am luat decizia fermă să nu cheltuiesc niciodată mai mult de cincisprezece copeici pentru hrana zilnică. Şi ştiam că mă voi ține de cuvânt. Această problemă a mâncării o cântărisem îndelung şi sub toate aspectele: am stabilit, de pildă, ca uneori să mănânc două zile la rând numai pâine şi sare, urmând ca a treia zi să cheltuiesc banii economisiți în primele două zile; socoteam că un astfel de regim e mai sănătos decât postul veşnic la care mă condamnau cele cincisprezece copeici pe zi. Cât despre locuință, nu-mi trebuia decât un ungher, în sensul strict al cuvântului, ca să am unde dormi noaptea şi unde să mă adăpostesc pe vreme foarte rea. Restul timpului aveam de gând să mi-l petrec pe stradă, iar la nevoie, eram gata să înnoptez şi într-un azil de noapte, unde în afară de pat se mai dă şi o bucată de pâine şi un pahar de ceai. N-aveam nici o grijă, m-aş fi priceput eu să-mi ascund banii aşa ca să nu mi-i fure nimeni, nici în ungher, nici la azil. Garantez că n-aş fi trezit măcar o bănuială! "Să mă las furat? Mai degrabă aş fi în stare să fur eu de la altul", spunea cu haz un pierde-vară pe care-l întâlnisem o dată pe stradă. Bineînțeles că ceea ce aş fi vrut să învăț de la el era şiretenia şi prudența, căci n-aveam de gând să mă apuc de furat. Mai mult, încă de la Moscova, poate chiar din prima zi când mi s-a înfiripat în minte "ideea", m-am hotărât să nu dau niciodată bani cu împrumut, nici pe amanet, nici cu dobândă. Sunt destui cămătari, chiar şi ruşi, lipsiți de inteligență şi de caracter, care fac asemenea treburi. Amanetarea şi cămătăria sunt ocupații prea ordinare. În ceea ce priveşte hainele, nu-mi trebuiau decât două costume: unul de toate zilele şi altul mai acătării. O dată cumpărate, eram sigur că le voi purta foarte multă vreme; doar de doi ani şi jumătate studiam cum se poartă mai bine o haină şi am ajuns chiar să descopăr un secret: ca o haină să pară totdeauna nouă şi să nu se roadă, trebuie periată cât mai des, de cinci, şase ori pe zi. Pot declara din experiență că nu peria strică postavul, ci praful şi murdăria. La urma urmei, praful, dacă îl priveşti prin microscop, e tot piatră, pe când peria, oricât ar fi de aspră, nu

se deosebeşte prea mult de lână. Tot astfel am învăţat cum se poartă mai bine încălţămintea. Tot secretul e că trebuie să calci cu atenţie, pe toată talpa dintr-o dată, ferindu-te să calci strâmb. Pentru aceasta e suficient să te supraveghezi două săptămâni, apoi te deprinzi. Astfel prelungeşti cu o treime viaţa ghetelor. Iată concluzia la oare am ajuns după o experienţă de doi ani. Abia după această pregătire puteam să-mi încep activitatea propriu-zisă.

Iată pe ce se întemeiau calculele mele: dispun de o sută de ruble, iar la Petersburg sunt nenumărate licitaţii şi lichidări, destule tarabe mici la târgul de vechituri şi destui oameni nevoiaşi, aşa că e de neînchipuit să nu poţi vinde orice lucru ceva mai scump decât l-ai cumpărat. La afacerea cu albumul, investind un capital de două ruble şi cinci copeici, m-am ales cu un câştig de şapte ruble şi nouăzeci şi cinci de copeici. Obţinusem acest beneficiu uriaş fără nici un risc: citisem în ochii cumpărătorului că nu va renunţa. Fireşte, îmi dădeam foarte bine seama că nu fusese decât o întâmplare; dar tocmai asemenea întâmplări aveam să şi vânez, de aceea mă şi hotărâsem să-mi petrec cea mai mare parte din timp pe stradă. Ştiu că un prilej fericit se iveşte destul de rar, n-are a face, principalul era să respect următoarea regulă: mai întâi să nu risc niciodată nimic, şi al doilea să câştig negreşit în fiecare zi măcar ceva peste cheltuielile minimale de întreţinere, pentru ca procesul de acumulare să nu sufere nici măcar o întrerupere de o zi. Mi s-ar putea obiecta: "Toate acestea sunt vise, dumneata nu cunoşti viaţa de pe stradă şi de la primul pas ai să fii păcălit". Bine, dar eu am voinţă şi tărie de caracter, iar viaţa de pe stradă poate fi studiată, ca orice ştiinţă pe care ţi-o însuşeşti printr-o cercetare perseverentă şi atentă, presupunând că ai aptitudinile necesare. La liceu, până în clasa a şaptea inclusiv, am fost totdeauna printre primii, mai ales la matematică eram foarte bun. Şi apoi, nu cred că s-ar găsi cineva care să supraaprecieze într-atât experienţa şi şcoala străzii, încât să-mi prezică un insucces sigur. Aşa ar putea vorbi numai aceia care în viaţa lor n-au făcut o experienţă şi n-au întreprins nimic, mulţumindu-se să lâncezească şi să aştepte ca totul să le pice de-a gata. "Dacă unul şi-a frânt gâtul, are să şi-l frângă negreşit şi altul." Nu, eu n-am să mi-l frâng. Nu, eu am destulă voinţă să pot învăţa orice printr-un studiu atent. Este oare cu putinţă să-ţi închipui că atunci când dai neîncetat dovadă de stăruinţă, isteţime, putere de

pătrundere şi chibzuință, de o activitate şi frământare continuă, să nu ajungi să înveți în cele din urmă cum să câştigi zilnic atât, încât să poți pune măcar douăzeci de copeici deoparte? Principalul era să nu alerg niciodată după maximum de câştig şi să nu-mi pierd niciodată cumpătul. Cu timpul, după ce voi fi adunat câteva miişoare, aveam să ies, fireşte, prin forța împrejurărilor, din rândul samsarilor mărunți şi al telalilor. Deocamdată, cunoşteam desigur prea puțin jocul de bursă, operațiile cu acțiuni, cele bancare ş.a.m.d. În schimb, ştiam cât se poate de bine că la un moment dat voi ajunge să descopăr şi să cunosc ca nimeni altul toate secretele bursei şi ale băncilor şi că voi dobândi această ştiință aproape de la sine, când va fi cazul. Oare pentru asta se cere o inteligență deosebită? Nu, pentru atâta lucru nu trebuie să fii înțelept ca Solomon. Ajunge să ai voință, că priceperea, dibăcia şi ştiința vin de la sine. Numai să nu încetezi o clipă să "doreşti"!

Principalul e să nu rişti niciodată, ceea ce e cu putință numai dacă ai tărie de caracter. De curând, îndată după sosirea mea la Petersburg, s-a lansat pe piață un număr limitat de acțiuni ale căilor ferate; aceia care au izbutit să le cumpere s-au ales cu un câştig mare, fiindcă acțiunile s-au urcat mereu. Totuşi, presupunând că eu aş avea asemenea acțiuni şi ar veni la mine un hrăpăreț sau cineva care n-a izbutit să-şi procure şi mi-ar propune să i le vând pe ale mele, oferindu-mi un beneficiu de câteva procente, n-aş sta o clipă pe gânduri, i le-aş vinde pe loc. Fără îndoială că s-ar găsi destui care să mă ia în râs, sub pretext că, dacă aş fi aşteptat, aş fi luat de zece ori mai mult. Mă rog, s-ar putea să fie aşa, dar beneficiul meu e sigur, de vreme ce-l am în buzunar, pe când al lor e ipotetic. Mi se poate obiecta că astfel nu te poți îmbogăți. Ba să am iertare, acesta e un calcul greşit pe care îl fac, de altfel, toți Kokorevii, Poliakovii şi Guboninii[15] noştri. Aflați de la mine adevărul: când vrei să faci avere, mai ales la început, când abia îți încropeşti un capital, continuitatea şi perseverența duc la rezultate mai serioase decât loviturile spectaculoase, chiar atunci când aduc un câştig de sută la sută.

Cu puțin înainte de Revoluția Franceză a apărut la Paris un oarecare Law[16] cu un proiect în aparență genial (dar care în practică s-a dovedit catastrofal). Tot Parisul era în fierbere, acțiunile lui Law se vindeau ca pâinea caldă, în casa unde se făceau înscrierile prin subscripție, curgeau bani din tot

Parisul ca dintr-un sac fără fund; până la urmă, casa a devenit neîncăpătoare pentru mulțimea care dădea năvală; strada gemea de oameni cât se poate de diferiți ca rang, avere şi vârstă; burghezi, nobili, copiii lor, contese, marchize, cocote; alcătuiau cu toții o masă compactă, furibundă, înnebunită, de parcă ar fi fost muşcați de un câine turbat; titlurile, prejudecățile şi ifosele de noblețe, chiar cinstea şi reputația erau călcate în picioare de-a valma; nimeni nu precupețea nimic (nici chiar femeile) ca să pună mâna pe câteva acțiuni. În cele din urmă, s-au făcut înscrieri chiar pe stradă, dar, cum nu mai era loc nici pentru o masă, i s-a cerut unui cocoşat să-şi închirieze cocoaşa spre a servi drept birou până la sfârşitul înscrierilor. Cocoşatul s-a învoit, dar vă închipuiți la ce preț! Peste câtva timp (chiar foarte curând), toți s-au ruinat, afacerea a dat faliment, ideea s-a dus de râpă, iar acțiunile şi-au pierdut orice valoare. Cine s-a ales oare cu câştig? Numai cocoşatul, fiindcă s-a mulțumit cu bani gheață, în loc să se lăcomească la acțiuni. Şi eu sunt întocmai acelui cocoşat! Aşa cum am avut destulă voință ca să-mi smulg de la gură şi, punând deoparte copeică cu copeică, să strâng şaptezeci şi două de ruble, voi avea destulă tărie să nu mă las atras de nebunia generală şi să mă mulțumesc cu un câştig mic, dar sigur, în loc să alerg după lozul cel mare. Eu sunt meschin în împrejurări meschine, nu însă când e vorba de ceva important, în lucruri mărunte care-ți pun răbdarea la încercare, m-am arătat adesea slab de înger, chiar şi după ce mi s-a închegat în minte "ideea", ceea ce nu mi s-a întâmplat însă niciodată în împrejurări hotărâtoare. Dimineața, înainte de a merge la slujbă, când mama îmi dădea cafeaua rece, eu, care fusesem în stare să trăiesc timp de o lună încheiată numai cu pâine şi cu apă, îmi ieşeam din sărite şi o repezeam. Într-un cuvânt, era de neînchipuit să nu mă îmbogățesc, să nu învăț cum se face avere, era de neînchipuit ca printr-o acumulare perseverentă şi neîntreruptă, printr-o prudență şi o luciditate permanentă, prin renunțări, spirit de economie şi o energie mereu crescândă, repet, era de neînchipuit să nu ajung chiar milionar. Cum şi-a agonisit cerşetorul atâta bănet, dacă nu datorită stăruinței, încăpățânării lui fanatice? Sunt eu oare mai prejos decât el? "La urma urmei, chiar dacă nu voi ajunge la nimic, chiar dacă planul meu e greşit, chiar dacă totul se prăbuşeşte şi mă duc de râpă, nu-mi pasă — eu oricum voi merge pe drumul apucat şi nu mă voi abate din cale, fiindcă aşa am hotărât",

iată ce-mi spuneam încă de la Moscova.

Aş putea fi întrebat: "Dar unde e «ideea»? Ce-i nou în toate acestea?" Atunci aş răspunde pentru ultima oară că am enunțat nu una, ci nenumărate idei, şi încă foarte noi.

O, presimțeam eu de mult ce obiecții triviale mi se vor opune, şi cât de trivial voi fi eu însumi când voi încerca să-mi împărtăşesc "ideea". Bine, dar ce-am izbutit să redau? Nici măcar a suta parte! Îmi dau seama că din tot ce-am înşirat trebuie să par meschin, necioplit, superficial şi destul de necopt pentru vârsta mea.

Rămâne să răspund, după cum am făgăduit, la întrebările: "de ce", "pentru ce", "dacă e moral sau nu" şi aşa mai departe.

Mă întristează gândul că am să-l dezamăgesc pe cititor de la început, mă întristează, dar mă şi bucură. Țin să se ştie că prin "ideea" mea nu urmăream câtuşi de puțin să mă răzbun, că ea nu cuprindea nimic byronian, căci nu avea nimic comun cu blestemele, cu tânguirile unui orfan, nici cu lacrimile unui bastard. Într-un cuvânt, dacă însemnările mele ar cădea în mâinile unei doamne romanțioase, ea ar strâmba din nas. Tot ceea ce urmăream prin "ideea mea" era să mă izolez de lume.

— Dar ca să te izolezi n-ai nevoie să te lauzi că vrei să devii un Rothschild. Ce amestec are Rothschild în toate acestea?

Cum să n-aibă? Când spun Rothschild înțeleg şi puternic.

Socotesc necesară o explicație: poate că cititorul, îngrozit de sinceritatea spovedaniei mele, se va întreba cu o sinceră naivitate: "Cum de nu-i e ruşine autorului?" Îi voi răspunde că ceea ce am scris nu-i destinat tiparului; probabil că abia peste zece ani va ajunge cineva să citească aceste rânduri, şi atunci totul va fi de mult lămurit, trecut şi dovedit, aşa că nu voi mai avea de ce să roşesc. Şi chiar dacă mă adresez uneori cititorului, nu-i decât o figură de stil, fiindcă cititorul meu este un personaj fictiv.

Nu, nici situația mea de bastard, de care se făcea haz la pensionul Touchard, nici copilăria mea tristă, nici dorința de răzbunare, nici dreptul legitim de a protesta n-au generat "ideea mea". Ea nu-i decât o urmare firească a caracterului meu. Cred că de la doisprezece ani, adică de când am început să judec conştient, mi-am dat seama că nu iubesc oamenii. Nu că n-aş fi putut să-i iubesc, dar prezența lor mă

stingherea. În momente de luciditate, mă întrista nespus faptul că nu puteam spune tot ce aveam pe suflet nici măcar celor dragi, nu fiindcă n-aş fi fost în stare, dar fiindcă nu voiam, de parcă m-ar fi reținut ceva; mă întrista că sunt o fire neîncrezătoare, posacă şi închisă. Mai mult, aproape din copilărie mi-am dat seama că îi învinuiam prea des, aşa încât de cele mai multe ori, această pornire era urmată nemijlocit de un gând apăsător: "nu cumva eu însumi sunt vinovat şi nu ei?" Şi de câte ori nu mă acuzam pe nedrept! Numai ca să scap de asemenea frământări căutam să fiu singur. Şi apoi nu găseam nici o mulțumire în societatea oamenilor, oricât m-aş fi străduit, şi mă străduiam din toată inima; în orice caz, băieții de vârsta mea, colegii mei, s-au dovedit cu toții mai prejos decât mine prin mentalitatea lor; nu-mi amintesc de nici o excepție în această privință. Da, sunt într-adevăr ursuz, m-am deprins să mă închid în mine. Adesea aş vrea să o rup cu societatea. Poate că le voi face bine oamenilor cândva, deşi mă întreb adesea pentru ce? La urma urmei, oamenii nici nu merită să te zbuciumi pentru ei. De vreme ce ei nu se apropie de mine cu inima deschisă, nu văd de ce m-aş simți eu dator să le intru în voie cu orice preț? Iată întrebările care mă frământau. Sunt recunoscător din fire şi am dovedit acest lucru printr-o mie de neghiobii. Dacă s-ar fi apropiat cineva de mine cu sinceritate, i-aş fi răspuns cu aceeaşi sinceritate şi l-aş fi îndrăgit pe loc. De altfel, aşa s-a şi întâmplat de mai multe ori, dar de fiecare dată oamenii au încercat să mă păcălească şi-şi băteau joc, pe ascuns, de mine. Cel mai sincer s-a purtat cu mine Lambert, care m-a bătut de atâtea ori în copilărie, dar şi el nu era decât un ticălos, un bandit sincer; în cazul lui sinceritatea era doar o dovadă de prostie. Iată ce gânduri mă munceau când am sosit la Petersburg, şi atunci când am plecat de la Dergaciov (unde Dumnezeu ştie ce-am căutat), m-am apropiat de Vasin şi, cuprins de entuziasm, l-am copleşit cu laude. Urmarea a fost că încă în aceeaşi seară mi-am dat seama că nu mai țin chiar atât de mult la el. De ce? Tocmai fiindcă lăudându-l din cale-afară, m-am înjosit în fața lui. La prima vedere, s-ar putea crede tocmai pe dos: un om care este atât de drept şi de generos, încât recunoaşte valoarea altuia, chiar în detrimentul său, vădeşte atâta demnitate, încât se poate socoti superior oricui. Deşi înțelegeam toate acestea, îl iubeam mai puțin pe Vasin, chiar cu mult mai puțin. Am ales anume acesta exemplu, pe care cititorul îl cunoaşte. Până şi de Kraft îmi aduceam

aminte cu amărăciune şi ciudă, fiindcă m-a dat aproape afară din casă; nici măcar a doua zi, după ce m-am lămurit pe deplin în privința lui Kraft şi nu mai aveam nici un motiv de supărare, nu m-am putut dezbăra de aceste sentimente. Încă din primele clase de liceu, când un coleg mă depăşea, fie datorită cunoştințelor, fie istețimii sau forței lui fizice, îi întorceam numaidecât spatele şi nu mai vorbeam cu el. N-aş putea spune că-l uram sau că-i doream răul, pur şi simplu mă îndepărtam, fiindcă aşa mi-e firea.

Da, toată viața am râvnit la putere, la putere şi la singurătate. Numai la asta mi-era gândul, încă de la o vârstă când oricine mi-ar fi râs în nas dacă ar fi ghicit ce se petrece în capul meu. Iată de ce nu mi-a plăcut niciodată să mă destăinuiesc cuiva. Eram atât de cufundat în visuri, încât ele nu-mi mai dădeau răgazul să stau de vorbă cu cineva. De aci s-a dedus că sunt ursuz, iar din faptul că eram atât de distrat, s-ar fi putut ajunge la o concluzie şi mai urâtă, dacă obrajii mei rumeni n-ar fi dovedit contrariul. Nu eram pe deplin fericit decât seara, după ce mă culcam şi-mi trăgeam plapuma peste cap, ca să nu mă tulbure nici o prezență şi nici un zgomot, căci abia atunci mă simțeam complet singur şi puteam să trăiesc în imaginație cu totul altă viață. Această lume fantastică a visurilor m-a urmărit până am ajuns să-mi descopăr "ideea" şi atunci, dintr-o dată, visurile fără noimă au căpătat un sens, iar forma lor nebuloasă de roman fantastic s-a închegat într-un raționament întemeiat pe realitate. Toate se îndreptau spre un singur țel. De altfel, nici înainte nu erau chiar atât de stupide, deşi se împrăştiau în nenumărate direcții, fărâmițându-se într-o puzderie de teme. Pentru unele aveam însă o deosebită slăbiciune... Dar nu are rost să le înşir aici. Visam puterea! De bună seamă mulți ar izbucni în râs aflând că o asemenea nulitate ca mine aspiră la putere. Sunt convins de acest lucru. Şi totuşi, am să fac o mărturisire şi mai uluitoare: poate încă de la primele mele visuri, adică aproape din fragedă copilărie, nu m-am închipuit decât în fruntea tuturor, întotdeauna şi în toate împrejurările vieții. Mai ciudat e că poate şi în ziua de azi mă mai urmăreşte acest vis. Țin să adaug însă că nu regret această dorință, că nu mă ruşinez de ea.

Tâlcul "ideii" mele, forța ei stă tocmai în faptul că banii sunt singurul mijloc prin care şi o nulitate ajunge *la loc de frunte.* Poate că eu nu sunt chiar o nulitate, deşi ştiu, bunăoară, din oglindă, că înfățişarea mă dezavantajează,

deoarece am o figură foarte comună. Dacă aş fi însă bogat ca Rotschild, cine s-ar mai uita la înfăţişarea mea? Nu s-ar găsi oare mii de femei care la cel mai mic semn mi-ar pune la picioare toate farmecele lor? Mai mult, sunt convins că până la urmă mă vor socoti cu toată sinceritatea un bărbat chipeş. Poate că sunt şi inteligent. Dar chiar de-aş fi cu stea în frunte, tot s-ar găsi negreşit în societate altul mai grozav care să mă facă praf. Dacă aş fi însă un bogătaş ca Rotschild, ce-ar mai însemna pe lângă mine omul cel mai sclipitor din lume? Nici nu l-ar lăsa nimeni să deschidă gura în faţa mea! Poate că sunt şi spiritual. Dacă s-ar ivi însă în preajma mea Talleyrand sau Piron, aş trece cu totul neobservat, de-aş fi însă Rotschild, cine l-ar mai băga oare în seamă pe Piron sau chiar şi pe Talleyrand? Banii reprezintă desigur o putere absolută, despotică, dar în acelaşi timp şi suprema egalitate, căci au darul de a nivela orice inegalitate, şi în aceasta consta în primul rând forţa lor. Iată concluziile la care ajunsesem încă la Moscova.

Oricine va vedea, fireşte, în acest raţionament numai cinism, porniri tiranice şi triumful nimicniciei asupra talentului. Recunosc că ideea e îndrăzneaţă (şi tocmai de aceea îmbătătoare). Nu-mi pasă ce s-ar putea crede! Vă închipuiţi oare că doream pe atunci puterea pentru a-i domina pe alţii, pentru a mă răzbuna? De bună seamă că asta ar fi urmărit un om banal. Mai mult, sunt convins că mii de oameni talentaţi şi inteligenţi, care se cred superiori, dacă s-ar trezi peste noapte cu milioanele lui Rotschid, n-ar rezista şi ar proceda în modul cel mai ordinar şi mai vulgar, asuprindu-i pe cei din jur mai rău ca oricine. Eu urmăream însă cu totul altceva. Eu nu mă tem de bani, căci nu m-aş lăsa dominat de ei, şi nici nu aş domina cu ajutorul lor pe alţii.

Eu n-am nevoie de bani, mai bine zis de bani ca atare. Nici chiar de putere. Ceea ce-mi doresc, se poate obţine însă dacă eşti puternic, numai dacă eşti puternic; vreau să trăiesc izolat şi liniştit, având conştiinţa deplină a forţei mele! Iată cea mai completă definiţie a libertăţii, pe care lumea se străduieşte s-o formuleze de atâta vreme! Libertatea! În sfârşit am aşternut pe hartie acest cuvânt măreţ... Da, conştiinţa intimă a forţei tale este un simţământ înălţător, minunat. Ce poate fi mai liniştitor decât convingerea că eşti puternic? Jupiter e stăpân pe tunete; totuşi e calm şi nu face uz de forţa lui decât foarte rar, atât de rar, încât un prost ar putea crede

că doarme veşnic. Dacă însă în locul lui Jupiter s-ar găsi vreun scriitor sau vreo țărancă toantă, atunci să te ții, ar tuna zi şi noapte!

Dacă aş ajunge foarte puternic, îmi spuneam eu, n-aş face niciodată uz de puterea mea, dimpotrivă, oriunde m-aş găsi, aş căuta să trec întotdeauna neobservat; dacă aş fi bogat ca Rotschild, aş umbla într-un palton ponosit şi cu umbrelă, nici nu m-aş sinchisi că lumea mă înghionteşte pe stradă, că trebuie să trec drumul în fugă, sărind peste băltoace, ca să nu mă calce vreo birjă. Conştiința că sunt Rotschild m-ar şi înveseli în asemenea clipe. Mi-ar fi destul să ştiu că aş putea avea cel mai bun bucătar din lume şi că aş putea mânca cele mai rare bunătăți, ca să mă mulțumesc cu o bucată de pâine şi o felie de şuncă. Şi în ziua de azi gândesc la fel. Nu eu mă voi vârî în sufletul lumii bune, ci ea va da buzna peste mine; nu eu voi alerga după femei, ci ele se vor ține scai de mine, oferindu-mi tot ce poate oferi o femeie. Cele vulgare vor fi atrase de bani, iar cele de soi, de curiozitatea pe care le-o va stârni firea mea atât de ciudată, închisă şi nepăsătoare la toate. Mă voi purta prietenos şi cu unele şi cu altele, poate că le voi da şi bani, dar nu voi primi nimic de la ele. Curiozitatea stârneşte pasiune, de aceea poate că şi eu voi inspira pasiuni. Nu vor obține însă nimic, cel mult nişte daruri. Indiferența mea le va ațâța şi mai mult curiozitate.

Îmi e destul să ştiu că pot{17}.

Ciudat e că încă de la vârsta de şaptesprezece ani eram înaintat când îmi imaginam o asemenea scenă (de altfel, verosimilă).

Nu înțeleg şi nici nu doresc să asupresc sau să chinuiesc vreodată pe cineva; sunt însă convins că dacă aş vrea să nenorocesc un om, pe vreun duşman, nimeni n-ar căuta să mă împiedice, dimpotrivă, toți mi-ar sări, slugarnici, în ajutor. Convingerea aceasta mă satisface. Nici măcar nu m-aş răzbuna vreodată pe cineva. Mă miram întotdeauna cum de-a putut accepta James Rotschild titlul de baron! De ce a făcut-o, ce rost a avut, când în orice caz era mai presus de oricine? "Puțin îmi pasă că se va găsi un înfumurat de general să mă insulte la o stație de poştă, în timp ce amândoi aşteptăm să ni se schimbe caii; de-ar şti cine sunt, ar da el singur fuga să-i înhame şi ar sări să mă ajute când m-aş urca în droşca mea sărăcăcioasă! Am citit undeva că în străinătate, într-un tren care mergea spre Viena, un conte sau un baron l-a ajutat în public pe un bancher să se încalțe şi că acela a

fost destul de cinic ca să admită acest lucru. O, n-am să mă sinchisesc nici atunci când o fată îngrozitor de frumoasă (există şi o frumuseţe care te îngrozeşte), fiica unei aristocrate bogate şi simandicoase, întâlnindu-mă din întâmplare pe vapor sau în altă parte, mă va privi pieziş şi, strâmbând din nas cu dispreţ, se va mira cum de a îndrăznit să se aşeze la vedere, chiar lângă ea, un om de rând, şters şi prăpădit, veşnic cu o carte sau cu o gazetă în mână! De-ar şti însă cine este! Dar va afla, şi numaidecât va veni singură lângă mine, supusă, timidă şi prietenoasă, căutându-mi privirea, bucurându-se chiar şi numai de un zâmbet al meu..."

Am redat dinadins aceste scene ticluite de mine încă din copilărie, pentru a-mi ilustra cât mai bine gândul; desigur aceste scene sunt neînsemnate, chiar triviale, numai realitatea care justifică totul le-ar da un tâlc. Mi se va spune că este absurd să trăieşti aşa: de ce să nu locuieşti într-un palat, să nu primeşti oaspeţi, să nu dai petreceri, să nu faci uz de influenţa ta în societate, să nu te căsătoreşti? Dacă trăieşti ca toată lumea, are vreun rost să mai fii Rothschild? Nu, căci ar dispărea tot farmecul "ideii", toată forţa ei morală. Încă din copilărie am învăţat pe de rost monologul *Cavalerului avar*; în ceea ce priveşte conţinutul, e tot ce-a scris Puşkin mai bun! Şi azi sunt încă de aceeaşi părere.

— Bine, dar idealul dumitale e prea mărunt, mi se va spune cu dispreţ. Reduci totul la bani, la bogăţie! Dar interesele sociale, dar lupta eroică pentru binele omenirii pe seama cui le laşi?

Cine ar putea să ştie cum mi-aşi folosi eu averea? În ce măsură ar fi imoral şi josnic faptul că aceste milioane s-ar scurge din mâinile a tot felul de cămătari, mâini lacome şi murdare, în mâinile unui ascet chibzuit şi dârz, care priveşte lumea cu o luciditate pătrunzătoare? În general, toate aceste visuri despre viitor, toate aceste prorociri nu sunt deocamdată decât un fel de roman pe care poate nici n-ar fi trebuit să-l aştern pe hârtie. Mai bine le păstram numai pentru mine. Mai ştiu că poate nimeni nu va citi aceste rânduri; dacă totuşi le-ar citi cineva, n-ar crede oare că nici n-aş fi poate în stare să suport milioanele lui Rotschild? Nu fiindcă m-ar copleşi, dimpotrivă. În visurile mele nu o dată m-am transpus în acel moment din viitor când conştiinţa mea va fi mai mult decât împăcată, iar puterea nu mă va mai mulţumi pe deplin. În clipa aceea — nu din plictiseală şi nici dintr-o pornire inexplicabilă, ci dintr-o năzuinţă nestăvilită spre un ţel mai

înalt — îmi voi împărți toată averea oamenilor; societatea n-are decât să dispună de bogăția mea cum crede de cuviință, iar eu, eu voi reintra în rândul oamenilor fără căpătâi. Poate că voi deveni chiar un cerşetor ca acela care a murit pe vapor, cu singura deosebire că în zdrențele mele nu se va găsi ascuns nimic. În această viață de pustnic m-ar susține doar gândul că am avut cândva milioane şi că le-am azvârlit în noroi ca pe un lucru de prisos. Şi acum gândesc la fel. Da, "ideea" mea este o fortăreață în care mă pot ascunde de oameni, în orice clipă şi în orice împrejurare, chiar dacă ar fi să ajung ca cerşetorul care a murit pe vapor. Iată de ce "ideea" mea este un adevărat poem! Mai țin să se ştie că mă las stăpânit *în întregime* de această idee monstruoasă numai şi numai pentru a-mi putea dovedi *mie însumi* că am destulă tărie pentru a renunța la ea.

Mi se va răspunde fără îndoială că am început să fac poezie şi că, dacă voi pune mâna pe milioane, nu le voi lăsa să-mi mai scape ca s-o apuc pe calea cerşetorului din Saratov. S-ar putea să fie aşa. Eu mi-am înfățişat doar gândurile sub aspectul lor ideal. Totuşi vreau să adaug, şi de astă dată cu toată seriozitatea: dacă aş izbuti să adun o avere la fel de mare ca a lui Rotschild, atunci în adevăr s-ar putea ca în cele din urmă s-o azvârl în întregime societății. (De altfel, înainte de a atinge nivelul lui Rotschild, ar fi şi un lucru greu de realizat.) În nici un caz n-aş dărui jumătate din avere, fiindcă ar fi o soluție meschină: aş deveni doar de două ori mai sărac, şi nimic mai mult: aş fi în stare să renunț la tot, până la ultimul ban, fiindcă, în momentul când aş ajunge cerşetor, m-aş socoti de două ori mai bogat decât Rotschild. Dacă nu s-a înțeles ceea ce am spus, nu e vina mea; orice alte explicații ar fi de prisos.

"Astea-s scamatorii, poetizare a nulității şi a neputinței! vor pretinde unii. Ar însemna să triumfe incapacitatea şi mediocritatea." Da, este adevărat, dar numai în parte. Recunosc că ar însemna să triumfe incapacitatea şi mediocritatea, dar în nici un caz neputința. Îmi plăcea grozav să-mi închipui o ființă cât se poate de incapabilă şi mediocră care să domine omenirea şi să-i spună cu un zâmbet dispreţuitor: "Voi, cei de talia lui Galilei şi Copernic, a lui Carol cel Mare şi a lui Napoleon, a lui Puşkin şi a lui Shakespeare, voi, generali şi demnitari, vedeți că eu, o nulitate şi un bastard, sunt mai presus decât voi toți, fiindcă voi înşivă ați creat această situație şi o recunoaşteți.

Mărturisesc că mergeam atât de departe cu imaginația, încât dispreţuiam până şi cultura. Mi se părea că situația va fi cu atât mai frumoasă, cu cât omul care va domina lumea va fi mai necioplit şi mai incult. Aceste excese ale fanteziei au avut pe atunci o proastă înrâurire şi asupra situației mele şcolare în clasa a şaptea de liceu. Am încetat să învăț numai din fanatism: mi se părea că incultura dă o şi mai mare strălucire idealului meu. Acum mi-am schimbat părerea în această privință şi nu mai socotesc cultura o piedică.

De ce oare vă supără atât de mult, domnilor, orice manifestare de independență în gândire, până şi cea mai neînsemnată? Ferice de acela care are un ideal, chiar dacă greşeşte! Eu unul cred în idealul meu. Din păcate însă, l-am înfăţişat stângaci şi rudimentar. De bună seamă că peste zece ani îl voi expune mai precis, iar ceea ce am scris până acum voi păstra ca amintire.

Am încheiat cu tot ce am avut de spus despre "idee". Dacă apare cumva vulgară, sau superficială, de vină este numai nepriceperea mea de a o prezenta, nu "ideea" însăşi. Am atras atenția mai înainte că ideile cele mai simple sunt şi cele mai greu de înțeles. Mai adaug acum că ele se şi formulează cel mai greu, cu atât mai mult cu cât am descris "ideea" mea în forma ei inițială. Şi legea contrară e valabilă pentru idei: ideile banale, nesăbuite sunt înțelese cu o repeziciune neobişnuită şi încă de mulțime, de lumea de pe stradă; mai mult, ele trec drept cele mai mărețe şi mai geniale, dar numai în ziua când au fost enunțate. Ceea ce-i ieftin nu-i trainic. Cu cât o idee este mai repede înțeleasă, cu atât este mai banală. Teoria lui Bismarck a fost imediat declarată genială, iar Bismarck însuşi — un geniu. Dar tocmai această apreciere pripită e suspectă; abia după zece ani se va vedea ce-a rămas din teoria lui Bismarck şi unde a ajuns domnul cancelar. Îmi însemn acest lucru, care n-are nimic cu cazul de față, nu pentru a servi drept termen de comparație, ci tot pentru a nu-l uita. (Orice explicație e de prisos, dacă cititorul nu-i mărginit.)

Acum, pentru a termina definitiv cu "ideea", aşa încât ea să nu-mi mai împovăreze povestirea, voi istorisi două întâmplări.

Astă-vară, în iulie, cu două luni înainte de a pleca la Petersburg, când devenisem un om complet liber, Maria Ivanovna m-a rugat să mă duc până la Troițki Posad, la o domnişoară bătrână, care se mutase acolo, spre a-i comunica

o veste, prea neinteresantă pentru a fi reprodusă. Seara, la întoarcere, am călătorit în acelaşi vagon cu un tânăr pricăjit, brunet, cu pielea măslinie, ce părea murdară, îmbrăcat în haine bune, dar soioase. Mi-a atras atenția prin faptul că la fiecare gară sau haltă cobora neapărat din tren ca să bea votcă. Spre sfârşitul călătoriei, s-a adunat în jurul lui o întreagă ceată de indivizi veseli, dar cam dubioşi. Cel mai entuziasmat de capacitatea tânărului de a bea neîncetat fără să se îmbete era un negustor cam cherchelit. Foarte încântat mai era şi un alt tânăr îngrozitor de prost şi de vorbăreț, îmbrăcat în haine de oraş şi care mirosea foarte urât — un lacheu, după cum am aflat mai târziu — care s-a şi împrietenit cu tânărul bețiv şi la fiecare oprire a trenului îl poftea: "Ar fi vremea să mai bem o votcă" — şi amândoi coborau braț la braț. Deşi tânărul bețivan nu spunea aproape nici un cuvânt, în jurul lui s-au adunat mai mulți flecari, pe care îi asculta, zâmbind ironic şi chicotind uneori pe neaşteptate; scotea nişte sunete ciudate, un fel de "tiur-liur-liu", din colțurile gurii i se prelingeau bale şi îşi ducea un deget la nas cu un gest comic, care avea darul să-i înveselească şi pe negustor, şi pe lacheu, şi pe ceilalți. Izbucneau cu toții în hohote nesfârşite de râs şi foarte zgomotoase. Ciudat cum uneori pot râde oamenii din te miri ce. La un moment dat, m-am apropiat şi eu şi, fără să-mi dau seama de ce, tânărul a început parcă să-mi placă, poate fiindcă încălca atât de vădit regulile bunei-cuviințe îndeobşte respectate; în orice caz, nu mi-am dat seama că-i prost şi din prima clipă ne-am tutuit, iar când am coborât din tren, ne-am dat întâlnire în aceeaşi seară, pe la ora nouă, pe bulevardul Tverski. Din discuție reieşise că fusese student. Când ne-am întâlnit, m-a învățat următoarea coțcărie: am colindat amândoi bulevardele, apoi, după ce s-a întunecat de-a binelea, puneam ochii pe câte o doamnă singură, foarte serioasă, şi când vedeam că nu e nimeni în jur, ne apropiam de ea şi, fără să-i spunem un cuvânt, o încadram şi, cu aerul cel mai calm, ca şi când nici n-am fi observat-o, începeam o discuție cât se poate de scabroasă. Spuneam tuturor lucrurilor pe nume, cu tonul cel mai firesc, şi, referindu-ne la tot felul de porcării şi obscenități, intram în amănunte pe care nici imaginația cea mai perversă a celui mai pervers destrăbălat nu l-ar fi putut scorni. (Din primii ani de şcoală, încă înainte de a intra în liceu, adunasem şi eu un bagaj de cunoştințe în această direcție, dar care, desigur, rămăseseră

pentru mine doar nişte noţiuni abstracte.) Femeia se speria grozav, grăbea pasul, ca să scape de noi, dar nu era chip, căci ne ţineam scai de ea şi ne continuam discuţia. Se înţelege că victima nu putea face nimic, nu-i venea la îndemână nici să strige nici să ne reclame vreunui poliţist, fiindcă ne îngrijisem să n-aibă martori. Ne-am distrat aşa vreo opt zile; nu pricep cum de-mi putea face plăcere; la drept vorbind, nici nu-mi făcea, dar mă lăsam antrenat. La început, mi se păruse o distracţie originală care ieşea din tipicul plictisitor al convenienţelor sociale; şi apoi nici nu puteam suferi femeile. I-am povestit o dată studentului că Jean-Jacques Rousseau mărturiseşte în confesiunea sa cum pe vremea când era tânăr avea obiceiul să stea ascuns după câte un colţ de stradă şi, dezgolindu-şi părţile trupului care nu se arată niciodată, pândea astfel femeile care treceau. Studentul a scos obişnuitul chicotit "tiur-liuriu". Îmi dădeam tot mai mult seama că era îngrozitor de incult şi că îl interesau extrem de puţine lucruri. Nici vorbă să-l frământe în taină vreo idee, cum m-aş fi aşteptat. Sub originalitatea lui aparentă nu se ascundea decât o banalitate copleşitoare. Îmi devenea din ce în ce mai nesuferit. În cele din urmă, totul s-a sfârşit într-un mod neaşteptat: într-o seară, când se întunecase cu desăvârşire, ne-am legat de o fată foarte tânără care mergea grăbită şi sfioasă pe bulevard; să tot fi avut vreo şaisprezece ani, dacă nu chiar mai puţin, era curat şi modest îmbrăcată şi părea să trăiască din munca ei. Se întorcea pesemne de la lucru, acasă, la bătrâna ei mamă, desigur vreo văduvă sărmană cu mulţi copii. Dar nu are rost să mă las târât de sentimentalism. Fetiţa ne-a ascultat câtva timp, grăbind din ce în ce pasul. Mergea cu capul plecat, cu voalul lăsat pe faţă şi tremura toată de spaimă, când deodată s-a oprit, şi-a ridicat voalul, descoperindu-şi faţa foarte frumuşică — pe cât mi-aduc aminte — deşi slăbuţă, şi ne-a strigat, fulgerându-ne cu privirea:

— Of, ticăloşi mai sunteţi!

M-aş fi aşteptat să izbucnească în plâns, dar s-a întâmplat cu totul altceva: şi-a ridicat mâna mică, subţire şi cu o îndemânare neînchipuită i-a tras studentului o palmă răsunătoare. Straşnic l-a mai plesnit! El a dat s-o înjure şi să se repeadă la ea, dar l-am oprit şi fata a apucat să fugă. Cum ne-am trezit singuri, ne-am şi luat la ceartă: eu mi-am descărcat tot năduful care mocnea în mine de atâta timp, i-am spus în faţă că nu-i decât o nulitate dezgustătoare, un

cinic şi că niciodată n-a încolţit în mintea lui vreo idee. El s-a pornit să mă înjure... (îi mărturisisem o dată că sunt copil din flori), apoi ne-am scuipat şi ne-am despărţit, iar de atunci nu ne-am mai văzut. În seara aceea am fost tare furios, a doua zi mai puţin, iar a treia zi mi-a trecut şi am uitat. Totuşi, uneori îmi mai aduceam aminte de fetiţa aceea, dar numai întâmplător şi în treacăt. Abia după ce-am sosit la Petersburg, adică peste vreo două săptămâni, mi-am amintit de toată întâmplarea şi în clipa aceea m-a cuprins o asemenea ruşine, încât au început să-mi curgă până şi lacrimile pe obraz. M-am chinuit de ruşine toată seara, toată noaptea, şi într-o oarecare măsură ruşinea mă mai chinuie şi în ziua de azi. La început mi se părea de neînţeles cum de m-am putut purta atât de josnic, atât de infam, şi — ceea ce era mai grav — cum de-am putut să uit întâmplarea, cum de nu m-a urmărit ruşinea şi nu m-a mustrat neîncetat conştiinţa. Abia acum îmi dau seama că numai datorită "ideii" uitasem totul. Într-un cuvânt, am ajuns la concluzia că atunci când eşti în permanenţă stăpânit de o singură idee, când te preocupă un singur lucru, te rupi parcă de lume, trăieşti parcă într-un pustiu, aşa încât tot ce ţi se întâmplă alunecă pe lângă tine, fără să-ţi pătrundă în conştiinţă. Până şi impresiile tale sunt adesea false. Şi, unde mai pui că ai întotdeauna un pretext la îndemână. E de neiertat cât am chinuit-o pe maică-mea pe vremea aceea, cât de nepăsător m-am arătat faţă de soră-mea: "De, nu mă preocupă decât «ideea» mea, restul sunt fleacuri!" îmi spuneam eu, căutând parcă să mă dezvinovăţesc. De câte ori mă umilea cineva, mă retrăgeam jignit şi îndurerat în sinea mea, dar deodată îmi spuneam: "Ce are a face că-s laş, de vreme ce am «ideea» mea, pe care ei nici n-o bănuiesc". Aşadar, mă mângâiam cu "ideea", de câte ori eram jignit sau mă dovedeam un nemernic; mai mult, s-ar fi zis că la adăpostul ei puteam săvârşi orice infamie; într-un cuvânt, era o circumstanţă atenuantă în toate împrejurările, aruncând parcă un văl între mine şi lumea înconjurătoare; dar fără îndoială că impresiile confuze despre situaţii şi lucruri pot dăuna şi "ideii", ca să nu mai vorbim de celelalte.

Acum să povestesc a doua întâmplare. Anul trecut, de întâi aprilie, Maria Ivonovna şi-a serbat onomastica. Seara au venit oaspeţi, dar foarte puţini. Deodată, dă buzna înăuntru Agrafena şi anunţă, gâfâind, că în tinda bucătăriei scânceşte un copilaş părăsit şi că nu ştie ce să facă cu el. Vestea ne-a tulburat pe toţi şi am ieşit în tindă, unde am văzut un coş în

care scâncea o fetiță de trei-patru săptămâni. Cum am luat coşul să-l duc în bucătărie, am zărit numaidecât un bilețel împăturit. Avea următorul conținut: "Dragi binefăcători, fiți atât de mărinimoşi şi ajutați această fetiță botezată Arina, iar noi ne vom ruga veşnic pentru voi, cu lacrimi în ochi, Tatălui ceresc, şi totodată urăm sănătate şi viață lungă stăpânei acestei case, cu prilejul zilei numelui; nişte oameni necunoscuți." Atunci Nikolai Semionovici, pe care-l ştiam atât de bun la suflet, a luat o hotărâre care m-a îndurerat grozav: cu un aer foarte grav a poruncit ca fetița să fie dusă imediat la orfelinat. M-a cuprins o tristețe nespusă. E drept că trăiau foarte chibzuit, deşi nu aveau copii, ceea ce-l bucura, de altfel, pe Nikolai Semionovici. Am scos-o cu grijă pe Arinocika din coş, ținând-o de umeri. M-a izbit un miros acru şi pătrunzător de sugaci neprimenit de multă vreme. În discuția care s-a încins între mine şi Nicolai Semionovici, am declarat pe neaşteptate că vreau să țin fetița pe cheltuiala mea. El, care era de obicei atât de blând, s-a împotrivit destul de tăios şi, deşi a încheiat discuția printr-o glumă, nu şi-a schimbat hotărârea de a trimite copilul la orfelinat. Până la urmă însă a învins dorința mea: în aceeaşi curte locuia într-o căsuță un tâmplar foarte sărac, om în vârstă şi cam bețiv; nevastă-sa, o femeie încă tânără şi foarte voinică, născuse după opt ani de căsătorie o fetiță, care murise de curând; printr-o fericită coincidență, pe fetiță o chema tot Arina. Spuneam că a fost o coincidență fericită, fiindcă, în timp ce discutam în bucătărie, femeia, auzind cele întâmplate, a venit în fugă să vadă fetița. Şi când a aflat că o cheamă Arinocika, s-a înduioşat. Cum mai avea încă lapte, a dus copilul la sân şi i-a dat să sugă. M-am apropiat de ea şi am început s-o rog să ia copilul, făgăduindu-i să-i plătesc lunar pentru întreținerea lui. Femeia s-a codit, neştiind dacă o să-i îngăduie bărbatul, dar până la urmă a consimțit să ia fetița pentru o noapte. A doua zi dimineață bărbatul ei s-a învoit să țină copilul, cerând opt ruble pe lună; m-am grăbit să-i plătesc pe o lună înainte şi, cum i-am numărat banii, s-a şi dus să-i bea. Mai târziu, la rugămintea mea, Nikolai Semionovici, zâmbind silit, i-a garantat tâmplarului că-i voi plăti regulat cele opt ruble pe lună. Am vrut să-i las lui Nikolai Semionovici cele şaizeci de ruble, ca să nu aibă nici o îndoială, dar el n-a primit; de altfel, ştia că am bani strânşi şi avea încredere în mine. Acest gest delicat a pus capăt trecătoarei neînțelegeri dintre noi. Maria Ivanovna n-a intervenit, deşi era foarte mirată că-mi iau

asemenea grijă pe cap. Am apreciat îndeosebi tactul cu care s-au purtat în această împrejurare: nu şi-au îngăduit nici o glumă pe socoteala mea, dimpotrivă, au privit toată chestiunea foarte serios, aşa cum se cuvenea. În fiecare zi alergam cel puțin de trei ori la Daria Rodivonovna, iar după o săptămână i-am dăruit, pe ascuns de bărbatul ei, încă trei ruble, ca să-şi cumpere ceva. Am mai cheltuit trei ruble pe o plăpumioară şi pe nişte scutece, dar după zece zile Arinocika s-a îmbolnăvit deodată. Am adus numaidecât un medic, care i-a prescris o doctorie şi toată noaptea m-am învârtit în jurul bietului copil, silindu-l să înghită o licoare scârboasă. Totuşi a doua zi doctorul a declarat că nu mai e nimic de făcut, iar la stăruințele mele, sau mai degrabă la învinuirile mele, mi-a răspuns evaziv, dar cu un ton de demnitate ofensată: "Eu nu-s Dumnezeu!" Limba, buzele şi toată gura fetiței s-au acoperit cu băşicuțe mărunte şi alburii, şi încă în seara aceea a murit, cu ochişorii ei mari şi negri ațintiți asupră-mi, de parcă ar fi înțeles totul. Îmi pare rău că nu mi-a dat în gând s-o fotografiez, măcar moartă. Nu ştiu dacă va crede cineva când voi spune că în seara aceea nu numai că am lăcrimat, dar am plâns în hohote, ceea ce nu mi s-a mai întâmplat niciodată, iar Maria Ivanovna a fost nevoită să mă consoleze şi de astă dată, fără să spună nici ea, nici soțul ei, vreun cuvânt ironic. Tâmplarul i-a făcut fetiței un sicriu, pe care Maria Ivanovna l-a împodobit cu dantelă, i-a pus o perniță frumoasă înăuntru, iar eu am cumpărat un buchet de flori şi l-am răsfirat peste copil. Aşa am înmormântat-o pe sărmana mea micuță, pe care, oricât ar părea de neînțeles, n-am putut s-o uit până în ziua de azi. După câtva timp, însă, toată această întâmplare neaşteptată mi-a dat mult de gândit. Desigur, Arinocika nu m-a costat prea mult. În total treizeci de ruble, în care intră şi sicriul, şi înmormântarea, şi doctorul, şi florile, şi banii dați Dariei Radivonovna. Plecând la Petersburg, am recuperat aceşti bani din cele patruzeci de ruble trimise de Versilov pentru drum şi din vânzarea câtorva lucruri pe care nu voiam să le iau cu mine, aşa încât "capitalul" meu inițial a rămas intact. "Totuşi, mă gândeam eu, dacă am să mă abat mereu din drum, n-am să ajung departe." Din pățania cu studentul am văzut că "ideea" mă poate captiva până-ntr-atât, încât să-mi denatureze impresiile şi să mă rupă de realitatea înconjurătoare. Din întâmplarea cu Arinocika reieşea contrariul, şi anume că nici o "idee" nu e în stare să stăpânească pe cineva (cel puțin pe mine) până într-atât,

încât, de îndată ce se iveşte un fapt copleşitor, să nu se oprească şi să nu renunțe la toată munca lui de ani de zile pentru realizarea "ideii". Oricât s-ar părea de ciudat, ambele concluzii erau valabile.

CAPITOLUL AL ŞASELEA

În ziua aceea nădejdile mele nu s-au împlinit decât în parte, căci nu i-am găsit pe ai mei singuri: deşi Versilov lipsea de acasă, tot am dat peste un om străin, peste Tatiana Pavlovna, care tocmai venise s-o vadă pe maică-mea. Jumătate din intențiile mele generoase s-au spulberat pe dată. E ciudat cât de repede mi se schimbă starea sufletească în asemenea împrejurări. Ajunge un grăunte de nisip sau un fir de păr şi s-a zis cu intenția bună, care e înlocuită prin alta rea. Din păcate însă, intențiile rele nu mi se risipesc chiar atât de repede, deşi nu sunt răzbunător din fire. Când am intrat, am băgat de seamă că maică-mea a întrerupt brusc discuția, care părea foarte însuflețită, cu Tatiana Pavlovna. Soră-mea se întorsese de la lucru numai cu câteva minute înainte şi încă nu ieşise din cămăruța ei.

Locuința nu avea decât trei camere. Cea de la mijloc, un fel de salon în care se adunau cu toți peste zi, era destul de mare şi aproape arătoasă. Oricum, se găseau acolo câteva canapele moi şi frumoase, de altfel foarte uzate (Versilov nu putea suferi husele), câteva covoare mai acătării, câteva mese şi nişte măsuțe cu totul de prisos. La dreapta salonului era camera lui Versilov, strâmtă, neîncăpătoare, cu o singură fereastră, mobilată cu un birou ponosit, pe care zăceau câteva cărți necitite şi hârtii uitate, având în față un fotoliu tapisat, tot atât de ponosit, cu un arc rupt ce ieşea afară, din pricina căruia Versilov ofta şi înjura adesea. Tot în această încăpere şi dormea, pe un divan la fel de ros; el ura aşa-zisul său birou, în care nu părea să lucreze vreodată, dovadă că prefera să stea cu ceasurile în salon, fără să facă nimic. În stânga salonului era o odăiță identică în care dormea mama cu soră-mea. În salon se intra dintr-un coridor la capătul căruia se găsea bucătăria, unde bucătăreasa Lukeria şi locuia, iar când gătea, în toată casa se răspândea miros de sfară. Câteodată, din pricina acestui miros de bucătărie, Versilov îşi blestema în gura mare zilele şi soarta; era poate singura împrejurare când mă declaram cu totul de acord cu el, fiindcă nici eu nu pot suferi asemenea mirosuri; de fapt, ele nu pătrundeau până la mine, deoarece locuiam într-o cămăruță la mansardă, unde mă urcam pe o scară foarte îngustă, aproape verticală, care scârțâia îngrozitor. Tot ce pot spune despre "apartamentul" meu, e că avea tavanul foarte jos, o fereastră semicirculară şi era mobilat doar cu un divan îmbrăcat în muşama, pe care

Lukeria îmi aşternea seara un cearşaf şi-mi punea o pernă, o masă de brad cât se poate de rudimentară, şi un scaun cu împletitura de pai găurită.

Cu toate acestea, în casa noastră se mai vedeau unele rămăşițe ale bunei stări din trecut: în salon, bunăoară, era o lampă de porțelan foarte frumoasă, pe un perete atârna o admirabilă gravură, destul de mare, reprezentând pe Madona din Dresda, iar pe peretele opus o fotografie uriaşă, foarte scumpă, a portalului de bronz al Catedralei din Florența. Tot în această încăpere, într-un colț, se afla un panou mare cu vechi icoane de familie, dintre care una (a tuturor sfinților) — cea pe care mama voia tocmai s-o amaneteze — era îmbrăcată în argint aurit, iar alta (a Maicii Domnului) era acoperită cu catifea şi cusută cu mărgăritare. Înaintea icoanelor se afla o candelă care se aprindea în ajunul fiecărei sărbători. Era vădit că Versilov nu se sinchisea de semnificația religioasă a icoanelor, şi atunci când lumina candelei, reflectată de icoana aurită, îl izbea în ochi, se strâmba, silindu-se să se stăpânească şi murmura doar că i se strică vederea; totuşi nu o împiedica pe maică-mea să aprindă candela.

De obicei, intram în salon tăcut şi ursuz, privind pieziş, şi uneori nici nu dădeam binețe. Cum întotdeauna mă întorceam acasă mai devreme, mi se aducea masa de prânz sus. Acum, în clipa când am intrat pe uşă, am spus: "Bună seara, mamă", ceea ce nu mi se mai întâmplase. Dar şi de astă dată mă simțeam atât de stingherit, încât nu m-am putut uita la ea şi m-am aşezat în colțul opus al camerei. Nici nu-mi dădeam seama cât eram de obosit.

— Tot bădăran a rămas băiatul ăsta. N-a învățat încă să salute cuviincios, a bombănit Tatiana Pavlovna; şi pe vremuri îşi îngăduia să mă ocărască, aşa că eram obişnuit să se poarte astfel cu mine.

— Bună seara..., îmi răspunse mama, fâstâcindu-se, poate fiindcă nu era învățată să o salut. Te aştept de mult cu masa, adăugă ea, destul de încurcată, numai de nu s-ar fi răcit supa. Am să spun numaidecât să-ți prăjească chiftelele... Se ridică în grabă şi dădu să alerge la bucătărie, şi poate pentru prima oară, de o lună de când locuiam la ea, m-am ruşinat, văzând cum se grăbeşte să mă servească, deşi până atunci eu însumi îi pretindeam acest lucru.

— Îți mulțumesc, mamă, dar nu te osteni, am mâncat. Dacă nu vă stingheresc, aş sta puțin aici să mă odihnesc.

— Vai de mine... se poate?... De ce să nu stai?...

— N-avea grijă, mamă, n-am să mai fiu mojic cu Andrei Petrovici, am liniştit-o eu, atingând astfel din senin latura cea mai delicată a relațiilor noastre.

— Doamne, ia te uită cât e de mărinimos! strigă Tatiana Pavlovna. Dragă Sofia, nu cumva îi mai spui şi acum tot dumneata? Dar ce-i de capul lui ca să i se cuvină atâta onoare, şi încă din partea maică-si?! Uite cum te-ai pierdut cu firea de când a intrat pe uşă. Mai mare ruşinea.

— Da mamă, şi mie mi-ar plăcea ca dumneata să-mi spui tu.

— Da?... Bine, atunci am să-ți spun, se grăbi mama să încuviințeze. Dar eu... nu întotdeauna... Bine că ştiu, de azi înainte aşa am să-ți spun.

Se roşise toată. Şi trebuie să recunosc că uneori avea o înfățişare foarte atrăgătoare... Fața ei, de obicei palidă, oarecum anemică, era blândă şi încrezătoare, fără a vădi o naivitate prostească. Obrajii îi erau traşi, chiar supți, pe frunte începuseră să i se sape nişte cute, totuşi în jurul ochilor pielea îi era netedă, iar în ochii ei mari licărea întotdeauna o lumină caldă şi liniştită care m-a atras din prima zi. O iubeam şi fiindcă pe fața ei nu se citea nici tristețe, nici dezamăgire, nici umilință; dimpotrivă, ar fi părut chiar veselă, dacă nu s-ar fi alarmat atât de des, dacă n-ar fi tresărit speriată şi nu s-ar fi ridicat brusc în picioare, de cele mai multe ori fără motiv. Mai ales când se vorbea despre ceva nou, asculta, tulburată, până se convingea că "totul e bine", ceea ce însemna pentru ea că "totul rămâne aşa cum a fost". Se temea grozav de orice schimbare, de orice eveniment, chiar dacă ar fi fost îmbucurător!... Trecuse pesemne în copilărie printr-o mare spaimă. Afară de ochii ei îmi plăcea şi ovalul desăvârşit al feței prelungi, iar dacă ar fi avut umerii obrajilor ceva mai puțin pronunțați, cred că nu numai în tinerețe, dar chiar şi acum ar fi trecut desigur drept o femeie foarte frumoasă. Deşi avea numai treizeci şi nouă de ani în părul ei şaten, aproape castaniu, se zăreau tot mai multe fire argintii.

Tatiana Pavlovna îi aruncă o privire indignată.

— Auzi, să faci atâta caz de un mucos?! Să tremuri în fața lui? Eşti de-a dreptul caraghioasă, Sofia! Mă scoți din sărite, zău aşa.

— Ei, şi dumneata, Tatiana Pavlovna, ce-ai cu el?! Ori poate glumeşti? adăugă mama, observând un zâmbet aproape imperceptibil pe figura Tatianei Pavlovna.

E drept că uneori nu puteau fi luate în serios ocările

Tatianei Pavlovna, acum însă, zâmbise (dacă zâmbise într-adevăr) numai fiindcă o văzuse pe mama — la care ținea grozav din pricina bunătății ei — atât de fericită de purtarea mea surprinzător de supusă.

— Văd prea bine, Tatiana Pavlovna, că-ți cauți ceartă cu lumânarea; te legi de mine tocmai acum, când am spus de la uşă "bună seara, mamă", ceea ce nu fac niciodată, am socotit eu cu cale să-i răspund în cele din urmă.

— Asta-i bună! izbucni ea din nou. Dumnealui se crede un erou! Nu cumva ai vrea să-ți mulțumim în genunchi fiindcă ai catadicsit o dată în viața ta să te porți politicos? Şi apoi, asta se cheamă politețe? De ce nu te uiți la nimeni când intri în casă? Parcă eu nu ştiu cum o bruftuiuieşti pe maică-ta?! Puteai să-mi spui şi mie bună seara, doar eu te-am înfăşat, şi-ți sunt naşă!

Se înțelege că n-am găsit de cuviință să-i răspund. Chiar în clipa aceea a intrat pe uşă soră-mea şi m-am grăbit să intru în vorbă cu ea.

— Liza, m-am întâlnit azi cu Vasin şi m-a întrebat de tine. Nu ştiam că-l cunoşti.

— Ne-am cunoscut anul trecut la Luga, zise ea pe un ton cât se poate de firesc, aşezându-se lângă mine şi privindu-mă cu duioşie.

Nu ştiu de ce, dar mă aşteptasem ca atunci când îi voi pomeni de Vasin să roşească. Soră-mea era blondă, cu părul auriu, cu mult mai deschis decât al părinților, dar cu ovalul feței şi cu ochii aproape la fel ca ai mamei. Avea nasul foarte drept, mic şi frumos şi, spre deosebire de mama, o sumedenie de pistrui mărunți. De la Versilov moştenise foarte puțin, poate numai statura destul de înaltă şi mlădioasă şi mersul deosebit de grațios. Cu mine nu semăna câtuşi de puțin. Eram cât se poate de diferiți ca înfățişare.

— În cele trei luni cât am stat acolo mă întâlneam uneori cu dumnealui, adăugă Liza.

— De ce spui *dumnealui,* când vorbeşti de Vasin? Ar trebui să spui *cu el,* nu *cu dumnealui.* Iartă-mă, surioară, că te corectez, dar sunt mâhnit când văd că nu ți s-a dat creşterea cuvenită.

— E o neruşinare să vorbeşti astfel față de maică-ta! îşi ieşi din sărite Tatiana Pavlovna. Şi apoi te înşeli, fata a primit o creştere destul de bună.

— Nici nu m-am referit la mama, m-am apărat eu cu tărie. Ştii, mamă, de câte ori mă uit la Liza, parcă te văd pe

dumneata, ai reuşit să faci din ea un înger, e tot atât de bună, blândă şi curată cum ai fost dumneata în tinerețe, cum ai rămas şi astăzi, şi cum vei fi întotdeauna... Mă gândeam doar că s-ar cuveni să aibă maniere ceva mai alese: deşi sunt nişte prejudecăți stupide, nu te poți lipsi de ele în societate. Ceea ce mă supără e că Versilov nici nu binevoieşte să te corecteze atunci când te aude spunand *dumnealui* în loc de *el*. Dispreţul şi nepăsarea lui Versilov față de noi mă revoltă!

— Tocmai un necioplit ca tine s-a găsit să învețe pe alții bunele maniere! Ascultă, domnule, de acum înainte să nu mai îndrăzneşti să spui în fața mamei sau în fața mea "Versilov", căci nu-ți îngădui! se răsti la mine Tatiana Pavlovna.

— Mamă, am primit azi leafa, poftim cele cincizeci de ruble, ia-le, te rog!

M-am apropiat de mama şi i-am întins banii, ceea ce a tulburat-o.

— Zău că nu ştiu dacă pot să-i primesc, îngăimă mama, codindu-se să ia banii.

N-am înțeles ce o oprea.

— Te rog, mamă, dacă mă socoteşti într-adevăr fiul dumitale, iar Liza, fratele ei, atunci...

— Ah, Arkadi, cât de vinovată mă simt față de tine; aş vrea să-ți destăinuiesc ce am pe suflet, dar prea mă sfiesc...

Rosti aceste cuvinte cu un zâmbet timid, cerându-şi parcă iertare. Nici de astă dată n-am înțeles-o şi am întrerupt-o.

— Era cât pe-aci să uit, mamă: azi s-a dat sentința în procesul lui Andrei Petrovici cu familia Sokolski. Ştiai?

— Ah, da, ştiam! exclamă ea, înspăimântată, împreunându-şi palmele, după cum avea obiceiul.

— Astăzi? sări arsă Tatiana Pavlovna. E cu neputință, doar mi-ar fi spus. Pe tine te-a anunțat? se întoarse ea către mama.

— Ah, nu, nu mi-a spus că e azi. De-o săptămână tremur de frică. Mă rugam să se termine odată, chiar de-ar fi să piardă procesul, dar să ştiu că am scăpat de grija asta, să fie iar totul ca înainte.

— Nu ți-am spus eu, mamă?! am strigat. Iată ce fel de om e! Nu-i pasă de nimeni, îi dispreţuieşte pe toți! Ce ți-am spus adineauri?

— Şi ce s-a hotărât? Care-i sentința? Dar tu de unde ai aflat? se repezi Tatiana Pavlovna la mine. Vorbeşte odată!

— Iată-l că vine. Poate că o să binevoiască să vă spună

chiar el, le-am vestit eu, auzindu-i paşii lui Versilov pe coridor, şi m-am aşezat repede lângă Liza.

— Pentru Dumnezeu, frate, cruţ-o pe mama! Fii mai îngăduitor cu Andrei Petrovici..., îmi şopti soră-mea.

— Am să fiu, n-avea grijă, cu hotărârea asta m-am şi întors acasă, am liniştit-o eu, strângându-i mâna.

Liza mă privi cu neîncredere, şi pe bună dreptate.

Versilov intră pe uşă foarte mulţumit de sine, atât de mulţumit, încât nici nu socoti cu cale să-şi ascundă buna dispoziţie. De altfel, în ultima vreme se obişnuise să-şi dezvăluie fără pic de ruşine nu numai apucăturile rele, dar şi pe cele caraghioase, pe care tot omul se fereşte să şi le arate; nu-l stânjenea câtuşi de puţin faptul că ne lasă să-i ghicim până şi cele mai intime gânduri. De un an încoace, după cum observase şi Tatiana Pavlovna, nu mai dădea nici o atenţie îmbrăcămintii: deşi umbla totdeauna curat îmbrăcat, purta haine vechi şi nu mai ţinea să fie elegant, ca înainte. Ce-i drept, acum nu-şi schimba rufăria decât la două zile, ceea ce o întrista pe maică-mea; în lumea lui acest lucru era socotit ca un sacrificiu şi pentru toate femeile devotate care-l înconjurau constituia un act de eroism. Purta întotdeauna pălării moi, negre, cu borul lat; când şi-a scos în prag pălăria, de sub ea scăpă o şuviţă bogată de păr încă foarte des, deşi destul de cărunt. Îmi plăcea să văd cum i se înfoia părul ori de câte ori îşi scotea pălăria.

— După cum văd, s-a adunat toată familia. Ne-a onorat până şi dumnealui? Încă de la intrare i-am auzit glasul; şi, dacă nu mă înşel, mă ocăra?

De câte ori Versilov făcea glume pe socoteala mea, era semn că-i bine dispus. Se înţelege că nu i-am răspuns. În urma lui a intrat Lukeria cu o sumedenie de pachete pe care le-a pus pe masă.

— Sunt victorios, Tatiana Pavlovna, am câştigat procesul şi bineînţeles că prinţii nu vor îndrăzni să facă apel. Aşadar am învins! Şi numaidecât s-a găsit cineva să-mi împrumute o mie de ruble. Lasă lucrul, Sofia, nu-ţi mai obosi ochii. Ţi-ai terminat treaba pe ziua de azi, Liza?

— Da, tăticule, îi răspunse Liza drăgăstos. Ea îi spunea tată , eu însă n-aş fi făcut-o nici în ruptul capului.

— Eşti obosită?

— Da.

— Mâine să nu te duci la lucru. Să nu te mai duci niciodată.

— Mi-ar părea rău, tăticule.

— Te rog eu... Crede-mă, Tatiana Pavlovna, nu pot suferi să muncească femeile.

— Cum să nu muncească? Unde s-a pomenit femeie să stea cu brațele încrucișate?!...

— Știu, știu, tot ce ai să-mi spui e frumos și adevărat, și te aprob dinainte; dar eu mă refeream în primul rând la lucrul de mână. Oricât ți s-ar părea de ciudat, mă urmăresc niște impresii neplăcute și probabil denaturate din copilărie. De la vârsta de cinci, șase ani nu păstrezi decât amintiri foarte confuze, totuși parcă văd și azi — și mă cutremur de fiecare dată — un sobor de femei deștepte și serioase, șezând solemn în jurul unei mese rotunde, pe care sunt îngrămădite diferite materiale, foarfeci, tipare, modele de rochii. Toate discută, își dau părerea, fac propuneri, clătinând încet și grav din cap, fiecare măsoară, potrivește și socotește de nenumărate ori înainte de a se apuca de croit. Ființele acelea atât de duioase, care mi-arătau de obicei atâta dragoste, deveneau deodată inaccesibile și-mi dădeam seama că la cea mai mică prostie m-ar fi gonit imediat din odaie. Până și biata mea dădacă mă ținea din scurt, fără să ia în seamă strigătele și sâcâielile mele; era numai ochi și urechi, de parcă s-ar fi ivit deodată pasărea măiastră. Nu știu de ce, dar gravitatea și asprimea care se întipăreau pe aceste fețe inteligente, când se apucau de croit, mă întristează și azi de câte ori îmi aduc aminte. Și dumitale, Tatiana Pavlovna, grozav îți mai place să croiești. Chiar dacă s-ar crede că astea-s ifose aristocratice, prefer femeile care nu fac nimic. Nu te supăra, Sofia, n-am vrut să te jignesc... Nici nu poate fi vorba de tine! Femeia reprezintă în orice caz o mare forță. De altfel, asta o știi și tu, Sonia. Dar dumneata ce părere ai, Arkadi Makarovici? Ai să mă contrazici, probabil?

— Nu, n-am de ce, i-am răspuns eu. Mi-a plăcut îndeosebi aforismul că femeia e o mare forță, deși nu prea înțeleg ce legătură ar avea cu munca. Iar că trebuie să muncească de voie, de nevoie, când nu sunt bani în casă, asta o știi și dumneata.

— Și acum încetează, se adresă el mamei, a cărei față strălucea de bucurie. (Când mi se adresase mie, ea se cutremurase.) Măcar câtva timp aș vrea să nu vă mai văd lucrând. Desigur că tu, Arkadi, ca orice tânăr din ziua de azi, trebuie să fii cât de cât socialist; dar te rog să mă crezi, dragul meu, că nicăieri n-ai să găsești atâția oameni cărora să le

placă trândăvia, ca în mijlocul poporului, care munceşte neîncetat!

— Odihna, poate, dar nu trândăvia!

— Ba nu, chiar trândăvia. Idealul lor e să nu facă nimic. Am cunoscut o dată un om care nu-şi îngăduia nici o clipă de răgaz, deşi nu se trăgea din popor. Era destul de inteligent, ştia ceva carte, încât putea să se ridice până la nişte idei generale. Şi tocmai omul acesta a visat zi cu zi, cu pasiune, clipă de clipă, o viață de huzur deplin, ca să zic aşa, a ridicat trândăvia la rangul de ideal absolut, ceea ce implica pentru el independență nelimitată, libertatea neîngrădită de a visa şi o veşnică contemplare. A fost urmărit de acest ideal până în momentul când l-a doborât munca; atunci n-a mai avut însă nici o scăpare şi a murit la spital. Uneori, îmi vine să cred în mod serios că bucuria de a munci este o invenție a trântorilor, desigur a celor virtuoşi. Este una din faimoasele "idei de la Geneva[18]" de la sfârşitul veacului trecut. Ştii, Tatiana Pavlovna, acum trei zile am tăiat din gazetă un anunț (scoase din buzunarul jiletcii o bucățică de hârtie). L-a dat desigur unul din nenumărații studenți de profesie care ştiu limbi clasice şi matematică şi sunt gata să plece oriunde şi să trăiască oriunde, chiar şi într-un pod. Ascultați: "Profesoară prepară pentru examenele de admitere în toate şcolile (auziți, în toate!) şi dă lecții de aritmetică", un exemplu clasic într-un singur rând. De vreme ce prepară pentru toate examenele, oare nu se subînțelege şi aritmetica? Se vede că nu, dacă a ținut să sublinieze că ştie şi aritmetică. Aici vorbeşte un om flămând, ajuns în ultimul hal de mizerie. Şi tocmai această stângăcie e înduioşătoare. Se vede că niciodată n-a avut de gând să se facă profesoara şi nici nu cred să fie în stare să învețe pe cineva ceva. Dar, cum i-a ajuns pesemne cuțitul la os, a dat ultima rublă pe un anunț la gazetă în care se declară gata să prepare elevi pentru toate şcolile, şi pe deasupra să dea şi lecții de aritmetică. *Per tutto mundo* e *in altri siti.*

— Ah, Andrei Petrovici, ar trebui s-o ajutăm, exclamă Tatiana Pavlovna. Unde locuieşte?

— Pe toți, oricum, nu-i poți ajuta! căută el s-o liniştească şi vârî anunțul în buzunar. În pachețelele astea sunt dulciuri. Le-am adus pentru tine, Liza, şi pentru dumneata, Tatiana Pavlovna! Sofia şi cu mine nu suntem amatori de ele. S-ar putea să-ți placă şi ție, tinere. M-am dus anume la Eliseev şi Ballet să le cumpăr. De prea multă vreme mâncați răbdări prăjite, cum spune Lukeria. (N. B. În casa noastră n-a mâncat

nimeni răbdări prăjite.) Aici sunt struguri, bomboane, pere pergamute şi o tortă cu căpşuni; am chiar şi o sticlă de vişinată, ba şi alune. E ciudat, Tatiana Pavlovna, dar din copilărie mă dau în vânt după alune, chiar şi după cele mai ordinare. Liza seamănă cu mine, şi ei îi place să ronțăie alune, ca o veveriță. Nu există nimic mai încântător, Tatiana Pavlovna, decât atunci când, depănându-ți amintirile din copilărie, te regăseşti uneori, fără să vrei, în pădure, culegând alune dintr-un tufiş. Îți aduci aminte de acele zile de început de toamnă, când vremea e încă frumoasă, dar uneori destul de rece, iar tu rătăceşti în pădure, te afunzi în ea, şi în jurul tău pluteşte un miros de frunze căzute... Mi se pare că am zărit o licărire de simpatie în privirea dumitale, Arkadi Makarovici?

— Şi eu mi-am petrecut primii ani ai copilăriei la țară.

— Cum aşa? După câte ştiu, ai trăit la Moscova... Ori poate mă înşel.

— Locuia într-adevăr la Moscova, la familia Andronikov, când ai fost dumneata să-l vezi, dar până atunci a stat la țară, la răposata Varvara Stepanova, mătuşa dumitale, preciza Tatiana Pavlovna.

— Ia banii ăştia, Sofia, şi pune-i bine. Zilele astea, după cum mi s-a făgăduit, voi mai primi cinci mii.

— Aşadar, prinții nu mai au nici o speranță? întrebă Tatiana Pavlovna.

— Nici una.

— Ştii, Andrei Petrovici, că întotdeauna am avut o deosebită simpatie pentru dumneata şi pentru toți ai dumitale, că m-am socotit o prietenă a întregii familii, şi, cu toate că prinții nu-s decât nişte străini pentru mine, zău că mi-e milă de ei. Nu mi-o lua în nume de rău, Andrei Petrovici.

— Nici prin gând nu-mi trece să împart moştenirea cu ei, Tatiana Pavlovna.

— Cunoşti, fireşte, părerea mea, Andrei Petrovici. Ei ar fi renunțat la proces, dacă le-ai fi propus de la început să împărți pe din două averea cu ei. Acum e desigur prea târziu. De altfel... n-am eu căderea să judec... O spun doar fiindcă sunt convinsă că răposatul nu i-ar fi uitat, dacă făcea un testament.

— Nu numai că nu i-ar fi uitat, dar probabil că le-ar fi lăsat lor totul, iar de mine nici nu şi-ar fi adus aminte, dacă ar fi fost în stare să ducă o treabă până la capăt, să întocmească un testament ca lumea; aşa cum stau lucrurile

însă, legea e de partea mea şi basta. Nici nu pot, nici nu vreau să mă împart cu ei, Tatiana Pavlovna, ăsta e ultimul meu cuvânt.

Rareori mi-a fost dat să-l văd atât de pornit. Tatiana Pavlovna amuțise. Maică-mea stătea tristă, cu ochii în pământ; Versilov ştia că e şi ea de aceeaşi părere cu Tatiana Pavlovna.

"De vină e palma de la Ems", mi-am spus în sinea mea. Documentul primit de la Kraft, care se găsea acum în buzunarul meu, ar fi avut o tristă soartă dacă ar fi încăput pe mâna lui. Am simțit deodată că pe umerii mei apasă o mare răspundere; această grijă, care se adăuga la toate celelalte, a avut darul să mă înfurie.

— Dragă Arkadi, aş vrea să te văd mai bine îmbrăcat; e drept că nici acum nu mi-e ruşine cu tine, dar pentru viitor aş vrea să-ți recomand un admirabil croitor francez; e foarte conştiincios şi are mult gust.

— Te-aş ruga să nu-mi faci niciodată asemenea propuneri, am izbucnit eu pe neaşteptate.

— Ce ți s-a năzărit?

— Propunerea în sine n-are de bună seamă nimic înjositor dar între noi nu sunt relații atât de bune, şi în curând se vor înrăutăți chiar, fiindcă de mâine am de gând să nu mă mai duc la prinț. Ceea ce fac eu acolo nu se poate numi o slujbă...

— Dar ce-ai vrea să faci? Slujba ta e să te duci la el, să-i ții de urât şi atât!

— O socotesc umilitoare.

— Nu te înțeleg. Dacă eşti chiar atât de scrupulos, n-ai decât să nu iei bani de la el. De dus trebuie însă să te duci. Altfel l-ai amărî grozav pe bătrân, care te-a îndrăgit, sunt convins de asta... Dar, la urma urmei, fă cum vrei...

Era vădit că vrea să pună capăt acestei discuții neplăcute.

— Abia acum îmi spui să nu iau bani, după ce am făptuit o ticăloşie? Dacă mă lămureai din timp, nu i-aş fi cerut azi leafa.

— Ai făcut-o din proprie inițiativă; n-aş fi crezut că vei avea îndrăzneala să-i ceri bani. Ce să spun, tare sunteți dibaci, voi, cei din ziua de azi. În vremurile noastre nu mai există tineret, Tatiana Pavlovna.

Era grozav de mânios, şi atunci mi-am ieşit şi eu din sărite.

— Trebuia să mă socotesc odată cu dumneata. Doar dumneata m-ai silit. Si acum nu ştiu ce să mă fac.

— Fiindcă veni vorba de bani, Sofia, dă-i imediat lui Arkadi îndărăt cele şaizeci de ruble. Iar tu, dragul meu, nu te supăra că sunt atât de grăbit să închei socotelile. Citesc în ochii tăi că ți-ai pus în gând să întreprinzi ceva şi că ai nevoie... de un capital de rulment... sau cam aşa ceva.

— Nu ştiu ce se citeşte pe fața mea, dar în orice caz nu m-aş fi aşteptat din partea mamei să-ți pomenească despre bani, după ce o rugasem atât de stăruitor să nu-ți spună, i-am răspuns, fulgerând-o pe mama cu privirea. Nici nu se poate închipui cât eram de jignit.

— Arkaşa puiule, iartă-mă, pentru Dumnezeu! Era cu neputință să tac...

— Dragul meu, nu fi supărat pe ea că mi-a destăinuit secretele tale, se întoarse el către mine. Şi apoi, a făcut-o cu cele mai bune intenții: dragostea de mamă a îndemnat-o să se laude cu noblețea sufletească a fiului ei. Dar, crede-mă, în orice caz aş fi ghicit că ai devenit capitalist. Ai o față atât de cinstită, încât îți trădează toate secretele. Nu ți-am spus eu, Tatiana Pavlovna, că asta urmăreşte, că are o față cinstită?

— Să lăsăm fața mea cinstită! m-am oțărât eu. Ştiu că citeşti adesea în sufletul omului, deşi în unele cazuri nu vezi mai departe de vârful nasului. De câte ori m-a uluit puterea dumitale de pătrundere! Da, ai ghicit: am într-adevăr o "idee" a mea. Că te-ai exprimat aşa, e, fireşte, o întâmplare. Totuşi nu mă sfiesc să recunosc acest lucru. Nu mi-e teamă şi nu mă ruşinez!

— Principalul e să nu te ruşinezi de ea!

— Dar cu toate acestea n-am să ți-o împărtăşesc niciodată.

— Mai bine zis nu mă socoteşti demn de o asemenea destăinuire. Nici nu-i nevoie, dragul meu. Bănuiesc eu în ce constă esența ideii tale; în orice caz, trebuie să sune cam aşa:

M-oi duce-n sihăstrie...{19}

— Ştii, Tatiana Pavlovna, părerea mea e că el vrea... să devină un Rotschild sau ceva asemănător, şi să se retragă în propria lui măreție ca într-un turn. De bună seamă că din mărinimie are să ne dea amândurora, şi dumitale şi mie, câte o pensie — deşi mie s-ar putea să nu-mi dea nimic — dar în orice caz n-o să-l mai vedem printre noi. Parcă ar fi Crai Nou,

nici nu s-a ivit bine, că şi asfinţeşte.

M-am cutremurat. Fireşte, nu era decât o coincidenţă: nu ştia nimic, vorbise la întâmplare, deşi pomenise de Rotschild; dar cum de-mi putuse ghici atât de precis hotărârea de a rupe cu el şi de a pleca în lume? Bănuia totul, şi de pe acum căuta să bagatelizeze prin cinism o tragedie. Totuşi, nu încăpea nici o îndoială că era grozav de furios.

— Mamă, iartă-mi izbucnirea, dar ştiu că lui Andrei Petrovici e cu neputinţă să-i ascunzi ceva, am spus eu, râzând silit, încercând să întorc totul în glumă.

— Bine faci că râzi, e cea mai bună soluţie. Nici nu-ţi închipui cât de mult câştigă fiecare om când râde, chiar şi ca înfăţişare. Vorbesc cât se poate de serios. Vezi, Tatiana Pavlovna, el are totdeauna un aer de parcă ar fi preocupat de ceva atât de important, încât până şi pe el îl stinghereşte.

— Te rog foarte mult, Andrei Petrovici, să fii la locul dumitale.

— Ai dreptate, dragul meu, totuşi trebuie să ne lămurim până la capăt, ca să nu mai reluăm niciodată această discuţie. Purtarea ta dovedeşte că ai venit la Petersburg cu gândul de a te răzvrăti — iată tot ce am înţeles din motivele care te-au adus la noi. Ca să nu mai pomenesc de intenţia ta evidentă de a ne da gata. Unde mai pui că de o lună de când eşti în casa noastră ne tot bruftuluieşti, cu toate că un om inteligent ca tine ar putea să lase bruftuluiala pe seama celor care n-au alt mijloc de a se răzbuna pe oameni pentru propria lor mediocritate. Te ascunzi întotdeauna de noi, deşi expresia ta cinstită şi obrajii tăi rumeni sunt o dovadă grăitoare că poţi privi pe oricine în ochi cu conştiinţa curată. E o ipohondrie, Tatiana Pavlovna; nu pot pricepe de ce or fi azi cu toţii ipohondri?

— De vreme ce nici măcar n-ai ştiut unde am crescut, cum vrei să ştii de unde mi se trage ipohondria?

— Va să zică, asta-i buba! Te simţi jignit fiindcă am uitat unde ţi-ai petrecut copilăria?

— Nici gând, te rog să nu-mi atribui asemenea neghiobii! Ai auzit, mamă, că Andrei Petrovici m-a lăudat adineauri pentru că am râs; dacă-i aşa, atunci hai să râdem cu toţii, ce rost are să stăm ca nişte momâi? Nu vreţi să vă povestesc nişte anecdote despre mine, cu atât mai mult cu cât Andrei Petrovici e străin de tot ce-am pătimit.

Fierbeam de mânie. Ştiam că nu vom mai sta niciodată împreună, ca acum, şi că o dată plecat din casă, nu-i voi mai

trece niciodată pragul. Şi tocmai fiindcă eram în preziua despărţirii, îmi pierdusem cumpătul. De altfel, el însuşi provocase această scenă finală.

— Ar fi desigur foarte drăguţ din partea ta, cu condiţia să fie într-adevăr amuzant, zise el, privindu-mă atât de pătrunzător, de parcă ar fi vrut să-mi citească în suflet. Te-au lăsat cam necioplit aceia care te-au crescut, deşi, în general, te prezinţi destul de bine. Nu-i aşa că-i drăguţ astăzi băiatul, Tatiana Pavlovna? Bine faci că deschizi, în sfârşit, pachetele cu dulciuri.

Totuşi, Tatiana Pavlovna nu-şi descreţi fruntea. Nici măcar nu întoarse capul; continua să aşeze dulciurile pe farfuriile care-i fuseseră aduse între timp. Mama şedea, buimăcită, presimţind şi înţelegând, fireşte, că totul se va sfârşi prost. Soră-mea îmi făcu pentru a doua oară semn cu cotul.

— Aş vrea numai să vă povestesc prima întâlnire a unui tată cu iubitul său fiu, am început eu cât se poate de firesc. Scena s-a petrecut "acolo unde a fost crescut copilul..."

— Dragul meu, oare povestea n-are să fie... cam plicticoasă? Ştii prea bine că *tous les genres...*{20}

— Nu te încrunta, Andrei Petrovici, n-am de fel intenţia pe care mi-o atribui. Nu vreau decât să vă fac să râdeţi.

— Să dea Dumnezeu, băiete dragă. Nu mă îndoiesc că ne iubeşti pe toţi şi că... nu vrei să ne strici plăcerea de a fi împreună, îngăimă el, silindu-se să pară liniştit.

— Tot pe faţa mea ai citit că te iubesc?

— Da, într-o oarecare măsură...

— Dacă-i aşa, atunci de mult am citit şi eu pe faţa Tatianei Pavlovna că e îndrăgostită de mine. Nu te uita aşa fioros la mine, Tatiana Pavlovna! Întotdeauna e mai bine să râzi!

Ea se întoarse brusc spre mine şi mă privi lung, pătrunzător:

— Ia seama! mă ameninţă ea cu degetul, însă atât de serios, încât nu putea fi vorba de un răspuns la gluma mea stupidă. Era mai degrabă un avertisment, parcă ar fi vrut să-mi spună: "Nu cumva s-o iei razna!"

— Cum se poate, Andrei Petrovici, să nu-ţi aduci aminte de prima noastră întâlnire?!

— Zău că am uitat dragul meu, te rog din suflet să mă ierţi. Tot ce-mi amintesc e că s-a întâmplat foarte demult, dar unde anume, nu ştiu...

— Mamă, dumneata îți aduci aminte când ai venit să mă vezi la țară, unde am crescut, pe vremea când n-aveam decât vreo şase, şapte ani? Ori poate nu este decât o nălucire de-a mea, poate că am visat doar că ai venit vreodată să mă vezi? De mult voiam să te întreb, dar am tot amânat. Acum a venit vremea să-mi răspunzi.

— Vai de mine Arkaşenka, se poate? Doar am fost de trei ori la Varvara Stepanovna; prima oară m-am dus când abia împliniseşi un an, a doua oară, când aveai vreo trei anişori şi ultima oară, când trecuseşi de şase ani.

— Bine că am aflat, în sfârşit, că de o lună întreagă tot voiam să te întreb.

Deodată, mama s-a înroşit, năpădită de valul amintirilor, şi m-a privit cu duioşie:

— Într-adevăr Arkaşenka, de pe atunci îți aduci aminte de mine?

— N-aş putea spune că mi-aduc aminte, sau că ştiu ceva precis, mi-a rămas însă pentru toată viața în inimă chipul dumitale şi sentimentul că eşti mama mea. De timpul petrecut în sat îmi aduc aminte ca prin vis, până şi pe dădaca mea am uitat-o cu desăvârşire. Şi de Varvara Stepanovna îmi aduc aminte destul de vag, şi asta numai fiindcă umbla legată la fălci, pesemne o dureau dinții. Mai văd apoi copacii uriaşi din jurul casei, nişte tei, pare-mi-se, lumina puternică a soarelui pătrunzând prin ferestrele deschise, grădinița plină de flori, o potecă, iar despre dumneata, mamă, am păstrat o singură amintire limpede: clipa când m-ai ridicat în brațe ca să primesc împărtăşania şi să sărut potirul; eram în biserica din sat, vara, şi un porumbel a trecut în zbor pe sub cupolă, de la o fereastră ia alta...

— Doamne, chiar aşa s-a petrecut! exclamă mama, împreunându-şi palmele. Parcă văd şi acum porumbelul! Când te apropiai de potir, ai început să te zbați şi să strigi: "Un porumbel, un porumbel!"

— Chipul dumitale, sau măcar expresia iui, mi s-a întipărit atât de bine in minte, încât, peste cinci ani, la Moscova, te-am recunoscut imediat, deşi nimeni nu-mi spusese că eşti mama mea. Iar când m-am întâlnit pentru prima oară cu Andrei Petrovici, a trimis pe cineva să mă ia de la familia Andronikov, unde lâncezeam de vreo cinci ani, ce-i drept, destul de voios şi de senin. De locuința lor, dintr-o clădire a statului, îmi aduc aminte până în cele mai mici amănunte, ca şi de toate doamnele şi domnişoarele care au

îmbătrânit atât de mult de atunci, de traiul îmbelşugat din casă; parcă îl văd şi azi pe Andronikov cărând cu sacii alimentele din piață: păsări, peşte, purcei, sau la masă, când ne turna supă în farfurii, în locul soției dumisale pline de ifose, care nu catadicsea s-o facă, ceea ce stârnea de fiecare dată râsul comesenilor şi în primul rând pe al lui. Acolo am şi învățat franțuzeşte, de la domnişoare; dar mai mult decât orice îmi plăceau fabulele lui Krâlov; învățasem o mulțime pe de rost şi în fiecare zi îi declamam câte una lui Andronikov, dând buzna în mica lui odaie de lucru, fără să-mi pese dacă e ocupat sau nu. Şi tocmai datorită unei fabule am şi ajuns să te întâlnesc, Andrei Petrovici... Mi se pare că începi să-ți aduci şi dumneata aminte.

— Foarte vag, dragul meu. Parcă mi-ai recitat atunci ceva... O fabulă sau un fragment din *Prea multă minte strică,* dacă nu mă înşel... Tu însă ai o memorie uluitoare!

— Aici nu-i vorba de memorie. De întâmplările acestea nu-i nevoie să-mi amintesc, pentru că le-am avut prezente în minte toată viața.

— Bravo, bravo, dragul meu, ai izbutit să mă înviorezi.

Spunând aceste vorbe, zâmbi, iar după el începură să zâmbească şi maică-mea şi soră-mea. Treptat, încordarea slăbea. Numai Tatiana Pavlovna, care, după ce pusese dulciurile pe farfurii, se aşezase într-un colț, mă urmărea tot timpul cu o privire sinistră.

— Iată cum s-au întâmplat lucrurile, am continuat. Într-o bună dimineață, a venit să mă ia protectoarea mea din copilărie, Tatiana Pavlovna, care întotdeauna apărea pe neaşteptate, ca la teatru. M-a urcat într-o trăsură şi m-a dus într-o casă boierească foarte somptuoasă. Fanariotova cumpărase pe vremuri această casă de la dumneata, Andrei Petrovici, şi, când plecase în străinătate, te lăsase să locuieşti acolo în lipsa ei. Pe atunci purtam, de obicei, o hăinuță simplă de copil, dar în ziua aceea îmi dăduseră rufe fine şi mă îmbrăcaseră într-un veston albastru elegant. Tatiana Pavlovna se învârtise toată ziua în jurul meu şi-mi cumpărase o mulțime de lucruri. Eu însă n-aveam astâmpăr, mă plimbam prin odăile pustii şi mă admiram în toate oglinzile. Aşa s-a întâmplat că a doua zi dimineață, pe la ora zece, rătăcind prin toată casa, m-am trezit pe neaşteptate în biroul dumitale. Te mai zărisem şi în ajun, în clipa când am intrat pe uşă, dar numai în fugă. Coborai tocmai scara, te-ai urcat în trăsură şi ai plecat undeva; cum atunci veniseşi singur la

Moscova, după o absenţă îndelungată şi numai pentru scurt timp, toată lumea se grăbea să te invite, aşa că nu erai aproape niciodată acasă. Când ai dat cu ochii de mine şi de Tatiana Pavlovna, ai exclamat doar: "Ah!" şi nici nu te-ai oprit măcar.

— Cu câtă căldură redă toate amănuntele! mă întrerupse Versilov, adresându-se Tatianei Pavlovna, care întoarse însă capul şi nu răspunse.

— Parcă văd şi acum cât erai de impunător şi de chipeş. E îngrozitor cum ai putut să îmbătrâneşti şi să te urâţeşti în nouă ani — te rog să mă ierţi că ţi-o spun fără înconjur; deşi trebuie să fi avut pe atunci vreo treizeci şi şapte de ani, mi-era mai mare dragul să te privesc; părul foarte bogat şi negru, fără un fir cărunt, îţi lucea ca lacul; mustăţile şi favoriţii păreau potrivite de mâna unui bijutier — căci nu găsesc alt cuvânt; aveai o faţă albă şi mată, nu de o paloare bolnăvicioasă, ca acum, ci întocmai ca a fiicei dumitale. Anna Andreevna, pe care am avut cinstea s-o întâlnesc astăzi; ochii întunecaţi îţi ardeau, iar dinţii îţi sclipeau, mai ales atunci când râdeai. Şi când am intrat pe uşă, m-ai măsurat cu privirea şi ai început să râzi. Eu nu înţelegeam prea multe pe atunci, şi poate de aceea zâmbetul dumitale mi-a înveselit inima. Era dimineaţa, şi purtai o haină de catifea de un albastru închis, la gât o eşarfă de culoarea "Solferino" şi o cămaşă splendidă, garnisită cu dantelă "d'Alencon". Stăteai în faţa oglinzii cu un caiet în mână şi învăţai să declami ultimul monolog al lui Ceaţki, revenind mereu la ultima exclamaţie: *Chemaţi cupeul, cupeul meu*{21}*!!"*

— Ah, Doamne, strigă Versilov, chiar aşa a fost! Deşi mă aflam la Moscova doar pentru puţin timp, am primit să joc rolul lui Ceaţki la o reprezentaţie de amatori organizată în casa Alexandrei Petrovna Vitovtova, deoarece Jileiko, protagonistul, se îmbolnăvise.

— Şi uitaseşi. Într-adevăr? zise Tatiana Pavlovna, râzând.

— Numai datorită lui mi-am amintit. Recunosc însă că cele câteva zile petrecute atunci la Moscova au fost poate cele mai fericite din viaţa mea! Pe vremea aceea eram încă toţi atât de tineri... Şi cu toţii aşteptam cu atâta înfrigurare... Câte nu mi s-au întâmplat atunci, la Moscova... Dar continuă, dragul meu, de astă dată ai făcut foarte bine că mi-ai amintit de toate cu de-amănuntul.

— Eu stăteam în faţa dumitale, te priveam, şi deodată

am strigat: "Vai ce frumos, parcă ai fi chiar Ceaţki!" Te-ai întors spre mine şi m-ai întrebat: "Cum, ai şi auzit de Ceaţki?" Te-ai aşezat apoi pe divan şi ai început să bei cafea, atât de bine dispus, încât îmi venea să te sărut. Atunci ţi-am povestit că toată familia Andronikov citeşte foarte mult, iar domnişoarele ştiu o mulţime de versuri pe dinafară, că adesea joacă pentru plăcerea lor scene din *Prea multă minte strică* şi că săptămâna trecută citiseră seară de seară, cu glas tare, *Povestirile unui vânător,* dar că mie îmi plac cel mai mult fabulele lui Krâlov, pe care le ştiu pe de rost. Mi-ai cerut numaidecât să-ţi declam ceva şi atunci ţi-am recitat *Peţitul fetei năzuroase: Un mire-şi căuta, fata de măritat.*

— Exact! Exact! Abia acum îmi aduc aminte de toate! exclamă iar Versilov. Şi de tine, dragul meu. Îmi amintesc perfect: erai pe atunci un băieţaş atât de drăguţ, chiar isteţ, şi îţi jur că şi tu te-ai schimbat în rău în aceşti nouă ani.

În clipa aceea au izbucnit cu toţii în râs, chiar şi Tatiana Pavlovna. Era limpede că Andrei Petrovici a binevoit să facă o glumă numai ca să-mi "plătească" cu aceeaşi monedă observaţia mea usturătoare că îmbătrânise. Gluma a fost atât de potrivită, încât i-a înveselit pe toţi.

— În timp ce recitam, dumneata zâmbeai, dar n-am ajuns nici la jumătatea poeziei, când m-ai oprit, ai sunat şi ai poruncit servitorului s-o poftească pe Tatiana Pavlovna, care a venit într-un suflet şi atât de veselă, încât eu, deşi o văzusem în ajun, era cât pe-aci să n-o mai recunosc. Am început din nou să recit *Peţitul fetei năzuroase* şi în faţa ei, şi am spus-o admirabil până la capăt; până şi Tatiana Pavlovna a zâmbit, iar dumneata, Andrei Petrovici, mi-ai strigat chiar "bravo" şi ai declarat cu însufleţire că dacă aş fi recitat *Greierele şi furnica,* n-ar fi fost de mirare, ca la vârsta mea, un băieţaş inteligent s-o recite inteligent, dar o fabulă ca asta:

Un mire-şi căuta, fata de măritat,
Şi asta nu-i păcat.

"Ai auzit cu cât haz a spus: «Şi asta nu-i păcat!»" Într-un cuvânt, erai entuziasmat şi numaidecât ai început să vorbeşti franţuzeşte cu Tatiana Pavlovna, care s-a încruntat pe loc şi a încercat să te contrazică, din ce în ce mai furioasă; dar cum e cu neputinţă să-i ţii piept lui Andrei Petrovici când i s-a năzărit ceva, Tatiana Pavlovna s-a grăbit să mă ducă repede în camera ei, unde m-a spălat din nou pe faţă, pe mâini, mi-a

schimbat cămaşa, mi-a dat cu pomadă pe păr, ba chiar mi l-a şi încrețit cu fierul. Mai târziu, spre seară, i-a îmbrăcat şi Tatiana Pavlovna atât de elegant, cum nici nu m-aş fi aşteptat, şi am plecat împreună cu trăsura. Spectacolul de amatori de la Vitovtova a fost prima reprezentație de teatru pe care am văzut-o în viața mea. Niciodată până atunci nu-mi fusese dat să văd atâtea lumânări şi candelabre, cucoane, ofițeri, generali, domnişoare, o cortină, atâtea scaune înşirate! Tatiana Pavlovna şi-a ales un loc modest, în ultimele rânduri, şi m-a aşezat lângă ea. Erau, fireşte, şi alți copii de vârsta mea acolo, dar eu nici nu i-am luat în seamă, fiindcă aşteptam cu sufletul la gură să înceapă reprezentația. Când ai apărut dumneata, Andrei Petrovici, eram atât de entuziasmat, atât de emoționat, de-mi dăduseră şi lacrimile — de ce oare, nu am înțeles nici până azi. "Ce mi-o fi stârnit acele lacrimi de entuziasm!" mă tot întreb eu de nouă ani încoace şi, de câte ori îmi aduc aminte de ele, mă cuprinde furia. Urmăream comedia cu răsuflarea tăiată. Tot ce înțelegeam, fireşte, era că ea îl înşelase pe el şi că de el îşi băteau joc nişte proşti, nişte netrebnici care nu prețuiau nici cât degetul lui cel mic. Când a ajuns la tirada de la bal, mi-am dat seama că a fost înjosit şi jignit, că îi acuză pe toți acei nemernici, iar că el e cu adevărat măreț! De bună seamă că şi cunoştințele căpătate în casa Andronikov m-au ajutat să înțeleg piesa, dar mai ales interpretarea durnitale, Andrei Petrovici! Eram doar pentru prima oară la teatru! Iar după replica finală a lui Ceațki, când acesta strigă: *"Chemați cupeul, cupeul meu!"* (şi ai spus-o straşnic), am sărit de pe scaun şi, împreună cu toată sala, care izbucnise în aplauze, am bătut şi eu din palme şi am strigat cât mă ținea gura: "Bravo!" Țin minte ca astăzi, cum în clipa aceea am simțit că mi se înfige parcă un ac în spate, ceva mai jos de şale; era Tatiana Pavlovna, care mă ciupise cu furie, dar eu nici n-am băgat-o în seamă. Se înțelege că îndată după ce s-a terminat reprezentația, Tatiana Pavlovna s-a grăbit să mă ducă acasă. "Doar n-ai fi vrut să rămâi şi tu la dans? Numai din cauza ta a trebuit să plec şi eu", m-ai boscorodit dumneata, Tatiana Pavlovna, cât a ținut drumul cu trăsura. Toată noaptea am avut halucinații, iar a doua zi, de la ora zece, am stat de strajă lângă biroul dumitale: uşa era întredeschisă şi înăuntru se aflau câțiva inşi cu care discutai afaceri; mai târziu ai plecat pe neaşteptate şi ai lipsit toată ziua, iar noaptea, când te-ai întors, n-am mai putut să te văd. Ce anume aş fi vrut să-ți spun nu mai țin minte.

Desigur că nici atunci nu ştiam prea bine, totuşi doream din toată inima să te văd cât mai degrabă. Dar a doua zi de dimineață, pe la ora opt, ai binevoit să pleci la Serpuhov; îți vânduseşi de curând moşia de lângă Tuia, ca să mai scapi de datorii, şi îți păstraseşi o sumă destul de frumuşică, de acea ți-ai şi îngăduit, de altfel, să vii la Moscova, unde nu te-ai putut arăta multă vreme de teama creditorilor; dintre creditori, numai bădăranul acela de la Serpuhov nu se declarase mulțumit cu jumătate din suma pe care i-o datorai. Tatiana Pavlovna nici n-a catadicsit să răspundă la întrebările mele: "Nu-i treaba ta! E destul să ştii că de poimâine te duc la internat; pregăteşte-ți lucrurile, ia-ți caietele, strânge-ți cărțile, învață-te să-ți faci singur bagajul, domnule, doar n-oi fi vrând să ajungi un trântor!" Şi tot aşa m-ai boscorodit şi m-ai muştruluit timp de trei zile, Tatiana Pavlovna! În cele din urmă, copilul nevinovat şi îndrăgostit de dumneata, Andrei Petrovici, a ajuns la pensionul Touchard, după cum hotărâseşi, şi oricât s-ar părea că întâlnirea noastră n-a fost decât un incident stupid, totuşi — mă crezi ori nu — dar peste şase luni am vrut să fug de la Touchard, ca să vin la dumneata!

— Ai povestit admirabil, m-ai făcut să retrăiesc totul aievea, rosti Versilov tăios. Însă ceea ce m-a surprins mai ales în povestirea ta a fost bogăția de amănunte, unele mai ciudate ca altele, bunăoară cele privitoare la datoriile mele. Lăsând la o parte faptul că unele denotă destulă lipsă de delicatețe, mă mir cum ai ajuns la ele!

— Mă întrebi de unde ştiu atâtea amănunte? Atunci sunt nevoit să-ți repet că de nouă ani nici n-am făcut altceva decât să adun informații cât mai amănunțite despre dumneata.

— Ciudată mărturisire, dar şi mai ciudată ocupație! Cum şedea tolănit în fotoliu, se întoarse pe o parte şi chiar căscă încet, nu ştiu dacă dinadins sau nu.

— Ei, ce zici, să povestesc mai departe cum am vrut să fug de la Touchard, ca să te văd?

— Opreşte-l, Andrei Petrovici. Bagă-i mințile în cap şi dă-l afară, izbucni Tatiana Pavlovna.

— Nu se poate Tatiana Pavlovna, îi răspunse Versilov grav, vezi bine că Arkadi urmăreşte ceva, de aceea trebuie să-l ascultăm neapărat până la capăt. Lasă-l să vorbească! N-are decât să-şi verse tot năduful şi să se răcorească, mai ales că asta şi vrea. Dă-i drumul, dragul meu. Poți să începi o nouă

poveste, deşi numai nouă nu e, căci eu îi cunosc sfârşitul, n-ai grijă!

— Că am fugit la dumneata, mai bine zis că am vrut să fug, e lesne de înțeles! Îți mai aminteşti, Tatiana Pavlovna, că la două săptămâni după ce m-ai dus acolo, Touchard ți-a scris o scrisoare. Mai târziu, Maria Ivanovna mi-a arătat şi mie scrisoarea, pe care o găsise printre hârtiile răposatului Andronikov. Lui Touchard i se năzărise deodată că a cerut prea puțini bani şi de aceea te-a încunoştiințat în scris, "cu onoare", că la pensionul lui sunt educați prinți şi copii de senatori şi că socoteşte sub demnitatea lui să țină un elev cu o origine ca a mea dacă nu i se plăteşte mai mult.

— *Mon cher,* ai putea...

— Fii pe pace, l-am întrerupt eu, voiam doar să spun câte ceva despre Touchard. Dumneata, Tatiana Pavlovna, i-ai răspuns de la țară, două săptămâni mai târziu, cu un refuz categoric. Parcă-l văd şi acum intrând, roşu ca un rac, în camera noastră de studiu. Era un prăpădit de franțuz, foarte mititel şi îndesat, la vreo patruzeci şi cinci de ani, care într-adevăr era de baştină din Paris. Un fost cizmar, bineînțeles, dar care de foarte multă vreme ajunsese profesor titular de limbă franceză şi obținuse, deşi era cât se poate de incult, o seamă de gradații şi distincții de care era grozav de fudul. În pensionul lui nu eram decât vreo şase elevi, printre care se afla, într-adevăr, şi nepotul unui senator de la Moscova; pe toți ne socotea ca făcând parte din familie şi ne lăsa mai mult în grija soției lui, o cucoană foarte afectată, fiica unui funcționar rus. În primele două săptămâni, mi-am dat grozav de multă importanță față de colegii mei, lăudându-mă cu surtucul albastru şi cu tăticul meu, Andrei Petrovici, iar întrebările lor, de ce mă numesc Dolgoruki, nu mă tulburau câtuşi de puțin, tocmai fiindcă nu ştiam nici eu de ce.

— Andrei Petrovici! strigă Tatiana Pavlovna aproape amenințător. Maică-mea, dimpotrivă, mă asculta cu încordare şi se vedea că ar fi vrut să continui.

— Touchard... aşa-i, mi-aduc aminte cât era de mărunțel şi de agitat, mormăi Versilov printre dinți. Dar îmi fusese recomandat călduros de persoane demne de încredere...

— Touchard a intrat cu scrisoarea în mână şi s-a apropiat de masa mare de stejar în jurul căreia şedeam toți şase şi toceam, m-a înşfăcat de umăr, m-a smucit de pe scaun şi mi-a poruncit să-mi iau caietele. "Locul tău nu e aici, ci dincolo!" îmi strigă, arătându-mi spre cămăruța cât o cuşcă

din stânga vestibulului, unde se găseau o masă de brad, un scaun împletit şi un divan îmbrăcat în muşama, întocmai ca în odăița mea de aici, de la mansardă. Am trecut dincolo, uluit şi foarte speriat, căci până atunci nimeni nu se purtase atât de brutal cu mine. Peste o jumătate de oră, când Touchard a părăsit odaia de studiu, am început să schimb priviri şi să râd cu colegii mei, care desigur făceau haz pe socoteala mea, dar eu nu-mi dădeam seama de asta, ci credeam că râdem cu toții, fiindcă scena mi se păruse caraghioasă. În clipa aceea, Touchard a dat iar buzna înăuntru, m-a apucat de ciuf şi m-a târât afară. "Tu n-ai ce căuta alături de aceşti copii de nobili, tu, care prin originea ta mizerabilă nu te deosebeşti prin nimic de un lacheu!" Şi mi-a tras o palmă peste obrazul bucălat şi rumen. Se vede că-i plăcuse, fiindcă m-a mai plesnit de două ori. Plângeam cu sughițuri şi eram îngrozitor de mirat. Un ceas întreg am stat cu capul rezemat în mâini şi nu m-am putut opri din plâns. Mi-era cu neputință să înțeleg ceea ce mi se întâmplase. Nici azi nu pricep cum de-a putut Touchard, în fond un om de treabă, care, deşi străin, s-a bucurat atât de mult când țăranii ruşi au scăpat din iobăgie, cum de-a putut el să bată un biet copil neştiutor. De altfel, eram numai mirat şi nu jignit, căci pe atunci nu cunoşteam încă acest sentiment. Bănuiam că trebuie să fi făcut vreo poznă, dar că, deîndată ce mă voi cuminți, voi fi iertat, mă vor lăsa să mă veselesc cu ceilalți, să mă joc cu ei în curte, pe scurt, că voi trăi iar cu toții în cea mai bună înțelegere.

— Da, dragul meu, dacă aş fi ştiut... rosti Versilov tărăgănat, cu oarecare supărare, zâmbind plictisit. Nu m-aş fi aşteptat ca Touchard să fie atât de ticălos! De altfel, eu tot mai sper că odată şi odată ai să-ți calci pe inimă şi ai să ne ierți, că în cele din urmă vom trăi cu toții în cea mai bună înțelegere.

Căscă din nou, de astă dată cât îl ținea gura.

— Păi eu nu învinuiesc pe nimeni, zău că nu, şi te rog să mă crezi că nu mă plâng de Touchard! am strigat eu, cam descumpănit. Şi apoi, nu m-a bătut decât vreo două luni. Mi-amintesc că tot voiam să-l îmbunez, mă repezeam să-i sărut mâinile, şi i le tot sărutam, plângând de mama focului. Colegii îşi băteau joc de mine şi mă dispreţuiau, fiindcă de la un timp Touchard mă folosea ca pe o slugă, poruncindu-mi să-l ajut când se îmbrăca. În acele momente mi-a prins bine originea mea şi instinctiv mă purtam ca un lacheu. Mă străduiam din

răsputeri să-i intru în voie şi nu mă simţeam câtuşi de puţin umilit, pentru că pe atunci nu eram încă în stare să înţeleg ce-i umilinţa. Şi până în ziua de azi mă mir cum de-am putut să fiu atât de prost, încât să nu înţeleg cu cât sunt mai prejos decât ceilalţi. Ce-i drept, încă de pe atunci colegii mei m-au lămurit în mare măsură, şi a fost o şcoală bună. Touchard, în loc să mă mai plesnească peste obraz, a luat obiceiul să mă lovească cu genunchiul în spate, iar peste vreo şase luni a sfârşit prin a mă şi mângâia din când în când... Dar măcar o dată pe lună mă bătea negreşit, ca să-mi aducă aminte cine sunt şi să nu-mi iau nasul la purtare. În curând, m-a lăsat să stau iarăşi împreună cu ceilalţi copii, dar nici o singură dată în timp de doi ani şi jumătate n-a uitat că am o situaţie socială inferioară celorlalţi şi, probabil numai ca să mi-o amintească, îmi cerea mereu diferite servicii, destul de mărunte de fapt.

M-am hotărât, sau mai bine zis am simţit dorinţa să fug abia după vreo cinci luni de la primele două luni de chinuri. În general, am fost toată viaţa un om şovăielnic. Seara, când mă culcam şi-mi trăgeam plapuma peste cap, începeam să-mi făuresc fel de fel de vise în legătură cu dumneata, Andrei Petrovici, şi numai cu dumneata, de ce anume, n-aş putea spune. Mă urmăreai până şi în somn. În primul rând, visam cu înfrigurare că într-o zi ai să intri deodată pe uşă, eu am să mă arunc în braţele dumitale, iar dumneata ai să mă iei de acolo şi ai să mă duci acasă, în biroul acela, şi iarăşi o să mergem la teatru şi aşa mai departe. Dar principalul era că n-o să ne mai despărţim, căci la asta ţineam cel mai mult! Dar dimineaţa, de cum mă trezeam, mă loveam din nou de glumele răutăcioase şi dispreţuitoare ale băieţilor, unul dintre ei a început să mă bată de-a binelea, poruncindu-mi să-i aduc cizmele, mă înjura, aruncându-mi în faţă cele mai murdare porecle, căutând mai cu seamă să-mi explice originea mea, spre hazul celor de faţă. Când apărea, în sfârşit, Touchard, în sufletul meu se dezlănţuia o adevărată furtună. Simţeam că atâta vreme cât voi rămâne acolo, nu mă vor ierta niciodată — o, încetul cu încetul ajunsesem să înţeleg ce anume nu aveau să-mi ierte şi în ce consta vina mea! De aceea m-am şi gândit să fug. Gândul acesta m-a muncit două luni încheiate, până când, prin luna septembrie, m-am hotărât, în sfârşit. Am aşteptat o sâmbătă, când colegii mei plecau să-şi petreacă duminica în familie, şi, între timp, mi-am pregătit cu grijă o legăturică, în care am pus lucrurile cele

mai trebuincioase, cât despre bani — toată averea mea era de două ruble. Voiam să fug după ce avea să se întunece. "Atunci am să cobor scara, îmi ziceam, am să ies pe uşă şi am s-o iau la picior." Încotro? Ştiam că Andronikov fusese transferat la Petersburg, aşa că eram hotărât să caut casa Fanariotovei de pe Arbat, aveam să umblu toată noaptea pe străzi, să mă ascund undeva, iar de dimineață aveam să intru în curte şi să întreb pe cineva; unde-i Andrei Petrovici acum, şi, dacă nu se află la Moscova, atunci în ce oraş sau în ce țară a plecat? După ce aveam să aflu precis unde e, aveam să pornesc mai departe şi în drum aveam să întreb un trecător pe la ce barieră trebuie să ies ca să ajung în oraşul cutare, ca apoi s-o iau în direcția aceea şi să merg înainte, tot înainte. Ziua aveam să umblu, iar noaptea să mă ascund într-un tufiş, hrănindu-mă cu pâine goală, căci de două ruble puteam doar cumpăra destulă pâine, să-mi ajungă pe vreme îndelungată. Sâmbătă n-a fost însă chip să fug, aşa că a trebuit să amân pe a doua zi, dar în duminica aceea, ca un făcut, Touchard a plecat cu nevastă-sa undeva şi în toată casa n-am rămas decât eu cu Agafia. Aşteptam, plictisit şi nerăbdător, să se însereze, parcă mă văd şi azi stând la fereastra salonului şi privind afară căsuțele de lemn, ulița prăfuită pe care rar se ivea câte un trecător. Touchard locuia chiar la marginea oraşului, de la fereastră se şi vedea bariera. "Nu cumva pe aici va trebui să ies?" mi-a trecut deodată prin minte. Era o vreme ca astăzi, soarele de un roşu-aprins cobora spre asfințit, cerul era tot atât de rece, iar vântul tăios ridica nori de praf, întocmai ca acum. În cele din urmă, s-a întunecat de-a binelea. M-am dus la icoană şi am început să mă rog cât am putut mai repede, căci mă grăbeam. Mi-am luat legăturica şi, pe când coboram scara în vârful picioarelor, îmi bătea inima de teamă să nu mă audă Agafia din bucătărie. Uşa era încuiată. Am întors cheia în broască şi deodată m-am trezit în noaptea întunecată şi de nepătruns, care mă învălui ca şi necunoscutul fără de sfârşit şi plin de primejdii, iar vântul îmi şi smuci cu putere şapca din cap. Când să ies pe uşă, a răsunat deodată de pe partea cealaltă a străzii un glas răguşit de bețiv, care înjura cât îl ținea gura. Am şovăit o clipă, m-am uitat în jur şi apoi m-arn întors încet, am urcat scara în vârful picioarelor; m-am dezbrăcat, căutând să nu fac zgomot, mi-am desfăcut legăturica şi m-am trântit pe pat cu fața în jos, fără o lacrimă şi fără un gând, dar din momentul acela, Andrei Petrovici, s-a trezit în mine rațiunea!

Chiar din momentul acela, când mi-am dat seama că, după ce eram un lacheu, mai eram pe deasupra şi un laş, am intrat pe făgaşul meu adevărat.

— Iar din acest moment m-am dumerit şi eu o dată pentru totdeauna ce pramatie eşti! izbucni Tatiana Pavlovna, sărind ca arsă; intervenţia ei era atât de neaşteptată, încât m-a descumpănit. Nu numai atunci ai fost un lacheu, dar şi azi te porţi ca un lacheu, suflet de slugă ce eşti! Ce-ar fi pierdut Andrei Petrovici dacă te dădea ucenic la un cizmar? Şi-ar fi făcut chiar o pomană cu tine, fiindcă ai fi învăţat o meserie. Cine ar fi putut să i-o ia în nume de rău sau să-i pretindă mai mult. Taică-tău, Makar Ivanâci, nu numai că l-a rugat, dar a şi stăruit ca voi, copiii, să rămâneţi nişte oameni de rând, de teapa lui. Nu, nu eşti în stare să preţuieşti faptul că te-a ţinut la şcoală, până la universitate, că mulţumită lui ai câştigat anumite drepturi! Pentru că l-au zeflemisit nişte băieţaşi, dumnealui a jurat să se răzbune pe întreaga omenire... Nemernicule!

Mărturisesc că m-a uluit această izbucnire. M-am ridicat şi m-am uitat câtva timp buimac în jur, neştiind ce să fac. În cele din urmă, m-am întors spre Versilov.

— Să ştii că într-adevăr de la Tatiana Pavlovna am aflat acum ceva nou, i-am spus hotărât. E adevărat că sunt lacheu până în măduva oaselor dacă mă declar mulţumit că Versilov nu m-a dat ucenic la cizmar. În loc să mă las înduioşat de aşa-zisele drepturi, mai am şi pretenţii la dragostea lui, îi cer să se poarte ca un tată... Fireşte că m-am dovedit un suflet de slugă! Mamă, de opt ani mă apasă pe suflet cum te-am primit atunci când ai venit singură la Touchard să mă vezi. Dar să trecem peste asta. Tatiana Pavlovna n-o să mă lase să povestesc acum. Dar până mâine poate ne mai vedem, mamă. Ascultă, Tatiana Pavlovna! Ce te faci dacă sunt în aşa măsură lacheu, încât nu pot admite cu nici un preţ ca cineva să se căsătorească pentru a doua oară, atâta timp cât îi mai trăieşte nevasta?! Şi asta era cât pe-aci să i se întâmple lui Andrei Petrovici, la Ems! Mamă, când n-ai să mai vrei să stai cu un bărbat care e în stare să se însoare mâine cu alta, să-ţi aduci aminte că ai un fiu şi că acesta îţi făgăduieşte să te respecte toată viaţa, să-ţi aduci aminte şi să vii la mine, dar cu o condiţie: "Ori el, ori eu!" Primeşti, mamă? Nu-ţi cer să-mi răspunzi numaidecât: ştiu că la astfel de întrebări nu se poate răspunde pe loc...

N-am mai putut continua; de înfierbântat ce eram, îmi

pierdusem şirul gândurilor. Maică-mea pălise toată, buimăcită, fără să poată scoate un cuvânt. Tatianei Pavlovna îi umbla gura ca o moară stricată, de nici nu înțelegeam ce spune, am simțit doar cum m-a înghiontit de vreo două ori în umăr. Îmi amintesc numai că am auzit-o strigând că aş fi un "prefăcut", un suflet mărunt şi cârcotaş, care încearcă să prostească lumea. Versilov şedea nemişcat şi foarte serios, fără o umbră de zâmbet pe față. I-am lăsat şi m-am dus sus, în camera mea. Numai soră-mea m-a petrecut cu o privire mustrătoare până la uşă; în clipa când ieşeam, am văzut-o clătinând dojenitor din cap.

CAPITOLUL AL ŞAPTELEA

Descriu aceste scene fără să mă cruț, ca să-mi amintesc cât mai bine de toate şi să reconstitui întreaga atmosferă de atunci. Când am ajuns sus, în camera mea, nu ştiam dacă trebuie să mă simt ruşinat sau mulțumit, ca un om care şi-a făcut datoria. Să fi avut cât de puțină experiență, aş fi ştiut că în astfel de cazuri, cea mai mică îndoială e un indiciu defavorabil. Şi apoi, mai era ceva care mă împiedica să văd limpede situația: nu ştiu de ce, dar eram foarte bucuros, în ciuda îndoielilor şi a sentimentului că mă făcusem de râs. Chiar şi faptul că Tatiana Pavlovna mă ocărâse cu atâta răutate mi se părea ridicul şi amuzant, în loc să mă înfurie, pesemne fiindcă izbutisem să rup odată lanțurile şi mă simțeam pentru prima oară un om liber.

Totodată îmi dădeam seama că îmi îngreuiasem singur situația: mi se lăsa ca o ceață pe creier când mă gândeam ce să fac cu scrisoarea referitoare la moştenire. Acum desigur toartă lumea va crede că vreau să mă răzbun pe Versilov. Dar încă jos, în toiul discuției, luasem hotărârea să rezolv problema scrisorii printr-un arbitraj şi mi-l alesesem ca arbitru pe Vasin, iar dacă el n-avea să primească, îmi pusesem în gând să recurg la altă persoană — ştiam eu la cine. Într-o bună zi, am să mă duc anume la Vasin, iar după aceea am să mă ascund pe multă vreme, pe câteva luni, pentru ca toată lumea, şi mai ales Vasin, să mă creadă dispărut; poate doar cu maică-mea şi cu soră-mea am să mă mai întâlnesc din când în când, îmi ziceam eu. În cap mi se învălmăşeau tot felul de gânduri, de planuri; simțeam că am făcut o greşeală şi totuşi îmi părea bine; repet că eram foarte

bucuros, deşi n-aveam nici un motiv.

Voiam să mă culc mai devreme, fiindcă prevedeam multă alergătură pe a doua zi. Trebuia să-mi închiriez o locuință, să mă mut, şi afară de asta, țineam cu orice preț să mai iau o serie de măsuri. Dar în seara aceea mă aşteptau şi alte pățanii; până la urmă tot Versilov a izbutit să mă uimească. Deşi până atunci nu pusese niciodată piciorul în cămăruța mea, cam la un ceas după ce mă urcasem sus, i-am auzit deodată paşii pe scară, apoi m-a strigat ca să-i fac lumină. Am ieşit cu o lumânare în prag, m-am aplecat, i-am întins o mână şi l-am ajutat să se cațere până sus.

— *Merci,* dragul meu. Nu m-am cocoțat niciodată până aci, nici măcar atunci când am închiriat casa. Deşi nu-mi făceam prea mari iluzii, nu mi-aş fi închipuit să fie chiar ca o cuşcă de câine, spuse el, stând în mijlocul cămăruței şi privind cu curiozitate în jur. Bine, dar e un sicriu, un adevărat sicriu! Încăperea aducea într-adevăr cu un sicriu, totuşi m-am mirat cât de bine o caracterizase printr-un singur cuvânt. Era lungă şi îngustă, iar din dreptul umărului meu începea unghiul format din perete şi acoperiş, pe care, chiar în punctul său cel mai înalt, îl puteam atinge cu mâna. În primul moment,Versilov, fără să-şi dea seama, stătu aplecat, de teamă să nu se lovească cu capul de tavan, ceea ce nu s-a întâmplat însă, şi, în cele din urmă, s-a aşezat destul de liniştit pe divanul meu, pe care-mi întinsesem aşternutul ca să mă culc. Eu însă nu m-am aşezat şi, de uimit ce eram, nu-mi puteam lua ochii de la el.

— Mama mi-a spus că adineauri n-a ştiut dacă să ia sau nu banii pe care i-ai oferit pentru întreținerea ta pe o lună. Când stai într-un asemenea sicriu, nu numai că nu se cade să-ți luăm banii ci dimpotrivă, ar trebui să-ți plătim noi. N-am fost niciodată aici şi nu pricep cum se poate trăi aşa.

— Eu m-am obişnuit. În schimb, nu mă pot obişnui cu gândul că ai venit încoace, după tot ce s-a petrecut jos.

— Într-adevăr, ai fost destul de mojic, însă... am venit cu un anumit scop, pe care am să ți-l spun numaidecât, deşi nu prea văd de ce ți se pare atât de ciudată venirea mea; de altfel, şi scena de adineauri mi se pare firească; un singur lucru te-aş ruga să-mi explici: oare ceea ce ne-ai povestit adineauri, după o pregătire şi o introducere atât de solemnă, e tot ce aveai de gând să ne comunici sau să ne destăinuieşti? Oare nu mai aveai nimic de spus?

— Asta-i tot. În orice caz, să zicem că e tot.

— Cam puțin, dragul meu; trebuie să-ți mărturisesc că judecând după cum ai început, după făgăduiala că ne vei stârni râsul, într-un cuvânt, după neastâmpărul tău, rn-aş fi aşteptat la mai mult.

— La urma urmei, nu ți-e totuna?

— Vezi, eu am simțul măsurii şi cred că nu merita să faci atâta zarvă şi să te pierzi cu firea pentru un lucru de nimic. O lună întreagă ai tăcut chitic, te-ai pregătit sufleteşte, şi când colo era vorba de un fleac!

— Aş mai fi avut multe de povestit, dar mi-e ruşine că am spus şi atât. Sunt şi lucruri care nu se pot exprima în cuvinte, iar despre altele e mai bine să nu pomeneşti niciodată. Eu socotesc că am spus destul, dar, din păcate, dumneata nu m-ai înțeles.

— Aha, şi tu suferi uneori de faptul că gândurile nu-ți încap în cuvinte! Este o suferință nobilă, dragul meu, pe care n-o încearcă decât sufletele alese. Prostul e întotdeauna încântat de ceea ce a spus, şi unde mai pui că vorbeşte întotdeauna mai mult decât trebuie, ca să nu rămână în pagubă.

— Aşa cum am făcut eu adineauri, bunăoară, când am îndrugat vrute şi nevrute: l-am pretins pe Versilov "în întregime", dar e mult mai mult decât mi-ar trebui; de altfel, mă pot lipsi cu totul de Versilov.

— După câte văd, dragul meu, încerci să-ți scoți pârleala. Te căieşti, pesemne, şi cum la noi căința înseamnă a-ți căuta numaidecât un țap ispăşitor, m-ai găsit tot pe mine, dar vezi să nu dai greş a doua oară. Am venit prea devreme, trebuia să-ți las timp să te domoleşti, ştiam doar cât de greu suporți critica. Dar pentru Dumnezeu, aşază-te odată! Ți-am spus că am să-ți comunic ceva. Aşa, mulțumesc. Din ceea ce i-ai declarat maică-ti jos, la plecare, e cât se poate de limpede că în orice caz e mai bine ca noi să ne despărțim. Am venit să te conving că ar trebui să pleci în linişte, fără scandal, ca să n-o amărăşti şi să n-o sperii şi mai tare. Chiar şi faptul că am venit încoace a mai înviorat-o; ea mai trage nădejde că, în cele din urmă, o să ne împăcăm şi că vom trăi împreună ca mai înainte. Eu cred că dacă ne-ar auzi acum râzând ceva mai tare, inimile lor sfioase ar tresări de bucurie. E drept că sunt nişte făpturi simple, dar ne iubesc sincer şi cu abnegație, aşa că de ce nu le-am cruța pe cât se poate? Asta voiam să-ți spun în primul rând. În al doilea rând: de ce să ne despărțim neapărat ca nişte duşmani dornici de

răzbunare, scrâşnind din dinți şi blestemând? Fără îndoială că n-avem de ce să ne agățăm unul de gâtul celuilalt, dar ne putem despărți, ca să zic aşa, respectându-ne reciproc. Nu?

— Astea-s mofturi! Tot ce-ți pot făgădui e să mă mut fără scandal. Oare numai de dragul mamei te frământi atâta? Mie mi se pare că în cazul de față nu te sinchiseşti de liniştea mamei, că ăsta e numai un fel de a vorbi.

— Va să zică, nu mă crezi?

— Vorbeşti cu mine de parcă aş fi un copil!

— Dragul meu, pentru asta sunt gata să-ți cer de o mie de ori iertare, de altfel, ca şi pentru toate câte mi le pui la socoteală, pentru copilăria ta şi aşa mai departe. Dar bine, *mon cher enfant,* ce rezolvăm cu asta? Eşti destul de inteligent ca să nu te pui singur într-o situație atât de ridiculă. Şi, la drept vorbind, nici până acum n-am înțeles prea bine de ce anume mă învinovățeşti? De faptul că nu-mi porți numele? Aha, râzi ironic şi dai din mână? Va să zică, e altceva la mijloc?

— Crede-mă că nu-i vorba de asta, nu socotesc o onoare chiar atât de mare să te numeşti Versilov.

— Să lăsăm onoarea la o parte; mă aşteptam să-mi răspunzi ca un adevărat democrat, dar dacă e aşa, atunci cu ce mă socoteşti vinovat?

— Tatiana Pavlovna mi-a deschis adineauri ochii, fără ajutorul ei n-aş fi înțeles niciodată că trebuie să-ți mai fiu şi recunoscător fiindcă nu m-ai dat ucenic la cizmar. Dar în ciuda tuturor încercărilor de a-mi băga mințile în cap, nu reuşesc să pricep prin ce m-am dovedit nerecunoscător. Nu cumva am moştenit mândria dumitale, Andrei Petrovici?

— N-aş crede. Şi în afară de asta, trebuie să recunoşti că prin toate ieşirile tale de adineauri, în loc să loveşti în mine cum aveai intenția, ai izbutit s-o nedreptățeşti şi s-o chinuieşti numai pe maică-ta! Şi în nici un caz tu n-ai căderea s-o judeci. Şi-apoi, ce vină are ea față de tine? Fiindcă veni vorba, dragul meu, te rog să-mi mai explici ceva: din ce cauză şi cu ce scop te-ai lăudat toată viața, şi la pension, şi la liceu, şi, după câte am aflat, chiar şi primului-venit, că eşti copil din flori? Am auzit că îți făcea o deosebită plăcere. De fapt, este o minciună, o calomnie infamă: eşti Dolgoruki, fiul legitim al lui Makar Ivanovici Dolgoruki, un om care-ți impune respect prin inteligența şi caracterul său. Dacă ai primit o educație aleasă, asta o datorezi, e drept, fostului tău stăpân, moşierului Versilov. Atât şi nimic mai mult. În primul

rând, trâmbițând peste tot ca ai fi copil din flori, ceea ce e de fapt o calomnie, n-ai făcut decât să dai în vileag taina maică-ti, şi, dintr-o falsă mândrie, să o supui pe maică-ta judecății oricărui nemernic. Dragul meu, asta e cu atât mai urât din partea ta, cu cât maică-ta nu-i vinovată cu nimic: rar găseşti un suflet curat ca al ei, iar dacă nu-mi poartă numele, de vină e numai faptul că de drept, e măritată cu altul.

— Ajunge! Sunt cu totul de acord şi am destulă încredere în inteligența dumitale ca să sper că n-ai să-mi ții o predică prea lungă. Te lăudai că ai simțul măsurii, şi toate lucrurile pe lumea asta au o măsură, chiar şi dragostea dumitale subită pentru maică-mea. Hai mai bine să discutăm despre altceva: de vreme ce tot te-ai obosit să vii până aici şi să-ți pierzi cu mine un sfert de oră, sau chiar o jumătate (deşi tot n-am aflat cu ce scop, dar să zicem că ai făcut-o ca s-o linişteşti pe maică-mea), şi cum tot ai chef azi de vorbă, povesteşte-mi mai bine despre taică-meu, da, despre Makar Ivanovici, care colindă sfintele lăcaşuri. Țineam grozav să-ți cunosc părerea despre el şi de mult mă pregăteam să te întreb. Înainte de a ne despărți, şi probabil pe multă vreme, țin să-mi mai răspunzi la o întrebare: cum e cu putință ca în douăzeci de ani, dumneata, un om atât de civilizat, să nu fi izbutit să spulberi prejudecățile maică-mi, pe care văd că le-a moştenit şi soră-mea, şi prin influența dumitale să nu le fi smuls din bezna mediului primitiv de unde se trag? O, nu mă gândesc la puritatea ei sufletească. Oricum, din punct de vedere moral ea ți-a fost dintotdeauna superioară, dar, te rog să mă ierți, acum nu mai este... decât un cadavru, în ciuda superiorității ei morale. În această casă nu trăieşte decât Versilov, toți ceilalți din jurul lui, toți cei care au vreo legătură cu el n-au dreptul decât să vegheze, dar numai cu condiția de a socoti o cinste să-l hrănească pe el cu seva lor vie, cu toată energia lor vitală. Doar a fost şi ea odată un om viu, nu? Doar trebuie să fi găsit ceva la ea, atunci când ai îndrăgit-o! Doar trebuie să fi fost şi ea cândva femeie!

— N-a fost niciodată, dragul meu, chiar dacă nu-ți vine a crede, îmi răspunde Versilov, revenind deodată la tonul afectat pe care îl adoptase încă de la început față de mine, ton care mă scotea pe atunci din sărite şi pe care nu-l pot uita; pe scurt, în aparență vorbea cât se poate de sincer şi de simplu, dar, când îl observai mai atent, îți dădeai seama câtă ironie subtilă, cât cinism se ascunde sub vorbele lui, aşa încât uneori nici nu mai ştiam ce zace, de fapt, în sufletul acestui

om. N-a fost niciodată! La noi, în Rusia, femeia nu-i niciodată femeie, e lipsită de feminitate.

— Dar poloneza sau franţuzoaica? Pesemne că numai o italiancă pătimaşă e în stare să cucerească un nobil rus atât de rafinat ca Versilov!

— Numai la asta nu m-aş fi aşteptat; să găsesc în tine un slavofil! exclamă Versilov, râzând.

Ţin minte cuvânt cu cuvânt tot ce mi-a povestit în seara aceea. A început fără să stea pe gânduri, şi a vorbit cu uşurinţă, chiar cu plăcere. Totuşi îmi dădeam prea bine seama că nu venise numai ca să stea la taifas cu mine sau ca s-o liniştească pe mama; avea, fără îndoială, alte scopuri.

— În cei douăzeci de ani, de când suntem împreună, maică-ta şi cu mine n-am discutat niciodată, începu el cu nepăsare, de parcă ar fi vorbit despre fleacuri (dar tonul lui era cât se poate de nefiresc, de afectat), între noi totul s-a petrecut în tăcere. Legătura noastră de douăzeci de ani se caracterizează în primul rând prin tăcere. Nu-mi amintesc nici măcar să ne fi certat vreodată. E drept că plecam adesea şi o lăsam singură, dar întotdeauna sfârşeam prin a mă întoarce la ea. *Nous revenons toujours*[22], şi asta e o trăsătură esenţială a bărbaţilor, care provine din mărinimie. Dacă soarta căsniciilor ar depinde numai de femei, nici una n-ar dăinui. Blândeţea, supunerea şi umilinţa îmbinate cu tenacitatea, cu tăria, cu o tărie morală adevărată, iată în ce constă caracterul maică-ti. Şi, crede-mă, e cea mai bună dintre toate femeile pe care le-am cunoscut vreodată. Mi-a dat nenumărate dovezi de forţă morală. De nenumărate ori am văzut cum se bizuie ea pe această forţă, Atunci când sunt în joc, n-aş zice "convingerile" ei, căci, în ceea ce o priveşte, nu poate fi vorba de convingeri în adevăratul înţeles al cuvântului, ci anumite prejudecăţi, care în lumea ei ţin loc de convingeri, şi prin urmare sunt socotite sfinte, e gata să şi moară pentru ele, ca o martiră. Dar spune şi tu, semăn eu cu un călău? Iată de ce am şi preferat să tac aproape întotdeauna, nu numai fiindcă mi-era mai uşor şi mărturisesc că nu-mi pare rău. De aceea în viaţa noastră s-a statornicit de la sine îngăduinţa şi omenia, aşa încât nici nu socotesc că aveam vreun merit deosebit. Pentru că veni vorba, vreau să-ţi spun în paranteză că am avut întotdeauna sentimentul că ea nu crede în omenia mea, de aceea şi este veşnic înspăimântată. Dar, cu toată spaima, a opus întotdeauna rezistenţă civilizaţiei şi culturii. Nu ştiu cum, dar la asta se

pricep dumnealor. Noi nu-i putem înţelege pe deplin. În general, ei ştiu să-şi rezolve mai bine problemele decât noi. Ei pot să-şi păstreze felul de viaţă chiar şi în situaţiile cele mai nepotrivite cu mentalitatea lor şi să nu-şi schimbe câtuşi de puţin firea chiar şi în situaţiile cele mai dificile pentru ei, fapte de care noi nu suntem în stare.

— Despre cine vorbeşti? Nu te-am înţeles prea bine.

— Despre oamenii din popor, dragul meu, despre popor. El a dovedit o vitalitate uriaşă, o mărinimie fără margini, atât pe tărâm politic, cât şi moral, nedezminţită de-a lungul întregii sale istorii. Dar, ca să ne întoarcem la tema noastră, trebuie să mai adaog că maică-ta nu tace chiar în toate împrejurările; uneori vorbeşte şi atunci îţi spune câte ceva care-ţi arată că ţi-ai pierdut vremea degeaba, încercând s-o convingi, pe nesimţite, chiar timp de cinci ani. Unde mai pui că îţi aduce cele mai neaşteptate argumente. Cu toate acestea, ţin să-ţi atrag din nou atenţia că n-o socotesc câtuşi de puţin proastă; dimpotrivă, în felul ei e deşteaptă, chiar foarte deşteaptă, deşi poate n-ai să crezi…

— De ce nu? Ceea ce nu cred e că dumneata nu te prefaci atunci când susţii că o crezi inteligentă.

— Serios? Va să zică, mă socoteşti un cameleon? Mi se pare, dragul meu, că ţi-ai cam luat nasul la purtare… ţi-am îngăduit prea multe, ca unui fiu răsfăţat… Dar, de astă dată treacă de la mine.

— Te rog să-mi spui adevărul despre tatăl meu, dacă eşti în stare.

— Despre Makar Ivanovici? După cum ştii, Makar Ivanovici a slujit la conac, era un iobag foarte ambiţios care căuta să se deosebească de ceilalţi…

— Pun rămăşag că în clipa asta nu ştiu de ce, îl invidiezi!

— Dimpotrivă, dragul meu, dimpotrivă, dar sunt bucuros văzându-te azi atât de pornit să despici firul de păr în patru; îţi jur că acum, în clipa asta, mă căiesc din toată inima şi că poate pentru a mia oară regret ceea ce s-a întâmplat acum douăzeci de ani, deşi nu pot schimba nimic. De altfel, Dumnezeu mi-e martor că totul s-a petrecut fără voia mea… ei, şi pe urmă, m-am străduit să fiu cât mai uman cu putinţă; cel puţin nu m-am dat în lături de la nici un sacrificiu, ca să mă arăt un om de omenie, conform idealului meu de atunci. O, pe vremea aceea, în noi toţi ardea năzuinţa fierbinte de a face bine, de a ne pune în slujba unei cauze, a

unui ideal cetățenesc. Înfieram rangurile, privilegiile noastre de nobili, iobăgia, şi chiar cămătăria, dacă nu toți, măcar unii dintre noi... ți-o jur! Ce-i drept, nu eram prea mulți, dar susțineam principii frumoase şi, te rog să mă crezi, uneori ne şi purtam frumos.

— Te gândeşti probabil la momentul când plângeai pe umărul lui Makar Ivanovici.

— Dragul meu, sunt gata să mă declar dinainte de aceeaşi părere cu tine în toate privințele; şi fiindcă ai pomenit de întâmplarea aceea, îți amintesc că o ştii de la mine, aşadar, în clipa de față, abuzezi de sinceritatea şi de buna mea credință; totuşi, trebuie să recunoşti că faptul de a fi plâns pe umărul lui nu-i chiar atât de ruşinos cum pare la prima vedere, mai ales dacă ții seama când s-a întâmplat; nu uita că pe atunci totul era abia la început. Fireşte că jucam teatru, dar pe vremea aceea nu-mi dădeam seama că mă prefac. Tu, bunăoară, nu joci niciodată teatru când e în interesul tău?

— Adineauri, jos, m-am lăsat târât de sentiment, şi apoi, când m-am trezit singur, mi-a venit să intru în pământ de ruşine la gândul că ai să crezi că am jucat teatru. E drept că în anumite împrejurări, deşi încerci un sentiment adevărat, îl mai şi exagerezi. Îți jur că adineauri am fost cât se poate de sincer.

— Aşa este; ai caracterizat admirabil situația: "deşi încerci un sentiment adevărat, îl mai şi exagerezi"; întocmai aşa mi s-a întâmplat şi mie atunci: deşi jucam teatru, totuşi plângeam cât se poate de sincer. Nu tăgăduiesc că Makar Ivanovici, dacă ar fi fost ceva mai ager la minte, ar fi putut să creadă că o fac în bătaie de joc, ca să-l înjosesc şi mai mult; dar în momentul acela, buna lui credință a fost mai mare decât puterea lui de pătrundere. Nu ştiu însă dacă atunci i-a fost milă de mine sau nu, dar țin minte că tare aş fi vrut să-i fie.

— Ştii, l-am întrerupt eu, uite, şi acum vorbeşti în batjocură. Şi în general, în toată această lună, de câte ori ai stat de vorbă cu mine, m-ai luat peste picior. De ce?

— Crezi? mă întrebă el blând. Prea eşti bănuitor; de altfel, poți fi sigur că şi atunci când râd, nu râd de tine, sau, în orice caz nu numai de tine; acum însă nu-mi vine a râde, cum nu mi-a venit nici atunci — într-un cuvânt, te asigur că atunci am făcut tot ce-am putut, chiar împotriva intereselor mele. Spre deosebire de popor, noi, aşa-zişii oameni luminați,

nu ştiam de fel pe atunci să acţionăm în interesul nostru; dimpotrivă, ne puneam singuri beţe în roate, socotind că numai astfel slujim "interesele noastre superioare", bineînţeles, pe un plan mai larg. Actuala generaţie de oameni luminaţi e cu mult mai practică, mai puţin dezinteresată decât eram noi. Încă înainte de a cădea în păcat, mi-am deschis inima în faţa lui Makar Ivanovici. Azi înţeleg că i-am spus mai mult decât era necesar şi cu prea multă sinceritate, dovedindu-mă nu numai lipsit de omenie, dar şi de tact; în vâltoarea dansului, însă, cine nu se schimonoseşte cât de cât? Mai ştii, poate că aşa se întâmplă când năzuieşti la tot ce-i cu adevărat frumos şi înalt în viaţă? Eu, unul, încă n-am izbutit să mă lămuresc. De altfel, asta-i o temă prea profundă pentru o discuţie atât de superficială ca a noastră. Totuşi, îţi jur că şi acum mor de ruşine de câte ori îmi aduc aminte de scena aceea. I-am oferit atunci trei mii de ruble, şi el nici n-a crâcnit şi m-a lăsat să vorbesc mai departe, închipuie-ţi că atunci eram încredinţat că tace fiindcă se teme de mine, mai bine zis de drepturile pe care mi le dădea situaţia mea de moşier, şi mi-aduc aminte cum mă străduiam din răsputeri să-l îmbărbătez; căutam să-l conving să-şi spună toate dorinţele, fără nici o teamă, ba chiar să mă şi critice cât mai aspru, li garantam prin cuvântul meu de onoare că, dacă nu vrea să primească condiţiile pe care i le ofer, adică trei mii de ruble şi libertatea (pentru el şi soţia lui, fireşte), precum şi o călătorie încotro o vedea cu ochii (fără soţie, fireşte), să o spună pe şleau, şi sunt gata să-i dau pe loc libertatea, lui şi nevestei, precum şi o recompensă, pare-mi-se tot de trei mii de ruble, iar în cazul acesta nu vor mai trebui să plece încotro văd cu ochii, pentru că eram hotărât să plec eu pe trei ani în Italia, singur cuc. Te rog să mă crezi, *mon ami,* că în nici un caz n-aş fi luat-o pe domnişoara Sapojkova cu mine în Italia: în perioada aceea aveam numai intenţii curate. Şi ce crezi, Makar al meu, care înţelegea prea bine că mă voi ţine de cuvânt, a continuat să tacă, şi numai atunci când a văzut că sunt gata să-l îmbrăţişez pentru a treia oară, s-a tras deoparte, a dat, plictisit, din mână, mi-a întors spatele şi a ieşit din odaie; nu m-aş fi aşteptat la atâta necuviinţă din partea lui. În momentul acela, mi-am zărit în treacăt chipul în oglindă şi nici până azi n-am uitat cum arătam. În general, când un ţăran tace, te poţi aştepta la orice, şi unde mai pui că Makar era şi o fire închisă. Drept să-ţi spun, chiar de la început, de când l-am chemat în birou, n-aveam prea mare

încredere în el, dimpotrivă, îmi inspira o teamă grozavă: în rândul oamenilor simpli întâlneşti caractere adevărate, dar există mulți din aceia care, ca să zic aşa, sunt lipsiți de onestitate şi-ți inspiră mai multă teamă decât bătăuşii. *Sic!* Şi totuşi, m-am încumetat să-l înfrunt! Ce m-aş fi făcut dacă acestui *Urie*[23] de la țară i-ar fi căşunat să urle cât îl ține gura, să ridice tot conacul în picioare, ce s-ar fi ales de mine, un David pipernicit, cum aş fi putut să mă apăr? Tocmai de aceea, printr-o reacție instinctivă, i-am şi oferit cele trei mii de ruble, ca să-l dezarmez. Dar din fericire m-am înşelat: Makar Ivanovici era cu totul altfel de om...

— Spune-mi: păcatul când l-ai săvârşit? Parcă adineauri spuneai că l-ai chemat pe Makar Ivanovici înainte de a păcătui.

— De, vezi tu, depinde cum o iei...

— Aşadar, era un fapt împlinit. Ai mai spus că te-ai înşelat în privința lui, că era altfel de cum îți închipuiai; cum anume?

— Cum anume n-am izbutit să mă dumeresc până în ziua de azi. Dar sunt convins că e altfel decât ceilalți şi, ştii, e un om cât se poate de cumsecade, dovadă că până la urmă m-am simțit de trei ori mai vinovat față de el. Chiar a doua zi, fără multă vorbă, s-a hotărât să plece în lume, bineînțeles fără să renunțe la nici una din recompensele pe care i le oferisem.

— A luat şi banii?

— Ba bine că nu! Află, dragul meu, că mai ales în această privință m-a uluit. Se înțelege că în momentul acela s-a întâmplat să n-am trei mii de ruble în buzunar, dar am făcut rost de şapte sute de ruble şi i le-am dat să aibă de cheltuială pentru o vreme. Şi ce crezi că a făcut? Pentru restul de două mii trei sute de ruble mi-a pretins, pentru mai multă siguranță, o scrisoare prin care să recunosc că datorez această sumă unui negustor. Mai târziu, peste vreo doi ani, m-a dat în judecată pe baza acestei scrisori, pretinzându-mi nu numai banii, dar şi dobânda cuvenită, ceea ce m-a surprins cu atât mai mult cu cât începuse să umble cu pantahuza ca să adune bani pentru o biserică; de altfel, şi acum, după douăzeci de ani, face acelaşi lucru, cutreierând țara în lung şi în lat. Nu înțeleg ce nevoie are un pelerin ca el de atâția bani. Doar averea este o deşertăciune lumească... Eu, desigur, i-am oferit în clipa aceea banii cu toată sinceritatea, ca să zic aşa, în focul pasiunii, dar pe urmă,

după ce au trecut atât de multe clipe, am avut tot timpul să mă răzgândesc... şi apoi, îmi făceam socoteala că are să se arate măcar înțelegător... dacă nu de dragul meu, cel puțin de dragul *nostru,* adică al ei şi al meu... că barem are să aştepte. Dar nici atâta lucru n-a vrut...

(Aici e necesar să fac neapărat o mențiune: presupunând că domnul Versilov ar fi murit înaintea mamei, ea ar fi rămas la bătrânețe fără un ban, dacă Makar Ivanovici, care nu numai că nu se atinsese de cele trei mii de ruble, dar le şi dublase de mult prin dobânzi, nu i-ar fi lăsat anul trecut toți banii prin testament. Aşadar, el şi-a dat seama încă de pe atunci ce fel de om e Versilov.)

— Mi-ai povestit odată că Makar Ivanovici a venit de câteva ori să vă vadă şi că întotdeauna a locuit la mama.

— Da, dragul meu, şi-ți mărturisesc că la început mă temeam îngrozitor de aceste vizite. Dar în tot acest răstimp de douăzeci de ani, n-a venit la noi decât de şase, şapte ori, şi la primele două, trei vizite, dacă mă nimeream acasă, mă ascundeam de el. Nu prea înțelegeam pe atunci ce rost aveau vizitele lui, de ce vine. Mai târziu însă, după ce m-am gândit mai bine, mi-am dat seama că aveau totuşi un rost şi că Makar Ivanovici era mai deştept decât bănuisem. O dată mi s-a năzărit să mă duc la el şi să-l privesc mai de aproape, şi te rog să mă crezi că mi-a făcut o impresie neobişnuit de puternică. Asta s-a întâmplat la a treia sau a patra vizită a lui, tocmai în perioada când ajunsesem mijlocitor de pace şi când, fireşte, mă străduiam din răsputeri să cunosc Rusia. Şi de la el am aflat surprinzător de multe lucruri noi. Afară de asta, am descoperit la el anumite trăsături la care nu m-aş fi aşteptat de loc: un fel de blândețe şi o linişte sufletească desăvârşită, ba chiar şi un fel de voioşie, şi mai ciudat. N-a făcut niciodată vreo aluzie cât de îndepărtată *ştii tu la ce,* vorbea întotdeauna cu rost, cât se poate de frumos şi colorat, fără acea înțelepciune proverbială a slugilor pe care mărturisesc că n-o pot suferi în ciuda părerilor mele democratice, şi fără acele expresii ostentativ neaoşe pe care le folosesc de obicei romancierii şi dramaturgii când vor să înfățişeze "ruşi adevărați". Nu pomenea decât foarte rar de religie, doar atunci când aduceai tu vorba despre ea, iar când îl descoseai, povestea cu mult haz istorioare destul de interesante despre mânăstiri şi despre viața călugărilor. Dar calitatea lui principală era respectul față de ceilalți, un respect plin de modestie şi politețe, prima condiție a

adevăratei egalități, mai mult, fără de care cred că e cu neputință să te arăți superior. Numai printr-o totală lipsă de înfumurare poți ajunge la suprema omenie şi te poți dovedi un om care se respectă pe sine însuşi în orice situație s-ar găsi şi oricare iar fi locul hărăzit de soartă. Să-ți cunoşti locul pe lume şi să ştii să te respecți este o însuşire foarte rară, cel puțin atât de rară ca adevărata demnitate... Ai să te convingi şi tu de asta cu timpul. Dar ceea ce m-a uluit mai mult la Makar e drept, nu de la început, ci mai târziu (sublinie Versilov), a fost înfățişarea lui foarte impunătoare, căci, crede-mă, era neobişnuit de chipeş şi chiar la bătrânețe a rămas simplu şi grav; mă şi mir cum de a putut biata mea Sofia să mă prefere pe mine *atunci;* deşi pe vremea aceea avea cincizeci de ani, era o mândrețe de bărbat, față de care eu nu eram decât un filfizon. De altfel, îmi aduc aminte că încă de pe atunci era mult prea cărunt pentru vârsta lui şi, desigur, tot aşa fusese şi când s-a însurat... poate că numai de aceea m-a şi ales pe mine.

Versilov avea o apucătură nesuferită, un ton de zeflemea foarte răspândit în lumea bună: după ce vorbea înțelept şi frumos (numai când era silit de împrejurări), sfârşea dinadins întotdeauna printr-o prostie, cum ar fi, bunăoară, presupunerea că părul cărunt ai lui Makar Ivanovici ar fi influențat alegerea mamei. O făcea intenționat, fără să ştie probabil nici el de ce, numai ca să se conformeze unui obicei absurd al "lumii bune". Când îl ascultai, aveai impresia că vorbeşte foarte serios, în timp ce el se prefăcea sau râdea în sinea lui.

Nu înțeleg de ce atunci m-a cuprins deodată o furie cumplită. În general, mi-e ciudă pe mine când îmi aduc aminte de unele ieşiri pe care mi le-am îngăduit în clipele acelea; m-am ridicat brusc de pe scaun:

— Ascultă, am izbucnit eu, mi-ai spus că ai venit în primul rând pentru ca mama să creadă că ne-am împăcat. Mi se pare că a trecut destul timp ca s-o fi convins de acest lucru. Acum n-ai vrea să mă laşi singur?

El roşi uşor şi se ridică:

— Prea îți permiți multe cu mine, dragul meu. Dar te las, la revedere. Dragoste cu sila nu se poate. Totuşi, dă-mi voie să-ți mai pun o întrebare: ai într-adevăr de gând să-l părăseşti pe prinț?

— Aha! Ştiam eu că urmăreşti ceva...

— Mai bine zis, bănuieşti că aş fi venit ca să te înduplec

să rămâi la prinț pentru că aş avea vreun interes. Nu cumva îți închipui, dragul meu, că te-am adus şi de la Moscova numai pentru că aveam vreun interes? Tare bănuitor mai eşti! Te înşeli, eu nu-ți vreau decât binele şi ca dovadă, având în vedere faptul că situația mea materială s-a îmbunătățit cu mult, aş vrea să ne îngădui, mie şi mamei, să te ajutăm din când în când.

— Află că nu te iubesc, Versilov.

— Acum îmi spui "Versilov"?! De altfel, îmi pare foarte rău că n-am putut să-ți dau şi ție acest nume, fiindcă numai în asta constă, de fapt, toată vina mea față de tine, dacă se poate vorbi de o vină, nu-i aşa? Dar îți repet că nu m-am putut căsători cu o femeie măritată, judecă şi tu!

— Iată de ce ai şi vrut, pesemne, să te căsătoreşti cu una nemăritată?

Fața i se crispă o clipă.

— Faci aluzie la cele petrecute la Ems? Ascultă, Arkadi, şi jos ți-ai permis aceeaşi obrăznicie în fața mamei, arătându-mă cu degetul. Dar să ştii că în privința asta te înşeli mai mult decât în oricare alta. Tu habar n-ai de toată întâmplarea cu răposata Lidia Ahmakova. Şi apoi, nici nu bănuieşti rolul pe care l-a jucat maică-ta în povestea asta, cu toate că nu era pe atunci lângă mine. Căci nu mi-a fost dat să întâlnesc vreodată o femeie mai bună ca maică-ta. Dar să lăsăm asta. Deocamdată, trebuie să păstrez taina. Iar pe tine te-aş ruga să nu mai vorbeşti despre lucruri pe care nu le cunoşti, luându-te după alții.

— Prințul mi-a apus chiar azi că eşti mare amator de fetițe necoapte.

— Prințul ți-a spus una ca asta?

— Da. Ascultă, vrei să-ți spun precis pentru ce ai venit la mine? De când te-am văzut m-am tot întebat: care-i scopul nemărturisit ai acestei vizite. Acum mi se pare ca am dezlegat, în sfârşit, taina.

El dădea tocmai să iasă pe uşă, dar se opri şi întoarse capul spre mine, aşteptând ce va urma.

— Adineauri, m-a luat gura pe dinainte şi am pomenit în treacăt că scrisoarea lui Touchard către Tatiana Pavlovna a căzut în mâna lui Andronikov, iar după moartea lui a ajuns la Maria Ivanovna, la Moscova. Atunci te-am văzut tresărind, dar abia acum când ai tresărit pentru a doua oară am ghicit despre ce e vorba: adineauri jos, te-ai gândit că de vreme ce această scrisoare rămasă de la Andronikov se găseşte la

Maria Ivanovna, de ce nu s-ar mai găsi şi alta acolo? Doar s-ar putea să fi rămas de la Andronikov scrisori cât se poate de importante şi de folositoare pentru unii. Aşa e? N-am dreptate?

— Va să zică, am venit la tine anume ca să te trag de limbă?

— Asta o ştii dumneata mai bine.

Se făcu deodată palid de tot.

— Asta n-a putut să-ți treacă ție prin cap. Trebuie să te fi pus la cale o femeie. Câtă ură mocneşte în cuvintele tale, în bănuiala ta jignitoare!

— O femeie? Şi ca un făcut, tocmai azi am întâlnit-o pe femeia asta! Nu cumva ții atât de mult să rămân la prinț numai ca s-o spionez?

— După cum văd, ai să ajungi departe pe drumul pe care ai pornit. Nu cumva asta e "ideea" ta? Continuă, dragul meu. Constat că ai deosebite calități de detectiv. Când eşti înzestrat cu un asemenea talent, trebuie să-l desăvârşeşti.

Se opri cu răsuflarea tăiată.

— Bagă de seamă Versilov, să nu-ți faci din mine un duşman!

— Dragul meu, în asemenea împrejurări nimeni nu-şi mărturiseşte gândurile până la capăt, fiecare le păstrează pentru el. Iar acum te rog să-mi faci lumină ca să pot coborî. Deşi îmi eşti duşman, nu cred să mă urăşti chiar în aşa măsură, încât să-mi doreşti să-mi frâng gâtul. *Tiens, mon ami,* urmă el în timp ce cobora scara, închipuieşte-ți că toată luna asta pe care am petrecut-o împreună, te-am socotit un suflet de-o bunătate înduioşătoare. Doar ți se citeşte pe față atâta dragoste de viață, o asemenea sete de a trăi, încât ai zice că nu te-ai mulțumi nici cu trei vieți, şi astfel de oameni sunt de cele mai multe ori buni ca pâinea caldă. Dar iată că m-am înşelat!

Nu pot spune cum mi s-a strâns inima când am rămas singur. Mă simțeam de parcă aş fi tăiat pe viu o bucată din propia mea carne! De ce îmi ieşisem într-aşa hal din sărite şi de ce îl jignisem atât de tare — dinadins şi atât de ostentativ — nu-mi explic până în ziua de astăzi. Cât de palid se făcuse! Cine ştie, poate că paloarea lui dovedea un sentiment foarte sincer şi curat, o durere adâncă, nu furie şi ciudă. Am avut totdeauna impresia că în unele momente ținea grozav la mine. De ce, de ce să nu cred şi acum în dragostea lui? Mai ales că de atunci s-au lămurit multe, foarte multe.

Poate că, de fapt, m-am înfuriat deodată şi l-am gonit fiindcă mi se năzărise că a venit la mine numai ca să mă descoasă dacă nu cumva se găsesc la Maria Ivanovna şi alte scrisori rămase de la Andronikov. De altfel, nu încăpea îndoială că el ştia de aceste scrisori şi că le căuta. Şi totuşi, poate că în clipa aceea m-am înşelat amarnic. Poate că tocmai greşeala mea l-a pus pe gânduri, făcându-l să bănuiască mai târziu că scrisorile s-ar afla la Maria Ivanovna.

În sfârşit, şi o altă ciudăţenie: Versilov reluase cuvânt cu cuvânt ideea mea (despre cele trei vieți) pe care o destăinuisem de curând lui Kraft, şi, ceea ce-i mai curios, repetase până şi cuvintele mele. Desigur, era o simplă coincidență faptul că folosise cuvintele mele, dar cum de izbutise să mă cunoască atât de bine? Ce ochi ageri are, câtă putere de pătrundere! Dar, dacă e în stare să înțeleagă anumite lucruri, cum de nu pricepe de loc altele? E oare cu putință să nu se prefacă, să nici nu bănuiască măcar că eu nu alerg după titlul lui de noblețe, că nu pentru starea mea civilă îi port pică, dar că toată viața am tânjit după el, după dragostea lui de tată şi că sentimentul ăsta nu m-a părăsit o clipă? Cum poate un om subtil ca Versilov să fie atât de mărginit şi de insensibil? Iar dacă nu este, atunci de ce se preface, de ce mă scoate din minți?

CAPITOLUL AL OPTULEA

A doua zi de dimineață, am căutat să mă scol cât mai devreme. De obicei, ne sculam cu toții abia pe la ora opt, adică eu, mama şi soră-mea. Versilov trândăvea în pat până pe la nouă şi jumătate. Maică-mea mi-aducea regulat cafeaua la ora opt şi jumătate. De data aceasta am şters-o de acasă exact la opt, fără să mai aştept cafeaua. De cu seară îmi stabilisem în linii mari un plan de acțiune pentru a doua zi. Simțeam însă că, în ciuda dorinței arzătoare de a-mi pune neîntârziat hotărârea în practică, pianul meu era destul de imprecis şi şubred în multe puncte esențiale; tocmai de aceea mi-am petrecut aproape toată noaptea într-un fel de toropeală, ca în delir, am avut îngrozitor de multe vise şi nici o clipă n-am dormit de-a binelea. Cu toate astea, m-am trezit de dimineață mai vioi şi cu capul mai limpede ca oricând. Nu voiam să dau ochi cu nimeni, mai ales cu maică-mea. Mă feream să vorbesc cu ea, fiindcă nu m-aş fi putut opri să nu

aduc vorba despre întâmplarea din ajun şi mă temeam ca nu cumva vreo impresie nouă şi neaşteptată să mă abată de la hotărârile luate.

Era o dimineață friguroasă şi umedă, totul plutea printr-o ceață deasă şi alburie ca laptele. Nu ştiu de ce, dar întotdeauna mi-au plăcut primele ore ale dimineților agitate de la Petersburg, şi întotdeauna mi s-a părut deosebit de atrăgător puhoiul acela de oameni îngândurați, care în jurul orei opt se grăbesc la treburile lor cotidiene, fiecare preocupat numai de grijile sale. Mai cu seamă îmi place să cer sau să dau în grabă vreo informație, fără să mă opresc din mers: atât întrebarea cât şi răspunsul sunt întotdeauna scurte, limpezi, precise, prompte şi aproape totdeauna politicoase, căci la această oră omul e mai binevoitor şi mai prietenos. La prânz sau spre seară, locuitorii Petersburgului devin mai ursuzi, şi nu le trebuie mult ca să te înjure sau să te ia peste picior; în schimb, dimineața, înainte de a începe ziua de lucru, în perioada cea mai senină şi mai gravă a zilei, e cu totul altceva. De mult am observat acest lucru.

De astă dată am pornit spre cartierul Petersburgskaia. Cum înainte de ora douăsprezece trebuia să mă întorc negreşit pe strada Fontanka, la Vasin (care mai totdeauna era acasă la această oră), mergeam foarte grăbit şi nu mi-am îngăduit să mă opresc nici o clipă pentru a lua o cafea, deşi mi-era tare poftă. Unde mai pui că trebuia să-l prind neapărat şi pe Efim Zveriev acasă, pentru a-l lua cu mine; aşadar, am pornit întâi spre el, dar puțin a lipsit să nu ajung prea târziu: isprăvise tocmai de băut cafeaua şi se pregătea să plece.

— Ce te aduce iar pe la mine? Văd că nu mă mai slăbeşti cu vizitele, mă întâmpină el fără să se ridice de la masă.

— Las' că-ți explic eu numaidecât.

Dimineața, devreme, oamenii de pretutindeni, inclusiv cei de la Petersburg, sunt mai limpezi la cap ca oricând. Uneori, câte un gând, câte o iluzie care te-a încântat noaptea se spulberă cu desăvârşire când dă de lumina şi de răcoarea dimineții; şi mie, când mă dezmeticesc dimineața, mi se întâmplă să-mi aduc aminte cu părere de rău şi ruşine de visele, ba chiar şi de purtarea mea din noaptea precedentă. Totuşi, în treacăt fie zis, diminețile de la Petersburg, care altora pot să li se pară cele mai prozaice de pe tot globul, au pentru mine un farmec deosebit, aproape halucinant. Asta e o părere, mai bine zis o impresie de a mea, totuşi o susțin cu tărie. Cred că pe o dimineață posomorâtă şi umedă c-aceasta,

când totul e învăluit în ceață, visul nesăbuit al unui nebun ca Hermann, eroul lui Puşkin din *Dama de pică (* figură colosală, nemaiîntâlnită, un tip cum nu găseşti decât la Petersburg, de altfel, acolo a şi fost creat!), trebuie să se contureze şi mai puternic. De mii de ori ceața de la Petersburg mi-a stârnit un gând straniu şi obsedant: "Oare atunci când se va ridica ceața şi se va risipi, nu va duce cu ea tot acest oraş plin de noroi şi de putregai, oare nu va dispărea şi el odată cu ceața, destrămându-se ca fumul, şi în locul lui, pe țărmul Golfului Finic, nu va rămâne oare doar mlaştina de odinioară, în mijloc, aşa, de frumusețe, cu călărețul de bronz, pe un cal înspumat, care abia îşi mai trage sufletul?" Dar mi-e greu să-mi descriu impresiile, fiindcă totul nu-i decât un joc al imaginației, într-un cuvânt, poezie, adică o fantezie absurdă; totuşi, adesea m-a urmărit şi mă urmăreşte încă o întrebare prostească: "De ce oare or fi alergând şi s-or fi zbuciumând atâta oamenii aceştia, când s-ar putea ca totul să nu fie decât un vis, când poate nici unul dintre ei nu-i adevărat, real, când poate nimic din ceea ce fac nu se întâmplă în realitate? Ar fi destul ca acela care visează toate acestea să se trezească, pentru ca totul să piară dintr-o dată." Dar mi se pare că am luat-o razna. Recunosc că fiecare om îşi făureşte uneori planuri şi vise care par atât de fantastice, încât la prima vedere le poți socoti pe drept cuvânt nesăbuite. Cu un astfel de plan fantastic mă dusesem şi eu în dimineața aceea la Zveriev, fiindcă nu cunoşteam pe altcineva la Petersburg căruia să i-l pot împărtăşi. Dacă aş fi avut însă de ales, Efim ar fi fost ultimul om la care m-aş fi dus cu o asemenea propunere. Când m-am aşezat pe un scaun în fața lui, mie însumi mi s-a părut că aiurez, că sunt o întruchipare a febrei şi a delirului, pusă față în față cu întruchiparea căii de mijloc şi a prozei. Dar, în timp ce eu eram înarmat cu o idee şi cu un instinct sigur, el nu-mi putea opune decât un argument de ordin practic: că nimeni n-a procedat vreodată.

Pe scurt, i-am explicat simplu şi concis că în afară de el n-am pe nimeni la Petersburg pe care să-l pot lua ca martor într-o chestiune de onoare extrem de urgentă şi importantă; (că el mi-e vechi prieten şi coleg şi că de aceea n-are dreptul să mă refuze, şi că vreau să-l provoc la duel pe prințul Sokolski, locotenent într-un regiment de gardă, deoarece, cu un an şi ceva în urmă, l-a pălmuit la Ems pe Versilov, care mi-e tată. Menționez că Efim cunoştea până în cele mai mici amănunte situația mea familială, relațiile mele cu Versilov şi

aproape tot ce aflasem eu însumi despre viața lui Versilov. Chiar eu îi povestisem treptat totul, bineînțeles, afară de anumite secrete. El stătea şi mă asculta după obiceiul lui, tăcut, burzuluit, ca o vrabie în colivie, grav, cu fața buhăită, cu părul spălăcit şi vâlvoi. Un zâmbet batjocoritor îi încremenise pe buze. Zâmbetul acesta era cu atât mai nesuferit cu cât era spontan, neprefăcut; nu încăpea îndoială că în clipa aceea era sincer convins de superioritatea lui incontestabilă față de mine, atât în ceea ce priveşte inteligența, cât şi caracterul. Îl bănuiam că mă disprețuieşte şi pentru scena din ajun de la Dergaciov; era şi firesc: doar Efim reprezintă mulțimea, opinia străzii, care se închină numai în fața succesului.

— Dar Versilov e cât de cât la curent cu toate acestea? mă întrebă el.

— Se înțelege că nu.

— Atunci cu ce drept te amesteci în treburile lui? Asta-i una la mână. Şi apoi, ce vrei să demonstrezi?

Prevăzusem argumentele lui şi de aceea m-am grăbit să-i explic că nu-i de loc o prostie cum i se pare lui. În primul rând, înfumuratul prinț se va convinge că şi printre cei de categoria noastră se găsesc oameni cu simțul onoarei, iar în al doilea rând îl voi ruşina pe Versilov şi îi voi da o lecție. Dar mai important decât orice este că Versilov, oricare ar fi fost motivele şi convingerile care l-au determinat să nu-l provoace pe prinț la duel şi să suporte mai bine ruşinea de a fi fost pălmuit, va avea cel puțin prilejul să afle că există un om care pune într-atâta la inimă jignirea ce i-a fost adusă, încât se simte el însuşi jignit şi e gata să-şi rişte şi viața ca să-i apere interesele... cu toate că e hotărât s-o rupă pentru totdeauna cu el...

— Stai, nu striga aşa, mătuşi-mi nu-i place zgomotul. Dar, ia spune, e vorba tot de prințul Sokolski cu care Versilov se judecă pentru o moştenire? În cazul acesta, ai descoperit o metodă nouă şi cu totul originală de a câştiga un proces, omorându-ți adversarul în duel.

I-am declarat *en toutes lettres* că nu-i decât un prost şi un neruşinat, şi că dacă rânjeşte cu gura până la urechi a batjocură, asta nu dovedeşte decât îngâmfare şi vulgaritate, că n-are nici un drept să creadă că eu n-am ținut seama încă de la început de situația creată de proces şi că o asemenea idee genială nu putea să încolțească decât în capul unui înțelept ca el. Apoi i-am adus la cunoştință că procesul fusese

câştigat şi că Versilov nu se judecase cu prinţul Sokolski, ci cu întreaga familie Sokolski, aşa încât, chiar dacă un prinţ este ucis, rămân ceilalţi, dar că fără îndoială duelul va trebui amânat până când trece termenul de apel (deşi prinţii nu vor face apel), şi asta numai pentru a respecta buna-cuviinţă. Dar duelul va trebui să aibă loc imediat ce acest termen va fi depăşit, şi, deşi ştiam că duelul trebuie amânat, venisem la el acum numai ca să mă asigur de un martor, căci deocamdată nu cunoşteam pe altcineva, iar în cazul când el, Efim, va refuza, voiam să am răgazul să caut un altul. Iată cum i-am explicat motivele vizitei mele.

— Bine, atunci vino când va fi momentul şi om vedea, căci azi ai alergat de pomană zece verste până aici.

Se ridică şi îşi luă şapca.

— Va să zică, primeşti?

— Nu, nici prin gând nu-mi trece.

— De ce?

— Păi, dacă aş primi de pe acum să-ţi fiu martor, până se scurge termenul de apel ai să vii zilnic să-mi baţi capul. Dar asta încă n-ar fi nimic, principalul e că nu vreau sa fiu părtaş la o prostie. Doar n-am să-mi stric cariera de dragul tău! Şi ce m-oi face când prinţul are să mă întrebe: "Din partea cui vii dumneata?" "Din partea lui Dolgoruki.'" "Dar de ce se amestecă Dolgoruki în treburile lui Versilov?" Doar n-oi fi vrând să-i înşir toată genealogia ta? Poţi să-ţi închipui cum va pufni în râs!

— Atunci, n-ai decât să-l plesneşti peste gură!

— Lasă fleacurile!

— Ţi-e frică de el? Un vlăjgan ca tine? La liceu erai cel mai puternic dintre noi.

— Fireşte că mi-e frică. Cum să nu-mi fie? Unde mai pui că prinţul nici n-o să primească provocarea, doar nu te baţi în duel decât cu unul de rangul tău.

— Şi eu sunt un gentleman prin educaţie, aşa că am dreptul să-l provoc. Nu-s cu nimic mai prejos decât el... dimpotrivă, îi sunt chiar superior.

— Ei aş, nu eşti decât un mucos!

— Cum aşa?

— Cum ai auzit. Amândoi suntem nişte mucoşi, pe când el e un om în toată firea.

— Neghiobule! După lege, de un an de zile am dreptul să mă însor.

— Chiar dacă te însori, tot un neisprăvit ai să fii: trebuie

să mai creşti.

Mi-am dat seama, fireşte, că îşi pusese în gând să mă batjocorească. Nu încape îndoială că aş fi putut să trec sub tăcere acest incident stupid, că ar fi fost chiar mai bine să-l fi dat uitării; mi-ar fi fost şi silă să pomenesc de el, dacă, aşa neînsemnat şi absurd cum este, n-ar fi avut urmări destul de serioase.

Totuşi, ca să mă pedepsesc aşa cum merit, am să-l povestesc până la capăt.

Văzând că Efim se întrece cu măsura, m-am încumetat să-i trag un ghiont, mai bine zis un pumn în umăr. Atunci m-a înşfăcat el de umeri, m-a întors cu faţa în spre uşă şi... mi-a dovedit prin fapte că era într-adevăr cel mai puternic din tot liceul.

Dacă cititorul îşi închipuie că am plecat de la Efim îngrozitor de abătut, se înşală. Înţelegeam prea bine că în ciuda acestei ciocniri copilăreşti de liceeni, situaţia rămăsese la fel de serioasă. Cafeaua mi-am băut-o abia în Vasilievski Ostrov, ocolind dinadins cârciuma din Petersburgskaia, unde cinasem în ajun; acum, şi cârciuma şi privighetoarea asta mi se păreau şi mai nesuferite. Am o fire ciudată: sunt în stare să prind ură pe locuri şi pe lucruri, de parcă ar fi oameni. În schimb, am îndrăgit alte locuri din Petersburg, care mi-aduc parcă noroc, fiindcă am petrecut acolo cândva clipe fericite, dar şi pe acestea caut să le văd cât mai rar, fiindcă le păstrez pentru momentele când mă simt foarte singur şi nefericit, ca să-mi alin tristeţea în amintiri. În timp ce-mi beam cafeaua, am recunoscut că Efim, cu bunul lui simţ, avea dreptate. Da, judeca într-adevăr mai practic decât mine, nu însă mai realist. Un realism mărginit, care nu te duce decât până la vârful nasului, e mai primejdios decât cea mai nesăbuită şi cea mai fantastică imaginaţie, fiindcă e orb. Deşi îi dădeam dreptate lui Efim (care îşi închipuia desigur că în clipa aceea băteam străzile, înjurându-l), îmi păstram întru totul convingerile, după cum mi le păstrez şi azi. Am văzut nenumăraţi oameni cărora e destul să le torni o găleată de apă rece în cap, ca să-şi renege nu numai faptele, dar şi ideile, care sunt gata să râdă primii de ceea ce socoteau sfânt cu un ceas înainte! Şi când te gândeşti cu câtă uşurinţă se leapădă de orice! Admiţând chiar că Efim ar fi avut şi în fond mai multă dreptate decât mine, că eram cei mai prost dintre proşti şi că făcusem doar pe grozavul, simţeam că din punctul meu de vedere şi judecând problema mai profund, aveam şi

eu dreptate, şi că atitudinea mea era destul de îndreptăţită, deşi unora li s-ar fi părut de neînţeles.

La Vasin, care locuia pe strada Fontanka, lângă podul Semionovski, am ajuns cu puţin înainte de ora douăsprezece, dar nu l-am găsit acasă. El lucra în Vasilievski Ostrov, şi nu venea acasă decât la anumite ore, în orice caz la douăsprezece putea fi găsit aproape întotdeauna. Cum era şi zi de sărbătoare, trăgeam nădejde să dau de el; văzând că nu se întorsese încă, m-am hotărât să-l aştept, deşi veneam la el pentru prima oară.

Îmi făcusem următorul raţionament: scrisoarea privitoare la moştenire ridica o problemă de conştiinţă şi, alegându-l pe Vasin ca arbitru, îi dovedeam implicit respectul meu adânc, ceea ce nu putea decât să-l măgulească. De bună seamă că această scrisoare mă preocupa sincer, eram într-adevăr convins de necesitatea unui arbitraj: presupun însă că şi în acea împrejurare aş fi putut să ies din încurcătură fără ajutorul nimănui, mai mult, azi îmi dau seama că ştiam ce aveam de făcut; nu trebuia decât să-i înmânez scrisoarea lui Versilov şi să-l las să facă cu ea ce crede de cuviinţă — nimic mai simplu! Dar, pe de altă parte, ar fi fost o mare greşeală să-mi asum răspunderea de judecător suprem şi să iau o hotărâre definitivă într-o chestiune atât de delicată. Dacă i-aş fi predat scrisoarea fără un cuvânt, şi apoi m-aş fi retras, n-aş fi avut decât de câştigat; l-aş fi pus pe Versilov într-o situaţie de inferioritate, deoarece, renunţând să trag vreun folos de pe urma moştenirii (căci mie, ca fiu al lui Versilov, mi-ar fi revenit desigur mai devreme sau mai târziu o parte din aceşti bani), aş fi dobândit pentru totdeauna dreptul moral de a-l judeca pe Versilov. În orice caz, nimeni nu m-ar fi putut învinui că am nenorocit familia Sokolski, deoarece, din punct de vedere juridic, documentul nu avea o importanţă hotărâtoare. Toate acestea le-am cântărit şi am ajuns să mi le lămuresc în timp ce şedeam singur în camera lui Vasin, dar deodată mi-a trecut prin minte că venisem la el nu fiindcă aş fi pus atâta preţ pe sfatul lui, ci numai cu scopul de a-i dovedi că în ceea ce priveşte nobleţea sufletească şi mărinima nu mă întrece nimeni; astfel mă şi răzbunam pe el pentru că în ajun mă umilise prin superioritatea lui.

Când mi-am dat seama de asta, m-a cuprins o ciudă grozavă, dar n-am plecat, am rămas, deşi ştiam sigur că ciuda mea avea să crească cu fiecare minut.

Primul semn a fost că odaia lui Vasin îmi devenea din ce

în ce mai nesuferită. "Arată-mi camera în care locuieşti şi am să-ți spun ce fel de om eşti", s-ar putea spune pe bună dreptate. Vasin locuia într-o cameră mobilată, la nişte oameni săraci, care subînchiriau camera ca să poată trăi. Cunosc prea bine aceste cămăruțe strâmte, cu mobila cam îngrămădită şi totodată cu pretenții de confort; în toate găseşti câte o canapea cumpărată de la târgul de vechituri, pe care e primejdios s-o mişti din loc, un lavoar, şi, în spatele unui paravan, un pat de fier. Se vedea că Vasin era chiriaşul cel mai bun şi mai de nădejde al casei, căci fiecare gazdă are negreşit un asemenea chiriaş preferat, căruia toată lumea caută să-i intre în voie: în camera lui se mătură şi se deretică mai cu grijă, deasupra canapelei se atârnă o litografie, iar sub masă se aşterne un covoraş ponosit. Oamenii cărora le place o asemenea curățenie cu iz de mucegai şi mai ales politețea slugarnică a gazdelor sunt ei înşişi dubioşi.

Eram convins că şi pe Vasin îl măguleşte calitatea de chiriaş preferat. Nu ştiu de ce, dar încetul cu încetul au început să mă scoată din sărite cele două mese încărcate cu cărți. Hârtiile, cărțile, călimara, totul era aşezat într-o ordine revoltătoare — ideală după concepția de viață a gazdei nemțoaice şi a slujnicei ei. Hârțoage erau destule, şi nu reviste sau gazete, ci cărți adevărate, şi se vedea că sunt citite; desigur că atunci când se aşeza la masă cu o carte, sau atunci când se apuca de scris, avea un aer grav, de om meticulos. Poate că greşesc, dar mie îmi place să văd cărțile răvăşite, fiindcă ştiu cel puțin că stăpânul lor nu oficiază atunci când citeşte. Vasin trebuie să fie extrem de politicos cu oaspeții, dar desigur că prin fiecare gest al său pare să spună: "Sunt gata să-am pierd cu tine o oră, două, dar pe urmă lasă-mă să-mi văd de treabă". Discuțiile cu Vasin trebuie să fie de bună seamă extrem de interesante — poți afla de la el multe lucruri noi, totuşi, nu te părăseşte o clipă impresia că-ți dă parcă a înțelege: "Iacă, stau cu tine la taifas, şi tot ce-ți spun ți se pare foarte interesant, dar abia după ce ai să pleci am să mă pot gândi la lucruri cu adevărat interesante"... Şi totuşi, nu mă hotărâm să plec. Deşi ajunsesem să mă conving pe deplin că mă pot lipsi de sfatul lui, continuam să-l aştept.

De un ceas şi mai bine şedeam pe unul dintre cele două scaune împletite de lângă fereastră. Eram furios că vremea trece şi că până seara mai trebuie să-mi găsesc o locuință. Mă simțeam ispitit să iau o carte ca să mai scap de plictiseală, totuşi n-am făcut-o: numai gândul că aş putea să mă distrez

acolo mă înfuria şi mai tare. După ce am stat un ceas şi mai bine într-o linişte apăsătoare, am auzit de după uşa din spatele divanului nişte şoapte din ce în ce mai puternice. Era limpede că dincolo şuşoteau două femei, dar cuvintele nu le puteam desluşi. Totuşi, de plictiseală, am început să trag cu urechea. Până la urmă m-am dumerit că discutau cu însuflețire, cu pasiune, despre nişte tipare de rochii. Pesemne că nu se înțelegeau sau chiar se certau, deoarece un glas stăruia şi se ruga, iar celălalt nu se lăsa cu nici un chip înduplecat. Trebuie să fi fost desigur tot nişte chiriaşe. În curând, mi s-a urât de şoaptele lor, dar urechea mi se obişnuise cu ele, aşa încât continuam să ascult fără să vreau. Aproape şi uitasem că ascult, când deodată s-a petrecut ceva cu totul neaşteptat. Parcă cineva sărise în picioare de pe un scaun, sau se ridicase brusc şi izbise cu piciorul în duşumea; apoi se auzi un geamăt urmat de un strigăt, mai bine zis de un urlet strident, bestial şi furios la culme, ca al cuiva care a lăsat orice ruşine la o parte şi nu-i mai pasă dacă-l aude un străin. M-am repezit la uşă şi am deschis-o; în aceeaşi clipă, la celălalt capăt al coridorului s-a întredeschis uşa de la locuința gazdei după cum am aflat mai târziu, şi au apărut două fețe curioase. Deşi strigătul încetase numaidecât, uşa camerei alăturate s-a deschis brusc şi una dintre cele două vecine, o femeie tânără, după cum mi s-a părut, a zbughit-o afară şi a luat-o la fugă pe scară în jos. Cealaltă, o femeie în vârstă, încercase s-o oprească, dar nu izbutise şi acum o striga cu un fel de geamăt surd:

— Olea, Olea, unde te duci? Of, Doamne!

Când văzu însă cele două uşi deschise, o trase repede pe a ei, lăsând-o însă puțin crăpată, ca să poată urmări zgomotul paşilor pe scară până ce nu se mai auzi nimic. M-am întors la locul meu de la fereastră. Se făcuse iar linişte. Era o întâmplare neînsemnată, poate chiar caraghioasă, aşa că nu m-am mai gândit la ea.

Peste vreun sfert de oră, pe coridor, în dreptul uşii lui Vasin a răsunat deodată un glas puternic şi impertinent de bărbat. Cineva a pus mâna pe clanță şi a întredeschis uşa; am zărit un bărbat înalt, care m-a văzut desigur şi el, ba chiar a început să mă şi examineze încă înainte de a intra în cameră, în timp ce continua să stea cu mâna pe clanță şi să discute cu gazda, care se afla la celălalt capăt al coridorului. Ea îi răspundea cu un glas pițigăiat şi voios: după tonul ei mi-am dat seama că îl cunoaşte de mult, că îl stimează şi îl

prețuieşte, socotindu-l nu numai un oaspete de vază, dar şi un domn vesel şi prietenos. Între timp, domnul cel vesel răcnea şi glumea, deşi nu vorbeau decât de faptul că Vasin nu era acasă, că nu era chip să-l găsească vreodată, că pesemne aşa i-a fost scris şi că iar va fi nevoit să-l aştepte ca data trecută; era vădit că tot ce spunea el i se părea gazdei grozav de spiritual. În cele din urmă, oaspetele intră în cameră, trântind uşa de perete. Era un domn bine îmbrăcat, hainele lui desigur cusute la cel mai bun croitor, erau de o eleganță "boierească", ca să zic aşa, deşi el însuşi nu aducea nici pe departe a boier, în ciuda dorinței lui evidente. Ar fi prea puțin să spun că era dezghețat, era mai de grabă obraznic, însă în modul cel mai firesc, fără pic de afectare, ceea ce, oricum, supără mai puțin decât impertinența studiată în fața oglinzii. Părul lui blond-închis, puțin cărunt, sprâncenele negre, barba stufoasă şi ochii mari nu izbuteau să-i dea o înfățişare caracteristică, dimpotrivă, făceau ca figura lui să pară şi mai comună, aşa încât îl puteai confunda uşor cu altcineva. Un om care e întotdeauna gata să râdă de orice, râde mult, şi totuşi, în prezența lui, îți piere orice urmă de veselie. Fața lui îşi schimba expresia dintr-o clipă în alta, fără nici o pricină; e când comică, când gravă, când şăgalnică sau chiar şmecherească... De altfel, n-are rost să-l descriu de pe acum. Mai târziu mi-a fost dat să-l cunosc pe acest domn mult mai bine şi mai îndeaproape. De aceea, fără să vreau îl înfățişez cu mult mai amănunțit decât aş fi putut s-o fac în clipa când a deschis uşa şi a intrat în cameră. Totuşi, chiar şi acum mi-ar fi greu să spun ceva precis şi caracteristic despre el, fiindcă asemenea oameni se disting în primul rând prin faptul că nu au o personalitate închegată, bine definită şi conturată.

Încă înainte de a apuca el să se aşeze, mi-a trecut deodată prin gând că trebuie să fie tatăl vitreg al lui Vasin, un oarecare domn Stebelkov, despre care auzisem câte ceva, dar numai în treacăt, aşa încât nu-mi prea aduceam aminte ce anume; reținusem doar că avea o reputație proastă. Ştiam că Vasin se simțise un copil oropsit în casa lui, dar că de mult nu mai depindea de el în nici o privință, că aveau țeluri şi preocupări foarte deosebite şi că fiecare îşi ducea viața lui. Îmi mai aminteam vag că acest domn Stebelkov dispunea de un oarecare capital, că era un speculant şi un om abil în afaceri, într-un cuvânt, chiar dacă aflasem cândva unele amănunte despre el, le uitasem. Fără să mă salute, m-a măsurat din cap

până în picioare, şi-a pus jobenul pe masa din fața divanului, a împins brusc masa deoparte cu piciorul şi apoi s-a aşezat, mai bine zis s-a trântit cu atâta putere pe divanul pe care eu nici nu îndrăznisem să mă aşez, încât acesta a trosnit din toate încheieturile, şi, cum şedea cu picioarele atârnate, şi-a ridicat deodată, cât a putut de sus, piciorul drept şi a început să-şi admire vârful cizmei de lac. Apoi s-a întors pe neaşteptate spre mine şi a început să mă cerceteze din nou cu ochii lui mari şi destul de holbați.

— Nu-l găsesc niciodată acasă! făcu el, dând uşor din cap spre mine.

Eu am tăcut chitic.

— Duce o viață dezordonată! Are părerile lui în această privință. Din Petersburgskaia?

— Vrei să spui că dumneata vii de acolo? l-am întrebat la rândul meu.

— Ba nu, te-am întrebat pe dumneata.

— Eu... vin într-adevăr de acolo, dar cum ai ghicit?

— Cum? Hm. Îmi făcu cu ochiul, dar nu binevoi să mă lămurească.

— Nu locuiesc în Petersburgskaia Storona, dar am trecut azi pe acolo, înainte de a veni încoace.

Continua să zâmbească cu tâlc, fără să scoată un cuvânt, şi tare nu-mi plăcea zâmbetul lui prostesc, de complicitate.

— Pe la domnul Dergaciov? mormăi el într-un târziu.

— Cei cu domnul Dergaciov? m-am mirat eu. Îmi aruncă o privire triumfătoare.

— Nici nu-l cunosc.

— Hm.

— Te priveşte ce crezi! m-am înfuriat eu, căci îmi devenea din ce în ce mai nesuferit.

— Hm, aşa, mă rog. Dă-mi voie să-ți spun ceva, mă rog: dumneata târguieşti un lucru dintr-o prăvălie, iar din prăvălia de alături alt cumpărător cumpără altceva. Dar ce anume? Bani, mă rog, de la un negustor care se numeşte cămătar... fiindcă şi banii sunt o marfă, mă rog, iar cămătarul e şi el negustor... Mă urmăreşti?

— Să zicem că da.

— Deodată, apare un al treilea cumpărător care, uitându-se la prima prăvălie, zice: "asta e o treabă serioasă", apoi se întoarce spre cealaltă prăvălie şi spune: "asta nu-i o treabă serioasă". Ce concluzie pot trage despre un astfel de

cumpărător?

— Ştiu eu?

— Cum aşa, mă rog? Orice pildă are un tâlc. Să zicem bunăoară că merg pe bulevardul Nevski şi văd pe trotuarul celălalt un domn; deodată, mi se năzare să aflu ce fel de om este. Şi tot mergând amândoi, fiecare pe partea lui, ajungem până la colțul străzii Morskaia, în dreptul magazinului englezesc, unde dăm cu ochii de un al treilea trecător, care a fost tocmai călcat în picioare de un cal. Acum ia seama: se iveşte un al patrulea trecător, care vrea să se lămurească ce fel de oameni suntem noi doi, cei teferi, şi rănitul, dacă suntem oameni serioşi şi cu simț practic… mă urmăreşti?

— Să mă ierți, dar cu mare greutate.

— Bine, mă rog. Eram sigur. Atunci am să schimb tema. Să zicem că mă aflu la băi, în Germania, ca să urmez o cură de ape minerale, cum am fost de atâtea ori… Unde? N-are importanță. Într-o zi, în timp ce mă plimb şi-mi beau apa, văd nişte englezi. După cum ştii, cu un englez e foarte greu să faci cunoştință, dar iată că după două luni, la sfârşitul curei, plecam cu un grup întreg, înarmați cu bastoane cu vârful de fier, într-o excursie colectivă pe munte, n-are importanță pe care anume. La o cotitură, mai precis la un popas, chiar acolo unde călugării fac lichiorul Chartreuse — reține acest amănunt — am întâlnit un localnic care stătea deoparte şi ne privea în tăcere. Să presupunem că aş fi vrut să ştiu dacă e un om serios. Crezi că în cazul acesta avea vreun rost să cer părerea grupului de englezi cu care plecasem, numai fiindcă nu fusesem în stare să intru cu ei în vorbă în timpul curei?

— De unde să ştiu? Iartă-mă, dar îmi e din ce în ee mai greu să te urmăresc.

— Într-adevăr?

— Da, mă oboseşti.

— Hm.

Îmi făcu cu ochiul şi dădu din mână, vrând să exprime probabil satisfacție şi triumf; cu un aer cât se poate de grav şi de calm, scoase din buzunar o gazetă pe care se vede că abia o cumpărase, o despături şi începu să citească ultima pagină, evident ca să-mi arate că mă lasă în plata Domnului. Vreo cinci minute nici nu s-a uitat la mine.

— Va să zică acțiunile Brest-Graevo nu s-au dus de râpă? Au început să urce, şi urcă, nu glumă! Cunosc destule cazuri când în astfel de situații totul s-a dat peste cap.

Mă privea cu înfrigurare.

— Deocamdată, nu mă prea pricep la bursă, i-am răspuns eu.

— Va să zică, tăgăduieşti?

— Ce?

— Importanța banilor, mă rog.

— N-am spus asta, totuşi... mi se pare că mai importante decât banii sunt ideile.

— Cum adică? Dă-mi voie, mă rog... Să zicem, bunăoară, că un om şi-a adunat un capital...

— Întâi vin principiile şi pe urmă banii, căci fără principii societatea se prăbuşeşte, oricât ar fi de bogată.

Nu ştiu de ce am început să mă înfierbânt. El mă privea destul de nedumerit, ca şi cum l-aş fi pus în încurcătură, dar deodată un zâmbet cât se poate de vesel şi de şiret îi lumină fața:

— Ce zici de Versilov? A dat lovitura, şi încă ce lovitură! Aşa-i că a câştigat ieri procesul?

Deodată, mi-am dat seama că ştia de la început cine sunt şi că poate mai ştia încă foarte multe lucruri. Nu pot însă înțelege de ce-am roşit brusc şi am rămas năuc, cu ochii țintă la el. Era vădit că triumfă, mă privea atât de vesel, de parcă m-ar fi prins cu ceva şi m-ar fi demascat printr-un şiretlic foarte ingenios.

— Da, mă rog! exclamă el, ridicând din sprâncene. Pe mine să mă întrebi de domnul Versilov! De ce ți-am tot vorbit eu adineauri despre seriozitate! Acum doi ani, când cu copilul, ar fi putut să facă o afacere straşnică! Chiar aşa, mă rog, dar el a lăsat-o să se ducă de râpă.

— Care copil?

— Plodul, mă rog, pe care şi acum îl ține la mahala, numai că nu s-a ales cu nimic de pe urma lui... fiindcă, de...

— Ce plod? Nu înțeleg!

— Păi copilul lui, pe care i l-a făcut *mademoiselle* Lidia Ahmakova. "O jună grecoaică frumoasă iubeam...[24]" Aia cu chibriturile. Aşa-i?

— Astea-s bârfeli, calomnii infame. El n-a avut niciodată vreun copil cu Ahmakova!

— Na-ți-o bună! Dar eu unde crezi că am fost? Dar ce, nu-s medic, şi încă mamoş?! Numele meu este Stebelkov; poate ai auzit de mine? E drept că de mult nu m-am mai ocupat cu medicina, dar mai puteam da un sfat practic într-o chestiune practică.

— Va să zică, eşti mamoş... atunci poate că ai fost şi de

față când a născut Ahmakova?

— Nu, mă rog, n-am asistat-o eu. Acolo era un doctor de mahala, cu o casă de copii, Granz îl chema. Lua câte o jumătate de taler de vizită, căci acesta este tariful medicilor de acolo; unde mai pui că nu-l cunoaşte nimeni, aşa că am apelat la serviciile lui... De altfel, eu îi şi recomandasem, ca să se aştearnă bezna peste toate. Mă urmăreşti? Eu n-am făcut decât să dau un sfat practic lui Versilov, lui Andrei Petrovici, între patru ochi, într-o chestiune strict secretă, dar Andrei Petrovici a preferat să alerge după doi iepuri.

Îl ascultam, înmărmurit.

— Când alergi după doi iepuri, nu prinzi nici unul, după cum spune un proverb, mai bine zis o zicală țărănească. Iată ce cred eu în privința asta: o excepție care se repetă mereu devine o regulă generală. El însă a fugit după alt iepure, ceea ce s-ar traduce pe limba noastră: după o altă femeie, şi a rămas cu buzele umflate. Când te-ai apucat de o treabă, trebuie s-o duci până la capăt. Dar el, în loc să bată fierul cât era cald, a început să se codească. De, Versilov nu-i decât un "profet al muierilor", după cum bine l-a caracterizat atunci, în fața mea, tânărul prinț Sokolski. Ar trebui să vii din când în când pe la mine! Dacă vrei să afli mai multe despre Versilov, atunci vino neapărat!

Era desigur încântat că m-a lăsat cu gura căscată de mirare. Până atunci nu auzisem niciodată nimic despre copil. Chiar în clipa aceea cineva deschise cu zgomot uşa camerei vecine şi intră repede înăuntru.

— Versilov locuieşte lângă cazarma Semionovski, pe strada Mojaisk, la numărul şaptesprezece, în casa doamnei Litvinova, aşa mi s-a spus chiar acum la biroul de informații! se auzi de alături o voce de femeie care, de furioasă ce era, striga atât de tare, încât desluşeam fiecare cuvânt. Stebelkov îmi făcu un semn, mişcând din sprâncene şi ridicând un deget până deasupra capului.

— Poftim, şi dincolo tot de el e vorba... Uite, astea sunt excepțiile care se repetă mereu. *Quand on parle d'une corde*[25]... şi îşi lipi repede urechea de uşa în fața căreia se afla divanul.

Nici eu nu eram mai puțin mirat ca el. M-am gândit că trebuie să fi strigat tânăra femeie care alergase adineauri într-un suflet pe scară. Dar cum de se preocupa lumea de Versilov până şi aici? Deodată, răsună iarăşi un urlet strident, aidoma țipătului unui om scos din minți de furie, căruia i se refuză

ceva sau care e împiedicat să facă ceea ce vrea. De astă dată strigătele şi urletele au ţinut însă mai mult. Se auziră zgomote ca de luptă, cuvinte rostite repede şi sacadat: "Nu vreau, nu vreau, dă-mi înapoi, să-mi dai imediat!" sau cam aşa ceva — nu-mi aduc prea bine aminte. Apoi cineva se repezi la uşă şi o deschise la fel de brusc ca prima oară. Cele două vecine o luară la fugă pe coridor, una încercând desigur s-o oprească pe cealaltă, ca şi data trecută. Stebelkov, care ascultase tot timpul la uşă cu vădită satisfacţie, se ridică ars de pe divan, sări la uşa dinspre coridor şi, deschizând-o fără nici o ruşine, se repezi după vecine. Fireşte, am alergat şi eu la uşă, dar apariţia lui pe coridor a avut efectul unei găleţi de apă rece: vecinele s-au ascuns repede în odaie, trântind cu zgomot uşa. Stebelkov vru să dea buzna la ele, dar se opri zâmbind, şi rămase pe gânduri, cu un deget ridicat; de astă dată, zâmbetul lui era dezgustător de cinic, sinistru. Când o zări pe gazdă, care iar apăruse în prag, dădu fuga la ea, străbătând tot coridorul în vârful picioarelor, şi după ce şuşoti cu ea vreo două minute, primind desigur informaţiile dorite, se întoarse în cameră, păşind acum hotărât şi solemn, îşi luă jobenul de pe masă, aruncă din mers o privire în oglindă, îşi potrivi părul şi se îndreptă cu un aer demn şi sigur de sine spre camera celor două femei, fără să-mi arunce măcar o privire. Rămase o clipă la uşă să asculte, lipindu-şi urechea de ea şi clipi, satisfăcut, din ochi spre gazdă, care-l urmărea din celălalt capăt al coridorului, şi acum îl ameninţa cu degetul, clătinând din cap, ca şi cum i-ar fi spus: "Of, ştrengarule, ştrengarule!" Apoi, cu un aer hotărât, dar cât mai delicat, cu spatele adus, de parcă l-ar fi copleşit atâta politeţe, ciocăni cu degetul în uşă. Îi răspunse un glas:

— Cine-i acolo?

— Îmi îngăduiţi să intru? Vin într-o chestiune foarte importantă, rosti Stebelkov apăsat şi grav.

Cele două femei şovăiră o clipă, apoi deschiseră totuşi uşa, dar numai pe sfert; atunci Stebelkov puse repede mâna pe clanţă, o ţinu cu putere, ca să le împiedice s-o închidă din nou şi începu să le vorbească în gura mare, încercând să intre înăuntru. N-aş putea reproduce exact cuvintele lui, dar ştiu că le-a pomenit despre Versilov, că le făgăduia informaţii şi lămuriri cu privire la el, cam în felul acesta: "Pe mine să mă întrebaţi, mă rog, la mine să veniţi, dacă vreţi să aflaţi ceva"... Le-a convins foarte repede să-l lase să intre. Eu m-am întors şi m-am aşezat pe divan, cu gândul să trag cu urechea, dar n-

am putut să înțeleg tot ce vorbeau, am auzit numai că pomeneau mereu de Versilov. După glasul lui Stebelkov am ghicit că de la început el conducea discuția şi că acum nu mai vorbea mieros, ci pe un ton autoritar, şi, desigur, tolănit pe un divan, aşa cum făcuse şi cu mine adineauri. Cam aşa, bunăoară: "mă urmăreşti?", "acum ia seama" şi aşa mai departe. De altfel, cu femeile trebuie să fi fost de o politețe neobişnuită. De două ori l-am auzit râzând cu hohote şi pesemne fără rost, fiindcă în acelaşi timp cu glasul lui şi, uneori, chiar acoperindu-l, se auzeau glasurile celor două femei, care nu păreau de loc vesele, mai ales cea tânără, care țipase adineauri şi care acum vorbea mult, nervos, repede, plângându-se şi acuzând, cerând să i se facă dreptate. Dar nici Stebelkov nu se lăsa mai prejos, ridica din ce în ce mai mult glasul şi hohotea din ce în ce mai tare. Asemenea oameni nu ştiu să asculte pe alții. N-a trecut mult şi m-am ridicat de pe divan, fiindcă mi s-a părut ruşinos să ascult la uşă, şi m-am aşezat din nou pe scaunul împletit de lângă fereastră. Eram convins că Vasin, deşi îl dispretuieşte pe acest domn, dacă i-aş mărturisi că şi eu îl socotesc un om de nimic, i-ar lua imediat apărarea, cu un ton grav şi demn, şi mi-ar ține o lecție, demonstrându-mi că Stebelkov este: "un om de afaceri practic şi energic, cum sunt eu acum, şi nu trebuie judecat după principiile noastre abstracte şi generale". De altfel, îmi aduc aminte că în clipa aceea eram foarte descurajat, îmi bătea inima şi aşteptam fără îndoială să se întâmple ceva. După vreo zece minute, în mijlocul unui hohot puternic de râs, cineva a sării de pe scaun, întocmai ca adineauri, au răsunat strigătele celor două femei, apoi l-am auzit şi pe Stebelkov ridicându-se brusc şi spunându-le ceva cu un glas schimbat, de parcă s-ar fi dezvinovățit, sau le-ar fi implorat să-l asculte până la capăt... Dar ele nu s-au lăsat înduplecate, ci strigau mânioase: "Ieşi afară! Nemernicule, neruşinatule!" Într-un cuvânt, era limpede că-l alungau. Am deschis uşa tocmai în clipa când a ajuns afară pe coridor, după toate aparențele îmbrâncit de cele două femei. Când m-a zărit, a început să strige, arătându-mă cu degetul:

— Iată-l pe fiul lui Versilov! Dacă nu mă credeți pe mine, atunci întrebați-l pe propriul lui fiu! Poftim, să vă spună el! Mă smuci cu putere de mână şi mă trase spre cele două femei, repetând: Ăsta-i fiul lui, propriul lui fiu, dar fără să adauge alte explicații.

Femeia cea tânără stătea pe coridor, iar cea bătrână se

afla în spatele ei, în prag. Nu-mi aduc aminte decât că biata fată, care trebuia să fi avut vreo douăzeci de ani, era blondă, destul de frumuşică, deşi slabă şi cu un aer bolnăvicios, iar la faţă aducea întrucâtva cu soră-mea; această asemănare m-a izbit din prima clipă şi mi s-a întipărit în minte; doar că pe Liza n-o văzusem niciodată şi nici nu-mi închipuiam că aş putea s-o văd vreodată ieşindu-şi din minţi de furie ca fata din faţa mea: tremura toată de mânie, buzele i se albiseră, iar ochii cenuşii îi scânteiau. Îmi aduc aminte că din pricina neruşinatului de Stebelkov, care mă pusese într-o situaţie atât de absurdă şi de umilitoare, mă fâstâcisem de tot şi-mi pierise graiul.

— Ce are a face că-i fiul lui? Dacă e în cârdăşie cu dumneata, trebuie să fie şi el un nemernic. Dacă eşti fiul lui Versilov, se întoarse ea către mine, atunci transmite-i tatălui dumitale că e un neruşinat, un om josnic şi că n-am nevoie de banii lui! Na, ţine! Să-i duci imediat banii înapoi!

Vârî repede mâna în buzunar şi scoase câteva bancnote. Dar femeia cea bătrână (adică maică-sa, după cum am aflat mai târziu) o prinse de mână:

— Olea, stai puţin, poate că nu-i adevărat, poate că nici nu e fiul lui!

Olea întoarse repede ochii spre ea, rămase o clipă pe gmduri, apoi îmi aruncă o privire dispreţuitoare şi dădu să intre în cameră, dar se opri în prag, tremurând toată de mânie, şi, înainte de a trânti uşa, bătu din picioare şi-i mai strigă o dată lui Stebelkov:

— Ieşi afară!

După aceea trânti uşa şi o încuie pe dinăuntru. Stebelkov, care tot mai mă ţinea de umăr, ridică un deget, mă privi lung şi întrebător, zâmbind încurcat, cu gura până la urechi.

— Socotesc purtarea dumitale faţă de mine caraghioasă şi josnică, am îngăimat eu, revoltat.

Dar el nici nu asculta, deşi mă privea fix.

— Asta ar trebui cercetat! rosti el, dus pe gânduri.

— Bine, dar cum ai îndrăznit să mă tragi după dumneata? Cine-i femeia asta? Ce-i cu ea? De ce m-ai luat de umăr şi m-ai dus la ea? Ce se petrece aici?

— Dracu s-o ia. Încă una care s-a lăsat târâtă în păcat, încă "o excepţie care se repetă des". Mă urmăreşti?

Dădu să mă împungă cu degetul în piept.

— Ei drăcie! am exclamat eu, lovindu-l peste deget.

Dar în loc să se supere, începu deodată să râdă pe înfundate, încetişor şi vesel, fără să se mai poată opri. În cele din urmă, îşi puse pălăria pe cap şi, încruntându-se brusc, spuse, întunecat:

— Las' că am s-o învăţ eu minte şi pe proprietăreasă... Dacă nu le alungă cât mai repede din casă, cine ştie ce se mai întâmplă, că astea... Ai să vezi şi dumneata, ai să vezi, ascultă-mă pe mine! Ei, drăcie! spuse el, înveselindu-se iar deodată, mi se pare că ai de gând să-l aştepţi pe Grişa?

— Nu, n-am să-l mai aştept, i-am răspuns eu tăios.

— Treaba dumitale...

Nu mai adăugă nici un cuvânt, îmi întoarse spatele şi porni pe scară în jos, fără să o onoreze nici măcar cu o privire pe gazdă, care aştepta cu vădită nerăbdare s-o lămurească şi să-i spună noutăţi. Atunci mi-am luat pălăria şi, după ce am rugat-o pe gazdă să-i transmită lui Vasin că l-a căutat Ddlgoruki, am coborât scara în fugă.

Aşadar, pierdusem o grămadă de vreme. Când am ieşit de la Vasin, am pornit numaidecât în căutarea unei locuinţe. Am bătut degeaba străzile câteva ore în şir, şi cu toate că am intrat în vreo cinci — şase case unde se subînchiriau camere, sunt sigur că am trecut pe lângă alte douăzeci, fără să observ biletele de închiriat.

Mi-era o ciudă grozavă, cu atât mai mult cu cât nu-mi închipuisem să fie chiar atât de greu să-ţi găseşti o locuinţă potrivită. Toate camerele erau ca a lui Vasin, unele chiar cu mult mai rele, iar chiriile inaccesibile, fireşte, pentru punga mea. Eu nu pretindeam decât un ungher unde să-mi pun capul, şi de fiecare dată mi se răspundea cu dispreţ că în cazul acesta trebuie să mă duc la azil. Unde mai pui că peste tot erau o mulţime de chiriaşi, unul mai ciudat decât altul, pe care mi-a fost destul să-i văd ca să-mi dau seama că nici de pomană n-aş putea trăi sub acelaşi acoperiş cu ei şi că aş da orice ca să scap de vecinătatea lor. Nişte indivizi care umblau fără haină, numai în jiletcă, cu bărbi încâlcite, curioşi şi băgăreţi. Într-un loc am găsit alături de camera care mi se oferea şase inşi, îngrămădiţi într-o cămăruţă, care jucau cărţi şi beau bere. În alte părţi am dat nişte răspunsuri atât de nepotrivite de întrebările gazdelor, încât acestea m-au privit cu uimire, iar într-o casă m-am şi luat la ceartă. De altfel, n-are nici un rost să înşir toate aceste fleacuri, vreau să mai adaug numai că după atâta alergătură am obosit îngrozitor şi abia pe înserate am ajuns să îmbuc ceva într-un birt. Fără să

mai cer sfatul nimănui, luasem definitiv hotărârea să mă duc să-i dau numaidecât lui Versilov scrisoarea cu pricina (fără nici o explicație), apoi să-mi iau catrafusele din cămăruța de la mansardă şi, într-o mână cu geamantanul şi în cealaltă cu bocceaua, să mă mut chiar în seara aceea, şi, dacă nu voi avea încotro, să trag peste noapte la un hotel. Ştiam că la capătul bulevardului Obuhovski, lângă Arcul de Triumf, sunt nişte hanuri unde poți închiria chiar o cămăruță separată cu treizeci de copeici pe zi. Eram gata să pun această sumă la bătaie, numai ca să nu mai stau nici o clipă în casa lui Versilov. Când am ajuns însă în dreptul Institutului tehnologic, mi s-a năzărit deodată să trec pe la Tatiana Pavlovna, care locuia chiar peste drum. Pretextul cu care voiam să-mi justific vizita era tot scrisoarea privitoare la moştenire, deşi cu totul alte motive mă atrăgeau irezistibil la ea, dar care anume n-aş putea spune precis nici azi, fiindcă în capul meu era un adevărat haos: "plodul", "excepțiile, care devin regulă generală" şi câte alte gânduri nu mi se învălmăşeau în minte! Nu ştiu dacă m-am dus la Tatiana Pavlovna fiindcă îmi venea să mă spovedesc, sau să mă laud, să mă iau la ceartă, sau să mă plâng, ştiu însă că m-am trezit urcând scările. Până atunci nu fusesem decât o singură dată la ea, trimis de maică-mea, imediat după ce sosisem de la Moscova şi țiu minte că am intrat numai pentru o clipă, mi-am îndeplinit misiunea şi am plecat, fără să mă fi aşezat măcar, dar nici ea nu mă poftise să stau.

Am sunat la uşă şi numaidecât mi-a deschis bucătăreasa, care m-a lăsat să intru fără să spună un cuvânt. Toate aceste amănunte sunt necesare pentru a înțelege cum de-am ajuns să trec printr-o aventură atât de fantastică şi cu urmări atât de senzaționale în viitor. Mai întâi trebuie să spun câte ceva despre bucătăreasă. Era o finlandeză răutăcioasă şi cârnă, care, după toate aparențele îşi ura stăpâna, totuşi Tatiana Pavlovna n-o dădea afară, fiindcă avea pentru ea o deosebită slăbiciune, aşa cum au fetele bătrâne pentru câte un mops rebegit şi bălos, sau pentru câte o pisică veşnic adormită. Bucătăreasa asta era ori furioasă şi mojică, ori tăcea cu săptămânile, după ce se certa bine cu ea. Pesemne că în ziua aceea era pusă pe tăcere, fiindcă nici la întrebarea mea: "Doamna este acasă?" — pe care mi-aduc precis aminte că i-am pus-o — n-a binevoit să-mi răspundă şi s-a întors în bucătărie fără să scoată un cuvânt. De aici am dedus, fireşte, că doamna este acasă, am intrat într-o cameră şi, fiindcă n-

am găsit pe nimeni acolo, am aşteptat, convins că Tatiana Pavlovna trebuie să iasă din clipă în clipă din dormitor, altfel n-ar fi avut nici un rost ca bucătăreasa să mă lase înăuntru. Timp de două, trei minute nici nu m-am aşezat; afară se însera şi locuința întunecoasă a Tatianei Pavlovna părea şi mai neprimitoare, din pricina nenumăratelor perdele, perdeluțe şi huse de creton întunecat. Trebuie să spun vreo două cuvinte şi despre această locuință strâmtă şi apăsătoare, ca să înfățişez decorul în care s-a desfăşurat scena. Datorită firii ei autoritare şi încăpățânate, precum şi apucăturilor ei de moşiereasă, Tatiana Pavlovna nu s-ar fi putut obişnui să locuiască într-o cameră mobilată şi de aceea închinase acest simulacru de apartament numai ca să trăiască singură şi să nu mai depindă de nimeni. Cele două cămăruțe, întocmai ca nişte colivii de canar puse cap la cap, una mai mică decât cealaltă, erau la etajul al doilea şi ferestrele lor dădeau spre curte. De pe scară intrai de-a dreptul într-o săliță care nu era mai lată de un arşin şi jumătate, având în stânga cele două colivii amintite şi în fund o bucătărioară minusculă. Poate că volumul de un stânjen şi jumătate cubi de aer necesari unui om în douăsprezece ore încăpea în cele două cămăruțe, dar în nici un caz mai mult. Tavanele erau neîngăduit de joase şi, culmea absurdității, toate ferestrele, uşile, mobila, absolut totul era acoperit şi garnisit cu un minunat creton franțuzesc, festonat pe margini, din pricina căruia odăițele păreau şi mai întunecoase, semănând cu interiorul capitonat al unei căleşti pentru călătorii lungi. În cămăruța unde mă aflam încă te mai puteai învârti, deşi era ticsită de mobilă, de altfel, foarte drăguță: fel de fel de măsuțe încrustate cu bronz, sipete, o masă de toaletă elegantă, chiar somptuoasă. În cămăruța cealaltă, despărțită printr-o draperie grea, dormitorul Tatianei Pavlona de unde tocmai o aşteptam să iasă, nu încăpea decât un pat, după cum am descoperit mai târziu. Fără toate aceste amănunte nu se poate înțelege prostia pe care am făcut-o

Aşadar, o aşteptam, căci nu mă îndoisem o clipă că nu e acasă, când deodată sună cineva. Am auzit-o pe bucătăreasă trecând agale pe săliță şi deschizând uşa fără să scoată un cuvânt, cum făcuse şi cu mine adineauri. În casă intrară două doamne, şi cum amândouă vorbeau cu glas tare, am rămas înmărmurit când am recunoscut că una era Tatiana Pavlovna, iar cealaltă, tocmai femeia cu care eram cel mai puțin pregătit să dau ochii, şi mai ales într-o asemenea

împrejurare! Era cu neputință să mă înşel, căci glasul acela sonor, puternic, cu un timbru metalic îl auzisem abia în ajun, ce-i drept câteva minute, dar destul ca să mi se întipărească în minte. Da, era chiar "femeia din ajun". Ce trebuia să fac? Nu pun această întrebare cititorului, ci caut să-mi reamintesc clipa aceea şi nu-mi pot da seama nici azi cum am ajuns deodată după draperie şi m-am trezit în dormitorul Tatianei Pavlovna. Ce mai tura-vura, m-am ascuns şi abia am apucat să trag draperia, că cele două doamne au şi intrat. Habar n-am de ce nu le-oi fi întâmpinat, în loc să mă ascund; totul s-a întâmplat fără voia mea, fără să-mi dau nici eu seama cum. De îndată ce m-am trezit în dormitor şi m-am izbit de pat, am observat că exista o uşă care dădea spre bucătărie, aşadar, puteam să ies din încurcătură, să plec neobservat din casă. Din nenorocire însă, uşa era încuiată şi cheia nu se afla în broască. M-am trântit, deznădăjduit, pe pat. Ştiam că acum îmi era cu neputință să nu aud discuția celor două femei, deşi încă de la primele cuvinte am priceput că era vorba de o chestiune secretă şi cât se poate de delicată. Fireşte, un om cinstit şi binecrescut ar fi putut să se ridice chiar şi atunci, să treacă dincolo, şi să spună deschis: "Luați seama, să ştiți că sunt şi eu aici", fără să-i pese că se pune într-o lumină caraghioasă; totuşi, eu nu m-am ridicat şi n-am ieşit din ascunzătoare, fiindcă n-am îndrăznit; de frică, m-am purtat ca un laş, ca un ticălos.

— Scumpa mea Katerina Nikolaevna, mă întristezi profund, o implora Tatiana Pavlovna. Linişteşte-te o dată pentru totdeauna, zbuciumul ăsta nici nu se potriveşte cu firea dumitale. Dumneata ai răspândit totdeauna bucuria în jurul duimitale, şi acum, deodată... Sper că în mine ai încredere. Doar ştii cât îți sunt de devotată. Țin la dumneata tot atât de mult ca şi la Andrei Petrovioi, pentru care, de asemenea, sunt în stare să fac orice sacrificiu, ceea ce nici nu-ți ascund... Atunci, crede-mă pe mine, îți jur pe cinstea mea că documentul acela n-a ajuns în mâna lui, poate că nici nu mai există, şi apoi, el nici nu e în stare de o asemenea mârşăvie, îți faci păcat dacă-l bănuieşti de asta. La urma urmei, nici nu sunteți duşmani, voi singuri ați scornit vrajba aceasta.

— Documentul există, iar el e capabil de orice. Ce crezi, de cum am intrat ieri în casă, primul om pe care l-am întâlnit a fost ce *petit espion*{26} pe care i l-a vârât pe gât prințului.

— Of, ce *petit espion*. În primul rând, nici vorbă să fie

spion, fiindcă numai eu am stăruit pe lângă prinț să-l angajeze, de teamă să n-o ia razna sau să nu moară de foame la Moscova, după cum făceau să bănuiesc informațiile primite de acolo. Dar, ceea ce e mai important, acest băiețaş necioplit nu-i decât un prostănac, ăsta n-are stofă de spion!

— Da, pare într-adevăr un prostănac, ceea ce nu-l poate împiedica, de altfel, să devină o canalie. Dacă n-aş fi fost atât de furioasă ieri, aş fi murit de râs; să-l fi văzut cum a pălit, cum a luat-o la fugă, cum se ploconea, ba a mai încercat să vorbească şi franțuzeşte, şi când te gândeşti că, la Moscova, Maria Ivanovna m-a încredințat că e un geniu. Fiindcă veni vorba de Maria Ivanovna, mai ales expresia ei m-a convins că scrisoarea există şi a încăput pe mâna celui mai primejdios om.

— Vai de mine, scumpa mea, nu spuneai chiar dumneata adineauri că ea nu ştie nimic?

— Păi tocmai asta este, că minte. Nici nu-ți închipui cât e de vicleană! Înainte de a pleca la Moscova mai trăgeam nădejde că nu mai există nici o hârtie, însă când am ajuns acolo...

— Of, draga mea, dimpotrivă, toată lumea spune că e o femeie bună şi cu scaun la cap. Şi răposatul ținea mai mult la ea decât la toate celelalte nepoate ale sale. Ce-i drept, eu n-o cunosc chiar atât de bine, totuşi nu-mi vine a crede să n-o fi vrăjit cu farmecul dumitale de zână! Dumneata îi cucereşti pe toți, fără nici o osteneală. Până şi eu, o biată bătrână, sunt îndrăgostită de dumneata şi abia mă stăpânesc să nu te sărut... Atunci cum să n-o fi încântat şi pe ea?!

— Am făcut tot ce-am putut ca s-o încânt, la un moment dat mi s-a părut că am şi izbutit, dar, crede-mă, Tatiana Pavlovna, e şi ea destul de şireată... De altfel, e o femeie şi jumătate, un caracter deosebit, cum întâlneşti la Moscova... Şi ce-ți închipui, m-a sfătuit să mă adresez aici unui anume Kraft, un fost ajutor de-al lui Andronikov, care s-ar putea cică să ştie ceva. Despre acest Kraft am mai auzit eu, ba parcă l-am şi văzut o dată, dar când mi-a pomenit de el, m-am convins numaidecât că nu se poate ca ea să nu ştie nimic. Ştie tot, dar minte.

— De ce-ar minți, ce rost ar avea? La urma urmei, poate că n-ar fi rău să-l cauți pe Kraft! Neamțul ăsta n-are obiceiul să flecărească. Şi după câte mi-aduc aminte, e un om cât se poate de cinstit... Zău că n-ar strica să-l întrebi şi pe el, numai că acum e plecat din Petensburg, pare-mi-se...

— S-a întors ieri; chiar de la el vin. De aceea am şi alergat atât de îngrijorată la dumneata, de-mi tremură mâinile şi picioarele; voiam să te întreb pe dumneata, Tatiana Pavlovna, îngerul meu păzitor, care cunoşti pe toată lumea, oare n-am putea afla ceva barem despre hârtiile lui, căci nu se poate să nu fi rămas nişte hârtii; cine ştie la cine or să ajungă. Nu cumva or să încapă tot pe mâini primejdioase? Am alergat într-un suflet să-ți cer un sfat.

— Dar despre ce hârtii vorbeşti? întrebă Tatiana Pavlovna, nedumerită. Păi nu spuneai că ai fost chiar acum la Kraft?

— Sigur că am fost, chiar de acolo vin, dar s-a împuşcat încă aseară.

Am sărit ca ars de pe pat; am putut rămâne liniştit când au spus despre mine că sunt un spion şi un idiot, şi cu cât se prelungea discuția, cu atât mi se părea mai imposibil să mă arăt. Nici gând nu era de asta! Hotărâsem în sinea mea să nu fac nici o mişcare până când Tatiana Pavlovna nu se duce să-şi petreacă musafira (dacă, spre norocul meu, nu intră în dormitor să ia ceva), iar apoi, după plecarea Ahmakovei, nu-mi mai păsa ce avea să se ântâmple, chiar de-ar fi fost să mă şi bat cu Tatiana Pavlovna!... Cum am auzit însă de sinuciderea neaşteptată a lui Kraft, m-au trecut fiorii şi n-am mai avut astâmpăr. Fără să stau o clipă pe gânduri, fără să țin socoteală de urmări, am făcut un pas, am ridicat draperia şi m-am trezit față în față cu ele. Mai era încă destulă lumină ca să poată vedea cât sunt de palid şi cum tremur tot. Amândouă au scos un țipăt. Nici nu era de mirare!

— Kraft? am bâiguit eu, întorcându-mă spre Ahmakova. S-a împuşcat? Ieri, pe înserate?

— De unde ai răsărit? Unde ai stat până acum? țipă Tatiana Pavlovna cu un glas pițigăiat, înfigându-şi unghiile în umărul meu. Va să zică ne-ai spionat? Ai tras cu urechea?

— Nu ți-am spus eu? exclamă Katerina Nikolaevna, ridicându-se de pe divan şi arătând spre mine.

Atunci mi-am ieşit din sărite.

— Astea-s prostii, minciuni! am zbierat eu, tăindu-i vorba. Pretinzi că sunt un spion, of Doamne! De ce m-aş osteni să te spionez, când mi-e silă să trăiesc printre oameni de teapa dumitale?! Iată Kraft, un suflet ales, s-a sinucis, s-a împuşcat de dragul unei idei, de dragul Hecubei...[27] Dar ce ştiți voi de Hecuba?... Cum să trăieşti printre intrigile voastre, în lumea voastră, când unde te învârteşti dai numai de

minciuni, de înşelătorie, de uneltiri... Mi-e lehamite!

— Plesneşte-l peste obraz! Plesneşte-l! răcni Tatiana Pavlovna. Cum Katerina nu făcea nici o mişcare, deşi nu mă slăbea o clipă din ochi (îmi amintesc totul până în cele mai mici amănunte), şi Tatiana Pavlovna era gata să-şi urmeze singură sfatul, am ridicat fără să vreau mâna ca să mă apăr, dar gestul meu a făcut-o să creadă că dau s-o lovesc.

— Hai, dă, loveşte! Nu degeaba eşti un bădăran din născare! Oricum, ai mai multă putere decât o femeie, atunci de ce te-ai sfii?!

— Isprăveşte, m-am săturat să mă tot calomniezi! am strigat eu. Eu nu sunt în stare să lovesc o femeie! Eşti o neruşinată, Tatiana Pavlovna, şi întotdeauna m-ai dispreţuit! Fireşte, oamenii nici nu merită să-i respecţi! Desigur că îţi vine a râde, Katerina Nikolaevna, când te uiţi la mine, desigur că îţi par un caraghios, de, nu mi-a dat Dumnezeu o mutră spilcuită ca a aghiotanţilor dumitale, ci, dimpotrivă, superior... Dar nu despre asta e vorba acum, ci despre faptul că n-am nici o vină! M-am nimerit aici din întâmplare, şi vinovată de toate, Tatiana Pavlovna, e numai bucătăreasa dumitale, mai bine zis slăbiciunea dumitale pentru ea: de ce, când am întrebat-o dacă eşti acasă, în loc să-mi răspundă, m-a adus încoace? Iar mai târziu, recunoaşte şi dumneata că ar fi fost prea din cale afară să răsar pe negândite din dormitorul unei femei, aşa că am preferat să îndur în tăcere batjocurile voastre, decât să mă arăt... Nu-i aşa că îţi par acum şi mai caraghios, Katerina Nikolaevna?

— Pleacă de aici, ieşi afară, afară cu tine! zbieră Tatiana Pavlovna, gata-gata să mă îmbrâncească. Nu lua seama la palavrele lui, Katerina Nikolaevna. Ţi-am spus doar că e un descreierat! Mi-au trimis vorbă cei de la Moscova.

— Eu descreierat? Cine ţi-a spus asta? De unde ai primit informaţiile de soiul ăsta? Dar n-are importanţă, m-am săturat de toate! Katerina Nikolaevna, îţi jur pe tot ce am mai sfânt că discuţia asta şi tot ce am auzit rămâne între noi. Am eu vreo vină că ţi-am surprins tainele? Poţi fi liniştită, cu atât mai mult, cu cât de mâine nici nu mă mai duc la tatăl dumitale, şi în privinţa documentului pe care-l cauţi să n-ai nici o grijă!

— Cum adică? Despre ce document vorbeşti? îngăimă Katerina Nikolaevna, atât de tulburată, încât pălise, sau poate mi s-a părut numai. Mi-am dat seama că vorbisem prea mult.

M-am grăbit să plec; amândouă m-au petrecut cu o

privire nespus de mirată, fără să scoată un cuvânt. Aveau şi de ce să fie intrigate...

CAPITOLUL AL NOUĂLEA

Am pornit repede spre casă şi, oricât s-ar părea de ciudat, eram foarte mulțumit de mine. Desigur, nu se vorbeşte aşa cu femeile, şi încă cu astfel de femei — mai bine zis cu o astfel de femeie, căci pe Tatiana Pavlovna n-a mai puneam la socoteală. Poate că nu se cade să-i spun în față unei doamne de rangul ei: "mi-e silă de intrigile dumitale", dar iată că o spusesem şi nu-mi părea rău, dimpotrivă. Ca să nu mai vorbesc de altceva, aveam măcar mulțumirea că prin tonul meu izbutisem să şterg impresia penibilă şi ridicolă pe care o făcusem. Dar nici nu aveam prea mult timp să mă gândesc la asta, fiindcă mă obseda Kraft. N-aş putea spune că era un gând care mă chinuia, totuşi, sinuciderea lui mă zguduise până în străfunduri, în asemenea măsură, încât nu încercam nici măcar obişnuita satisfacție atât de general umană stârnită de nenorocirea altuia, bunăoară, atunci când cineva îşi rupe un picior, sau e dezonorat, sau pierde o ființă dragă şi aşa mai departe, chiar şi această satisfacție josnică, dar atât de obişnuită, fusese înlocuită cu desăvârşire în sufletul meu de un alt simțământ, puternic şi curat, şi anume de o mare durere, de milă față de Kraft, deşi nu ştiu dacă era chiar milă, în orice caz, eram stăpânit de un sentiment nobil. Şi acesta era un motiv să fiu mulțumit de mine. E ciudat câte gânduri disparate îți pot trece prin minte tocmai atunci când eşti tulburat până în adâncul sufletului de o veste zguduitoare, care ar trebui, de fapt, să-ți spulbere orice alt sentiment şi să-ți alunge toate gândurile străine de ea, mai cu seamă pe cele mărunte; dar tocmai atunci te năpădesc o mulțime de gânduri meschine, îmi mai aduc aminte că, treptat, m-a cuprins un tremur nervos destul de puternic, de care n-am scăpat tot timpul cât am stat acasă, nici măcar în timpul discuției decisive cu Versilov.

Această discuție s-a desfăşurat în condiții neaşteptate şi ciudate. După cum am arătat, noi locuiam într-o căsuță separată, într-o curte unde mai erau şi alți chiriaşi; locuința noastră purta numărul treisprezece. Încă înainte de a intra pe poartă, am auzit o femeie întrebând tare cu un glas nerăbdător şi nervos: "Unde e locuința cu numărul

treisprezece?" Întrebarea o pusese o doamnă care deschisese uşa prăvălioarei de mărunţişuri de lângă poarta noastră, dar, pe cât se pare, nu primise nici un răspuns, poate că fusese chiar bruftuluită, căci în timp ce cobora cele câteva trepte, strigă cu ciudă şi mânie, bătând din picior:

— Dar unde pot să-l găsesc pe portar?

Recunoscusem glasul din primul moment.

— La numărul treisprezece mă duc şi eu, i-am spus apropiindu-mă de ea. Pe cine căutaţi?

— De un ceas întreg caut portarul, întreb la toată lumea, urc şi cobor scările.

— Casa e în curte. Nu mă recunoşti?

Am înţeles însă că mă şi recunoscuse.

— Îl căutaţi desigur pe Versilov, vreţi să vorbiţi cu el. Şi eu de asemenea, am continuat, am venit să-mi iau rămas bun de la el pentru totdeauna. Să mergem.

— Sunteţi fiul lui?

— Asta n-are nici o importanţă. Să zicem că sunt, deşi mă numesc Dolgoruki. Sunt un copil din flori. Dumnealui are o droaie de copii nelegitimi. Dar şi un fiu adevărat pleacă de acasă când i-o cere conştiinţa şi onoarea. Până şi în Biblie găseşti astfel de cazuri. Pe deasupra, a primit şi o moştenire la care nu vreau să fiu părtaş, aşa că plec să-mi câştig pâinea prin munca mea. Un om întreg îşi jertfeşte şi viaţa când socoteşte că e necesar; doar Kraft s-a împuşcat de dragul unei idei, închipuieşte-ţi, Kraft, un om tânăr, cu perspective atât de frumoase... Pe aici, pe aici! Locuim într-o casă separată. Încă din vremuri biblice copiii îşi părăseau părinţii şi-şi făceau cuibul lor... De dragul unei idei înalte... Atunci când te ridici până la o asemenea idee. Principalul este să ai un ideal în viaţă, atunci nu-ţi mai trebuie altceva...

Şi tot drumul, până acasă, i-am îndrugat vrute şi nevrute. Cititorul îşi dă desigur seama că nu mă prea cruţ, şi socotesc că e bine aşa. Vreau să mă deprind să spun întotdeauna adevărul. Versilov era acasă. Am intrat fără să-mi scot paltonul şi fata s-a luat după mine. Era grozav de sărăcăcios îmbrăcată; peste rochia ponosită de culoare întunecată îi atârna o zdreanţă în chip de mantilă ori de pelerină; pe cap purta o pălărioară ca de marinar, veche şi uzată, care n-o înfrumuseţa câtuşi de puţin. Când am intrat în salon, maică-mea şedea la locul ei obişnuit şi lucra, soră-mea ieşise din camera ei să vadă cine a venit şi stătea în prag, iar Versilov, care lenevea ca de obicei, s-a sculat să ne

întâmpine, aruncându-mi o privire aspră şi întrebătoare.

— Dumneaei n-a venit cu mine, m-am grăbit să-i lămuresc şi m-am tras deoparte ca să-i arăt că n-am nici un amestec. Am întâlnit-o la poartă: te căuta pe dumneata, n-a găsit pe nimeni s-o îndrume. Am şi eu de discutat cu dumneata, dar îmi rezerv această plăcere pe mai târziu, după ce vei termina cu dumneaei...

Totuşi, Versilov continua să mă privească, intrigat.

— Daţi-mi voie, începu fata, nerăbdătoare. Versilov se întoarse spre ea. M-am tot întrebat ce v-a venit de mi-aţi lăsat ieri banii... Eu... Pe scurt... ţineţi-vă banii! strigă ea aproape la fel de strident ca acasă şi azvârli un teanc de bancnote pe masă. Vi i-aş fi adus mai devreme dacă nu trebuia să alerg la biroul de informaţii să vă aflu adresa. Şi dumitale vreau să-ţi spun ceva! se întoarse ea pe neaşteptate spre mama, care se făcuse albă ca varul. Dar n-aş vrea să te jignesc, arăţi a fi o femeie cumsecade, şi poate dumneaei e fiica dumitale. Nu ştiu dacă îi eşti nevastă ori ba, dar află că domnul acesta taie din gazete anunţurile pe care le dau din ultimii lor bani nişte biete guvernante şi profesoare, apoi se duce la aceste nenorocite şi caută să profite în mod necinstit de ele, ispitindu-le cu bani. Nu pricep cum de-am putut primi ieri bani de la el! Dar părea un om atât de serios şi de cinstit!... Să nu te apropii de mine! Nu vreau să aud nimic! Eşti un nemernic, stimate domn! Chiar dacă mi-ai fi dat banii cu cele mai bune intenţii, tot nu-i primesc, n-am nevoie de pomana dumitale. Să taci! Să nu scoţi nici un cuvânt! Vai ce bine îmi pare că te-am dat în vileag în casa dumitale, faţă de aceste femei! Te blestem să n-ai parte de nimic!

Alergă spre uşă, dar se opri o clipă în prag şi strigă:

— După câte-am auzit te-ai ales cu o moştenire!

Apoi dispăru ca o nălucă. Ţin să amintesc că era o exaltată. Versilov rămase înmărmurit. Stătea pe gânduri, chibzuind parcă ceva. În cele din urmă, se întoarse deodată spre mine.

— Într-adevăr n-o cunoşti?

— Azi, când am fost la Vasin, am zărit-o din întâmplare pe coridor, ţipa ca scoasă din minţi şi te tot blestema, dar n-am intrat în vorbă cu ea, nici nu ştiu cine este, iar acum am întâlnit-o în poartă. Te pomeneşti că e învăţătoarea cu anunţul de ieri, care dă "şi lecţii de aritmetică".

— Ea este. O dată în viaţa mea am vrut şi eu să fac o faptă bună şi, şi... Dar tu ce ai cu mine?

— Poftim scrisoarea asta, i-am răspuns, socotesc orice explicaţie de prisos. Am primit-o de la Kraft care o avea de la răposatul Andronikov. Citeşte-o şi ai să afli despre ce e vorba. Ţin să-ţi aduc la cunoştinţă că nimeni în lume nu ştie de această scrisoare, în afară de mine, deoarece Kraft, care mi-a predat-o ieri, s-a împuşcat îndată după ce am plecat de la el...

Pe când vorbeam cu sufletul la gură, grăbindu-mă să termin, Versilov a luat scrisoarea, şi apoi, ţinând-o cât mai departe, în mâna stângă, m-a urmărit tot timpul cu interes. Când i-am anunţat sinuciderea lui Kraft, m-am uitat cu deosebită atenţie la el, ca să văd ce impresie îi face această veste. Dar ce să vezi? N-a fost câtuşi de puţin impresionat, nici măcar n-a ridicat din sprâncene! Dimpotrivă, când m-am oprit, şi-a luat lornionul pe care îl purta atârnat de gât cu o panglică neagră, s-a apropiat cu scrisoarea de lumânare, şi, după ce s-a uitat la iscălitură, a început s-o citească cu luare-aminte. Nici nu pot spune cât m-a rănit nesimţirea şi aroganţa lui. Nu mă îndoiam că cunosc foarte bine pe Kraft şi în orice caz nu era o veste banală! Unde mai pui că, după cum era şi firesc, aş fi vrut să-l impresioneze! Am aşteptat vreo câteva secunde, dar, ştiind că scrisoarea e lungă, i-am întors spatele şi am ieşit. Geamantanul meu era de mult pregătit, nu mai rămânea decât să-mi adun câteva lucruri într-o boccea. Mă gândeam la maică-mea şi mă mustra conştiinţa că nici nu mă apropiasem de ea. Peste vreo zece minute, când eram gata de plecare şi voiam să mă duc după o birjă, m-am trezit deodată cu soră-mea în cămăruţă.

— Uite, mama îţi trimite cele şaizeci de ruble ale tale şi te roagă din nou s-o ierţi că i-a pomenit de banii ăştia lui Andrei Petrovici... Îţi mai restituie încă douăzeci de ruble din cele cincizeci pe care i le-ai dat ieri pentru întreţinerea ta; spune că nu poate primi decât treizeci, fiindcă n-a cheltuit mai mult, aşa că ţine restul de douăzeci.

— Bine, îţi mulţumesc, numai să fie adevărat. Rămâi cu bine, surioară, eu plec.

— Unde ai de gând să te duci?

— Deocamdată, la un han, nu vreau să mai petrec în casa asta nici o noapte. Spune-i mamei că o iubesc.

— Ea ştie asta. Mai ştie că îl iubeşti şi pe Andrei Petrovici. Cum nu ţi-a fost ruşine s-o aduci aici pe nefericita aceea?

— Îţi jur că n-am adus-o eu; m-am întâlnit cu ea la poartă.

— Nu-i adevărat, tu ai adus-o.

— Te rog să mă crezi...

— Gândeşte-te bine, întreabă-ți conştiința şi ai să-ți dai seama că şi tu porți o vină.

— Singura mea vină e că m-am bucurat când l-a dat în vileag pe Versilov. Închipuieşte-ți că are un copil mic de la Lidia Ahmakova. Dar ce rost are să-ți spun ție toate astea?

— Are un copil mic? Bine, dar copilul nu-i al lui! De unde ai mai auzit minciuna asta sfruntată?

— Ei, ce ştii tu?!

— Ce să nu ştiu? Păi n-am dădăcit eu copilaşul ăsta la Luga?! Ascultă, frate: eu mi-am dat seama de mult că tu n-ai habar de nimic, şi totuşi îl jigneşti mereu pe Andrei Petrovici, prin urmare şi pe mama.

— Bine-ar fi să greşesc eu şi să aibă el dreptate! Oricum, pe tine şi pe mama nu vă iubesc mai puțin din cauza lui. De ce-ai roşit aşa, surioară? Poftim, acum roşeşti şi mai tare! Bine, lasă, dar află că în orice caz am să-l provoc la duel pe nenorocitul ăla de prinț pentru palma pe care i-a dat-o lui Versilov la Ems. Dacă într-adevăr Versilov nu-i vinovat cu nimic față de Ahmakova, sunt şi mai îndreptățit s-o fac.

— Frate, vino-ți în fire, ce tot spui?!

— Din fericire s-a terminat şi procesul... Poftim, acum ai pălit.

— Dar prințul nici n-are să se bată cu tine! spuse Liza, încercând să zâmbească, în ciuda spaimei.

— Atunci, am să-l fac de râs în public. Dar ce-i cu tine, Liza?

Se făcuse atât de palidă, încât nici n-o mai țineau picioarele; se aşeză pe divan.

— Liza! se auzi de jos glasul mamei, care o chema.

Ea îşi mai reveni şi se ridică, zâmbindu-mi duios.

— Lasă prostiile, frate, aşteaptă să afli mai multe, deocamdată ştii prea puțin ca să judeci.

— Am să țin minte, Liza, că ai pălit când ți-am spus că vreau să mă bat în duel!

— Da, da, să-ți aduci aminte şi de asta! exclamă ea şi, fără să-şi ia rămas bun, zâmbindu-mi doar, plecă.

Am chemat un birjar şi, cu ajutorul lui, mi-am coborât lucrurile. Nimeni dintre ai casei nu s-a opus, nici nu m-a rugat să rămân. Nu m-am dus să-mi iau rămas bun de la maică-mea, ca să nu dau ochi cu Versilov. Mă şi urcasem în birjă, când deodată mi-a venit o idee.

— Pe strada Fontanka, la podul Semionovski, am poruncit eu brusc, îndreptându-mă din nou spre Vasin; îmi trecuse deodată prin minte că Vasin trebuie să fi aflat de moartea lui Kraft şi că s-ar putea să ştie de o sută de ori mai mult decât mine, ceea ce s-a şi adeverit.

Vasin s-a simțit dator să-mi povestească toate amănuntele, de altfel, fără prea multă căldură, de unde am bănuit că-i obosit, şi nu m-am înşelat. El fusese de dimineață la Kraft, care se împuşcase (cu revolverul pe care-l văzusem) în ajun, după ce se înnoptase de-a binelea, cum reieşea din jurnalul lui. În ultima însemnare din jurnal, făcută chiar înainte de moarte[28], Kraft menționează că s-a întunecat şi că abia mai vede să scrie, dar că nu vrea să aprindă o lumânare, ca să nu izbucnească un incendiu după moartea lui. "Iar ca s-o aprind şi apoi s-o sting o dată cu viața mea, nu vreau" — sunt aproape ultimele lui cuvinte, destul de ciudate. Ideea de a ține un jurnal pentru a-şi însemna impresiile din preajma morții îi venise abia cu trei zile în urmă, de cum s-a întors la Petersburg, încă înainte de a se duce la Dergaciov; după plecarea mea a început să facă însemnări din sfert în sfert de oră, iar ultimele trei, patru însemnări le scrisese din cinci în cinci minute. Nu m-am putut opri să-mi exprim mirarea când am auzit că Vasin, care avusese atâta vreme acest jurnal înaintea ochilor (îi fusese îngăduit să-l citească), nu făcuse o copie după el, cu atât mai mult că nu depăşea o coală şi toate însemnările erau foarte scurte — "măcar ultima pagină s-o fi copiat !" Vasin îmi răspunse, zâmbind, că nu era nevoie, fiindcă le ține minte şi aşa, şi apoi, erau nişte însemnări dezordonate, despre tot ce-i trecuse prin cap. Aş fi putut să-i dovedesc că tocmai de aceea erau mai prețioase, dar am renunțat şi am început să stărui să-mi reproducă şi mie ceva din jurnal; el mi-a citat câteva rânduri, scrise cu aproximativ o oră înainte de moarte, în care spunea că "l-a luat cu frig, că ar fi băut un păhărel de rachiu ca să se încălzească, dar l-a oprit gândul că asta ar fi putut provoca o hemoragie şi mai puternică". Cam toate însemnările erau de felul acesta, încheie Vasin.

— Nu cumva crezi că-s fleacuri? am întrebat eu.

— N-am spus asta, dar nu văd de ce le-aş fi copiat. Chiar dacă nu sunt fleacuri, jurnalul e, de fapt, destul de banal, sau mai bine zis, destul de obişnuit în asemenea cazuri, adică tocmai aşa cum te-ai fi aşteptat să fie...

— Bine, dar sunt ultimele lui gânduri, înțelegi, ultimele

lui gânduri!

— Ultimele gânduri ale unui om sunt uneori cât se poate de banale, de mărunte. Un alt sinucigaş se plânge tot în nişte însemnări de felul acesta că în ceasul suprem s-ar fi aşteptat să i se înfiripe în minte fie şi o singură idee înaltă, dar că, dimpotrivă, nu se gândeşte decât la fleacuri, la lucruri mărunte.

— Nu cumva ți se pare un fleac şi faptul că l-a luat cu frig?

— Ce te-a impresionat mai mult, că l-a luat cu frig, sau că vorbeşte de hemoragie? Doar e un fapt cunoscut că foarte mulți din cei care au destulă tărie să se gândească la moartea lor iminentă, fie că şi-o provoacă singuri sau nu, manifestă o deosebită grijă pentru aspectul viitorului lor cadavru, de aceea nu mă miră că şi Kraft s-a ferit de o hemoragie prea puternică.

— Nu ştiu dacă faptul e cunoscut... nici măcar dacă e adevărat..., am mormăit eu, sunt uluit însă că dumitale ți se pare totul atât de firesc. Doar abia ieri Kraft mai vorbea, se mai frământa, se mai afla printre noi! E oare cu putință să nu-ți fie nici măcar milă de el?

— O, fireşte că mi-e milă, dar asta e cu totul altceva, în orice caz, Kraft însuşi a văzut în moartea sa o concluzie logică. Va să zică, tot ce s-a spus ieri la Dergaciov a fost adevărat; s-a găsit la el un caiet gros cu o întreagă teorie savantă, bazată pe frenologie, craniologie, şi chiar pe matematici, prin care voia să demonstreze că ruşii sunt un popor de rasă inferioară şi că, prin urmare, când eşti rus, nu merită să trăieşti. Vezi, oricine poate ajunge la orice concluzie logică pofteşte, dar să se şi împuşte, ca urmare a acestei concluzii, asta nu se întâmplă chiar în fiecare zi; poate numai de aceea cazul lui Kraft are un caracter special.

— Măcar din pricina acestui caracter s-ar cădea să-i cinstim memoria.

— Poate că nu numai din pricina asta, răspunse Vasin evaziv, totuşi era limpede că el presupunea prostii sau minte bolnavă. Pe mine mă scotea din sărite atitudinea lui.

— Parcă şi dumneata vorbeai ieri de sentimente, Vasin.

— Nu le tăgăduiesc nici acum, dar când analizezi mai de aproape cazul de față, descoperi în el o greşeală grosolană şi, fără să vrei, ajungi să-l judeci atât de aspru, încât îți piere şi mila.

— Să-ți spun drept, am citit adineauri în ochii dumitale

că îl condamni pe Kraft şi, ca să nu te aud ponegrindu-l, eram hotărât să nu-ți cer părerea, cum însă ți-ai exprimat-o singur, mă văd nevoit să-ți dau dreptate, şi totuşi, mă supără atitudinea pe care ai adoptat-o! Mie îmi pare rău de Kraft.

— Mi se pare că am început s-o luăm razna...

— Da, totuşi în astfel de cazuri, l-am întrerupt eu, cei care au rămas în viață şi se socotesc îndreptățiți să-l judece pe răposat au cel puțin mângâierea să-şi poată spune în sinea lor; "Ce-are a face că s-a împuşcat un om care merită toată compătimirea şi considerația, bine că am rămas noi în viață, oricum am fi!" Aşadar, n-avem de ce să ne facem chiar atâta inimă rea.

— Fireşte, dacă priveşti problema din acest punct de vedere... Dar, fără îndoială că ai glumit! Şi încă foarte inteligent. Acum mă duc să comand ceaiul; ştii, e ora când îl beau de obicei: cred că ai să primeşti să-mi ții tovărăşie.

După ce aruncă o privire mirată spre geamantanul şi bocceaua mea, ieşi pe uşă.

Avusesem într-adevăr intenția să fac o glumă răutăcioasă, ca să-l răzbun pe Kraft; o şi făcusem, aşa cum m-am priceput, dar mi s-a părut ciudat că Vasin era cât pe-aci să creadă că vorbesc serios când am apus: "bine că am rămas noi în viață, oricum am fi". În orice caz, felul de a gândi al lui Vasin, până şi felul de a simți era mai sănătos decât al meu. Recunoşteam asta fără nici o părere de rău, dându-mi totodată seama că nu pot iubi.

Când ni s-a adus ceaiul, i-am cerut să-mi deie ospitalitate pentru o singură noapte, iar dacă nu poate, să mi-o spună deschis şi am să mă duc la un han. Apoi i-am explicat pe scurt de ce plecasem de acasă, mărturisindu-i fără sfială că m-am certat definitiv cu Versilov, dar n-am intrat în amănunte. Vasin m-a ascultat până la capăt, cu atenție, dar şi cu destulă nepăsare. În general, Vasin nu vorbea decât atunci când îi puneai o întrebare, deşi îți răspundea întotdeauna bucuros şi pe larg. Despre scrisoarea în privința căreia voisem să mă sfătuiesc cu el nu i-am pomenit nimic, i-am spus doar că trecusem de dimineață pe la el, că să văd ce mai face. De vreme ce îi făgăduisem lui Versilov că în afară de mine nu va mai şti nimeni despre scrisoare, socoteam că nu mai aveam dreptul să vorbesc nimănui de ea. Nu-mi dau seama de ce, dar acum nu-mi mai venea la îndemână să-i împărtăşesc lui Vasin anumite lucruri. Dar numai anumite lucruri, nu însă şi altele; bunăoară, izbutisem să-i stârnesc

interesul, povestindu-i despre scenele petrecute de dimineață pe coridor şi în camera vecină, precum şi epilogul lor din casa lui Versilov. M-a ascultat cu deosebită atenție, mai ales când i-am vorbit despre Stebeikov. M-a pus să-i repet de două ori cum m-a descusut Stebeikov despre Dergaciov şi a căzut chiar pe gânduri. Totuşi, până la urmă, a zâmbit ironic, în clipa aceea, am avut deodată impresia că pe Vasin nu-l poate pune nimeni în încurcătură. De altfel, îmi aduc aminte că prima dată când am constatat acest lucru, am făcut-o într-o formă foarte măgulitoare pentru el.

— De fapt, n-am putut să aleg mare lucru din ceea ce mi-a spus domnul Stebeikov, am încheiat eu, vorbeşte cam alandala... şi apoi, mi s-a părut cam uşuratic...

Vasin deveni numaidecât serios.

— E drept că la început ai impresia că se exprimă greoi, dar uneori izbuteşte să facă nişte observații cât se poate de subtile şi, apoi, ține seama că este un om de afaceri, aşa încât are mai curând un spirit practic, şi nu preocupări intelectuale, abstracte. Din acest punct de vedere trebuie judecat...

Vorbea întocmai cum mă aşteptasem.

— Nici nu-ți închipui cum le-a întărâtat pe vecinele dumitale! Cine ştie ce-ar mai fi putut ieşi!

Vasin mi-a povestit că vecinele lui nu locuiau acolo decât de vreo trei săptămâni, că veniseră din provincie, că aveau o cămăruță mică de tot, că erau fără îndoială foarte sărace şi că aşteaptă parcă ceva. El nu ştia că cea tânără dăduse un anunț la gazetă, că era profesoară şi căuta lecții, dar auzise de la gazdă că Versilov venise pe la ele. Vecinele trăiau însă foarte retrase, ferindu-se de toată lumea, chiar şi de gazdă. În ultimele zile, observase şi el că în camera vecină ceva nu-i în ordine, totuşi scene ca în ziua aceea nu izbucniseră niciodată. Amintesc de discuția noastră despre vecine, pentru a se înțelege mai bine ceea ce va urma. Cât timp am stat noi de vorbă, în camera de alături a domnit o tăcere mormântală. Lui Vasin i s-a părut foarte semnificativ că Stebeikov socotea necesar să atragă atenția gazdei asupra vecinelor şi că strigase de două ori: "Ai să vezi, ai să vezi şi dumneata!"

— Chiar că o să vadă, adăugă Vasin, sunt convins că n-a vorbit de florile mărului; el are un ochi foarte ager în privința asta.

— Cum adică, după părerea dumitale gazda ar trebui

sfătuită să le alunge?

— Nu, n-am spus asta, dar mi-e teamă să nu iasă vreun scandal... De altfel, mai devreme sau mai târziu, toate istoriile de felul ăsta se termină cam aşa, dar nu merită să mai lungim vorba.

Despre vizia lui Versilov la vecinele lui Vasin n-a vrut să-şi spună părerea.

— Orice e cu putinţă, mai ales că omul s-a trezit deodată cu bani în buzunar... de altfel, se prea poate să fi vrut pur şi simplu să facă o faptă bună. După câte am auzit are astfel de obiceiuri şi apoi s-ar putea să fie o pornire firească.

I-am mai povestit că Stelbekov îmi îndrugase ceva despre un prunc.

— În privinţa aceasta Stelbekov se înşală amarnic, rosti Vasin foarte apăsat şi neaşteptat de grav. (De aceasta mi-aduc bine aminte). Stelbekov, urmă el, se bizuie prea mult pe spiritul său practic şi de aceea trage concluzii pripite, conform cu judecata sa, ce-i drept adesea foarte pătrunzătoare; totuşi, în realitate, o întâmplare poate să aibă şi unele aspecte foarte neaşteptate, aproape neverosimile, totul depinde de eroi. Aşa s-a întâmplat şi în cazul de faţă: cunoscând povestea numai în parte, el a tras concluzia că copilul este al lui Versilov, deşi nu-i al lui.

După multe stăruinţe, iată ce am aflat, spre marea mea mirare: copilul era al prinţului Serghei Sokolski. Lidia Ahmakova, fie din pricina bolii, fie din pricina firii ei exaltate, se purta uneori ca o descreierată. Ea se îndrăgostise de prinţ încă înainte de a-l cunoaşte pe Versilov, iar prinţul "binevoise a-i accepta dragostea", după expresia lui Vasin. Între ei nu fusese decât o legătură de o clipă, căci, după cum se ştie, s-au certat numaidecât şi Lidia l-a izgonit pe prinţ, "pe cât se pare, spre bucuria acestuia".

— Era o fată foarte ciudată, adăugă Vasin, şi nu încape îndoială că uneori nu era în toate minţile. Când a plecat la Paris, prinţul n-a ştiut în ce situaţie îşi lăsase victima; abia la sfârşit, după întoarcerea sa, a aflat totul. Versilov, care între timp se împrietenise cu fata, i-a propus să se căsătorească cu el, tocmai din cauza situaţiei din ce în ce mai vădite (pe care pare-se că nici părinţii n-au bănuit-o decât spre sfârşit). Fata, care se îndrăgostise de Versilov, era în culmea fericirii, fiindcă nu vedea în propunerea lui "numai un sacrificiu", deşi îi preţuia gestul şi din acest punct de vedere. Şi, bineînţeles, Versilov s-a priceput s-o facă, comentă Vasin. Copilul (o fetiţă)

s-a născut cu o lună sau cu şase săptămâni înainte de termen şi a fost lăsat în Germania, dar mai târziu Versilov l-a adus în Rusia şi acum s-ar putea să fie chiar la Petersburg.

— Dar zvonul cu chibriturile?

— Despre asta nu ştiu nimic, încheie Vasin. Lidia Ahmakova a murit la vreo două săptămâni după ce a născut, dar cum s-a întâmplat nu ştiu. Prințul, care se întorsese atunci de la Paris, a aflat de copil şi la început nici n-a vrut pare-se să creada că e al lui... De altfel, povestea a rămas o taină până în ziua de azi, căci toată lumea s-a ferit să vorbească despre ea.

— Mare pramatie mai e şi prințul! am strigat eu, indignat. Să se poarte aşa cu o fată bolnavă!

— Pe vremea aceea nu era chiar atât de bolnavă... Şi apoi, chiar ea l-a alungat. Dar, ce-i drept, nici el n-a aşteptat să i-o spună de două ori.

— Şi dumneata îi mai găseşti scuze acestui ticălos?

— Nu. Atâta doar că nu l-aş numi ticălos înainte de a ține seama şi de împrejurări. În general, este o poveste destul de banală.

— Spune, Vasin, l-ai cunoscut îndeaproape? Mă bizui pe părerea dumitale ca să iau o hotărâre într-o chestiune care mă priveşte direct.

De astă dată Vasin mi-a dat însă un răspuns foarte evaziv. Mi-a confirmat că l-a cunoscut pe prinț, dar era vădit că se fereşte să-mi spună în ce împrejurări. Mi-a mai spus că, ținând seamă de caracterul prințului, trebuie judecat cu oarecare îngăduință. "E plin de bune intenții şi entuziasm, dar n-are nici destulă minte, nici destulă voință ca să se poarte aşa cum ar dori." Fiind lipsit de cultură, nu-i capabil să înțeleagă o mulțime de idei şi de fenomene, totuşi acestea îl atrag grozav. Bunăoară, e în stare să susțină până în pânzele albe următoarea părere: "Ce-are a face că sunt prinț şi că mă trag din Riurik, de ce n-aş putea fi şi meşter cizmar, dacă trebuie să-mi câştig pâinea şi nu-s bun de altă muncă? Pe firmă aş scrie: «Atelierul de cizmărie al prințului cutare. Ce poate fi mai nobil? Şi culmea, e oricând gata să şi facă ceea ce spune, adăugă Vasin, dar nu dintr-o convingere adâncă, ci numai fiindcă e impulsiv şi uşuratic. De aceea se şi căieşte numaidecât şi atunci e întotdeauna gata să treacă la extrema cealaltă. Şi aşa face toată viața, în secolul nostru, mulți oameni ajung într-un impas, încheie Vasin, şi asta numai din pricină că s-au născut în vremea noastră. Am căzut pe

gânduri.

— E adevărat că pe vremuri a fost dat afară din armată? am întrebat.

— Nu ştiu dacă a fost dat afară, fapt e că a avut neplăceri şi s-a văzut silit să-şi dea demisia de la regiment. Ştii ca toamna trecută, după ce a ieşit din armată, a petrecut două, trei luni la Luga?

— Eu... eu ştiam că dumneata te găseai pe atunci la Luga.

— Da, şi eu am stat câtva timp acolo. Prinţul o cunoştea pe Lizaveta Makarovna.

— Da? Habar n-aveam. Ce-i drept, am stat atât de puţin de vorbă cu soră-mea... Cum, şi mama îl primea în casă?

— Asta nu, nici nu se cunoşteau atât de bine, se întâlneau doar din când în când într-o familie.

— Stai, parcă mi-aduc aminte că şi soră-mea a pomenit ceva despre copilul acela. Oare era şi copilul acolo?

— A fost un timp.

— Şi acuma unde-i?

— Cu siguranţă la Petersburg.

— Nici în ruptul capului nu cred că mama ar fi avut vreun amestec în toată povestea cu fata aceea, cu Lidia! am strigat eu cât se poate de pătimaş.

— Lăsând la o parte toate intrigile cărora nu mă încumet să le dau de capăt, socotesc că în această poveste rolul lui Versilov nu e de fel condamnabil, spuse Vasin, zâmbind îngăduitor.

Aveam impresia că discuţia îi devine din ce în ce mai neplăcută, dar că nu vrea să mi-o arate.

— E de neînchipuit ca o femeie să-i cedeze alteia bărbatul, m-am înfierbântat eu iar. Asta n-o cred pentru nimic în lume!... Îţi jur ca maică-mea nu-i în stare de una ca asta!

— Totuşi, pe cât se pare, n-a căutat să-l împiedice.

— Să fi fost în locul ei, nici eu nu l-aş fi împiedicat măcar din mândrie!

— În ceea ce mă priveşte, eu nu mă încumet să judec o asemenea situaţie, declară Vasin categoric.

Se poate într-adevăr ca Vasin, cu toată inteligenţa lui, să nu fi cunoscut sufletul femeii, să fi fost cu totul străin de această sferă de preocupări. De aceea am şi tăcut. Vasin intrase provizoriu la o societate anonimă şi ştiam că-şi ia de lucru acasă. La insistenţele mele a recunoscut că şi în seara

acea avea de făcut nişte socoteli, şi atunci l-am rugat din suflet să-şi vadă de treabă, fără să țină seama de mine. Mi s-a părut că a primit propunerea cu bucurie, totuşi înainte de a se apuca de lucru, a avut grijă să-mi aştearnă de dormit pe divan. La început, îmi oferise chiar patul lui, dar se pare că şi de data asta s-a bucurat că n-am primit. Gazda ne-a dat o pernă şi o pătură; Vasin era cât se poate de politicos şi amabil, totuşi mă simțeam stingherit, văzând câtă bătaie de cap îi pricinuiam. Mă simțeam mai în largul meu cu vreo trei săptămâni în urmă când, din întâmplare, înnoptasem o dată la Efim, în Petersburgskaia Storona. Mi-aduc aminte cum mi-a aşternut la repezeală tot pe un divan, ferindu-se să nu-l prindă mătuşă-sa, bănuind pesemne că s-ar fi supărat dacă ar fi ştiut că el îşi găzduieşte prieteni; peste noapte. Ne-am distrat grozav. În loc de cearşaf am întins o cămaşă, iar în loc de pernă am pus un palton împăturit. Țin minte că Zveriev, după ce a potrivit totul, a bătut încântat cu palma peste culcuşul improvizat şi mi-a spus prieteneşte:

— *Vous dormirez comme un petit roi*{29}.

Şi poate că tocmai veselia lui prostească, şi fraza spusă pe franțuzeşte, care i se potrivea ca nuca-n-perete, m-au făcut să dorm atât de bine atunci la măscăriciul de Efim.

În seara aceea, însă, am fost cât se poate de bucuros când l-am văzut în sfârşit pe Vasin la masa de lucru, cu spatele la mine. M-am trântit pe divan şi, cu ochii ațintiți la el. m-am gândit îndelung la multe.

Aveam şi la ce să mă gândesc. În sufletul meu se învălmăşeau tot felul de sentimente, şi chiar dacă unele se conturau precis, nici unul nu era destul de puternic ca să pună pe de-a întregul stăpânire pe mine şi să mă smulgă din iureşul celorlalte. Mă asaltau când unul, când altul, fără nici o noimă, şi după cât mi-aduc aminte, nici eu n-aveam chef să mă opresc asupra vreunuia sau să mi le pun în ordine. Până şi sinuciderea lui Kraft trecuse pe nesimțite pe planul al doilea. Cel mai mult mă frământa propria mea situație, faptul că o "rupsesem" cu ai mei, că îmi luasem geamantanul şi plecasem de acasă, că începeam o viață nouă. Mi se părea ca toate hotărârile şi pregătirile mele de până atunci fuseseră doar o joacă şi că "abia acum, pe neaşteptate şi mai ales pe negândite începuse în realitate totul". Deşi mă apăsau atâtea pe suflet, gândul acesta mă îmbărbăta şi mă înveselea. Dar... mai aveam şi alte sentimente; mai cu seamă unul dintre ele căuta să se impună, să mă absoarbă în întregime şi, oricât s-

ar părea de ciudat, îmi dădea şi el curaj, de parcă mă îmbia la ceva foarte vesel. Şi totuşi fusese stârnit de spaimă: mă temeam de mult, încă de cu seară că, atunci când m-am pomenit faţă în faţă cu Ahmakova, mi-am pierdut cumpătul şi am lăsat să-mi scape prea multe despre document. "Da, prea m-a luat gura pe dinainte, îmi ziceam eu, şi poate că le-am trezit bănuieli... Ar fi o nenorocire! Se înţelege că dacă bănuiesc ceva, au să se ţină de capul meu. Dar, la urma urmei, n-au decât! Am să mă ascund, să nu mă găsească! Ce mă fac însă dacă încep să mă urmărească?"... Deodată, am început să retrăiesc până în cele mai mici amănunte şi cu o satisfacţie crescândă toată scena cu Katerina Nikolaevna, care mă privea ţintă cu aroganţă şi totodată cu o mirare grozavă. Şi când am plecat, o lăsasem înmărmurită; "totuşi ochii ei nu sunt chiar negri... numai fiindcă genele îi sunt foarte negre, îi par şi ochii atât de întunecaţi..."

Dar deodată această amintire m-a dezgustat îngrozitor... mi-era ciudă şi pe ele şi pe mine. Aveam parcă şi remuşcări, şi de aceea căutam să mă gândesc la altceva. "Cum se face că nu-i iau de loc în nume de rău lui Versilov toată povestea cu vecina lui Vasin?" mi-a trecut deodată prin minte. În ceea ce mă priveşte, eram sigur că venise la ea în căutarea unei aventuri amoroase, dar asta nu mă revolta. Mi se părea chiar că nici nu te puteai aştepta la altceva din partea lui, şi, cu toate că mă bucurasem că fusese dat în vileag, nu-l învinuiam. Nu de asta îmi păsa mie; principalul era că atunci când am intrat cu fata pe uşă m-a privit atât de mânios cum nu mă mai privise niciodată. "În sfârşit, m-a luat şi el o dată în *serios!* mi-am spus eu, încântat. O, dacă nu l-aş fi iubit, nu m-ar fi bucurat atât ura lui!

Până la urmă am aţipit, apoi am adormit de-a binelea. Îmi amintesc doar ca prin vis cum Vasin, după ce şi-a isprăvit lucrul, şi-a strâns hârtiile cu grijă, s-a uitat lung spre divanul meu, pe urmă s-a dezbrăcat şi a stins lumina. Era ora unu noaptea.

Peste vreo două ore, am sărit ca ars din somn şi, buimăcit, m-am ridicat în capul oaselor. Din camera vecină se auzeau ţipete îngrozitoare, plânsete, urlete. Uşa noastră era larg deschisă şi pe coridorul acum luminat forfoteau oameni şi strigau. Am vrut să-l strig pe Vasin, dar mi-am dat seama că nu mai era în pat. Neştiind unde să găsesc chibriturile, mi-am căutat prin întuneric hainele şi am început să mă îmbrac în grabă. Pesemne că şi gazda şi ceilalţi chiriaşi alergaseră

într-un suflet la vecinele noastre. De fapt, nu urla decât vecina cea bătrână, glasul celei tinere, care mi se întipărise atât de bine în minte în ajun, nu se auzea de loc; mi-amintesc că acesta a fost primul lucru care m-a izbit. Nici nu apucasem să mă îmbrac, că Vasin s-a întors grăbit în odaie, a căutat chibriturile şi într-o clipă a aprins lumânarea. Cum era numai în halat şi în papuci, a început numaidecât să se îmbrace.

— Ce s-a întâmplat? i-am strigat eu.

— O istorie cât se poate de neplăcută şi de complicată, îmi răspunse el, aproape furios. Vecina aceea tânără de care mi-ai vorbit s-a spânzurat în odaie.

Am scos un țipăt. Nu pot spune cum mă durea inima! Am alergat şi noi pe coridor. Mărturisesc că n-am îndrăznit să intru la vecine, aşa că pe nefericita aceea n-am văzut-o decât mai târziu, când au coborât-o din laț şi atunci, ce-i drept, de la oarecare distanță şi acoperită cu un cearşaf din care nu ieşeau decât tălpile înguste ale pantofilor ei. Fața nu i-am zărit-o de loc. Maică-sa era într-o stare groaznică; gazda, care stătea lângă ea, nu părea prea speriată. Toți chiriaşii se strânseseră în jurul lor. De altfel, nu erau prea mulți: un marinar bătrân, veşnic nemulțumit şi arțăgos, care acum însă tăcea chitic, şi un bătrân funcționar, împreună cu nevastă-sa, în vârstă şi ea, oameni destul de respectabili, care veniseră de puțină vreme din gubernia Tver. N-am să descriu ce s-a mai petrecut în noaptea aceea, toată forfota, urmată apoi de vizita autorităților; până în zori am tremurat ca varga şi m-am socotit dator să nu mă mai culc, deşi nu eram de nici un folos. De altfel, şi celorlalți le pierise somnul, toți păreau cât se poate de treji, de o vioiciune neobişnuită. Vasin s-a şi dus undeva cu o birjă. Gazda s-a dovedit o femeie destul de respectabilă, cu mult mai cumsecade decât mi-o închipuisem. Am convins-o (şi o socot un merit al meu) că nefericita mamă nu putea fi lăsată singură, cu fiica ei moartă, aşa că până a doua zi s-o ia în camera ei. Gazda a primit numaidecât şi biata mamă, deşi se tot zbătea şi plângea, refuzând să se despartă de moartă, a trecut în cele din urmă în camera gazdei, care a şi poruncit imediat slujnicei să pună samovarul. După aceea chiriaşii s-au retras şi ei în odăile lor, încuind uşile, eu însă nu m-as fi culcat nici în ruptul capului. Am stat multă vreme la gazdă, de altfel, bucuroasă de prezența unui om străin, care pe deasupra mai ştia şi unele amănunte noi în legătură cu întâmplarea. Samovarul ne-a

prins foarte bine; în general, samovarul este nelipsit în viața de fiecare zi a ruşilor, care nu se pot dispensa de el, mai cu seamă atunci când se întâmplă o nenorocire deosebit de îngrozitoare, neaşteptată şi stranie; până şi biata mamă a băut două ceşti de ceai, fireşte, după ce am stăruit îndelung şi aproape am silit-o. Şi totuşi, drept să spun, n-am văzut niciodată o durere mai cumplită şi mai sinceră decât la această bătrână. La început, a plâns în hohote, s-a zbuciumat şi a țipat ca scoasă din minți, dar pe urmă a început să vorbească, de parcă şi-ar fi căutat astfel o alinare, iar eu o ascultam cu atenția încordată. Există nenorociți, mai cu seamă femei, pe care, în asemenea împrejurări, trebuie să-i laşi să vorbească mult, să-şi descarce sufletul. Şi-apoi, există suflete, ca să zic aşa, tocite de suferință, care toată viața lor au fost încercate, care au îndurat nespus de multe dureri mari şi mici, precum şi nesfârşite necazuri, aşa încât au ajuns să nu se mai mire de nimic, nici măcar de o catastrofă cu totul neaşteptată, şi mai ales care, până şi înaintea sicriului ființei celei mai dragi, nu uită nici una dintre regulile atât de greu învățate ale unei purtări cât mai prevenitoare față de oameni. Eu nu condamn astfel de făpturi fiindcă nu văd în purtarea lor nici egoism trivial şi nici mentalitate primitivă; în astfel de suflete poți găsi uneori comori mai mari decât la eroinele cele mai nobile în aparență, dar pe ele şi-au pus pecetea obişnuința îndelungată a umilinței, instinctul de conservare, teama şi înjosirile neîncetate. Biata fată care se sinucisese nu semăna cu maică-sa. Ce-i drept, la față aducea cu ea, deşi răposata era chiar frumuşică. Mama nu era prea bătrână, nu părea să aibă decât cel mult cincizeci de ani; era tot atât de blondă, dar avea ochii înfundați în orbite, obrajii supți, iar dinții mari, neregulați şi galbeni. Părea, de altfel, toată gălbejită: pielea de pe față şi de pe mâini aducea cu pergamentul, rochia, închisă la culoare, îngălbenise de veche ce era, iar peste unghia de la arătătorul mâinii drepte era nu ştiu de ce întins cu grijă un strat de ceară galbenă.

Povestirea bietei femei mi s-a părut dezlânată pe alocuri, chiar fără şir. Am s-o redau aşa cum am înțeles-o şi atât cât am reținut din ea.

Veniseră de la Moscova. Ea rămăsese de mult văduvă, dar "văduvă a unui consilier de curte", iar soțul ei, după ce fusese funcționar o viață întreagă, nu-i lăsase aproape nimic, "bineînțeles, afară de pensia de două sute de ruble. Dar ce-s două sute de ruble?" Izbutise totuşi s-o crească pe Olea, o

dăduse şi la liceu... Şi cum mai învăța, atât de bine a învățat, încât a ieşit din liceu cu medalia de argint..." (Aici s-a pornit fireşte pe plâns.) Răposatul ei soț încredințase unui negustor din Petersburg un capital de vreo patru mii de ruble, pe care acela îl pierduse. Dar deodată negustorul s-a îmbogățit din nou. Având dovezi, am început să mă sfătuiesc cu unul şi cu altul şi toată lumea mi-a spus să-l caut, că o să-mi dea negreşit toți banii înapoi. Aşa am şi făcut, negustorul n-a tăgăduit, zicea să vin la el să stăm de vorbă. M-am pregătit de drum şi acum o lună am sosit aici cu Olea. Bani n-aveam, de aceea am şi luat această cămăruță, cea mai mică pe care am găsit-o, dar după cum vezi, într-o casă cumsecade, căci la asta țineam mai mult decât la orice. Doar pe două femei fără experiență ca noi oricine putea să le înşele, să le jignească. Uite, ți-am plătit dumitale cu chiu, cu vai chiria pe o lună, dar la Petersburg toate-s scumpe foc, iar negustorul nostru nici pomeneală să ne dea banii. «Nu vă cunosc şi nu vreau să ştiu de nimic», zice, iar eu înțeleg şi singură că documentul pe care-l am la mână nu-i în bună regulă. De aceea am şi fost sfătuită să mă duc la un avocat vestit, un cogeamite profesor, nu un simplu avocat — căci un jurist atât de priceput mă va învăța cu siguranță ce trebuie să fac. I-am dat ultimele cincisprezece ruble, dar după ce m-a primit în picioare, nu m-a ascultat nici trei minute: «Da, înțeleg, zice, cazul e limpede, zice. Dacă negustorul vrea, îți restituie banii, dacă nu — nu, iar dacă îl dai în judecată, s-ar putea să mai plăteşti din buzunar, aşa că ar fi mai bine să cazi la învoială cu el». Ba i-a mai ars şi de glumă, la plecare a râs şi mi-a spus, ca în Evanghelie: «Împăcați-vă, zice, până nu-i prea târziu, cât mai aveți un talant în pungă». Mă durea inima după cele cincisprezece ruble. M-am întors acasă, m-am aşezat în fața Olei şi am izbucnit în plâns. Ei nici nu i s-au umezit ochii, era prea mândră, dar a încremenit de indignare. Aşa a fost ea de când o ştiu, chiar de mică, n-am văzut-o niciodată oftând sau plângând. Stătea numai ca o stană de piatră şi mă privea atât de cumplit, de mi-era şi groază să mă uit la ea. Poate că n-o să mă credeți, dar mă temeam de ea, dintot-deauna mi-era de-a dreptul frică de ea, şi chiar dacă îmi venea uneori să mă vaiet, nu îndrăzneam când era ea de față. Atunci m-am dus pentru ultima oară la negustor şi mi-am vărsat tot focul: «Bine», zice fără să mă asculte măcar. Trebuie să vă mărturisesc că pe deasupra mai rămăsesem fără un ban, fiindcă nu eram pregătite să stăm atâta timp aici. Am început

să duc pe rând hainele la amanet şi din ceea ce căpătam pe ele, abia ne ţineam zilele. După ce am rămas goală, a ajuns şi ea să-mi dea ultimele ei cămăşi, dar asta n-am putut s-o mai îndur şi am plâns cu lacrimi amare. Atunci ea a bătut din picior, a sărit ca arsă şi a alergat singură la negustor. Era văduv; după ce a ascultat-o, i-a spus: «Vino poimâine la cinci, zice, şi am să-ţi dau un răspuns». Când s-a întors, era mai veselă: «Iată, zice, o să primim, în sfârşit, un răspuns». M-am bucurat şi eu, dar, parcă mi s-a şi strâns inima, că de, mă gândeam că cine ştie ce-o să mai iasă, însă n-am îndrăznit s-o descos. Alaltăieri, s-a întors fata de la negustor, palidă, tremurând ca varga, şi s-a trântit pe pat; atunci am înţeles tot, deşi nu m-am încumetat s-o întreb nimic. Ce credeţi că s-a întâmplat..... tâlharul i-a oferit cincisprezece ruble. «Iar dacă m-oi convinge, zice, că ai fost fată cinstită, am să-ţi mai dau pe deasupra patruzeci de ruble.» Chiar aşa i-a spus în faţă, fără pic de ruşine. Ea a dat să se repeadă la el, după cum mi-a povestit, dar el a îmbrâncit-o şi s-a încuiat în camera vecină, ba a mai pus şi zăvorul. Şi ţineţi seama că în clipa aceea, vă jur pe conşiinţa mea, aproape nu aveam ce mânca. După ce ne-am vândut şi scurta, aveam una căptuşită cu blană de iepure, ea s-a hotărât să dea un anunţ la gazetă cum că dă meditaţii la orice materie, şi la aritmetică: «Măcar treizeci de copeici, zice, tot or să-mi plătească pe oră». La urmă, ajunsesem până şi eu, maică, să mă îngrozesc de ea; nici nu mai vorbea cu mine, stătea ceasuri întregi la fereastră, cu ochii pironiţi la acoperişul de peste drum, şi deodată izbucnea: «Aş fi gata să spăl şi rufe, să sap pământul!» Doar atât striga şi bătea din picior. Unde mai pui că nu cunoşteam pe nimeni aici, aşa că nu aveam la cine să ne ducem: Ce-are să se aleagă de noi? mă tot gândeam, dar în faţa ei mă şi temeam să scot o vorbă. Într-o după masă a adormit, iar când s-a trezit, s-a uitat la mine, care şedeam pe cufăr fără să-mi iau ochii de la ea; deodată, s-a ridicat, s-a apropiat de mine, fără un cuvânt, şi m-a strâns tare de tot în braţe; şi atunci nu ne-am mai putut stăpâni, am izbucnit amândouă în plâns şi multă vreme am tot plâns aşa, îmbrăţişate. Era prima dată în viaţa ei când i s-a întâmplat una ca asta. Pe când stăteam îmbrăţişate, intră deodată Nastasia dumitale şi ne spune: «întreabă cineva de dumneavoastră, o cucoană vă caută». Asta s-a petrecut abia acum patru zile. Când doamna a intrat, am văzut că era cât se poate de bine îmbrăcată şi, deşi vorbea bine ruseşte, avea

parcă un accent nemțesc. «Dumneavoastră, zice, ați anunțat în gazetă că dați lecții.» Nici nu vă puteți închipui cum ne-am bucurat de venirea ei. Am poftit-o să se aşeze, ea ne-a zâmbit prietenos şi ne-a spus: «N-am venit pentru mine, zice, nepoată-mea are copii mici, zice, aşa că dacă vreți, poftiți la noi şi o să ne înțelegem». Ne-a dat şi adresa: lângă podul Voznesenski, numărul cutare, apartamentul cutare; apoi a plecat. Chiar în ziua aceea Olecika a alergat până acolo, dar, ce să vezi, după două ceasuri s-a întors înnebunită, a apucat-o şi o criză de nervi. Abia mai târziu mi-a povestit ce se întâmplase; «întreb, zice, pe portar, unde-i apartamentul numărul cutare, dar portarul, zice, s-a uitat lung la mine»: «Ce cauți dumneata acolo?» zice. A spus-o atât de ciudat, încât nu se putea să nu-ți dea de bănuit. Iar fata mea ştiți cât era de mândră, de nestăpânită. O scotea din sărite orice întrebare, orice mojicie. «Vezi-ți de drum», i-a zis portarul, arătându-i scara, apoi i-a întors spatele şi a plecat în cămăruța lui. Şi ce credeți, ea a intrat totuşi, şi cum a deschis uşa, s-a adunat în jurul ei o mulțime de femei: «Poftiți, poftiți!» şi tot numai femei, una mai sulemenită şi mai dezgustătoare decât alta, şi râd, cântă la pian şi se reped cu toate la ea şi încep s-o tragă înăuntru. «Eu am dat să plec, zice, dar nu era chip să scapi din mâinile lor.» Atunci s-a speriat, i s-au muiat şi picioarele, căci nu voiau cu nici un preț s-o lase să plece, căutau s-o încânte, s-o momească, au deschis şi o sticlă de porto, au tot îmbiat-o să bea. Dar ea nici nu voia să audă, tremura ca varga şi țipa cât o ținea gura: «Dați-mi drumul, lăsați-mă să plec!» A alergat la uşă, dar celelalte au împiedicat-o s-o deschidă, deşi ea urla din răsputeri; atunci s-a ivit cea care fusese la noi, s-a repezit ia Olea mea, a plesnit-o de două ori peste obraz şi a îmbrâncit-o pe uşă afară: «Nici nu meriți tu, zdreanță, nemernico, să ajungi într-o casă de lux!» Iar alta a strigat după ea, pe scară: «Singură ai venit la noi să te rogi, nemâncato, iacă, noi nu ne-am fi uitat la o prăpădită ca tine!» Toată noaptea aceea a avut friguri şi a aiurat, iar de dimineață s-a sculat cu ochii strălucind de febră şi nu-şi mai găsea locul: «Am s-o dau în judecată, am s-o dau în judecată!» Eu tăceam chitic, căci mă gândeam: Ce rost are, ce-ai să câştigi la judecată, ce poți dovedi? Ea umbla de colo până colo, frângându-şi mâinile, cu obrazul ud de lacrimi, dar cu buzele încleştate. Din clipa aceea s-a întunecat la față şi aşa a rămas până la sfârşit. Acum trei zile parcă s-a mai potolit; deşi nu scotea un cuvânt, părea mai liniştită. Dar iată

că tocmai în ziua aceea, pe la ora patru, am avut cinstea să primim vizita domnului Versilov.

Drept să vă spun, nu pot pricepe nici azi cum se face că Olea, atât de neîncrezătoare din fire, l-a ascultat cu atenție de la primul cuvânt. Ceea ce ne-a încântat pe amândouă mai mult decât orice era aerul lui serios, chiar aspru, vorba lui domoală, aşezată, purtarea lui atât de cuviincioasă, ba mai mult, chiar respectuoasă, dar nicidecum linguşitoare — din toate se vedea că omul venise cu intenții curate. «Eu, zice, am citit anunțul dumneavoastră în gazetă, dar nu l-ați întocmit cum se cuvine, domnişoară, aşa încât s-ar putea să vă şi dăuneze.» Şi a început să-i explice ceva, despre aritmetică, pare-mi-se, căci, drept să vă spun, n-am înțeles prea bine. Şi când mă uit la Olea mea, văd că se roşise toată şi parcă se înviorase: îl asculta cu luare-aminte, vorbea şi ea cu atâta plăcere (trebuie să fie un om tare deştept!), am auzit-o chiar mulțumindu-i. A întrebat-o despre toate cu de-amănuntul, şi pesemne că a trăit multă vreme la Moscova, căci o cunoştea până şi pe directoarea liceului. «Lecții am sa vă găsesc negreşit, zice, fiindcă cunosc multă lume şi aş putea să intervin pe lângă destule persoane influente, aşa încât, dacă ați dori chiar un post permanent, aş putea obține şi asta... dar, deocamdată, vă rog să mă iertați dacă îndrăznesc să vă pun deschis o întrebare: oare acum nu vă pot fi de folos cu nimic? Dacă mi-ați îngădui să vă fac un serviciu, zice, n-ar trebui să vă simțiți câtuşi de puțin îndatorată, ci, dimpotrivă, eu m-aş simți îndatorat. Dacă mi-ați da voie să vă împrumut nişte bani, de îndată ce veți găsi un post o să mi-i puteți restitui în cel mai scurt timp. Vă dau cuvântul meu de onoare că, dacă mai târziu aş fi vreodată la fel de strâmtorat ca dumneavoastră, iar dumneavoastră ați avea o situație bună, ați fi primul om căruia i-aş cere să mă ajute cât de cât. Aş trimite pe soția sau pe fiică-mea să vă ceară ajutor.» Nu țin minte cuvânt cu cuvânt ce-a spus, ştiu numai că în clipa aceea mi-au dat lacrimile, mai ales când am văzut că şi Olei îi tremurau buzele de recunoştință: «Dacă primesc, i-a răspuns ea, o fac numai fiindcă am încredere într-un om cinstit şi de omenie, care ar putea să-mi fie tată...» Tare frumos i-a mai răspuns, scurt şi demn: «Unui om de omenie», zice. După aceea, el s-a şi ridicat: «N-aveți nici o grijă, zice, am să vă procur negreşit lecții şi un post, chiar de azi am să mă ocup, cu atât mai mult cu cât aveți şi certificatele necesare...» Am şi uitat să vă spun că, încă de la început, de cum a intrat, Olea

i-a arătat certificatele ei de la şcoală, ei le-a cercetat, ba i-a mai pus şi o seamă de întrebări, ca să vadă ce ştie... «Ştii, mămico, mi-a spus Olea pe urmă, că m-a supus la un adevărat examen, rar întâlneşti un om atât de inteligent, atât de subțire şi de cult; nu te mai saturi vorbind cu el...» Strălucea toată de bucurie, zău aşa. Banii — căci ne lăsase şaizeci de ruble — rămăseseră pe masă. «Ia-i, mămico, zice, cum oi căpăta un post, prima noastră grijă o să fie să-i înapoiem cât mai repede, ca să-i dovedim că suntem şi oameni cinstiți, fiindcă binecrescute şi-a dat desigur seama că suntem.» Apoi a căzut pe gânduri şi deodată o aud oftând: «Ştii, mămico, îmi zice pe neaşteptate, dacă am fi fost nişte necioplite, poate că din mândrie nici n-am fi primit banii, dar chiar faptul că i-am primit este o dovadă de delicatețe, fiindcă astfel i-am arătat că avem deplină încredere în el, ca într-un om respectabil şi în vârstă, nu-i aşa?» Deşi pe mine nu m-a dus capul atât de departe, totuşi i-am răspuns: Fireşte, Olea, de ce să nu laşi pe un om nobil şi bogat să-şi facă pomană cu tine, când vezi că pe deasupra are şi inimă bună? Ea s-a încruntat la mine: «Nu, mămico, zice, eu n-am nevoie de pomana lui, eu nu prețuiesc decât *omenia* lui, zice, cât despre bani, cred că era mai bine să nici nu-i fi luat, mămico. Trebuie să ne mulțumim cu făgăduiala de a-mi găsi un post, oricâtă nevoie am avea de bani.» Păi, Olea, zic, suntem la aşa ananghie, că nu puteam să nu-i primim, i-am răspuns eu, zâmbind. Eram tare bucuroasă în sinea mea, dar n-a trecut nici un ceas, că Olea mi-a şi vârât un ghimpe în inimă: «Mămico, zice, deocamdată să nu te atingi de bani!» De ce? am întrebat-o. «Aşa», zice. Şi asta a fost tot ce-am putut scoate de la ea. Toată seara aceea a stat cu dinții încleştați, doar noaptea, trezindu-mă pe la ora unu, am auzit-o pe Olea foinduse-n pat: «Nici dumneata nu dormi, mămico?» zice. Nu, nu dorm, zic. «Oare nu crezi, zice, că a vrut să mă jignească?» Vai de mine, ce-ți veni? mă mir eu. «Ba aşa-i cu siguranță, zice: omul ăsta e un ticălos, zice, aşa că nu cumva să cheltuieşti o singură copeică din banii lui.» Aş fi vrut să vorbesc pe îndelete cu ea, chiar atunci, în pat, îmi dăduseră şi lacrimile, dar ea m-a oprit şi s-a întors cu fața la perete: «Taci, zice, lasă-mă să dorm!» A doua zi de dimineață nici nu mă puteam uita la ea, atât era de schimbată, şi tot timpul se învârtea prin odaie; şi nu ştiu dacă mă credeți ori ba, dar v-o spun ca înaintea lui Dumnezeu: fata nu mai era în toate mințile! Încă de atunci, de când au jignit-o în casa aceea

blestemată, i se tulburase sufletul... şi mintea. În dimineața aceea m-a pus pe gânduri. Mi-era groază să vorbesc cu ea: N-am s-o contrazic de fel, n-am s-o supăr cu nici un cuvânt, îmi ziceam. «Vezi, mămico, zice, că nu ne-a lăsat nici adresa lui?» Nu vorbi cu păcat, Olea, zic: nu l-ai ascultat chiar tu ieri fără să clipeşti, nu l-ai lăudat chiar tu, nu era cât pe-aci să te podidească şi lacrimile de recunoştință? Cum am spus asta, a scos un țipăt şi a bătut din picior: «Ce suflet josnic ai, zice, ce mentalitate învechită, se cunoaşte că ai crescut pe vremea iobăgiei!» Şi degeaba am încercat s-o liniştesc, că şi-a luat pălăria şi a țâşnit pe uşă afară. În timp ce strigam după ea, mă tot întrebam: unde-o fi fugind? Ea a alergat într-un suflet la biroul de informații şi, după ce a aflat adresa domnului Versilov, s-a întors: «Chiar azi, zice, chiar acum îi duc banii înapoi şi îi azvârl în obraz. Şi el a vrut să mă jignească, zice, ca şi Safronov (adică negustorul acela), numai că Safronov m-a jignit ca un bădăran, ca un necioplit ce este, pe când ăsta, ca un iezuit viclean.» Şi tocmai în momentul acela, spre nenorocirea noastră, a bătut la uşă domnul de ieri: «V-am auzit vorbind de Versilov, zice, şi vă pot da toate lămuririle despre el.» Cum a auzit numele lui Versilov, s-a şi repezit la el, ca scoasă din minți, şi a început să-i îndruge vrute şi nevrute; ascultam şi nu-mi venea să cred că tocmai ea, atât de tăcută, care nu schimbă un cuvânt cu nimeni, poate să-şi deschidă sufletul înaintea unui necunoscut! Obrajii îi ardeau, ochii îi scânteiau... Iar el o mai şi întărâta... «Aveți perfectă dreptate, domnişoară, zice. Versilov, zice, e întocmai ca generalii de pe aici pe care îi iau gazetele în zeflemea; câte un general de ăsta se găteşte cu toate decorațiile şi ia la rând guveranantele care dau anunțuri prin gazete, până ce-şi pune ochii pe câte una. Iar când nu găseşte ce-i trebuie, stă puțin de vorbă, promite marea şi sarea şi pleacă. Oricum, tot s-a distrat pe socotela fetei.» A izbutit s-o facă şi pe Olea să râdă cu hohote, numai că era un râs amar. Dar deodată văd că domnul acela îi ia mâna şi dă să şi-o pună pe inimă: «Află, domnişoară, zice, că eu nu sunt un coate-goale, dimpotrivă, am un capital frumuşel şi aş putea oricând să-i fac propuneri unei fete încântătoare ca dumneata, dar deocamdată mă mulțumesc să-i sărut mânuța asta drăgălaşă...» Şi-l văd cum se şi repede să i-o sărute. Ea a sărit ca arsă şi atunci n-am mai putut rabda nici eu şi amândouă l-am dat afară. Dar iată că spre seară Olea mi-a luat banii cu sila şi a plecat în grabă, iar când s-a întors mi-a spus: «Să ştii, mămico, zice, că m-am

răzbunat pe omul acela necinstit!» Of, Olea, Olea, îi zic, poate că ai dat norocului cu piciorul când ai jignit un om atât de nobil şi milostiv! Mi-era o ciudă pe ea de nici nu mi-am putut stăpâni lacrimile. Ea a început să strige la mine: «Nu vreau, nu-mi trebuie, chiar dacă ar fi omul cel mai cinstit de pe lume, nici atunci n-aş primi pomana lui! N-am nevoie nici măcar de compătimirea cuiva!» M-am culcat ca de obicei fără nici o presimţire. De câte ori nu m-am uitat la cuiul acela — care rămăsese în perete, după ce ai scos oglinda, dar niciodată, niciodată, nu mi-ar fi trecut prin cap una ca asta, nici aseară, nici înainte nu m-aş fi putut gândi, n-aş fi putut bănui una ca asta, n-aş fi crezut-o pe Olea în stare de asemenea faptă. Eu am avut întotdeauna un somn greu şi noaptea sforăi, pesemne că mi se urcă sângele la cap, iar uneori, când mi se strânge la inimă, strig prin somn; de câte ori nu m-a trezit biata Olea, zicându-mi: «Da adânc mai dormi, mămico, nici nu-i chip să te trezească omul la nevoie». Ce să fac, Olea, zic, dacă am un somn atât de greu? Pesemne că şi aseară oi fi început să sforăi aşa, şi când ea o fi văzut că am adormit tun, s-o fi ridicat fără nici o teamă. Cureaua aceea lungă era de la un geamantan, de o lună zăcea prin odaie şi chiar ieri dimineaţă mi-am zis că ar fi vremea s-o strâng, să nu mă mai tot împiedic de ea , iar scaunul desigur că l-o fi împins pe urmă cu piciorul, şi ca să nu facă zgomot când o cădea, a avut grijă să-l acopere cu fusta ei. Se vede că abia cu mult mai târziu, peste vreun ceas şi mai bine, m-am trezit şi eu. Olea! o strig .Trebuie că mi s-a părut mie ceva, de vreme ce am strigat-o în puterea nopţii: ori că nu am mai auzit-o răsuflând lângă mine, ori că oi fi zărit prin întuneric patul ei gol — ştiu numai că atunci când m-am ridicat brusc şi m-am repezit să-i pipăi aşternutul, am găsit patul gol şi perna rece. Mi-a stat inima în loc şi am rămas înlemnită, gata-gata să leşin şi parcă îmi luase Dumnezeu minţile. O fi ieşit, îmi zic, dar când mă apropii de uşă, o zăresc chiar pe ea stând în picioare în colţul de lângă pat. Am stat şi am privit-o, fără să scot un cuvânt, şi parcă se uita şi ea la mine, fără să facă vreo mişcare... Ce i-o fi venit să se urce pe scaun? îmi zic. Olea, îi şoptesc, speriată, Olea, mă auzi? Atunci m-am limpezit deodată la cap: m-am repezit spre ea cu mâinile întinse, am dat s-o prind în braţe, dar ea se legăna parcă, am mai încercat o dată s-o cuprind, dar iar s-a clătinat şi abia atunci am înţeles ceea ce nu voiam să înţeleg... Am vrut să strig, dar strigătul mi s-a oprit în gât. Of, Doamne, când mă

gândesc! Abia când am căzut grămadă, am scos în sfârşit un ţipăt...

— Ştii, Vasin, i-am spus eu de dimineaţă, pe la ora şase, dacă nu se amesteca Stebelkov al dumitale, poate că nu se întâmpla toată nenorocirea.

— Cine ştie, cred că tot s-ar fi întâmplat. E greu de judecat, în orice caz terenul era pregătit. E drept că uneori şi Stebelkov...

Nu-şi spuse gândul până la capăt, dar faţa i se schimonosi foarte urât. Pe la şapte plecă din nou undeva; părea că el se îngrijeşte de toate. Am rămas, în sfârşit, singur. Se şi luminase de ziuă. Simţeam o uşoară ameţeală. Tot timpul îl aveam înaintea ochilor pe Versilov, căci povestirea bătrânei îl făcea să apară în cu totul altă lumină. Ca să mă pot gândi mai în voie m-am întins pentru o clipă pe patul lui Vasin aşa cum eram îmbrăcat şi cu ghetele în picioare, fără intenţia de a dormi, dar pe nesimţite am aţipit. Am dormit dus aproape patru ore în şir; nimeni nu m-a trezit.

CAPITOLUL AL ZECELEA

Când m-am trezit, pe la ora zece şi jumătate, multă vreme nu mi-a venit să-mi cred ochilor: pe divanul pe care mă culcasem în seara precedentă şedea acum maică-mea împreună cu sărmana vecină, a cărei fată se spânzurase. Se ţineau de mână, vorbeau în şoaptă, probabil ca să nu mă deştepte, şi amândouă plângeau. M-am ridicat din pat şi m-am repezit la mama s-o sărut. Ea s-a luminat la faţă, m-a sărutat şi ea şi cu mâna dreaptă a făcut de trei ori semnul crucii peste capul meu. Dar înainte de a apuca să schimbăm vreun cuvânt, uşa s-a deschis şi a intrat Versilov urmat de Vasin. Mama s-a ridicat numaidecât şi a plecat luând-o pe vecină cu ea. Vasin mi-a strâns mâna, iar Versilov s-a aşezat într-un fotoliu fără să-mi spună nici un cuvânt. Era vădit că el şi cu mama se găseau acolo de câtva timp. Părea posomorât şi preocupat.

— Mai mult decât orice îmi pare rău, îi răspunse el răspicat lui Vasin, continuând fără îndoială o discuţie începută înainte, că nu m-am grăbit să aranjez totul încă aseară, căci poate nu s-ar fi întâmplat această nenorocire! Unde mai pui că aş fi avut şi timp. Nu era nici ora opt. Când

am văzut-o cum a fugit de la noi, am avut numaidecât intenția să mă țin după ea până aici şi să o conving că se înşală. Dar tocmai atunci a intervenit o chestiune neprevăzută şi urgentă pe care, de altfel, aş fi putut-o foarte bine amâna cu o zi... sau chiar cu o săptămână. Numai acest incident regretabil m-a împiedicat şi a stricat totul. Parcă a fost un făcut!

— Poate că tot n-ai fi izbutit s-o convingi; sigur e că şi fără intervenția dumitale mocneau şi clocoteau destule în sufletul ei, zise Vasin în treacăt.

— Ba nu, aş fi reuşit, sunt sigur că aş fi convins-o. Unde mai pui că-mi dăduse prin gând s-o trimit pe Sofia Andreevna în locul meu. Dar nu m-am oprit asupra lui şi mi-a ieşit numaidecât din cap. Numai Sofia Andreevna ar fi putut s-o înduplece şi biata fată ar fi rămas în viață. Nu, de acum înainte n-am să-i mai dau niciodată zor... cu binefacerile mele... De altfel, era prima oară când am încercat! Şi eu care-mi închipuisem că înțeleg tineretul de astăzi, că încă nu m-au depăşit vremurile! Dar, de! La noi, generațiile vechi au îmbătrânit şi au fost depăşite aproape înainte de a ajunge la maturitate. Fiindcă veni vorba, la noi există azi într-adevăr o mulțime de oameni care, din obişnuință, pretind că fac parte din tânăra generație, ceea ce era adevărat până ieri, fiindcă nu-şi dau seama că între timp au ajuns nişte vechituri.

— Cred că aici este o neînțelegere la mijloc, şi e cât se poate de limpede de unde provine, observă Vasin, prevăzător. Maică-sa spune că după ce fata a fost jignită cumplit într-un bordel, părea să-şi fi pierdut mințile. Dacă la asta mai adaugi situația ei şi faptul că şi înainte mai fusese jignită de negustorul acela.... Toate acestea puteau să se petreacă întocmai şi pe vremuri şi, după părerea mea, nu sunt câtuşi de puțin caracteristice tineretului din ziua de astăzi.

— E cam pripit tineretul de astăzi, ca să nu mai vorbim de faptul că nu prea înțelege realitatea, ceea ce e caracteristic pentru toate generațiile tinere din toate timpurile, dar mai cu seamă pentru cea de azi... Dar, ia spune, ce isprăvi a făcut pe aici domnul Stebelkov?

— Numai domnul Stebelkov e vinovat de toate, am intervenit eu deodată, dacă el nu s-ar fi amestecat, nu se întâmpla nimic: el a turnat gaz peste foc.

Versilov m-a ascultat fără să se uite la mine, iar Vasin s-a întunecat la față.

— Mă mai mustră conştiința şi pentru un amănunt

destul de ridicol, urmă Versilov tărăgănat, lungind vorbele ca şi până atunci. Mi se pare că, după obiceiul meu prost, mi-am îngăduit să vorbesc cu ea pe un ton destul de vesel, şi poate că mi-o fi scăpat şi vreun zâmbet uşuratic, de zeflemea, într-un cuvânt, socotesc că n-am fost destul de sever, de băţos şi de încruntat, trei însuşiri pe care, după câte ştiu, tânăra generaţie de azi pune mare preţ... În sfârşit, cred că i-am dat motive să mă socotească un Celadon[30] în căutare de aventuri.

— Ba dimpotrivă, am intervenit eu şi mai categoric, maică-sa susţine sus şi tare că i-ai făcut o impresie admirabilă tocmai datorită seriozităţii, ba mai mult, a expresiei dumitale grave şi cât se poate de sincere, după propriile ei cuvinte, însăşi răposata nu mai contenea cu laudele după ce ai plecat.

— Da-a? bâigui Versilov, aruncându-mi, în sfârşit, o privire. Păstrează dumneata hârtiuţa asta, cred că ar trebui predată autorităţilor, îi spuse el lui Vasin, întinzându-i un petic de hârtie. Acesta îl luă şi, văzând că-l privesc cu curiozitate, mi-l dădu să-l citesc. Era un bileţel de două rânduri mâzgălit cu creionul în grabă şi poate pe întuneric:

"Mămica mea scumpă, iartă-mă că îmi pun capăt zilelor înainte de a-mi face debutul în viaţă! A dumitale Olea, care te-a amărât de atâtea ori."

— Hârtia asta s-a găsit abia de dimineaţă, mă lămuri Vasin.

— Ciudată scrisorică! am exclamat eu, mirat.

— De ce o găseşti ciudată? mă întrebă Vasin.

— Cum poate cineva să se exprime cu atâta umor într-o asemenea clipă?

Vasin mă privi, nedumerit.

— Până şi umorul ei mi se pare ciudat, am continuat eu, ăsta-i un limbaj convenţional pe care-l folosesc liceenii între ei.... Cine mai îndrăzneşte să scrie într-o asemenea clipă şi într-o asemenea scrisoare adresată unei mame nefericite — şi după cât se vede, o iubea pe maică-sa: "Îmi pun capăt zilelor înainte de a-mi face debutul în viaţă!"

— Ce găseşti nepotrivit aici? întrebă Vasin, care tot nu se dumerise.

— Nu văd nici urmă de umor aici, spuse Versilov în cele din urmă, expresia, desigur, nu e tocmai fericită, şi nici nu se potriveşte cu situaţia, s-ar putea să provină, într-adevăr din limbajul convenţional al liceenilor, după cum spuneai, sau al

altei categorii de tineri, în orice caz are un iz de roman foileton; pesemne că răposata o folosea fără să-şi dea seama că e de prost gust şi, în orice caz, crede-mă că în această scrisoare sinistră a folosit-o cu toată candoarea şi seriozitatea.

— E cu neputinţă, doar a terminat liceul, şi încă cu medalia de argint.

— În cazul de faţă medalia de argint nu înseamnă nimic. Mulţi o capătă în ziua de azi!

— Iar te legi de tineret, zise Vasin, zâmbind.

— Ba nu, câtuşi de puţin, îi răspunse Versilov, ridicându-se de pe scaun şi luându-şi pălăria, dacă generaţia de azi nu se prea pricepe la literatură, în schimb posedă fără îndoială... alte calităţi, adăugă el cu o seriozitate neobişnuită. Ţine seama că ceea ce am spus se referă la "mulţi" şi nu la "toţi". Iacă, pe dumneata, bunăoară, nu te învinuiesc că nu ştii destulă literatură, sau că nu te exprimi literar, deşi eşti încă tânăr.

— Păi nici pe Vasin nu l-a supărat "debutul"! n-am putut eu răbda să nu-i atrag atenţia.

Versilov îi întinse în tăcere mâna lui Vasin, care-şi luă şi el şapca, pentru a-l însoţi, strigându-mi la plecare "la revedere". Versilov ieşi fără să mă bage în seamă. Nici eu nu mai aveam timp de pierdut: trebuia să-mi găsesc cu orice preţ o locuinţă, acum mai mult ca oricând! Pe mama n-am mai găsit-o la gazdă, plecase, luând-o cu ea şi pe biata vecină. Când am ieşit pe stradă, mă simţeam neobişnuit de vioi... Parcă atunci mi se isca în suflet un sentiment nou, înălţător. Şi unde mai pui că totul contribuia, ca prin minune, să mi-l întărească: din întâmplare, am găsit neaşteptat de repede o locuinţă cât se poate de potrivită, despre care am să vorbesc mai târziu, acum însă vreau să închei cu ceea ce este mai important.

Abia trecuse de ora unu, când m-am întors la Vasin ca să-mi iau geamantanul şi s-a nimerit să-l găsesc acasă. Când m-a văzut, a exclamat cu o veselie sinceră:

— Ce bine îmi pare că ai venit la timp, tocmai mă pregăteam să plec! Pot să-ţi aduc la cunoştinţă un fapt care, desigur, te va interesa foarte mult.

— Sunt convins! am strigat eu.

— Ia te uită! Niciodată nu te-am văzut atât de vioi. Spune-mi, dumneata nu ştii nimic despre o anumită scrisoare care se afla la Kraft şi pe care Versilov a izbutit ieri să pună

mâna? O scrisoare în legătură cu procesul de moştenire pe care l-a câştigat ieri? Scrisoarea este un fel de testament, în care răposatul lasă cu privire la averea lui dispoziții contrare hotărârii de ieri a tribunalului. Pare-se că scrisoarea a fost scrisă demult. Dar, ce mai tura-vura, eu nu ştiu exact ce conține, de aceea te şi întreb pe dumneata

— Cum să nu ştiu! Doar de aceea m-a şi chemat la el Kraft acum trei zile, ştii, când am părăsit societatea aceea, ca să-mi dea scrisoarea, iar eu i-am predat-o ieri lui Versilov.

— Într-adevăr?... Aşa bănuiam şi eu. Închipuieşte-ți, chestiunea aceea de care a pomenit adineauri Versilov — chestiunea care l-a împiedicat să vină până aici aseară ca să stea de vorbă cu fata — a fost provocată numai de această scrisoare. Încă aseară, Versilov s-a dus drept la avocatul familiei Sokolski şi i-a predat scrisoarea, declarând că renunță la întreaga moştenire pe care i-o atribuise tribunalul, în momentul de față declarația lui a şi fost legalizată. Prin actul acela, Versilov nu donează averea prinților, ci recunoaşte dreptul lor deplin la această moştenire.

Am înmărmurit, dar în acelaşi timp eram entuziasmat. La drept vorbind, fusesem pe deplin convins că Versilov va distruge scrisoarea; mai mult, deşi îi declarasem lui Kraft că ar fi o dovadă de ticăloşie, deşi mi-o repetasem şi mie însumi, cât timp şezusem la cârciumă, spunându-mi în sinea mea că "eu venisem la un om cinstit, nu la un ticălos", în adâncul sufletului, aproape fără să mi-o mărturisesc, socoteam că aşa şi trebuia să procedeze, că singura soluție era distrugerea documentului. Cu alte cuvinte, mi se părea un gest cât se poate de firesc. Chiar dacă după aceea l-aş fi învinovățit pe Versilov, aş fi făcut-o dinadins, de formă, numai pentru a mă arăta superior lui şi a-mi păstra curajul de a-l judeca. Acum însă, auzind de renunțarea eroică a lui Versilov, am fost cuprins de un entuziasm sincer, fără rezerve, căindu-mă şi ruşinându-mă de cinismul şi de imoralitatea mea; deodată, l-am ridicat pe Versilov cu mult deasupra mea, la o înălțime de neatins şi, de bucurie, eram gata să-i sar de gât lui Vasin.

— Ce om! Ce om admirabil! Cine ar mai fi în stare de una ca asta? am strigat eu, încântat.

— Sunt de aceeaşi părere: foarte puțini oameni ar fi făcut-o... şi, fără îndoială că gestul lui e cu totul dezinteresat...

— "Dar"... spune-ți gândul până la capăt, Vasin, căci simt că ai o anumită rezervă, aşa-i?

— Da, fireşte, există şi un "dar": după mine, gestul lui Versilov e cam pripit şi mai nesincer decât s-ar părea, zise Vasin, zâmbind.

— Crezi că e nesincer?

— Da. Se simte parcă dorința de a se înălța pe un piedestal, în orice caz, cred că putea să facă un act de dreptate, fără să se nedreptățească pe sine. Dacă nu chiar jumătate, fără îndoială că măcar o parte din moştenire i s-ar fi cuvenit, oricât de scrupulos ai analiza problema, cu atât mai mult cu cât documentul n-avea prea mare importanță juridică, mai ales după ce Versilov câştigase procesul. Până şi avocatul părții adverse, cu care am vorbit adineauri, e de aceeaşi părere. Gestul lui ar fi rămas la fel de frumos, aşa că, numai din orgoliu, dintr-un capriciu, a recurs la o soluție extremă. Clar e că domnul Versilov s-a înfierbântat, s-a pripit şi el însuşi a recunoscut adineauri că ar fi putut să mai aştepte o săptămână.

— Află, Vasin, că eu nu pot să nu fiu de părerea dumitale. Dar... o prefer pe a mea! Îmi place mai mult aşa!

— Depinde de gust. La urma urmei, dumneata m-ai stârnit, altfel aş fi tăcut.

— Chiar dacă s-a gândit la "piedestal", tot îl aprob! am urmat eu. Oricum ai lua-o, "piedestalul" nu e un lucru de disprețuit. La urma urmei, acest "piedestal" nu-i decât un "ideal", crezi oare că e de preferat un suflet lipsit de ideal, cum sunt astăzi atâtea? Chiar dacă omul are un ideal puțin deformat, tot e bine că-l are! Cred că şi dumneata gândeşti la fel, dragul meu, scumpul meu Vasin! Îmi dau seama, fireşte, că m-am cam avântat, dar dumneata totuşi mă înțelegi. Altfel nici nu mi te-aş putea închipui, Vasin. În orice caz, dragă Vasin, te îmbrățişez şi te sărut.

— De bucurie?

— Şi încă ce bucurie! Căci omul acesta "mort a fost şi a înviat, pierdut a fost şi s-a aflat!" Vasin, află că sunt un mic nemernic şi nu merit un prieten ca dumneata. Ți-o mărturisesc, fiindcă în anumite momente sunt cu totul altfel, mai bun şi mai profund. Ți-o mai spun, fiindcă acum trei zile te-am copleşit cu laude (am făcut-o numai fiindcă alții mă nedreptățiseră şi mă umiliseră), ca apoi să te urăsc două zile la rând! Chiar în noaptea aceea mi-am jurat să nu pun niciodată piciorul la dumneata, şi ieri dimineață am venit aici numai de ciudă, mă înțelegi: *de ciudă.* Uite, am stat pe scaunul acesta şi te-am judecat aspru, pe dumneata, camera

dumitale, fiecare carte de pe masă, până şi pe gazda dumitale. Am căutat să te pun într-o lumină cât mai urâtă, ca să pot râde de dumneata...

— N-are rost să-mi spui toate astea...

— Aseară, când am dedus dintr-o singură frază a dumitale că nu înțelegi femeile, m-am bucurat că ți-am surprins această lipsă, iar astăzi, când am văzut că n-ai prins figura cu "debutul", iar m-am bucurat grozav, şi numai fiindcă la început te lăudasem din cale-afară...

— Te cred, e de înțeles! exclamă Vasin în cele din urmă (zâmbise tot timpul, fără să se mire câtuşi de puțin de cuvintele mele). Păi aşa se întâmplă întotdeauna, şi aproape oricui, asta-i prima reacție şi cea mai firească; numai că nimeni nu mărturiseşte — de altfel, nici n-are rost s-o mărturiseşti, fiindcă trece în orice caz şi n-are nici un fel de urmări.

— Cum, toată lumea reacționează aşa? Tuturor li se întâmplă aşa? Şi-o spui atât de liniştit? Păi, cu o asemenea mentalitate nu se poate trăi!

— După părerea dumitale: *Decât meschine adevăruri, Mai bună-i amăgirea ce ne-nalță*{31}?

— Întocmai! am exclamat eu. Aceste două versuri sunt o axiomă, un adevăr sfânt!

— Nu mă încumet să judec dacă conțin un adevăr sau nu. Pesemne că adevărul se află cam totdeauna undeva la mijloc: adică într-un caz versurile acestea exprimă un adevăr de netăgăduit, iar în altul, o minciună. Dar un lucru ştiu sigur: că această idee va forma încă multă vreme unul dintre principalele obiecte de discuție între oameni. În orice caz, bag de seamă că acum îți vine să joci de bucurie. N-ai decât: mişcarea face bine organismului; în ceea ce mă priveşte însă, tocmai azi dinineață s-a nimerit să fiu copleşit de treburi... aoleu, am şi întârziat stând la taifas cu dumneata.

— Uite că plec, o şterg chiar acum! Dar mai înainte vreau să-ți spun un cuvânt, am strigat eu, înşfăcându-mi geamantanul, dacă şi acum "ți-am sărit de gât", am făcut-o numai fiindcă de cum am intrat pe uşă mi-ai comunicat vestea cu atâta plăcere sinceră, şi "te-ai bucurat" că te-am găsit acasă, şi asta în ciuda discuției despre "debut"; după o primire atât de spontană, "inima mea tânără" s-a întors din nou spre dumneata. Ei, şi-acum te las. Rămâi cu bine. Am să caut să vin cât mai rar pe aici, tocmai fiindcă țin să-ți fac o plăcere, şi-ți citesc în ochi că nu mă înşel. De altfel, pentru

amândoi va fi mai bine aşa...

Şi tot flecărind, cu vocea sugrumată de bucurie, mi-am târât geamantanul până la uşă şi am pornit cu el spre noua mea locuință. Ceea ce mă încânta îndeosebi era că adineauri Versilov fusese fără îndoială supărat pe mine, dovadă ca nu-mi spusese nici un cuvânt şi nici nu mă privise. După ce mi-am dus geamantanul acasă, am alergat într-un suflet la bătrânul prinț. Mărturisesc că în ultimele două zile îi simțeam chiar lipsa. Şi apoi, nu se putea să nu fi aflat despre gestul lui Versilov.

Eram sigur că bătrânul se va bucura mult de venirea mea, de aceea jur că şi fără întâmplarea cu Versilov, tot aş fi trecut pe la el. Până atunci mă oprise doar gândul că aş putea s-o întâlnesc pe Katerina Nikolaevna; acum însă nu mă mai temeam de nimic.

De bucurie, bătrânul m-a strâns în brațe.

— Ei, ați auzit de Versilov? Ce spuneți de el? am intrat eu direct în subiectul care mă interesa.

— *Cher enfant,* dragul meu prieten, este un gest admirabil, atât de nobil, că până şi Kilian (funcționarul acela de jos) a rămas uluit! Ce-i drept, e cam nesocotit, dar sublim, cu adevărat eroic! Un om care respectă un ideal merită toată admirația!

— Nu-i aşa? Nu-i aşa? În privința aceasta am fost întotdeauna de aceeaşi părere cu dumneavoastră.

— Dragul meu, noi ne înțelegem în toate privințele. Dar de ce n-ai mai venit de atâta vreme? Aveam de gând să vin chiar eu după tine, dar nu ştiam unde să te caut... Oricum, la Versilov nu mă puteam duce... Deşi acum, după ultimele întâmplări... Ştii, dragul meu, mie mi se pare că în felul acesta cucerea şi femeile, fără îndoială că prin asemenea însuşiri...

— Fiindcă veni vorba, ca să nu uit, țin să vă povestesc ceva. Ieri, un măscărici de cea mai proastă calitate l-a ocărit în fața mea pe Versilov, numindu-l "profetul muierilor". Cum vă place expresia? Am reținut-o ca să v-o reproduc...

— "Profetul muierilor"! *Mais... c'est charmant*{32}! Ha ha! Şi i se potriveşte de minune, adică... nu i se potriveşte de loc, voiam să zic... Dar expresia în sine e straşnică... mai bine zis e o prostie, totuşi...

— Nu-i nimic, lăsați, nu trebuie să vă simțiți stingherit, luați-o numai drept o vorbă de duh!

— În cazul acesta e admirabilă. Să ştii că e plin de tâlc...

În fond, e cât se poate de adevărat! Adică... poate n-ai să mă crezi... Într-un cuvânt vreau să-ți destăinui un mic secret. O mai ții minte pe Olimpiada, fata aceea pe care ai întâlnit-o aici deunăzi? Poate că n-ai să mă crezi, dar şi ei i-a căzut cu tronc Andrei Petrovici, ba mai mult, şi-a şi pus ochii pe el...

— Ei şi! Dar cu asta nu se mulțumeşte? am strigat eu indignat, dând cu tifla.

— *Mon cher,* nu striga, ține-ți firea, deşi poate ai dreptate din punctul tău de vedere. *A propos,* prietene, ce te-a găsit data trecută, când a intrat pe uşă Katerina Nikolaevna? Erai atât de palid şi te clătinai pe picioare, de-am crezut că eşti gata să leşini... Am vrut să mă reped să te prind în brațe.

— Nu-i momentul să vorbim despre asta. Ce mai încolo, încoace, m-am fâstâcit şi atâta tot. Aveam şi motive...

— Şi acum ai roşit.

— Ei, şi dumneavoastră! De ce faceți atâta caz dintr-o nimica toată?! Doar ştiți prea bine că între ea şi Versilov este o mare duşmănie... Şi apoi, mai sunt şi altele, aşa că era firesc să mă tulbure prezența ei. Dar să lăsăm discuția asta pe altă dată.

— S-o lăsăm, s-o lăsăm! Nici mie nu-mi face plăcere să vorbesc despre toate astea... Drept să-ți spun, mă simt foarte vinovat față de fiică-mea. Şi unde mai pui că ți-am şi bârfit-o o dată, dacă îți mai aminteşti... Dar e bine să uiți asta, dragul meu... Îmi spune inima că şi ea are să-şi schimbe părerea despre tine... Iată că a sosit şi prințul Serioja!

Chiar atunci intră pe uşă un ofițer tânăr şi chipeş. Îl vedeam pentru prima oară şi nu-mi puteam lua ochii de la el. Spuneam că e chipeş numai fiindcă aşa îl socotea toată lumea, deşi fața lui tânără, cu trăsături regulate, nu era câtuşi de puțin atrăgătoare. Țin să arăt că de la început, din prima clipă, mi-a făcut această impresie, care nu m-a părăsit niciodată. Era uscățiv, foarte bine făcut, cu părul castaniu-deschis, cu obrazul neted şi proaspăt, deşi cam gălbui, şi cu o expresie energică. Avea ochi foarte frumoşi, întunecați şi o privire cam aspră, chiar şi atunci când era cât se poate de liniştit. Totuşi, expresia lui hotărâtă şi energică te respingea tocmai fiindcă simțeai că o câştigase prea uşor, fără nici o sforțare. De altfel, mi-e greu să redau exact ce simțeam... Desigur că fața lui, de obicei atât de aspră, căpăta uneori pe neaşteptate o expresie uimitor de blândă, de prietenoasă, chiar duioasă; şi lucrul cel mai ciudat e că schimbările erau incontestabil spontane, sincere. Numai această spontaneitate,

această sinceritate îl făceau simpatic .Vreau să mai atrag atenția asupra unei trăsături de-a lui; în ciuda expresiei blânde şi sincere, fața lui nu era niciodată veselă, şi chiar atunci când râdea cu hohote, din toată inima, simțeai că inima lui nu se lasă niciodată în voia unei veselii adevărate, uşoare şi limpezi... Dar e teribil de greu să faci portretul cuiva. Eu nu mă pricep de fel. Bătrânul prinț, după obiceiul lui prostesc, s-a şi repezit să ne facă cunoştință.

— Acesta e tânărul meu prieten Arkadi Andreevici (iar Andreevici!) Dolgoruki.

Prințul cel tânăr s-a întors numaidecât spre mine cu o expresie exagerat de politicoasă, deşi se vedea că nu auzise niciodată de mine.

— Este... rudă cu Andrei Petrovici, mormăi prințul meu cel buclucaş. (Cum te mai scot din sărite uneori aceşti bătrânaşi cu metehnele lor!) Tânărul prinț ghici numaidecât despre ce era vorba.

— Aha! Am auzit de foarte multă vreme... bâigui el în grabă. Am avut marea plăcere de a face cunoştință anul trecut la Luga cu surioara dumitale, Lizaveta Makarovna... Şi ea mi-a vorbit de dumneata...

M-am mirat când i-am văzut fața luminată de o sinceră plăcere.

— Dați-mi voie, am bolborosit eu, ducându-mi amândouă mâinile la spate, trebuie să vă mărturisesc sincer, şi îmi pare bine că e şi scumpul nostru prinț de față că până de curând, mai exact, până ieri, doream grozav să vă întâlnesc, însă din cu totul alte motive decât vă închipuiți. V-o spun deschis, oricât v-ar mira acest lucru. Pe scurt, voiam să vă provoc la duel pentru jignirea pe care i-ați adus-o lui Versilov la Ems, acum un an şi jumătate. Deşi mă temeam că poate nu veți primi să vă bateți în duel cu mine, pe motiv că nu sunt decât un licean, un minor şi un neisprăvit, eram totuşi hotărât să vă trimit martori, fără să-mi pese de felul cum veți privi acest lucru şi de ceea ce veți face... Şi recunosc că nici acum n-am renunțat la intenția mea.

Bătrânul prinț mi-a spus mai târziu că izbutisem să țin cu multă demnitate acest discurs.

Pe fața prințului Serghei s-a întipărit o sinceră tristețe.

— Îmi pare rău că m-ai întrerupt şi nu m-ai lăsat să vorbesc până la capăt, îmi răspunse el grav. Dacă primele cuvinte pe care ți le-am adresat erau pornite din inimă, asta se datoreşte tocmai adevăratelor sentimente pe care le

nutresc astăzi față de Andrei Petrovici. Din păcate, nu pot să-ți înfățişez acum situația sub toate aspectele, dar îți dau cuvântul meu de onoare că e mult de când mă căiesc din suflet de penibila mea ieşire de la Ems. Încă înainte de a mă întoarce la Petersburg eram hotărât să-i dau orice satisfacție lui Andrei Petrovici, cu alte cuvinte să-i cer de-a dreptul iertare, lăsându-l să aleagă unde şi sub ce formă. Dar m-au oprit motive puternice, de ordin superior. Faptul că ne judecam n-ar fi influențat câtuşi de puțin hotărârea mea. Purtarea lui de ieri față de mine m-a zguduit însă până în adâncul sufletului şi, crede-mă, nici până acum nu mi-am venit în fire. Dar iată că trebuie să vă aduc la cunoştință un fapt extrem de important, de aceea am şi venit la prinț; acum trei ore, adică exact în momentul când Andrei Petrovici redacta actul împreună cu avocatul, s-a prezentat la mine un martor din partea lui, care mi-a transmis o provocare la duel... da, o provocare după toate regulile, ca urmare a incidentului de la Ems...

— V-a provocat la duel?! am strigat eu, simțind cum îmi ard ochii şi cum îmi năvăleşte sângele în obraz.

— Da. Am acceptat numaidecât să mă bat, dar înainte de duel vreau să-i trimit o scrisoare în care să-i arăt cum privesc astăzi purtarea mea de atunci şi cât de tare mă mustră conştiința din pricina acelei greşeli îngrozitoare... fiindcă totul n-a fost decât o neînțelegere, o greşeală regretabilă, cumplită! Țin să-ți atrag atenția asupra faptului că, fiind în armată, mă expuneam unui risc serios: o astfel de scrisoare trimisă înainte de duel mi-ar fi atras oprobriul public, înțelegi situația? Cu toate astea, acum eram hotărât să-i trimit scrisoarea, dar n-am apucat, fiindcă la un ceas după vizita martorului său am primit de la el un bilet în care mă ruga să-l iert că mă tulburase şi să uit că mă provocase la duel, adăugând că regretă acest "moment de slăbiciune şi de egoism", după propriile lui cuvinte. Astfel mi-a uşurat el însuşi situația şi acum nimic nu mă mai împiedică să-i trimit scrisoarea. Nu i-am expediat-o încă, fiindcă voiam să mă mai sfătuiesc într-o privință cu prințul, de aceea am şi venit la el... Crede-mă, conştiința m-a mustrat atât, încât am suferit poate mai mult decât oricine... Te mulțumeşti cu această explicație, Arkadi Makarovici? Cel puțin deocamdată... Îmi faci cinstea să crezi în deplina mea sinceritate?

Izbutise într-adevăr să mă dezarmeze; nu mă puteam îndoi de buna lui credință, deşi mi-l închipuisem cu totul

altfel. Şi apoi întreaga situaţie era neaşteptată. Am bolborosit ceva drept răspuns şi i-am întins amândouă mâinile; el mi le-a strâns cu bucurie. Pe urmă l-a luat pe prinţ deoparte şi au stat de vorbă vreo cinci minute, în dormitor.

— Dacă ai vrea să-mi faci o plăcere deosebită, îmi spuse el tare şi apăsat, în momentul când ieşea din dormitorul prinţului, atunci vino acum cu mine să-ţi arăt scrisoarea pe care vreau să i-o trimit neîntârziat lui Andrei Petrovici şi totodată scrisoarea lui către mine.

Am primit cât se poate de bucuros. Bătrânul prinţ se tot învârtea în jurul meu, şi înainte de a mă petrece până la uşă m-a chemat şi pe mine o clipă în dormitorul lui.

— *Mon ami,* sunt nespus de încântat, sunt fericit... dar despre toate astea o să mai vorbim altă dată. *A propos,* în geanta mea de colo ai să găseşti două scrisori. Pe una trebuie s-o înmânezi personal şi să dai unele explicaţii, iar cealaltă e către bancă, şi poate că nici acolo n-ar strica să te duci chiar dumneata...

Şi astfel mi-a încredinţat două sarcini chipurile urgente şi care cereau cică o deosebită atenţie, precum şi osteneală, într-adevăr, trebuie să mă urc în trăsură, să mă duc până acolo, să predau scrisorile, să cer o semnătură şi aşa mai departe.

— Aha, văd că recurgeţi la şiretlicuri! am strigat eu luând scrisorile. Sunt convins că totul nu-i decât o invenţie, că nu-i vorba de nici o treabă serioasă, şi că dinadins aţi scornit aceste două însărcinări, ca să-mi dovediţi că îndeplinesc o slujbă la dumneavoastră şi că nu primesc banii de pomană!

— *Mon enfant,* îţi jur că te înşeli, că e vorba de două treburi cât se poate de urgente... *Cher enfant!* strigă el deodată grozav de înduioşat, scumpul meu băiat! (îmi puse amândouă mâinile pe cap.) Te binecuvintez pe tine şi soarta care te-a adus în casa mea... Să fim întotdeauna cu inima la fel de curată ca astăzi... Să fim cât mai buni şi mai generoşi... Să iubim tot ce-i frumos şi înălţător... Sub orice formă s-ar ivi... Ei, *enfin... enfin, rendons grâce... et je te bénis*[33]*!*

Se întrerupse şi începu să plângă pe umărul meu. Mărturisesc că era cât pe-aci să mă podidească şi pe mine lacrimile, în orice caz, l-am îmbrăţişat din toată inima pe bătrânul meu zănatic. Ne-am sărutat cu foc.

Prinţul Serioja (adică prinţul Serghei Petrovici, după cum am să-l şi numesc pe viitor) m-a dus cu trăsura lui

eleganta până la el acasă, unde m-a uimit în primul rând luxul în care trăia. N-aş putea spune că locuința era prea fastuoasă, ci mai degrabă "o casă de oameni care se respectă", cu odăi mari, înalte şi luminoase (de fapt, n-am fost decât în două căci celelalte aveau uşile închise) iar mobila, deşi nu era de cel mai pur stil *Versailles* sau *Renaissance,* era totuşi capitonată, confortabilă, pretutindeni domnea belşugul şi buna calitate se observa la toate: la covoare, la lemnul sculptat, la statuete. Şi când te gândeşti că toată lumea spunea despre familia Sokolski că e săracă şi că n-are o lețcaie. Totuşi îmi ajunsese la ureche că prințul trăia pe picior mare şi aici, şi la Moscova, şi pe vremuri, la regiment, şi la Paris, că pe deasupra mai era şi cartofor şi se înglodase în datorii. Eu, în schimb, purtam o haină mototolită, ba încă şi plină de fulgi, fiindcă dormisem, îmbrăcat, iar cămaşa n-o schimbasem de patru zile. De altfel, haina nu era chiar ponosită, dar când m-am trezit în casa prințului, mi-am adus aminte de sfatul lui Versilov de a-mi comanda un costum ca lumea.

— Închipuie-ți că din pricina unei fete care s-a sinucis nici nu m-am dezbrăcat astă-noapte, am spus eu în treacăt, cu un aer distrat, şi cum am citit pe fața lui că povestea îl interesează, i-am istorisit-o pe scurt. Totuşi, era vădit că scrisoarea îl preocupa în primul rând. Mă intriga mai ales faptul că adineauri, când îi declarasem fățiş că voiam să-l provoc la duel, nu zâmbise şi nici măcar un muşchi nu-i tresărise pe față. Cu toate că aş fi ştiut eu să-i tai pofta de râs, mi se părea o atitudine ciudată din partea unui om de categoria lui. Ne-am aşezat de o parte şi de alta a unei mese de scris care se găsea în mijlocul camerei şi el mi-a dat să citesc scrisoarea către Versilov, gata transcrisă pe curat. Cuprindea aproape tot ce-mi spusese la bătrânul prinț şi era chiar scrisă cu căldură. E drept, nu ştiam încă ce să cred despre sinceritatea lui vădită şi despre pornirile lui bune, totuşi începeam să nu le mai pun la îndoială, fiindcă, la urma urmei, n-aveam nici un motiv. Oricum ar fi fost omul acesta şi orice mi s-ar fi povestit despre el, putea să aibă totuşi înclinații bune. Mi-a arătat şi ultimul bilet al lui Versilov, numai de şapte rânduri, în care acesta îşi retracta provocarea. Deşi scris negru pe alb despre "slăbiciunea" şi "egoismul" său, tonul general al scrisorii era mai degrabă arogant... sau mai bine zis tot gestul lui trăda un oarecare dispreț — părere pe care am păstrat-o, de altfel, pentru mine.

— Dar dumneata de ce crezi că a făcut retractarea? am întrebat eu. Desigur că nu de frică?

— Fireşte că nu, îmi răspunse prinţul zâmbind, dar zâmbetul lui era foarte grav şi în general părea din ce în ce mai preocupat. Ştiu prea bine că este un om curajos. Aici e desigur vorba de altceva, el are un fel al lui de a privi lucrurile... o mentalitate deosebită...

— Fără îndoială, l-am întrerupt eu cu însufleţire. Un oarecare Vasin susţine că şi prin faptul că n-a tăinuit scrisoarea şi că a renunţat la moştenire, n-ar fi urmărit decât "să se ridice pe un piedestal"... După mine, asemenea lucruri nu se fac de ochii lumii, ci dintr-un imbold puternic al conştiinţei.

— Îl cunosc foarte bine pe domnul Vasin, spuse prinţul în treacăt.

— Ah da, trebuie să vă fi întâlnit la Luga.

Ne-am privit deodată şi mi-aduc aminte că am roşit puţin, sau poate mi s-a părut. În orice caz, el a întrerupt discuţia, deşi eu aveam mare chef de vorbă. Cum nu-mi ieşea din cap o anumită întâlnire din ajun, mă simţeam ispitit să-i pun câteva întrebări, dar nu ştiam cum să încep. Şi aşa eram destul de stingherit, mă uimea buna lui creştere, politeţea lui desăvârşită şi totodată spontană, firească — într-un cuvânt acea educaţie mondenă, care în "lumea lor" se capătă încă din leagăn. În scrisoarea lui surprinsesem două greşeli grosolane de gramatică. În general, când am de-a face cu astfel de oameni, nu mă port niciodată umil, ci dimpo-trivă, devin exagerat de băţos, ceea ce poate că-mi şi strică uneori, în cazul de faţă eram şi mai băţos ca de obicei, fiindcă-mi ştiam haina plină de fulgi şi aveam impresia că făcusem o gafă, arătându-mă prea familiar... Băgasem de seamă că uneori prinţul mă privea pe furiş cu foarte multă stăruinţă.

— Ia spune, prinţule, am izbucnit eu pe neaşteptate, oare în sinea dumitale nu ţi se pare caraghios că un "mucos" ca mine a vrut să te provoace la duel şi încă pentru o jignire adusă altuia?

— Doar e foarte normal ca cineva să se simtă jignit când tatăl său a fost jignit. Nu, nu găsesc că e caraghios.

— Aşa socotesc şi eu... Totuşi poate părea tare caraghios... vreau să spun unora, nu mie. Mai ales că eu mă numesc Dolgoruki. Dacă nu-mi spui însă adevărul, sau încerci să-l îndulceşti dintr-o falsă politeţe, pe care ţi-o impune educaţia dumitale mondenă, oare nu înseamnă că mă

înşeli în toate privințele?

— Nu. Gestul dumitale nu mi se pare câtuşi de puțin caraghios, repetă el foarte grav, cum s-ar putea să nu simți că-ți curge în vine sângele tatălui dumitale?... E adevărat că eşti încă tânăr şi... după câte ştiu... înainte de majorat n-ai dreptul să te bați în duel, aşadar... după toate regulile, nici altul n-are dreptul să primească provocarea unui minor... Dar asta încă n-ar fi nimic, singurul argument serios pe care ți l-aş putea da ar fi următorul: atunci când provoci pe cineva la duel pentru o jignire adusă altuia, fără ştirea celui în cauză, nu înseamnă oare că îți manifeşti dispreţul față de el?

În momentul acesta discuția noastră a fost întreruptă de un lacheu, care a intrat să-i comunice prințului ceva. Când l-a văzut prințul, care pesemne îl aştepta, s-a ridicat brusc şi s-a apropiat repede de el, aşa că lacheul i-a vorbit aproape în şoaptă fără ca eu să pot desluşi ce-i spune.

— Te rog să mă ierți, mă întorc într-o clipă, îmi spuse prințul şi ieşi.

Când am rămas singur, am început să mă plimb prin cameră, dus pe gânduri. Oricât s-ar părea de ciudat, pe de o parte prințul mi-era simpatic, iar pe de altă parte îl găseam foarte antipatic. Avea ceva — ce anume n-aş putea defini precis — care îmi repugna. "Dacă într-adevăr nu râde de mine, înseamnă fără îndoială că e un om foarte cumsecade, dacă ar râde însă, atunci... poate l-aş socoti mai inteligent...", iată gândul ciudat care mi-a trecut prin cap. M-am apropiat de masă şi am citit încă o dată scrisoarea lui către Versilov. De preocupat ce eram, nu mi-am dat seama cum trece timpul, iar când mi-am amintit de prinț, am constatat că, deşi plecase pentru o clipă, lipsea de cel puțin un sfert de oră. Asta m-a cam tulburat şi, după ce am făcut câțiva paşi prin cameră, mi-am luat pălăria cu gândul să ies, să caut pe cineva şi să-l trimit după prinț, iar când acesta va veni, să-mi iau numaidecât rămas bun de la el, pe motiv că aş avea treabă şi că nu-l mai pot aştepta. Mi se părea soluția cea mai onorabilă, fiindcă mă cam sâcâia gândul că prințul, lăsându-mă singur atâta timp, mă desconsidera.

Încăperea în care mă găseam avea două uşi aşezate la extremitățile aceluiaşi perete şi amândouă erau închise. Cum uitasem pe care din ele am intrat, şi mai ales fiindcă eram foarte distrat, am deschis una la întâmplare, pe cea care dădea într-o cameră lungă şi îngustă, unde, spre surprinderea mea, am văzut-o pe soră-mea, Liza, şezând pe o

canapea. Era singură şi desigur aştepta pe cineva. Înainte de a apuca să-mi exprim mirarea, am auzit deodată glasul prinţului, care, îndreptându-se spre birou, vorbea în gura mare cu cineva. Am închis repede uşa, aşa că prinţul, care intra tocmai pe cealaltă, n-a observat nimic. Îmi amintesc că a-nceput să se scuze, pomenindu-mi ceva de o oarecare Anna Feodorovna... Eu, însă, eram atât de tulburat şi de buimăcit, încât aproape nici n-am înţeles ce-mi spunea, şi după ce i-am îngăimat că trebuie să mă întorc numaidecât acasă, am plecat ostentativ, cât am putut mai repede. Prinţul, care era atât de binecrescut, trebuie să fi rămas desigur intrigat de purtarea mea. M-a petrecut până în vestibul vorbindu-mi tot timpul, dar eu nu i-am răspuns şi nici nu m-am uitat la el.

Când am ajuns afară, am luat-o la stânga şi am pornit-o razna pe străzi. Nu puteam să-mi adun gândurile. Mergeam agale şi trebuie să fi umblat destul de mult, cel puţin vreo cinci sute de paşi, când am simţit deodată că cineva mă bate uşor pe umăr. M-am întors şi am dat cu ochii de Liza: mă ajunsese din urmă şi mă bătuse uşor cu umbrela pe umăr. Ochii îi străluceau şi în ei se citea o mare veselie, amestecată cu un pic de şiretenie.

— Vai ce bine îmi pare că ai luat-o în direcţia asta căci altfel n-aş fi avut norocul să te întâlnesc astăzi! Vorbea, gâfâind uşor, din pricină că mersese repede.

— Abia mai răsufli.

— Am alergat într-un suflet ca să te ajung din urmă.

— Liza, oare nu pe tine te-am văzut adineauri?

— Unde?

— La prinţ... la prinţul Sokolski...

— Nu, nu pe mine, pe mine n-ai putut să mă vezi...

N-am mai spus nimic şi am făcut în tăcere vreo zece paşi. Deodată, Liza a început să râdă cu hohote:

— Ba pe mine, pe mine, fireşte că pe mine! Doar m-ai văzut bine, te-ai uitat drept în ochii mei, şi eu te-am privit în faţă, atunci cum poţi să mai întrebi daca eu eram? Of, ce om! Ştii, abia mi-am putut stăpâni râsul când te-ai uitat la mine, atât de caraghios m-ai privit.

Văzând cu câtă poftă râde, am simţit că mi se ia o piatră de pe inimă.

— Dar ia spune, ce-ai căutat tu acolo?

— Am fost la Anna Feodorovna.

— Care Ana Feodorovna?

— Stolbeeva. La Luga stăteam împreună zile întregi. Ea o primea şi pe mama; ba venea chiar şi la noi, deşi nu se ducea aproape la nimeni. E o rudă depărtată de-a lui Andrei Petrovici, dar se înrudeşte şi cu familia Sokolski... prinţul o socoteşte un fel de bunică.

— Va să zică locuieşte la el?

— Dimpotrivă, prinţul stă la ea.

— Atunci a cui e casa?

— A ei. A cumpărat-o acum un an. Prinţul de cum a sosit, a tras la ea. Dar Anna Feodorovna nu se află decât de patru zile la Petersburg.

— Ştii ceva, Liza, dă-o încolo cu casa ei cu tot.

— De ce? Este o femeie admirabilă...

— Ei şi? O priveşte. Şi noi suntem oameni admirabili. Ce zici ce zi minunată? Cât e de plăcut afară! Ce frumoasă eşti azi, Liza! Păcat că ai rămas atât de copilăroasă!

— Arkadi, povesteşte-mi despre fata aceea de ieri.

— Of, nici nu-ţi închipui, Liza, cât de rău îmi pare de ea!

— Da, şi mie. Ce soartă! Ştii, am remuşcări că ne plimbăm atât de veseli, pe când bietul ei suflet amărât şi păcătos rătăceşte prin întuneric, prin bezna fără margini, împovărat de păcat şi de jignirea aceea... Spune, Arkadi, cine-i vinovat de păcatul pe care l-a săvârşit când şi-a curmat zilele? Of, ce groaznică poveste! Tu te gândeşti la bezna aceea? Vai, tare mă mai tem de moarte deşi ştiu că este un păcat! Nu pot suferi întunericul. Am nevoie de soare, nu mă simt bine decât pe o vreme ca asta! Mama spune că păcătuieşti atunci când te temi... Arkadi, tu o cunoşti bine pe mama?

— Nu prea, Liza, încă nu.

— Nici nu-ţi închipui ce om este! Trebuie s-o cunoşti neapărat! Este o fire deosebită, greu de pătruns...

— Păi nici pe tine nu te-am cunoscut şi uite că acum îţi citesc în suflet. Ţi l-am descifrat într-o singură clipă. Tu, Liza, cu toate că ţi-e teamă de moarte, eşti fără îndoială o fire mândră, îndrăzneaţă şi curajoasă. Eşti mai bună decât mine, cu mult mai bună. Să ştii că te iubesc grozav, Liza. Of, Liza! Moartea n-are decât să vină când i-o fi sorocul, dar deocamdată să trăim, să ne bucurăm de viaţă. Să deplângem moartea acelei nefericite, dar să binecuvântăm viaţa, nu-i aşa? Află, Liza, că am o "idee" a mea. Ai auzit, desigur, că Versilov a renunţat la moştenire?

— Cum să nu! Mama şi cu mine ne-am sărutat de

bucurie când am auzit.

— Tu habar n-ai, Liza, ce se petrece în sufletul meu, ce a însemnat pentru mine omul acesta.

— Ba te înşeli, ştiu tot!

— Adevărat? Fireşte, doar eşti deşteaptă, mai deşteaptă decât Vasin. Şi tu, şi mama aveți un ochi pătrunzător, plin de omenie, ba nu, m-am exprimat greşit, un suflet plin de omenie... Eu însă, am multe trăsături urâte, Liza.

— Ție-ți lipseşte cineva care să te strunească, asta-i tot.

— Încearcă tu, Liza. Tare îmi place să te privesc azi. Ştii că eşti frumuşică foc? Ce ochi minunați ai... Abia acum îmi dau seama... De ce-ți strălucesc azi aşa, Liza? De unde ai făcut rost de atâta strălucire? Şi cu ce preț? Eu n-am avut niciodată un prieten, Liza. De altfel, socotesc prietenia o prostie, dar când e vorba de tine nu mai mi se pare o prostie... Vrei să fim prieteni de acum înainte? Înțelegi ce aştept de la tine?

— Înțeleg foarte bine.

— Dar ştii, fără condiții şi fără jurăminte — să devenim pur şi simplu prieteni.

— Da, ai dreptate, sunt cu totul de acord, dar cu o condiție totuşi: chiar dacă vreodată vom ajunge să ne învinuim reciproc, dacă vom fi nemulțumiți unul de altul, chiar dacă noi înşine vom deveni atât de răi şi de haini, încât să trecem peste tot ce ne leagă, să nu uităm niciodată această zi, şi mai ales această clipă! Să facem acest legământ față de noi înşine. Să ne jurăm că toată viața ne vom aduce aminte de ziua de astăzi, când ne-am plimbat împreună, mână-n mână, râzând din toată inima, când am fost atât de veseli... Vrei? Nu-i aşa că primeşti?

— Da, Liza, primesc, ți-o jur. Ştii, azi e prima oară când stăm de vorbă cu adevărat... Liza, tu citeşti mult?

— După atâta timp îmi pui această întrebare?! De, stimate domn, văd că abia de ieri, când am scăpat şi eu o vorbă, binevoieşte şi filozoful meu de frate să mă bage în seamă!

— Bine, dar de ce n-ai intrat tu cu mine în vorbă dacă eu am fost un prost?

— Fiindcă am tot aşteptat să-ți vină mintea la cap... Eu m-am dumerit de la început ce fel de om eşti dumneata, Arkadi Makarovici. Şi cum te-am dibuit, mi-am zis: "Las'că vine el singur, până la urmă se dezmeticeşte cu siguranță". De aceea m-am şi hotărât să-ți las dumitale cinstea de a face

primul pas: "Lasă, mă gândeam, într-o zi ai să alergi tu după mine."

— Va să zică, ai cochetat cu mine?! Spune drept, Liza, ai râs de mine toată luna trecută, ori nu?

— Se putea să nu râd, Arkadi, când eşti atât de caraghios? Cred că te-am îndrăgit mai ales când mi-am dat seama că eşti un trăsnit. Dar de multe ori trăsnăile tale nu sunt chiar atât de inofensive. Ți-o spun ca să nu-ți iei nasul la purtare. Dar ştii cine mai râdea de tine? Mama. Adesea râdeam împreună: "Ia te uită ce trăsnit, ne şopteam noi, ce om sucit!" Iar în timpul asta tu îți închipuiai desigur că tremurăm de frica ta şi de aceea şuşotim.

— Liza, tu ce crezi despre Versilov?

— Mă gândesc foarte mult la el, totuşi ar fi mai bine să nu vorbim acum despre asta, să amânăm discuția pe altă dată. Vrei?

— Ai dreptate! Eşti grozav de deşteaptă, Liza! Sunt convins că eşti mai deşteaptă decât mine. Dar, ai răbdare, Liza, aşteaptă să termin ce mi-am pus în gând, şi după aceea poate că am să-ți spun ceva...

— De ce te-ai posomorât?

— Nu m-am posomorât, ți se pare. Vezi Liza, trebuie să-ți spun deschis că am o ciudățenie: nu pot suferi să-mi zgândăre cineva anumite puncte dureroase din inima mea... Mai bine zis nu-mi place să scot prea des la iveală anumite sentimente, ca să le admire toată lumea, fiindcă socotesc că e ruşinos; n-am dreptate? De aceea prefer uneori să mă încrunt şi să tac. Eşti destul de deşteaptă ca să mă înțelegi.

— Te înțeleg cu atât mai bine, cu cât şi eu sunt la fel. De altfel, semănăm amândoi cu mama.

— Ah, Liza, de ne-ar fi dat să trăim cât mai mult acest pământ. Ce-ai spus?

— Nimic.

— De ce te uiți aşa la mine?

— Păi şi tu te uiți la mine. Te privesc pentru că-mi eşti drag.

Am petrecut-o aproape până acasă şi i-am dat adresa mea. Când mi-am luat rămas bun, am sărutat-o pentru prima oară în viață.

Totul ar fi fost bine, dacă nu m-ar fi frământat un gând apăsător care mă urmărea încă din zori: în ajun, când mă întâlnisem cu nefericita aceea la poarta casei noastre, îi spusesem că plec de bună voie de acasă, că-mi părăsesc

căminul, aşa cum pleacă orice fiu de la un părinte rău ca să-şi întemeieze un cuib al lui, şi că Versilov avea o sumedenie de copii nelegitimi. Asemenea cuvinte, auzite din gura unui fiu despre tatăl său nu putea decât să-i întărească toate bănuielile cu privire la Versilov şi mai ales pe aceea că voise s-o jignească. Îl învinuisem pe Stebelkov, şi când colo, poate că tocmai eu turnasem gaz peste foc. Era un gând care mă îngrozea, şi mă înfioară şi acum... Dar în dimineața aceea, deşi începusem să mă frământ, mi se părea că n-am de ce, că este o prostie: "Păi, şi fără intervenția mea mocnea şi clocotea", îmi repetam eu din când în când; "de, ce să-i faci, o să-mi treacă! Am să mă îndrept. Am să-mi răscumpăr cumva greşeala... printr-o faptă bună... Doar mai am încă cincizeci de ani înaintea mea!"

Şi totuşi gândul acesta nu-mi dădea pace.

PARTEA A DOUA

CAPITOLUL ÎNTÂI

Voi sări peste un răstimp de aproape două luni; dar cititorul poate fi liniştit căci totul i se va lămuri din ceea ce va urma. Țin îndeosebi să subliniez importanța zilei de cincisprezece noiembrie — zi memorabilă pentru mine, din multe motive. În primul rând, cineva care nu m-a mai văzut de două luni nici nu m-ar fi recunoscut, cel puțin în ceea ce priveşte exteriorul, şi admițând chiar că m-ar fi recunoscut, nu i-ar fi venit să-şi creadă ochilor. Mai întâi, eram îmbrăcat ca un filfizon. Acel "franțuz conştiincios şi de bun gust", pe care mi-l recomandase Versilov cândva, nu numai că îmi şi cususe un rând de haine, dar nici nu izbutise să mă mulțumească, aşa că îl şi părăsisem şi lucram acum la alți croitori mai de lux, de mâna întâi, la care aveam chiar cont deschis. Ajunsesem să am şi credit la un restaurant vestit, dar acolo mă temeam deocamdată să întind coarda şi cum puneam mâna pe bani mă grăbeam să-mi plătesc datoriile, deşi ştiam că asta m-ar putea compromite, nefiind de demnitatea unui "domn bine". Cu frizerul francez de pe Nevski stabilisem relații atât de strânse, încât, în timp ce-mi potrivea părul, îmi povestea tot felul de anecdote şi mărturisesc că-mi prindea bine, fiindcă mi se mai dezlega limba pe franțuzeşte. Deşi cunoşteam limba franceză, şi încă destul de bine, totuşi mă mai sfiam s-o vorbesc în societate; unde mai pui că accentul meu nu aducea nici pe departe cu cel parizian. Mă înțelesesem şi cu Matvei, un birjar de lux, să-mi stea la dispoziție de câte ori îl chemam. Avea un armăsar roib de toată frumusețea (mie nu-mi plac caii suri). Cu toate acestea mai rămăseseră unele lucruri de pus la punct: la cincisprezece noiembrie, deşi iarna venise de vreo trei zile, mai umblam încă într-un palton vechi, căptuşit cu blană de urs, moştenit de la Versilov, pe care, dacă l-aş fi vândut, n-aş fi căpătat nici douăzeci şi cinci de ruble. Aş fi avut nevoie de un palton ca lumea, dar rămăsesem fără o lețcaie şi pe deasupra trebuia să mai fac rost, cu orice preț, de nişte bani pentru petrecerea din seara aceea, căci altfel aş fi fost "un om mort", după cum mi se părea atunci. Of, câtă deşertăciune! Bine, dar de unde această viață pe picior mare, cu trăsură la scară, cu mese la Borel? Cum de putusem să uit atât de

repede de toate şi să mă schimb într-atâta? Mai mare ruşinea! Cititorule, acum începe povestea decăderii mele ruşinoase, de care am să-mi amintesc întotdeauna ca de cea mai infamă perioadă din viața mea.

Când spun asta, mă condamn singur, fiindcă ştiu că sunt vinovat. Chiar pe când mă lăsam târât de vârtej, deşi eram singur şi nu aveam pe nimeni care să mă îndemne şi să mă sfătuiască, jur că-mi dădeam seama de prăbuşirea mea, aşa că n-am nici o scuză. Totuşi, în timpul acestor două luni am fost aproape fericit — dar ce zic, nu aproape, ci chiar beat de fericire! Atât de fericit, încât conştiința decăderii mele (căci uneori, şi încă destul de des îmi dădeam seama că mă duc de râpă şi asta fără să mă cutremur), da, oricât ar părea de necrezut, până şi conştiința decăderii mele mă îmbata şi mai tare: "Ei şi, nici nu-mi pasă că am să cad; şi-apoi n-am să mă prăbuşesc de tot, am să mă ridic eu cumva! N-o să mă părăsească steaua mea!" îmi ziceam. Treceam peste o prăpastie, pe o punte şubredă şi îngustă, fără o frânghie măcar de care să mă țin, şi mă bucuram de primejdie, ba chiar mă şi uitam în prăpastie. Cunoşteam riscul şi totuşi eram vesel. Dar "ideea" mea? "Ideea" putea să mai aştepte, aşa că o amânam din zi în zi; tot ce făceam atunci mi se părea "doar o uşoară abatere din drum, un mic ocol", aşa încât "de ce nu m-aş distra?" Partea proastă a "ideii" mele este, după cum am mai spus, că-ți îngăduie orice abatere; de n-ar fi fost chiar atât de ferm înrădăcinată în mine, poate că m-aş fi temut să mă abat de la ea.

Deocamdată, nu renunțasem la cămăruța mea, deşi nu stăteam de loc în ea; îmi țineam acolo doar geamantanul, sacul de voiaj şi alte lucruri; de fapt, îmi mutasem reşedința la prințul Serghei Sokolski. La el îmi petreceam zilele, la el dormeam nopțile, săptămâni de-a rândul. Am să povestesc mai încolo cum s-a întâmplat, acum vreau să vorbesc despre bârlogul meu. Îndrăgisem cămăruța aceea fiindcă acolo venise Versilov să mă vadă, din proprie inițiativă, pentru prima oară după despărțirea noastră, şi tot acolo ne-am întâlnit pe urmă de mai multe ori. Repet că această perioadă a fost îngrozitor de ruşinoasă, dar şi nespus de fericită... Pe atunci totul îmi mergea din plin, totul îmi surâdea! "Ce rost are să stau tot timpul posomorât ca înainte, îmi ziceam eu câteodată, amețit de fericire, la ce bun atâtea chinuri, atâta zbucium, la ce mi-a folosit toată copilăria mea tristă şi singuratică, visurile absurde de sub plapumă, jurămintele, planurile şi chiar

"ideea" mea? Toate nu erau decât nişte scorneli, nişte invenții, de vreme ce în viață lucrurile se petrec cu totul altfel; dovadă că acum eram atât de fericit şi de vesel; aveam un tată — pe Versilov, aveam un prieten — pe prințul Serioja, mai aveam şi...", dar despre aceasta, deocamdată, nu pot spune nimic. Din păcate însă, tot ceea ce mie mi se părea că porneşte din dragoste, din mărinimie, dintr-o pornire cinstită, s-a dovedit mai târziu o infamie, o neruşinare, o farsă. Dar să încheiem acest capitol.

Versilov a venit pentru prima oară la mine după trei zile de la despărțirea noastră. Cum nu m-a găsit acasă, a stat şi m-a aşteptat. Când am intrat în cămăruța mea strâmtă şi l-am zărit, deşi îl aşteptasem tot timpul, mi s-au împăienjenit ochii şi inima a început să-mi bată atât de tare, încât am rămas pironit în prag. Din fericire, l-am găsit cu proprietarul meu, care socotise cu cale să intre numaidecât în vorbă cu el, pentru ca musafirul să nu se plictisească aşteptând, şi acum îi povestea ceva cu însuflețire. Era un consilier titular de vreo patruzeci de ani, cu fața ciuruită de vărsat, sărac lipit, care avea pe deasupra o nevastă ofticoasă şi un copil bolnav; omul acesta prietenos din cale afară era, de altfel, blajin şi destul de delicat. De astă dată prezența lui m-a bucurat, fiindcă m-a scos din încurcătură: ce mă făceam dacă mă trezeam singur cu Versilov, ce i-aş fi spus? Ştiusem, fusesem chiar convins în timpul acestor trei zile că Versilov va veni singur la mine, aşa cum îmi doream, căci pentru nimic în lume n-aş fi făcut eu primul pas, şi asta nu din ambiție, ci tocmai din dragoste pentru el, dintr-un fel de gelozie, nici nu mă pricep bine să găsesc cuvântul potrivit. Şi apoi, în general, nu mă pot lăuda că mă exprim uşor şi elegant. Dar, cu toate că-l aşteptam de trei zile şi-mi închipuiam aproape neîncetat cum va intra pe uşă, nu puteam să prevăd, oricât m-aş fi străduit, ce ne vom spune în prima clipă, după ceea ce se întâmplase între noi.

— Ah, bine că ai venit! îmi spuse el, întinzându-mi mâna prieteneşte, fără să se ridice de pe scaun. Ia şezi aici cu noi; Piotr Ippolitovici tocmai povesteşte o istorie foarte interesantă despre piatra aceea care s-a găsit lângă cazarma Pavlovskaia sau prin apropiere...

— Da, am auzit şi eu despre ea, m-am grăbit să răspund, apropiindu-mi un scaun de masă şi aşezându-mă. Toată camera nu avea decât doi stânjeni pătrați. Abia mai răsuflăm de emoție.

O licărire de mulțumire trecu prin ochii lui Versilov: se

temuse pesemne de o scenă melodramatică şi acum se liniştise.

— Ar fi mai bine s-o iei de la început, Piotr Ippolitovici. Ajunseseră deci să-şi spună pe nume.

— Aşadar, asta s-a întâmplat pe vremea răposatului țar, mă rog, se întoarse spre mine Piotr Ippolitovici, sfios şi tulburat, ca şi cum s-ar fi îndoit de succesul povestirii lui. Dar ziceai că ştii şi dumneata de piatra aceea: un bolovan care zace fără rost în mijlocul drumului nu face decât să stânjenească circulația, nu-i aşa? Țarul trecea adesea pe acolo şi de fiecare dată dădea cu ochii de el. În cele din urmă, s-a supărat şi pe bună dreptate: ce căuta stânca aceea în mijlocul drumului, de se împiedica toată lumea de ea? Deodată, țarul a poruncit: "Să nu mai văd bolovanul ăsta aici!" Vă dați seama ce înseamnă când dă țarul o poruncă? Doar țineți minte ce fel de om era răposatul! Ce era de făcut cu bolovanul? Toată lumea şi-a pierdut capul, chiar şi cei din Dumă, dar mai cu seamă unul dintre cei mai mari demnitari de pe atunci — am uitat cum îl chema — pe care căzuse năpasta. Când i s-a spus demnitarului că treaba asta trebuie să coste cel puțin cincisprezece mii de ruble, şi încă de argint, mă rog (fiindcă sub domnia răposatului țar, bancnotele abia fuseseră preschimbate pe bani de argint), a strigat: "Cum, cincisprezece mii? Asta-i curată nebunie!" La început chemaseră nişte englezi care voiau să aşeze şine anume ca să care bolovanul cu trenul; vă închipuiți cât ar fi costat povestea asta? Pe vremea aceea încă nici nu erau căi ferate la noi, afară de cea de la Țarskoe Selo...

— Bine, dar puteau să taie mai întâi piatra cu ferăstrăul, am zis eu încruntat, căci mi-era o ciudă şi o ruşine grozavă de Versilov, care asculta însă cu vădită plăcere. Îmi dădeam seama că şi lui îi părea bine de prezența gazdei, fiindcă şi el se simțea stânjenit față de mine, ceea ce m-a şi înduioşat din partea unui om ca el, după cum mi-aduc aminte.

— La soluția aceasta au şi ajuns, mă rog, a fost ideea lui Montferrand care construia pe atunci catedrala Isaakievski. Mai întâi trebuie tăiată, a zis, şi abia apoi cărată de acolo. Aşa, mă rog. Dar v-ați întrebat cât avea să coste?

— Mai nimic, doar nu e mare lucru să despici un bolovan şi apoi să-l cari!

— Ba nu, dați-mi voie, mai întâi trebuia adus un ferăstrău cu aburi, şi apoi să se găsească un loc unde să care cogeamite stânca. Se spunea că avea să coste cel puțin zece

mii, dacă nu chiar douăsprezece.

— Ascultă, Piotr Ippolitovici, astea-s basme. Lucrurile s-au petrecut cu totul altfel... am intervenit eu, dar în momentul acela Versilov mi-a făcut cu ochiul pe furiş; semnul lui exprima atâta milă, atâta delicateţe şi compătimire faţă de gazdă, încât mi-a plăcut grozav şi, domolindu-mă, am început să râd.

— Da, da, chiar aşa, se bucură gazda, care nu observase nimic şi se temea grozav, ca toţi povestitorii de teapa lui, să nu-l încurce cineva cu întrebări. Tocmai atunci trece pe acolo un târgoveţ, şi încă unul tânăr, ştiţi, un rus get-beget, cu bărbuţă ascuţită, îmbrăcat într-un caftan lung; părea cam cherchelit, deşi... nu cred să fi fost cu chef. Şi stă târgoveţul nostru şi ia aminte la sfatul dumnealor, al englezilor cu Montferrand şi cu grangurul acela pe care căzuse beleaua, că dumnealui, de! tocmai sosise în caleaşcă şi acum asculta şi se necăjea straşnic tot văzând cum sporovăiesc şi n-o mai scot la capăt; deodată, mi ţi-l zăreşte grangurul pe târgoveţ cum stă deoparte şi râde cu înţeles, adică nu cu înţeles, ci, cum naiba îi zice...

— Ironic, îl ajută Versilov discret.

— Da, mă rog, ironic, sau cam aşa, ştiţi, îngăduitor, cum îi felul rusului; atunci unde nu-i sare ţandăra grangurului şi se repede la el, că aşa se întâmplă: "Ce cauţi aici, bărbosule? De unde-ai mai răsărit?" "Iaca, luminăţia-ta, stau şi eu şi mă uit la pietricica asta", zice. Bine-o mai nimerise târgoveţul cu "luminăţia-ta", căci dacă nu mă înşel era chiar prinţul Suvorov în persoană, ăla de-i zice Italianul, ştiţi, urmaşul vestitului comandant de oşti... Ba nu, nu era Suvorov; rău îmi pare că i-am uitat numele... În orice caz să ştiţi că, deşi era prinţ, era rus neaoş, ba avea şi mutră de rus, ce mai încolo-încoa, era un patriot, un suflet mare, cu adevărat rusesc, aşa că pe dată a ghicit cu ce gânduri umbla târgoveţul. "Ce ţi s-a năzărit, zice, or nu cumva te crezi în putere să urneşti pietroiul, de te hlizeşti aşa?" "Ba mai repede de englezi îmi vine a râde, luminăţia-ta, că prea lacomi îs! Acasă la ei bat din buze şi aici se întind la caşcaval, că de, chimirul rusului e doldora! Numai să-mi făgăduieşti mie o sută de ruble, luminăţia-ta, că mâine seară nici urmă de piatră n-o să mai fie pe-aici!" Puteţi să vă închipuiţi ce efect a avut propunerea lui. Englezii, fireşte mai-mai să-l înghită de viu; Montferrand zâmbea mânzeşte, numai inima de rus a prinţului a tresăltat: "Să i se dea o sută de ruble! porunceşte el. Dar să-ţi ţii

cuvântul, zice. Când spuneai că o cari?" "Până mâine seară netezim locul, luminăția-ta." "Şi cum te bate gândul s-o scoți la capăt?" "Asta, luminăția-ta, dacă nu ți-e cu bănat, e taina noastră. Las' pe mine", zice el în graiul lui neaoş. Prințului i-a mers la inimă: "Bine, zice, să i se dea tot ce va cere!" Şi a plecat, lăsându-l să facă ce-o şti; şi ce credeți că a făcut?

Gazda se opri, învăluindu-ne într-o privire înduioşată.

— Nu ştiu, îi răspunse Versilov, zâmbind, în timp ce eu stăteam încruntat.

— Atunci, mă rog, să vă spun eu ce-a făcut, rosti gazda cu un ton atât de triumfător, de parcă el însuşi ar fi săvârşit isprava. A tocmit nişte mujici cu cazmale, ştiți, nişte vlăjgani de-ai noştri de la țară, şi i-a pus să sape o groapă chiar lângă bolovan; toată noaptea au săpat o groapă uriaşă, întocmai pe măsura pietroiului, ba chiar cu un lat de palmă mai adâncă, şi când a fost gata, târgovețul le-a poruncit să sape încetişor şi cu băgare de seamă chiar sub bolovan, şi, fireşte, când au dat să scoată pământul de sub bolovan, nemaiavând pe ce să se sprijine, bolovanului i s-a clătinat echilibrul şi dacă nu mai avea echilibru, mujicii l-au împins din partea cealaltă, opintindu-se şi icnind, după obiceiul rusesc. Şi-ntr-o clipă gata a fost: pietroiul s-a rostogolit în groapă. După aceea au pus deasupra pământ cu lopețile, au bătătorit locul şi l-au pietruit; s-a făcut neted ca-n palmă, de bolovan nici pomeneală, de parcă nici n-ar fi fost vreodată acolo.

— Ia te uită! se miră Versilov.

— Şi a doua zi s-a adunat puzderie de oameni, veneau din toate părțile, ca la minune. Erau de față şi englezii, care ghiciseră de mult planul târgovețului şi plesneau de ciudă. A venit şi Montferrand: "Asta, zice, e treabă țărănească, asta-i la mintea cocoşului!" "Păi tocmai ăsta-i hazul, că e la mintea cocoşului, dar nişte nătărăi ca voi n-au nici măcar atâta minte!" Şi ce să vă mai spun, atunci grangurul acela, cât era el de mare demnitar, l-a îmbrățişat pe târgoveț şi l-a sărutat. "Da tu de unde eşti de fel, aşa isteț cum te-arăți?" "Sunt din gubernia Iaroslavl, luminăția-ta, şi, la drept vorbind, noi, ăştia, de prin părțile acelea, suntem croitori de meserie, iar vara venim la oraş să facem negoț cu fructe." I-a mers vestea până la ăi de sus, care au poruncit să i se dea şi o decorație; şi, când s-a văzut cu decorația pe piept, se zice că omul nostru nu şi-a mai încăput în piele şi, de fudul ce era, cu timpul a căpătat darul beției, că de, aşa e rusul, nu e chip să-şi țină cumpătul! De aceea-şi fac de cap străinii la noi până în

ziua de azi, chiar aşa, mă rog, ne mănâncă de vii!

— Da, fireşte, poporul rus e foarte înzestrat... dădu să-i răspundă Versilov.

Dar în clipa aceea pe proprietar l-a chemat nevasta lui bolnavă, aşa că a fugit la ea, din fericire pentru mine, căci era gata să-mi ies din sărite. Versilov izbucni în râs.

— Dragul meu, m-a distrat un ceas întreg înainte de venirea ta. Povestea aceea cu piatra e cea mai de prost gust dintre toate istorioarele patriotice. Dar cum era să-l opresc când ai văzut şi tu cum se topea de plăcere. Şi unde mai pui că piatra aceea e şi acum tot acolo dacă nu mă înşel, nici vorbă să fie îngropată în pământ...

— Of, Doamne, am strigat eu, chiar aşa e. Ce neobrăzare să ne îndruge la palavre!

— Ce-i cu tine? Mi se pare că te-ai înfuriat de-a binelea. N-are rost. Cât despre el, se pare că le-a încurcat: o istorioară asemănătoare despre o piatră am auzit încă din copilărie, bineînțeles era vorba de altă piatră şi de alte împrejurări. Spune şi tu dacă n-avea haz când zicea: "i-a mers vestea pân' la ăi de sus", parcă se înălța la ceruri când vorbea de "ăi de sus". Nefericiții de teapa lui nici nu pot trăi fără anecdote de soiul ăsta. Au născocit o grămadă, numai ca să aibă ce povesti, şi asta fiindcă n-au măsură. Sunt oameni fără carte, nu ştiu nimic precis, dar le place să arate că în afară de meseria lor şi de jocul de cărți mai au şi preocupări mai înalte, mai poetice... Ce fel de om e acest Piotr Ippolitovici?

— Vai de capul lui, e sărac lipit şi foarte amărât.

— Ei vezi, atunci probabil că nici nu-şi poate permite măcar să joace cărți. Dacă îndrugă verzi şi uscate, nu o face decât din dragoste față de aproapele său. Crede-mă, a vrut să ne facă şi nouă o plăcere. Şi apoi, asemenea anecdote îi măgulesc şi sentimentul patriotic; aşa bunăoară, printre oamenii de această categorie mai circulă o anecdotă, cum că englezii i-ar fi oferit un milion lui Zavialov, numai ca să nu-şi pună marca fabricii pe produsele sale.

— Of, Doamne, şi pe asta am auzit-o!

— Cine n-a auzit-o?! Până şi cel care ți-o povesteşte ştie prea bine că nu se poate să n-o cunoşti şi totuşi ți-o spune, amăgindu-se cu bună-ştiință că n-ai auzit-o. Povestea cu visul regelui Suediei mi se pare că s-a cam învechit chiar şi la ei, dar în tinerețea mea o repetau cu pasiune, în şoaptă, ca pe o mare taină, întocmai ca pe aceea care circula pe la începutul secolului, după care, în plin senat, cineva s-ar fi

aruncat la picioarele senatorilor. Şi pe seama comandantului Başuțki s-au răspândit o mulțime de anecdote, cum s-a furat un monument. Oamenii ăştia se dau în vânt mai ales după anecdote despre viața de la curte. Aşa de pildă, am auzit nenumărate poveşti despre Cernâşev, ministru al răposatului țar, care cică la şaptezeci de ani ştia atât de bine să-şi ascundă vârsta, încât părea de treizeci; până şi răposatul țar rămânea uimit de câte ori îl întâlnea la recepții.

— Şi pe asta o ştiu.

— Cine n-o ştie? Nici nu se poate închipui ceva mai de prost gust, mai mitocănesc decât aceste anecdote. Totuşi, află că acest prost gust e mai adânc şi mai răspândit decât ai crede. Dorința de a flecari pentru a face semenilor o plăcere se întâlneşte chiar şi în lumea noastră, în societatea cea mai aleasă, fiindcă noi toți suferim de această incapacitate de a ne stăpâni pornirile. Atâta doar că în cercul nostru circulă alte poveşti; când te gândeşti câte năzbâtii se povestesc la noi numai despre America, şi încă de către oameni de stat, te îngrozeşti! Trebuie să recunosc că eu însumi fac parte dintre aceşti palavragii şi toată viața am suferit din pricina acestei slăbiciuni...

— Anecdote despre Cernâşev am povestit şi eu de câteva ori.

— Până şi tu!

— În afară de mine mai este un chiriaş, un bătrân funcționar, ciupit de vărsat, un spirit prozaic, cu totul lipsit de imaginație, şi de îndată ce Piotr Ippolitovici deschide gura, ăsta începe numaidecât să-l contrazică şi să-l încurce. Lucrurile au mers până acolo, încât Piotr Ippolitovici îl slugăreşte ca un rob şi nu ştie cum să-i intre în voie, numai ca să-i asculte poveştile.

— Asta e un alt tip de mitocan, poate şi mai nesuferit decât primul. Primul cel puțin, e un entuziast! "Lasă-mă să pălăvrăgesc în voie, şi să nu-mi spui pe nume dacă nu ți-o plăcea până la urmă", pare să-ți spună, în schimb, al doilea este un cusurgiu, un pisălog fără pic de imaginație: "Nu te las să flecăreşti până nu-mi spui exact unde, în ce an şi în ce împrejurări s-a întâmplat" — într-un cuvânt e necruțător. Dragul meu, pe om trebuie să-l laşi întotdeauna să înflorească puțin lucrurile, este o meteahnă cât se poate de inofensivă. Lasă-l să spună tot ce-i trece prin cap, în primul rând fiindcă astfel te dovedeşti un om delicat, şi în al doilea rând fiindcă vei fi şi tu lăsat să flecăreşti după pofta inimii.

Aşadar, eşti de două ori în câştig, şi încă ce câştig! *Que diable!* Trebuie să-ți iubeşti aproapele. Acum e timpul să plec. Ai o cameră foarte drăguță, adăugă el ridicându-se de pe acum, am să-i spun Sofiei Andreevna şi surorii tale că am trecut pe la tine şi că eşti sănătos. La revedere, dragul meu.

Cum adică, asta era tot? Doar eu mă aşteptasem la cu totul altceva. Doar nu-mi spusese acel ceva *important,* cu toate că înțelegeam prea bine că nici nu s-ar fi putut altfel. Am luat o lumânare şi l-am petrecut pe scară; la un moment dat, a apărut proprietarul, dând să se repeadă după noi, iar eu l-am înşfăcat cu toată puterea de mână şi l-am îmbrâncit cu furie, dar pe furiş, ca nu cumva să bage de seamă Versilov. Era cât pe-aci să scoată un strigăt de mirare, dar s-a răzgândit şi a şters-o.

— Of, scările astea... mormăi Versilov tărăgănat, de bună seamă ca să zică ceva, fiindcă era clar că se temea să nu încep eu să vorbesc. Nu mai sunt învățat cu scările, şi până la tine, la etajul al doilea, îți iese sufletul. Dar nu te mai obosi, de aici pot să cobor şi singur... Întoarce-te, dragul meu, să nu răceşti.

Totuşi nu l-am ascultat. Ajunsesem aproape jos, când am izbucnit aproape fără voia mea, cu glasul sugrumat:

— De trei zile te tot aştept!

— Îți mulțumesc, dragul meu.

— Ştiam că ai să vii negreşit.

— Şi eu ştiam că tu ştii că am să vin negreşit. Şi-ți mulțumesc, dragul meu.

Apoi tăcu. Deşi ajunsesem jos, tot nu mă înduram să mă despart de el. Când a deschis uşa să iasă în stradă, vântul mi-a stins lumânarea şi am rămas în întuneric. Atunci i-am prins mâna. El a tresărit, dar n-a spus nimic. Mi-am lipit obrazul de mâna lui şi deodată am început s-o sărut, s-o sărut în neştire.

— Scumpul meu băiețaş, de ce m-oi fi iubind atâta? rosti el cu un glas de nerecunoscut, tremurător, şi-n care răsuna o notă cu totul nouă, de parcă ar fi vorbit alt om.

Aş fi vrut să-i răspund, dar n-am fost în stare şi am luat-o la fugă pe scări în sus. El a rămas multă vreme țintuit locului şi numai după ce am intrat în casă am auzit uşa de jos închizându-se cu zgomot. M-am strecurat pe lângă proprietar, care îmi ieşise iar în cale, m-am repezit în camera mea, am tras ivărul şi, fără să aprind lumânarea, m-am trântit pe pat, mi-am îngropat fața în pernă şi am plâns multă

vreme, fără să mă pot opri. De copil nu mai plânsesem, de pe vremea când eram la Touchard! Plângeam în hohote, mă zguduiam tot, şi eram atât de fericit... Dar asta nu se poate descrie!

Nu m-am sfiit să povestesc toate acestea, fiindcă, oricât de stupidă ar părea întâmplarea, a avut şi părțile ei frumoase. Multe i s-au mai tras lui Versilov de la mine din seara aceea! Am devenit deodată un despot îngrozitor. E de la sine înțeles că nici unul dintre noi n-a mai pomenit vreodată despre scena aceea, dimpotrivă, peste vreo două zile ne-am întâlnit ca şi cum nimic nu s-ar fi întâmplat. A doua oară m-am purtat aproape mojic, şi el a fost mai bățos. Ne-am întâlnit tot la mine, fiindcă, nu ştiu de ce, nu-mi venea să mă duc la el, cu toate că mi-era dor de mama. În toată această perioadă, adică în cele două luni care au urmat, am discutat numai probleme cât se poate de abstracte. Tocmai asta mă miră: ne mărgineam doar la discuții teoretice, fireşte general-umane şi cât se poate de interesante, dar fără nici o legătură cu păsul nostru. Totuşi, ştiam amândoi că trebuia să limpezim cât mai urgent şi mai temeinic o seamă de chestiuni vitale pentru noi, dar tocmai pe acestea le ocoleam. Nu aduceam niciodată vorba despre mama sau despre Liza şi cu atât mai puțin despre mine, despre viața mea. Nu ştiu ce mă oprea, sfiala sau neghiobia tinereții. Presupun că mai degrabă prostia, fiindcă sfiala aş fi putut să mi-o înving. În orice caz, îl tiranizam îngrozitor şi adesea deveneam chiar obraznic, deşi inima mă îndemna să mă port altfel. Nu mă puteam însă opri, de parcă mă împingea cineva de la spate. Dar cu toate acestea, el se purta întotdeauna foarte drăgăstos cu mine, deşi îmi vorbea pe acelaşi ton de ironie fină, ca la început. Mă mai mira şi faptul că prefera să vină el la mine, aşa că până la urmă am ajuns să mă duc foarte rar pe la mama, cel mult o dată pe săptămână, mai ales după ce am luat-o razna. Venea, de obicei, seara, se aşeza pe un scaun şi stăteam la taifas; îi plăcea grozav să pălăvrăgească şi cu gazda, ceea ce mă scotea din sărite şi mai ales mă surprindea din partea lui. Câteodată mă şi gândeam: oare nu o fi având unde să se ducă de vine la mine? Totuşi ştiam precis că avea destule cunoştințe, că de curând reînnodase multe din relațiile lui mondene rupte în ultimul an. După cât se părea însă, ele nu-l prea atrăgeau şi multe le restabilise numai oficial. De fapt, prefera să vină la mine. Uneori eram grozav de mişcat când vedeam cu câtă sfială deschidea aproape totdeauna uşa când venea seara pe

la mine, şi în prima clipă mi se uita în ochi cu o nelinişte ciudată, ca şi cum ar fi spus: "Oare nu te stingheresc? Spune drept, că atunci plec", ceea ce şi spunea uneori. Bunăoară, deunăzi, când a venit la mine, m-a găsit îmbrăcat într-un costum nou pe care abia îl primisem de la croitor, şi gata să mă duc să-l iau pe prinţul Serghei, ca să plecăm împreună undeva (unde anume — voi arăta mai târziu). Când a intrat, s-a aşezat, pesemne fiindcă nu observase că sunt gata de plecare — de altfel, câteodată era neobişnuit de distrat şi ca un făcut, a început să vorbească numaidecât despre gazda mea. Atunci am izbucnit:

— Of, mai dă-l dracului!

— Ah dragul meu, se ridică el brusc de pe scaun, mi se pare că aveai de gând să pleci de acasă şi eu te-am împiedicat... te rog să mă ierţi.

Îşi luă rămas bun cu un aer umil şi se grăbi să plece. Tocmai purtarea lui umilă faţă de mine, cu totul neaşteptată din partea unui om de lume atât de independent şi de original, reînvia în inima mea o duioşie nespusă şi o încredere desăvârşită. Dar dacă mă iubea atât de mult, cum se face că n-a încercat să mă oprească atunci când a văzut că încep să alunec în prăpastie. Dacă mi-ar fi spus un singur cuvânt poate că m-aş fi dezmeticit, deşi nu e sigur. Doar a văzut că devenisem un filfizon, un grandoman, că Matvei îmi stătea la dispoziţie (o dată i-am propus să-l duc acasă cu sania mea, ce zic! nu o dată, de mai multe ori şi întotdeauna a refuzat) şi nu se poate să nu-şi fi dat seama că arunc cu banii în dreapta şi-n stânga, totuşi nu mi-a spus niciodată un cuvânt, nu mi-a pus nici o întrebare. Lipsa lui de curiozitate mă miră până şi acum. În ceea ce mă priveşte, nu mă sfiam câtuşi de puţin de el, nu-i ascundeam nimic, deşi nu-i dădeam, fireşte, nici o explicaţie. El nu mă întreba, şi eu nu-i spuneam nimic. De vreo două-trei ori era cât pe-aci să aducem vorba despre problemele esenţiale, de pildă, o dată, curând după ce renunţase la moştenire, l-am întrebat din ce are să trăiască.

— Am să mă descurc eu cumva, dragul meu, mi-a spus el cât se poate de liniştit.

Acum ştiu că până şi Tatiana Pavlovna, care n-avea decât cinci mii de ruble la sufletul ei, i-a împrumutat lui Versilov, în ultimii doi ani, jumătate din această sumă.

Altă dată a venit vorba despre mama:

— Dragul meu, îmi spuse el întristându-se deodată, i-am spus Sofiei Andreevna încă la începutul legăturii noastre, şi

nu numai atunci, ci i-o repet într-una: "Ştiu că te chinuiesc şi că am să te bag în mormânt, totuşi atâta timp cât te văd, nu-mi pare rău; dacă ai muri însă, sunt convins că m-ar ucide şi pe mine remuşcările".

De altfel, îmi aduc aminte că în seara aceea a fost mai sincer ca oricând:

— Dacă aş avea măcar scuza că sunt un om slab, lipsit de voinţă, şi aş suferi din pricina asta! Dar dimpotrivă, ştiu prea bine că nu este aşa, că sunt un om neînchipuit de tare, şi în ce crezi că stă tăria mea? Tocmai în infinita mea capacitate de a mă împăca uşor cu oricine şi cu orice, de altfel, asta e o trăsătură specifică tuturor intelectualilor ruşi din generaţia mea. Pe mine nu-i chip să mă răneşti sau să mă distrugi, nici măcar să mă uimeşti. Eu rezist în orice condiţii, ca un dulău de curte. În inima mea pot încăpea deodată două sentimente contrarii, fără să mă supere câtuşi de puţin contradicţia dintre ele. Fireşte că eu nu sunt vinovat de asta, totuşi ştiu că nu este cinstit, mai ales fiindcă e prea comod. Uite, am ajuns aproape la cincizeci de ani şi nu-mi dau seama dacă e bine sau e rău că am trăit atât. Iubesc viaţa, fireşte, dovadă că am trăit, dar din partea unui om ca mine este o ticăloşie să iubească viaţa. În ultimul timp, a apărut ceva nou în viaţa noastră; cei de categoria lui Kraft nu se pot adapta la noua situaţie şi de aceea se împuşcă. E foarte limpede că cei de teapa lui Kraft sunt nişte proşti şi că noi suntem deştepţi; de aici însă nu se poate trage nici o concluzie şi problema rămâne deschisă. Oare e cu putinţă ca pe lumea asta să nu poată trăi decât cei ca mine? Foarte probabil că aşa este, dar acest gând e prea dureros. Oricum... problema rămâne deschisă.

Vorbea cu tristeţe, dar nu-mi dădeam seama dacă e sincer sau nu. Avea anumite apucături de cabotin de care nu voia să se dezbare cu nici un preţ.

În perioada aceea nu-l slăbeam cu întrebările. Doream să aflu adevărul, cum îşi doreşte un om lihnit de foame un codru de pâine. El îmi răspundea întotdeauna bucuros şi deschis, dar, până la urmă, răspunsurile lui se reduceau la generalităţi, erau nişte aforisme din care, în fond, nu puteai să scoţi nimic. Pe mine însă, aceste probleme mă frământaseră toată viaţa şi mărturisesc cinstit, că, pe când mai eram la Moscova, amânam mereu rezolvarea lor, punându-mi toată nădejdea în întâlnirea noastră de la Petersburg. I-am spus şi lui acest lucru pe şleau, dar n-a râs

de mine, dimpotrivă, țin minte că mi-a strâns mâna. În ceea ce priveşte problemele politice şi sociale, n-am aflat mai nimic de la el, şi tocmai aceste probleme mă frământau cel mai mult, datorită "ideii" mele. Despre oamenii de categoria lui Dergaciov am izbutit să-i smulg observația că "sunt mai prejos de orice critică". Dar, în acelaşi timp, a adăugat, spre surprinderea mea, că "îşi rezervă dreptul de a nu acorda nici o importanță propriei sale păreri". De câte ori îl întrebam ce se va alege din statele actuale şi din lumea de astăzi, pe ce cale se va înnoi societatea, refuza sistematic să răspundă, până am izbutit, în cele din urmă cu chiu cu vai să-i smulg câteva cuvinte:

— Cred că totul se va petrece într-un mod extrem de banal, a mormăit el în silă o dată, pur şi simplu, toate statele, în ciuda aşa-zisului lor echilibru bugetar, şi a "lipsei de deficite", se vor încurca definitiv *un bon matin* şi toate vor refuza să-şi mai plătească datoriile, din dorința fiecăruia de a se înnoi pe seama falimentului general. Dar toate elementele conservatoare din lume vor căuta să împiedice acest lucru, fiindcă tocmai din rândul lor se recrutează şi acționari, şi creditori, aşadar nu vor admite falimentul cu nici un preț. Şi atunci va urma o degradare generală, ca să zic aşa. Se vor aduna mulți jidovi şi va începe o împărăție a jidovilor; pe urmă însă toți cei care n-au avut niciodată acțiuni, care, în general, n-au avut nimic, adică toți calicii, după cum e şi firesc, nu vor dori să participe la procesul acesta de degradare... Se va dezlănțui aşadar o luptă şi, după şaptezeci şi şapte de înfrângeri, sărăcimea îi va nimici pe acționari, le va lua acțiunile şi se va aşeza în locul lor, tot ca acționari, bineînțeles. Poate că ei vor izbuti să aducă ceva nou — sau poate că nu; mai probabil vor da şi ei faliment. Mai departe, dragul meu, nu mai sunt în stare să prevăd destinele care vor schimba fața lumii acesteia. De altfel, n-ai decât să citeşti Apocalipsul...

— Oare cauzele să fie numai de ordin material? E cu putință ca lumea actuală să se prăbuşească numai datorită finanței?

— Ei, fireşte, eu nu ți-am dezvăluit decât un colțişor al tabloului, dar şi acest colțişor reprezintă o parte a întregului, ca să zic aşa, legată indisolubil de el.

— Atunci ce-i de făcut?

— Of, Doamne, nu te pripi aşa: toate astea n-or să se petreacă chiar atât de curând. În general, e totdeauna mai

bine să nu faci nimic; dacă n-ai nici un amestec, rămâi cel puțin cu conştiința împăcată.

— Lasă glumele, vorbeşte serios. Eu vreau să ştiu ce am de făcut şi cum trebuie să trăiesc.

— Mă întrebi ce să faci, dragul meu? Fii cinstit, nu minți niciodată, nu râvni la bunul altuia, într-un cuvânt, respectă cele zece porunci. Acolo a fost stabilit totul pe vecii vecilor.

— Of, isprăveşte! Toate astea sunt depăşite şi unde mai pui că nu-s decât vorbe, iar azi se cer fapte.

— Ei bine, dacă nu mai poți suporta plictiseala, încearcă să iubeşti pe cineva sau ceva, sau măcar caută-ți o preocupare.

— Dumitale nu-ți arde decât de glume! Şi apoi, cum s-o scot singur la capăt cu cele zece porunci ale dumitale?

— Caută să le îndeplineşti, lăsând la o parte toate îndoielile şi problemele tale, şi ai să ajungi un om mare.

— Un ilustru necunoscut.

— Nu există nici o taină care să nu iasă la suprafață.

— Văd că-ți bați joc de mine!

— Ei, dacă ții neapărat să iei totul în serios, atunci cel mai bine ar fi să te specializezi cât mai repede, să devii arhitect, inginer sau avocat; când vei avea o ocupație serioasă, în toată puterea cuvântului, ai să te linişteşti şi ai să uiți de fleacuri.

Am tăcut, căci ce puteai alege din cuvintele lui? Totuşi, după fiecare convorbire de acest fel, rămâneam şi mai tulburat decât înainte. Şi apoi, vedeam limpede că întotdeauna ascundea parcă o taină, şi asta mă atrăgea din ce în ce mai mult spre el.

— Ascultă, l-am întrerupt eu o dată pe când vorbea, te-am bănuit întotdeauna că îmi îndrugi toate astea numai de ciudă şi amărăciune, iar în străfundul sufletului eşti adeptul fanatic al unui ideal înalt şi te sfieşti sau nu vrei s-o mărturiseşti.

— Îți mulțumesc, dragul meu.

— Ascultă, nu există nimic mai înălțător decât de a fi de folos. Ce crezi, în momentul de față cum aş putea fi mai de folos? Ştiu că nu-mi poți da o soluție radicală, dar țin numai să-ți aflu părerea. Spune-mi-o şi am să fac întocmai cum mă sfătuieşti, ți-o jur! Ce înțelegi dumneata printr-un ideal măreț?

— Bunăoară, să prefaci pietrele în pâine[34] — iată un ideal măreț.

— Idealul suprem? Da, într-adevăr, mi-ai deschis un drum. Dar, ia spune, crezi că este cel mai de seamă?

— Este un țel foarte înalt, dragul meu, dar nu cel mai înalt. În general, e mediocru, dar numai în momentul de față e măreț: cum se satură omul, nici nu-şi mai aduce aminte, ba mai mult, îşi spune numaidecât: "Ei, acum sunt sătul, ce să fac mai departe?" Problema va rămâne deschisă în vecii vecilor.

— Mi-ai vorbit o dată despre "ideile de la Geneva", ce înțelegi prin asta?

— Ideile de la Geneva înseamnă virtutea fără Hristos, dragul meu. Ideile vremii noastre, sau, mai bine zis ideile care însuflețesc întreaga civilizație actuală. Într-un cuvânt, asta e una din acele istorii lungi şi atât de plicticoase, încât nici nu-ți vine să le începi, de aceea ar fi mai bine să vorbim despre altceva, dar şi mai bine ar fi să tăcem.

— Dacă ar fi după dumneata, n-am face decât să tăcem.

— Ține minte, dragul meu, că e mai bine, mai prudent şi mai frumos să taci.

— Mai frumos?

— Bineînțeles, e totdeauna frumos să taci, iar un om care tace face impresie mai bună decât unul care vorbeşte.

— Păi, a vorbi aşa cum vorbim noi e, fără îndoială, egal cu a tăcea. N-am nevoie de o astfel de frumusețe şi cu atât mai puțin de astfel de avantaje! La naiba cu ele!

— Dragul meu, îmi spuse el deodată, schimbând întrucâtva tonul, aproape cu căldură şi cu deosebită stăruință, nu vreau câtuşi de puțin să te ispitesc cu cine ştie ce virtuți burgheze, ca să te laşi de idealurile tale, nu vreau să-ți bag în cap "să preferi fericirea eroismului"; dimpotrivă, eroismul e mai presus de orice fericire, fiindcă însuşi faptul de a fi capabil de eroism este o fericire. Măcar asta trebuie să fie clar între noi. Eu tocmai de aceea te respect, fiindcă în vremurile noastre de lâncezeală ai fost în stare să-ți pui sufletul în slujba unei idei proprii (fii pe pace, asta mi s-a întipărit în minte pentru totdeauna). Şi totuşi nu-ți e îngăduit să uiți de măsură. Mai ales acum când ai vrea ca viața ta să stârnească vâlvă, când ai vrea să înflăcărezi pe unii, să nimiceşti pe alții, să te înalți deasupra Rusiei, trecând peste ea ca un nor încărcat de fulgere care insuflă tuturor spaimă şi entuziasm, ca apoi să dispari undeva în America de Nord. Sunt sigur că tocmai asta sau ceva asemănător se petrece în sufletul tău şi de aceea mă socotesc dator să te previn, fiindcă

te-am îndrăgit sincer, dragul meu.

Nici din aceste sfaturi nu puteam alege nimic. Ele nu dovedeau decât grija pentru soarta mea, pentru buna mea stare materială, erau îndrumările prozaice ale unui tată bine intenționat; dar la ce-mi puteau folosi mie, un tânăr însuflețit de idealuri pentru care orice tată cinstit ar fi trebuit să-şi trimită fiul chiar şi la moarte, aşa cum în antichitate Horațiu îşi trimisese fiii să moară întru slava Romei?

Adesea, stăruiam să-mi spună ce crede despre religie, dar aici totul se prezenta şi mai nebulos. Când îi ceream un sfat în privința asta, îmi dădea un răspuns cât se poate de stupid, ca unui copil:

— Trebuie să crezi în Dumnezeu, dragul meu.

— Bine, dar dacă eu nu cred? strigam, furios.

— Asta-i foarte îmbucurător, dragul meu.

— Cum aşa?

— E un semn cât se poate de îmbucurător, dovedeşte că eşti un om de treabă, fiindcă la noi, în Rusia, un ateu, dacă e într-adevăr ateu, şi e cât de cât inteligent, e omul cel mai cumsecade din lume şi e totdeauna înclinat să-i facă plăcere lui Dumnezeu, fiindcă e negreşit bun, şi e bun fiindcă e înaintat la culme că e ateu. Ateii noştri sunt nişte oameni foarte respectabili şi cât se poate de cinstiți, sunt stâlpii patriei, ca să zic aşa...

Acesta era desigur un răspuns, însă nu cel pe care îl voiam; o singură dată mi-a spus până la capăt părerea lui, care era însă atât de ciudată, încât am rămas şi mai surprins, mai ales că auzisem despre maniile lui catolice, despre lanțuri...

— Dragul meu, mi-a spus el într-o zi pe stradă, când îl petreceam după o discuție lungă, purtată la mine acasă, e cu neputință să iubeşti oamenii aşa cum sunt şi totuşi este o datorie. De aceea, calcă-ți pe inimă, astupă-ți nasul, închide ochii (ceea ce e mai necesar decât orice) şi fă-le bine. Îndură răul pe care ți-l fac şi, pe cât poți, încearcă să nu te superi pe ei, "ținând minte că eşti şi tu un om". Se înțelege că trebuie să-i judeci sever, dacă ți-a fost dat să fii cât de cât mai inteligent decât media. Oamenii sunt josnici prin natura lor şi le place să iubească de frică. Tu nu te lăsa impresionat de o astfel de dragoste şi nu înceta să-i dispreţuieşti. Undeva în Coran, Allah îi porunceşte profetului său să-i privească pe "cei răzvrătiți" ca pe nişte şoareci, să le facă bine, dar să nu-i ia în seamă — cam orgolioasă atitudine, dar justă. Să ştii să

dispreţuieşti oamenii şi când fac fapte bune, fiindcă atunci sunt de cele mai multe ori ticăloşi. Of, dragul meu, ţi-am spus asta judecând după mine. Dacă ai un dram de minte, nu poţi trăi fără să te dispreţuieşti, indiferent dacă eşti cinstit sau nu. Să-ţi iubeşti aproapele, fără să-l dispreţuieşti, e cu neputinţă. După mine, incapacitatea fizică de a-şi iubi aproapele e în firea omului. Neînţelegerea se datoreşte de la început unei expresii greşite, căci dragostea pentru omenire nu se referă decât la acea omenire pe care tu însuţi ai creat-o în sufletul tău (cu alte cuvinte, te-ai creat pe tine însuţi şi te iubeşti pe tine însuţi) şi care, prin urmare, nu va exista niciodată în realitate.

— Oare nu va exista niciodată?

— De, dragul meu, recunosc că este o perspectivă destul de stupidă, dar nu e vina mea; cum nu mi-a cerut nimeni sfatul la facerea lumii, îmi rezerv dreptul să am părerea mea în privinţa asta.

— După toate astea, cum mai poate spune cineva că eşti un călugăr, un propovăduitor fanatic; zău că nu înţeleg!

— Dar cine spune asta despre mine?

I-am povestit ceea ce ştiam. M-a ascultat cu mare atenţie dar a închis discuţia.

Nu-mi amintesc cum am ajuns la această discuţie memorabilă pentru mine; îmi amintesc însă că şi-a ieşit chiar din fire, ceea ce nu i se întâmpla aproape niciodată. Vorbise pătimaş şi fără urmă de zeflemea, ca şi cum s-ar fi adresat altcuiva, nu mie, tocmai de aceea nu l-am crezut: doar nu era cu putinţă să fi vorbit serios despre asemenea lucruri cu un copilandru ca mine.

CAPITOLUL AL DOILEA

În dimineaţa aceea de cincisprezece noiembrie l-am găsit la "prinţul Serioja". Chiar eu restabilisem legătura între ei, dar şi fără mine aveau destule puncte comune (mă refer la întâmplările din străinătate ş.a.m.d.). Şi apoi, prinţul îi dăduse cuvântul de onoare să-i restituie măcar o treime din moştenire, adică cel puţin douăzeci de mii de ruble. Îmi aduc aminte cât de ciudat mi s-a părut că vrea să-i restituie doar o treime şi nu jumătate, dar am tăcut. Prinţul a făcut această făgăduială de la sine, fără ca Versilov să fi adus vreodată

vorba despre asta, fără cea mai mică aluzie din partea lui; prințul s-a repezit singur cu propunerea, iar Versilov a primit-o în tăcere, dar mai târziu nu i-a amintit niciodată de ea, prefăcându-se chiar că o uitase. Menționez în treacăt că la început prințul era fermecat de Versilov, mai ales de felul lui de a vorbi, era de-a dreptul entuziasmat şi mi-a mărturisit-o de câteva ori. Când era singur cu mine, spunea despre sine cu indignare, aproape cu deznădejde că este "îngrozitor de incult, că a păşit pe un drum cu totul greşit!" O, pe atunci eram atât de buni prieteni!... Până şi lui Versilov mă străduisem atunci să i-l prezint pe prinț într-o lumină cât mai favorabilă, tăgăduindu-i cusururile, deşi le cunoşteam; Versilov însă tăcea sau zâmbea.

— Chiar dacă are cusururi, are cel puțin tot atâtea calități! am strigat eu o dată, pe când mă aflam între patru ochi cu Versilov.

— Doamne, cum îl mai ridici în slava cerului! începu ei să râdă.

— Cu ce? m-am mirat eu.

— Auzi, tot atâtea calități! Păi dacă ar avea tot atâtea calități câte defecte, ar fi un sfânt!

Dar, fireşte, din asta nu puteam să deduc părerea lui. În general, pe atunci se ferea să vorbească despre prinț, ca de altfel despre toate problemele importante, dar parcă mai ales despre prinț. Încă de pe atunci bănuiam că se duce la prinț şi fără mine şi că sunt în legături foarte strânse, ceea ce nu mă supăra de fel. Nu eram gelos nici de faptul că Versilov vorbea cu el cu mult mai serios decât cu mine, ca să zic aşa, cu mult mai substanțial, şi nici nu-şi îngăduia să fie atât de ironic, dar pe atunci eram atât de fericit, încât îmi făcea plăcere până şi acest lucru. Mai socoteam că are o scuză şi fiindcă prințul era cam mărginit şi de aceea îi plăceau formulările precise, iar unele glume nu le înțelegea de fel. Dar iată că de la un timp începuse parcă să se emancipeze, chiar şi sentimentele lui față de Versilov se schimbară parcă, ceea ce nu putea să-i scape unui om atât de sensibil ca el. Țin să subliniez că pe vremea aceea prințul se schimbase şi față de mine, ba chiar destul de vădit: din prietenia noastră, aproape înflăcărată de la început, nu mai rămăsese decât aparențele, nişte forme goale. Totuşi, continuam să mă duc la el; de altfel, nici nu văd cum aş fi putut să nu mă duc, o dată intrat în vârtej. O, cât de naiv, cât de neştiutor eram pe atunci! Oare e cu putință ca atâta stângăcie şi atâtea umilințe să se tragă numai din

naivitate, din prostia tinereții?! Eu primeam de la el bani şi credeam că n-are nici o importanță, că e foarte normal. Deşi n-a fost chiar aşa: ştiam şi atunci că nu e de loc normal, şi totuşi îi luam fără să mă gândesc prea mult. Însă nu pentru bani mă duceam la el, deşi aveam o nevoie grozavă de bani. Ştiam că nu de dragul banilor mă duc, totuşi îmi dădeam seama că în fiecare zi mă duc după bani. Dar trăiam ca într-un vârtej şi apoi, pe atunci, sufletul meu era stăpânit de cu totul altceva, mai bine zis vrăjit!

Când am intrat în ziua aceea, pe la ora unsprezece, la prinț, l-am găsit acolo pe Versilov, care tocmai îşi încheia o tiradă lungă; el şedea, iar prințul asculta, plimbându-se prin cameră. Părea să fie destul de tulburat, ceea ce i se întâmpla mai totdeauna când stătea de vorbă cu Versilov. Prințul era o fire extrem de impresionabilă, credul până la naivitate, şi de aceea îl priveam de sus în multe împrejurări. Totuşi, de câteva zile — repet — observasem la el un soi de ironie răutăcioasă. Când dădu cu ochii de mine, se opri şi fața i se crispă. În sinea mea ştiam cărei pricini i se datora tulburarea lui din dimineața aceea, totuşi, nu m-aş fi aşteptat să i se schimonosească fața. Aflasem că are o seamă de neplăceri, dar, din păcate, nu cunoşteam decât a zecea parte din ele, pe celelalte mi le ascunsese cu grijă. Mă găseam deci într-o situație penibilă şi stupidă, mai ales că adesea mă străduiam să-l mângâi, îl plictiseam cu sfaturile şi chiar îl luam peste picior cu un aer de superioritate, socotindu-l slab de înger, de vreme ce se pierde cu firea din pricina unor "asemenea fleacuri". El nu-mi răspundea, dar e cu neputință să nu mă fi urât îngrozitor în acele clipe, văzând cum calc în străchini, fără să bănuiesc măcar ceva. Şi Dumnezeu mi-e martor că îmi scăpase tocmai esențialul!

Totuşi, mi-a întins politicos mâna, iar Versilov m-a salutat dând din cap, fără să se întrerupă din vorbă. Eu m-am tolănit pe o canapea. Ce apucături aveam pe atunci, cât de necuviincios mă purtam! Ba mai şi forțam nota, îi tratam prietenii cu atâta familiaritate de parcă i-aş fi cunoscut de când lumea... O, dacă ar fi cu putință s-o iau de la început, acum aş şti să mă port. Trebuie să mai adaug ceva ca să nu uit: prințul locuia tot acolo, dar acum ocupa aproape toată casa, fiindcă proprietara ei, Stolbeeva, plecase din nou.

I-am găsit discutând despre nobilime. În treacăt fie zis, problema aceasta îl frământa uneori foarte mult pe prinț, cu toate că făcea atâta caz de ideile lui progresiste, şi chiar

presupun că de aici i s-au tras multe rele în viaţă: cum ţinea grozav la titlul lui de prinţ şi în acelaşi timp era sărac lipit, toată viaţa lui a cheltuit nebuneşte, dintr-o falsă mândrie, şi s-a înglodat în datorii. Versilov i-a dat de câteva ori a înţelege că nu în asta constă nobleţea, căutând să-i sădească în inimă o concepţie mai înaltă despre ea: dar, până la urmă, prinţul a început să se şi supere că i se dau lecţii. Pesemne că acelaşi lucru se întâmplase şi în dimineaţa aceea, dar eu venisem către sfârşit. La început, cuvintele lui Versilov mi s-au părut retrograde, dar, pe măsură ce vorbea, mi-am schimbat părerea.

— Cuvântul onoare e sinonim cu "datorie", spuse el (eu nu redau decât cuvinte şi numai în măsura în care îmi aduc aminte). Când statul se află în mâinile păturii aristocratice, ţara este puternică. Pătura aristocratică are întotdeauna onoarea ei şi concepţia ei despre onoare, care poate să fie şi greşită, dar aproape întotdeauna serveşte drept factor de coeziune şi întăreşte ţara, ceea ce-i folositor din punct de vedere moral, dar mai ales politic. În schimb, această situaţie este apăsătoare pentru robi, adică pentru toţi cei care nu fac parte din această pătură. Pentru ca ei să nu se simtă apăsaţi, li se dau anumite drepturi. Aşa s-a făcut la noi în Rusia şi e foarte bine. Totuşi, ţinând seama de toate experienţele de până acum (adică din Europa), egalitatea drepturilor a adus după sine scăderea simţului onoarei şi implicit al datoriei. Egoismul a înlocuit vechea concepţie, care era un factor de unificare, şi totul s-a fărâmiţat în libertatea indivizilor. Cei eliberaţi, rămaşi fără o idee unitară, au pierdut orice legătură de natură superioară, aşa încât până la urmă au încetat să-şi apere până şi libertatea care li s-a acordat. Dar nobilimea rusă s-a deosebit întotdeauna de cea europeană. Nobilimea noastră, chiar şi acum, după ce şi-a pierdut drepturile, ar putea rămâne pătura dominantă, în calitate de păstrător al tradiţiilor de onoare, cultură, ştiinţă şi al unei concepţii superioare, dar ceea ce este mai important, fără să se mai izoleze într-o castă închisă, care ar duce la moartea acestei concepţii. De fapt, porţile nobilimii sunt deschise la noi de prea multă vreme, acum, însă, e timpul să le deschidem definitiv. De azi înainte, fiecare faptă eroică pusă în sujba onoarei, a ştiinţei şi a ţării trebuie să dea fiecărui om dreptul de a pătrunde în pătura aristocratică. Pe această cale, pătura dominantă se va preface de la sine într-o comunitate alcătuită din cei mai buni oameni în înţelesul cel mai strict şi mai

adevărat, nu în vechiul înțeles de castă privilegiată. Numai în această formă nouă, mai bine zis reînnoită, s-ar putea menține pătura noastră. Prințul râse sarcastic.

— Dar ce se mai alege atunci din nobilime? După proiectul dumitale, nobilimea s-ar transforma într-un fel de lojă masonică.

Repet că prințul era nemaipomenit de incult. De ciudă, am şi început să mă foiesc pe divan, deşi nu eram întru totul de acord cu părerea lui Versilov. De altfel, a înțeles şi el prea bine că prințul îşi arată colții.

— Nu ştiu în ce sens te-ai referit la francmasonerie, îi răspunse el. Şi apoi, dacă până şi un prinț rus respinge această idee, înseamnă că e încă prematură, atâta tot. De ce ar fi cu neputință ca principiul onoarei şi al culturii să fie singurele criterii după care oricine ar putea pătrunde în pătura dominantă, deschisă tuturor şi mereu înnoită? Dacă această idee mai dăinuie în câteva capete, oricât de puține, înseamnă că ea n-a pierit cu desăvârşire, ci continuă să lumineze ca o flăcăruie în beznă.

— Văd că-ți place grozav să foloseşti expresii ca "idee superioară", "principiu înalt", "idee unitară" şi aşa mai departe. Tare aş vrea să ştiu ce înțelegi dumneata, la drept vorbind, prin "idee superioară".

— Zău că nu ştiu ce să-ți răspund la asta, dragul meu prinț, spuse Versilov, zâmbind cu ironie subtilă. Dacă ți-aş mărturisi că nici eu nu sunt în stare să-mi răspund, ar fi mai adevărat. O idee sau un principiu superior e de cele mai multe ori un sentiment pe care câteodată nu-l poți defini decât după foarte multă vreme. Ştiu numai că întotdeauna a fost chintesența vieții, a generat noul, şi nu pe plan abstract ori ireal, ci, dimpotrivă, a îmbogățit viața şi a înfrumusețat-o, aşa încât ideea superioară care a determinat această schimbare în bine s-a dovedit absolut necesară, în ciuda multora, fireşte.

— De ce în ciuda multora?

— Fiindcă ideile sunt o povară destul de plictisitoare, fără ele viața e mai veselă şi mai uşoară.

Prințul înghiți hapul.

— Dar ce înțelegi dumneata prin "chintesența vieții"? (Era vădit că se înfuriase.)

— Nici asta n-aş putea să ți-o explic, *mon prince;* ştiu numai că trebuie să fie ceva grozav de simplu, de obişnuit şi de evident, de care te izbeşti zi de zi, clipă de clipă — un lucru

atât de simplu, încât nici nu ne vine a crede că poate fi aşa. Tocmai de aceea trecem pe lângă el de mii de ani fără să-l ştim şi fără să-l luăm în seamă.

— Voiam numai să-ți spun că a privi nobilimea ca dumneata înseamnă a-i tăgădui existența, susținu prințul.

— Dacă ții neapărat să precizăm, atunci poate că la noi n-a existat niciodată o nobilime.

— Totul mi se pare îngrozitor de încâlcit şi de confuz. După mine, când susții o idee trebuie s-o şi dezvolți...

Prințul îşi încreți fruntea şi aruncă o privire spre pendulă.Versilov se ridică şi-şi luă pălăria:

— S-o dezvolți? zise el. Nu, e mai bine să te laşi păgubaş, şi apoi asta-i meteahna mea, să vorbesc în aforisme. De altfel, mai am încă o ciudățenie: de câte ori încerc să dezvolt o idee în care cred, până la urmă încetez şi eu să mai cred în ea; mi-e teamă că s-ar putea să pățesc aşa şi de data asta. La revedere, dragul meu prinț. Te rog să mă ierți că la dumneata flecăresc întotdeauna neîngăduit de mult.

Plecă numaidecât; deşi prințul l-a condus politicos, eu m-am simțit jignit.

— Nu înțeleg de ce te burzuluieşti dumneata?! izbucni el deodată, fără să se uite la mine, îndreptându-se spre birou.

— Cum să nu mă burzuluiesc, i-am răspuns eu cu glasul tremurând de mânie, când văd la dumneata o atât de ciudată schimbare de atitudine față de mine şi chiar față de Versilov, aşa că... Desigur, primele afirmații ale lui Versilov puteau să pară cam retrograde, dar pe urmă s-a văzut că nu era aşa. Dumneata pur şi simplu nu l-ai înțeles şi de aceea...

— Eu pur şi simplu nu vreau să mă dăscălească oricine ca pe un băiețandru! mi-o reteză el, aproape înfuriat.

— Retrage-ți cuvintele...

— Te rog, fă-mi plăcerea şi renunță la gesturi teatrale. Ştiu prea bine că ceea ce fac este o infamie, că sunt o mână spartă, un cartofor, poate şi un hoț... da, un hoț, fiindcă pierd la cărți banii familiei mele. Totuşi, nu permit nimănui să mă judece. Nu vreau şi nu admit să fiu judecat. Nu recunosc alt judecător în afara conştiinței mele. Şi apoi, ce rost avea să vorbească în doi peri; dacă avea să-mi spună ceva, să mi-o fi spus pe şleau, nu să mă prostească cu pilde, cu predici încâlcite! Şi apoi, ca cineva să aibă dreptul de a-mi face morală, trebuie să fie el însuşi un om cinstit...

— Mai întâi, eu n-am asistat de la început la discuție, aşa că nu ştiu despre ce a fost vorba, iar în al doilea rând, dă-

mi voie să te întreb ce te face să crezi că Versilov ar fi necinstit?

— Destul, isprăveşte, te rog. Ieri mi-ai cerut trei sute de ruble. Poftim...

Puse banii pe masă, în fața mea, apoi se aşeză pe un fotoliu şi se lăsă, nervos, pe spate, picior peste picior. L-am privit, stingherit.

— Nu ştiu ce să fac... am bâiguit eu, deşi eu ți i-am cerut... deşi am mare nevoie de bani, acum, totuşi tonul dumitale...

— Nu lua în seamă tonul meu. Dacă am fost prea brutal, te rog să mă ierți. Crede-mă că mi-e gândul la altceva, la lucruri mai serioase. Am primit o scrisoare de la Moscova, prin care mi se anunță că fratele meu Saşa, un copil, după cum ştii, a murit acum patru zile şi că starea tatălui meu, care, după cum ştii de asemenea, e paralizat de doi ani, s-a înrăutățit, că nu mai poate vorbi şi nu recunoaşte pe nimeni. Ai mei s-au bucurat că datorită acelei moşteniri îl vor putea duce în străinătate, dar, după cum scrie doctorul, nu mai are decât cel mult două săptămâni de trăit. Aşadar, din toată familia noastră nu rămâne decât mama, soră-mea şi cu mine, deci sunt aproape singur... Într-un cuvânt sunt singurul urmaş... Moştenirea aceea poate că era mai bine să nici n-o fi căpătat! În sfârşit, iată ce voiam să-ți comunic: din moştenire i-am făgăduit lui Andrei Petrovici *minimum* douăzeci de mii de ruble... dar închipuieşte-ți că, din pricina formalităților, n-am putut să mă țin de cuvânt până în ziua de azi. Mai mult, eu... adică noi... mai bine zis taică-meu nici n-a intrat încă în posesia moşiei. Unde mai pui că în ultimele trei săptămâni am pierdut o mulțime de bani la cărți, şi ticălosul ăla de Stebelkov ia nişte dobânzi... Acum ți-am dat aproape ultimii bani.

— O, dragul meu, dacă-i aşa...

— Nu de aceea ți-am spus, nici prin gând nu mi-a trecut, Stebelkov trebuie să-mi aducă azi ceva bani şi deocamdată o să-mi ajungă. Dar dracu ştie ce se petrece în capul lui Stebelkov! L-am implorat să-mi facă rost de zece mii, ca să-i pot da măcar atât lui Andrei Petrovici. De când i-am promis să-i cedez o treime din moştenire, nu mai am linişte, mă chinui îngrozitor. I-am dat cuvântul şi trebuie să mi-l țin, şi-ți jur că aş face orice ca să scap măcar de această datorie. Nici nu-ți închipui cum mă apasă datoriile, mă strivesc! Şi apoi, legătura asta copleşitoare... Mi-e greu să mă şi întâlnesc

cu Andrei Petrovici, nu îndrăznesc să mă uit în ochii lui... De ce abuzează de situație?

— Prin ce abuzează? m-am oprit eu înlemnit în fața lui. Ți-a făcut vreodată măcar o aluzie?

— O, nu, şi prețuiesc acest lucru, dar las' că-mi fac eu destule iluzii. În sfârşit... mă înglodez din ce în ce mai tare... Stebelkov ăsta...

— Linişteşte-te, dragul meu, te rog; văd că pe măsură ce vorbeşti eşti din ce în ce mai tulburat. Şi, la urma urmei, totul poate să fie doar o nălucire. O, şi eu m-am lăsat târât în vâltoare şi nu mi-o iert, este o ticăloşie din partea mea. Ştiu însă că este trecătoare şi... dacă aş izbuti să câştig o anumită sumă... dar ia spune, îți datorez două mii cinci sute, inclusiv cele trei sute de azi, nu-i aşa?

— Dacă nu mă înşel, nu ți i-am cerut, spuse prințul, râzând sarcastic.

— Spui că vrei să-i dai lui Versilov zece mii. Dacă eu primesc acum bani, datoria mea se scade, bineînțeles, din cele douăzeci de mii ale lui Versilov, altfel nici nu mă gândesc. Totuşi, am să ți-i restitui chiar eu, cu siguranță... Dar, ia spune, nu-ți închipui cumva că Versilov vine la dumneata pentru bani?

— Mi-ar fi mai uşor dacă ar veni la mine pentru bani, rosti prințul printre dinți zâmbind enigmatic.

— Vorbeai adineauri de nu ştiu ce legătură copleşitoare; dacă te-ai gândit cumva la Versilov şi la mine, zău că mă simt jignit. Mi-amintesc că la urmă ai şi spus: "de ce nu este el însuşi aşa cum îi învață pe alții să fie". Iată raționamentul dumitale! Mai întâi, dă-mi voie să-ți spun că nu este logic, fiindcă el, oricum ar fi, are totuşi dreptul să predice adevărul... Şi, la urma urmei, ce vorbă mai e şi asta predică? De altfel, te-am mai auzit numindu-l "profetul". Ia spune, dumneata l-ai poreclit la Ems "profetul muierilor"?

— Nu, nu eu.

— Stebelkov mi-a spus că dumneata.

— A mințit. Eu nu mă pricep să dau oamenilor porecle batjocoritoare, dar atunci când cineva predică altora să fie cinstiți, să înceapă prin a fi el însuşi — iată logica mea, indiferent dacă ți se pare greşită ori nu. Aşa înțeleg eu şi aşa este drept. Şi nimeni, auzi, nimeni să nu îndrăznească să vină să mă judece chiar în casa mea şi să mă ia la rost, ca pe un copil! Ajunge! strigă el, oprindu-mă printr-un gest să-i răspund... Ah, în sfârşit!

Tocmai intra pe uşă Stebelkov.

Era la fel ca prima oară: tot atât de sclivisit, umbla tot atât de ţanţoş, cu pieptul scos în afară, se holba tot atât de stupid la tine şi, cum îşi închipuia cu siguranţă că excelează prin viclenie, era încântat la culme de sine însuşi. De astă dată, când intră, îşi roti ochii într-un mod ciudat şi ne aruncă o privire foarte precaută şi pătrunzătoare, de parcă ar fi vrut să surprindă ceva pe figurile noastre. Dar, într-o clipă, se linişti, şi pe buze îi apăru iar zâmbetul radios şi mulţumit de sine, zâmbetul acela "slugarnic şi obraznic" care mă dezgusta nespus.

Ştiam de mult că-l chinuieşte îngrozitor pe prinţ, de vreo două ori fusesem şi eu de faţă când venise. De altfel... am avut şi eu o dată de-a face cu el în ultima lună, acum însă, din anumite motive, n-aş fi crezut că are să vină.

— Numaidecât, spuse prinţul, fără să-l salute şi, întorcându-se cu spatele la noi, începu să scoată dintr-un sertar al biroului hârtiile şi abacul.

Eu mă simţeam cât se poate de jignit de ultimele cuvinte ale prinţului. Aluzia la necinstea lui Versilov fusese atât de străvezie (şi atât de uimitoare!), încât se cerea negreşit lămurită până la capăt, dar în prezenţa lui Stebelkov îmi era cu neputinţă să deschid o asemenea discuţie, aşa că m-am tolănit iar pe divan şi am deschis o carte care se afla pe masa din faţa mea:

— Bielinski, partea a doua! Asta e ceva nou! Vrei sa te cultivi pesemne? i-am strigat eu prinţului pe un ton voit ostentativ.

Deşi era foarte preocupat şi grăbit, auzindu-mi vorbele s-a întors brusc spre mine:

— Te rog să nu te atingi de cartea asta, mă repezi el cât se poate de aspru.

Asta era prea din cale afară, şi încă în prezenţa lui Stebelkov! Şi după toate, Stebelkov se mai şi hlizi, făcând o mină dezgustătoare şi plină de subînţeles şi arătându-mi pe furiş spre prinţ. I-am întors spatele acestui dobitoc.

— Nu te supăra, dragul meu prinţ; uite că o şterg, nu vreau să te răpesc unui personaj atât de important...

Voiam să par cât mai degajat.

— Eu sunt personajul important? se amestecă în vorbă Stebelkov, bătându-se, amuzat, cu degetul în piept.

— Fireşte că dumneata. Eşti doar omul cel mai important din lume, după cum te şi socoteşti.

— Ba nu, mă rog, dați-mi voie, pe lume există două categorii de oameni. Eu țin de categoria a doua. Cei din categoria întâi acționează şi înfăptuiesc, iar cei din categoria a doua profită şi acaparează. În felul acesta, oamenii din categoria a doua ies în prim plan, iar cei din categoria întâi, trec pe planul al doilea. Aşa-i ori ba?

— S-ar putea să fie aşa, deşi, ca de obicei, nu te-am înțeles.

— Dă-mi voie, în Franța a fost o revoluție şi i-a ucis tocmai pe cei care-au făcut-o. Apoi a venit Napoleon şi a pus mâna pe toate. Revoluția a făcut-o prima categorie, iar Napoleon face parte din a doua, până la urmă însă, Napoleon a ajuns în frunte, iar revoluția a trecut pe planul al doilea. Aşa-i ori ba?

În treacăt fie zis, faptul că adusese vorba despre Revoluția Franceză mi-a amintit de un vechi vicleşug al lui şi de aceea m-a amuzat foarte mult: era vădit că tot mai mă socotea un revoluționar şi de câte ori îl întâlneam, se simțea dator să facă aluzie la asta.

— Vino cu mine, îi spuse prințul şi amândoi trecură în camera alăturată. Când am rămas singur, m-am hotărât să-i restitui cele trei sute de ruble de cum va pleca Stebelkov, deşi aceşti bani m-ar fi scos dintr-o încurcătură cumplită.

Vreo zece minute nu i-am auzit de fel, când deodată au început să vorbească în gura mare. La un moment dat, prințul s-a pornit să strige atât de tare, de parcă-şi ieşise din minți. Era uneori foarte iute la mânie, aşa că până şi eu îi treceam atunci multe cu vederea. Tocmai în clipa aceea a intrat un lacheu să-i comunice ceva; i-am arătat spre camera unde se găseau şi, ca prin farmec, acolo s-a făcut linişte. Prințul a apărut cu un aer foarte preocupat, dar cu zâmbetul pe buze, şi peste câteva clipe a intrat la el un oaspete.

Era un personaj foarte important, cu eghileți şi însemne imperiale, de cel mult treizeci de ani, cu o înfățişare foarte aristocratică şi gravă. Atrag atenția cititorului că pe atunci prințul Serghei Petrovici nu făcea încă parte din adevărata societate înaltă a Petersburgului, deşi ar fi dorit grozav să pătrundă în ea (ştiam cât de fierbinte o dorea) şi tocmai de aceea trebuie să se fi bucurat nespus de vizita ce o primea. Ştiam că era o cunoştință nouă, pe care prințul o făcuse cu prețul multor strădanii; oaspetele venea acum să-i întoarcă vizita şi, din nefericire, îl luase prin surprindere, şi tocmai într-un moment atât de nepotrivit. L-am văzut pe prinț

aruncându-i lui Stebelkov o privire plină de nelinişte şi deznădejde; Stebelkov, însă, părea să nici nu fi băgat de seamă şi, fără să se gândească măcar s-o şteargă, se tolăni pe canapea şi începu să-şi înfoaie părul, pesemne ca să arate că lui nu-i pasă de nimic. Mai mult, îşi dădu şi un aer important; într-un cuvânt, era şi mai nesuferit ca de obicei. Se înțelege că eu ştiam încă de pe atunci să mă port în societate şi desigur n-aş fi făcut pe nimeni de râs, totuşi, spre uimirea mea, l-am surprins pe prinț privindu-mă şi pe mine tot atât de buimac, desperat şi furios: aşadar, mă punea pe acelaşi plan cu Stebelkov şi se ruşina în aceeaşi măsură de amândoi. Gândul acesta m-a scos din sărite; m-am tolănit şi mai necuviincios pe divan şi am început să răsfoiesc cartea, ca şi cum nu m-aş fi sinchisit de nimic. Stebelkov, dimpotrivă, şi-a holbat ochii la ei, s-a aplecat înainte şi a început să tragă cu urechea la ceea ce vorbeau, închipuindu-şi pesemne că se poartă ca un om politicos şi amabil. Oaspetele s-a uitat de câteva ori, intrigat, la Stebelkov, dar şi la mine.

La început, fiecare se interesă de familia celuilalt, de noutăți; pe vremuri, domnul acesta o cunoscuse pe mama prințului, care se trăgea dintr-o familie vestită. După câte am putut să-mi dau seama, oaspetele, în ciuda tonului său în aparență amabil, simplu şi firesc, ea foarte simandicos şi fără doar şi poate atât de încrezut, încât socotea că face o deosebită cinste oricui, când catadicseşte să-i calce pragul. Dacă prințul l-ar fi primit singur şi n-ar fi fost stingherit de prezența noastră, sunt convins că s-ar fi arătat mai demn şi mai spiritual; acum însă, zâmbetul său încurcat şi poate exagerat de curtenitor, precum şi expresia lui ciudat de distrată îl dădeau de gol.

N-au apucat să stea de vorbă nici cinci minute când, deodată, ca un făcut, i s-a mai anunțat un musafir, şi încă tot unul compromițător. Pe acesta îl ştiam bine, căci auzisem multe despre el, deşi el nu mă cunoştea pe mine. Era un om foarte tânăr, de vreo douăzeci şi trei de ani, foarte elegant îmbrăcat, tare chipeş, care, deşi de familie bună, se învârtea într-o societate deocheată. Cu un an în urmă, fiind ofițer de cavalerie şi aparținând unuia din cele mai alese regimente de gardă, fusese silit să-şi dea demisia din motive cunoscute de toată lumea. Era o secătură şi chiar propria lui familie fusese nevoită să anunțe prin gazete că nu răspunde de datoriile lui; totuşi el ducea mai departe o viață destrăbălată, luând bani

pe camătă cu zece la sută pe lună, jucând nebuneşte prin tripouri şi cheltuind sume fabuloase cu o franțuzoaică faimoasă. În orice caz, acum nu-şi mai încăpea în piele, fiindcă cu o săptămână în urmă izbutise să câştige la cărți vreo douăsprezece mii de ruble într-o singură seară. Cu prințul avea relații destul de strânse: erau văzuți adesea împreună şi chiar la aceeaşi masă de joc; totuşi, prințul a tresărit atât de tare când a dat ochi cu el, încât am observat şi eu, deşi şedeam destul de departe. Era şi firesc: băiatul ăsta se simțea pretutindeni ca acasă, vorbea tare, râdea zgomotos, spunea tot ce-i trecea prin cap, fără să se sfiască de nimeni, şi, bineînțeles, nici n-ar fi putut bănui că prințul tremură de teamă ca nu cumva prietenii săi să-l facă de râs în fața unui oaspete atât de distins.

De cum intră pe uşă, încă înainte de a se aşeza, începu să povestească despre isprăvile lui la joc din seara precedentă, fără să-i pese că întrerupe o discuție începută.

— Mi se pare că ai fost şi dumneata acolo? se adresă el după câteva cuvinte oaspetelui important, confundându-l cu cineva din societatea lui, dar, când îl privi mai atent, exclamă: Ah, vă rog să mă iertați, v-am confundat cu unul dintre jucătorii de aseară!

— Alexei Vladimirovici Darzan, Ippolit Alexandrovici Naşciokin, se grăbi prințul să le facă cunoştință. Oricum, băiețandrul ăsta putea fi prezentat, că de, era dintr-o familie bună şi cunoscută, pe noi însă nu ne recomandase, aşa că şedeam mai departe, fiecare în colțul său. Eu nu voiam cu nici un preț să mă întorc spre ei; Stebelkov, însă, de cum îl zări pe tânăr, începu să se hlizească, încântat, la el şi de bună seamă că se şi pregătea să intre în vorbă. Situația începea să mă amuze.

— Anul trecut v-am văzut adesea la contesa Verighina.

— Îmi amintesc şi eu de dumneavoastră, dar, mi se pare că atunci erați în uniformă, răspunse Naşciokin prietenos.

— Da, pe atunci eram militar, însă, datorită... Ah, Stebelkov, până şi aici ai ajuns? Ce caută ăsta aici? Păi tocmai datorită dumnealui şi celor de teapa lui nu mai port uniformă, arătă el spre Stebelkov, râzând în hohote.

Stebelkov izbucni de asemenea într-un râs vesel, crezând pesemne că i se făcuse un compliment. Prințul roşi şi se grăbi să-i pună o întrebare lui Naşciokin, în timp ce Darzan se apropie de Stebelkov, cu care începu să discute foarte aprins, dar în şoaptă.

— Dacă nu mă înşel, în străinătate ai fost în relații bune cu Katerina Nikolaevna Ahmakova. Îl întrebă deodată oaspetele pe prinț.

— Da, da, desigur.

— Mi se pare că o să auzim în curând noutăți despre ea, se spune că se mărită cu baronul Bioring.

— E adevărat! strigă Darzan.

— Dumneata... ştii sigur? îl întrebă prințul pe Naşciokin foarte apăsat şi vădit tulburat.

— Aşa am auzit şi pare-mi-se că toată lumea a început să vorbească despre asta. Totuşi n-aş putea spune că ştiu sigur.

— O, nu încape îndoială! exclamă Darzan, apropiindu-se de ei. Mi-a spus-o chiar Dubasov ieri, şi el întotdeauna află primul astfel de noutăți. Mă miră că prințul nu ştie, el ar fi doar în măsură...

Naşciokin aşteptă să termine Darzan, apoi se adresă din nou prințului:

— De la un timp iese foarte rar în lume.

— În ultima lună tatăl ei a fost bolnav, spuse prințul destul de înțepat.

— Pe cât se pare, cucoana asta a avut destule aventuri, o trânti deodată Darzan.

Am tresărit, şi ridicându-mi ochii de pe carte, i-am înfruntat cu un aer semeț:

— Am cinstea s-o cunosc personal pe Katerina Nikolaevna şi de aceea socotesc de datoria mea să asigur pe oricine că toate aceste zvonuri scandaloase pe socoteala ei nu-s decât minciuni, calomnii infame, scornite de aceia care... i-au dat târcoale, dar n-au obținut nimic.

După ce mă repezisem ca un prost, am tăcut brusc, continuând să rămân țeapăn, cu fața aprinsă şi să-i privesc provocator. Ceilalți s-au întors şi ei spre mine şi, deodată, Stebelkov a început să chicotească; rânji chiar şi Darzan, care părea să se fi dat bătut.

— Arkadi Makarovici Dolgoruki, mă prezentă prințul lui Darzan

— Ah, crede-mă, *prințe,* mi se adresă Darzan deschis şi cordial, lucrurile astea nu pornesc de la mine şi chiar dacă circulă anumite zvonuri, nu le-am răspândit eu.

— Nu m-am referit la dumneata! m-am grăbit eu să-i răspund, dar chiar în clipa aceea Stebelkov a izbucnit într-un râs cât se poate de necuviincios, numai fiindcă Darzan mă

intitulase prinț, după cum m-am lămurit mai târziu. Numele meu blestemat mi-a jucat şi de astă dată un renghi. Până în ziua de azi roşesc la gândul că atunci m-am sfiit, mai bine zis m-am ruşinat să corectez eroarea şi să declar sus şi tare că nu-s prinț, ci pur şi simplu Dolgoruki, ceea ce mi se întâmpla pentru prima oară. Darzan s-a uitat nedumerit, la mine şi la Stebelkov, care tocmai râdea.

— Ah, dar cine era fata nostimă pe care am întâlnit-o la dumneata pe scară, blondina aceea vioaie? îl întrebă el deodată pe prinț.

— Zău că nu ştiu despre cine vorbeşti, răspunse acesta repede.

— Atunci cine să ştie? pufni Darzan în râs.

— Ştiu eu... poate că era..., bâigui prințul încurcat.

— Nu "poate"... Era fără îndoială surioara dumnealui, Lizaveta Makarovna! exclamă Stebelkov, arătând spre mine. Doar am întâlnit-o şi eu adineauri.

— Aha, da, într-adevăr, îşi aminti deodată prințul, de astă dată cu un aer cât se poate de serios. Trebuie să fi fost desigur Lizaveta Makarovna, o foarte bună prietenă de-a Annei Feodorovna Stolbeeva, în casa căreia şi locuiesc. Pesemne că a venit azi s-o vadă pe Daria Onisimovna, o altă prietenă a Annei Feodorovna, căreia la plecare i-a lăsat în grijă casa.

Nimic mai adevărat. Daria Onisimovna era mama bietei Olea, despre care am mai vorbit şi pe care Tatiana Pavlovna o aciuase în cele din urmă pe lângă Stolbeeva. Ştiam prea bine că Liza venea adesea pe la Stolbeeva, iar după plecarea ei, continua s-o viziteze din când în când pe biata Daria Onisimovna, pe care toată familia noastră o îndrăgise; dar în ziua aceea, după cele spuse de prinț pe tonul cel mai serios, de altfel, şi lipsit de orice echivoc, şi mai cu seamă după ieşirea stupidă a lui Stebelkov, ba poate şi fiindcă adineauri fusesem luat drept prinț, mi s-au aprins obrajii. Din fericire, chiar în clipa aceea Naşciokin s-a ridicat să plece, dându-i mâna lui Darzan. Îndată ce am rămas singuri, Stebelkov mi-a făcut cu ochiul spre Darzan, care stătea în prag cu spatele la noi. Eram atât de furios, încât l-am amenințat cu pumnul pe Stebelkov.

Numaidecât după aceea plecă şi Darzan, înțelegându-se cu prințul să se întâlnească neapărat a doua zi la locul stabilit — într-un tripou, bineînțeles. Când ieşi, îi strigă ceva lui Stebelkov şi se înclină uşor înaintea mea. Nici nu apucase

tine să iasă pe uşă, că Stebelkov sări de la locul lui şi se proţăpi în mijlocul camerei, ridicând un deget:

— Coconaşul ăsta a făcut săptămâna trecută o ispravă care le întrece pe toate: a dat o poliţă şi l-a iscălit în fals pe Averianov, chipurile ca girant. Poliţa circulă în forma aceasta, numai că este o escrocherie, un caz de puşcărie, că la mijloc sunt opt mii de ruble.

— Nu m-aş mira ca poliţa să fi ajuns la dumneata, i-am spus eu, privindu-l fioros.

— Eu, mă rog, am o întreprindere serioasă, o bancă, un "munte de pietate", eu nu-s cămătar să umblu cu poliţe! Ai auzit de *"Mont-de-piété"* de la Paris? Ştii ce înseamnă? O pomană, o adevărată binefacere pentru săraci! Un astfel de *"Mont-de- piété"* am şi eu...

Prinţul, care tocmai se întorsese, îi tăie vorba brutal şi tăios:

— Ce mai cauţi aici, de ce ai stat ca bătut în cuie?

— Ah! făcu Stebelkov, clipind des din ochi. Cum aşa? Parcă era vorba?...

— Îndrăzneşti să mai întrebi? strigă prinţul, bătând din picior. Nici pomeneală. Ţi-am spus odată!

— Bine, dacă o iei aşa... fie! Numai că nu-i tocmai aşa...

Se întoarse brusc şi ieşi cu capul plecat şi cu spinarea încovoiată. Prinţul strigă după el din prag:

— Află, domnul meu, că eu nu mă tem câtuşi de puţin de dumneata!

Era foarte iritat; dădu să se aşeze, dar, zărindu-mă, se răzgândi. Privirea lui parcă-mi spunea şi mie: "Şi tu ce mai aştepţi?"

— Eu, dragul meu prinţ, dădui să spun...

— Acum n-am timp, Arkadi Makarovici. Trebuie să plec numaidecât.

— O clipă, te rog, trebuie să-ţi spun ceva foarte important, dar mai întâi, ia-ţi cele trei sute de ruble înapoi.

— Ce înseamnă asta?

Se plimba prin cameră, dar, când m-a auzit, s-a oprit locului.

— Înseamnă că după tot ce s-a întâmplat... după ce ai spus despre Versilov că e necinstit, şi, în sfârşit, după toată purtarea dumitale de astăzi... ce mai încolo-încoace, nu-i pot primi cu nici un preţ.

— Bine, dar de o lună tot *primeşti* mereu.

Se aşeză deodată pe un scaun. Eu stăteam în picioare

lângă masă, cu o mână frunzăream cartea lui Bielinski, iar în cealaltă țineam pălăria.

— Pe atunci, ne legau alte sentimente... Şi apoi, niciodată n-aş fi atins o anumită sumă... Mi-e lehamite de jocul ăsta... Pe scurt, nu-i primesc.

— Te doare pentru că n-ai fost luat în seamă, de aceea eşti furios! În orice caz te-aş ruga să laşi cartea asta în pace.

— Ce înseamnă că "n-am fost luat în seamă"? Ce-i drept, față de musafirii dumitale m-ai tratat aproape ca pe Stebelkov.

— Va să zică asta-i buba! spuse el, rânjind sarcastic. Unde mai pui că te-ai şi fâstâcit când Darzan te-a luat drept prinț.

Începu să râdă răutăcios. Atunci am izbucnit:

— Nu înțeleg de ce faci atâta caz de titlul de prinț... Mie nu-mi trebuie, n-aş da nici două parale pe el...

— Las' că te cunosc eu! Ce caraghios ai fost când ai sărit să-i iei apărarea Ahmakovei! Lasă cartea în pace!

— Cum îți îngădui să vorbeşti aşa cu mine? am strigat şi eu.

— La-să cartea! urlă el deodată, furios, ridicându-se pe jumătate din fotoliu, de parcă ar fi vrut să se repeadă la mine.

— Te cam întreci cu măsura! am spus eu printre dinți şi m-am îndreptat repede spre uşă. Dar cum am ajuns în camera cealaltă, l-am auzit strigându-mă din pragul biroului:

— Arkadi Makarovici, întoarce-te! Vino înapoi! Întoarce-te imediat!

Nu l-am ascultat şi mi-am văzut de drum. El a alerga după mine, m-a ajuns din urmă, m-a prins de mână şi m-a tras înapoi în birou. Nu m-am împotrivit.

— Ia-i! îmi spuse el palid de emoție, întinzându-mi cele trei sute de ruble pe care le azvârlisem pe masă. Ia-i numaidecât... Altfel între noi... Hai, nu te mai codi!

— Cum pot să-i primesc?

— Nici dacă-ți cer iertare nu vrei? Poftim, te rog să mă ierți!...

— Dragul meu, eu am ținut întotdeauna la dumneata, şi dacă ții şi dumneata la mine...

— Fără îndoială că țin; hai, ia banii...

I-am luat. Când m-am uitat la el, am văzut că-i tremurau buzele.

— Înțeleg prea bine dragul meu, că te-a scos din sărite ticălosul acela... i-am spus eu, tremurând şi mai tare ca el,

totuşi nu-i primesc dragul meu, decât dacă ne îmbrăţişăm ca altădată după ce ne certam…

— Ce rost au duioşiile astea?… bâigui prinţul, zâmbind încurcat, totuşi se apleacă şi mă sărută.

Am tresărit, fiindcă în clipa când mă săruta, am citit pe faţa lui o repulsie vădită.

— Ţi-a adus cel puţin banii?

— Lasă, n-are importanţă!

— Te-am întrebat, fiindcă mă îngrijorează situaţia dumitale.

— Ei bine, mi i-a adus.

— Dragul meu prinţ… noi am fost prieteni… şi-apoi Versilov…

— Da, da, bine!

— Până la urmă, zău că nu ştiu dacă să primesc sau nu cele trei sute de ruble.

Tot le mai ţineam în mână.

— Ia-le! Bagă-le în buzunar! stărui el, zâmbindu-mi iar, de astă dată însă zâmbetul lui era foarte răutăcios.

Totuşi am luat banii.

CAPITOLUL AL TREILEA

Luasem banii numai pentru că ţineam la prinţ. Dacă cineva ar pune cuvintele mele la îndoială, aş putea să-l asigur că, cel puţin în clipa când am primit banii, eram ferm convins că, dacă aş vrea, aş putea să fac rost de o sumă mult mai mare din altă parte. Aşadar, nu-i primisem de nevoie, ci numai din delicateţe, ca să nu-l jignesc. Căci, din păcate, aşa gândeam pe atunci! Şi totuşi, când am plecat de la el, simţeam parcă o piatră pe inimă. Mă durea că-l văzusem atât de schimbat faţă de mine în dimineaţa aceea; niciodată nu avusese o astfel de purtare, ca să nu mai vorbesc de atitudinea lui de-a dreptul duşmănoasă faţă de Versilov. Desigur că şi Stebelkov trebuie să-l fi înfuriat grozav adineauri, dar totul a început încă înainte de venirea lui. Ţin să repet că de câteva zile mi se păruse schimbat faţă de cum fusese la început, dar nu în aşa hal — iată ce mă frământa îndeosebi.

Poate că l-a mai influenţat şi zvonul acela stupid în legătură cu baronul Bioring… Doar mă tulburase şi pe mine, totuşi… De fapt, pe atunci eram orbit de altceva, mai

strălucitor, de aceea şi treceam cu atâta uşurinţă peste multe, mă grăbeam să-mi întorc ochii de la tot ce era neplăcut, întunecat şi să mi-i îndrept spre strălucire...

Era pe la amiază, nu se făcuse nici ora unu. M-am suit în trăsura lui Matvei al meu şi de la prinţ m-am dus direct — nici n-o să credeţi la cine — la Stebelkov! Luasem această hotărâre, fiindcă mă uimise nu atât prin vizita lui la prinţ (căruia îi făgăduise, de altfel, să vină), ci prin faptul că acolo, când îmi făcuse cu ochiul, după obiceiul lui prost, părea să aibă în vedere cu totul altceva decât m-aş fi aşteptat; în seara din ajun primisem prin poştă o scrisorică de la el, destul de enigmatică, prin care mă ruga foarte mult să vin să-l văd chiar în ziua următoare, între unu şi două, căci "e în măsură să-mi comunice nişte noutăţi senzaţionale". Ceea ce mă uimise în timpul vizitei la prinţ era tocmai faptul că nu făcuse nici cea mai mică aluzie la această scrisoare. Ce secrete puteau exista între mine şi Stebelkov? Până şi gândul acesta mi se părea caraghios, totuşi, ţinând seama de ceea ce se petrecuse, în timp ce mă îndreptam spre locuinţa lui, eram destul de tulburat.

E drept că mai fusesem pe la el o dată, cu vreo două săptămâni în urmă, ca să-i cer nişte bani împrumut. Şi cu toate că se arătase dispus să-mi dea, am plecat fără să-i iau, nici eu nu prea ştiu de ce: poate fiindcă îmi bălmăjise ceva în doi peri, după obiceiul lui, şi mă temusem să nu fie vorba de cine ştie ce condiţii suspecte; şi, cum mă deprinsesem să-l iau de sus de câte ori îl întâlneam la prinţ, i-am tăiat-o scurt, indignat la gândul că poate să-mi pună astfel de condiţii, şi am plecat ţanţoş, cu toate că a alergat după mine până la uşă. Şi de data aceea am luat de la prinţ banii de care aveam nevoie.

Locuia absolut singur şi pe picior mare într-o casă cu patru camere foarte frumoase, elegant mobilate, ţinea un valet, o bucătăreasă şi o menajeră, de altfel, în vârstă. Am intrat la el, furios.

— Ascultă stimabile, am început eu de la uşă, mai întâi cum de-ai îndrăznit să-mi trimiţi o scrisoare? Nu sunt dispus să fac corespondenţă cu dumneata. Şi-apoi, de ce nu mi-ai spus ce aveai de spus adineauri, la prinţ, ca să nu mai bat drumul până aici?

— Dar dumneata de ce ai tăcut chitic acolo? De ce nu m-ai întrebat? îmi răspunse el, zâmbind până la urechi de satisfacţie.

— Fiindcă nu eu aveam ceva să-ți spun, ci dumneata mie! am strigat eu, pierzându-mi cumpătul.

— Dacă-i aşa, atunci de ce te-ai mai ostenit să vii până la mine? izbucni el, gata să sară în sus de bucurie. I-am întors pe loc spatele şi am dat să plec, dar el m-a înşfăcat de umăr.

— Nu te supăra, am glumit. E vorba de o chestiune foarte importantă, ai să vezi.

M-am aşezat, fiindcă, mărturisesc, eram foarte curios. Şedeam unul în fața celuilalt, pe cele două fotolii dinaintea unui birou mare. El îmi zâmbi şiret şi dădu să ridice un deget după obiceiul său.

— Te rog, fără şiretlicuri şi fără degete ridicate, dar mai ales fără alegorii. Treci direct la subiect, că de nu, plec numaidecât! am strigat eu, înfuriindu-mă iarăşi.

— Eşti cam... prea mândru! rosti el pe un ton de dojană, cu totul nepotrivit, aplecându-se spre mine şi ridicând din sprâncene, de i se adânciră toate cutele de pe frunte.

— Aşa şi trebuie să se poarte omul cu dumneata.

— Dumneata... ai luat azi bani de la prinț, trei sute de ruble. Bani am şi eu. Şi ai mei te-ar costa mai puțin.

— De unde ştii că am luat bani de la prinț? m-am mirat eu. Nu cumva ți-a spus chiar el?

— Ba da, chiar el mi-a spus; dar fii pe pace, mi-a spus-o numai în treacăt, fără să vrea, fiindcă venise vorba. Fapt e că ştiu. Oricum, era mai bine să nu-i fi luat. Am sau n-am dreptate?

— Bine, dar dumneata iei şapte piei de pe om! După câte am auzit, ceri nişte dobânzi neîngăduite.

— Eu am *Mont-de-piété,* nu iau şapte piei. Bani nu dau decât prietenilor, ca să-i servesc. Ceilalți n-au ce căuta la *Mont-de-piété...*

Aşa-zisul *Mont-de-piété* era o casă de împrumut pe amanet ca oricare, pe numele altuia, la o altă adresă, care îi aducea câştiguri mari.

— Şi unde mai pui că prietenilor le dau sume importante.

— Dar de unde până unde eşti dumneata chiar atât de prieten cu prințul?

— Află că sunt, deşi... cam face pe nebunul. Dar cu mine nu-i merge.

— Se vede că-l ai la mână. Îți datorează mult?

— De... e dator vândut.

— O să-ți plătească. N-a primit moştenirea?!

— Moştenirea nu-i a lui; şi-apoi n-are numai datorii băneşti, mai are şi de alt fel. Şi chiar dacă ar fi a lui, moştenirea nu le-ar acoperi pe toate. Dumitale însă îți dau fără dobândă.

— Tot în calitate de "prieten"? Prin ce-am meritat aceasta onoare? l-am întrebat eu, râzând.

— Ai s-o meriți.

Se aplecă iar spre mine şi dădu să ridice un deget.

— Stebelkov, dacă ridici degetul, să ştii că plec.

— Ascultă... ar putea să se însoare cu Anna Andreevna! spuse el pe neaşteptate, făcându-mi cu ochiul şi zâmbind diabolic.

— Bagă de seamă, Stebelkov, te cam întreci cu măsura... cum îndrăzneşti să rosteşti numele Annei Andreevna?!

— Stai, nu te supăra.

— Abia mă mai stăpânesc, îmi calc pe inimă ca să te ascult, şi o fac numai fiindcă văd prea bine că urzeşti ceva şi vreau să aflu ce anume.... Dar ai grijă să nu-mi ies din sărite, Stebelkov!

— Nu te supăra şi nu te ține atât de mândru cu mine. Lasă-ți o clipă mândria la o parte şi ascultă-mă. Pe urmă n-ai decât să ți-o reiei. Cunoşti situația Annei Andreevna, nu-i aşa? Ştii desigur şi faptul că... prințul ar putea s-o ia de nevastă?...

— Am auzit fireşte, despre un asemenea proiect, ştiu tot; dar n-am vorbit niciodată cu prințul despre asta. După câte am aflat, ideea aceasta i s-a năzărit bătrânului prinț Sokolski, care nici acum nu-i tocmai teafăr; eu n-am vorbit însă niciodată de ea şi n-am nici un amestec. După ce ți-am spus toate astea, numai ca să ştii cum stai, îmi îngădui să te întreb şi eu ceva: mai întâi, ce urmăreşti prin discuția noastră? Şi apoi, e oare cu putință ca prințul să discute cu *dumneata* astfel de lucruri?

— Nu le discută el, nici pomeneală de asta, el nici nu catadicseşte măcar să asculte când aduc vorba despre ele. Adineauri a şi strigat la mine.

— Cred şi eu. Şi pe bună dreptate.

— Moşul, adică prințul Sokolski, are să-i dea o zestre grasă Annei Andreevna, fiindcă a ştiut să i se vâre sub piele. Dacă ar lua-o, tânărul prinț Sokolski ar putea să-mi dea toți banii înapoi, şi în afară de datoriile băneşti ar fi în stare să le achite şi pe celelalte. Sunt convins că are să le plătească pe

toate! Acum însă, n-are cu ce.

— Bine, dar ce amestec am eu în toate astea, ce nevoie ai de mine?

— Cum să n-am? Mi-ai putea fi de mare folos, fiindcă îi cunoşti pe toţi, eşti de-al lor şi poţi afla orice.

— Ei drăcie!... Ce să aflu?

— Bunăoară, dacă prinţul vrea, dacă Anna Andreevna e şi ea de acord, dacă nu s-a răzgândit bătrânul. Ţin să aflu precis.

— Cum îndrăzneşti să-mi propui mie să fiu spionul dumitale, şi încă pentru bani?! am sărit eu în sus de indignare.

— Stai puţin, nu te înfierbânta. Lasă mândria la o parte; încă cinci minute şi am terminat.

Mă sili să mă aşez iar. Era vădit că nici nu se sinchiseşte de izbucnirile mele; totuşi, m-am hotărât să-l ascult până la capăt.

— Trebuie să aflu curând, cât mai curând, fiindcă... fiindcă în curând va fi poate prea târziu. Ai văzut cum a înghiţit adineauri hapul, când a pomenit ofiţerul despre zvonul că Ahmakova se mărită cu baronul?

Îmi dădeam seama că era înjositor să-l mai ascult, dar nu mai izbuteam să-mi înfrâng curiozitatea.

— Ascultă, om de nimic ce eşti, l-am întrerupt eu tăios, dacă stau şi te ascult şi-ţi îngădui să vorbeşti despre asemenea oameni, ba încă îţi şi răspund, să nu-ţi închipui că o fac cumva fiindcă ţi-aş recunoaşte vreun drept. Vreau să văd numai ce potlogărie pui la cale... Întâi şi-ntâi ce poate spera prinţul de la Katerina Nikolaevna?

— Nimic, dar de înfuriat tot se înfurie.

— Nu-i adevărat.

— Ba se înfurie. Se vede că Ahmakova o fi zis "pas", aşa că el n-a mai putut dubla miza. Acum nu i-a mai rămas decât Anna Andreevna. Sunt gata să-ţi dau două mii de ruble... fără dobândă şi fără poliţă.

După această ofertă, se lăsă pe spate cu un aer important şi îşi holbă ochii la mine.

— Văd că porţi haine de la croitorul de lux de pe Bolşaia Millionnaia, asta costă bani nu glumă, şi crede-mă, e mai avantajos să iei de la mine decât de la el. Îţi dau şi mai mult de două mii.

— Dar pentru ce? De ce dracii ...

Am bătut cu piciorul în pământ. El s-a aplecat spre mine

şi mi-a spus insinuant:

— Pentru ca să nu-mi încurci socotelile.

— Eu oricum n-am de gând să mă amestec! am strigat.

— Sunt convins că ştii să taci. Şi asta-i bine.

— Nu am nevoie de aprobarea dumitale! Şi eu aş dori din tot sufletul să se realizeze acest lucru, dar socotesc că n-am căderea să mă amestec, că ar fi o necuviinţă din partea mea.

— Chiar aşa, o necuviinţă! Ei vezi, ei vezi?! exclamă el, ridicând un deget.

— Ce să văd?

— Că-i o necuviinţă... De! începu el deodată să râdă, înţeleg, înţeleg prea bine că mai ales dumitale nu ţi-ar şedea bine, dar... cel puţin sper că n-ai să fii o piedică? şi-mi făcu din nou cu ochiul, de astă dată mai neruşinat, mai batjocoritor şi mai josnic ca oricând.

Era limpede că mă socoteşte capabil de o josnicie, că se bizuie chiar pe josnicia mea.... totuşi nu-mi dădeam seama ce anume aşteaptă de la mine.

— Păi şi Anna Andreevna e sora dumitale, mă rog, rosti el cu tâlc.

— Cum îndrăzneşti să vorbeşti despre asta? în general, nu-ţi permit să pomeneşti de Anna Andreevna.

— Lasă mândria şi mai ţine-ţi firea un minut! Ascultă, când o pune mâna pe bani, prinţul va avea grijă de toţi, spuse Stebelkov apăsat, de toţi, mă înţelegi? De *toţi.*

— Nu cumva îţi închipui că am să primesc bani de la el?

— Dar azi cum primeşti?

— Iau dintr-ai mei.

— Dintr-ai dumitale? Cum aşa?

— Din banii lui Versilov, doar prinţul îi datorează douăzeci de mii.

— Lui Versilov îi datorează, nu dumitale.

— Versilov e tatăl meu.

— Nu, dumneata te numeşti Dolgoruki, nu Versilov.

— N-are nici o importanţă! Într-adevăr, pe atunci aşa judecam! În sinea mea ştiam că are importanţă, doar nu eram atât de prost, totuşi aşa judecam, şi tot din "delicateţe". Ajunge! am strigat eu. Nu pricep ce vrei de la mine. Cum ai îndrăznit să mă chemi pentru asemenea fleacuri?

— Într-adevăr nu înţelegi? Nu cumva te prefaci? spuse Stebelkov rar şi apăsat, zâmbind neîncrezător şi privindu-mă cu stăruinţă.

— Zău că nu pricep nimic!

— Îți repet că el poate face un rost tuturor, auzi, *tuturor.* Cu condiția să nu-l împiedici şi să nu-l influențezi...

— Pesemne că ai înnebunit?! Ce-i tot dai zor într-una cu "toți"? Poate vrei să spui că o să-l căpătuiască şi pe Versilov?

— De ce te gândeşti numai la dumneata şi la Versilov?... Trebuie să mai ții seama şi de alții. Doar şi Anna Andreevna ți-e soră, ca şi Lizaveta Makarovna!

M-am holbat, nedumerit, la el. Deodată, am surprins în privirea lui mârşavă o licărire de milă față de mine:

— Dacă nu înțelegi, cu atât mai bine! Sunt foarte bucuros, sunt încântat că nu înțelegi! E foarte lăudabil din partea dumitale... dacă într-adevăr nu înțelegi.

Mi-am ieşit cu totul din sărite:

— Dracu să te ia cu palavrele dumitale, descreieratule! i-am strigat, luându-mi pălăria.

— Astea nu-s palavre! Ei, primeşti? Nu te grăbi să pleci, că tot ai să te întorci.

— Te înşeli! l-am repezit eu şi am ieşit pe uşă.

— Ba ai să te întorci, şi atunci... atunci o să vorbim altfel. O să discutăm, pe legea mea. Două mii, ține minte!

Eram atât de scârbit şi de tulburat de mârşăvia acestui individ, încât am scuipat de câteva ori şi m-am silit să nu mă mai gândesc la el. Ideea că prințul a putut vorbi cu el despre mine şi despre banii pe care mi-i dăduse mă împungea ca un ac în inimă. "Azi am să câştig la cărți şi am să i-i dau imediat", mi-am zis eu, ca şi cum ar fi fost vorba de ceva sigur.

Oricât de încâlcit ar fi gândit şi s-ar fi exprimat Stebelkov, mie îmi apărea limpede că este un ticălos sadea şi mai ales că nu se poate să nu fi pus la cale vreo potlogărie. Numai că pe atunci n-aveam răgazul să cercetez asemenea potlogării şi de aci mi se şi trăgea orbul găinilor. M-am uitat, neliniştit, la ceas, dar nu se făcuse nici ora două, aşadar, aveam timp să mai fac o vizită, altfel, de tulburat ce eram, mi-aş fi pierdut mințile până la ora trei. Am pornit deci la sora mea Anna Andreevna Versilova. Mă împrietenisem cu ea la bătrânul meu prinț, şi anume în timpul bolii acestuia. Acum mă şi mustra cugetul că de trei, patru zile nu mai fusesem pe la el. Noroc că în ultima vreme prințul căpătase o deosebită slăbiciune pentru Anna Andreevna, despre care-mi vorbise ca despre îngerul lui păzitor. Era adevărat că planul de a o mărita cu prințul Serghei Petrovici pornise din capul

bătrânului, care mi-l şi împărtăşise de câteva ori, bineînțeles în taină. La rândul meu i l-am dezvăluit lui Versilov deoarece observasem de mult că, spre deosebire de alte chestiuni importante care-l lăsau atât de rece, față de întâlnirile mele cu Anna Andreevna şi de tot ce o privea manifesta întotdeauna un interes deosebit. Cu acest prilej, Versilov a mormăit că Anna Andreevna e destul de deşteaptă ca să se poată lipsi de sfaturile altora într-o problemă atât de delicată. Stebelkov avea fără îndoială dreptate când susținea că bătrânul o va înzestra, dar cu ce drept spera să tragă el foloase de aici? Când plecase de la prințul Serghei, acesta îi strigase că nu se teme câtuşi de puțin de el, ceea ce mă făcea să bănuiesc că în birou Stebelkov îi vorbise despre Anna Andreevna; şi mie mi-ar fi sărit țandăra să fi fost în locul lui.

De la un timp începusem să mă duc destul de des la Anna Andreevna. Dar de fiecare dată se întâmpla un lucru ciudat: deşi ea mă poftea întotdeauna, stabilind şi ora când să vin, când intram pe uşă, cu toate că eram aşteptat, se prefăcea negreşit că e surprinsă şi tulburată de vizita mea; observasem de la început această ciudățenie, totuşi mă simțeam din ce în ce mai legat de ea. Locuia la bunica ei, Fanariotova, care o crescuse şi o întreținea {Versilov nu le dădea nici un ban), dar situația ei în casă era cu totul alta decât a fetelor sărace ținute de milă de către o boieroaică bogată, aşa cum descrie bunăoară Puşkin în *Dama de pică* relațiile dintre bătrâna contesă şi nepoata ei Liza. Anna Andreevna trăia ea însăşi ca o contesă. Deşi locuia în aceeaşi casă şi la acelaşi etaj cu familia Fanariotov, ocupa un apartament complet separat, compus din două camere, aşa încât, de câte ori mă duceam pe la ea, nu întâlneam nici un alt membru al familiei. Era liberă să primească pe cine voia şi să-şi petreacă timpul după bunul ei plac. E drept că împlinise douăzeci şi doi de ani. În ultimul an, încetase aproape să mai iasă în lume, deşi Fanariotova nu era zgârcită şi nu precupețea nimic pentru nepoata ei, pe care o iubea nespus de mult, după câte am auzit. Ceea ce-mi plăcea mie la Anna Andreevna era tocmai că se îmbrăca foarte modest şi niciodată nu trândăvea, întotdeauna o găseai citind sau lucrând. Avea o înfățişare foarte sobră, aproape de călugăriță, care mă încânta. Era tăcută din fire, dar când vorbea, spunea lucruri gândite şi mai ales ştia să asculte, ceea ce eu n-am ştiut niciodată. Când îi spuneam că, deşi n-are nici o trăsătură comună cu Versilov, totuşi aduce grozav cu el,

roşea totdeauna uşor. De altfel, roşea des şi brusc, dar numai foarte uşor — particularitate care mă fermeca. Faţă de ea nu-mi îngăduiam niciodată să-l numesc pe Versilov altfel decât Andrei Petrovici, pentru că aşa mi se părea firesc. Îmi dădeam prea bine seama că, în general, familia Fanariotov trebuie să se ruşineze de Versilov; ajunsesem la această concluzie judecând numai după Anna Andreevna, deşi nici măcar nu ştiu dacă "se ruşinau" în adevăratul înţeles al cuvântului sau se simţeau numai stingheriţi. Uneori vorbeam cu ea şi despre prinţul Serghei Petrovici şi aveam impresia că mă ascultă cu mare atenţie şi cu deosebit interes, dar de fiecare dată eu eram acela care aduceam vorba despre prinţ, ea nu încercase niciodată să mă descoasă. Despre o eventuală căsătorie a lor n-am îndrăznit să-i pomenesc, deşi mă simţeam adesea ispitit s-o fac, fiindcă şi mie mi-ar fi plăcut într-o oarecare măsură să se realizeze acest plan. Când intram la ea, îmi pierea ca prin farmec curajul de a vorbi despre o mulţime de lucruri, şi totuşi mă simţeam grozav de bine acolo. Mă mai încânta şi faptul că era foarte cultă, citea mult, cu mult mai mult decât mine, şi chiar cărţi serioase.

Prima oară mă poftise ea însăşi. De pe atunci îmi dădeam seama că uneori trăgea poate nădejde să afle câte ceva de la mine. O, pe vremea aceea, oricine putea să afle orice de la mine! "N-are a face, îmi ziceam eu, dar nu numai pentru asta mă pofteşte la ea"; într-un cuvânt, eram chiar mulţumit că-i pot fi de folos şi... când eram împreună, aveam întotdeauna impresia că stau cu sora mea, deşi nu pomenisem niciodată, printr-un cuvânt sau măcar printr-o aluzie, că suntem rude, ca şi cum nici n-am fi ştiut acest lucru. Ea se purta în aşa fel, încât mi se părea cu neputinţă să aduc vorba despre legăturile dintre noi, şi mărturisesc, când o priveam, îmi trecea uneori prin minte un gând absurd: poate că nici nu ştie că suntem fraţi.

În ziua aceea am găsit-o la ea pe Liza, ceea ce m-a mirat grozav. Ştiam prea bine că ele se întâlneau şi înainte, se cunoscuseră cu prilejul "copilaşului". Despre acest capriciu al Annei Andreevna, atât de mândră şi de pudică, de a vedea copilul, şi despre întâlnirea mea cu Liza, voi povesti poate mai târziu, dacă va fi locul.Totuşi nu m-aş fi aşteptat ca Anna Andreevna s-o poftească vreodată pe Liza la ea. De aceea am şi rămas atât de plăcut surprins văzând-o acolo, deşi, fireşte, m-am ferit s-o arăt. Am salutat-o ca de obicei pe Anna Andreevna, i-am strâns cu căldură mâna Lizei şi m-am aşezat

lângă ea. Amândouă erau preocupate de o problemă foarte serioasă. Pe masă şi pe genunchii lor era întinsă o costisitoare rochie de seară de-a Annei Andreevna, care se învechise, mai precis fusese purtată de trei ori, şi pe care ar fi dorit s-o prefacă. Cum Liza avea mult gust şi era mare "meşteră" în lucruri de-astea, se întruniseră într-un fel de consiliu solemn, şi acum dezbăteau această problemă cu o gravitate de "femei savante". Mi-am adus aminte de impresiile lui Versilov din copilărie şi am izbucnit în râs; oricum, eram într-o dispoziție excelentă.

— Văd că azi eşti foarte vesel şi îmi face plăcere, rosti Anna Andreevna serios şi răspicat.

Avea un glas grav şi sonor de contralto, dar, de obicei, şi-l tempera, vorbind încet, calm, cu un zâmbet aproape imperceptibil pe fața ei palidă, plecându-şi uşor genele lungi.

— Întreab-o pe Liza ce plăcere e să stai cu mine când nu sunt vesel, i-am răspuns eu voios.

— Poate că Anna Andreevna a şi avut prilejul să constate singură, mă zădărî Liza cu un zâmbet poznaş.

Draga de ea! De-aş fi ştiut ce se petrecea atunci în sufletul ei!

— Ce mai faci? mă întrebă Anna Andreevna. (Trebuie să spun că ea însăşi mă rugase să vin în ziua aceea la ea.)

— Stau şi mă întreb: de ce oare îmi place mai mult să te găsesc citind decât lucrând? Zău că nu te prinde de loc lucrul de mână! În privința asta semăn cu Andrei Petrovici.

— Tot nu te-ai hotărât încă să intri la universitate?

— Îți sunt foarte recunoscător că n-ai uitat discuțiile noastre; înseamnă că te gândeşti câteodată la mine. Dar... cu privire la universitate încă n-am luat o hotărâre. Apoi, mai am şi alte planuri.

— Mai bine zis are un secret, preciza Liza.

— Lasă glumele, Liza. Un om inteligent îmi spunea de curând că toată mişcarea noastră progresistă din ultimii douăzeci de ani a dovedit în primul rând că suntem de o incultură crasă. Desigur că această situație se datoreşte în bună măsură şi universităților noastre.

— Asta trebuie s-o fi spus tata; ai luat adesea obiceiul să repeți ideile lui, constată Liza.

— Vorbeşti, Liza, de parcă nu mă crezi în stare să gândesc cu capul meu.

— În ziua de astăzi nu strică să asculți părerile oamenilor inteligenți şi să le reții, încercă Anna Andreevna să-

mi ia apărarea.

— Ai dreptate, Anna Andreevna, am încuviinţat eu cu însufleţire. Acela care nu se gândeşte la momentul prin care trece astăzi Rusia nu este un adevărat cetăţean! Eu privesc Rusia dintr-un punct de vedere care poate să pară ciudat. Noi am supravieţuit invaziei tătarilor şi robiei de două secole care i-a urmat, fiindcă ne-am deprins probabil cu amândouă. Acum am căpătat libertatea; vom şti oare să-i facem faţă? Vom fi în stare să ne deprindem tot aşa de uşor cu ea? Iată întrebarea!

Liza aruncă o privire Annei Andreevna, care-şi plecă numaidecât ochii, prefăcându-se că ar căuta ceva; am văzut că Liza se stăpâneşte cu greu şi când privirile noastre s-au întâlnit, fără să vrem, a pufnit în râs, ceea ce m-a înfuriat.

— Eşti nesuferită, Liza!

— Iartă-mă! îmi spuse ea aproape cu tristeţe, încetând brusc să râdă. Dumnezeu ştie ce se petrece în capul meu...

Glasul îi tremura de parcă era gata să izbucnească în plâns. M-am ruşinat grozav, i-am luat mâna şi i-am sărutat-o din toată inima.

— Ai un suflet foarte bun, zise Anna Andreevna cu blândeţe, în timp ce sărutam mâna Lizei.

— Ceea ce mă bucură mai mult decât orice, Liza, e că te văd, în sfârşit, râzând, i-am spus eu. Poate n-ai să crezi, Anna Andreevna, dar în ultimele zile, de câte ori am întalnit-o, mă întâmpina cu o privire ciudat de neliniştită, de parcă m-ar fi întrebat: "N-ai aflat vreo veste rea? Totul e-n regulă?" Zău că nu ştiu ce se petrece cu ea...

Anna Andreevna o privi lung şi pătrunzător. Liza lăsă ochii în jos. De altfel, îmi dădeam acum seama că ele se cunosc cu mult mai bine, mai de aproape decât aş fi putut bănui când am intrat, şi gândul acesta mă bucură.

— Ai spus adineauri că am un suflet bun; nici nu-ţi închipui cât de mult mă schimb în bine la dumneata şi cât de bine mă simt aici, Anna Andreevna, i-am mărturisit eu cu căldură.

— Mă bucur că-mi spui asta tocmai acum, îmi răspunse ea cu tâlc.

Recunosc că ea nu-mi pomenise niciodată de viaţa mea destrăbălată, despre vâltoarea în care mă lăsasem târât, deşi ştiam că aflase despre toate, şi nu numai atât: căuta să se şi informeze discret, de câte ori avea prilejul. Aşadar, abia acum îmi făcea pentru prima oară o aluzie şi de aceea am îndrăgit-o

şi mai tare.

— Cum îi mai merge bolnavului nostru? am întrebat-o.

— O, cu mult mai bine, a şi început să iasă din casă, ieri şi azi s-a plimbat cu trăsura. Va să zică, nici azi n-ai trecut pe la el. De-ai şti cu câtă nerăbdare te aşteaptă!

— Mă simt vinovat faţă de el, deşi nu cred să-mi ducă prea mult dorul, de vreme ce dumneata te duci atât de des să-l vezi. E un trădător. Acum toată dragostea lui se îndreaptă spre dumneata, pe mine m-a şi uitat.

Ea se încruntă, probabil fiindcă gluma mea i se păruse trivială.

— Am fost azi dimineaţă la prinţul Serghei Petrovici. am mormăit eu, şi acolo... Fiindcă veni vorba, Liza, tu ai trecut adineauri pe la Daria Onisimovna?

— Da, am fost la ea, îmi răspunse ea scurt fără să ridice ochii. Parcă ştiam că te duci în fiecare zi la prinţ, de când e bolnav? mă întrebă ea deodată, poate numai ca să zică ceva.

— De dus mă duc eu, numai că nu ajung la el, am spus eu, zâmbind cu subînţeles. Cum intru în casă, o iau la stânga.

— Până şi bătrânul prinţ a observat cât de des te duci pe la Katerina Nikolaevna. Mi-a spus-o chiar aseară râzând, zise Anna Andreevna.

— De ce a râs? Ce-i de râs aici?

— A glumit. Îl cunoşti idoar. Dimpotrivă, a susţinut că o femeie tânără şi atât de frumoasă nu poate stârni decât indignare şi mânie în sufletul unui tânăr de vârsta dumitale, adăugă Anna Andreevna, izbucnind în râs.

— Ia te uită... să ştii că a brodit-o foarte bine! am strigat eu. Dar tare mi-e teamă că astea-s cuvintele dumitale, nu ale lui.

— De ce? Află că te înşeli.

— Dar ce te faci dacă frumoasa doamnă îl va lua în seamă pe acest tânăr, cu toate că nu-i nimic de capul lui, că stă îmbufnat într-un colţ, tocmai fiindcă se ştie atât de "mic" şi într-o bună zi îl va prefera mulţimii de admiratori care o înconjoară? am întrebat eu pe neaşteptate cu obrăznicie şi sfidare, deşi îmi zvâcnea inima.

— Atunci ai să te pierzi cu totul în faţa ei, zise Liza, râzând.

— Eu să mă pierd?! am exclamat. Da de unde! Sunt convins că n-am să mă pierd. Dacă o femeie va încerca să mă înfrunte, o voi sili să mă urmeze. Cine îmi stă în cale o păţeşte

cu mine...

Mult mai târziu, aducându-şi aminte despre această scenă, Liza mi-a spus în treacăt că am rostit ultimele cuvinte cu un aer foarte ciudat, grav şi parcă preocupat, dar în acelaşi timp "atât de caraghios", încât era cu neputință să "nu-ți stârnească râsul"; chiar aşa trebuie să fi fost, căci Anna Andreevna a izbucnit iar în râs.

— Râzi, râzi de mine! am exclamat eu încântat, fiindcă toată această discuție şi tonul ei îmi plăceau grozav. Dar dumitale nu ți-o iau în nume de rău, dimpotrivă, îmi face plăcere. Ce frumos râzi, Anna Andreevna! Am băgat de seamă că stai tăcută şi serioasă şi deodată izbucneşti în râs, cu totul pe neaşteptate, nimeni n-ar fi putut bănui cu o clipă înainte că îți vine a râde. Am cunoscut la Moscova o doamnă pe care îmi plăcea s-o privesc de departe: era aproape la fel de frumoasă ca dumneata, dar nu ştia să râdă tot atât de frumos; când râdea, fața ei, atrăgătoare ca a dumitale, îşi pierdea tot farmecul. Dumneata însă devii şi mai încântătoare... datorită tocmai acestui contrast... De mult voiam să ți-o mărturisesc.

Când am spus că doamna aceea "era la fel de frumoasă" ca ea, am recurs la un vicleşug: m-am prefăcut că vorbele mi-au scăpat fără să vreau, fiindcă ştiam prea bine că un compliment care "îți scapă fără să vrei", e mai prețuit decât unul oricât de dibaci ticluit. Şi cu toate că Anna Andreevna a roşit, eram convins că-i făcuse plăcere. Unde mai pui că nici nu cunoscusem vreodată la Moscova vreo astfel de doamnă şi că scornisem totul anume ca s-o laud pe Anna Andreevna şi să-i fac o plăcere.

— S-ar putea crede că într-adevăr în ultimul timp te găseşti sub influența unei femei frumoase, glumi ea cu un zâmbet fermecător.

Parcă pluteam de fericire... Mă simțeam chiar ispitit să le dezvălui ceva... dar m-am stăpânit.

— Şi când te gândeşti cât de puțin a trecut de când vorbeai cu atâta duşmănie despre Katerina Nikolaevna.

— Dacă am vorbit urât despre ea, m-am repezit eu cu înflăcărare, asta se datoreşte numai calomniei infame despre faptul că ea l-ar duşmăni pe Andrei Petrovici. Calomnia aceasta era un tăiş îndreptat şi împotriva lui, care cică ar fi iubit-o, ar fi cerut-o în căsătorie şi aşa mai departe — tot felul de năzbâtii. Pe socoteala ei s-au mai răspândit şi alte scorneli, tot atât de monstruoase, bunăoară că ea, încă de pe vremea

când îi trăia soțul, i-ar fi făgăduit, chipurile, prințului Serghei Petrovici să se mărite cu el după ce va rămâne văduvă şi că pe urmă cică nu s-a ținut de cuvânt. Dar eu ştiu de la oameni demni de încredere că nici vorbă nu putea fi de asta, că totul n-a fost decât o glumă. O dată, pe când se găseau în străinătate, într-un moment de veselie, ea a glumit într-adevăr, spunându-i prințului o vorbă în doi peri: "poate odată şi odată"; dar cine ia în serios un cuvânt aruncat într-o doară? Eu ştiu prea bine că prințul, în ceea ce-l priveşte, nu-i poate cere să țină o asemenea făgăduială şi nici n-are de gând s-o facă, am adăugat eu, dându-mi seama că mă cam luase gura pe dinainte. După cum se pare, prințul are cu totul alte intenții, am insinuat eu cu şiretenie. Azi dimineață, l-am auzit pe Naşciokin spunându-i că pesemne Katerina Nikolaevna se căsătoreşte cu baronul Bioring şi vă asigur că a primit această veste cu toată seninătatea — credeți-mă.

— Naşciokin a fost la el? întrebă deodată Anna Andreevna pe un ton grav şi oarecum mirat.

— Da, fireşte; pare un domn foarte simandicos.

— Şi Naşciokin i-a vorbit despre căsătoria ei cu Bioring? întrebă Anna Andreevna cu un interes vădit.

— Nu despre căsătorie, ci despre zvonul care circulă despre o eventuală căsătorie între ei; a spus că aşa se vorbeşte în societate; eu unul sunt sigur că nu-s decât palavre.

Anna Andreevna căzu pe gânduri şi îşi văzu mai departe cu râvnă de lucru.

— Eu țin foarte mult la prințul Serghei Petrovici, am declarat eu pe neaşteptate, cu avânt. Fără îndoială că are şi cusururi, după cum ți-am mai spus, unele idei fixe, dar până şi cusururile lui dovedesc noblețe sufletească, nu-i aşa? Azi, bunăoară, era cât pe aci să ne certăm din pricina unei asemenea idei: el e convins că pentru a avea dreptul să vorbeşti despre cinste, trebuie să fii tu însuți un om cinstit, că altfel ceea ce spui e minciună. Dumitale ți se pare logică o astfel de afirmație? Şi totuşi ea dovedeşte înalta lui concepție despre cinste, despre datorie, despre dreptate. Nu-i aşa?... Ah, Doamne, cât o fi ceasul? am strigat eu deodată, când am dat cu ochii de pendula de pe cămin.

— Trei fără zece, spuse ea liniştit, aruncând o privire spre ceas.

Tot timpul cât vorbisem despre prinț mă ascultase cu ochii plecați şi cu un zâmbet şiret şi totodată încântător; doar

îşi dădea seama cu ce scop îl lăudam atâta. Liza mă ascultase şi ea aplecată peste lucru, dar de mult nu se mai amestecase în discuție. Am sărit ca ars.

— Trebuia să te duci undeva şi ai întârziat?

— Da... nu... de fapt, era cât pe aci să întârzii. Am plecat. Dar înainte vreau să-ți mai spun ceva, Anna Andreevna, fiindcă azi nu mă pot opri să nu-ți fac anumite mărturisiri! Trebuie să-ți destăinui că nu o dată te-am binecuvântat pentru bunătatea şi delicatețea cu care m-ai poftit să vin pe la dumneata... Faptul că te-am cunoscut a avut o influență covârşitoare asupra mea. În preajma dumitale parcă mi se purifică sufletul şi de fiecare dată plec de aici mai bun decât sunt de obicei. Crede-mă că aşa este. Când suntem împreună nu numai că nu pot vorbi despre lucruri urâte, dar nu sunt capabil nici de un gând urât. Toate lucrurile rele şi urâte dispar în prezența dumitale, şi chiar dacă vreodată îmi trece vreunul prin cap, mă ruşinez numaidecât de el şi în sinea mea roşesc şi am remuşcări. Țin să mai ştii că m-a bucurat nespus că am întâlnit-o azi pe soră-mea aici. În purtarea dumitale văd atâta noblețe sufletească... atâta prietenie, într-un cuvânt te porți atât de frățeşte, dacă-mi îngădui să sparg gheața dintre noi, încât eu...

În timp ce vorbeam, ea s-a ridicat de pe scaun, îmbujorindu-se din ce în ce mai tare la față; deodată păru să se sperie, pesemne fiindcă depăşisem anumite limite pe care ar fi trebuit să le respect, şi mă întrerupse brusc:

— Te rog să mă crezi că prețuiesc din toată inima sentimentele dumitale... Le ghicisem şi fără să mi le spui... şi încă de mult...

Se opri tulburată şi îmi strânse mâna. Deodată, Liza mă trase pe furiş de mânecă. Mi-am luat rămas bun şi am plecat, dar Liza a fugit după mine şi m-a ajuns în camera de alături.

— De ce m-ai tras de mânecă, Liza? am întrebat-o.

— E rea, vicleană, şi nu merită... Te momeşte încoace ca te tragă de limbă, îmi şopti ea repede, tremurând de ciudă. Fața ei nu avusese niciodată o expresie atât de răutăcioasă.

— Liza, ce ți s-a năzărit? Cum poți vorbi aşa despre o ființă atât de încântătoare?

— Bine, atunci eu sunt o ticăloasă!

— Ce-i cu tine?

— Sunt o nemernică. Poate că într-adevăr ea este o ființă încântătoare, iar eu o ticăloasă. Acum ajunge, lasă astea!

Ascultă: mama ar vrea să te roage ceva, "dar nu îndrăzneşte să ți-o spună", după cum mi-a mărturisit chiar ea. Dragul meu Arkadi, nu mai juca cărți! Te implor, scumpul meu... Şi mama de asemenea...

— Ştiu Liza că aşa ar trebui, dar... ştiu că dau dovadă de o slăbiciune dezgustătoare... totuşi... nu fi îngrijorată, astea-s fleacuri! Vezi tu, m-am înglodat în datorii ca un prost şi vreau să câştig numai ca să mi le pot plăti. Sper că voi izbuti, fiindcă dacă am jucat până acum nesăbuit, la întâmplare, ca un descreierat, de acum înainte am să tremur pentru fiecare rublă... Dacă n-am sa câştig, să nu-mi spui pe nume! Crede-mă, nu este o pasiune puternică, nu-i nimic serios, e doar o toană trecătoare! Am destulă voință ca să mă pot opri când vreau. Cum îmi plătesc datoriile, am să mă întorc definitiv la voi, spune-i şi mamei că n-am să vă mai părăsesc o clipă.

— Când te gândeşti cât de scump te-au costat cele trei sute de ruble de azi!

— Tu de unde ştii? am tresărit eu.

— Daria Onisimovna a auzit tot...

Dar în clipa aceea Liza m-a împins brusc după o draperie şi amândoi ne-am trezit într-un fel de "marchiză", adică într-o mică încăpere semicirculară, cu geamuri de jur împrejur. Nici n-am apucat să mă dezmeticesc, când, deodată, am auzit un glas cunoscut, zornăit de pinteni şi nişte paşi pe care i-am identificat numaidecât.

— Prințul Serioja! am şoptit.

— El e, îmi răspunse ea tot în şoaptă.

— De ce te-ai speriat atât de tare?

— Aşa, nu vreau cu nici un preț să mă găsească aici...

— *Tiens!* Nu cumva îți dă târcoale? am întrebat-o, zâmbind ironic. Dacă-i aşa, îl învăț eu minte! Unde te duci?

— Hai să plecăm. Vin cu tine.

— Cum, fără să-ți iei rămas bun de la ea?

— Ba mi-am luat. Haina mea e în vestibul.

Am plecat împreună. Pe scară mi-a fulgerat deodată ceva prin minte:

— Ştii, Liza, mi se pare că a venit s-o ceară în căsătorie!

— Da de unde... Nici prin gând nu-i trece... rosti ea rar şi apăsat, fără să ridice glasul.

— Vezi tu Liza, cu toate că m-am certat azi cu el, de ce ți-aş ascunde-o, de vreme ce tot ai aflat, zău că-l iubesc sincer şi-i doresc din toată inima s-o ia de nevastă. De altfel, ne-am împăcat numaidecât. Când omul e fericit devine foarte bun şi

îngăduitor... Ştii, e capabil de multe sentimente frumoase... şi de omenie... Chiar dacă deocamdată nu sunt prea evidente, sunt sigur că, dacă ar încăpea pe mâna unei fete energice şi inteligente ca Versilova, ar deveni un om minunat şi ar fi fericit. Din păcate, mă grăbesc... dacă ai veni cu mine în sanie o bucată de drum ți-aş mai povesti multe...

— Nu, du-te singur. N-avem acelaşi drum. Vii să iei azi masa la noi?

— Vin, vin sigur, doar ți-am făgăduit. Ascultă, Liza: o lichea, pe scurt un individ cât se poate de dezgustător, anume Stebelkov, dacă ai auzit de el, exercită o presiune îngrozitoare asupra lui din pricina unor polițe... Pe scurt, îl are la mână şi-l strânge cu uşa, aşa că e silit să primească soluția înjositoare pe care i-o impune şi s-o ceară pe Anna Andreevna de nevastă. Altă ieşire nici nu are. Cred că ar trebui s-o punem şi pe ea la curent cu situația, deşi ar fi o prostie, fiindcă această căsătorie ar rezolva totul. Dar tu ce zici, ea are să primească ori nu?

— La revedere, mă grăbesc, îmi tăie Liza vorba, şi în privirea pe care mi-o aruncă în treacăt am desluşit atâta ură, încât am strigat îngrozit:

— Liza, ce ai, draga mea?

— Cu tine n-am nimic. Doar atâta te rog, să nu mai joci...

— Ah, vorbeşti de cărți? Bine, n-am să mai joc.

— Adineauri ai spus "când omul e fericit", aşadar eşti foarte fericit?

— Foarte fericit, Liza. Grozav de fericit! Doamne, s-a făcut ora trei, ba a şi trecut... La revedere, Lizocika, scumpa mea. Spune şi tu, pot lăsa o femeie să mă aştepte? Ar fi de neiertat!

— Aşadar, ai o întâlnire? spuse Liza, străduindu-se să zâmbească, dar buzele îi erau palide şi tremurau.

— Lasă-mă să-ți sărut mânuța, are să-mi aducă noroc.

— Nu, mâna mea nu poate să-ți aducă noroc! Dimpotrivă!

Se depărta repede. Nu atât cuvintele ei m-au îngrozit, cât seriozitatea şi convingerea cu care le-a strigat. M-am grăbit să mă urc în sanie. Da, da tocmai din pricina acestei "fericiri" eram pe atunci orb ca o cârtiță şi în afară de mine nu vedeam şi nu înțelegeam nimic.

CAPITOLUL AL PATRULEA

Parcă nici nu mai am curajul să povestesc. Toate astea s-au petrecut demult, dar şi azi mai sunt pentru mine un coşmar. Cum de-a putut o astfel de femeie să dea întâlnire unui băiețandru odios, cum eram eu pe atunci! Iată întrebarea care se pune în primul rând. După ce m-am despărțit de Liza, m-am repezit acolo, în goana cailor, iar inima îmi bătea să se spargă, de mă întrebam singur dacă n-am înnebunit: ideea unei întâlniri fixate de ea mi se părea o aberație atât de izbitoare, încât era cu neputință să o crezi adevărată. Şi cu toate astea eu nu mă îndoiam câtuşi de puțin. Dimpotrivă, cu cât un lucru era mai de necrezut, îl credeam mai realizabil.

Mă neliniştea faptul că trecuse de ora trei: "Dacă mi-a dat întâlnire, cum pot să întârzii?" mă gândeam eu. Îmi treceau prin minte tot felul de întrebări stupide: "Cum e mai bine să mă arăt îndrăzneț sau timid?" Dar erau numai gânduri fugare, fiindcă inima mi-era stăpânită de un sentiment mult mai puternic, deşi nu l-aş putea defini. În ajun, îmi spusese: "Mâine la ora trei voi fi la Tatiana Pavlovna", atâta tot. Bine, dar mai întâi, când mă duceam la ea, mă primea întotdeauna între patru ochi, aşa că îmi putea spune tot ce credea de cuviință şi nu era nevoie să se ostenească până la Tatiana Pavlovna; aşadar, ce-o determinase să-mi fixeze o întâlnire în altă parte? Apoi se mai punea o întrebare: Tatiana Pavlovna va fi acasă sau nu? Dacă e vorba de o întâlnire, înseamnă că nu va fi acasă. Dar cum putea s-o facă să plece, fără să-i explice totul dinainte? Va să zică, şi Tatiana Pavlovna cunoaşte secretul. Gândul acesta mi se părea nebunesc şi cam indecent, aproape trivial. Dar, la urma urmei, poate că pur şi simplu i se năzărise să se ducă la Tatiana Pavlovna şi-mi comunicase această intenție fără gând ascuns, iar eu îmi închipuiam cine ştie ce. Şi-apoi, mi-o spusese doar în treacăt, într-o doară, cu un ton firesc şi încă după o vizită foarte plicticoasă de a mea, căci în ajun, cât

timp stătusem la ea, fusesem destul de buimac. Am stat ca un nătâng, abia îngăimând câte o vorbă şi neştiind ce să-i spun, ceea ce mă înfuria şi mă făcea şi mai timid; ea se pregătea să se ducă undeva, după cum a reieşit mai târziu, şi s-a bucurat desigur când a văzut că dau să plec. Toate aceste raționamente mi se învălmăşeau în cap. În cele din urmă m-am hotărât să urc scara, să sun la uşă şi când bucătăreasa îmi va deschide, s-o întreb: Tatiana Pavlovna e acasă? Dacă nu o voi găsi acasă, înseamnă că este vorba de o "întâlnire"; de altfel, nu mă îndoiam câtuşi de puțin că aşa şi era!

Am urcat scara în fugă şi, încă înainte de a ajunge la uşă, mi-a pierit orice teamă. "Fie ce-o fi, îmi ziceam, numai să se întâmple odată!" Bucătăreasa mi-a deschis şi cu tonul ei revoltător de flegmatic a mormăit că Tatiana Pavlovna nu era acasă. "Nu-i nici altcineva aici, n-o aşteaptă nimeni pe Tatiana Pavlovna?" am vrut s-o întreb, dar m-am răzgândit. "E bine să mă conving singur" şi, bolborosindu-i bucătăresei că am să aştept, mi-am scos blana şi am deschis uşa. Katerina Nikolaevna şedea la fereastră şi "o aştepta pe Tatiana Pavlovna".

— Nu s-a întors încă? mă întrebă ea de cum mă văzu, cu oarecare îngrijorare şi ciudă. Şi tonul şi expresia ei răspundeau atât de puțin aşteptărilor mele, încât am rămas pironit în prag.

— Cine să se întoarcă? am bâiguit eu.

— Păi, Tatiana Pavlovna! Nu te-am rugat eu ieri să-i transmiți că vin azi la ora trei la ea?

— Dar eu... nici n-am văzut-o.

— Cum, ai uitat?

M-am aşezat, năucit şi abătut. Va să zică asta era?! Şi, culmea, după ce totul era limpede ca lumina zilei, eu tot mai continuam să cred cu încăpățânare ceea ce-mi vârâsem în cap.

— Nici nu-mi amintesc să mă fi rugat să-i transmit ceva. Şi apoi nici nu m-ai rugat. Mi-ai spus pur şi simplu că ai să fii aici la ora trei, am repezit-o eu nervos, fără s-o privesc.

— Ah, strigă ea brusc, păi dacă ai uitat să-i transmiți, deşi ai reținut că vin încoace, ce cauți dumneata aici?

Mi-am ridicat ochii la ea: pe fața ei nu era nici urmă de batjocură sau mânie, ci numai zâmbetul ei luminos, vesel şi o expresie foarte poznaşă — obişnuita ei expresie de copil pus pe ştrengării, de parcă ar fi vrut să spună: "Ei, vezi că te-am prins cu mâța în sac? Ce mai poți spune acum?"

Nu voiam să răspund şi am lăsat iar ochii în jos. A urmat o tăcere de câteva clipe.

— Acum vii de la *papa?* mă întrebă ea pe neaşteptate.

— Vin de la Anna Andreevna, nici n-am trecut pe la prinţul Nikolai Ivanovici... după cum ştii şi dumneata, am adăugat eu deodată.

— Nu cumva ţi s-a întâmplat ceva la Anna Andreevna?

— Adică vrei să spui că par zăpăcit? Nu, şi înainte de a mă duce la Anna Andreevna păream la fel de aiurit.

— Şi nici după ce ai fost la ea nu ţi-a venit mintea la cap?

— Nu, după cum vezi. Unde mai pui că acolo am auzit ca te măriţi cu baronul Bioring.

— Ţi-a spus-o chiar ea? mă întrebă deodată, curioasă.

— Nu, mai precis eu i-am comunicat ei vestea; am aflat-o azi la prinţul Serghei Petrovici, de la Naşciokin, care venise tocmai să-l vadă.

Stăteam tot timpul cu ochii în jos, fiindcă dacă aş fi privit-o, mi s-ar fi umplut sufletul de lumină, de bucurie, de fericire, şi în momentul acela nu voiam să fiu fericit. Mi s-a înfipt un ghimpe în inimă şi într-o clipă am luat o hotărâre copleşitoare. Apoi m-am trezit vorbind, dar nici nu-mi amintesc prea bine despre ce. Glasul mi-era sugrumat, abia legam două cuvinte, dar acum aveam curajul s-o privesc în faţă. Inima îmi bătea grozav. Vorbeam despre ceva care n-avea nici o legătură cu noi, de altfel, destul de logic, pare-mi-se. La început, m-a ascultat cu zâmbetul ei calm şi îngăduitor, ca întotdeauna, dar încetul cu încetul în privirea ei stăruitoare a apărut mai întâi o umbră de mirare, iar pe urmă chiar de spaimă. Cu toate că-şi mai păstra încă zâmbetul, buzele îi tremurau din când în când.

— Ce-i cu dumneata? am întrebat-o deodată, văzând că se cutremură.

— Mi-e teamă de dumneata, îmi răspunse, aproape înspăimântată.

— Atunci de ce nu pleci? Vezi bine că Tatiana Pavlovna nu-i acasă şi nici n-o să vină curând, aşa că ar trebui să te ridici şi să pleci. De ce mai stai?

— Voiam s-o aştept, acum însă... Într-adevăr... Dădu să se ridice.

— Ba nu, mai şezi, am oprit-o eu. Uite, iar ai tresărit, dar dumneata şi când eşti înspăimântată zâmbeşti. Eşti totdeauna cu zâmbetul pe buze. Uite, acum ai zâmbit de-a

binelea.

— Ai înnebunit?

— Da, mi-am pierdut minţile.

— Mi-e teamă, şopti ea din nou.

— De ce?

— Ca nu cumva... să te întreci cu măsura, spuse ea tot zâmbind, dar de astă dată speriată cu adevărat.

— Nu mai pot suporta zâmbetul dumitale!...

Am început iar să vorbesc. Aveam impresia că zbor şi parcă mă mâna cineva de la spate. Niciodată, niciodată nu îndrăznisem să vorbesc astfel cu ea şi acum mă intimida îngrozitor; totuşi vorbeam. Ţin minte că i-am strigat deodată în faţă:

— Nu mai pot suporta zâmbetul dumitale! De ce oare la Moscova mi te-am închipuit cumplită, maiestoasă şi perfidă? Da, încă la Moscova, fiindcă vorbeam mereu cu Maria Ivanovna despre dumneata, încercând să ne închipuim cum ai putea să fii... O ţii minte pe Maria Ivanovna? Ai fost doar de curând la ea. În tren, pe când veneam încoace, te-am visat toată noaptea, şi aici, înainte de sosirea dumitale, timp de o lună întreagă, ţi-am studiat portretul din biroul prinţului, şi tot nu m-am putut dumeri. Prea ai o expresie de copil, poznaşă şi nevinovată din cale afară! Şi de când vin pe la dumneata am rămas la fel de nedumerit. O, dar câteodată ştii să priveşti cu atâta trufie, încât privirea dumitale striveşte omul. Îmi amintesc cum m-ai privit atunci, la tatăl dumitale, în ziua când ai sosit de la Moscova... Nu-mi puteam lua ochii de la dumneata, dar dacă m-ar fi întrebat cineva, după ce am ieşit pe uşă, cum arăţi, ce fel de om eşti, n-aş fi putut să-l lămuresc. N-aş fi putut să spun măcar dacă eşti înaltă ori scundă. De cum te-am văzut, parcă am orbit. Eşti cu totul altfel decât te înfăţişează portretul. Ochii nu-ţi sunt întunecaţi. Nu eşti nici prea mică, nici prea înaltă, voinică şi durdulie, dar sprintenă ca o femeie tânără şi sănătoasă de la ţară. Şi faţa dumitale are trăsături ţărăneşti, arăţi ca o ţărancă frumoasă; nu te supăra, nu vreau să te jignesc, mi se pare minunat că ai o faţă rotundă, rumenă, luminoasă, deschisă, zâmbitoare şi... totodată sfioasă. Chiar aşa, sfioasă. Cine s-ar fi aşteptat de la Katerina Nikolaevna Ahmakova să fie sfioasă? Şi totuşi jur că ai o expresie timidă şi feciorelnică! Mai mult, chiar copilăroasă! Iată cum arăţi! Eram tot timpul uluit şi mă tot întrebam: ea să fie oare? Acum m-am convins că eşti foarte inteligentă, la început însă te credeam prostuţă

şi naivă. Inteligenţa dumitale se îmbină cu umorul şi cu veselia, dar e spontană, fără artificii. Îmi mai place şi că zâmbeşti întotdeauna: zâmbetul dumitale îmi umple sufletul de fericire. Mă încântă şi liniştea dumitale, calmul, felul dumitale de a vorbi, melodios, lin, aproape leneş, tocmai această moliciune mă farmecă. Am impresia că dacă s-ar prăbuşi un pod sub dumneata, şi atunci ai vorbi calm şi măsurat. Mi te închipuiam plină de ifose şi de pasiuni, dar de două luni, de când te cunosc, vorbim la fel de simplu şi de prieteneşte ca doi studenţi... Niciodată nu mi-aş fi închipuit că ai o astfel de frunte, ca de statuie: puţin îngustă, dar albă şi netedă ca marmura, încoronată de un păr bogat. Ai talia înaltă şi mlădioasă, mersul uşor, eşti de o frumuseţe neobişnuită, dar fără pic de îngâmfare, abia acum m-am convins de asta, înainte nici nu-mi venea să cred!

Ea ascultase toată această tiradă nebunească, privindu-mă cu ochii larg deschişi, fiindcă văzuse că şi eu tremur. De câteva ori, ridicase mânuţa ei înmănuşată, căutând să mă oprească printr-un gest timid şi blajin, dar de fiecare dată şi-o retrăsese, nedumerită şi speriată. De câteva ori, se trăsese înapoi, înspăimântată, în două, trei rânduri, zâmbetul ei obişnuit fu cât pe aci să-i lumineze faţa; la un moment dat a şi roşit foarte tare, dar la sfârşit s-a speriat de-a binelea şi a început să pălească. Îndată ce-am terminat, ea întinse mâna ca şi cum ar fi vrut să mă împiedice să mai adaug ceva şi spuse cu un glas rugător şi totuşi liniştit:

— Aşa nu se poate vorbi... e neîngăduit...

Deodată, se ridică de pe scaun, luându-şi cu mişcări line şalul şi manşonul de samur.

— Pleci? am strigat eu.

— Mă tem într-adevăr de dumneata... abuzezi..., rosti ea tărăgănat, parcă cu părere de rău şi mustrare.

— Ascultă, îţi jur că n-am să mă întrec cu măsura.

— Păi văd că ai şi început, nu-şi putu ea stăpâni un zâmbet, nici măcar nu ştiu dacă ai să mă laşi să plec. Şi parcă se temea chiar că n-am să-i dau drumul.

— Dimpotrivă, am să-ţi deschid eu însumi uşa, poţi pleca, dar să ştii că am luat o hotărâre capitală, şi, dacă vrei să-mi iei o piatră de pe inimă, întoarce-te, aşază-te şi ascultă-mă doar câteva clipe. Dacă nu vrei, poţi pleca şi-ţi voi deschide uşa chiar eu!

Ea mă privi, apoi se aşeză din nou.

— Cât de indignată ar fi plecat alta în locul dumitale,

dumneata însă ai rămas! am strigat eu, încântat.

— Înainte nu-ți îngăduiai niciodată să vorbeşti aşa.

— Fiindcă înainte mă fâstâceam. Nici adineauri, când am intrat pe uşă, nu ştiam ce să-ți spun. Crezi oare că acum nu sunt intimidat? Ba bine că nu! Dar acum dintr-o dată, am luat o hotărâre vitală şi mă simt în stare s-o duc până la capăt. Şi cum am luat-o, mi-am ieşit din minți, de aceea am şi îndrăznit să vorbesc aşa... Iată de ce te-am rugat să rămâi. Vreau să-mi răspunzi neapărat la o întrebare: Crezi că te spionez? Da sau nu?

Ea roşi brusc.

— Nu, nu-mi răspunde deocamdată, Katerina Nikolaevna, mai întâi ascultă-mă până la capăt şi pe urmă să-mi spui tot adevărul.

Am rupt deodată toate zăgazurile şi mi-am dat drumul.

— Acum două luni, când am stat ascuns aici după draperie... Îți aminteşti... ai vorbit cu Tatiana Pavlovna despre o anumită scrisoare. Atunci am țâşnit din ascunzătoare şi de furie m-a luat gura pe dinainte. Dumneata ai înțeles numaidecât că eu ştiu ceva... nu se poate să nu fi priceput... Doar căutai un document important şi ți-era teamă să nu fi încăput pe mâna cuiva... Stai puțin, Katerina Nikolaevna, mai stăpâneşte-te o clipă şi pe urmă ai să vorbeşti. Îți declar că bănuielile dumitale erau întemeiate. Scrisoarea aceea există... mai bine zis exista... am văzut-o cu ochii mei; e vorba de scrisoarea dumitale către Andronikov, nu-i aşa?

— Ai văzut scrisoarea aceea? întrebă ea repede, încurcată şi tremurând de emoție. Unde?

— Am văzut-o... la Kraft... ştii, acela care s-a împuşcat.

— Într-adevăr? Ai văzut-o cu ochii dumitale? Şi acum unde a ajuns?

— Kraft a rupt-o.

— În fața dumitale, pe când erai acolo?

— În fața mea. A rupt-o desigur, fiindcă avea de gând să se sinucidă. Eu pe atunci nici nu bănuiam că se va împuşca.

— Aşadar a fost distrusă. Slavă Domnului! rosti ea rar, apoi oftă şi-şi făcu cruce.

N-o mințisem. Chiar dacă se părea că o mințisem, fiindcă scrisoarea se găsea la mine şi nu fusese niciodată la Kraft, acesta nu era decât un amănunt neînsemnat; în esență însă nu mințisem, fiindcă în clipa când mințeam mi-am jurat să ard scrisoarea în aceeaşi seară. Îmi dau cuvântul de onoare că dacă aş fi avut-o la mine, aş fi scos-o din buzunar

şi i-aş fi restituit-o, dar din păcate o lăsasem acasă. Deşi poate că n-aş fi avut curajul să i-o dau, fiindcă mi-ar fi fost ruşine să-i mărturisesc atunci că era la mine şi că o păstrasem atâta timp, că şovăisem atâta timp să i-o restitui. Dar era totuna: de vreme ce eram hotărât să ard scrisoarea de îndată ce voi ajunge acasă, înseamnă că nu mințisem. Jur că în clipa aceea eram cu conştiința curată.

— Dar dacă este aşa, am continuat eu aproape scos din minți, atunci spune-mi. Ai căutat să mă atragi, te-ai purtat prieteneşte cu mine, m-ai primit la dumneata numai fiindcă bănuiai că ştiu ceva despre scrisoare? Stai puțin, Katerina Nikolaevna, mai ai răbdare o clipă şi lasă-mă să termin: de câte ori veneam la dumneata, bănuiam tot timpul că eşti atât de drăguță cu mine numai ca să mă tragi de limbă, ca să-mi smulgi o mărturisire... Mai aşteaptă puțin; să ştii că această bănuială mă făcea să sufăr. Fățărnicia dumitale mă copleşea fiindcă... fiindcă, între timp, am descoperit că ai sufletul cel mai nobil cu putință! Recunosc deschis, ți-o spun pe şleau: deşi venisem la dumneata ca duşman, am ajuns să te socotesc cea mai nobilă făptură de pe lume. Ai izbutit să mă dezarmezi de la început. Totuşi mă chinuia fățărnicia dumitale, mai bine zis bănuiala că ai putea fi fățarnică... Acum a venit însă momentul să ne lămurim, să avem o explicație definitivă. Totuşi, nu vorbi încă, mai aşteaptă puțin, să afli mai întâi părerea mea despre toate astea, ce cred eu acum, în clipa de față; îți mărturisesc deschis: chiar dacă ar fi fost aşa, tot nu m-aş supăra... voiam să spun mai degrabă, nu m-aş fi simțit jignit, fiindcă îmi dau seama că era şi firesc să fie aşa. Nici nu-i de mirare. Cine ți-ar putea-o lua în nume de rău? Te frământi din pricina unei scrisori şi într-o bună zi bănuieşti că cineva îi ştie de urmă, ei, şi-atunci e cât se poate de firesc să încerci să-l descoşi. Nu văd nimic rău în asta, nimic condamnabil, ți-o spun sincer. Acum însă trebuie să-mi spui şi dumneata ceva... să te spovedeşti (iartă-mi expresia). Trebuie să ştiu adevărul. Am motive serioase să stărui. Spune-mi aşadar, te-ai arătat atât de bună, atât de prietenoasă, numai ca să pui mâna pe scrisoare?... Spune, Katerina Nikolaevna.

Vorbeam cu inima din ce în ce mai strânsă şi fruntea îmi ardea. În timp ce mă asculta, de pe fața ei dispăruse orice teamă, căpătase o expresie blajină şi duioasă. Mă privea însă cu oarecare sfială, de parcă îi era ruşine.

— Da, pentru asta, rosti ea rar şi aproape în şoaptă,

iartă-mă, mă simt vinovată față de dumneata, adăugă deodată, întinzând uşor mâinile spre mine.

Nu mă aşteptam la asta. La orice m-aş fi aşteptat, nu însă să aud din gura ei aceste cuvinte. Nici măcar acum, când ajunsesem să o cunosc.

— Dumneata îmi spui mie că te simți "vinovată"?! Atât de simplu şi deschis?! am strigat.

— O, de mult am început să mă simt vinovată față de dumneata... Şi-mi pare bine că s-a ivit prilejul să ți-o spun, în sfârşit.

— De mult? Atunci de ce nu mi-ai spus-o înainte?

— Fiindcă nu ştiam cum, mărturisi ea, zâmbind. Adică chiar dacă ştiam, adăugă ea, zâmbind din nou, totuşi mă codeam, mi-era ruşine... fiindcă într-adevăr la început numai pentru asta am căutat să te "atrag", după cum spuneai. Dar, peste puțin m-a scârbit... m-a plictisit această prefăcătorie! adăugă ea cu amărăciune. Şi-apoi mi-era lehamite de toate frământările şi căutările!

— Bine, dar de ce, de ce nu m-ai întrebat atunci pe şleau, era destul să-mi spui: "Tu ştii de scrisoare, hai, nu te mai preface", şi numaidecât ți-aş fi spus tot, pe loc ți-aş fi mărturisit tot.

— Fiindcă... mă cam temeam de dumneata. Recunosc că nici n-aveam încredere în dumneata. Şi la urma urmei, dacă eu am fost vicleană, nici dumneata n-ai fost mai bun, zise ea, zâmbind cu tâlc.

— Da, într-adevăr, n-am fost demn de încrederea dumitale! am strigat eu, uluit de perspicacitatea ei. O, şi încă nici nu ştii în ce mocirlă am alunecat!

— Ei, acum ai ajuns şi la mocirlă! îți recunosc stilul, zise ea încet, zâmbind blajin. Scrisoarea asta, adăugă ea cu tristețe, a fost cea mai regretabilă şi mai nesăbuită faptă din viața mea. O să am veşnic remuşcări din pricina ei. Numai nişte împrejurări nefericite şi anumite temeri m-au făcut să mă îndoiesc de tatăl meu, un om atât de bun şi de generos! Ştiind că această scrisoare ar putea să ajungă... în mâna unor oameni răi... şi aveam motive serioase să gândesc astfel (rosti ea cu emoție), tremuram ca nu cumva să facă uz de ea, să o arate tatei... şi să-i pricinuiască o durere grozavă... mai ales în starea lui... cu sănătatea lui şubredă... şi apoi mă temeam să nu pierd şi dragostea lui... Da, stărui ea, privindu-mă cu ochi limpezi drept în față, da, recunosc că mă îngrijora şi soarta mea: mă temeam că el... irascibil cum e din pricina

bolii... ar putea să mă lase fără nici un sprijin... Nu tăgăduiesc nici acest sentiment, deşi cred că şi în privința asta îi fac o nedreptate. E atât de bun şi de mărinimos, încât m-ar fi iertat desigur. Ei, acum ți-am spus tot adevărul, după cum mi-ai cerut. În ceea ce te priveşte, ai dreptate, n-ar fi trebuit să mă port aşa, încheie ea, ruşinându-se din nou, m-ai făcut să roşesc.

— Nu, dumneata n-ai de ce să roşeşti! am strigat eu.

— Într-adevăr, m-am bizuit pe înflăcărarea dumitale, o recunosc, spuse ea, lăsând ochii în jos.

— Katerina Nikolaevna, cine, spune-mi, cine te sileşte să-mi faci asemenea mărturisiri?! am strigat eu, năucit. Doar ți-era mai uşor să te ridici şi să-mi demonstrezi prin sofisme subtile că ce-i alb e negru şi ce-i negru e alb, convingându-mă că totul nu-i decât o părere de a mea. Ştii, aşa cum se procedează cu adevărul în lumea dumitale aristocratică. Doar eu sunt un neghiob şi un necioplit, aşa că te-aş fi crezut imediat. Aş fi luat drept bun orice mi-ai fi spus! Doar nu-ți cerea cine ştie ce sforțare, şi e cu neputință să te temi de mine! Cum ai putut să te înjoseşti aşa, şi încă de bună voie, înaintea unui parvenit, a unui prăpădit de adolescent?

— Desigur că prin această mărturisire, cel puțin, nu m-am înjosit înaintea dumitale, rosti ea cu o demnitate impresionantă, înțelegând pesemne greşit sensul cuvintelor mele.

— O, dimpotrivă! Dimpotrivă! Cum de n-ai simțit respectul şi admirația mea?!

— Ah, cât de urât şi de uşuratic m-am purtat! exclamă ea, ducându-şi mâna la față, ca şi cum ar fi vrut să şi-o ascundă. Şi ieri mi-a fost ruşine, de aceea ți-am şi părut atât de stingherită când ai venit la mine... Drept să-ți spun, împrejurările sunt de aşa natură, încât trebuia să aflu cu orice preț adevărul despre scrisoarea aceea nenorocită. Altfel, aş fi uitat de ea, fiindcă te rog să crezi că nu numai de dragul ei te pofteam la mine, adăugă ea pe neaşteptate.

Inima începu să-mi bată mai tare.

— Zău că nu, zise ea cu un zâmbet imperceptibil, te asigur că nu! Eu... adineauri ai făcut o observație foarte justă, Arkadi Makarovici, când spuneai că stăteam de vorbă ca nişte studenți. Crede-mă, uneori mă plictisesc îngrozitor în societate, mai cu seamă de când m-am întors din străinătate şi după toate nenorocirile care s-au abătut asupra familiei noastre... De altfel, în ultima vreme mă şi duc foarte rar

undeva şi asta nu numai din pricina apatiei; am adesea chef să plec la țară, acolo aş avea răgazul să recitesc cărțile mele preferate, pe care de mult mi le tot pun deoparte, dar nu apuc nici măcar să le deschid, după cum ți-am mai spus. Parcă ai şi râs de mine când ți-am destăinuit că citesc zilnic câte două gazete ruseşti?

— Ba n-am râs...

— Fireşe, fiindcă şi pe dumneata te frământă aceleaşi probleme. Iar eu, după cum ți-am mărturisit de mult, mă simt rusoaică până în măduva oaselor şi iubesc Rusia. Ții minte de câte ori am citit împreună "faptele diverse", cum le numeai dumneata?!... îmi aminti ea, zâmbind. Deşi deseori eşti cam... ciudat, uneori te însuflețeai pe neaşteptate şi atunci găseai întotdeauna cuvântul cel mai potrivit şi manifestai atâta interes tocmai pentru problemele care mă interesau şi pe mine. Când te porți ca un student, eşti cât se poate de simpatic şi de original, zău aşa. Pesemne că alte roluri ți se potrivesc mai puțin, mă zeflemisi ea cu un zâmbet şiret şi fermecător. Îți mai aduci aminte cum discutam uneori ceasuri întregi numai despre cifre, cum calculam şi comparam, cât de preocupați eram de numărul şcolilor la noi, de perspectivele învățământului?... Număram crimele şi delictele penale, punându-le în balanță cu ştirile îmbucurătoare... Voiam să deducem încotro se îndreaptă lucrurile şi, în sfârşit, ce ne aşteaptă pe noi înşine. Ceea ce mi-a plăcut mai mult la dumneata a fost sinceritatea. În lumea noastră nu se vorbeşte niciodată aşa cu noi, femeile. Săptămâna trecută, am adus vorba cu prințul X despre Bismarck, fiindcă mă interesa grozav personalitatea lui, dar nu izbuteam să-mi fac singură o părere precisă, şi, închipuieşte-ți, s-a aşezat lângă mine şi a început să-mi povestească despre el cât se poate de amănunțit, însă cu ironia şi cu îngăduința nesuferită cu care obişnuiesc să vorbească "oamenii de seamă" cu noi, femeile, când îndrăznim să ne vârâm nasul "unde nu ne fierbe oala"... Dar, ții minte că atunci când am discutat noi despre Bismarck era cât pe-aci să ne certăm? Încercai să mă convingi că ai o "idee" a dumitale, cu mult mai grozavă decât a lui Bismarck, izbucni ea deodată în râs. "În viața mea n-am întâlnit decât doi oameni care au discutat într-adevăr cu mine, răposatul meu soț, un om foarte, foarte inteligent şi... de o mare noblețe sufletească, rosti ea apăsat şi cu convingere, iar al doilea... bănuieşti desigur cine este...

— Versilov! am exclamat eu.

O urmăream cu răsuflarea tăiată.

— Da. Îmi plăcea grozav să-l ascult şi până la urmă devenisem cu el pe deplin... poate prea sinceră, şi tocmai atunci a început să se arate neîncrezător față de mine.

— Nu te-a crezut?

— Nu, şi nu numai el, nimeni n-a avut vreodată încredere în mine.

— Nici Versilov? El e doar altfel decât ceilalți.

— Nu numai că nu m-a crezut, murmură ea cu un zâmbet ciudat, lăsând ochii în jos, dar a mai şi tras concluzia că am "toate viciile", toate cusururile.

— Tocmai dumneata, care n-ai nici unul?!

— Ba am şi eu câteva.

— Versilov nu te-a iubit, de aceea nu te-a înțeles! strigai eu mânios.

O clipă fața i se crispă.

— Să nu mai vorbim despre asta... şi să nu-mi mai pomeneşti niciodată despre... omul acesta... încheie ea cu înflăcărare şi cu o deosebită stăruință. Dar să sfârşim, s-a făcut târziu (se ridică să plece). Ei, ce zici, mă ierți, ori nu? rosti ea răspicat, privindu-mă cu ochi limpezi.

— Eu... să te iert... pe dumneata?!... Ascultă, Katerina Nikolaevna, dar să nu te superi, e adevărat că te măriți?

— Nu este încă nimic hotărât, spuse ea, stingherită şi parcă speriată.

— E un om bun? Iartă-mă, iartă-mi această întrebare.

— Da, e un om foarte bun.

— Ajunge, nu merit să-mi răspunzi mai mult. Ştiu prea bine că asemenea întrebări sunt o necuviință din partea mea. Vreau să ştiu numai dacă e demn de dumneata ori nu. Dar asta am s-o aflu şi singur.

— Vai de mine! se sperie ea.

— Bine, dacă nu vrei, n-am s-o fac, n-am să mă amestec... Nu vreau să-ți mai spun decât atât: să-ți dea Dumnezeu fericire în toate privințele şi pe orice drum ai păşi... drept răsplată, pentru nespusa fericire pe care mi-ai dăruit-o dumneata în acest ceas. Chipul dumitale îmi va rămâne veşnic întipărit în suflet. Voi păstra ca pe o comoară amintirea perfecțiunii dumitale. Când te bănuiam că eşti perfidă, cochetă şi interesată, eram nefericit, fiindcă... gândul acesta nu se potrivea cu imaginea dumitale... În ultima vreme, m-am frământat zi şi noapte, dar acum totul e limpede ca lumina zilei. Când am venit încoace, m-am aşteptat să

înfrunt un iezuit viclean şi fățarnic, un şarpe iscoditor, şi când colo am dat de cinste, de curățenie şi demnitate, de un suflet de student!... Râzi? Ei şi, n-ai decât! Doar o sfântă ca dumneata nu-şi poate bate joc de ceea ce este sfânt...

— O nu, mi-a venit numai să râd când te-am auzit folosind asemenea expresii năstruşnice... Ce înțelegi prin "şarpe iscoditor"? spuse ea izbuncnind în râs.

— Azi ți-a scăpat un cuvânt înduioşător, am continuat eu, entuziasmat. Cum ai putut să-mi mărturiseşti că: "te-ai bizuit pe înflăcărarea mea?" Da, ai recunoscut până şi asta tocmai fiindcă eşti o sfântă şi atunci când ți-ai închipuit că porți o vină, ai vrut să te pedepseşti, umilindu-te. De fapt, însă, nu eşti vinovată cu nimic, fiindcă orice ai face e sfânt! Totuşi, puteai să nu rosteşti chiar acest cuvânt, o asemenea expresie!... Atâta sinceritate e de neînchipuit, ea dovedeşte o extraordinară curăție sufletească şi totodată respect şi încredere față de mine, am strigat eu, năuc. O, nu roşi, n-ai de ce. Dar cine, cine a îndrăznit să te ponegrească spunând că eşti o femeie pătimaşă? O, iartă-mă: văd pe fața dumitale că te-am rănit. Iartă-i unui băiețandru înflăcărat cuvintele lui nesăbuite! Dar există oare cuvinte, expresii care să te atingă pe dumneata?! Oare nu eşti mai presus de toate? Versilov mi-a spus o dată că Othello a ucis-o pe Desdemona şi apoi şi-a pus capăt zilelor nu fiindcă era gelos, ci numai fiindcă şi-a pierdut idealul. Eu îl înțeleg, pentru că azi mi-am regăsit idealul!

— Prea mă ridici în slava cerului. N-o merit, mă întrerupse ea cu convingere. Mai ții minte ce ți-am spus despre ochii dumitale? adăugă pe un ton glumeț.

— Mi-ai spus că în loc de ochi am două microscoape care dau fiecărei muşte proporțiile unui elefant! Nu, de astă dată te înşeli! Cum, pleci?

Ea rămăsese în picioare în mijlocul încăperii, cu şalul şi manşonul în mână.

— Aştept să pleci dumneata mai întâi şi abia pe urmă mă duc şi eu. Mai vreau să scriu două rânduri Tatianei Pavlovna.

— Uite că plec, plec numaidecât, vreau numai să-ți repet urarea mea: Să-ți dea Dumnezeu fericire, fie că rămâi singură, fie că te măriți cu acela pe care ți-l alegi! Eu mă mulțumesc cu idealul meu, atât îmi ajunge.

— Dragul meu, bunul meu Arkadi Makarovici, crede-mă că nu am față de dumneata... Tatăl meu spune întotdeauna

despre dumneata: "E un băiat bun şi mi-e tare drag!" Te rog să crezi că toată viața îmi voi aminti ce mi-ai povestit despre bietul băiețaş părăsit printre străini şi despre visurile cu care-şi alina singurătatea. Înțeleg prea bine în ce condiții grele te-ai format. De acum înainte, însă, oricât ne-am socoti noi de studenți, adăugă ea cu un zâmbet rugător şi sfios, strângându-mi mâna, totuşi n-o să ne mai putem vedea ca înainte, deoarece... desigur, înțelegi şi dumneata de ce?

— Va să zică, n-o să ne mai putem vedea?

— Nu, multă vreme... şi de asta numai eu sunt vinovată., îmi dau seama că de azi înainte nu se mai poate... O să ne întâlnim însă câteodată la tata...

"Ți-e teamă de «ânflăcărarea mea», n-ai încredere în mine?" am vrut eu să strig, dar când mi-am dat seama cât e de stingherită, cuvintele mi s-au oprit în gât.

— Spune-mi, mă opri ea în clipa când dădeam să ies pe uşă, ai văzut cu ochii dumitale că... a rupt scrisoarea? Îți aduci bine aminte? Cum ți-ai dat seama atunci că era scrisoarea mea către Andronikov?

— Kraft mi-a povestit conținutul ei şi chiar mi-a arătat-o... Rămâi cu bine! Când stăteam împreună în biroul dumitale, mă simțeam intimidat, dar când mă lăsai singur, eram gata să sărut urmele paşilor dumitale... am bâiguit eu în neştire şi, fără să mă mai uit la ea, am plecat repede.

Am pornit în grabă spre ai mei; sufletul mi-era plin de entuziasm. Gândurile mi se învălmăşeau în minte ca răvăşite de viscol, dar o mare fericire îmi umplea inima. Când m-am apropiat de casa mamei, mi-am amintit deodată de ingratitudinea Lizei față de Anna Andreevna, de cuvintele ei crude şi pătimaşe de adineauri şi am simțit o mare durere în suflet!

"Ce cruzi sunt oamenii! Dar nu înțeleg ce-i cu Liza. Ce-o fi pățit?" m-am gândit, în timp ce urcam treptele.

I-am dat drumul lui Matvei şi i-am poruncit să vină să mă ia de acasă la ora nouă.

CAPITOLUL AL CINCILEA

Deşi întârziasem mult, ei nu se aşezaseră încă la masă, ci mă aşteptau. Poate fiindcă în general mâncam destul de rar la mama. Pregătise chiar în cinstea mea mai multe feluri decât de obicei, bunăoară, la aperitiv s-au servit şi sardele, şi

aşa mai departe. Dar spre mirarea şi tristeţea mea, i-am găsit pe toţi posomorâţi şi parcă îngrijoraţi. Liza de-abia mi-a zâmbit când m~a văzut, iar mama era vădit tulburată. Versilov m-a întâmpinat cu un zâmbet forţat. "Nu cumva s-au certat?" m-am întrebat. De altfel, la început totul a mers bine, numai Versilov a cam strâmbat din nas la supa cu tăiţei şi a strâmbat din nou când s-au adus chiftelele umplute cu casa.

— E destul să vă spun că o anumită mâncare nu-mi prieşte, ca a doua zi să şi apară pe masă, izbucni el cu ciudă.

— Vai de mine Andrei Petrovici ce ţi-a căşunat, doar e o mâncare bună pe care o fac de când mă ştiu, îngăimă mama cu sfială.

— Maică-ta, spre deosebire de anumite *gazete* care socotesc că tot ce-i nou e şi bun, are cultul tradiţiei, încercă Versilov să glumească cât mai blajin şi mai inofensiv, dar nu izbuti decât s-o înspăimânte şi mai tare pe mama, care, fireşte, n-a înţeles nimic din comparaţia cu ziarele şi s-a uitat, nedumerită, de la unul la altul. În clipa aceea, intră pe uşă Tatiana Pavlovna şi, după ce anunţă că mâncase, se aşeză pe canapea, lângă mama.

Eu tot nu reuşisem încă să intru în graţiile acestei doamne; chiar dimpotrivă, de la un timp, mă lua şi mai tare la rost de câte ori avea prilejul şi chiar fără prilej. Mai ales în ultima vreme se arăta din ce în ce mai nemulţumită de mine, nu putea suferi hainele mele de filfizon şi, după câte am aflat de la Liza, făcuse aproape o criză de nervi când a auzit că îmi tocmisem cu luna un birjar de lux. Până la urmă, am ajuns s-o ocolesc pe cât era cu putinţă. Cu două luni în urmă, când Versilov renunţase la moştenire, m-am dus numaidecât s-o văd ca să mă laud cu gestul lui, dar n-am găsit la ea nici un fel de înţelegere, dimpotrivă, era furioasă la culme, fiindcă renunţase la toată moştenirea, nu numai la jumătate; mai mult, m-a luat şi pe mine la rost:

— Pun rămăşag că eşti convins că Versilov a renunţat la bani şi l-a provocat pe prinţ la duel numai ca să crească în ochii lui Arkadi Makarovici.

Aproape că nu se înşelase: de fapt, cam aşa şi credeam pe atunci.

De cum a intrat, am ghicit că are să se repeadă numaidecât la mine: eram aproape sigur că pentru asta şi venise, de aceea m-am purtat şi mai arogant ca de obicei; de altfel, în momentul acela nu mă sinchiseam de nimic, fiindcă mai păstram în inimă bucuria şi seninătatea dinainte. Trebuie

să spun o dată pentru totdeauna că aroganța nu se potriveşte nici cu firea, nici cu înfățişarea mea, ci, dimpotrivă, de câte ori am încercat să mă arăt astfel, m-am făcut de râs. Aşa mi s-a întâmplat şi de astă dată. Numaidecât am şi început să calc în străchini. Văzând că Liza e tare posomorâtă, m-a luat gura pe dinainte şi am spus într-o doară, fără nici o intenție rea:

— Când vin şi eu din an în paşte să mănânc cu voi te găsesc bosumflată, Liza, parcă o faci dinadins.

— Mă doare capul, răspunse Liza.

— Ce are a face că eşti bolnavă, sări Tatiana Pavlovna, când Arkadi Makarovici catadicseşte să vină la masă, trebuie să joci tontoroiul de bucurie.

— Dumneata eşti nefericirea vieții mele, Tatiana Pavlovna; n-am să mai vin pe aici decât atunci când voi fi sigur că n-am să te întâlnesc, am strigat eu cu ciudă neprefăcută, bătând cu palma în masă; mama a tresărit, iar Versilov mi-a aruncat o privire ciudată. Am izbucnit în râs şi le-am cerut iertare.

— Tatiana Pavlovna, îmi retrag cuvintele şi nu te mai socotesc o nefericire, i-am spus, continuând s-o fac pe arogantul.

— Ba nu, mi-o tăie ea. E cu mult mai măgulitor pentru mine să fiu nefericirea ta decât contrariul. Poți fi sigur.

— Dragul meu, în viață trebuie să ştii să înduri micile nefericiri, mormăi Versilov zâmbind. Fără ele viața n-are nici un haz.

— Află că eşti îngrozitor de retrograd, am exclamat eu nervos.

— Nu mă sinchisesc eu de asta, băiete.

— Ba ar trebui să te sinchiseşti! De ce nu spui unui măgar în față că e măgar?

— Nu cumva te referi la tine? Mai întâi fiindcă nu pot să judec pe alții şi nici nu vreau.

— De ce nu poți, de ce nu vrei?

— Mi-e şi lene şi silă. O femeie inteligentă mi-a spus o dată că n-am dreptul să judec pe alții, fiindcă, "nu ştiu să sufăr", iar ca să ai dreptul de a fi judecătorul altora trebuie să ți-l dobândeşti prin suferință. E cam bombastic, dar în ceea ce mă priveşte poate că e adevărat, aşa că m-am supus bucuros acestei sentințe.

— Nu cumva ți-a spus-o chiar Tatiana Pavlovna? am sărit eu.

— De unde ştii? mă întrebă Versilov, privindu-mă mirat.

— Am ghicit după fața Tatianei Pavlovna, care la un moment dat s-a crispat.

Vorbisem într-o doară, dar pe urmă a reieşit că într-adevăr Tatiana Pavlovna îi spusese această cugetare lui Versilov, în timpul unei discuții aprinse din ajun. Repet că în ziua aceea dădusem buzna peste ei, neobişnuit de vesel şi expansiv, într-un moment foarte nepotrivit, deoarece fiecare dintre ei avea un mare necaz.

— Nu înțeleg nimic, fiindcă totul e cât se poate de abstract; de altfel, aşa vorbeşte întotdeauna Andrei Petrovici, şi asta e o dovadă de egoism: numai egoiştilor le place să facă filozofie abstractă.

— Ai întors-o destul de bine, dar aş prefera să mă laşi în pace.

— Ba nu, dă-mi voie, am stăruit eu şi mai întărâtat, ce înseamnă să "dobândeşti prin suferință dreptul de a judeca"? Cine e cinstit are dreptul să judece pe alții. Eu aşa gândesc.

— În cazul acesta ai să găseşti foarte puțini judecători.

— Pe unul l-am şi găsit.

— Cine este?

— Acela care vorbeşte acum cu mine.

Versilov zâmbi cu o ironie ciudată, se aplecă spre mine, mă cuprinse pe după umeri şi-mi şopti la ureche: "Să ştii că te minte întotdeauna".

Nici până în ziua de azi nu pricep ce i-a trecut atunci prin minte, totuşi mi-am dat seama că era extrem de alarmat (din pricina unei anumite ştiri, după cum am dedus mai târziu). Dar mărturisirea lui că minte întotdeauna fusese atât de neaşteptată şi spusă pe un ton atât de serios, atât de straniu, câtuşi de puțin glumeț, încât am tresărit nervos, aproape înspăimântat, şi l-am privit năuc. Întâlnindu-mi privirea, Versilov s-a grăbit să izbucnească în râs.

— Aşa, slavă Domnului! spuse mama, care se speriase văzându-l că-mi şopteşte ceva la ureche. Şi când te gândeşti că eu eram gata să... Arkaşa, să nu te superi pe noi, oameni deştepți se mai găsesc destui pe lume, dar dacă te lepezi de noi, cine o să mai țină atât la tine?

— Vezi dumneata, mamă, de aceea şi socotesc că e imorală dragostea dintre părinți şi copii, fiindcă nu e nevoie s-o cucereşti. De fapt, dragostea trebuie cucerită.

— Până una alta, părinții te iubesc şi fără s-o meriți. N-ai nevoie să te osteneşti pentru asta.

Toți izbucniră în râs.

— Eşti grozavă mamă, ai nimerit drept la țintă, nu ştiu dacă dinadins sau din greşeală, am exclamat eu, de asemenea râzând.

— Nu cumva îți închipui că ai cine ştie ce merite pentru care ți se cuvine dragostea lor? se repezi iar la mine Tatiana Pavlovna. Nu numai că ei te iubesc de pomană, dar trebuie să se prefacă şi că nu văd cât eşti de nesuferit!

— Ba te înşeli! am strigat eu vesel. Ia să vedem dacă ghiceşti cine mi-a dat azi a înțelege că ține la mine?

— Cineva care a vrut să-şi bată joc de tine! mi-o întoarse deodată Tatiana Pavlovna cu o răutate atât de neaşteptată chiar din partea ei, încât părea să bănuiască despre ce e vorba. Păi, un om delicat, mai cu seamă o femeie, nu poate să fie decât scârbit de un suflet josnic ca al tău, ca să nu mai vorbim de celelalte cusururi. Ai o freză impecabilă, o cămaşă fină, haine cusute de un franțuz, şi tocmai astea dovedesc cât eşti de murdar! Cine îți plăteşte hainele, cine te hrăneşte, cine îți dă bani să joci la ruletă? Nu-ți crapă obrazul când te gândeşti de la cine iei aceşti bani?

Mama roşise îngrozitor. N-o văzusem niciodată ruşinându-se în aşa hal şi m-am cutremurat.

— Nu cheltuiesc decât banii mei şi nu-s dator să dau nimănui socoteală, am repezit-o eu, roşind totuşi.

— Ai tăi? Ce bani ai tu?

— Dacă nu-s ai mei, sunt ai lui Andrei Petrovici, şi el n-are nimic împotrivă.... Banii pe care i-am împrumutat de la prinț merg în contul celor pe care-i datorează lui Andrei Petrovici.

— Află dragul meu, rosti deodată Versilov răspicat, că nu-mi datorează nici un ban.

Am rămas trăsnit şi n-am mai putut scoate nici un cuvânt. Cuvintele acestea aveau o semnificație teribilă. O, desigur, ținând seama de purtarea mea paradoxală, nesăbuită şi lipsită de scrupule de pe atunci, fără îndoială că aş fi vrut să ies din încurcătură printr-o izbucnire "de nobilă înflăcărare", sau printr-o formulă bombastică, dar deodată am citit pe fața posomorâtă a Lizei o învinuire răutăcioasă şi nedreaptă, aproape o batjocură la adresa mea şi atunci parcă dracu m-a pus să mă leg de ea.

— Dumneata, domnişoară, m-am întors spre ea, te duci destul de des pe la prinț, pe cât se pare ca s-o vezi pe Daria Onisimovna? N-ai vrea oare să-i predai aceste trei sute de

ruble pentru care mi-ai scos sufletul astăzi?

Am scos banii şi i-am întins. Oricât ar părea de necrezut, spusesem aceste cuvinte perfide într-o doară, fără nici o intenţie şi fără nici o aluzie. De altfel, nici n-aş fi putut face vreo aluzie, fiindcă în momentul ace-la nu ştiam absolut nimic. Poate că mă îmboldise numai dorinţa relativ inofensivă de a o înţepa, de a-i da a înţelege că, de vreme ce se amestecă în treburi care n-o privesc, şi dacă ţine neapărat să se afle în treabă, poate că vrea să se întâlnească cu prinţul, cu acest ofiţer tânăr şi chipeş, iar dacă-i aşa, "dacă are chef să-şi vâre nasul în treburile unor tineri", n-are decât să-i predea banii. Dar, în clipa aceea, spre uimirea mea, mama s-a ridicat şi, ameninţându-mă cu degetul, mi-a strigat:

— Cum îndrăzneşti să te atingi de ea? Nu-ţi permit!

Niciodată nu mi-aş fi închipuit o asemenea ieşire din partea mamei, de aceea am sărit şi eu ca ars de la locul meu, nu de spaimă, ci de amărăciune; simţeam parcă o rană dureroasă în inimă, fiindcă deodată am intuit că se petrecuse ceva foarte grav. Dar mama nu putu să îndure multă vreme această situaţie încordată, îşi acoperi faţa cu mâinile şi ieşi repede din cameră. Liza alergă după ea, fără să-mi arunce măcar o privire, iar Tatiana Pavlovna stătea tăcută cu ochii ţintă la mine.

— Într-adevăr nu ţi-ai dat seama ce spui? îmi strigă spre surprinderea mea, privindu-mă nespus de nedumerită, apoi, fără să mai aştepte vreun răspuns, fugi şi ea după ele. Versilov se ridică de la masă cu un aer supărat aproape furios, şi-şi luă pălăria.

— Eu nu te cred chiar atât de prost, ci numai neprihănit, mormăi el batjocoritor. Când se întorc, spune-le să nu mă aştepte cu desertul, fiindcă mă duc să mă plimb puţin.

Am rămas singur; la început eram mirat, apoi m-am simţit jignit, iar în cele din urmă m-am dumerit că sunt vinovat. Deşi, la drept vorbind, nu prea ştiam de ce mă făcusem vinovat, aveam totuşi un sentiment de vinovăţie. M-am aşezat la fereastră şi am aşteptat. După vreo zece minute mi-am luat şi eu pălăria şi m-am dus sus, în fosta mea cămăruţă. Ştiam că am să le găsesc acolo, pe mama şi pe Liza adică, fiindcă Tatiana Pavlovna plecase. Când am intrat, şedeau amândouă pe divanul meu şi vorbeau în şoaptă, dar cum am apărut, au amuţit. Spre mirarea mea, nu păreau supărate pe mine, cel puţin mama, care mi-a şi zâmbit.

— Te rog să mă ierți, mamă, am început eu....

— Lasă, lasă, nu-i nimic, m-a întrerupt mama. Tot ce vă cer e să vă iubiți unul pe altul şi să nu vă certați niciodată; atunci o să aibă şi Dumnezeu grijă de voi şi o să fiți fericiți.

— Eu sunt sigură, mamă, că el n-are să mă necăjească niciodată! spuse Liza cu convingere şi căldură.

— Numai din vina Tatianei Pavlovna s-au întâmplat toate, am strigat eu. Ce făptură nesuferită!

— Ei vezi, mamă, nu ți-am spus eu? întări Liza, arătând spre mine.

— Vreau să ştiți amândouă că viața e frumoasă, că nu toți oamenii sunt nişte ticăloşi ca mine! le-am declarat eu.

— Nu te supăra, Arkaşa, dragul meu, dar de-ai înceta o dată...

— Să joc! Să mă las de cărți? Am să încetez, mamă, azi voi juca pentru ultima oară, mai ales că Andrei Petrovici a susținut sus şi tare că prințul nu-i datorează nici un ban. Nici nu vă închipuiți ce ruşine îmi e... De altfel, trebuie să mă lămuresc cu el... Mamă, scumpa mea, data trecută, când am fost aici, ți-am spus o prostie.... Am mințit, mămico: doresc din toată inima să cred; am vrut numai s-o fac pe grozavul, dar în fond îl iubesc pe Hristos...

Data trecută se iscase într-adevăr între noi o discuție de acest fel şi o lăsasem pe mama foarte amărâtă şi îngrijorată. Auzind mărturisirea mea de acum, mama îmi zâmbi ca unui copil.

— Hristos iartă orice: el te-a iertat când l-ai hulit, după cum iartă şi păcate mai mari decât ale tale. Hristos e un părinte, el n-are nevoie de laudele noastre, căci oricum va străluci şi în bezna cea mai adâncă.

Mi-am luat rămas bun de la ele şi am plecat, întrebându-mă unde aş putea să-l întâlnesc pe Versilov în ziua aceea, fiindcă aveam ceva foare important de discutat cu el şi adineauri nu izbutisem. Eram aproape convins că mă aşteaptă la mine acasă, de aceea am şi pornit pe jos într-acolo. Vremea se mai răcise şi începuse un uşor îngheț, totuşi era foarte plăcut să te plimbi.

Locuiam lângă podul Voznesenski, într-o clădire uriaşă, cu intrarea prin curte. La poartă, m-am ciocnit de Versilov, care tocmai pleca de la mine.

— Am ieşit la plimbare, şi, ca de obicei, am trecut pe la tine. Te-am şi aşteptat la Piotr Ippolitovici, dar pe urmă m-am plictisit şi am plecat. Oamenii ăştia se ceartă veşnic; azi

nevastă-sa chiar se simte prost şi plânge. Când am văzut-o şi pe asta, am plecat.

Nu ştiu de ce m-a cuprins ciuda.

— Mi se pare că eu şi Piotr Ippolitovici suntem singurii oameni la care te duci. Oare nu mai ai pe nimeni în tot Petersburgul?

— Dragul meu... n-are importanță.

— Încotro ai pornit-o acum?

— Oricum, la tine tot nu mă mai întorc. Dacă vrei, hai să ne plimbăm. E o seară minunată.

— Dacă în loc să faci tot felul de considerațiuni abstracte, ai vorbi mai omeneşte cu mine, dacă bunăoară mi-ai fi dat măcar o dată a înțelege să mă las de blestematul ăsta de joc de cărți, poate că nu m-aş fi prostit aşa, i-am spus eu deodată.

— Îți pare rău? Frumos din partea ta, îmi răspunse el printre dinți. Întotdeauna am bănuit că jocul de cărți nu este idealul vieții tale, ci nu-mai o distracție trecătoare... Ai dreptate, dragul meu, este o tâmpenie să joci, şi unde mai pui că poți să pierzi tot ce ai.

— Şi nu numai banii tăi, dar şi pe ai altora.

— Cum, ai ajuns să pierzi şi bani străini?

— Pe ai dumitale. Am luat bani de la prinț, în contul dumitale, şi i-am pierdut. Fireşte că a fost o mare greşeală, o imensă prostie din partea mea... să socotesc că banii dumitale sunt şi ai mei. Dar tot timpul voiam să-mi scot paguba.

— Îți mai atrag încă o dată atenția, dragul meu, că n-am nici un ban de primit de la prinț. Ştiu că tânărul acesta este el însuşi la mare ananghie şi de aceea nu aştept nimic de la el, cu toate făgăduielile lui.

— În cazul acesta, mă găsesc într-o situație şi mai proastă, de-a dreptul ridicolă! Dacă-i aşa, cu ce scop îmi dă banii, şi cu ce drept îi primesc?

— Asta te priveşte... Dar ia spune, crezi într-adevăr că n-ai nici un temei să primeşti bani de la el?

— În afară de faptul că suntem prieteni...

— Să lăsăm prietenia la o parte, alt temei care să te îndreptățească să primeşti bani de la el nu ai? Poate că or mai fi şi alte considerente?

— Ce considerente? Nu înțeleg ce vrei să spui.

— Cu atât mai bine că nu înțelegi şi îți mărturisesc, dragul meu, că eram convins de asta. *Brisons la, mon cher* , dar caută să nu mai joci.

— De ce nu m-ai oprit mai demult? Chiar şi acum mi-o spui de parcă te-ai codi.

— Dacă aş fi încercat mai demult să te opresc, singurul rezultat ar fi fost că ne-am fi certat şi nu m-ai mai fi primit atât de bucuros de câte ori veneam seara la tine. Şi apoi, află dragul meu, că a da sfaturi cuiva pentru a-l salva cu anticipaţie, înseamnă a te vârî cu sila în sufletul lui, ca un oaspete nepoftit. Destule ori m-am vârât în sufletul altuia şi până la urmă m-am ales cu bobârnace şi batjocură. Fireşte, nu mă sinchisesc de ele, dar partea proastă este că pe această cale nu obţii nici un rezultat: nimeni nu te ascultă, oricât ai stărui... Şi pe deasupra îţi faci din prieteni duşmani.

— Îmi pare bine că ai început, în sfârşit, să vorbeşti cu mine despre lucruri reale. De mult voiam să te tot întreb ceva, dar până acum prea m-ai ţinut la distanţă. Bine că suntem pe stradă. Îţi mai aduci aminte că în ultima seară pe care am petrecut-o în casa dumitale, acum două luni, când am stat împreună, în "coşciugul" meu şi ţi-am pus tot felul de întrebări despre mama şi Makar Ivanovici — îţi mai aduci aminte cât de "arogant" am fost atunci cu dumneata? E neîngăduit ca un mucos să vorbească astfel despre maică-sa! Dumneata, însă, nu mi-ai făcut nici cea mai mică observaţie, dimpotrivă, mi te-ai şi "spovedit", ceea ce mi-a dat nas să devin şi mai arogant.

— Dragul meu băiat, îmi face o plăcere nespusă să aud din gura ta că... eşti însufleţit de astfel de sentimente... da, mi-amintesc foarte bine că în seara aceea aşteptam să te văd, în sfârşit, roşind şi dacă te-am încurajat, poate că am făcut-o anume ca să văd până unde ai să mergi...

— Va să zică, atunci m-ai amăgit doar, şi ai izbutit să tulburi şi mai tare singurul izvor curat din sufletul meu. Da, sunt un mucos, un neisprăvit, care de multe ori nu ştie nici el ce-i bun şi ce-i rău. Dacă atunci mi-ai fi arătat măcar printr-o aluzie pe ce drum s-o apuc, aş fi înţeles tot şi pe loc aş fi apucat-o pe calea cea bună. Dar în seara aceea n-ai izbutit decât să mă întăriţi.

— *Cher enfant,* am presimţit întotdeauna că într-un fel sau altul o să ne împrietenim: iată că azi ai "roşit" singur şi fără nici o mustrare din partea mea şi e mai bine aşa, ţi-o jur... Dragul meu, văd că în ultima vreme te schimbi din ce în ce mai mult în bine... oare asta se datoreşte relaţiilor tale cu nenorocitul acela de prinţ?

— Te rog să nu mă lauzi, nu pot suferi asta. Nu-mi

stârni în inimă bănuiala dureroasă că mă lauzi din fățărnicie, măsluind adevărul, numai ca să-mi placi, numai din cochetărie. Iar în ceea ce priveşte schimbarea de care vorbeai, vezi dumneata... acum petrec mai mult timp în societatea femeilor. Ştiai, bunăoară, că Anna Andreevna mă primeşte întotdeauna foarte bine?

— Am aflat-o chiar de la ea, dragul meu. Da, e într-adevăr foarte drăguță şi deşteaptă. *Mais brisons la, mon cher.* Mă mir şi eu de ce mi-o fi azi lehamite de toate? Să fie oare ipohondrie, sau poate că hemoroizii sunt de vină? Ce se mai aude pe acasă? Nu s-a mai întâmplat nimic? Desigur că v-ați împăcat şi că totul s-a terminat cu îmbrățişări. *Cela va sans dive* . Uneori, nu te trage inima să te întorci la ele, nici chiar după cea mai neplăcută plimbare. Drept să-ți spun, câteodată chiar dacă plouă fac câte un ocol mare, ca să mă întorc cât mai târziu în bârlog... Şi ce plictiseală. Doamne, ce plictiseală!

— Mama...

— Maică-ta e cea mai desăvârşită şi mai încântătoare făptură, *mais...* Într-un cuvânt, pesemne că nu le merit... nici pe ea, nici pe soră-ta. Fiindcă veni vorba, ce le-a găsit azi pe toate? De câteva zile parcă nu sunt în apele lor. Ştii, eu de obicei, încerc să nu iau nimic în seamă, dar azi era vădit că au pățit ceva. Tu n-ai observat nimic?

— Nu ştiu ce-ar putea să aibă, şi nici n-aş fi observat nimic dacă nu se vâra afurisita de Tatiana Pavlovna, pe care n-o rabdă inima să nu se repeadă ca un câine la mine. Cred că ai dreptate, trebuie să li se fi întâmplat ceva. Azi am găsit-o pe Liza la Anna Andreevna. Şi acolo mi s-a părut cam ciudată, m-am şi mirat de ea. Ştii desigur că ea se duce pe la Anna Andreevna.

— Ştiu, dragul meu. Dar tu... tu când ai fost azi pe la Anna Andreevna, pe la ce oră? Mă interesează dintr-un anumit motiv.

— Între două şi trei. Şi închipuieşte-ți, când plecam, a sosit prințul.

I-am povestit vizita mea până în cele mai mici amănunte. El m-a ascultat în tăcere şi nici măcar atunci când i-am spus că s-ar putea ca prințul s-o ceară în căsătorie pe Anna Andreevna, n-a scos nici un cuvânt. Numai când m-a auzit lăudând-o cu atâta entuziasm pe Anna Andreevna, a mormăit din nou că "e foarte drăguță".

— Azi am izbutit s-o uluiesc de-a dreptul când i-am comunicat cel mai proaspăt zvon din lumea bună, şi anume

căsătoria probabilă dintre Katerina Nikolaevna şi baronul Bioring, i-am spus eu deodată, ca şi cum m-ar fi luat gura pe dinainte.

— Ei aş? Închipuieşte-ți că ea însăşi mi-a comunicat această "noutate" pe la ora douăsprezece, adică cu mult înainte de a fi apucat tu s-o uluieşti!

— Ce vorbeşti? am înlemnit eu pe loc. Dar de unde a putut s-o afle? La urma urmei, nici nu-i de mirare. Se înțelege că putea s-o afle înaintea mea, dar, ştii, m-a ascultat cu atâta atenție de parcă i-aş fi comunicat o noutate surprinzătoare! De altfel... de ce i-aş lua-o în nume de rău? Tră-iască îngăduința! Trebuie să te arăți îngăduitor față de oameni, nu-i aşa? Eu, bunăoară, mi-aş fi dat numaidecât în petic, pe când ea ştie să-şi pună lacăt la gură... Treaba ei, n-are decât. Totuşi rămâne cea mai încântătoare făptură, cu cel mai minunat caracter!

— O, fără îndoială, fiecare om cu felul lui de-a fi! Dar partea cea mai hazlie e că aceste caractere minunate ştiu să te pună uneori în cele mai năstruşnice încurcături; închipuieşte-ți cum am rămas azi când Anna Andreevna m-a întrebat pe nepusă masă dacă o iubesc pe Katerina Nikolaevna Ahmakova ori nu?

— Ce întrebare brutală şi absurdă! am strigat eu, şi mai uluit, parcă totul mi se întunecase dinaintea ochilor de tulburat ce eram. Eu nu mă încumetasem niciodată să ating acest subiect față de el, şi iată că singur a adus vorba... Şi cum a motivat întrebarea?

— În nici un fel, dragul meu, şi-a pus îndată lacăt la gură. Şi ia seama, e cu atât mai curios cu cât până azi nici ei, nici mie nu ne-ar fi trecut prin minte că ar fi cu putință să discutăm despre asemenea lucruri. De altfel, spui că o cunoşti, aşa că poți să-ți închipui cum i se potriveşte o întrebare ca asta. Tu de ce crezi că a făcut-o?

— Habar n-am! Sunt la fel de intrigat ca şi dumneata. Poate din curiozitate, ori poate a glumit.

— O, dimpotrivă, m-a întrebat cât se poate de serios, chiar categoric, de parcă îmi cerea socoteală. Şi se vedea că este o întrebare bine chibzuită, că are motive imperioase. Te mai duci curând pe la ea? N-ai putea să afli tu despre ce e vorba? Te-aş ruga foarte mult, fiindcă vezi tu...

— Dar cum e cu putință, şi lucrul acesta mă miră îndeosebi, să presupună măcar că o iubeşti pe Katerina Nikolaevna. Iartă-mă, dar nu-mi pot veni în fire. Eu nu mi-aş

fi îngăduit niciodată să vorbesc cu dumneata despre această chestiune sau despre una asemănătoare...

— A fost foarte cuminte din partea ta, dragul meu.

— Cred că ar fi indecent ca noi doi să discutăm despre aventurile şi legăturile dumitale sentimentale din trecut, din partea mea ar fi chiar o nerozie; şi totuşi, de la un timp, mai ales în ultimele zile, m-am tot întrebat: ce s-ar fi întâmplat dacă ai fi iubit-o pe această femeie măcar o clipă? O, atunci, de bună seamă că nu te-ai fi înşelat atât de amarnic, că nu ți-ai fi făcut o părere atât de falsă despre ea, ca să ajungeți unde ați ajuns. Căci ştiu unde ați ajuns: încă de la Moscova am aflat şi de atunci am mai auzit de nenumărate ori că vă duşmăniți, că vă urâți reciproc, dar aici mi-a sărit în ochi faptul că între voi există o vrajbă cumplită, o antipatie violentă, aşadar, contrariul iubirii; atunci cum de i-a venit Annei Andreevna să te întrebe dacă o iubeşti? Să fie chiar atât de prost informată? Parcă nu-mi vine a crede! Te asigur că a glumit, că a vrut să râdă!

— După cum bag de seamă, dragul meu, şi în glasul lui răsună deodată o anumită nelinişte şi o căldură care-ți pătrundea în suflet, ceea ce i se întâmpla foarte rar, ai început şi tu să priveşti cam pătimaş această chestiune. Ai spus adineauri că te duci în vizită pe la diferite femei... mie, fireşte, nu-mi vine să te întreb prea multe... despre această "chestiune", cum te-ai exprimat tu... totuşi, aş vrea să ştiu dacă şi "această femeie" e trecută pe lista prieteniilor tale recente.

— Aceasă femeie... glasul începu deodată să-mi tremure. Ascultă, Andrei Petrovici, această femeie e ceea ce azi dimineață, în discuția cu prințul, dumneata numeai "chintesența vieții", mai ții minte? Ai spus că chintesența vieții e ceva atât de simplu, atât de linear şi de evident, încât tocmai din pricina simplității şi a evidenței nu-ți vine a crede că ai găsit tocmai ceea ce ai căutat cu atâta trudă toată viața... Cu această neîncredere ai privit dumneata femeia desăvârşită, întruchiparea idealului, atunci când ai întâlnit-o aievea, şi n-ai văzut în acest ideal decât întruchiparea tuturor viciilor. Aşa să ştii!

Din aceste cuvinte cititorul îşi poate da seama cât eram de pătimaş.

— "Toate viciile!" Aha, expresia asta o recunosc! exclamă Versilov. Dacă ai ajuns până acolo, încât ți s-a citat această expresie, n-ar fi oare cazul să te felicit pentru succes? Asta

înseamnă că între voi este o asemenea intimitate, încât poate că s-ar cuveni să te şi laud pentru discreţia ta, pentru felul cum ştii să păstrezi o taină, calităţi de care foarte puţini tineri dau dovadă.

După glasul lui am ghicit că râdea, dar era un râs simpatic, prietenesc şi afectuos... Şi în cuvintele lui, şi în expresia feţei lui destinse, pe care am zărit-o prin întuneric, era o ironie drăgăstoasă, parcă ar fi vrut să mă întărâte. Mă încânta mai ales însufleţirea lui neobişnuită, care mă făcea să mă simt şi mai fericit.

— Ce discreţie, ce taină?! O, te înşeli, am strigat eu, roşind şi în ace-laşi timp strângându-i mâna, pe care i-o luasem fără să-mi dau seama şi nu-i mai dădeam drumul. Nu, nici gând! Într-un cuvânt, n-ai pentru ce să mă feliciţi şi în privinţa asta nu vei avea niciodată prilejul, fiindcă, niciodată nu se va întâmpla ceea ce bănuieşti, am spus eu cu răsuflarea tăiată, dar cu inima atât de uşoară, de parcă zburam, şi tare aş fi vrut să pot zbura, atât eram de încântat de această discuţie. Dar fie... numai o dată, o singură dată! Vezi, scumpul meu, dragul meu tată — îngăduie-mi să-ţi spun tată — nu numai unui părinte sau unui fiu, dar nimănui nu i se cade să-i vorbeşti de legăturile tale cu o femeie, chiar şi atunci când sunt cât se poate de curate! Mai mult, cu cât sunt mai curate, cu atât e mai neîngăduit să vorbeşti despre ele. E dezgustător, e trivial, într-un cuvânt, nu se cade să faci confidenţe! Dacă însă nu s-a întâmplat nimic, absolut nimic, atunci poţi vorbi, nu-i aşa?

— Cum te îndeamnă inima.

— Dă-mi voie să-ţi pun o întrebare foarte, foarte indiscretă: aşa e că dumneata ai cunoscut şi alte femei, ai mai avut şi alte legături în viaţa dumitale?... Vorbesc în general, numai în general, nu-ţi cer nici un fel de amănunte!... l-am întrebat eu, roşind şi exaltat la culme.

— Să zicem că am mai păcătuit şi eu câteodată.

— Atunci am să-ţi povestesc o întâmplare şi am să te rog să mi-o explici, ca un om cu mai multă experienţă: ce înseamnă când o femeie îţi spune la plecare, în treacăt, într-o doară, fără să se uite măcar la tine: "Mâine la ora trei voi fi în cutare loc", ei, să zicem bunăoară la Tatiana Pavlovna, m-a luat gura pe dinainte, şi atunci am simţit cum îmi fuge pământul de sub picioare. Inima mi-a zvâcnit o dată cu putere, apoi s-a oprit în loc. De emoţie, mi-a pierit o clipă şi glasul. El mă asculta tot timpul cu atenţia încordată. Aşadar,

a doua zi, la ora trei, m-am înfiinţat la Tatiana Pavlovna şi pe scară mi-am făcut următoarea socotelă: "Dacă-mi deschide bucătăreasa — o ştii pe bucătăreasa ei? — o întreb dacă Tatiana Pavlovna e acasă, iar dacă bucătăreasa îmi spune că nu este acasă, dar că o aşteaptă o doamnă, ce concluzie trebuie să trag de aici, spune-mi?... Într-un cuvânt, dacă erai dumneata în locul meu...

— E simplu ca bună ziua: femeia îţi dăduse întâlnire. Aşadar, s-a întâmplat? Chiar astăzi, aşa-i?

— Ba nu, nu s-a întâmplat nimic, absolut nimic! Chiar dacă s-a întâmplat, n-a fost ce-ţi închipui; întâlnirea a avut cu totul alt scop şi ţi-o declar de la început, căci altfel aş fi un ticălos, a fost ceva, totuşi...

— Dragul meu, întâmplarea începe să devină atât de interesantă, încât îţi propun...

— Nu o dată am dat câte zece, ba chiar câte douăzeci şi cinci de ruble, oricui mi-a cerut. Vă cer un mizilic, doar câteva copeici; atâta vă roagă un locotenent, vă imploră un fost locotenent! Cel care ne ruga era un bărbat înalt, poate într-adevăr un locotenent în retragere, care ne ieşise brusc în cale. Ceea ce-i mai curios, cel care întindea mâna era surprinzător de bine îmbrăcat pentru îndeletnicirea lui. Dinadins n-am lăsat la o parte incidentul acela trivial cu locotenentul decăzut, deoarece numai redând întreaga situaţie până în cele mai mici amănunte îl pot înfăţişa pe Versilov aşa cum era în acele clipe când se hotăra soarta lui. Era la grea cumpănă şi eu nici nu bănuiam acest lucru.

— Dacă nu ne laşi în pace, domnule, am să chem imediat poliţia, îl ameninţă Versilov pe locotenent, cu un ton neaşteptat de violent, oprindu-se în faţa lui.

Niciodată nu mi-aş fi închipuit că un filozof ca el se poate înfuria atât de tare, şi încă din asemenea fleac. Repet că discuţia noastră fusese întreruptă tocmai în momentul cel mai interesant pentru el, după cum a şi mărturisit după aceea.

— Nu cumva pretinzi că n-ai nici zece copeici? strigă cu grosolănie locotenentul, făcând un gest de dispreţ. Doar orice canalie are azi zece copeici în buzunar. Bădăranilor! Ticăloşilor! După ce are o blană de boier în spinare, mai face atâta caz pentru zece copeici, parcă ar fi o chestiune de stat!

— Sergent! strigă Versilov.

Dar nici n-ar fi fost nevoie să strige, căci sergentul era la colţul străzii şi auzise cum ne ocărâse locotenentul.

— Ai fost martor când m-a jignit dumnealui şi te rog să-l duci la comisariat.

— Ei şi? Nici că-mi pasă. N-ai să poţi dovedi absolut nimic! Şi mai cu seamă că eşti deştept!

— Pune mâna pe el, sergent, şi vino cu noi, stărui Versilov.

— Ce rost are să mergem la comisariat? Dă-l dracului! i-am şoptit eu.

— Ba nu, dragul meu, ne ducem negreşit. Pe străzile noastre a ajuns să domnească o debandadă revoltătoare. Şi dacă fiecare şi-ar face datoria, ar fi spre folosul tuturor. *C'est comique, mais c'est ce que nous ferons*{35}.

Vreo sută de paşi locotenentul a vorbit foarte aprins şi a făcut pe grozavul. Îndruga cu neruşinare că "asta e neîngâduit", că "toată zarva a pornit de la zece copeici" ş.a.m.d. Dar, în cele din urmă, a început să şoptească ceva sergentului. Acesta, pe cât se pare un om chibzuit şi desigur un duşman al scandalurilor de pe stradă, era de partea locotenentului, dar numai dintr-un anumit punct de vedere. La întrebările acestuia mormăia cu jumătate gură că "acum nu se mai poate", că "lucrurile s-au încurcat" şi că "dacă, bunăoară, ţi-ai cere scuze, iar domnul ar binevoi să le primească, atunci poate că..."

— Ei, po-o-ftim, stimate domn, încotro mergem acum? Te întreb: ce urmărim şi ce haz are toată tărăşenia? strigă locotenentul în gura mare. Dacă un biet om nefericit, bătut de soartă, ar primi să-ţi ceară scuze... În sfârşit, dacă ţii neapărat să-l umileşti... dracu s-o ia de treabă, doar nu ne găsim într-un salon, ci pe stradă! Pe stradă trebuie să te declari satisfăcut şi cu aceste scuze...

Versilov se opri şi începu deodată să râdă în hohote; îmi venea să cred că stârnise toată istoria ca să se distreze, ceea ce nu era adevărat.

— Mă declar pe deplin satisfăcut cu scuzele dumitale, domnule ofiţer, şi te asigur că apreciez calităţile dumitale. Poartă-te aşa şi în saloane, căci în curând nici acolo n-o să se poarte lumea altfel. Dar, deocamdată, poftim patruzeci de copeici, ca să bei ceva şi să iei o gustare; te rog să mă ierţi, domnule sergent, că ţi-am dat de lucru. Aş fi vrut să te răsplătesc pentru oboseala dumitale, dar acum, de când aţi ajuns oameni cu vază, nu mai îndrăznesc... Dragul meu, se întoarse el spre mine, este pe aici, prin apropiere, un birt, de fapt, o cârciumă ordinară, dar am putea să intrăm să luăm

un ceai, dacă n-ai nimic împotrivă... Să mergem, e foarte aproape.

Repet că niciodată nu-l văzusem atât de agitat, deşi figura lui era veselă şi luminoasă; totuşi am observat că atunci când a scos portmoneul din buzunar ca să-i dea ofițerului cele patruzeci de copeici, mâinile îi tremurau atât de tare, încât n-a izbutit să prindă banii cu degetele şi, până la urmă, m-a rugat pe mine s-o fac; nu pot uita acest amănunt.

M-a dus într-un mic birt dintr-un tunel săpat chiar sub chei. Înăuntru era foarte puțină lume, cânta fals o orgă hodorogită şi mirosea a şervete soioase; ne-am aşezat într-un colț.

— Nu ştiu dacă ți-am spus, dar uneori, când mă roade plictiseala, când mi-e sufletul pustiu şi mă apasă tristețea, îmi place să intru în câte o tavernă nenorocită ca asta. Toată atmosfera de aici, aria răguşită din *Lucia,* chelnerii în aşa-zisele lor costume ruseşti de cel mai prost gust, fumul gros de mahorcă, zarva din sala de biliard, totul e atât de vulgar şi de prozaic, încât frizează fantasticul. Ei, s-auzim mai departe, dragul meu, căci fiul acela al lui Marte ne-a întrerupt pare-se în momentul cel mai interesant... Iată şi ceaiul, ştiu să-l pregătească bine aici... Închipuieşte-ți că Piotr Ippolitovici s-a apucat adineauri să-l convingă pe chiriaşul acela ciupit de vărsat că în veacul trecut parlamentul englez a instituit o comisie specială de jurişti ca să reconstituie procesul lui Hristos înaintea marelui preot şi a lui Pilat şi să-l judece după legile de astăzi, ceea ce au şi făcut cu mare pompă, cu avocați, procurori şi aşa mai departe... până la urmă jurații au fost siliți să dea o sentință de condamnare... mă mir şi eu de ce. Dobitocul acela de chiriaş a început să-l contrazică, s-a înfuriat, s-a luat la harță cu el şi a declarat că mâine se mută. Proprietareasa a început să plângă, de ciudă că pierdea un venit... *Mais passons*{36}.

În asemenea cârciumi găseşti uneori şi privighetori. Cunoşti o anecdotă veche *à la* Piotr Ippolitovici, care circula la Moscova? Într-un birt de la Moscova cânta o privighetoare. Deodată, intră un negustor din acela cu pandalii, cu care nu face să-ți pui mintea, şi întreabă cât costă privighetoarea? "O sută de ruble." "Să mi-o frigeți şi să mi-o aduceți." După ce i-au fript-o şi i-au pus-o pe masă, a poruncit: "Tăiați-mi o porție de zece copeici". I-am povestit-o o dată lui Piotr Ippolitovici, dar el nu m-a crezut, ba chiar şi-a manifestat indignarea...

A vorbit multă vreme, îndrugându-mi vrute şi nevrute. Fragmentele de mai sus le-am reprodus numai ca mostră. Am încercat de nenumărate ori să-mi continui povestirea, dar cum deschideam gura, mă întrerupea şi începea să-mi înşire nişte năzbâtii care n-aveau nici o legătură cu ea; vorbea însă cu însufleţire şi veselie, râdea fără nici un rost şi chiar chicotea, ceea ce nu făcuse niciodată faţă de mine. Bău pe nerăsuflate un pahar de ceai şi-şi turnă altul. Acum înţeleg starea lui: semăna cu un om care a primit o scrisoare aşteptată cu nerăbdare de la o fiinţă dragă, dar care o ţine în faţa lui şi dinadis n-o deschide, ci, dimpotrivă, o pipăie îndelung, cercetează plicul, ştampila, se duce în camera vecină şi caută ceva, într-un cuvânt, amână cât mai mult momentul culminant, fiindcă ştie că oricum nu-l va scăpa, şi face totul pentru a gusta o plăcere cât mai deplină.

Bineînţeles că până la urmă i-am povestit tot de-a fir-a-păr, timp de aproape un ceas. Nici nu se putea altfel, căci de mult ardeam de nerăbdare să-i spun tot ce aveam pe suflet. Am început povestirea din momentul când am văzut-o pentru prima oară în casa prinţului, îndată după sosirea ei de la Moscova; pe urmă, i-am descris cum s-au desfăşurat lucrurile. N-am scăpat nimic din vedere şi chiar să fi vrut n-aş fi putut, căci el mă descosea, ghicea şi chiar îmi sugera fiecare amănunt în parte. Uneori, aveam impresia că trăiesc o întâmplare fantastică: îmi ghicea atât de bine fiecare gest, fiecare sentiment, de parcă în aceste două luni de zile m-ar fi urmărit pas cu pas, asistând nevăzut la toate sau stând nevăzut la uşă. Îmi făcea o deosebită plăcere să mă spovedesc lui Versilov, fiindcă mă încânta sincera lui îngăduinţă, profunda şi subtila lui intuiţie psihologică, neobişnuita lui perspicacitate care-l ajuta să reconstituie dintr-un singur cuvânt o situaţie complexă. Mă asculta cu înţelegere şi duioşie, ca o femeie. Şi mai ales proceda în aşa fel, încât puteam să-i spun orice fără să mă ruşinez; câteodată stăruia asupra unui amănunt sau mă întrerupea şi-mi repeta febril: "Nu uita amănuntele, mai ales pe cele mici, căci de multe ori tocmai acestea sunt mai semnificative". De câte ori nu mi-a repetat acest lucru! Bineînţeles că la început am vorbit despre ea cu un ton de superioritate, dar foarte curând am redus lucrurile la proporţiile lor adevărate. I-am mărturisit sincer că eram gata să mă reped să sărut urmele paşilor ei pe covor. Cel mai frumos şi mai vrednic de laudă din partea lui mi s-a părut înţelegerea deplină a faptului că, "deşi se zbuciumase

atâta din pricina acelui document compromițător", își păstrase desăvârșita curăție și noblețe sufletească pe care mi le dovedise în ziua aceea. El a înțeles perfect și sensul pe care îl dădea ea cuvântului "student". Totuși, când m-am apropiat de sfârșit, am observat că, în ciuda zâmbetului său cald, începea să i se zărească din când în când în ochi o licărire de nerăbdare și privirea îi devenea din ce în ce mai aspră și mai tăioasă. Când am ajuns la scrisoarea cu pricina, am stat pe gânduri: "să-i spun întregul adevăr sau nu?" — și până la urmă, cu toată exaltarea mea, i l-am ascuns. Însemn aici acest lucru, ca să-l țin minte toată viața. Și lui i-am dat aceeași explicație ca și ei, punând totul pe seama lui Kraft. Ochii i-au sticlit și pe frunte i-a apărut pentru o clipă o cută ciudată, care i-a dat o expresie foarte întunecată.

— Ții minte bine, dragul meu, că scrisoarea a ars-o Kraft la lumânare? Nu cumva te înșeli?

— Nu mă înșel, am întărit eu.

— Ia seama, această scrisoare are o importanță vitală pentru ea, și dacă ai avea-o în mână, chiar azi ai putea... dar ce anume "aș putea" nu mi-a mai spus. E sigur că nu se află la tine?

M-am cutremurat în sinea mea, dar m-am stăpânit să nu mă trădez; nici n-am clipit măcar. Totuși, nu voiam să cred că îmi pusese cu adevărat această întrebare și am stăruit:

— Cum să se afle la mine? *Acum?* Păi dacă a ars-o Kraft, cum ar putea să fie la mine?

— Așa? făcu el, ațintindu-mă cu o privire iscoditoare, fixă, pe care n-o pot uita.

Deși zâmbea, de pe fața lui dispăruseră cu desăvârșire blândețea și duioșia aproape feminină de până atunci. Pe chip i se întipărise o expresie tulbure și distrată, din ce în ce mai distrată. Dacă ar fi fost și în clipa aceea tot atât de stăpân pe sine ca și până atunci, desigur că nu mi-ar fi pus întrebarea cu privire la scrisoare, dar a făcut-o pentru că își pierduse și el cumpătul. De altfel, abia acum îmi dau seama de toate acestea, atunci însă n-am observat atât de repede schimbarea lui, fiindcă tot mai pluteam în nori și în suflet îmi răsunau aceleași melodii divine. Când am terminat de povestit, m-am uitat la el.

— Stranie întâmplare! spuse el deodată, văzând că nu mai am nimic de adăugat. Foarte stranie, dragul meu. Spui că ai stat acolo de la trei la patru și că Tatiana Pavlovna nu era

acasă?

— De la trei fix până la patru şi jumătate.

— Ei bine, închipuieşte-ţi că şi eu am fost la Tatiana Pavlovna exact la trei şi jumătate, m-am şi uitat la ceas. M-a întâmpinat în bucătărie, căci, de obicei, intru la ea pe scara de din dos.

— Cum? Te-a întâmpinat în bucătărie? am strigat eu, tresărind de mirare.

— Da, şi mi-a declarat că nu mă poate primi. N-am stat decât două minute, fiindcă tot mă dusesem doar ca s-o poftesc la masă.

— Poate că se întorsese tocmai atunci acasă?

— Nu ştiu. Ba nu, nu se poate, era în capot. Asta s-a întâmplat exact la trei şi jumătate.

— Bine, dar... Tatiana Pavlovna nu ţi-a spus că eram şi eu acolo?

— Nu, nici nu mi-a pomenit de tine... Dacă aş fi ştiut, ce rost avea să te mai întreb?

— Stai puţin, asta e foarte important...

— De... depinde cum judeci lucrurile; după cum văd, ai şi pălit, dragul meu. Dar la urma urmei, de ce ţi se pare atât de important?

— Şi-au bătut joc de mine ca de un copil!

— Ba nu, s-o fi temut numai de "înflăcărarea ta" cum ţi-a mărturisit ea însăşi, şi atunci pentru mai multă siguranţă a rugat-o şi pe Tatiana Pavlovna să rămână acasă.

— Of, Doamne, cum m-au tras pe sfoară! Îţi dai seama: m-a lăsat să-i spun tot ce aveam pe suflet, când ştia că mă mai aude cineva, şi încă Tatiana Pavlovna. Va să zică ea a ascultat tot ce-am vorbit! Păi... mă cutremur la gândul ăsta!

— *C`est selon, mon cher*{37} unde mai pui că tu însuţi ai recunoscut adineauri că în general femeile trebuie privite cu îngăduinţă, ai strigat chiar: "Trăiască îngăduinţa!"

— Dacă eu aş fi Othello, iar dumneata Iago, n-ai găsi un argument mai potrivit.... De altfel, comparaţia e atât de caraghioasă, încât îmi vine şi mie să râd! Nici vorbă nu poate fi de Othello, de vreme ce între ea şi mine n-au fost niciodată asemenea relaţii. Da, situaţia e într-adevăr de râs! Dar, n-are a face. Eu cred mai departe în ceea ce îmi este cu mult superior. Eu nu mi-am pierdut idealul... Dacă a fost o glumă din partea ei, o iert. De ce i-aş lua în nume de rău că a glumit pe socoteala unui băieţandru neisprăvit?! Doar n-am încercat să mă dau drept altceva decât sunt. Iar student am fost şi

rămân, în mintea şi-n inima ei, orice s-ar întâmpla, da, pe student nu-l va putea şterge din sufletul ei! Şi asta mi-ajunge! Spune, ce mă sfătuieşti: să mă duc chiar acum la ea ca să aflu adevărul, sau nu?

Pretinsesem că râd, dar ochii mi-erau plini de lacrimi.

— Cum crezi, dragul meu, dacă vrei, du-te.

— Acum, după ce ți-am destăinuit tot, am impresia că mi-am pângărit sufletul. Nu te supăra, scumpul meu, dar despre o femeie, îți repet, despre o femeie nu-i îngăduit să vorbeşti cu altcineva. Nici un confident nu te poate înțelege pe deplin, chiar dacă ar fi un înger. Dacă respecți femeia, nu face confidențe, dacă te respecți pe tine însuți, nu-ți lua un confident! Acum mi-am pierdut tot respectul față de mine. N-am să mi-o iert niciodată... La revedere.

— Lasă, dragul meu, exagerezi. Doar tu singur spui că "n-a fost nimic".

Am ieşit pe chei şi ne-am luat rămas bun.

— De ce oare nu mă săruți niciodată din toată inima, ca un copil, aşa cum îşi sărută un fiu părintele? îngăimă el cu un tremur ciudat în glas. L-am sărutat cu foc. Dragul meu băiețaş... să-ți păstrezi întotdeauna sufletul la fel de curat ca acum.

Era prima oară în viață când îl sărutam şi nici nu mi-aş fi putut închipui că are s-o dorească vreodată.

CAPITOLUL AL ŞASELEA

"Fireşte că mă duc! mi-am zis eu, îndreptându-mă grăbit spre casă. Mă duc chiar acum. Sunt aproape convins că am s-o găsesc singură; dar chiar de-ar fi cineva la ea, pot s-o chem în altă cameră. Are să mă primească; se va mira, desigur, dar mă va primi. Iar de nu mă primeşte, am să stărui, am să-i trimit vorbă că trebuie s-o văd numaidecât. Ea îşi va închipui că poate vreau să-i comunic ceva în legătură cu scrisoarea şi mă va primi. În primul rând, voi căuta să aflu ce-a fost cu Tatiana Pavlovna. Iar pe urmă... ce-am să fac pe urmă? Dacă am nedreptățit-o, îmi voi răscumpăra greşeala, dar dacă am dreptate şi ea e vinovată, atunci, totul s-a sfârşit! Atunci ce-am de pierdut? Absolut nimic! Mă duc deci! Mă duc!"

Şi totuşi, nu voi uita niciodată şi-mi voi aminti mereu cu mândrie că *nu* m-am dus. Nimeni nu va afla vreodată acest

lucru, îl voi tăinui până la moarte. Dar cu toate acestea sunt mulțumit că eu îl știu și că într-o asemenea moment am fost în stare de o pornire atât de nobilă!" Am să rezist ispitei, m-am hotărât eu după ce am chibzuit mai bine, n-am să dau înapoi din pricina unui fapt, îl tăgăduiesc şi-mi păstrez credința în curăția ei sufletească. Ce rost are să mă duc la ea, ca s-o întreb? La urma urmei, de ce trebuia să aibă în mine aceeaşi încredere pe care o am eu în ea, de ce s-ar fi bizuit pe «cugetul meu curat»? Oare nu era firesc să se teamă de «înflăcărarea mea» şi să se apere prin prezența Tatianei? Nu făcusem încă nimic ca să-i câştig încrederea. N-are nici o importanță că ea nu știe că-i merit încrederea, că nu mă las târât «în ispită», că nu dau crezare calomniilor, important e că eu știu toate astea și că mă respect pe mine și sentimentele mele. O, fără îndoială, m-a lăsat să-i destăinui tot ce am pe inimă, deşi ştia că Tatiana mă aude, că râde de mine, mai mult, chiar ea îi îngăduise să tragă cu urechea (fiindcă o cunoştea şi-şi dădea seama că Tatiana nu va putea răbda să nu tragă cu urechea), şi asta era îngrozitor, cumplit! Totuşi... poate că n-a avut încotro... ce putea să facă într-o situație ca cea de azi? Şi-apoi, ce drept aş fi avut să o învinuiesc? Tocmai eu care o mințisem în privința lui Kraft, doar o înşelasem şi eu pe ea, fiindcă nici eu nu avusesem încotro, aşadar, fusesem nevoit s-o mint, şi nu mă simțeam vinovat; o făcusem cu cele mai bune intenții. Doamne! am exclamat eu, roşind deodată, cuprins de remuşcări, dar cum am putut eu să fac adineauri acelaşi lucru: atunci când i-am povestit tot lui Versilov, oare n-am pus-o în aceeaşi situație în care mă pusese ea față de Tatiana?! Deşi nu-i chiar acelaşi lucru, o deosebire există. Cu Versilov nu fusese vorba decât despre scrisoare; în fond, nici nu-i destăinuisem altceva, fiindcă n-aveam ce; doar nu se întâmplase nimic, aşa cum îi şi atrăsesem atenția de la început; mai mult, i-am spus şi că «nici nu s-ar fi putut întâmpla». Şi-apoi Versilov e un om înțelegător. Hm... Totuşi câtă ură îi mai poartă încă şi azi în inima lui! Aşadar, între ei se petrecuse atunci o adevărată dramă! Ce-a dezlănțuit-o oare? Desigur numai amorul propriu! *Versilov nici nu este în stare de alt sentiment în afară de acest orgoliu fără margini!"*

Da, am ajuns la această concluzie cu totul pe neaşteptate, fără voia mea şi fără să-i dau vreo importanță. Iată gândurile care mi s-au perindat atunci prin minte, şi trebuie să spun că eram foarte sincer fața de mine însumi: nu

căutam să mă mint, nici să mă amăgesc, iar dacă mi-a scăpat atunci ceva, sau am înțeles greşit anumite lucruri, înseamnă numai că în momentul acela n-aveam destulă minte, nu că aş fi fost fățarnic cu mine însumi.

Când m-am întors acasă, eram grozav de exaltat şi totodată foarte vesel, deşi nu ştiu nici eu de ce, fiindcă, în fond, mă simțeam foarte tulburat. Mă temeam totuşi să-mi analizez starea sufletească şi căutam ceva care să-mi abată atenția de la preocupările mele. Când am intrat, m-am dus imediat la proprietăreasă, fiindcă ştiam că este în mare conflict cu soțul ei. Era o tipică nevastă de funcționar, tuberculoasă în ultimul hal, şi, deşi poate nu era rea la suflet, avea toane, ca orice tuberculos. Am căutat numaidecât să-i împac, apoi m-am dus la chiriaşul ciupit de vărsat, anume Cerviakov, un funcționar de bancă extrem de vanitos, dar prost şi mojic din fire, pe care nu-l puteam suferi nici eu, deşi eram în relații destul de bune, fiindcă avusesem josnicia de a-i ține isonul de câteva ori când îşi bătea joc de Piotr Ippolitovici. L-am convins numaidecât să rămână, de fapt, nici el nu fusese chiar hotărât să se mute. Până la urmă am izbutit s-o liniştesc de tot pe gazdă şi pe deasupra i-am potrivit atât de bine perna sub cap, încât mi-a spus cu mulțumire răutăcioasă: "Niciodată Piotr Ippolitovici n-ar da dovadă de atâta îndemânare!" Pe urmă, mi-am făcut de lucru la bucătărie cu cataplasmele ei de muştar şi i-am pregătit cu mâna mea două, care au încântat-o. Bietul Piotr Ippolitovici mă privea cu invidie, dar eu nu l-am lăsat să se atingă de nimic şi până la urmă am fost răsplătit din plin: gazda mi-a mulțumt literalmente cu lacrimi de recunoştință în ochi. Dar îmi aduc aminte că deodată m-am plictisit să mai fac pe infirmiera, fiindcă mi-am dat seama că nu din bunătate aveam grijă de bolnavă, ci din cu totul alte motive.

Îl aşteptam cu nerăbdare pe Matvei: eram hotărât să-mi încerc în seara aceea pentru ultima oară norocul... dar trebuie să spun că şi eu aveam o grozavă poftă de joc. Altfel cred că nici nu m-aş fi putut stăpâni să nu mă duc la ea. Matvei trebuia să vină din clipă în clipă, când deodată s-a deschis uşa şi a intrat un musafir cu totul neaşteptat: Daria Onisimovna. Am strâmbat din nas şi m-am mirat. Îmi cunoştea adresa, fiindcă mai fusese o dată la mine, din însărcinarea mamei. Am poftit-o să şadă şi am început s-o privesc întrebător. Ea nu scotea nici un cuvânt, ci numai se uita drept în ochii mei, cu un zâmbet stingherit şi umil.

— Nu cumva vii din partea Lizei? am întrebat-o eu într-o doară.

— Nu, mă rog, am trecut pe aici...

I-am atras atenția că mă pregăteam de plecare. Ea mi-a răspuns din nou că n-a venit decât în trecere pe la mine şi că pleacă îndată. Nu ştiu de ce mi-a inspirat deodată o milă grozavă. După cum am mai arătat, noi toți, mai ales mama şi Tatiana Pavlovna, îi arătasem multă grijă şi simpatie, dar după ce i se făcuse un rost în casa Stolbeevei, am început cu toții s-o cam lăsăm în părăsire, afară de Liza, care se ducea adesea s-o vadă. Cred că ea însăşi era de vină, fiindcă fugea de oameni, în ciuda felului ei de a fi smerit şi umil şi a zâmbetelor ei mieroase, pe care, de altfel, nu le puteam suferi. Nu-mi plăcea nici expresia ei afectată, care m-a şi făcut s-o bănuiesc o dată că nu suferise prea mult după moartea fiicei ei, dar nu ştiu de ce în seara aceea mi s-a făcut o milă grozavă de ea.

Deodată, din senin, fără să spună un cuvânt s-a aplecat, a lăsat ochii în jos, a întins mâinile spre mine, m-a cuprins de mijloc şi şi-a sprijinit capul de genunchii mei. Apoi m-a prins de mână, credeam că vrea să mi-o sărute, dar şi-a dus-o la ochi şi am simțit cum îi curg şiroaie de lacrimi fierbinți. Deşi se zguduia toată de plâns, nu scotea nici măcar un suspin. Mi s-a strâns inima, dar în acelaşi timp mi-era parcă şi ciudă. Ea însă mă îmbrățişa cu căldură şi încredere, fără nici un pic de teamă că m-aş putea supăra, cu toate că abia cu câteva clipe în urmă îmi zâmbise, speriată şi umilă ca o roabă. Am început s-o rog să se linişească.

— Puiule, dragul meu, nu ştiu ce să mă mai fac, cum se înserează, nu mai pot răbda, cum se întunecă nu mă mai pot stăpâni, îmi vine să alerg pe stradă, sa mă pierd în întuneric. Nu-mi găsesc liniştea, mi s-a năzărit de la un timp ca îndată ce am să ies din casă, am s-o întâlnesc pe stradă. Şi umblu aşa, ceasuri întregi, şi mereu mi se pare că o vad. Mai bine zis, mă iau după câte o femeie, mă țin după ea şi mă tot gândesc: ce-ar fi să fie ea, te pomeneşti că-i Olea mea? Şi gândul ăsta nu-mi dă pace, şi tot umblu năucă, mă izbesc de oameni, şi simt cum mă îneacă amărăciunea. Mă izbesc de oameni de parcă aş fi beată, unii mă şi ocărăsc, dar îmi îngrop durerea în inimă şi nu mă duc la nimeni. De ce m-aş duce, căci între oameni mă simt şi mai nenorocită. Adineauri, am trecut pe lângă casa dumitale şi mi-am zis: "Hai să intru la el; e mai bun decât toți ceilalți, şi apoi a fost şi atunci de

față". Iartă-mă, puiule, iartă o biată nenorocită fără căpătâi. Plec numaidecât, uite ca mă duc...

Se ridică brusc şi plecă în grabă. Tocmai atunci sosi şi Matvei, aşa că am poftit-o în sanie şi am dus-o până acasă, adică până la Stolbeeva.

În ultimul timp, începusem să mă duc pe la tripoul ținut de Zerşcikov, unde se joacă ruletă. Până atunci mai fusesem la vreo trei tripouri tot în tovărăşia prințului, care "mă introducea" în asemenea cercuri. Într-unul din ele se juca mai ales *"chemin de fer"* şi numai pe sume foarte mari. Dar acolo nu-mi plăcea, fiindcă, după cum constatasem, nu te simțeai bine decât dacă aveai buzunarul plin. Şi apoi, veneau prea mulți indivizi cu ifose şi prea mulți filfizoni: "faimosul" tineret din înalta societate. Tocmai asta îl atrăgea pe prinț acolo; desigur îi plăcea să joace, dar să se şi învârtească printre asemenea puşlamale. Observasem că, deşi intram întotdeauna împreună în asemenea locuri, făcea ce făcea şi în cursul serii se depărta de mine, ferindu-se să-mi facă cunoştință cu vreun tânăr din "lumea lui". Pe de altă parte, eu stăteam atât de retras, încât adesea băteam la ochi prin sălbăticia mea. Uneori, la masa de joc, se întâmpla să intru în vorbă cu câte cineva; o dată însă, întâlnindu-mă în seara următoare, în acelaşi loc, cu unul dintre aceşti domnişori lângă care şezusem în ajun şi cu care nu numai că vorbisem, dar şi glumisem, ba chiar în două rânduri îl şi ajutasem să câştige, ghicind ce carte avea să iasă, dumnealui, când l-am salutat, s-a făcut că nu mă recunoaşte. Mai mult, m-a privit cu mirare ostentativă şi a trecut pe lângă mine, zâmbind dispreţuitor. De aceea, după scurtă vreme, n-am mai călcat pe acolo, în schimb am luat obiceiul să-mi petrec serile într-o cloacă, căci nu pot numi altfel locul acela. Era un mic tripou de mâna a treia, unde se juca ruletă, ținut de o proxenetă, care nu se arăta însă niciodată în sala de joc. Acolo domnea un dezmăț fățiş şi cu toate că veneau şi ofițeri, şi mari negustori, atmosfera era destul de dubioasă, ceea ce, de altfel, îi şi atrăgea pe cei mai mulți. Unde mai pui că eu, unul, parcă aveam aci mai mult noroc la joc ca în altă parte. Totuşi nici pe acolo n-am mai călcat după un incident dezgustător, care a izbucnit în toiul jocului şi s-a sfârşit printr-o încăierare între doi jucători; de atunci, am început să mă duc la Zerşcikov, unde tot prințul mă introdusese. Căpitan de stat-major în retragere, Zerşcikov izbutea prin tonul său sobru şi laconic să impună o atmosferă decentă, aproape militară, şi

respectarea riguroasă a codului de onoare. La el, coţcării, bunăoară, sau cheflii nu aveau ce căuta. De altfel, atât la ruletă cât şi la cărţi se juca pe sume mari, nu glumă. Până în seara aceea de cincisprezece noiembrie nu fusesem acolo decât de două ori, totuşi Zerşcikov, pe cât se pare, mă şi cunoştea din vedere. Eu însă nu cunoşteam încă pe nimeni. Ca un făcut, în seara aceea prinţul şi Darzan n-au sosit decât pe la miezul nopţii, fiindcă înainte fuseseră la tripoul frecventat de "faimosul" tineret din înalta societate, unde eu încetasem să mă mai duc. Aşadar, în seara aceea mă simţeam izolat în mijlocul unei mulţimi de necunoscuţi.

Pentru cel care a citit tot ce-am scris până acum despre păţaniile mele, n-ar mai fi desigur cazul să adaug că sunt cu totul lipsit de însuşirile necesare pentru a trăi într-o societate, oricare ar fi ea. În primul rând, nu ştiu câtuşi de puţin să mă port în societate. Când intru undeva unde e multă lume, am totdeauna senzaţia că orice privire îndreptată asupra mea mă străpunge ca un curent electric. De la început mă simt apăsat, încerc de-a dreptul o apăsare fizică. Şi asta chiar în localurile publice, bunăoară la teatru, ca să nu mai vorbesc de casele particulare. Îndeosebi în tripouri, în lumea pestriţă a jucătorilor, nu sunt în stare să mă comport normal: ori încremenesc pe un scaun, mustrându-mă că sunt excesiv de timid şi de politicos, ori izbucnesc pe neaşteptate şi mă port ca un bădăran. Gândul că alţii cu mult inferiori mie, nişte ticăloşi, au în astfel de împrejurări o ţinută ireproşabilă mă înfurie şi, în cele din urmă, mă face să-mi pierd cumpătul. Trebuie să mărturisesc că nu numai acum, dar încă de pe atunci toată această societate, ba chiar şi câştigul la joc, dacă e să nu ascund nimic, mă dezgustau, mă mâhneau adânc. De la un timp, începuseră într-adevăr să mă chinuiască. Încercam desigur şi o plăcere nemaipomenită, însă cu preţul unei mari suferinţe; jocul, oamenii din jurul meu şi eu însumi — totul îmi părea îngrozitor de josnic. "Să mai câştig o singură dată şi după aceea nici nu mai vreau să aud de joc", îmi spuneam de fiecare dată înainte de a adormi, în zori, după o noapte pierdută într-un tripou. Nu înţeleg de ce mă gândeam la câştig, de vreme ce nu puneam nici un preţ pe bani. N-am să invoc şi eu înjositorul motiv consacrat prin care se dezvinovăţesc, de obicei, jucătorii, pretinzând că aş fi jucat numai de dragul jocului, al senzaţiilor, al plăcerii pe care ţi-o stârnesc riscul, pasiunea şi celelalte, şi nu de dragul câştigului. Aveam o nevoie cumplită de bani. Deşi această

cale de a-i obține nu corespundea "ideii", planurilor mele, m-am hotărât totuşi să o încerc cu titlu de experiență. Iată raționamentul care a fost destul de puternic ca să mă abată din drum: "Ai ajuns o dată pentru totdeauna la concluzia că poți deveni cu siguranță milionar, cu condiția să ai tăria de caracter necesară; cum ți-ai pus de atâtea ori voința la încercare, dovedeşte şi aici de ce eşti în stare: oare ruleta cere mai multă tărie decât realizarea planului tău?" îmi repetam într-una. Cum până în ziua de azi sunt convins că la jocurile de noroc, dacă îți păstrezi pe deplin calmul şi sângele rece, care mențin agerimea minții şi capacitatea de a calcula, e cu neputință să nu învingi brutalitatea hazardului orb şi să nu câştigi, se înțelege că pe atunci trebuie să-mi fi pierdut din ce în ce mai mult cumpătul, văzând cât de slab de înger mă dovedesc în fiecare clipă şi cum mă las stăpânit de impulsuri ca un copil. "Eu, care am putut să-mi înving foamea, să mă las copleşit de asemenea fleacuri?!" mă mustram cu ciudă. Totuşi, conştiința că, oricât aş fi părut de ridicol şi de nedemn, în sufletul meu se ascunde o comoară — o forță uriaşă care într-o zi va sili toată lumea să-şi schimbe părerea despre mine, conştiință căpătată încă în anii grei şi plini de umilință ai copilăriei — era singura mea rațiune de a trăi, bucuria şi mândria mea, singura mea armă şi mângâiere, fără de care poate că mi-aş fi curmat zilele încă de copil. Se putea aşadar să nu-mi fie ciudă pe mine, văzând cum mă degradez la masa de joc? Iată adevăratul motiv pentru care nu mă puteam lăsa de joc. Dar acest lucru îl înțeleg pe deplin abia acum. Unde mai pui că patima mea era stârnită şi de un orgoliu meschin: de câte ori pierdeam la joc, mă simțeam umilit în ochii prințului, în ochii lui Versilov, deşi acesta nu catadicsea niciodată să mă dojenească în ochii tuturor, chiar şi ai Tatianei Pavlovna — fie că ei împărtăşeau sau nu impresia mea. În sfârşit, trebuia să mai fac o mărturisire: încă de pe atunci mă nărăvisem; mi-ar fi venit greu să renunț la prânzul copios de şapte feluri de mâncare, pe care mă obişnuisem să-l iau la restaurant, la trăsura lui Matvei, la magazinul englezesc, la părerea frizerului meu, într-un cuvânt, la o viață pe picior mare. Atunci bănuiam adevărul, nu mă sinchiseam de el; acum, însă, când îl aştern pe hârtie, roşesc de ruşine.

În seara aceea, cum venisem singur şi nu cunoşeam pe nimeni m-am aşezat de la început într-un colț al mesei şi timp de două ore am jucat pe sume mici, fără să mă clintesc din

loc. Aceste două ore le-am pierdut degeaba, mai mult m-am aflat în treabă. Lăsasem să-mi scape câteva prilejuri foarte prielnice şi mă străduiam să nu-mi pierd cumpătul, ca să pot înfrunta norocul cu sânge rece şi hotărâre. Până la urmă, nu eram nici în câştig, nici în pagubă; din cele trei sute de ruble cu care venisem, pierdusem doar vreo zece, cincisprezece. Acest jalnic rezultat, la care s-a mai adăugat şi o întâmplare foarte penibilă, m-a scos din sărite. Ştiu prea bine că la mesele de ruletă se săvârşesc adesea pungăşii, nu de către hoți de rând, ci chiar de către jucători cunoscuți. Sunt convins, bunăoară, că vestitul jucător Aferdov e un hoț; şi acum trăieşte pe picior mare, chiar de curând l-am zărit în oraş tolănit în trăsura lui trasă de doi ponei, totuşi este un hoț, care m-a furat şi pe mine. Dar despre asta voi vorbi mai târziu; ceea ce s-a întâmplat în seara respectivă n-a fost decât un preludiu, în cele două ore cât am şezut la un colț de masă, în stânga mea a stat tot timpul un filfizon sfrijit, un ovreiaş, cred eu, care, de altfel, după câte am auzit, face parte din nu ştiu ce organizație, ba mai şi scrie şi chiar publică pe undeva. În ultimul moment, am câştigat pe neaşteptate douăzeci de ruble. M-am pomenit cu două bancnote roşii în fața mea, când, deodată, văd că ovreiaşul întinde mâna şi trage fără să clipească una din bancnotele mele spre el. Am dat să-l opresc, dar el a început să-mi explice pe un ton obraznic, fără să ridice însă câtuşi de puțin glasul, că banii erau ai săi, deoarece mizase adineauri şi câştigase, apoi, ca să curme orice discuție, mi-a întors spatele. Cum din întâmplare nu fusesem atent, fiindcă mi-era gândul la cu totul altceva, tocmai calculam o combinație care să-mi aducă un câştig serios, am tras o înjurătură, m-am ridicat repede de la masă şi, ca să evit cearta, am plecat, renunțând la cele zece ruble. De altfel, mi-ar fi fost greu să-mi pierd vremea, dându-l în vileag pe acest hoțoman neruşinat, deoarece, până să mă dezmeticesc, ruleta pornise din nou. Lăsându-mă atât de repede păgubaş, făcusem însă o mare greşeală, care a avut urmări neplăcute: trei-patru jucători din jur observaseră incidentul şi, văzând cât de uşor m-am dat bătut, au socotit probabil că eu sunt hoțul. Orologiul bătuse tocmai ora douăsprezece, când am trecut în camera alăturată; am stat un timp pe gânduri, combinând un nou plan de joc, iar când m-am întors la ruletă, mi-am schimbat la crupier toate bancnotele în monezi de câte cinci ruble. Mi-au revenit vreo patruzeci şi ceva de monezi pe care le-am împărțit în zece

fişicuri, pentru că mă hotărâsem să pontez de zece ori la rând pe zero, punând de fiecare dată câte douăzeci de ruble. "Dacă voi câştiga, norocul meu, dacă pierd, cu atâta mai bine, căci n-am să mai joc niciodată." Trebuie să adaug că în ultimele două ore zero nu ieşise niciodată, aşa încât până la urmă nimeni nu mai juca pe zero.

Am pontat, rămânând în picioare, tăcut, încruntat şi cu dinții strânşi. La al treilea joc, Zerşcikov a anunțat în gura mare că o ieşit zero pentru prima oră în seara aceea. Am primit o sută patruzeci de monezi de aur de câte cinci ruble. Cum îmi mai rămăseseră încă şapte fişicuri, am continuat să joc, deşi toate mi se învârteau şi-mi jucau pe dinaintea ochilor.

— Treci aici! am strigat eu peste masă unui jucător cărunt, mustăcios, cu fața stacojie, îmbrăcat în frac, lângă care şezusem până adineauri şi care de câteva ore juca cu o răbdare nespusă, pontând sume mici şi pierzând sistematic. Vino încoace, ăsta e un loc norocos!

— Cu mine vorbeşti? îmi răspunse mustăciosul de la celălalt capăt al mesei cu un glas mirat şi totodată amenințător.

— Da, cu dumneata! Dacă mai stai acolo, ai să rămâi fără o lețcaie!

— Nu-i treaba dumitale şi te rog să mă laşi în pace!

Dar eu nu mai aveam astâmpăr. De cealaltă parte a mesei şedea un ofițer bătrân. Urmărindu-mi gestul, îi mormăi vecinului său:

— Ciudat, tot pe zero. Nu, nu mă pot hotărî să joc pe zero.

— Ba să te hotărăşti, domnule colonel! am strigat eu, în timp ce pontam.

— Te rog să mă laşi şi pe mine în pace, n-am nevoie de sfaturile dumitale, mi-o reteză el tăios. Eşti cam gălăgios.

— Sfatul meu porneşte dintr-o intenție bună; pun rămăşag că şi de astă dată va ieşi iarăşi zero: pun zece galbeni la bătaie. De acord?

Şi am pus pe masă zece monezi de aur de câte cinci ruble.

— Primesc rămăşagul, fiindcă sunt sigur că nu va ieşi zero, rosti el grav şi aspru.

— Atunci pariem pe zece napoleoni, colonele.

— Ce-i aia napoleoni?

— Pe zece monezi de aur de câte cinci ruble, colonele.

Napoleoni era numai o figură de stil.

— Atunci vorbeşte lămurit. Cu mine să nu-ți îngădui nici figuri de stil, nici glume.

Eu, fireşte, nici nu speram să câştig rămăşagul; de partea mea era doar o singură şansă, pe când de partea lui treizeci şi şase. Făcusem propunerea în primul rând ca să-l înfrunt pe colonel şi în al doilea rând ca să atrag atenția tuturor. Vedeam prea bine, deşi nu ştiam de ce, că nimeni din cei de față nu mă putea suferi şi că fiecare simțea o deosebită plăcere să-şi manifeste antipatia față de mine. Între timp, ruleta porni din nou şi, spre uimirea generală, ieşi iarăşi zero! Nimeni nu-şi putu stăpâni un strigăt de mirare. Câştigul mă ameți într-atât, încât îmi întunecă mintea. M-am pomenit din nou cu o sută patruzeci de monezi de aur înaintea mea. Zerşcikov mă întrebă dacă nu doresc să primesc o parte din câştig în bancnote, dar eu n-am fost în stare să-i răspund calm şi desluşit, am mormăit doar ceva, atât eram de buimac. Mi se muiaseră şi picioarele. Deodată, mi-am dat seama că sunt gata să comit orice imprudență. Simțeam nevoia să fac un gest neobişnuit, să propun cuiva un rămăşag oricât de riscat, să număr cuiva în palmă câteva mii de ruble. Trăgeam spre mine în neştire grămada de bancnote şi de galbeni, dar nu mă puteam concentra să-i număr. În clipa aceea, am zărit în spatele meu pe prinț şi pe Darzan, care tocmai veniseră de la tripoul lor, unde după cum am aflat mai târziu, pierduseră până la ultimul sfanț.

— A, Darzan! i-am strigat eu. Nu lăsa norocul să-ți scape. Pontează pe zero!

— M-am curățat, n-am nici un ban, îmi răspunse el înțepat. Prințul, în schimb, se prefăcea că nu mă recunoaşte, că nici nu mă vede.

— Poftim bani! i-am strigat eu, arătându-i grămada de bani din fața mea. Cât vrei?

— Asta-i bună! se răsti Darzan la mine, roşind. Ți-am cerut eu bani?!

— Vă cheamă cineva, îmi spuse Zerşcikov trăgându-mă de mânecă.

Colonelul, care pierduse rămăşagul, mă strigase până atunci de câteva ori pe un ton cât se poate de jignitor.

— Poftim, ia-ți câştigul! îmi strigă el, stacojiu de mânie. Mult ai să mă mai laşi să aştept?! Numără-i acum, ca să nu pretinzi pe urmă că n-ai primit toți banii.

— Am toată încrederea, colonele, nu-i nevoie să-i număr;

te rog numai să nu strigi aşa la mine şi să nu te pierzi cu firea, am căutat eu să-l potolesc, trăgând spre mine grămăjoara de galbeni pe care mi-o pusese în faţă.

— Stimate domn, te poftesc să mă slăbeşti cu efuziunile dumitale, mă repezi colonelul. Doar n-am păscut porcii împreună!

— Cum de-a pătruns aici? Cine-o mai fi şi ăsta? Ce caută neisprăvitul ăsta aici? se întrebau cei din jurul meu aproape fără sfială.

Eu însă nu-i luam în seamă şi pontam la întâmplare. Evitându-l de astă dată pe zero, împrăştiasem pe primele optsprezece numere un teanc de bancnote de câte o sută de ruble.

— Hai să mergem, Darzan, răsună în spatele meu glasul prinţului.

— Pleci acasă? m-am întors eu spre el. Aşteaptă-mă puţin, să plecăm împreună. Termin numaidecât.

Am câştigat din nou, şi încă o sumă serioasă.

— Basta! am strigat eu. Mâinile îmi tremurau în timp ce adunam galbenii, îi vâram fără să-i număr în buzunare şi mototoleam în neştire teancurile de bancnote pe care mă străduiam să le îndes de-a valma în buzunarul de la piept. Deodată, Aferdov, care şedea acum în dreapta mea şi jucase şi el pe sume mari, puse mâna lui durdulie, împodobită cu un inel scump, peste trei dintre bancnotele mele de câte o sută de ruble.

— Te rog să mă ierţi, dar astea nu-s ale dumitale, rosti el grav şi apăsat, ce-i drept, fără să ridice glasul.

Intervenţia lui nu era decât un preludiu ale cărui consecinţe penibile aveau să se facă simţite abia peste câteva zile. Acum pot jura că acele trei sute de ruble erau ale mele atunci însă, spre ghinionul meu, deşi eram convins că-mi aparţin, aveam şi o umbră de îndoială, care pentru orice om cinstit este hotărâtoare. Iar eu sunt un om cinstit. Unde mai pui că pe atunci încă nu ştiam precis că Aferdov este un pungaş; pe vremea aceea nu-i ştiam nici numele, aşa încât în clipa respectivă am putut într-adevăr să cred că m-am înşelat şi că cele trei hârtii de o sută de ruble nu erau cuprinse în suma câştigată de mine. Eu nu numărasem grămada de bani din faţa mea, trăsesem doar de fiecare dată câştigul spre mine, iar Aferdov avusese şi el tot timpul o sumă de bani pe masă, chiar alături de ai mei, însă el îi număra şi-i aşeza cu grijă în teancuri. Apoi, Aferdov era cunoscut de toţi cei de

față, care-l socoteau un bogătaş şi-i arătau tot respectul. Atitudinea generală m-a influențat şi pe mine, împiedicându-mă şi acum să protestez. Îngrozitoare greşeală! Dar cel mai ruşinos lucru era că de bucurie mă simțeam în al nouălea cer.

— Îmi pare grozav de rău că nu-mi aduc aminte precis, totuşi sunt aproape sigur că banii îmi aparțin, am îngăimat eu, simțind cum îmi tremură buzele de indignare. Cuvintele mele au stârnit numaidecât murmure de protest.

— Ca să afirmi una ca asta, trebuie să-ți aduci aminte precis, or, după cum dumneata singur ai binevoit să recunoşti, nu-ți aduci aminte precis, rosti Aferdov cu o aroganță copleşitoare.

— Dar cine mai e şi ăsta?! E de neîngăduit! răsunară câteva exclamații înăbuşite.

— Şi dumnealui nu-i la prima încercare de acest fel. Adineauri, la masa de alături, s-a luat la harță şi cu Rechtberg pentru zece ruble, se auzi lângă mine un glas perfid.

— Ei, ajunge, să sfârşim odată! am strigat eu. Poftim, ia-i, nu mă opun! Am terminat... Dar unde-s prințul şi Darzan?... Au plecat? Domnilor, n-ați văzut încotro au apucat-o prințul şi Darzan?

Şi, înşfăcându-mi banii, fără să mai zăbovesc o clipă, cu ultimele monezi de aur încă în mână, am luat-o la fugă ca să-i ajung pe prinț şi pe Darzan. Cititorul îşi dă desigur seama că nu mă cruț de fel şi că-mi zugrăvesc portertul de atunci până în cele mai penibile amănunte. O fac tocmai ca să reiasă cât mai limpede ceea ce a urmat.

Prințul şi Darzan coborâseră între timp scara, fără să ia în seamă chemările mele stăruitoare. I-am ajuns din urmă la uşă, dar m-am oprit o clipă lângă portar, căruia, dracu ştie de ce, i-am îndesat în mână trei galbeni; omul a rămas atât de uluit, încât a şi uitat să-mi mulțumească. Puțin îmi pasă însă, dacă ar fi fost şi Matvei acolo, i-aş fi azvârlit şi lui un pumn de aur, chiar aşa şi aveam de gând să fac, dar, după ce am dat buzna pe uşă afară, mi-am adus aminte că încă de când sosisem îi dădusem drumul acasă. Tocmai atunci opri la scară sania prințului, trasă de un trăpaş, şi prințul se urcă în ea.

— Ia-mă şi pe mine, prințe, vin şi eu la dumneata! i-am strigat, ridicând învelitoarea săniei şi dând să mă urc; dar, deodată, Darzan trecu pe lângă mine şi sări în sanie, iar

vizitiul îmi smulse pătura din mână şi-i înveli pe cei doi domni.

— Ei drăcie! am strigat eu, scos din sărite. S-ar fi putut crede că am ridicat pătura anume pentru Darzan, ca un lacheu.

— Acasă! porunci prințul.

— Stai! am urlat, agățându-mă de sanie, dar calul o luă din loc, aşa că m-am rostogolit în zăpadă. Mi s-a părut chiar că amândoi au izbucnit în râs. M-am ridicat numaidecât, am sărit într-o birjă care tocmai trecea şi am pornit în goană spre locuința prințului, îndemnând în fiecare clipă birjarul să dea bice mârțoagei.

Ca şi cum ar fi vrut să-mi facă în ciudă, mârțoaga se târa cu o încetineală înnebunitoare, cu toate că birjarul, căruia îi făgăduisem o rublă, îi tot trăgea la bice ca să merite un asemenea bacşiş gras. Inima mi-era atât de strânsă de emoție, încât, deşi încercasem să intru în vorbă cu birjarul, nu puteam îngăima decât cuvinte fără şir. Iată în ce stare mă găseam când am dat buzna la prinț, care se întorsese tocmai atunci, după ce-l dusese pe Darzan până acasă. Era singur în birou, palid, şi se plimba nervos de colo până colo. Repet că în seara aceea pierduse la joc o sumă impresionantă. Mă privi, mirat şi oarecum absent.

— Iar ai venit! spuse el, încruntându-se.

— Numai ca s-o rup definitiv cu dumneata domnule, i-am răspuns cu răsuflarea tăiată. Cum ai îndrăznit să te porți aşa cu mine?

Mă privi, nedumerit.

— Dacă aveai de gând să pleci cu Darzan, puteai să mi-o spui deschis, nu să porneşti sania, ca eu...

— Ah, da, mi se pare că ai căzut în zăpadă, zise el, pufnind în râs fără să se sfiască.

— La asta nu se poate răspunde decât printr-o provocare la duel, şi de aceea am venit să ne încheiem socotelile... şi cu mâni tremurătoare am început să-mi scot repede banii din buzunar şi să pun pe divan, pe măsuța de marmură şi chiar pe o carte rămasă deschisă fişicuri şi grămezi de galbeni, teancuri de bancnote. Câteva monezi s-au rostogolit pe covor.

— Ah, da, ai câştigat la joc, pare-mi-se?... Se şi vede după atitudinea dumitale.

Niciodată nu-mi vorbise atât de obraznic. Am pălit.

— Aici sunt... nu ştiu cât... Ar trebui numărați. Îți datorez aproximativ trei mii... dacă nu mă înşel. Spune exact

cât: mai mult sau mai puțin?

— Cred că nu te-am somat să-ți plătești datoria.

— Ce e drept, n-ai ajuns până acolo; eu singur vreau să mă achit, şi cred că înțelegi de ce. Ştiu că în acest teanc sunt o mie de ruble în bancnote de câte o sută, da, aşa-i! Începusem să-i număr, dar cum mâinile îmi tremurau, m-am lăsat păgubaş. Oricum, ştiu sigur că aici sunt o mie de ruble. Uite, această mie o păstrez, iar tot restul, toate aceste grămezi, ți le las dumitale, ca să-mi plătesc datoria, dacă nu toată, măcar în parte. Aici trebuie să fie vreo două mii, poate chiar mai mult!

— Şi totuşi, mia ți-o păstrezi? făcu prințul, rânjind.

— Nu cumva ai nevoie şi de ea? Dacă-i aşa... Aveam de gând să ți-o dau, dar mi-am închipuit că n-ai să primeşti... Totuşi, dacă asta ți-e voia, ține-o!...

— Nu, nu vreau, spuse el cu dispreț, întorcându-mi spatele, şi începu să se plimbe iar prin cameră. De ce dracu ți s-a năzărit să-mi înapoiezi banii? mă întrebă deodată, oprindu-se brusc în fața mea. Toată expresia lui arăta că vrea să mă înfrunte şi să mă jignească.

— Ți-i înapoiez, ca să-ți pot cere socoteală! i-am strigat înfruntându-l la rândul meu.

— Ieşi afară! M-am plictisit de gesturile şi de cuvintele dumitale patetice! urlă el deodată, bătând din picior, de parcă-şi ieşise din minți. De mult voiam să mă descotorosesc şi de dumneata şi de Versilov al dumitale.

— Ai înnebunit de-a binelea! i-am strigat eu. Şi, după toate semnele, aveam dreptate.

— Destul m-ați chinuit amândoi cu frazele voastre bombastice. Şi toate nu-s decât vorbe, vorbe, vorbe! Bunăoară, frazele voastre frumoase despre cinste şi onoare! Mi-e şi silă! De mult voiam s-o rup cu voi. Îmi pare bine, nespus de bine că a venit în sfârşit momentul. Mă socoteam dator să vă primesc, dar îmi crăpa obrazul de ruşine! De acum înainte însă, nu mă mai socotesc obligat cu nimic față de voi, cu absolut nimic, aşa să ştiți! Versilov al dumitale m-a întărâtat împotriva Ahmakovei, m-a îndemnat s-o defăimez... Şi după toate astea mai îndrăzniți să vorbiți despre cinste în casa mea, când sunteți amândoi atât de necinstiți... da, amândoi! Cum nu ți-a fost ruşine dumitale să primeşti bani de la mine?

Mi se înunecase înaintea ochilor.

— I-am primit, fiindcă te socoteam prieten, am îngăimat

cu glasul sugrumat, aproape în şoaptă. Mi i-ai oferit singur şi eu am crezut în prietenia dumitale...

— Între noi nici nu poate fi vorba de prietenie! Cu totul altceva m-a îndemnat să-ți dau bani, ştii prea bine ce anume.

— I-am primit în contul celor pe care-i datorai lui Versilov; a fost desigur o prostie din partea mea, totuşi, eu...

— Dumneata nu-i puteai lua în contul datoriei mele față de Versilov fără învoirea lui, după cum nici eu nu ți-i puteam da fără autorizația lui... Ți-am dat de la mine şi dumneata primeai, cu toate că ştiai, iar eu toleram această comedie odioasă în casa mea!

— Ce ştiam? Care comedie? Nu înțeleg: de ce mi-ai dat banii?

— *Pour vos beaux yeux, mon cousin*[38]*!*, începu el să râdă cu vădită batjocură.

— Dracu să te ia! am urlat eu. Ia tot, ține şi mia asta! Acum suntem chit, iar mâine...

I-am azvârlit în față şi teancul de bancnote de câte o sută cu care voiam să trec la realizarea planurilor mele de îmbogățire. Izbindu-se de pieptul lui, banii se împrăştiară pe jos. Prințul făcu trei paşi uriaşi şi se opri drept în fața mea.

— Îndrăzneşti cumva să pretinzi, rosti el fioros şi răspicat de parcă ar fi silabisit, că de o lună întreagă îmi tot ceri bani fără să ştii că sora dumitale aşteaptă un copil de la mine?

— Cum? Ce face? am strigat şi, simțind cum mi se moaie picioarele am căzut pe divan.

Chiar prințul mi-a spus mai târziu că mă făcusem alb ca varul la față. Eram năucit. Mi-aduc aminte numai că ne-am privit multă vreme în tăcere. Pe fața lui a trecut parcă o umbră de spaimă, apoi s-a aplecat deodată şi m-a prins de umeri ca să mă sprijine. Nu pot uita zâmbetul care-i împietrise pe buze, zâmbetul acela plin de neîncredere şi de mirare. Era şi firesc! Nu se aşteptase de fel ca vorbele lui să producă un asemenea efect asupra mea, deoarece era convins că mă purtasem necinstit.

Până la urmă am leşinat, dar peste câteva clipe mi-am revenit, m-am ridicat în picioare şi, fără să-mi iau ochii de la el, am început să cântăresc situația — şi deodată s-a făcut lumină în mintea mea, am înțeles în sfârşit întregul adevăr! Dacă cineva mi-ar fi povestit totul mai înainte şi m-ar fi întrebat cum m-aş purta cu prințul într-o asemenea împrejurare, aş fi răspuns desigur că l-aş sfâşia. Dar spre

surprinderea mea, lucrurile au ieşit cu totul altfel: mi-am acoperit deodată faţa cu mâinile şi am început să plâng amarnic, cu hohote. Şi totuşi, reacţia mea era firească! Deşi depăşisem vârsta copilăriei, m-am purtat ca un copil, ceea ce dovedea că în sufletul meu de om tânăr mai dăinuiau încă pornirile copilului de odinioară. Prăbuşit pe divan, plângeam cu sughiţuri îngăimând: "Liza, Liza, biata mea surioară nefericită!" Deodată, prinţul s-a convins pe deplin de buna mea credinţă.

— Doamne, cât sunt de vinovat faţă de dumneata! a exclamat el, sincer îndurerat. Te-am judecat atât de greşit, numai fiindcă eu sunt bănuitor din cale-afară... Iartă-mă Arkadi Makarovici!

Am sărit ca ars şi m-am postat în faţa lui, cu gândul să-i spun ceva, dar în cele din urmă, fără să scot un cuvânt, am luat-o la fugă părăsind camera aceea, casa aceea. M-am târât în neştire până acasă. M-am trântit pe pat, fără să aprind lumina, mi-am îngropat faţa în pernă şi m-am lăsat pradă gândurilor. În asemenea clipe omul nu e în stare să gândească logic, consecvent. Prin minte mi se învălmăşeau fel de fel de imagini şi gânduri fără şir, şi după câte îmi aduc aminte, m-am lăsat târât de visuri cu totul străine de preocupările mele de atunci, unele fără nici o noimă, dar pe neaşteptate mă întorceam iar la durerea şi la nenorocirea care mă copleşise şi atunci începeam din nou să-mi frâng mâinile şi să strig: "Liza, Liza!" şi iar mă podidea plânsul. Nu-mi amintesc cum am adormit; tot ce ştiu e că am căzut într-un somn adânc şi dulce.

CAPITOLUL AL ŞAPTELEA

M-am trezit a doua zi dimineaţa pe la ora opt, am încuiat repede uşa, m-am aşezat la fereastră şi am început să mă gândesc. Am stat aşa, dus pe gânduri, până la ora zece. Servitoarea mi-a bătut de vreo două ori în uşă, dar am gonit-o. Pe la unsprezece, am auzi din nou o bătaie în uşă şi mă pregăteam să mă răstesc iarăşi, dar mi-am dat seama că era Liza. O dată cu ea a intrat şi servitoarea, care mi-a adus cafeaua şi s-a apucat să facă focul în sobă. Cum de astă dată nu mai era chip s-o alung, tot timpul cât Fekla a aşezat lemnele şi a aţâţat focul, m-am plimbat cu paşi mari prin cămăruţa mea, evitând să deschid discuţia şi chiar s-o privesc

pe Liza. Servitoarea se mişca cu o încetineală nemaipomenită. Desigur, dinadins, ca toate servitoarele, când bagă de seamă că prezenţa lor îi stinghereşte pe stăpâni. Lisa se aşezase pe scaunul de la fereastră şi mă urmărea.

— Ţi se răceşte cafeaua, spuse ea deodată.

Am privit-o lung. Nu părea câtuşi de puţin tulburată, dimpotrivă, era foarte calmă şi chiar zâmbea.

— Aşa-s femeile! nu m-am putut eu stăpâni să nu-i spun, ridicând din umeri. În cele din urmă, servitoarea a izbutit să aprindă focul şi se pregătea să deretice prin odaie, dar am luat-o la goană şi am încuiat în sfârşit, uşa.

— Spune-mi, te rog, de ce ai încuiat iar uşa? întrebă Liza.

M-am oprit în faţa ei.

— Nu mi-aş fi închipuit niciodată, Liza, că ai fi în stare să mă minţi până într-atâta! am izbucnit, rămânând eu însumi surprins de felul cum începusem discuţia; m-aş fi aşteptat mai degrabă să izbucnesc iar în plâns, decât să simt acea furie aproape răutăcioasă care îmi sfredelea inima.

Liza roşi, dar nu-mi răspunse; continuă doar să mă privească drept în ochi.

— Stai Liza, stai puţin! Vai, cât de prost am fost! Dar parcă aici e vorba de prostie? Abia ieri am prins tâlcul nenumăratelor aluzii care mi se făceau. Dar până atunci cum aş fi putut să bănuiesc măcar adevărul? Din simplul fapt că te duceai pe la Stolbeeva şi pe la nenorocita aceea... la Daria Onisimovna? Bine, dar eu mă uitam la tine ca la soare, Liza, cum ar fi putut să-mi treacă prin cap una ca asta? Ţii minte când te-am întâlnit acum două luni în casa *lui* şi cum ne-am plimbat împreună, bucurându-ne de vremea frumoasă... spune, şi atunci erai...? Spune!

Ea dădu afirmativ din cap.

— Aşadar, de pe atunci mă minţeai! Nu prostia mea m-a orbit, Liza, ci mai degrabă egoismul meu, izolarea mea sufletească şi poate... credinţa că există ceva sfânt pe lume. O, dintotdeauna am fost convins că voi toţi îmi sunteţi cu mult superiori, şi poftim! Nici măcar ieri, în ciuda tuturor aluziilor, n-am apucat să mă dumeresc, căci într-o singură zi nu pot lămuri o astfel de situaţie... Şi apoi, ieri aveam cu totul alte griji!

Deodată, mi-am adus aminte de Katerina Nikolaevna şi am simţit iar o înţepătură dureroasă, de parcă mi-ar fi înfipt cineva un ac în inimă, şi am roşit tot. Se înţelege că într-un

asemenea moment eram incapabil de porniri generoase.

— De ce te tot dezvinovățești, Arkadi? Parcă ții cu orice preț să te justifici, dar nu văd de ce te frământi? mă întrebă Liza încet cu glas blând, dar totodată hotărât şi stăruitor.

— De ce? De n-ar fi decât problema atitudinii mele în momentul de față şi încă nu-i uşor să găseşti o soluție! Şi tu mă mai întrebi de ce mă frământ? Habar n-am ce trebuie să fac! Nu ştiu cum trebuie să procedeze un frate într-o asemenea împrejurare... Am auzit că unii frați impun căsătoria cu pistolul în mână... Aş vrea să procedez ca un om cinstit! Dar, din nefericire, nu ştiu cum s-ar cădea să procedeze un om cinstit!... Nici nu-i uşor. Fireşte, noi nu suntem nobili, iar el e prinț şi vrea să-şi creeze o situație în lumea lui; cu noi, nişte bieți oameni cinstiți, nici n-o să stea de vorbă. Şi apoi, pe noi amândoi lumea nici nu ne socoteşte frați, în ochii ei nu suntem decât nişte bastarzi cu o stare civilă echivocă, nişte copii de iobagi; şi oare un prinț se căsătoreşte cu o fată de iobag? Of, ce ticăloşie! Şi, după toate, tu te mai miri de mine.

— Te cred că suferi, spuse Liza roşind din nou, dar prea te pripeşti, te chinui singur.

— Mă pripesc? Nu cumva socoteşti că n-am orbecăit destul? Tocmai tu, Liza, tocmai tu vorbeşti astfel? am izbucnit eu, fără să-mi mai pot stăpâni indignarea. Gândeşte-te cât am fost de înjosit, cât trebuie să mă fi disprețuit prințul! O, abia acum m-am dumerit! Abia acum pot să reconstitui toată povestea: prințul şi-a închipuit fără doar şi poate că eu bănuiesc de mult legătura lui cu tine, şi totuşi tac, ba chiar că-mi iau nasul la purtare, fiindcă mă mândresc cu această "cinste" — iată ce era îndreptățit să creadă despre mine! Mai mult, că-mi vând sora, că țin mai mul la bani decât la cinstea ei. Aşa stând lucrurile, nu puteam să-i inspir decât dezgust. Şi pe bună dreptate. N-am de ce să-l învinuiesc: să ai zilnic de-a face cu un ticălos şi să-l primeşti în casa ta numai fiindcă e fratele "ei", ba încă să-ți mai şi vorbească despre onoare... Asta ar împietri inima oricui, chiar şi pe a prințului! Şi tu ai îngăduit toate astea! Nici măcar nu m-ai prevenit. Prințul a ajuns să mă disprețuiască într-atât, încât i-a mărturisit lui Stebelkov, ba şi mie mi-a spus-o ieri în față, că de mult voia să ne alunge şi pe mine şi pe Versilov. Atunci ce să mă mai mir de Stebelkov, care mi-a spus: "Doar şi Anna Andreevna ți-e soră, ca şi Lizaveta Makarovna". Şi când să plec, a şi strigat după mine: "Banii mei sunt mai buni". Şi ce

să mai zic de mine, eu care mă tolăneam cu atâta obrăznicie pe divanele din casa lui şi mă vâram în sufletul cunoscuților lui, ca un egal, dracu să-l ia! Şi tu ai îngăduit toate astea! Poate că a aflat şi Darzan, altfel nu se explică purtarea lui de aseară... Toată lumea ştia, afară de mine!

— Nimeni nu ştie nimic, el n-a povestit nimic nici unuia dintre cunoscuții săi şi nici nu putea să le spună, mă întrerupse Liza. Cât despre Stebelkov, prințul mi-a spus că acesta îl chinuieşte, şi prin urmare e posibil doar să fi bănuit ceva. Despre tine i-am vorbit de câteva ori şi l-am convins pe deplin că nu ştii nimic. De aceea nici nu înțeleg ce s-a petrecut ieri între voi, de unde se trage totul.

— Bine că am izbutit ieri să-i plătesc măcar datoria. Mi s-a luat măcar această piatră de pe inimă! Liza, mama ştie? Păi cum să nu ştie; altfel n-ar fi fost şi ea împotriva mea ieri, tot ieri!... Ah, Liza, socoteşti oare într-adevăr că aveai tot dreptul să te porți aşa, că nu eşti câtuşi de puțin vinovată? Habar n-am cum se judecă în ziua de astăzi o astfel de comportare şi cum vezi tu relațiile tale cu mine, fratele tău, cu mama, cu tata... Versilov ştie?

— Mama nu i-a spus nimic, iar el nu întreabă, mai degrabă evită să pună întrebări.

— Aşadar ştie, dar se face că nu ştie. Nici nu te poți aştepta la altceva din partea unui om ca el. Admit că nu iei în serios rolul meu de frate, că ți se pare caraghios un frate care vorbeşte despre pistol, dar la mama nu te-ai gândit, la mama, Liza, nu-ți dai seama că purtarea ta este o învinuire adusă mamei? Toată noaptea m-a chinuit gândul că mama trebuie să sufere îngrozitor, că-şi spune într-una: "Asta s-a întâmplat, fiindcă şi eu am păcătuit, şi eu sunt vinovată; fiică-mea calcă pe urmele mele!"

— O, ce cuvinte răutăcioase şi crude! strigă Liza cu lacrimi în ochi şi, ridicându-se, se îndreptă repede spre uşă.

— Stai, stai! am chemat-o eu înapoi şi, cuprinzându-i umerii, am dus-o până la scaun şi m-am aşezat lângă ea, ținând-o tot timpul îmbrățişată.

— Pe când veneam încoace m-am tot gândit eu că aşa o să se întâmple, că ai să ții morțiş să mă căiesc şi să mă învinuiesc singură. Dacă asta vrei, află că mă socotesc vinovată. Adineauri, am tăcut numai din mândrie, de aceea nu ți-am spus că de tine şi de mama îmi pare mult mai rău decât de mine...

Se întrerupse şi izbucni într-un plâns amarnic.

— Lasă Liza, nu trebuie, nu-ți cer nimic. Nu sunt eu chemat să te judec. Dar ce-i cu mama, Liza? Spune, ea ştie de mult?

— Cred că da, deşi nu i-am mărturisit totul decât de curând, când a dat necazul peste mine... rosti ea încet, cu ochii în pământ.

— Şi ea ce-a zis?

— Mi-a spus: "Păstrează copilul", şopti Liza şi mai încet.

— Da, Liza, mama are dreptate! Nu cumva să faci vreo prostie, Doamne fereşte!

— N-am să fac nici o prostie, îmi răspunse ea cu hotărâre, privindu-mă iar în ochi. Fii pe pace! adăugă ea, nici nu poate fi vorba de asta.

— Liza, draga mea, îți mărturisesc că nu m-am dumerit de fel, în schimb, abia acum îmi dau seama cât de mult țin la tine. Un singur lucru nu pot pricepe, Liza; totul e limpede pentru mine, numai asta nu: ce te-a făcut să te îndrăgosteşti de el? Cum poți iubi un astfel de om? Asta-i întrebarea care mă frământă.

— Probabil că şi din pricina asta te-ai chinuit toată noaptea? întrebă Liza, zâmbind cu blândețe.

— Stai puțin, Liza, recunosc că întrebarea e stupidă şi că e firesc să râzi de mine, dar, oricât ai râde, trebuie să admiți că contrastul dintre voi e izbitor pentru oricine, gândeşte-te: tu şi *el!* Prințul — şi pot spune că-l cunosc — este o fire posomorâtă, bănuitoare, capabil, ce-i drept, de sentimente generoase, dar în schimb înclinat să vadă în toate în primul rând partea rea (de altfel, în privința asta seamănă leit cu mine). Pune mai presus de orice noblețea sufletească — îi recunosc acest merit incontestabil — dar, pare-se, numai în principiu, pe plan abstract, ideal. O, e totdeauna gata să se căiască, toată viața se mustră şi se căieşte neîncetat, în schimb, nu se îndreaptă niciodată. De altfel, cred că şi în privința asta semănăm. Are o mie de prejudecăți şi de idei false, iar niciodată nu gândeşte cu capul lui! Visează să săvârşească un act de mare eroism, dar în viața de fiecare zi comite o serie de mici ticăloşii. Iartă-mă, Liza, de fapt sunt un neghiob: spunându-ți toate astea ştiu că te jignesc, îmi dau prea bine seama...

— Portretul ar fi destul de reuşit, constată Liza, zâmbind, numai că tu eşti prea pornit împotriva lui din pricina mea, şi îi îngroşi atât de mult trăsăturile, încât nu mai seamănă de fel. El s-a arătat de la început neîncrezător față

de tine, şi de aceea nu l-ai putut cunoaşte sub toate aspectele, pe când faţă de mine, încă de la Luga... Încă de când ne-am cunoscut la Luga, n-avea ochi decât pentru mine. Da, e bănuitor din cale-afară, de o sensibilitate bolnăvicioasă, şi fără mine şi-ar fi pierdut minţile; dacă mă părăseşte are să înnebunească sau are să se împuşte. Pare-se că a înţeles şi el acest lucru, şi nu-l uită, adăugă Liza ca pentru sine, dusă pe gânduri. Da, în viaţa de fiecare zi e un om slab, dar tocmai asemenea oameni slabi sunt în stare să dovedească o dată o mare tărie de caracter... cât de ciudat mi s-a părut când te-am auzit vorbind de pistol, Arkadi: e inutil să recurgi la asta, doar ştiu bine cum se vor desfăşura lucrurile. Nu eu alerg după el, ci el aleargă după mine. Mama plânge şi îmi spune mereu: "Dacă te măriţi cu el, ai să fii nenorocită, fiindcă n-are să te mai iubească". Eu nu cred. Poate că voi fi într-adevăr nenorocită, dar el nu va înceta să mă iubească. Nu din pricina asta nu i-am răspuns până acum la cererea lui în căsătorie ci din cu totul alt motiv. De două luni, l-am tot animat cu răspunsul, dar astăzi i-am spus: da, mă mărit cu tine. Ştii, Arkaşa, el s-a dus ieri la Anna Andreevna (ochii îi străluceau şi deodată m-a cuprins de gât cu amândouă mâinile) şi i-a spus deschis, cu toată sinceritatea, că nu o poate iubi, da, i-a mărturisit totul, aşa că de-acum înainte s-a isprăvit cu acest plan cu care el nu s-a împăcat, de fapt, niciodată. Totul a fost scornit de prinţul Nikolai Ivanovici iar asupra lui făceau mereu presiuni şi-l chinuiau Stebelkov şi încă unul de teapa lui... Uite, de aceea i-am şi spus astăzi: da. Dragul meu Arkadi, el vrea grovaz să te vadă şi te roagă să nu fii supărat pentru ceea ce s-a întâmplat aseară; cum azi nu se simte prea bine, rămâne toata ziua în casă, aşa că poţi trece oricând pe acolo. E într-adevăr bolnav Arkadi, să nu crezi cumva că e un pretext. M-a trimis anume încoace şi m-a rugat să-ţi transmit că are "mare nevoie" de tine, că vrea să-ţi spună multe şi că în orice caz aici, în casa asta, n-o să puteţi vorbi nestingheriţi. Ei, şi acum rămâi cu bine. Ah, Arkadi, mi-e şi ruşine să-ţi mărturisesc că, pe când veneam încoace, m-am temut grozav că nu mă mai iubeşti şi tot drumul mi-am făcut cruce, şi când colo tu ai fost atât de bun şi de drăguţ cu mine! N-am să uit niciodată asta! Mă duc la mama. Încearcă să ţii şi tu la el măcar puţin, vrei?

Am îmbrăţişat-o cu drag şi i-am spus:

— Liza, cred că tu eşti un om tare. Da, sunt convins că nu tu alergi după el, ci că el se ţine după tine, şi totuşi...

—"Şi totuşi, ce te-a făcut să te îndrăgosteşti de el? iată-ntrebarea!" mă întrerupse Liza, zâmbind şăgalnic ca mai înainte. Ultimele cuvinte le rostise întocmai ca mine, şi, ca să imite până şi gestul pe care îl făcusem, îşi duse şi ea arătătorul la frunte. Ne-am sărutat la despărţire, dar, după plecarea ei, mi s-a strâns iar inima.

Trebuie să recunosc în sinea mea că după plecarea Lizei m-au năpădit o mulţime de gânduri la care nu m-aş fi aşteptat de fel, şi totuşi eram foarte încântat de ele în anumite momente îmi ziceam, bunăoară: "De ce mi-oi fi bătând atâta capul? La urma urmei, ce-mi pasă mie? Nu-i nici primul, nici ultimul caz. Ei, şi ce-i dacă i s-a întâmplat şi Lizei? De ce aş fi eu dator să apăr «onoarea familiei»?" Menţionez toate aceste gânduri murdare, ca să arăt cât de şovăielnică era judecata mea, cât de inconsistentă era pentru mine graniţa dintre bine şi rău. Mă salva numai dragostea pentru ai mei: de câte ori mă gândeam la mama şi la Liza, simţeam că amândouă sunt nenorocite şi numai de aceea mi-am dat seama că se întâmplase o nenorocire. Trebuie să atrag de pe acum atenţia că evenimentele din ziua aceea, până la catastrofa care s-a încheiat cu boala mea, s-au desfăşurat cu asemenea repeziciune, încât azi, când îmi aduc aminte de ele, stau şi mă mir cum de-am putut rezista, cum de nu m-a strivit soarta. Ele mi-au slăbit într-atât mintea şi inima, încât, dacă n-aş fi rezistat şi, până la urmă, aş fi săvârşit o crimă (ceea ce era, de altfel, cât pe aci să se întâmple), sunt aproape sigur că juraţii m-ar fi achitat. Mă voi strădui însă să povestesc faptele exact în ordinea în care s-au desfăşurat, deşi, trebuie să atrag atenţia că în mintea mea doamnea pe atunci haosul cel mai desăvârşit. Evenimentele s-au abătut asupră-mi ca un vânt de toamnă, învălmăşindu-mi gândurile ca pe nişte frunze uscate. Cum toată înţelepciunea mea constă doar în ideile altora, cum aş fi putut să judec cu capul meu, ca să pot lua o hotărâre independentă? Pe de altă parte, n-aveam pe nimeni care să mă îndrume.

Mă hotărâsem să mă duc la prinţ chiar în seara aceea, ca să vorbim despre toate în voie, cu inima deschisă, iar până atunci să rămân acasă. Spre seară însă, am primit iar prin poştă câteva rânduri de la Stebelkov, care mă ruga stăruitor şi "din toată inima", să vin la el a doua zi dimineaţa pe la unsprezece pentru a-mi comunica "câteva chestiuni extrem de importante şi, după cum te vei convinge, foarte urgente". După ce am cântărit totul bine, mi-am zis că mai am timp

până a doua zi, şi că voi proceda în funcție de împrejurări.

Se făcuse ora opt seara; aş fi plecat de mult dacă n-aş fi tras nădejde că Versilov va veni pe la mine: aş fi vrut să-i spun în față tot ce mă apăsa pe inimă. Dar Versilov nu mai venea, şi nici n-a venit în seara aceea. Cu mama şi cu Liza nu îndrăzneam încă să dau ochi şi apoi bănuiam că şi Versilov lipsise toată ziua de acasă. Până la urmă, am pornit pe jos şi pe drum mi s-a năzărit să trec pe la cârciuma de sub chei unde fusesem în ajun şi întradevăr l-am găsit pe Versilov şezând la aceeaşi masă.

— Eram sigur că ai să vii încoace, îmi spuse el cu un zâmbet straniu, privindu-mă tot atât de straniu. Era un zâmbet întunecat, cum nu mai văzusem de mult pe fața lui.

M-am aşezat lângă el şi am început să-i povestesc tot ce ştiam despre prinț şi despre Liza, ciocnirea mea cu prințul, din ajun, după ce părăsisem tripoul; n-am uitat să-i pomenesc nici despre câştigul meu de la ruletă. M-a ascultat cu multă atenție şi a ținut să-i repet că prințul e într-adevăr hotărât să se căsătorească cu Liza.

— *Pauvre enfant!* Nu cred că această căsătorie o să-i aducă fericire. Dar probabil că nici nu va avea loc...Deşi el e în stare...

— Spune-mi drept, ca unui prieten, nu-i aşa că ai ştiut totul, sau măcar că ai presimțit că aşa are să se întâmple?

— Dragul meu prieten, puteam eu oare să împiedic ceva? Cine poate influența sentimentele şi conştiința cuiva, chiar atunci când e vorba de o biată fetiță ca Liza. Îți repet: pe vremuri, m-am vârât destul în sufletul oamenilor, şi m-am convins că nu este tocmai ceea ce se cuvine! La nenorocire nu refuz să dau o mână de ajutor, pe măsura puterilor şi a priceperii mele. Dar tu dragul meu, n-ai bănuit într-adevăr nimic până acum?

— Bine, dar cum ai putut dumneata, am izbucnit eu, scos din sărite, cum ai putut, având o bănuială cât de vagă că eu sunt la curent cu legătura Lizei cu prințul şi văzând că primesc bani de la el, cum ai putut să mai vorbeşti cu mine, să stai la aceeaşi masă cu mine, să-mi întinzi mâna, când ar fi trebuit să mă socoteşti un nemernic?! Sunt gata să pun rămăşag că dumneata bănuiai că eu ştiu tot despre soră-mea şi că mă las plătit de prinț ca să tac!

— Şi asta este o chestiune de conştiință, spuse el, zâmbind ironic. De unde ştii, adăugă el răspicat, pe un ton care trăda un sentiment ascuns, de unde ştii că nu mă

temeam şi eu, cum te-ai temut tu cu alt prilej, să nu-mi pierd "idealul", şi în locul băieţaşului meu cinstit şi înflăcărat să găsesc un ticălos? Această teamă m-a făcut să tot amân o explicaţie hotărâtoare. De ce oare mă crezi capabil numai de nepăsare şi de viclenie, nu şi de un sentiment mai curat, fie chiar naiv, dar nobil? Deşi, *que diable*{39}*!* de multe ori mă port ca un neghiob şi ca un ticălos. Şi apoi ce rost avea să mă mai ostenesc cu tine dacă aş fi fost convins că ai o fire josnică? În asemenea cazuri e nedemn să faci morală şi să cauţi să îndrepţi pe cineva. În ochii mei n-ai mai fi avut nici o valoare, chiar dacă aş fi reuşit să te îndrept...

— Dar de Liza ţi-e milă, o compătimeşti?

— Mi se rupe inima de ea, dragul meu. De unde ai mai scos-o că mi-e inima împietrită... Te asigur că voi face pentru ea tot ce-mi va sta în putinţă... Dar, ia spune, ţie cum îţi merge, cum stai cu chestiunile *tale?*

— Să nu vorbim despre asta. În momentul de faţă nici nu mă gândesc la chestiunile *mele.* Ascultă, de ce te îndoieşti că are s-o ia de nevastă? A fost ieri la Anna Andreevna şi i-a spus că renunţă definitiv... ştii, la planul acela absurd... ticluit de prinţul Nikolae Ivanovici, căruia i s-a năzărit să facă pe peţitorul. I-a declarat Annei Andreevna că n-are de gând să se însoare cu ea.

— Aşa? Când s-a întâmplat asta? Şi tu de la cine ai aflat? mă iscodi el cu vădit interes. I-am povestit tot ce ştiam.

— Hm... făcu el, dus pe gânduri, şi continuă ca şi cum şi-ar fi răspuns sieşi la anumite întrebări, aşadar, asta s-a întâmplat exact cu un ceas înainte, înaintea celeilalte explicaţii. Hm... păi da, desigur, o asemenea explicaţie era posibilă între ei... cu toate că, după câte ştiu, nici unul nu s-a trădat vreodată printr-un cuvânt sau printr-un gest decisiv... Deşi, ce-i drept, o situaţie se poate lămuri şi din două cuvinte. Totuşi, află, spuse el pe neaşteptate, zâmbind ciudat, află că am să-ţi comunic o veste care te va ului: chiar dacă prinţul tău i-ar fi cerut ieri mâna Annei Andreevna (ceea ce, *entre nous soit-dit* , m-aş fi străduit din răsputeri să împiedic, deoarece bănuiam legătura lui cu Liza), în orice caz Anna Andreevna l-ar fi refuzat pe loc şi definitiv. Tu, pare-mi-se, ţii foarte mult la Anna Andreevna, o respecţi şi o preţuieşti, nu-i aşa? Asta e foarte frumos din partea ta, de aceea te vei bucura desigur aflând că se mărită; ţinând seama de caracterul ei, de data aceasta e lucru hotărât. În ceea ce mă priveşte, îi dau bucuros binecuvântarea.

— Se mărită? Cu cine? am strigat eu, mirat la culme.

— Ia ghiceşte. Dar nu vreau să te mai chinuiesc. Cu prinţul Nikolai Ivanovici, cu simpaticul tău bătrânel.

Am rămas cu ochii holbaţi la el.

— Se vede că ea nutrea de mult acest gând, şi atunci, fireşte, l-a studiat şi l-a cizelat cu o migală de artist, continuă el cu un glas tărăgănat şi parcă alene. Presupune că ce-a urmat s-a petrecut exact un ceas după vizita "prinţului Serioja". (Proastă inspiraţie a avut şi ăsta să pice tocmai atunci!) Ea s-a dus la prinţul Nikolai Ivanovici şi l-a cerut pur şi simplu în căsătorie.

— Cum era să-l ceară în căsătorie? Vrei să spui că el i-a cerut mâna.

— Da de unde, nu s-ar fi încumetat! Iniţiativa a pornit de la ea. Cum necum, el e în al nouălea cer de bucurie. După câte am auzit, de atunci tot stă şi se miră cum de nu i-a trecut lui prin minte această idee. Se spune chiar că s-a şi îmbolnăvit... pesemne tot de bucurie.

— Nu înţeleg cum poţi vorbi cu atâta ironie despre asta... Mie nici nu-mi vine a crede. Şi apoi cum i-a venit să facă ea o astfel de propunere? Ce i-o fi spus?

— Te rog să crezi, dragul meu, că eu mă bucur sincer, îmi răspunse el cu un ton neaşteptat de serios. El e bătrân, dar, atât din punct de vedere legal, cât şi social, are tot dreptul să se însoare; iar în ceea ce o priveşte pe ea, ne aflăm iar în fața unui caz de conştiință, în care, după cum îți spuneam adineauri, n-avem căderea să ne amestecăm. De altfel, ea e destul de înțeleaptă ca să poată judeca singură şi să ia o hotărâre. Cum au decurs lucrurile şi ce i-o fi spus, asta nu-ți mai pot relata cu de-amănuntul, dragul meu, dar fii sigur că a găsit ea o formulă care nici mie, nici ție nu ne-ar fi trecut poate prin minte. Partea cea mai frumoasă e că totul s-a petrecut fără scandal, cât se poate de *comme il faut*{40} după toate regulile mondene.

Fireşte, e foarte limpede că ea a vrut să-şi facă o situație în lumea bună, pe care, de altfel, o şi merită. La urma urmei, dragul meu, în societatea noastră asemenea lucruri sunt din cele mai obişnuite. Şi apoi, ea trebuie să fi procedat cât se poate de elegant şi de demn. Este un om serios şi sobru, o adevărată călugăriță, cum ai caracterizat-o tu cândva. O fecioară înțeleaptă, cum o numesc eu de mult. În sfârşit, după cum ştii, se poate spune aproape că el a crescut-o şi nu o dată i-a dovedit bunătatea lui. Ea mi-a declarat de nenumărate ori cât de mult îl respectă şi-l prețuieşte, câtă milă şi simpatie îi inspiră şi aşa mai departe, încât, drept să-ți spun, nu mă prea miră hotărârea ei. Vestea mi-a fost transmisă în numele şi din însărcinarea Annei Andreevna de către fiul meu şi fratele ei, Andrei Andreevici, pe care mi se pare că tu nici nu-l cunoşti, şi cu care mă întâlnesc regulat de două ori pe an. El mi-a declarat că respectă şi aprobă hotărârea ei.

— Aşadar, s-a anunțat oficial. Doamne, cât sunt de uluit!

— Ba nu, deocamdată trebuie să rămână secret. Ce va fi mai târziu nu ştiu. În general, mă țin deoparte. În orice caz, tot ce ți-am spus este adevărat.

— Dar Katerina Nikolaevna ce are să zică? Crezi oare că acest preludiu are să-l încânte pe Bioring?

— Asta nu mai ştiu... Deşi nu prea văd ce ar putea să-i displacă, deoarece te asigur că Anna Andreevna este şi în această privință cât se poate de corectă. N-am ce zice, este un om şi jumătate. Chiar ieri dimineață m-a iscodit dacă o iubesc sau nu pe doamna Ahmakova. Îți aminteşti că aseară ți-am povestit cât am rămas de mirat când m-a întrebat dacă ea s-

ar putea mărita cu tatăl, în caz că eu m-aş căsători cu fiica. Acum pricepi unde bătea?

— Ah, da, într-adevăr, am strigat eu, bine, dar cum a putut Anna Andreevna să presupună că dumneata... ai dori să te căsătoreşti cu Katerina Nikolaevna?

— Iacă aşa i s-a năzărit ei. De altfel, dragul meu, cred că ar fi timpul să te duci unde aveai de gând. Pe mine, vezi tu, mă cam doare capul. Am să cer să-mi cânte *Lucia.* Îmi place plictiseala solemnă, după cum, de altfel, ți-am mai spus-o. Am început să mă repet într-un mod supărător... Totuşi poate că am să plec de aici. Te iubesc, dragul meu, dar acum e mai bine să ne despărțim; când mă doare capul sau o măsea, vreau să fiu singur.

Pe fața lui apăruse o cută care trăda suferința. Acum sunt convins că în seara aceea îl durea capul, ceea ce era şi firesc.

— La revedere, pe mâine, i-am spus eu.

— Pe mâine? Cine ştie ce va fi mâine? îmi spuse el, zâmbind acru.

— Sau vin eu la dumneata, sau vii dumneata la mine.

— Nu, nu eu am să vin la tine, tu ai să alergi într-un suflet la mine...

Avea o expresie de-a dreptul sinistră, dar nu de el îmi ardea mie după ce aflasem o asemenea veste.

Într-adevăr, prințul nu se simțea bine, l-am găsit singur acasă, cu capul înfăşurat într-un prosop ud. Mă aştepta cu nerăbdare; totuşi nu părea să-l doară numai capul, cred că trecea mai degrabă printr-o serioasă criză sufletească. Trebuie să atrag din nou atenția că în ultima vreme, până la catastrofă, ca un făcut, n-am avut de-a face decât cu oameni atât de nervoşi, de parcă erau cu toții pe cale să înnebunească, aşa încât, fără voia mea, era inevitabil să mă molipsesc şi eu. Mărturisesc că venisem la prinț cu sentimente nu tocmai cordiale, căci mi-era ruşine că mă podidise în ajun plânsul față de el. Şi apoi, mi-era ciudă că, împreună cu Liza, izbutise să mă ducă de nas cu atâta dibăcie, încât mă vedeam nevoit să recunosc că eram un prostănac. Într-un cuvânt, când am intrat la el, în sufletul meu vibrau coarde distonante. Dar starea aceasta n-a durat decât o clipă. Ce-i al lui e al lui: îndată ce-şi lepăda ipohondria şi i se spulberau îndoielile, se dăruia fără rezerve; în asemenea momente era duios, drăgăstos şi încrezător ca un copil. În seara aceea mă sărută cu lacrimi în ochi şi

începu imediat să vorbească despre ceea ce-l preocupa... Da, avea într-adevăr mare nevoie de mine: cuvintele şi gândurile lui confuze trădau o adâncă tulburare. Îmi confirmă hotărârea lui neclintită de a se căsători cu Liza, şi încă cât mai curând. "Nu mă stinghereşte câtuşi de puțin faptul că nu este o aristocrată, crede-mă, îmi declară el, doar şi bunicul meu a fost căsătorit cu o fată de iobag, cântăreață la teatrul de la curtea unui moşier vecin. Se înțelege că familia mea şi-a făcut fel de fel de iluzii în ceea ce mă priveşte, dar acum va fi nevoită să cedeze şi fără prea multă greutate. Vreau să renunț, să renunț definitiv la felul meu de viață de până acum! Vreau să rup cu mediul meu, să încep o viață nouă! Nu pricep de ce m-o fi îndrăgit sora dumitale; ştiu însă că fără ea poate că nici n-aş mai fi pe lumea asta. Astăzi socotesc că numai providența mi-a scos-o atunci în cale la Luga, ți-o jur pe ce am mai scump. Presupun că mă iubeşte din pricina «prăbuşirii mele morale fără margini»...nu ştiu dacă mă înțelegi, Arkadi Makarovici?"

— Înțeleg perfect! l-am asigurat cât se poate de convins.

Eu şedeam într-un fotoliu, lângă masă, iar el se plimba prin cameră.

— Trebuie să-ți povestesc de-a fir-a-păr întâlnirea noastră, fără să-ți ascund nimic. Totul s-a tras de la taina care mă apăsa pe suflet şi pe care n-a aflat-o decât ea, fiindcă nu mă încumetasem s-o încredințez altcuiva. Nici până în ziua de azi n-o ştie nimeni. De desperare, mă refugiasem atunci la Luga şi trăsesem la Stolbeeva — habar n-am de ce tocmai la ea, probabil fiindcă evitam orice societate. Îmi dădusem de curând demisia din regimentul N... în care intrasem la întoarcerea mea din străinătate, după incidentul cu Andrei Petrovici. Pe vremea aceea, aveam bani şi cât am stat la regiment, i-am tocat pe mese şi petreceri, dar ceilalți ofițeri, colegii mei, nu mă iubeau, deşi căutam să nu-i jignesc Trebuie să-ți mărturisesc, de alfel, că nimeni nu m-a iubit vreodată. Printre noi se afla şi un cornet, anume Stepanov, drept să-ți spun, un om şters, fără personalitate, timid şi stângaci, pe scurt, un om cu totul neinteresant, dar de o cinste incontestabilă. Venea mereu pe la mine, deşi eu nu mă prea sinchiseam de el. Şedea într-un colț, tăcut, dar demn, fără să mă stingherească câtuşi de puțin. Odată i-am relatat o poveste care circula pe atunci, înflorind-o în fel şi chip, am scornit că fata colonelului a pus ochii pe mine, şi că, desigur, colonelul sperând s-o iau de nevastă, nu-mi refuză niciodată

nimic... N-are rost să mai intru în amănunte, pe scurt, toată povestea s-a umflat, degenerând într-o bârfeală cât se poate de murdară. Vinovatul nu era Stepanov, ci ordonanța mea, care trăsese cu urechea şi reținuse totul, numai fiindcă această poveste compromițătoare pentru tânăra fată era destul de hazlie. Curând a izbucnit scandalul şi ordonanța a fost interogată de ofițeri, a menționat numele lui Stepanov, mai precis a declarat că eu îi povestisem acestuia "anecdota" cu pricina. Stepanov a fost pus în situația să nu poată tăgădui că auzise povestea de la mine; era doar o chestiune de onoare. Cum mai bine de jumătate de poveste fusese scornită de mine, ofițerii au fost pe drept cuvânt, revoltați, şi colonelul, nevoit să clarifice cazul, ne-a chemat pe toți la el. Aici, față de toată lumea, Stepanov a fost întrebat dacă i-am povestit sau nu anecdota şi el a trebuit să mărturisească tot adevărul. Şi ce crezi că am făcut atunci eu, un prinț dintr-o familie veche de o mie de ani? Am negat şi i-am spus lui Stepanov în față că a mințit, bineînțeles într-o formă politicoasă, susținând că "el înțelesese greşit" şi aşa mai departe... Trebuie să spun, fără a mai intra în amănunte, că pe această cale încercam să ies mai uşor din încurcătură: cum Stepanov venea foarte des pe la mine, puteam să susțin, cu oarecare şanse de a fi crezut, că intrase în conflict cu ordonanța, fiindcă amândoi căutau să tragă anumite foloase de pe urma mea. Stepanov m-a privit doar în tăcere şi a ridicat din umeri. Şi acum mă urmăreşte privirea lui, n-am s-o uit cât oi trăi. După aceea, Stepanov s-a hotărât să-şi dea numaidecât demisia; şi care crezi că a fost rezultatul? Toți ofițerii s-au dus glonț la el şi l-au convins să renunțe la demisie. Peste două săptămâni însă, am părăsit eu regimentul, deşi nimeni nu m-a alungat, nici măcar nu mi-a dat a înțelege că s-ar cuveni să-mi dau demisia; am plecat din proprie inițiativă, invocând motive familiale. Aşa s-a încheiat povestea. La început nu m-am simțit de fel ruşinat, dimpotrivă, eram furios pe camarazii mei; am plecat la Luga, unde am făcut cunoştință cu Lizaveta Makarovna, dar mai târziu, peste vreo lună, am început din ce în ce mai des să-mi privesc revolverul şi să mă gândesc la moarte. În general, sunt o fire destul de pesimistă, Arkadi Makarovici. Am scris o scrisoare adresată fostului meu comandant şi celorlalți ofițeri din regiment, în care recunoşteam cinstit că îi mințisem, ştirbind astfel onoarea lui Stepanov. Când scrisoarea a fost gata, am început să mă frământ, întrebându-mă: "După ce o

expediez, pot să mai rămân în viață sau trebuie să mor?" Singur n-aş fi găsit niciodată răspunsul. Întâmplarea, poate destinul orb, a făcut ca, după o scurtă şi ciudată convorbire cu Lizaveta Makarovna, să mă apropii sufleteşte de ea. Şi până atunci o văzusem destul de des în casa Stolbeevei, dar când ne întâlneam ne spuneam doar bună ziua şi numai rareori schimbam câteva cuvinte. Şi deodată am simțit nevoia să-i mărturisesc totul. În acel moment greu ea mi-a venit în ajutor.

— Şi ce te-a sfătuit?

— Să nu trimit scrisoarea; şi i-am urmat sfatul. Iată cum a argumentat: Dacă aş expedia scrisoarea, aş face fără doar şi poate un gest nobil care m-ar spăla de ruşine, şi nu numai atât. Dar pe urmă voi fi eu în stare să suport situația creată? După părerea ei, nimeni n-ar suporta-o, fiindcă ar însemna să te îngropi de viu, să nu mai poți renaşte la o viață nouă. Sacrificiul ar mai avea un rost, dacă Stepanov ar suferi, dar el fusese în orice caz reabilitat de întregul corp ofițeresc. Ce mai tura-vura, ştiu că era un paradox; totuşi m-am supus voinței ei şi n-am mai expediat scrisoarea.

— Este un raționament de iezuit, şi, totuşi, tipic femeiesc! am strigat eu. Sunt sigur că te iubea încă de pe atunci.

— De aceea am şi renăscut şi simt în mine forța de a începe o viață nouă. Mi-am jurat să mă schimb, să pornesc pe un drum nou, să-mi redobândesc respectul față de mine însumi şi să-l câştig pe al ei. Şi poftim iată ce s-a ales din bunele mele intenții! În ciuda jurămintelor am continuat să colind tripourile împreună cu dumneata, să joc cărți, m-am lăsat ispitit de moştenire, am căutat să parvin, m-am complăcut în societatea unor oameni dubioşi, într-o viață pe picior mare... am chinuit-o pe Liza. Ce ruşine!

Îşi şterse cu palma năduşeala de pe frunte şi începu să se plimbe iar prin cameră.

— Noi amândoi, Arkadi Makarovici, suntem nişte victime ale destinului cu două tăişuri care ne paşte pe noi, ruşii, dovadă că nici dumneata, nici eu nu ştim ce să facem. De îndată ce un rus se îndepărtează cât de cât de făgaşul consfințit prin lege şi tradiție, nu mai ştie ce trebuie să facă; câtă vreme rămâne pe făgaş, totul vine de la sine: avere, rang, situație în societate, caleaşca, post, nevastă; de cum se abate cu un pas, ce se alege de el? Devine o frunză purtată de vânt. Zău că nu ştiu ce-i de făcut! De două luni de zile, mă

străduiesc să mă menţin pe făgaş, am izbutit să mă deprind cu el, a ajuns să-mi şi placă. Dumneata încă nu-ți poți da seama cât de jos m-am rostogolit pe această pantă: o iubeam pe Liza, o iubeam sincer, şi în acelaşi timp nu-mi puteam lua gândul de la Ahmakova!

— Adevărat? am exclamat eu cu durere. Fiindcă ai pomenit de Ahmakova, lămureşte-mă, ce-ai vrut să spui aseară când mi-ai dat a înțelege că Versilov te-a întărâtat împotriva ei, îndemnându-te chiar la ticăloşii.

— Poate că am exagerat şi, bănuitor din fire cum sunt, l-am nedreptățit ca şi pe dumneata. Să nu mai vorbim despre asta. Dar să nu crezi cumva că în tot acest răstimp de când am plecat de la Luga n-am năzuit spre o viață curată că ani renunțat la idealul meu! Îți jur că nu l-am părăsit o clipă, că strălucirea lui nu s-a întunecat în sufletul meu. N-am uitat niciodată că m-am legat față de Lizaveta Makarovna să mă schimb cu desăvârşire. Te asigur că Andrei Petrovici, când a vorbit ieri despre rolul nobilimii, nu mi-a spus nimic nou. Idealul meu nestrămutat e foarte limpede; câteva zeci de hectare de pământ (trebuie să mă mulțumesc cu atât, fiindcă nu mi-a rămas mai nimic din moştenire); apoi o ruptură totală şi definitivă cu lumea mea, renunțarea la orice carieră, o casă de țară, o familie, o viață care să nu se deosebească prea mult de a oricărui plugar. O, n-ar fi primul caz în familia noastră: fratele tatălui meu ara singur, bunicul meu, de asemenea. Ce-i drept, suntem prinți de o mie de ani şi la fel de nobili ca familia Rogan, totuşi am ajuns la sapă de lemn. Iată ce i-aş învăța eu pe copiii mei: "Țineți minte toată viața că sunteți nobili, că în vinele voastre curge sângele sfânt al cnejilor ruşi, dar să nu vă ruşinați că tatăl vostru şi-a arat singur pământul, căci a făcut-o asemenea cnejilor de altădată!" Nu le-aş lăsa altă moştenire decât acest petic de pământ, în schimb, socotesc de datoria mea să le dau posibilitatea de a urma o şcoală superioară. O, ce mare ajutor mi-ar da Liza într-o astfel de viață. Liza, copiii, munca, cât am legănat împreună cu ea aceste vise. Uite aici, în casa asta, am făurit împreună aceste planuri, dar în acelaşi timp eu mă gândeam la Ahmakova, fără s-o iubesc câtuşi de puțin, la o eventuală căsătorie prin care să-mi consolidez averea şi situația în societate! Şi numai după ce am aflat de la Naşciokin că ea l-a ales pe Bioring m-am hotărât să mă duc la Anna Andreevna.

— Nu te-ai dus să-i spui că n-ai de gând să te

căsătoreşti cu ea? Cred că măcar de astă dată ai procedat cinstit!

— Aşa crezi? spuse el, oprindu-se în fața mea. Se vede că încă nu-mi cunoşti adevărata fire! Sau... poate că mă înşel eu, poate că nu-i vorba numai de fire. Eu țin sincer la dumneta, Arkadi Makarovici, şi afară de asta te-am nedreptățit profund în ultimele două luni, tocmai de aceea vreau ca dumneata, în calitate de frate al Lizei, să afli tot adevărul; m-am dus la Anna Andreevna ca să-i cer mâna şi nu să renunț la ea.

— E cu neputință! Doar Liza mi-a spus...

— Am mințit-o pe Liza.

— Stai puțin: ai cerut-o în căsătorie după toate regulile şi ea te-a refuzat? Da? Spune, aşa a fost? Amănuntele sunt extrem de importante pentru mine.

— Nu. Nici n-am apucat s-o cer în căsătorie; ea mi-a luat-o înainte, dându-mi a înțelege pe departe, "delicat", dar cât se poate de limpede că intențiile mele n-au nici o şansă de realizare.

— Dacă nu i-ai cerut formal mâna şi mândria dumitale n-a avut de suferit, de ce te mai plângi?

— Cum poți judeca aşa? Dar remuşcările, dar Liza, pe care am mințit-o şi... am vrut s-o părăsesc. Nu-i chiar atât de simplu. Ca să nu mai vorbesc de legământul pe care l-am făcut față de conştiința şi de toți strămoşii mei, de a începe o viață nouă şi de a-mi răscumpăra toate ticăloşiile de până acum! Te implor să nu-i pomeneşti Lizei de asta. Poate că e singurul lucru pe care n-ar fi în stare să mi-l ierte! De ieri sunt distrus, bolnav. Dar şi mai grav e că totul s-a terminat, fiindcă ultimul prinț Sokolski îşi va încheia probabil viața în ocnă. Biata Liza! Te-am aşteptat cu atâta nerăbdare, Arkadi Makarovici, ca să-ți încredințez dumitale, fratele Lizei, o taină pe care nici măcar ea n-o ştie: sunt un infractor de drept comun, fac parte dintr-o bandă care falsifică acțiuni ale unei societăți de cale ferată.

— Asta mai lipsea! Să ajungi la ocnă! am sărit eu ca ars, privindu-l îngrozit. Pe fața lui se citea o durere adâncă, o desperare fără margini.

— Şezi aici îmi spuse el, arătându-mi un fotoliu şi aşezându-se pe un altul din fața lui. Să-ți spun de unde a pornit totul: acum un an şi ceva, în vara când s-a întâmplat incidentul de la Ems şi istoria cu Lidia şi Katerina Nikolaevna, şi a trebuit să plec pe două luni la Paris, într-o bună zi m-am

pomenit acolo fără un ban, după cum era de aşteptat. Tocmai atunci mi l-a scos dracu în cale pe Stebelkov, pe care-l cunoşteam dinainte. El mi-a împrumutat nişte bani şi mi-a făgăduit să-mi mai dea, dar, în schimb, mi-a cerut să-i dau şi eu o mână de ajutor: căuta pentru anumite scopuri un pictor, care să fie totodată desenator, gravor, litograf, chimist şi tehnician. Chiar de la prima întâlnire a făcut aluzii destul de transparente cu privire la scopurile lui. Se vede că omul îmi cunoştea caracterul, de vreme ce a prevăzut cum voi reacţiona: propunerea lui mi s-a părut amuzantă. Din întâmplare aveam un cunoscut, un fost coleg de şcoală care la un moment dat a emigrat din Rusia la Hamburg şi care, de fapt, nici nu era rus de origine. În Rusia fusese amestecat într-o istorie cu nişte acte falsificate. Pe omul acesta îşi pusese ochii Stebelkov, dar avea nevoie de o scrisoare de recomandaţie către el de aceea şi venise la mine. I-am dat două rânduri de care am şi uitat numaidecât. Ulterior, ne-am mai întâlnit de două-trei ori şi în total am primit atunci de la el vreo trei mii de ruble. De când m-am întors nici nu mai m-am gândit la povestea asta. Aici împrumutam mereu bani de la el pe poliţă sau pe amanet. Se târa pe brânci în faţa mea ca un rob, până ieri, când mi-a spus deodată că sunt un infractor de drept comun.

— Ieri? Când anume?

— Ieri dimineaţă, atunci când m-ai auzit strigând în birou înainte de a veni Naşciokin. Ieri, a îndrăznit pentru prima oară să-mi vorbească de Anna Andreevna. Când am ridicat mâna să-l lovesc, s-a sculat deodată în picioare şi mi-a declarat că soarta mea e legată de a lui, într-un cuvânt, sunt complicele lui, deci un escroc ca şi el. Chiar dacă nu s-a exprimat aşa, în orice caz acesta era sensul cuvintelor lui.

— Ce absurditate! Totul nu-i decât o născocire de-a lui, nu-i aşa?

— Din păcate nu. Azi a fost din nou la mine şi mi-a explicat mai amănunţit situaţia. Acţiunile acelea circulă de mult pe piaţă şi acum urmează să se pună în circulaţie un nou stoc. Dar, pe cât se pare, lumea a cam început să prindă de veste. Eu, fireşte, nu sunt amestecat direct, dar iată ce mi-a spus Stebelkov: "De, oricum, nu uita că pe vremuri ai binevoit să-mi dai scrisorica aceea".

— De unde să ştii în ce scop ţi-a cerut-o? Ori poate ştiai?

— Ştiam, îmi răspunse prinţul în şoaptă, cu capul plecat, adică nu ştiam nimic precis, dar bănuiam despre ce e

vorba. Când mi-a făcut propunerea, am izbucnit în râs, fiindcă m-a amuzat. Pe atunci, nu m-am gândit la nimic rău, cu atât mai mult cu cât pe mine nu mă interesau de fel acțiunile astea false şi apoi nici nu se punea problema să le fac eu. Şi totuşi n-a mai pomenit niciodată de cele trei mii de ruble pe care mi le-a dat atunci şi nici nu mi le-a pus la socoteală, iar eu m-am împăcat cu situația. Şi apoi, nu se poate susține că nu sunt un falsificator! Nu pot invoca motivul că n-am ştiut nimic, doar nu sunt un copil; am priceput tot, dar m-a amuzat ideea şi am ajutat nişte escroci... care au mai înfundat ocna... şi am făcut-o pentru bani! Prin urmare sunt şi eu un escroc, un falsificator!

— Exegarezi; ce-i drept vinovat eşti, dar îți exagerezi vina.

— Partea cea mai proastă e că în afacerea asta mai e amestecat şi un tânăr, anume Jibelski; un trepăduş de tribunal, care, dacă nu mă înşel, se învârteşte pe lângă un avocat de mâna a zecea. Nu-s tocmai lămurit ce rol joacă el în toată combinația cu acțiunile, fapt e că peste câtva timp a venit la mine din partea cunoscutului meu de la Hamburg, cu un pretext oarecare, nici eu n-am înțeles prea bine de ce, fără să-mi pomenească însă nimic de acțiuni... Oricum, în mâna lui se găsesc două scrisori de câteva rânduri, scrise de mâna mea, care desigur ar putea constitui şi ele o dovadă împotriva mea; de asta mi-am dat seama abia astăzi. Stebelkov pretinde că lucrurile s-au încurcat din pricina lui Jibelski: se pare că a furat nişte bani, că a comis o delapidare şi că are de gând să mai fure, iar apoi să fugă peste graniță; dar, ca să poată emigra, are nevoie nici mai mult, nici mai puțin decât de opt mii de ruble de la mine, ca ajutor; Stebelkov susține că s-ar declara mulțumit dacă îi dau partea mea de moştenire, dar pretinde că trebuie să i se închidă gura şi lui Jibelski... Pe scurt, îmi cer să renunț la partea mea de moştenire şi pe deasupra să le mai dau şi zece mii de ruble — ăsta e ultimul lor cuvânt. Numai cu condiția asta îmi restituie cele două scrisori. E limpede că lucrează mână în mână.

— Ce absurditate! Păi bine dacă te denunță pe dumneata înseamnă că se dau şi ei legați! N-or s-o facă nici în ruptul capului!

— Fireşte. De altfel, nici nu m-au amenințat că mă denunță. Ei spun numai atât! "Noi nu avem de gând să te amenințăm, dar dacă afacerea iese la iveală, atunci desigur..." Asta-i tot ce-mi spun; dar mie mi-e de ajuns şi atât!

Gândeşte-te, oricum s-ar întoarce lucrurile, chiar dacă scrisorile s-ar găsi la mine în buzunar, pungaşii ăştia tot m-ar avea la mână, tot rămân pe viață complicele lor! Să minți veşnic: să-ți minți patria, copiii, pe Liza, chiar şi conştiința.

— Liza ştie?

— Nu, nu ştie tot. În situația ei n-ar suporta o asemenea durere. Mai port şi acum uniforma regimentului meu, dar în fiecare clipă, de câte ori întâlnesc un soldat din acest regiment, mă mustră cugetul, fiindcă n-aş avea dreptul s-o port.

— Ascultă! am strigat eu deodată. Dacă vrei să te salvezi, nu există decât o singură cale: du-te la prințul Nikolai Ivanovici şi roagă-l să-ți dea zece mii de ruble, dar fără să-i spui pentru ce, cheamă apoi pe cei doi pungaşi, răscumpără-ți scrisorile şi încheie definitiv socotelile cu ei. Numai aşa poți scăpa din încurcătură! Şi după ce ai terminat cu toată tărăşenia, apucă-te de agricultură. Pune frâu fanteziilor şi încrede-te în viață!

— Aşa m-am gândit şi eu, îmi răspunse el, convins, toată ziua de azi m-am frământat şi, în sfârşit, m-am hotărât. Numai pe dumneata te-am mai aşteptat. Aşa am să şi fac. Poate n-ai să mă crezi, dar în viața mea n-am luat un ban de la prințul Nikolai Ivanovici. El a fost totdeauna foarte bun cu familia mea... şi chiar a ajutat-o, totuşi eu personal, eu nu i-am cerut niciodată bani. Acum însă n-am încotro... Nu uita că neamul nostru e de mai veche noblețe decât al prințului Nikolai Ivanovici: ei sunt o ramură mai nouă a familiei Sokolski, colaterală, chiar discutabilă. Strămoşii noştri erau chiar în duşmănie. La începuturile reformelor lui Petru I, un strămoş al meu, pe care îl chema tot Piotr, şi-a păstrat vechea credință şi, fiind socotit eretic a trebuit să fugă în codrii din jurul Kostromei. Acest prinț Piotr a fost însurat de două ori şi de fiecare dată a luat o fată din popor. Numai datorită acestor împrejurări s-a putut ridica cealaltă ramură a familiei Sokolski. Deşi eu... Dar de unde pornisem?

Era foarte obosit şi vorbea aproape în neştire.

— Hai, linişteşte-te, i-am spus eu, ridicându-mă şi luându-mi pălăria, în primul rând, ai nevoie de odihnă, du-te la culcare. N-ai nici o grijă, prințul Nikolai Ivanovici n-are să te refuze, mai ales acum, când e în al nouălea cer. Ai aflat desigur ce noroc a dat peste el. Cum, nu ştii nimic? E într-adevăr de necrezut, dar se însoară. Deocamdată e un secret; bineînțeles, nu pentru dumneata.

Şi aşa cum eram, în picioare, cu pălăria în mână, i-am povestit totul. Era vădit că nu ştia nimic. M-a copleşit cu întrebările, ţinea să afle cât mai repede şi cât mai amănunţit când şi cum s-a întâmplat şi mai cu seamă dacă se poate pune temei pe acest zvon. Eu, fireşte, nu i-am tăinuit că, după câte ştiu, faptul s-a petrecut imediat după vizita lui la Anna Andreevna. Nici nu pot spune cât l-a uimit şi l-a îndurerat această veste. S-a schimbat atât de mult la faţă, încât era de nerecunoscut, trăsăturile i se crispaseră şi gura i se strâmbase într-un rânjet dureros; spre sfârşit l-au copleşit gândurile şi a rămas încremenit, cu capul plecat, înspăimântător de palid. Deodată, mi-am dat seama cât de adânc îi rănise orgoliul refuzul din ajun al Annei Andreevna. Poate că abia în clipa aceea, datorită desigur şi stării lui de tensiune nervoasă, a înţeles limpede, chinuitor de limpede ce rol ridicol şi înjositor jucase faţă de această fată, mai ales fiindcă până atunci fusese atât de sigur de consimţământul ei. Cine ştie, poate că-l mai chinuia şi gândul că fusese atât de nedrept faţă de Liza, că se purtase ca un ticălos cu ea! Mă întreb ce părere au unii despre alţii aceşti tineri din aristocraţie şi cum s-ar mai putea respecta între ei: doar prinţul trebuia să presupună că Anna Andreevna ştie despre legătura lui cu Liza, care, de fapt, e sora ei, iar dacă n-a aflat încă, tot are să afle într-o bună zi; şi cu toate astea el nu s-a îndoit o clipă de consimţământul ei!

— Cum ţi-a trecut prin minte că eu, spuse prinţul pe neaşteptate, fulgerându-mă cu o privire trufaşă şi sfidătoare, eu aş fi în stare să mai mă duc acum, după ce am aflat o asemenea veste, la prinţul Nikolai Ivanovici şi sa-i cer bani! Tocmai lui, logodnicul fetei care m-a respins chiar ieri! Mă socoteşti un cerşetor, un lacheu?! Nu, acum totul e pierdut, chiar dacă ajutorul acestui bătrân ar fi ultima mea nădejde, n-am să recurg la el!

În sinea mea îi dădeam perfectă dreptate; totuşi, realitatea trebuia privită cu mai multă luciditate: oare prinţul, un moşneag, putea fi socotit un rival, un logodnic? Deodată, mi s-au iscat în minte câteva idei. Eu în orice caz avusesem de gând să-i fac a doua zi o vizită bătrânului. Deocamdată, însă, m-am străduit să-l liniştesc pe bietul prinţ şi să-l trimit la culcare. "După o noapte de somn, o să ţi se limpezească şi gândurile!" La despărţire îmi strânse mâna cu căldură, dar nu mă mai îmbrăţişă. I-am făgăduit să vin la el a doua zi seara şi atunci "o să vorbim despre toate: s-au adunat prea multe

lucruri nespuse între noi". La aceste cuvinte ale mele, îmi răspunse doar printr-un zâmbet enigmatic.

CAPITOLUL AL OPTULEA

Toată noaptea aceea n-am visat decât ruletă, joc de cărți, grămezi de aur, socoteli. Tot timpul calculam, parcă m-aş fi găsit la masa de joc, mizam, combinam martingale, şi cât a fost noaptea de lungă m-a chinuit acest coşmar. Trebuie să mărturisesc că în ziua precedentă, în ciuda faptului că eram covârşit de impresii după atâtea întâmplări nemaipomenite, nu puteam uita o clipă de lovitura pe care o dădusem la Zerşcikov. Oricât căutam să alung acest gând, el mă urmărea şi numai amintirea celor câteva ceasuri mă făcea să tresar. Norocul la joc mă scosese din minți, turnându-mi parcă o otravă perfidă în suflet. Să fiu oare un jucător predestinat? În orice caz, e incontestabil că am însuşiri de jucător. Chiar şi acum, când scriu aceste rânduri, îmi face mare plăcere să mă gândesc din când în când la jocul de noroc! Mi se întâmplă uneori să stau ceasuri întregi, tăcut, şi să urzesc în minte tot felul de combinații, să mă transpun în gând la masa de joc, să le aplic, să mizez şi să câştig. Da, într-adevăr, am tot soiul de "calități" şi un suflet fără astâmpăr.

Pe la zece, aveam de gând să pornesc spre Stebelkov, şi de data aceasta să fac drumul pe jos. Pe Matvei îl trimisesem acasă de cum sosise. Deocamdată, îmi beam cafeaua şi mă străduiam să-mi adun gândurile. Simțeam o mulțumire inexplicabilă; concentrându-mă o clipă asupra sentimentelor mele, mi-am dat seama că sunt mulțumit în primul rând fiindcă astăzi am să fiu iar în casa lui Nikolai Ivanovici. Dar această zi avea să fie hotărâtoare pentru viața mea, o zi plină de surprize, după cum s-a arătat de dimineață.

La ora zece fix, uşa camerei mele s-a dat de perete şi înăuntru a năvălit... Tatiana Pavlovna. La orice m-aş fi putut aştepta numai la vizita ei nu, şi de aceea, când am dat cu ochii de ea, am sărit de spaimă ca ars. Fața îi era crispată de furie, gesturile dezordonate, şi dacă aş fi întrebat-o de ce năvălise peste mine, probabil că nici nu mi-ar fi răspuns. Trebuie să atrag de pe acum atenția că primise tocmai o veste extraordinară, care o zguduise, şi încă nu-şi venise în fire. Vestea mă privea şi pe mine. De altfel, n-a stat decât o jumătate de minut, cel mult un minut, dar în nici un caz mai

mult. Părea gata să mă sfâşie.

— Va să zică din ăştia-mi eşti! strigă ea, proţăpindu-se în faţa mea, cu capul înainte, ca şi cum ar fi vrut să se năpustească asupra mea. Neisprăvitule! Cum ai putut face una ca asta? Vrei să zici poate că nu ştii? Dumnealui îşi bea liniştit cafeaua de parcă nimic nu s-ar fi întâmplat! De cap să-ţi fie, limbutule, moară stricată! Amorez de paie ce eşti!... Meriţi să fii bătut cu vergile în piaţa publică, asta meriţi!

— Ce-i, Tatiana Pavlovna? Ce s-a întâmplat? I-e rău mamei?...

— Las' că te dumereşti tu, îmi strigă ea, ameninţătoare, fugind spre uşă şi dusă a fost. Aş fi alergat, fireşte, după ea, dar m-a oprit un gând, mai bine zis o teamă nelămurită; simţeam că din toate ocările ei, singura care trebuia să-mi dea de gândit era: "Amorez de paie". Fireşte că nu eram în stare să dezleg singur enigma, de aceea am şi plecat în grabă, ca să termin cât mai repede cu Stebelkov şi să mă duc apoi la prinţul Nikolai Ivanovici. "Acolo e, desigur cheia!" îmi spuneam instinctiv.

Nici până azi nu m-am dumerit cum, dar fapt e că Stebelkov aflase totul despre Anna Andreevna, şi încă cu amănunte; n-are rost să redau nici cuvintele, nici gesturile lui, dar în orice caz pot spune că nu-şi mai încăpea în piele de bucurie şi că era încântat mai ales de "măreţia artistică a gestului ei eroic."

— Halal femeie, n-am ce zice! M-a dat gata! tot exclama el. Asta ne-a făcut praf pe toţi. Pe lângă ea, noi suntem nişte tembeli. Aşteptăm să ne pice mana din cer. Dumneaei, când i-a fost sete, a sorbit dintr-o înghiţitură tot izvorul. Ce mai tura-vura, este.... o statuie antică! Chiar aşa, mă rog, o statuie ambulantă a Minervei, îmbrăcată după ultima modă!

L-am rugat să-mi spună, în sfârşit, de ce mă chemase; după cum îmi închipuisem, voia să intervin pe lângă prinţ şi să-l conving să-i ceară bătrânului Nikolai Ivanovici, suma care-l putea salva. "De nu, poate s-o păţească foarte, foarte rău, şi asta nu din vina mea; am sau n-am dreptate?"

Deşi mi se uita tot timpul în ochi, nu cred să-i fi trecut prin minte că ştiu mai multe decât în ajun. La urma urmei nici n-ar fi putut bănui. E de la sine înţeles că eu nu m-am trădat prin vreun cuvânt sau printr-o aluzie că aflasem despre potlogăria cu acţiunile. Discuţia noastră n-a durat prea mult, căci mi-a făgăduit de la început bani: "îţi dau o sumă frumuşică, bani nu glumă, dacă pui umărul ca prinţul

să se ducă la bătrân. Spune-i că e urgent, foarte urgent, şi că dacă zăboveşte, are să-i pară rău!"

Cum nu voiam să mai discut şi să mă cert cu el ca în ajun, m-am pregătit să plec, spunându-i într-o doară că am să încerc. Dar în momentul când mă îndreptam spre uşă, m-a cuprins pe neaşteptate de mijloc şi spre uimirea mea, a început să-mi îndruge... nişte aiureli... Nu mai intru în amănunte şi nu mai redau convorbirea, ca să nu devin plictisitor. În esență, îmi cerea să-i fac cunoştință cu "domnul Dergaciov, deoarece ştiu că te duci des pe la el"!

Eram uluit, dar am căutat să mă stăpânesc, ca să nu mă trădez nici măcar printr-un gest. M-am grăbit să-i răspund că nu suntem prieteni şi că n-am fost la el decât întâmplător, o singură dată.

— Bine, dar de vreme ce ai fost primit o dată, înseamnă că te mai poți duce, am sau n-am dreptate?

L-am întrebat pe şleau, însă foarte calm, ce interes are. Nici până azi nu pricep cum poate fi în aşa hal de naiv un om fără îndoială isteț şi "cu spirit practic", după cum bine îl caracterizase Vasin! El mi-a explicat cât se poate de deschis că, după bănuielile lui, în casa lui Dergaciov "se petrec probabil lucruri interzise, strict interzise, prin urmare, dacă le-aş da de rost, aş putea să trag anumite foloase". Şi, radios, îmi făcu semn cu ochiul.

De teamă să nu-i întăresc bănuielile, m-am prefăcut ca stau pe gânduri şi, făgăduindu-i că am să meditez la propunerea lui, am plecat în grabă. Ițele se încurcau din ce în ce; am alergat într-un suflet la Vasin şi din fericire, l-am găsit acasă.

— A, şi dumneata! exclamă el enigmatic, când dădu cu ochii de mine.

Fără să-i cer nici o explicație, am intrat direct în subiect şi i-am povestit tot. Era vădit că vestea îl uluise, deşi nu-şi pierdu nici o clipă sângele rece. Mi-a pus o serie de întrebări, ca să afle toate amănuntele.

— Poate că n-ai înțeles bine.

— Ba am înțeles foarte bine. De altfel, mi-a spus pe şleau ce urmăreşte.

— În orice caz îți sunt foarte recunoscător, adăugă el cu sinceritate neîndoielnică. Da, într-adevăr, dacă lucrurile s-au petrecut aşa, înseamnă că-şi închipuie că n-ai să poți rezista la ispita banilor, mai ales dacă e vorba de o sumă mai serioasă.

— Unde mai pui că el îmi cunoaşte prea bine situația... ştii Vasin, în ultima vreme am căzut în patima jocului şi, în general, mi-am făcut de cap.

— Am auzit.

— Propunerea lui e cu atât mai suspectă, cu cât nu se poate sa nu ştie ca şi dumneata te duci pe acolo, m-am încumetat eu să merg şi mai departe.

— Ştie prea bine că eu nu sunt amestecat în treburile astea, îmi răspunse Vasin fără şovăială. Şi apoi, toți aceşti tineri sunt în cea mai mare parte nişte flecari şi nimic mai mult. De altfel, ai putut să te convingi singur de asta.

Am avut impresia că are oarecare rezerve față de mine.

— În orice caz, îți rămân foarte îndatorat.

— Am auzit că domnului Stebelkov i s-au cam încurcat treburile, am încercat eu să-l mai iscodesc. Se vorbeşte de nişte acțiuni...

— Ce acțiuni?

Adusesem dinadins vorba despre "acțiuni", iar, fireşte, nu cu intenția de a-i divulga secretul pe care mi-l încredințase prințul în ajun. Mi se năzărise să fac această aluzie numai ca să pot ghici după expresia sau după privirea lui dacă ştie ceva despre afacerea cu acțiunile. Încercarea mi-a reuşit. După tresărirea aproape imperceptibilă a feței lui, am înțeles că probabil ştie ceva şi în această privință. Am tăcut, evitând să-i răspund la întrebare şi, lucru ciudat, nici el n-a stăruit.

— Ce mai face Lizaveta Makarovna? întrebă el cu vădit interes.

— E sănătoasă. Ştii, soră-mea te prețuieşte foarte mult... Ochii îi străluciră de bucurie: va să zică, vechea mea bănuială că Liza nu-i este indiferentă se dovedea întemeiată.

— Acum câteva zile a fost la mine prințul Serghei Petrovici, îmi spuse el pe neaşteptate.

— Când? am strigat eu, mirat.

— Acum patru zile.

— Nu cumva ieri?

— Nu, nu ieri. Mă privi întrebător. Poate că altă dată am să-ți povestesc cu de-amănuntul vizita lui, acum însă socotesc de datoria mea să-ți atrag atenția, rosti Vasin pe un ton enigmatic, că prințul părea bolnav sufleteşte... poate şi mintal. De altfel, înainte de venirea dumitale am mai avut un oaspete, spuse el deodată, zâmbind, care mi-a făcut de asemenea impresia că nu se află într-o stare tocmai normală.

— Prințul a fost adineauri aici?

— Nu, nu-i vorba de prinț. Adineauri a venit la mine Andrei Petrovici Versilov şi... era tare tulburat. Ştii cumva ce-a pățit?

— Poate să i se fi întâmplat ceva. Dar pentru ce a venit la dumneata? l-am întrebat eu, intrigat.

— De fapt, e un secret şi poate că n-ar trebui să ți-l divulg... dar noi doi avem un fel ciudat de a discuta, ocolim prea multe subiecte, constată el, zâmbind iar. De altfel, Andrei Petrovici nici nu mi-a cerut să păstrez secretul. Totuşi, dumneata eşti fiul lui şi, deoarece îți cunosc sentimentele față de el, cred că de astă dată e de datoria mea să te previn. Închipuieşte-ți că a venit la mine ca să-mi pună următoarea întrebare: "În eventualitatea că zilele acestea, foarte curând, aş fi nevoit să mă bat în duel, ai primi să fii martorul meu?" Bineînțeles că l-am refuzat categoric.

Vestea m-a năucit, era cea mai îngrijorătoare dintre toate. Survenise desigur ceva, se întâmplase ceva, şi încă ceva grav, dar cum de nu aflasem? Deodată, mi-am adus aminte că în ajun Versilov îmi spusese cu tâlc: "Nu eu am să vin la tine, tu ai să alergi într-un suflet la mine". M-am grăbit să plec la prințul Nikolai Ivanovici, mânat de presimțirea că acolo mi se vor dezlega toate enigmele. La despărțire, Vasin mi-a mulțumit încă o dată.

L-am găsit pe bătrânul prinț şezând în fața căminului, cu picioarele învelite într-o pătură. M-a întâmpinat cu o privire nedumerită, de parcă s-ar fi mirat de venirea mea, deşi trimitea aproape în fiecare zi pe cineva să mă poftească la el. Ce-i drept, mi-a strâns mâna prieteneşte, însă la primele mele întrebări mi-a răspuns aproape în silă şi îngrozitor de distrat. Din când în când, cădea pe gânduri şi mă privea cu stăruință, de parcă uitase ceva — fără îndoială ceva în legătură cu mine — şi se străduia să-şi aducă aminte. I-am spus deschis că aflasem totul şi că eram foarte bucuros. Fața i se lumină de un zâmbet duios şi binevoitor; se învioră numaidecât, ieşi din atitudinea lui bănuitoare şi prudentă, mai bine zis uită de ea.

— Dragul meu prieten, eram sigur că tu ai să vii primul să mă feliciți, şi ştii, ieri, gândindu-mă la tine, mi-am zis: "Cine are să se bucure? El, fireşte." Că de, afară de tine nu se mai bucură nimeni. Lumea e meschină, îi place să bârfească. *Cher enfant,* ce mi s-a întâmplat e înălțător, atât de frumos!... Dar ce să-ți mai spun, o cunoşti şi tu destul de bine. De altfel, şi Anna Andreevna are cea mai bună părere despre tine. Fața ei gravă e încântătoare. Îți aminteşte de un portret englezesc.

E cea mai fermecătoare gravură englezească pe care ți-o poți închipui. Acum trei ani aveam o întreagă colecție de asemenea gravuri. Întotdeauna am nutrit acest gând, întotdeauna, mă mir numai cum de nu mi-am dat seama...

— După câte mi-aduc aminte, ați ținut întotdeauna foarte mult la Anna Andreevna şi ați prețuit-o.

— Dragul meu, noi nu vrem să facem rău nimănui. Să trăieşti înconjurat de prieteni, de rude, de cei dragi — e raiul pe pământ. Toți poeții au scris despre asta... Într-un cuvânt, ăsta e un adevăr cunoscut, se ştie de când lumea... Ştii, la vară, plecăm întâi la Soden şi apoi la Bad Gastein. Dar bine, dragul meu, de ce n-ai mai dat de atâta timp pe aici? Ce-a fost cu tine? Te-am aşteptat cu nerăbdare. Cât de multe s-au întâmplat între timp, nu-i aşa? Păcat numai că nu sunt liniştit. Cum rămân singur, mă cuprinde neliniştea. De aceea nici nu trebuie să rămân singur. Nu-i aşa? E limpede ca lumina zilei. Mi-am dat seama de asta de la primele ei cuvinte. Ah, dragul meu, nu mi-a spus decât două cuvinte, dar a fost... ca un poem sublim. De altfel, tu eşti fratele ei, sau aproape, dacă nu mă înşel, nu degeaba mi-ai fost atât de drag de la început! Îți jur că am presimțit totul. I-am sărutat mânuța şi m-au podidit lacrimile.

Îşi scoase batista din buzunar, de parcă se pregătea să plângă iar. Era foarte tulburat şi părea să treacă printr-o "criză" mai gravă decât cele obişnuite; nu-mi amintesc să-l fi văzut niciodată astfel de când îl cunoşteam. De obicei, era cu mult mai vioi şi mai bine dispus.

— Sunt gata să-i iert pe toți, dragul meu, îngăimă el mai departe. Aş vrea să-i iert pe toți, căci de mult nu mai sunt supărat pe nimeni. Arta, *la poésie dans la vie*[41] filantropia şi ea, cu frumusețea ei biblică. *Quelle charmante personne*[42]* nu-i aşa? *Les chants de Salomon... non, ce n'est pas Salomon, c'est David qui mettait une jeune belle dans son pour se chauffer dans sa vieillesse. Enfin, David, Salomon*[43], toate mi se învălmăşesc în minte, e o adevărată harababură în capul meu. Orice lucru, *cher enfant,* poate fi sublim şi în acelaşi timp ridicol. *Cette jeune belle de la viellesse de David — c'est tout un poême*[44]. Paul de Kock însă ar fi înfățişat-o ca pe *une scène de bassinoire*[45] stârnindu-ne râsul. Paul de Kock n-are nici simțul măsurii, nici gust, deşi nu-i lipsit de talent...

Katerina Nikolaevna zâmbeşte... i-am spus că noi n-o s-o stingherim. Între noi s-a înfiripat o poveste de dragoste şi tot ce vrem e să fim lăsați s-o trăim până la capăt; chiar dacă

nu-i decât un vis, nimeni n-are dreptul să ni-l tulbure.

— Cum adică, nu-i decât un vis?

— Vis? De ce vis? Chiar dacă nu-i decât un vis, să fim lăsați să murim cu el.

— De ce vă gândiți la moarte? Acum trebuie să vă gândiți la viață, trebuie să trăiți!

— Păi, eu ce zic? Tot asta susțin şi eu. Zău că nu ştiu de ce-o fi viața atât de scurtă! Pesemne ca să nu i se urască omului cu ea, fiindcă viața este şi ea o operă de artă a creatorului însuşi, şi are o formă tot atât de riguroasă şi de perfectă ca un poem de Puşkin. Totuşi, s-ar cădea ca acelora care nu s-au plictisit de viață, să le fie dat să trăiască mai mult.

— Spuneți, *mon prince,* ați anunțat oficial logodna?

— Nu, dragul meu, nici gând. Ne-am înțeles să nu înştiințăm decât familia, doar rudele apropiate, atât. De fapt, numai Katerinei Nikolaevna i-am împărtăşit totul, fiindcă mă simt vinovat față de ea. O, Katerina Nikolaevna e un înger, un înger!

— Adevărat!

— Aşa-i? Va să zică eşti de aceaşi părere. Şi eu care te bănuiam c-o duşmăneşti! Ah, da, *a propos,* ea m-a rugat să nu te mai primesc, şi, închipuieşte-ți, de cum ai intrat pe uşă am şi uitat.

— Vorbiți serios? am sărit eu ca ars. Pentru ce? De când?

(Aşadar, presimțirile mele nu mă înşelaseră; mă aşteptasem la aşa ceva încă de la vizita Tatianei!)

— Ieri dragul meu, ieri m-a rugat; nici nu pricep cum de ai putut ajunge până la mine, fiindcă a luat toate măsurile. Cum ai intrat?

— Foarte simplu, ca de obicei.

— Nici nu se putea altfel. Dacă ai fi încercat să te strecori prin vicleşug, probabil că te-ar fi prins, dar, cum ai intrat de-a dreptul, nu te-a oprit nimeni. Cea mai subtilă viclenie, *mon cher,* e să te porți simplu şi firesc.

— Nu mai înțeleg nimic. Va să zică, şi dumneavoastră ați hotărât să nu mă mai primiți?

— Nu, dragul meu, i-am spus că eu nu vreau să mă amestec... adică am lăsat-o să facă ce vrea. Dar te asigur, scumpul meu băiat, că eu țin nespus de mult la tine, însă Katerina Nikolaevna a stăruit peste măsură... Ah, uite-o!

În clipa aceea, Katerina Nikolaevna apăru pe neaşteptate

în uşă. După felul cum era îmbrăcată, se vedea că e gata să iasă în oraş şi, ca de obicei, trecuse mai întâi pe la taică-său ca să-l îmbrăţişeze. Când dădu cu ochii de mine, se opri, descumpănită, în loc, apoi se întoarse repede şi plecă.

— *Voila!!* exclamă prinţul, uluit şi îngrozitor de tulburat.

— Este o neînţelegere! am strigat eu. Se va lămuri într-o clipă… Eu… mă întorc numaidecât! şi am alergat după Katerina Nikolaevna.

Tot ceea ce a urmat s-a desfăşurat atât de repede, că nici n-am apucat să-mi adun gândurile şi cu atât mai puţin să chibzuiesc cum trebuie să mă port. Dacă aş fi avut timp să mă gândesc, fireşte că m-aş fi comportat cu totul altfel! Aşa însă m-am fâstâcit ca un copil. Am vrut să dau buzna în camera ei, însă mi-a ieşit înainte un lacheu care mi-a spus că în clipa aceea Katerina Nikolaevna ieşise şi că o aştepta caleaşca. Am pornit valvârtej pe scară în jos. Katerina Nikolaevna, îmbrăcată într-un palton de blană, cobora tocmai ultimele trepte, însoţită, mai bine zis la braţul unui ofiţer înalt şi bine făcut, în uniformă şi cu sabie, dar fără manta; în urma lor, un lacheu îi ducea mantaua. Era baronul, un colonel de vreo treizeci şi cinci de ani, tipul ofiţerului fercheş, uscăţiv, cu faţa cam prelungă, cu mustăţi şi gene roşcate. Avea trăsături urâte, însă energice, şi pe deasupra o expresie arogantă. Îl descriu în fugă, aşa cum mi-a apărut atunci. Îl vedeam pentru prima oară. Am alergat după ei pe scară, fără pălărie şi fără palton. Mai întâi, m-a zărit Katerina Nikolaevna şi i-a şoptit repede ceva. El a întors capul, apoi a făcut numaidecât un semn lacheului şi portarului. Lacheul a dat să se apropie de mine chiar în dreptul uşii de la intrare, dar eu l-am împins în lături şi m-am repezit după ei afară. Bioring o ajuta tocmai pe Katerina Nikolaevna să se urce în caleaşca.

— Katerina Nikolaevna! Katerina Nikolaevna! strigam eu în neştire ca un neghiob. (Mare dobitoc am fost! Roşesc de câte ori mi-aduc aminte. Şi nu-mi luasem nici măcar pălăria!)

Bioring, furios, s-a întors din nou spre lacheu şi i-a strigat în gura mare un cuvânt sau două, dar n-am înţeles ce anume. Am simţi numai că cineva m-a apucat de braţ. În clipa aceea, caleaşca s-a urnit din loc. Eu m-am smucit şi am dat să fug după ea. Am văzut-o pe Katerina Nikolaevna scoţând capul pe fereastra caleştii. Părea foarte neliniştită. Dar în momentul când m-am repezit după caleaşca, în grabă l-am îmbrâncit fără să vreau pe Bioring şi, paremi-se, l-am şi călcat tare pe picior. El scoase o exclamaţie de durere, scrâşni

din dinți, mă înşfacă de umăr, şi mă împinse cu atâta furie, încât am zburat la vreo trei paşi. Lacheul îi puse mantaua pe umeri, el se urcă în sanie şi, înainte de a porni, mai strigă ceva lacheilor şi portarului, cu un glas amenințător, arătând spre mine. Aceştia m-au împresurat şi m-au prins de mâini; unul mi-a azvârlit paltonul pe spate, altul mi-a întins pălăria şi toți vorbeau de-a valma; nu mai țin minte ce mi-au spus, ştiu numai că stăteam, înlemnit, şi-i ascultam, fără să înțeleg nimic. Deodată, le-am întors spatele şi am luat-o la fugă. Am alergat năuc, izbindu-mă de oameni, spre casa Tatianei Pavlovna, fără să-mi vină măcar în gând să iau o birjă. Bioring mă îmbrâncise în văzul ei! E drept că îl călcasem pe picior şi el nu făcuse decât un gest instinctiv, ca orice om pe care-l calci pe bătătură (cine ştie, poate că într-adevăr îl călcasem pe bătătură!). Totuşi ea văzuse scena! Văzuse şi cum mă înşfăcaseră slugile. Totul se petrecuse în prezența ei, şi totuşi nu intervenise! Când am dat buzna la Tatiana Pavlovna, câteva clipe n-am fost în stare să scot un cuvânt şi bărbia îmi tremura, de parcă aş fi avut friguri. De fapt, mă şi scuturau frigurile şi, pe deasupra, mai şi plângeam... Doamne, cât de îngrozitor fusesem jignit!

— Aha, va să zică, te-au dat afară! Bine ți-au făcut! Nici nu meriți altceva! zise Tatiana Pavlovna.

Eu mă prăbuşisem pe divan şi o priveam fără să spun nimic.

— Dar ce-i cu tine? mă întrebă Tatiana Pavlovna, cercetându-mă cu luare-aminte. Na, ține un pahar cu apă! Bea, hai bea! Spune, ce potlogărie ai mai făcut pe acolo?

Am îngăimat că mă alungaseră şi că Bioring mă îmbrâncise pe stradă.

— Eşti în stare să mai înțelegi ceva ori ba? Poftim de citeşte şi bucură-te! Şi, luând de pe masă o scrisoare, mi-o întinse şi rămase în aşteptare în fața mea.

Am recunoscut numaidecât scrisul lui Versilov; scrisoarea, numai de câteva rânduri, era adresată Katerinei Nikolaevna. Am tresărit şi în clipa aceea mi s-a făcut brusc lumină în minte. Iată conținutul acestei scrisori îngrozitoare, odioase, absurde şi perfide, pe care o reproduc cuvânt cu cuvânt:

"*Stimată doamnă Katerina Nikolaevna,*

Cu toate că ştiam cât eşti de perversă din fire şi cât de iscusită eşti în a perverti pe alții, credeam că ai să-ți înfrânezi poftele şi n-ai să mergi până acolo încât să corupi şi copii. Dar

ai fost destul de neruşinată ca să nu te dai înapoi nici de la asta. Îți aduc însă la cunoştință că documentul pe care probabil îl cauți n-a fost ars la lumânare şi nu s-a găsit niciodată în mâna lui Kraft, aşa că n-ai nimic de câştigat prin asemenea manevre. N-ai de ce să perverteşti un tânăr nevinovat. Cruță-l! E încă minor, aproape un copil, necopt la minte şi nedezvoltat fiziceşte, aşadar, ce satisfacții poți avea de pe urma lui? Mă interesează soarta lui şi numai de aceea mi-am călcat pe inimă şi ți-am scris, deşi nu prea trag nădejde să obțin vreun rezultat. Am onoarea să te previn că totodată trimit şi baronului Bioring o copie a acestei scrisori.

A. Versilov."

Am pălit, citind scrisoarea, dar pe urmă tot sângele mi-a năvălit în cap şi buzele au început să-mi tremure de indignare.

— E vorba despre mine! A abuzat de ceea ce i-am destăinuit alaltăieri! am strigat eu, scos din minți.

— Aşa-ți trebuie, dacă i te-ai spovedit! făcu Tatiana Pavlovna, smulgându-mi scrisoarea din mână.

— Bine, dar... eu nu am spus asta, am spus cu totul altceva! Doamne, ce poate să-şi închipuie ea despre mine acum! Nu cumva a înnebunit? Fireşte că-i nebun... Abia ieri m-am întâlnit cu el. Când a trimis scrisoarea?

— A trimis-o ieri după masă şi a sosit seara, iar ea mi-a înmânat-o astăzi.

— Bine, dar eu l-am văzut ieri. A înnebunit cu siguranță! Versilov nu putea să scrie asemenea rânduri! Asta-i scrisoarea unui nebun! Ce om cu mintea întreagă îi poate scrie aşa unei femei?

— Aşa poate scrie un bezmetic scos din minți, orbit şi asurzit de gelozie, de furie, când sângele din vine i se preface în fiere, în otravă... Tu încă nu-l cunoşti, nu ştii de ce e în stare. Dar acum s-a zis cu el, or să-l strivească. Singur şi-a pus ştreangul de gât! Dacă s-a săturat să-şi poarte capul pe umeri, n-avea decât să se ducă noaptea pe linia ferată, să se culce pe şine şi-ar fi scăpat de el! Dar tu, de ce dracu i-ai spus?! Cine te-a pus să-l întărîți? Ai vrut să te fuduleşti?

— Ce ură! Câtă duşmănie! am exclamat eu, lovindu-mă cu palma peste frunte. Dar pentru ce, pentru ce să urăşti astfel o femeie! Ce i-a făcut? Ce legături au fost între ei, ca să-i poată scrie asemenea scrisori?

— Auzi, ură, duşmănie! mă îngână Tatiana Pavlovna cu furie şi batjocură.

Sângele mi-a năvălit în cap: pricepusem deodată ceva cu totul neaşteptat. Am privit-o cu atâta stăruință de parcă aş fi vrut să-i smulg răspunsul la întrebarea care mă frământa.

— Ieşi afară, afară! răcni ea întorcându-mi brusc spatele şi făcând un gest de scârbă. Destul mi-am amărât zilele cu voi toți!... Numai de maică-ta îmi mai este milă...

Se înțelege că am alergat glonț la Versilov. Nu m-aş fi aşteptat din partea lui la atâta perfidie!

Versilov nu era singur. Trebuie să spun de la început că, după ce trimisese în ajun scrisoarea Katerinei Nikolaevna, ba încă şi o copie după ea baronului Bioring (Dumnezeu ştie de ce), nu putea să nu se aştepte, chiar în ziua aceea, la "anumite urmări" şi de aceea îşi luase unele măsuri. Încă de dimineață ceruse mamei şi Lizei (care, după cum am aflat mai târziu, întorcându-se de dimineață din oraş s-a îmbolnăvit şi zăcea în pat) să se mute sus, la mansardă, în "sicriu"; în odăile de jos, mai cu seamă în aşa-zisul nostru salon, domnea o ordine şi o curățenie neobişnuită. Şi într-adevăr, după-amiază, la ora două, a sosit la el baronul R., un colonel, militar de carieră, om de vreo patruzeci de ani, neamț de origine, înalt, uscățiv, şi, după toate aparențele, de o mare forță fizică, roşcovan ca şi Bioring, dar spre deosebire de acesta, cam chel. Era unul dintre acei baroni R., atât de numeroşi în armata rusă, plini de ifose aristocratice, dar fără nici o avere, care trăiesc numai din soldă, cu toții excesiv de zeloşi şi cu apucături cazone. Eu n-am asistat de la început la convorbirea lor; când am sosit, după cum era şi firesc, discutau foarte aprins. Versilov şedea pe canapeaua din fața mesei, iar baronul într-un fotoliu, la un capăt al mesei. Versilov era palid, dar căuta să se stăpânească şi vorbea printre dinți, iar baronul ridica din când în când glasul şi se vedea că reuşeşte cu greu să-şi frâneze firea violentă, dar în privirea aspră şi arogantă i se citea dispreţul, amestecat cu oarecare mirare. Când dădu cu ochii de mine, se încruntă, în schimb Versilov părea că se bucură:

— Bună ziua, dragul meu. Domnule baron, iată, acesta este tânărul, adolescentul de care e vorba în scrisoare; vă asigur că n-are să ne stingherească, dimpotrivă, s-ar putea să ne fie chiar de folos. (Baronul mă măsură cu o privire dispreţuitoare). Dragul meu, adăugă Versilov, adresându-mi-se, îmi pare chiar foarte bine că ai venit şi te rog să te aşezi colea în colț, fiindcă baronul şi cu mine mai avem ceva de vorbit. Fiți pe pace domnule baron, are să stea liniştit într-un

colț și n-are să ne tulbure.

N-am reacționat în nici un fel, fiindcă hotărârea mea era luată dinainte, și apoi, eram năucit de ceea ce se petrecea; m-am retras într-un colț, cât mai departe, și am rămas tăcut și nemișcat, fără să clipesc măcar, până la sfârșitul discuției...

— Țin să vă repet încă o dată, domnule baron, rosti Versilov răspicat, că o socotesc pe Katerina Nikolaevna Ahmakova căreia i-am scris scrisoarea aceea infamă și dementă, nu numai ființa cea mai nobilă cu putință, dar și întruchiparea perfecțiunii din toate punctele de vedere.

— Dacă vă retractați cuvintele într-o astfel de formă, atunci sunt nevoit să vă repet și eu că, pe cât se pare, mai degrabă vreți să le întăriți, răcni baronul. Vă exprimați într-un fel cât se poate de necuviincios.

— Ați fi mai aproape de adevăr dacă n-ați căuta să-mi răstălmăciți cuvintele. Vedeți dumneavoastră, eu am adesea crize de nervi și, în general... sufăr de diferite tulburări, de altfel, urmez și un tratament, e explicabil, așadar, ca într-un astfel de moment...

— Aceste explicații nu pot fi luate în considerație. De câte ori să vă mai spun că n-are rost să vă amăgiți singur. Ori poate vreți să vă amăgiți, și de aceea vă încăpățânați. V-am prevenit doar de la început că scopul discuției noastre nu este de a lămuri atitudinea dumneavoastră față de doamna Ahmakova, așadar, nici nu poate fi vorba de scrisoarea pe care i-ați adresat-o văduvei generalului Ahmakov. De aceea nu înțeleg de ce vă tot întoarceți la asta. Baronul Bioring m-a rugat și m-a însărcinat să vă cer o singură explicație și exclusiv în ceea ce-l privește pe el, mai exact, cu privire la impertinența dumneavoastră de a-i trimite acea copie și de a adăuga în *postscriptum* că "sunteți gata să răspundeți oricum și oricând va socoti de cuviință".

— Bine, dar mi se pare că măcar acest *postscriptum* e destul de limpede ca să nu mai necesite vreo explicație.

— Asta am mai auzit-o și o știu. După cum văd însă, dumneavoastră nu numai că nu cereți scuze, dar mai continuați să repetați cu încăpățânare că sunteți gata "să răspundeți oricum și oricând va socoti de cuviință". Cred și eu că această soluție v-ar conveni! Dar, ținând seama de faptul că refuzați sistematic să dați o explicație satisfăcătoare, mă socotesc de pe acum în drept să vă spun fără ocol părerea mea, și anume: am ajuns la concluzia că în nici un caz baronul Bioring nu poate și nu trebuie să procedeze cu

dumneavoastră... cum ar proceda cu un egal.

— Fireşte, aceasta e cea mai convenabilă soluţie pentru prietenul dumneavoastră, baronul Bioring, şi mărturisesc că nu mă surprinde câtuşi de puţin, m-am aşteptat la asta.

Menţionez în treacăt că de la primele cuvinte, de la prima privire, m-am lămurit că Versilov caută ceartă cu lumânarea, că dinadins îl provoacă şi-l întărâtă pe acest baron irascibil din fire, punându-i prea mult răbdarea la încercare. Baronul era indignat, şi pe drept cuvânt.

— Auzisem că aveţi o limbă ascuţită, dar asta nu dovedeşte negreşit inteligenţă.

— Iată o observaţie extrem de subtilă, colonele.

— Vă rog să mă scutiţi de laudele dumneavoastră, strigă baronul, şi să nu mai bateţi apa în piuă! Binevoiţi să mă ascultaţi până la capăt: când a primit scrisoarea dumneavoastră, baronul Bioring a stat la îndoială, întrebindu-se dacă nu cumva e scrisă de un nebun de la balamuc. Desigur, se puteau lua imediat măsuri ca să vă... liniştească. Totuşi, din anumite considerente, s-a procedat cu indulgenţă şi mai întâi s-au cules informaţii cu privire la persoana dumneavoastră, din care a reieşit că, deşi aţi făcut cândva parte din înalta societate şi aţi fost ofiţer de gardă, acum sunteţi ostracizat, având o reputaţie mai mult decât dubioasă. Totuşi, trecând peste toate acestea, am venit încoace ca să mă conving personal. Şi dumneavoastră vă mai permiteţi să faceţi spirite şi să invocaţi crize de nervi... Ajunge! Situaţia şi renumele baronului Bioring nu-i îngăduie să aibă de-a face cu un om de teapa dumneavoastră... Într-un cuvânt, domnul meu, sunt împuternicit să vă anunţ că la prima tentativă de acest fel se vor găsi imediat mijloace de a vă face inofensiv, nişte mijloace cât se poate de rapide şi eficiente, pot să vă asigur. Doar nu trăim în codru, ci într-un stat bine organizat.

— Sunteţi chiar atât de sigur de asta, dragul meu baron R.?

— Ei drăcie! izbucni deodată baronul, ridicându-se în picioare. Mă ispitiţi să vă dovedesc pe loc că n-am de ce să vă fiu chiar atât de "drag"!

— Ah, sunt nevoit să vă repet, spuse Versilov, ridicându-se şi el, că în această casă se află soţia şi fiica mea... de aceea v-aş ruga să vorbiţi mai încet, ca strigătele dumneavoastră să nu ajungă până la ele.

— Soţia dumneavoastră... asta-i bună!... Dacă m-am

înjosit să vin încoace şi să stau de vorbă cu dumneavoastră, am făcut-o numai ca să lămuresc această istorie infamă, continuă baronul, tot atât de mânios ca înainte şi fără să coboare câtuşi de puțin tonul. Dar ajunge! strigă el, furios la culme. Pe drept cuvânt v-au întors spatele toți oamenii cumsecade, căci după toate mai sunteți şi un maniac, un descreierat şi un nebun, cum v-a şi mers vestea! Nu meritați nici un pic de indulgență. Vă anunț că se vor lua chiar azi măsuri împotriva dumneavoastră, veți fi chemat într-un loc unde vor şti să vă bage mințile în cap... şi să vă trimită unde vi-e locul!

După aceea baronul ieşi repede, cu paşi mari, din cameră. Versilov nu-l petrecu. Rămase în picioare, privindu-mă cu un aer absent, ca şi cum nu m-ar fi observat; deodată, zâmbi, scutură din cap şi, luându-şi pălăria, se îndreptă de asemenea spre uşă. L-am prins de mână.

— Ah, da. Ai stat tot timpul aici? Va să zică... ai auzit tot? mă întrebă el, oprindu-se în fața mea.

— Cum ai putut să faci una ca asta? Cum ai putut să denaturezi aşa lucrurile, să scorneşti asemenea calomnii? Câtă perfidie!

Mă privea țintă, iar zâmbetul i se accentua din ce în ce, transformându-se până la urmă în râs.

— Mai şi râzi, după ce am fost batjocorit!... În fața ei! Da, în fața ei! Şi-au bătut joc de mine sub ochii ei, iar el... m-a îmbrâncit! am urlat eu, scos din fire.

— Serios? Vai bietul meu băiețaş, ce milă mi-e de tine... Va să zică dumnealor... şi-au bătut joc de tine!

— Şi dumneata râzi de mine! Îți mai şi arde de râs!

Îşi smulse repede mâna dintr-a mea, îşi puse pălăria şi, tot râzând, de astă dată cât îl ținea gura, plecă de acasă.

Ce rost avea să alerg după el? înțelesesem totul — şi pierdusem totul într-o singură clipă! Deodată, am dat cu ochii de mama; venise de sus şi se uita cu teamă în jur.

— A plecat?

Am îmbrățişat-o, fără să-i spun un cuvânt, şi ea s-a lipit tare, cât a putut mai tare de mine.

— Mamă, scumpa mea, crezi că mai poți rămâne aici? Hai să plecăm chiar acum. Am să vă ocrotesc eu, am să muncesc ca un ocnaş pentru dumneata, pentru dumneata şi pentru Liza... Să-i dăm dracului pe toți, pe toți, şi să plecăm. Vom trăi singuri. Mamă, îți mai aduci aminte cum ai venit să mă vezi la Touchard, şi eu nu voiam să te recunosc?

— Cum să nu-mi aduc aminte puiule, doar toată viața m-am simțit vinovată față de tine; te-am adus pe lume şi te-am părăsit.

— El e vinovat, mamă, nu dumneata. El e vinovat de toate, n-a ținut niciodată la noi.

— Ba da, a ținut.

— Hai să plecăm, mamă.

— Cum să-l las, nu vezi cât e de nefericit?

— Unde-i Liza?

— Stă culcată; cum s-a întors acasă, i s-a făcut rău. Sunt tare îngrijorată. Ia spune, ăia sunt tare supărați pe el? Ce-au de gând să-i facă? Încotro a pornit? De ce l-a amenințat adineauri ofițerul acela?

— Lasă, mamă, n-o să pățească nimic; cu firea lui, nu i se poate întâmpla nimic şi nici nu o să i se întâmple vreodată. Iat-o şi pe Tatiana Pavlovna, întreab-o pe ea dacă nu mă crezi pe mine. (Tatiana Pavlovna intrase tocmai pe uşă). Acum te las, mamă. Mă întorc îndată şi atunci am să te întreb din nou dacă te-ai hotărât...

Am ieşit în fugă din casă. În momentul acela nu voiam să văd pe nimeni; nu puteam suporta nici prezența mamei, darămite pe a Tatianei Pavlovna. Simțeam nevoia să fiu singur, singur de tot.

De cum am ieşi însă în stradă, mi-am dat seama că n-am ce căuta printre toți aceşti oameni străini şi indiferenți, de care mă izbeam în neştire; dar unde să mă duc? Cine are nevoie de mine şi cu ce m-ar putea ajuta alții, dacă eu singur nu ştiu ce vreau? Am pornit din obişnuință, fără să-mi dau seama, spre prințul Serghei Petrovici. Când am ajuns, nu era acasă. I-am spus lui Piotr, servitorul lui, că am să-l aştept în birou (cum făcusem de nenumărate ori). Biroul lui era o cameră mare, foarte înaltă şi ticsită de mobilă. M-am refugiat în colțul cel mai întunecos, m-am aşezat pe o canapea, m-am rezemat cu coatele de masă şi mi-am îngropat fața în palme. Da, întrebarea care mă frământa era: "ce vreau, încotro s-o apuc?" Chiar dacă aş fi izbutit atunci să formulez precis această întrebare, în nici un caz n-aş fi fost în stare să răspund la ea.

Dar în momentul acela nu izbuteam să-mi adun gândurile. După cum am amintit mai sus, evenimentele din ultimele zile mă copleşiseră; şedeam buimac, iar în capul meu era un adevărat haos. "Da, mi-au scăpat tocmai trăsăturile lui esențiale, de aceea n-am înțeles nimic", îmi trecea din când în

când prin minte. "Adineauri, când mi-a râs în față" râdea de Bioring, nu de mine. Alaltăieri, la masă, se vede că știa, de aceea era atât de posomorât. S-a folosit de destăinuirea mea stupidă de la cârciumă, a denaturat-o, călcând în picioare adevărul; dar, la urma urmei, la ce i-ar fi servit adevărul? El însuşi nu crede un cuvânt din tot ce i-a scris. A urmărit doar s-o jignească, s-o jignească pe nedrept, fără să ştie măcar de ce. Şi pentru asta n-avea nevoie decât de un pretext, şi pretextul i l-am oferit eu... A procedat ca un câine turbat. Şi acum nu cumva vrea să-l ucidă pe Bioring? La ce i-ar servi? Asta nu ştie decât inima lui... Da, nici măcar acum nu-l înțeleg. S-o iubească, oare atât de pătimaş? Ori poate că-i la mijloc o ură atât de pătimaşă? Nu-mi dau seama şi mă intreb daca el îşi dă seama. Ce mi-o fi venit să-i spun mamei că «lui nu i se poate întâmpla nimic»? Ce-am vrut să spun cu asta? Mi-am pierdut oare dragostea față de el, ori nu?" "...Ea a văzu cum m-au îmbrâncit... Oare a râs şi ea sau nu? În locul ei, eu aş fi râs! O iscoadă care şi-a primit pedeapsa!"... "Ce-a urmărit, m-am întrebat eu deodată, când a scris în scrisoarea lui infamă că documentul acela n-a fost ars şi că mai există"...

"Nici prin gând nu-i trece să-l omoare pe Bioring, acum şade probabil la cârciumă şi ascultă *Lucia!* Dar, mai ştii, te pomeneşti că după *Lucia* se duce la Bioring şi-l omoară. Bioring m-a îmbrâncit, m-a lovit aproape; oare m-a lovit într-adevăr? Bioring n-a catadicsit să se bată în duel nici măcar cu Versilov, atunci cum o să se bată cu mine?" "Poate că va trebui să-l pândesc mâine pe stradă şi să-l împuşc..." Acest gând mi s-a înfiripat instinctiv în minte, dar nu m-am oprit nici o clipă asupra lui.

Uneori, visam că în clipa următoare se va deschide uşa, va intra Katerina Nikolaevna, îmi va întinde mâna şi amândoi vom izbucni în râs. Parcă o şi auzeam, spunându-mi: "Dragul meu student!" Acest vis, mai bine zis această dorință mi s-a iscat atunci când în cameră se întunecase de tot. "Oare a trecut chiar atât de mult timp de când stăteam în fața ei şi-mi luam rămas bun şi la despărțire ea mi-a întins, râzând, mâna? Cum s-a putut întâmpla ca într-un răstimp atât de scurt să se caşte între noi o asemenea prăpastie? Ar trebui să mă duc pur şi simplu la ea, da, chiar în clipa asta, şi să-i explic totul, acum pe loc, simplu şi deschis! Doamne, cum se face că m-am trezit peste noapte într-o lume cu totul străină şi neînțeleasă! Da, o lume nouă, absolut necunoscută. Şi prințul, şi Liza țin încă de lumea veche, şi totuşi acuma mă

găsesc în casa prințului. Iar mama, cum a putut să mai trăiască cu el, dacă aşa stau lucrurile? Eu aş fi putut, eu sunt în stare de orice, dar ea? Ce are să se întâmple de acum înainte?" Şi astfel se perindau prin creierul meu bolnav, ca într-un iureş, chipul Lizei, al Annei Andreevna, al lui Stebelkov, al lui Aferdov, ale tuturor, alungându-se unul pe altul. Iar gândurile mele deveneau din ce în ce mai confuze şi mai insezisabile; eram fericit când puteam să mă agăț de unul şi să-l duc până la capăt.

"Păi eu am «ideea» mea!" Mi-am adus deodată aminte. "Aşa-i, ori ba? Dar nu cumva repet acest cuvânt ca pe o poezie învățată pe de rost, fără să cred în el? Ideea mea implică o viață retrasă în umbră şi singurătate; aş fi eu oare în stare să mă mai întorc acum la existența întunecată dinainte? Ah Doamne, e adevărat că n-am ars documentul! E drept că alaltăieri am uitat să-l ard. Cum mă întorc acasă am să-l ard la lumânare, da la lumânare; dar de ce mi-oi fi adus aminte tocmai de asta?"...

Se întunecase de mult şi Piotr aduse sfeşnicele cu lumânările aprinse. Rămase o clipă aplecat asupra mea şi mă întrebă dacă am luat masa. Nu i-am răspuns, i-am făcut doar semn să mă lase în pace. Totuşi, peste o oră mi-a adus ceai şi am băut cu lăcomie o ceaşcă mare. Pe urmă, l-am întrebat cât e ceasul. Aflând că se făcuse ora opt şi jumătate, nici nu m-am mirat că şedeam acolo de cinci ore.

— Am intrat de trei ori la dumneavoastră, îmi spuse Piotr, dar mi s-a părut că dormeați.

Nu-mi aduceam aminte că mai intrase. La gândul că dormisem, m-am speriat grozav, am sărit în picioare şi am început să mă plimb prin cameră ca să nu ațipesc din nou. La un moment dat a început să mă doară foarte tare capul. Prințul s-a întors la ora zece fix; când am dat cu ochii de el, m-am mirat, fiindcă uitasem cu totul că-l aşteptam.

— Erai aici, iar eu am trecut pe la dumneata să te iau, îmi spuse.

Nici măcar nu-mi zâmbi, fața îi era întunecată şi gravă, iar după ochi se vedea că e stăpânit de o singură idee.

— Toată ziua m-am zbătut, am încercat toate mijloacele, continuă el, preocupat, dar în zadar, viitorul mă îngrozeşte... *(N.B.* La prințul Nikolai Ivanovici însă nu se dusese.) L-am întâlnit pe Jibelski, e un om care nu ține seama de nimic. Mi-a spus că nu stă de vorbă decât cu banii pe masă, atunci vom vedea. Dar dacă nici cu bani nu reuşesc să-i închid gura, ce

mă fac?... M-am hotărât totuşi să nu mă mai gândesc azi la asta. Azi trebuie să facem rost de bani şi mâine om vedea cum trebuie procedat mai departe. Câştigul dumitale de acum trei zile e intact: sunt trei mii fără trei ruble. Scăzând ceea ce-mi datorezi, îți mai rămân trei sute patruzeci de ruble. Mai ia încă şapte sute, ca să fie o mie, iar eu iau celelalte două mii şi ne ducem la Zerşcikov, ne aşezăm la câte un capăt al mesei şi încercăm să câştigăm zece mii; poate că reuşim, iar de nu, atunci... De altfel, asta e singura speranță care mi-a mai rămas.

Mă privi ca un condamnat la moarte.

— Da, da! am strigat eu deodată de parcă aş fi înviat. Să mergem! De aceea te şi aşteptam...

De fapt, trebuie să recunosc că în aceste cinci ore nu mă gândisem nici o clipă la ruletă.

— Nu-i oare o josnicie? Nu procedăm oare ca nişte canalii? mă întrebă pe neaşteptate prințul.

— Că vrem să câştigăm la ruletă?! Doar n-avem altă ieşire! Banii hotărăsc totul! În comparație cu alții, noi suntem nişte sfinți. Vezi bine că Bioring s-a vândut, Anna Andreevna s-a vândut de asemenea, iar Versilov — ai auzit că Versilov a înnebunit? E nebun! Nebun de legat!!

— Dar dumneata, Arkadi Makarovici, eşti sănătos? Ai o privire destul de ciudată.

— Spui asta ca să scapi de mine? Nici să nu încerci, am să mă țin scai de dumneata. Nu degeaba m-am visat toată noaptea la masa de joc! Hai să mergem, să mergem mai repede! am strigat, atât de convins, de parcă de asta depindea dezlegarea întregii situații.

— Atunci, să mergem, deşi mi se pare că ai friguri. La urma urmei...

Nu-şi spuse gândul până la capăt. Avea o expresie îngrozitor de întunecată, aproape sinistră. Am pornit spre uşă.

— Ştii, îmi spuse el deodată, oprindu-se în prag, afară de ruletă, ar mai fi un mijloc să scap de nenorocire!

— Care?

— Un mijloc demn de un prinț.

— Şi anume? Hai, spune!

— Ai să-l afli mai târziu. Tot ce pot să-ți spun e că nu mai sunt demn de el, fiindcă am şovăit prea mult. Să mergem totuşi, dar ai să-ți aduci aminte de cuvintele mele. Să încercăm această soluție demnă de un lacheu. Crezi că eu nu-

mi dau seama că procedez în mod conştient, de bunăvoie, ca un lacheu?

Abia aşteptam să ajung la ruletă, de parcă de ea depindea salvarea mea, de parcă aceasta era singura soluție, deşi, după cum am mai spus, până la sosirea prințului nici nu mă gândisem la ea. Şi-apoi, nici nu mă duceam să joc pentru mine, ci pentru prinț, cu banii lui; nici azi nu pricep ce mă atrăgea acolo, dar fapt e că simțeam o atracție irezistibilă. Şi totuşi, adunătura aceea de la Zerşcikov, mutrele acelea descompuse, crupierii, strigătele pătimaşe ale jucătorilor, toată ambianța aceea mizerabilă nu mi s-a părut niciodată mai dezgustătoare, mai apăsătoare, mai jalnică şi mai vulgară ca în seara aceea. Îmi amintesc prea bine cum din când în când mi se strângea inima de tristețe şi de scârbă în acele ore petrecute la masa de joc. Bine, dar atunci de ce n-am plecat? Pentru ce am suportat totul, de parcă însăşi soarta mi-ar fi impus acest sacrificiu, acest martiriu? Un lucru e sigur: nu se poate spune despre mine că în seara aceea am fost zdravăn la minte. Şi totuşi, n-am jucat niciodată mai chibzuit ca atunci. Eram tăcut, atent, încordat şi îngrozitor de calculat, jucam cu răbdare, strâns, dar în acelaşi timp îndrăzneț în momentele hotărâtoare. M-am aşezat iarăşi în dreptul lui *Zero,* adică tot între Zerşcikov şi Aferdov, care şedea întotdeauna în dreapta lui; mi-era silă de locul acela, dar n-am avut încotro, fiindcă țineam să forțez neapărat pe *Zero,* iar celelalte scaune din apropierea lui erau ocupate. Jucam de peste o oră, când deodată am văzut că prințul, palid, se ridică de la locul lui, se apropie şi se opreşte în fața mea, de cealaltă parte a mesei; era vădit că pierduse totul şi acum urmărea buimac jocul meu, desigur fără să-l priceapă, ba chiar cu gândul aiurea. În momentul acela, începusem tocmai că câştig şi Zerşcikov îmi număra banii. Deodată, sub ochii mei, Aferdov, fără să spună un cuvânt, trase cu neruşinare o bancnotă de o sută de ruble din câştigul meu către grămada de bani din fața lui. Am scos un țipăt şi l-am apucat de mână. În clipa aceea s-a petrecut cu mine ceva foarte ciudat: m-am dezlănțuit de parcă pierderea bancnotei de o sută de ruble ar fi întruchipat deodată toate necazurile şi umilințele din ziua aceea, de parcă tot ce îndurasem, tot ce mocnea în sufletul meu n-ar fi aşteptat decât această clipă ca să explodeze.

— E un hoț, mi-a furat chiar acum o sută de ruble! am strigat, scos din sărite, uitându-mă împrejur.

Nu mai descriu învălmăşeala care s-a produs. O

asemenea istorie se întâmpla acolo pentru prima oară. La Zerşcikov toată lumea se purta cuviincios, tripoul lui era renumit în această privință. Eu însă îmi ieşisem din fire. Glasul lui Zerşcikov acoperi deodată hărmălaia.

— Poftim, au dispărut toți banii! Adineauri i-am numărat, erau patru sute de ruble!

În acelaşi timp, se mai petrecuse un incident: de sub nasul lui Zerşcikov dispăruseră şi banii băncii, un pachet de patru sute de ruble. Zerşcikov arăta locul unde fuseseră cu o clipă înainte, şi locul acela era chiar lângă mine, lângă banii mei, în orice caz cu mult mai aproape de mine decât de Aferdov.

— Iată hoțul! Tot el i-a furat! Percheziționați-l! am exclamat eu, arătându-l pe Aferdov.

— Trebuia să ne aşteptăm la asta, răsună un glas puternic şi sentențios, care le acoperi pe celelalte, dacă oricine are acces aici! Aşa-i când nu se mai cere nici o recomandație! Cine-i dumnealui?! Cine l-a introdus?

— Un oarecare Dolgoruki.

— Prințul Dolgoruki?

— L-a introdus prințul Sokolski! strigă cineva.

— Ascultă, prințe, am urlat eu deodată, înnebunit, către prinț, care se afla de cealaltă parte a mesei, mai trec şi drept un hoț, după ce eu am fost furat aici, în clipa asta! Spune-le că mă cunoşti, spune-le ce fel de om sunt!

Atunci, s-a întâmplat un lucru îngrozitor, mai îngrozitor decât tot ceea ce pățisem în ziua aceea... ba chiar în toată viața mea: prințul s-a lepădat de mine. L-am văzut ridicând din umeri şi, drept răspuns la toate întrebările nerăbdătoare din jur, l-am auzit rostind tăios şi răspicat:

— Eu nu răspund pentru nimeni. Vă rog să mă lăsați în pace.

Între timp, Aferdov stătea nemişcat în învălmăşeală şi cerea în gura mare să fie percheziționat, începu chiar să-şi întoarcă buzunarele pe dos. Dar nimeni nu luă în serios cererea lui; toți cei de față îi strigau: "N-are nici un rost, ştim doar cine-i hoțul!" Doi lachei chemați în grabă m-au înşfăcat de mâini pe la spate.

— Nu admit să fiu percheziționat, nu îngădui! am strigat eu, smucindu-mă.

Totuşi m-au tras într-o cameră alăturată şi acolo, în văzul tuturor, m-au percheziționat cu de-amănuntul; degeaba am strigat şi m-am zbătut.

— Se vede că a aruncat banii, trebuie să-i căutăm pe jos, susținu cineva.

— Acum nu mai are nici un rost să-i cauți!

— Pesemne că a apucat să-i zvârle sub masă!

— De atunci le-o fi pierit şi urma!

M-au scos afară, dar în prag am izbutit să mă opresc şi să le strig tuturor în față, cu o furie nestăpânită:

— Jocul de ruletă e interzis de poliție. Chiar azi am să vă denunț pe toți!

Apoi m-au târât pe scară în jos, mi-au pus paltonul pe umeri, mi-au deschis uşa şi... m-am trezit în stradă.

CAPITOLUL AL NOUĂLEA

Ziua se încheiase printr-o catastrofă, dar nici noaptea care a urmat n-a fost mai puțin zbuciumată. Iată tot ce-mi amintesc din noaptea aceea: Cred că abia trecuse de miezul nopții, când m-am pomenit pe stradă. Era o noapte senină, liniştită şi geroasă. Am pornit aproape în fugă, ca şi cum m-aş fi grăbit să ajung undeva, nici eu nu ştiam unde. Oriunde, numai acasă nu! "Ce să caut acasă? Ce nevoie mai am de casă? O casă îi trebuie omului ca să trăiască; dacă mă întorc acasă, când mă voi trezi mâine dimineață va trebui să trăiesc, dar îmi mai este oare cu putință să trăiesc de acum înainte? Viața mea s-a sfârşit. Nu-mi mai este îngăduit să trăiesc." Şi am rătăcit aşa pe străzi, neştiind încotro să mă duc, şi apoi nici nu ştiu dacă voiam să mă duc undeva. Mi-era foarte cald şi-mi descheiam mereu paltonul greu, căptuşit cu blană de urs. În anumite momente mi se părea că "orice aş întreprinde de acum înainte nu mai are nici un rost". Aveam o senzație ciudată: parcă în jurul meu totul, chiar şi aerul pe care-l respiram, era de pe altă planetă, parcă m-aş fi trezit deodată în lună. Totul, oraşul, trecătorii, trotuarul pe care alergam — totul îmi devenise străin. "Iată, asta-i Piața Palatului şi asta e catedrala Isaakievski, îmi trecea prin minte, dar ce legătură mai am eu cu ele?" Mă înstrăinasem de toate, dintr-o dată, nimic nu mai era *al meu.* "O am pe mama, pe Liza; ei, şi, ce mai am eu comun cu ele? Totul s-a sfârşit brusc, totul în afară de un singur lucru: faptul că voi fi socotit veşnic un hoț."

"Cum să dovedesc că nu sunt un hoț? Şi apoi, se mai poate oare? Să plec în America? Bine, dar ce-aş dovedi cu

asta? Versilov va fi primul care va crede că am furat! Ideea mea? Ce idee?! Ce rost mai are? Şi peste cincizeci de ani, şi peste o sută de ani, când voi trece pe stradă, se va găsi un om care va spune, arătându-mă cu degetul: «Ăsta-i un hoț! A început să-şi aplice ideea, furând bani de la ruletă...»"

Eram oare furios? Nu ştiu, poate că da. Oricât ar părea de ciudat, am avut întotdeauna, aş zice chiar din fragedă copilărie, o trăsătură: de câte ori mi se făcea un rău ireparabil, sau eram jignit peste măsură, se isca în sufletul meu dorința irezistibilă de a mă împăca cu situația şi chiar de a o agrava, de a anticipa intenția celui ce mă jignise, spunându-le celor care mă nedreptățeau: "Iată, m-ați umilit, dar eu mă voi umili şi mai tare, priviți-mă şi admirați-mă!" Touchard mă bătea uneori ca să arate că sunt o slugă şi nu fiu de senator, şi tocmai de aceea am şi primit atât de uşor să joc rolul de slugă. Nu numai că îl ajutam să se îmbrace, dar mai luam şi peria şi începeam să-l perii până când nu mai rămânea nici un fir de praf; fără să mă roage sau să-mi poruncească, alergam uneori după el cu peria în mână, mai zelos ca un valet, ca să-i iau şi ultima scamă de pe frac, aşa încât mă oprea el însuşi: "Ajunge, Arkadi, destul!" Câteodată, când se întorcea acasă şi-şi scotea haina, eu i-o curățam, o împătuream cu grijă şi-o acopeream cu un şal de mătase cadrilat. Ştiu că colegii îşi băteau joc de mine şi mă dispreţuiau, dar tocmai asta îmi şi plăcea: "Dacă ați vrut să faceți din mine o slugă, iată că am şi ajuns o slugă, dacă m-ați socotit un bădăran, mă şi port ca un bădăran". Eram în stare să păstrez cu anii în suflet o asemenea ură pasivă şi o astfel de furie mocnită. Atunci cum de mi-am ieşit din fire la Zerşcikov şi am strigat înnebunit, cât m-a ținut gura: "Am să vă denunț pe toți! Ruleta e interzisă de poliție!" Şi totuşi, jur că şi de astă dată fusese o reacție de aceeaşi natură: mă înjosiseră, mă percheziționaseră, mă trataseră ca pe un hoț în văzul tuturor, mă nenorociseră — atunci am sărit peste cal: "Ei bine, aflați cu toții că ați nimerit-o, nu sunt numai un hoț, dar şi un denunțător!" Asta-i concluzia la care ajung astăzi când îmi aduc aminte de cele întâmplate, dar trebuie să adaug că atunci nu-mi ardea câtusi de puțin să mă analizez. Strigătul meu de atunci n-a fost premeditat, nici măcar cu o clipă înainte nu ştiam că am să reacționez astfel; strigătul a țâşnit de la sine, fiindcă aceasta era reacția *firească* a sufletului meu.

Fără îndoială că pe când alergam năuc pe străzi

începusem să aiurez, totuşi îmi aduc foarte bine aminte că eram conştient de faptele mele. Mai mult, îmi dădeam seama că în momentul acela nu sunt în stare să mă ridic până la anumite idei şi să trag anumite concluzii; chiar în acele clipe îmi spuneam în sinea mea că "unele gânduri îmi pot trece prin cap, iar altele îmi sunt acum inaccesibile". Acelaşi lucru trebuie să spun şi despre judecata mea; în starea de atunci unele hotărâri pe care le luam puteau fi cu totul lipsite de logică, în ciuda limpezimii gândurilor. Mai mult: îmi aduc foarte bine aminte că în unele clipe eram pe deplin conştient de absurditatea unei hotărâri, şi totuşi, treceam numaidecât la îndeplinirea ei. Da, în noaptea aceea eram aproape de crimă şi numai din întâmplare n-am săvârşit-o.

Deodată, mi-au trecut prin minte cuvintele Tatianei Pavlovna cu privire la Versilov: "N-avea decât să-şi pună capul pe şine şi ar fi scăpat de el". Acest gând a pus pentru o clipă stăpânire pe mine, dar l-am alungat numaidecât cu amărăciune: "Dacă mi-aş pune capul pe şine şi aş muri, mâine s-ar spune: «A făcut-o fiindcă a furat, de ruşine!» — nu, asta nu, cu nici un preț!" Şi tocmai în această clipă mi-aduc aminte că m-a cuprins brusc o furie îngrozitoare. "Ei, bine, m-a străfulgerat un gând, dacă nu-i chip să mă dezvinovățesc, dacă nici să încep o viață nouă nu-i cu putință, atunci nu-mi rămâne decât să mă resemnez, să devin un lacheu, un câine, un vierme, un denunțător, de astă dată un adevărat denunțător, iar în timpul acesta să mă pregătesc în taină, şi într-o bună zi, cand s-or aştepta mai puțin, să arunc totul în aer, să-i nimicesc pe toți, şi pe cei vinovați, şi pe cei nevinovați, dar aşa ca toată lumea să afle că eu am făcut-o, eu, acela pe care l-au socotit un hoț... şi abia după aceea să mă omor."

Nu-mi aduc aminte cum am ajuns pe o străduță din apropierea parcului Konnogvardeiski. De ambele părți ale străduței, pe o distanță de vreo sută de paşi, se întindeau ziduri înalte de piatră, care împrejmuiau curțile de din dos ale unor case. În spatele unui zid din stânga am văzut o stivă uriaşă de lemne care depăşea zidul cu vreun stânjen de parcă ar fi fost acolo un depozit de lemne. M-am oprit în dreptul ei şi am căzut pe gânduri. Aveam în buzunar o mică chibritelniță de argint cu chibrituri de ceară. Repet că şi atunci îmi dădeam limpede seama la ce mă gândesc şi ce vreau să fac — îmi aduc atât de bine aminte de parcă totul s-ar petrece acum — dar de ce voiam s-o fac, asta nu ştiu,

habar n-am de ce. Ştiu doar atât că deodată m-a cuprins o dorință irezistibilă. "Nu-i mare lucru să mă urc pe gard" chibzuiam eu; unde mai pui că la doi paşi am descoperit şi o poartă în zid, pe care probabil n-o deschide nimeni cu lunile. "Dacă mă urc pe pragul de jos, îmi făceam eu socoteala, şi mă agăț de poartă, pot să mă cațăr pe zid fără să mă vadă cineva, căci nu-i nici țipenie de om pe aici, e pustiu! Iar după aceea încalec pe zid, de unde pot foarte bine să dau foc lemnelor, fără să sar măcar în curte, deoarece stiva e la un pas de zid. Pe un ger ca ăsta focul se întinde repede, trebuie doar să ajung cu chibritul până la un lemn de mesteacăn... la urma urmei, nici de atâta nu-i nevoie: chiar de pe zid pot să rup o bucată de coajă de pe un lemn, s-o aprind cu chibritul, iar după ce a luat foc, s-o vâr printre lemne, şi incendiul e gata. Apoi am să sar jos şi am să-mi văd de drum. N-am nevoie nici măcar să mă grăbesc, fiindcă are să treacă mult timp până o să observe cineva incendiul..." Aşa am judecat totul cu de-amănuntul şi în cele din urmă m-am hotărât. Am simțit deodată o mare plăcere, o nespusă satisfacție şi am început să mă cațăr. De altfel, eram foarte sprinten, la liceu nu mă întrecea nimeni la gimnastică, acum însă, cu galoşii în picioare, nu mi-a venit atât de uşor să mă cațăr. Totuşi am izbutit să mă agăț de o piatră a zidului ieşită în afară şi să mă salt, dar când să ridic mâna ca să mă prind de muchea de sus a zidului, am alunecat şi am căzut pe spate. Cred că m-am izbit atât de tare cu ceafa de pământ, încât am rămas un minut sau două leşinat. Când mi-am venit în fire, am strâns repede paltonul pe mine, fiindcă mă pătrunsese frigul, şi, încă buimac, m-am târât în neştire până în dreptul porții şi m-am ghemuit, zgribulit, în colțul dintre poartă şi zid. Gândurile au început să mi se încurce şi probabil că în scurt timp am ațipit. Îmi aduc aminte ca prin vis că deodată...mi-a răsunat în urechi un dangăt puternic şi grav de clopote pe care am început să-l ascult cu bucurie.

Clopotul bătea tare şi des, din două în două, sau din trei în trei secunde, totuşi nu dădea alarma, căci prea suna plăcut şi armonios; deodată, sunetul mi s-a părut cunoscut, aşa sunau clopotele la Sfântul Nikola, biserica aceea roşie, peste drum de Touchard, o biserică veche, moscovită, pe care o țin atât de bine minte, clădită încă pe vremea țarului Alexei Mihailovici, bogat împodobită, cu multe cupole şi coloane, şi deodată mi-a apărut în fața ochilor grădinița lui Touchard, îndată după Paşti, şi am auzit fremătând frunzulițele tinere

ale mestecenilor firavi, abia înverziți. Razele piezişe ale soarelui puternic de după-amiază luminează sala noastră de clasă, iar în cămăruța din stânga, unde Touchard m-a mutat cu un an înainte, ca să mă despartă de "copiii de conți şi senatori", şade o femeie care a venit să mă vadă. Da, şi la mine, copilul părăsit, a venit în sfârşit cineva, pentru prima oară de când mă aflu la Touchard. Am recunoscut-o pe loc, de cum a intrat, deşi n-o mai văzusem de mult, de când m-a dus la împărtăşanie, la biserica din sat, prin cupola căreia a trecut atunci în zbor un porumbel. Şedeam singuri, şi eu o priveam lung şi ciudat. Abia mai târziu, după mulți ani, am aflat că Versilov plecase pe neaşteptate în străinătate şi de aceea putuse să vină la Moscova cu puținii ei bani, de capul ei, ferindu-se de cei cărora le fusese lăsată în grijă, şi că înfruntase toate aceste greutăți numai ca să mă vadă. Mai ciudat e că nici ea, după ce a intrat şi a stat de vorbă cu Touchard, nu mi-a spus şi nici măcar nu mi-a dat a înțelege că e mama mea... Şedea, tăcută, lângă mine şi mi-aduc aminte că m-am şi mirat cât de puțin vorbea. Adusese şi o legăturică, iar când a desfăcut-o, au ieşit la iveală şase portocale, câteva bucățele de turtă dulce şi două franzeluțe cu lapte. M-am simțit jignit că-mi adusese două franzele obişnuite şi i-am spus cu un aer îmbufnat că "aici primim *hrană* foarte bună şi că în fiecare zi la ceai căpătăm câte o franzeluță."

— Cu atat mai bine, puiule. Eu, în prostia mea, mi-am zis: "Te pomeneşti că acolo, la şcoală, îl ține rău", aşa că n-ai de ce să te superi, dragă.

— Şi Antonina Vasilievna (soția lui Touchard) are să se supere. Şi colegii au să-şi bată joc de mine...

— Ce-ar fi să le primeşti, poate totuşi ai să le mănânci?

— Bine, lasă-le aici şi oi vedea...

Nici nu m-am atins măcar de bunătățile ei; am lăsat portocalele şi turta dulce pe masă, iar eu am stat tot timpul cu ochii în pământ, dar cât am putut mai demn. Cine ştie, poate că țineam să-i arăt şi că vizita ei nu-mi face nici o onoare în ochii colegilor; prin toată atitudinea mea voiam să-i dau a înțelege: "După ce mă faci de ruşine, nici nu-ți dai seama de asta". Încă de pe atunci alergam după Touchard cu peria în mână, străduindu-mă să nu las nici un fir de praf pe haina lui! Îmi închipuiam câtă batjocură va trebui să îndur din partea băieților de cum va pleca şi poate chiar din partea lui Touchard, aşa că în sufletul meu nu mai era loc pentru

vreun sentiment bun față de ea. Mă mulțumeam să privesc cu coada ochiului rochia ei închisă, ponosită, mâinile destul de bătătorite, de om obişnuit cu munca, pantofii cât se poate de ordinari şi fața foarte slăbită; deşi avea încă de pe atunci fruntea brăzdată de zbârcituri, Antonina Vasilievna mi-a spus seara, după plecarea ei: "Se vede că *maman* a dumitale a fost cândva frumoasă".

Pe când şedeam împreună, a intrat deodată Agafia cu o ceaşcă de cafea pe tavă. Era îndată după masă şi la ora aceea soții Touchard aveau obiceiul să-şi bea cafeaua în salon. Mama a mulțumit, dar nu s-a atins de cafea, căci, după cum am aflat mai târziu, pe vremea aceea cafeaua îi producea palpitații. Trebuie să spun că în sinea lor soții Touchard socoteau desigur că, primind-o pe mama şi îngăduindu-i să mă vadă, se dovediseră extrem de mărinimoşi, iar faptul că-i mai trimiseseră şi o ceaşcă de cafea reprezenta pentru ei un gest de supremă umanitate, care făcea mare cinste sentimentelor lor de oameni civilizați, cu mentalitate europeană. Şi, ca un făcut, mama refuzase cafeaua.

Touchard a trimis să mă cheme şi mi-a cerut să-i arăt mamei toate caietele şi cărțile mele: "Ca să vadă şi ea cât de mult ai câştigat de când eşti la mine". Profitând de acest prilej, Antonina Vasilievna, cu gura făcută pungă, mi-a spus printre dinți, cu un aer înțepat şi ironic:

— Mi se pare că *maman* a dumitale n-a găsit cafeaua noastră pe placul ei.

Mi-am luat caietele şi, trecând pe lângă "copiii de conți şi senatori", care se îmbulzeau în sala de clasă ca să ne urmărească, i le-am dus mamei. Mi-a făcut chiar plăcere să îndeplinesc porunca lui Touchard până în cele mai mici amănunte. Am început să-i arăt caietele foaie cu foaie, explicându-i: "Aici sunt exerciții de gramatică franceză, astea sunt dictări, aici e conjugarea verbelor auxiliare *avoir* şi *etre,* astea-s teme de geografie, descrierea principalelor oraşe din Europa, a tuturor continentelor şi aşa mai departe. O jumătate de ceas şi mai bine i-am tot explicat încet, cu un glas monoton, cu ochii plecați, ca un copil binecrescut. Ştiam că mama n-a învățat carte, că nici nu ştie să citească, şi tocmai de aceea îmi şi plăcea scena pe care o jucam. Totuşi n-am izbutit s-o plictisesc, m-a ascultat tot timpul fără să mă întrerupă, cu atenția încordată şi chiar cu admirație, aşa încât până la urmă, mi s-a urât mie şi m-am lăsat păgubaş. Altfel, avea o privire tristă şi o expresie destul de abătută.

Când s-a ridicat, în sfârşit, să plece, a intrat deodată Touchard şi a întrebat-o cu o gravitate ostentativă, cu totul deplasată: "Sunteți mulțumită de succesele fiului dumneavoastră?" Mama a început să îngăime cuvinte fără şir şi nu mai contenea cu mulțumirile. La urmă, când a venit şi Antonina Vasilievna, mama i-a rugat pe amândoi "să ocrotească un biet orfan, căci nu i se poate spune altfel acum, să-şi facă pomană cu el"... Şi, cu lacrimi în ochi, se ploconi adânc până la pământ, în fața fiecăruia dintre ei, aşa cum se ploconesc "oamenii de rând" când vin cu o rugăminte la nişte boieri de seamă. Atâta umilință i-a mirat până şi pe soții Touchard, chiar şi pe Antonina Vasilievna a înduioşat-o, fiindcă era vădit că n-o mai judeca atât de aspru ca atunci când refuzase ceaşca de cafea. Touchard, luându-şi un aer şi mai important, îi răspunse mărinimos "că el nu face deosebire între copii, că aici toți sunt copiii lui, că se socoteşte părintele lor şi că se poartă cu mine aproape la fel ca şi cu ceilalți copii de senatori şi conți, că ține să i se recunoască acest merit", şi aşa mai departe. Mama continua să se ploconească, din ce în ce mai stânjenită, şi, în cele din urmă s-a întors spre mine cu ochii plini de lacrimi şi mi-a spus: "Rămâi cu bine puiule".

Apoi m-a sărutat, mai bine zis i-am îngăduit să mă sărute o dată. Se vedea că ar fi vrut să mă sărute încă şi încă, să mă ia în brațe şi să mă strângă la pieptul ei, dar, fie că ea însăşi s-a ruşinat s-o facă față de oameni străini, fie că a copleşit-o amărăciunea, fie că şi-a dat seama că eu mor de ruşine din pricina ei, fapt e că s-a întors în grabă şi, după ce a mai făcut o plecăciune soților Touchard, a pornit spre uşă. Eu am rămas nemişcat.

— *Mais suivez donc votre mère*{46}, mă îndemnă Antonina Vasilievna. *Il n'a pas de coeur, cet enfant*{47}*!*.

Touchard se mulțumi să ridice din umeri, ca şi cum ar fi vrut să-i răspundă: "Va să zică, am dreptate că-l tratez ca pe o slugă".

M-am supus şi am coborât scara împreună cu mama şi am ieşit cu ea în curte. Ştiam că toată lumea ne priveşte pe fereastră. Mama s-a întors spre biserică şi, cuvioasă, şi-a făcut de trei ori cruce; țin minte că buzele îi tremurau şi din clopotniță răsuna dangătul sonor şi ritmic al clopotului. Apoi s-a apropiat de mine şi nu s-a putut reține să nu-mi pună, plângând, amândouă mâinile pe cap.

— Lasă, mămico, ajunge.... e ruşine... ne vede toată lumea pe fereastră...

Ea tresări şi mă blagoslovi în grabă:

— Of, Doamne... Dumnezeu să te aibă în paza lui... Să te ocrotească îngerii din ceruri, Maica Precista, sfântul Nicolae... Doamne, Dumnezeule! îngăimă ea pe nerăsuflate, tot făcând cruci pe capul meu, din ce în ce mai repede, ca şi cum s-ar fi temut că tot nu-s destule. Puiul meu, dragul meu! Dar, stai puţin, puiule...

Îşi vârî repede mâna în buzunar şi scoase o batistă albastră cadrilată, cu un nod strâns la un colţ, pe care dădu să-l desfacă, dar nu izbuti.

— Lasă, nu-i nimic, păstrează şi batista, e curată şi poate o să-ţi prindă bine, sunt aici patru bănuţi de câte douăzeci copeici, s-ar putea să ai nevoie de ei, iartă-mă, puiule, mai mult n-am nici eu... iartă-mă, puiule...

Am primit batista şi era cât pe-aci să-i spun că "domnul Touchard şi Antonina Vasilievna ne asigură o întreţinere foarte bună şi că nu ducem lipsă de nimic", totuşi m-am stăpânit şi am băgat batista în buzunar.

A mai făcut o dată semnul crucii asupra mea, a mai rostit o rugăciune, apoi, deodată, mi-a făcut şi mie o plecăciune ca mai înainte soţilor Touchard — o plecăciune adâncă, gravă, prelungită, pe care n-am s-o uit niciodată! Văzând-o, am tresărit, fără să ştiu nici eu de ce. Ce-o fi vrut să-mi spună prin plecăciunea aceea? Poate că a vrut să mărturisească astfel că "se simte vinovată faţă de mine"? Aşa mi-am explicat gestul ei după multă vreme. Atunci însă, m-am ruşinat şi mai tare la gândul că "de sus se uită cu toţii la noi", iar Lambert "poate că o să mă şi bată".

În sfârşit, plecă. Până să mă întorc eu, copiii de senatori şi de conţi mâncaseră portocalele şi turta dulce, iar Lambert mi-a luat numaidecât cele optzeci de copeici şi s-a grăbit să cumpere cu ele de la cofetărie prăjituri şi ciocolată, din care nu mi-a dat nici măcar să gust.

Trecuse o jumătate de an de la vizita mamei şi venise luna octombrie, aducând cu ea frig, ploi şi vânt. Pe mama o uitasem de tot. Da, încă de pe atunei mi se cuibărise ura în inimă, o ură surdă faţă de toţi şi de toate, care izgonise treptat orice alt sentiment. Deşi continuam să-l perii pe Touchard ca mai înainte, ajunsesem să-l urăsc cumplit, din ce în ce mai mult. Într-o zi tristă de toamnă, pe înserate, scotocind prin sertarul meu, am dat peste batista ei albastră de batist, care zăcea acolo uitată de când mi-o dăduse. Am scos-o şi m-am uitat la ea cu oarecare curiozitate; într-un colţ

se mai vedeau încă urmele nodului şi chiar conturul bănuţilor; după aceea am pus batista la loc şi am închis sertarul. Era în ajun de sărbătoare şi deodată am auzit clopotul bătând de vecernie. Elevii plecaseră îndată după masă pe la casele lor, numai Lambert rămăsese să-şi petreacă duminica la şcoală fiindcă, din cine ştie ce motiv, ai lui nu trimiseseră pe nimeni să-l ia. Deşi continua să mă bată, începuse să-mi încredinţeze foarte multe şi acum avea nevoie de mine. Am stat de vorbă toată seara despre pistoalele *Le page* pe care nici unul dintre noi nu le văzuse vreodată, despre săbiile cercheze şi despre mânuirea lor, despre dorinţa noastră de a alcătui o ceată de tâlhari şi, până la urmă, Lambert a ajuns la poveştile lui preferate, având toate acelaşi subiect scabros, şi deşi în sinea mea mă miram de atâta îndrăzneală, îl ascultam cu multă plăcere în seara aceea însă, mi s-a făcut silă şi i-am spus că mă doare capul. Era ora zece, ne-am dus la culcare. Mi-am tras plapuma peste cap şi am scos de sub pernă batista albastră: cu vreo oră înainte mi se năzărise s-o iau din sertar şi, cum ni se şi făcuseră paturile, am vârât-o sub pernă. Mi-am lipit numaidecât faţa de ea şi deodată am început s-o sărut: "Mamă, mamă" am şoptit eu, amintindu-mi de ea şi simţeam cum mi se strânge inima ca într-un cleşte. Am închis ochii şi i-am văzut chipul, buzele tremurânde, în clipa când îşi făcea cruce în faţa bisericii, şi apoi când m-a binecuvântat şi eu n-am găsit altceva să-i spun decât: "E ruşine, ne vede lumea". "Mamă, mămica mea, o singură dată ai venit şi tu la mine... Mămico, unde eşti tu acum, la ce depărtări? Îţi aminteşti şi tu acum de bietul tău băieţaş pe care ai venit să-l vezi cândva?... De te-aş mai vedea măcar o dată, de mi te-ai arăta măcar în vis, ca să-ţi pot spune cât te iubesc, ca să te pot îmbrăţaşa şi să-ţi sărut ochii tăi albaştri, ca să-ţi spun că nu-mi mai e de fel ruşine cu tine, că şi atunci te iubeam, că mi se rupea inima deşi m-am purtat ca un nesimţit, ca un lacheu. N-ai să afli niciodată mamă, cât de mult te iubeam atunci. Unde eşti acum mămico, mă auzi oare? Mamă, mamă, mai ţii minte porumbelul de la biserica din sat?"...

— Ei drăcie... ce te-a apucat? bodogăni Lambert din patul lui. Las' că ţi-arăt eu ţie! Nici să dorm nu mă laşi... Sări deodată din pat, se repezi la mine şi apucă de plapumă, dar eu mi-o trăsesem peste cap şi o ţineam cu toată puterea.

— Mai şi bâzâi, dobitocule, ce te-ai găsit să te smiorcăi, boule! Las' că te învăţ eu, na! Na! şi începu să mă bată,

izbindu-mă din ce în ce mai tare cu pumnii în spate, în coaste; am dat să strig de durere şi... deodată am deschis ochii...

Se luminase de-a binelea şi totul sclipea; zăpada, zidul acoperit de promoroacă.

Şedeam ghemuit, zgribulit în palton, şi abia îmi mai trăgeam sufletul de îngheţat ce eram, iar cineva care se oprise în faţa mea căuta să mă trezească, ocărându-mă în gura mare şi izbindu-mă cât putea de tare cu piciorul drept în coaste. Am ridicat capul şi am văzut un bărbat într-un palton scump, căptuşit cu blană de urs şi cu o căciulă de samur; avea ochii negri, favoriţi îngrijiţi, negri ca smoala, nasul coroiat, faţa rumenă şi albă ca o mască şi, cum rânjea, i se zăreau dinţii strălucitor de albi... S-a aplecat atât de tare peste mine, încât am văzut cum îngheţa aburul care-i ieşea din gură la fiecare răsuflare.

— Ai îngheţat, beţivanule, dobitocule! Ai să mori ca un câine! Hai, scoală-te! Mişcă-te.

— Lambert! am strigat eu.

— Da tu cine dracu mai eşti?

— Dolgoruki!

— Ei drăcie, care Dolgoruki?

— Pur şi simplu Dolgoruki!... De la Touchard... Acela căruia i-ai înfipt o furculiţă între coaste la cârciumă!...

— Aha-a-a! exclamă el, zâmbind vag, ca un om care caută să-şi amintească ceva. (Oare e cu putinţă să mă fi uitat?!) Aha! Va să zică tu erai!

M-a apucat de subsuori şi m-a ridicat în picioare; cum mă clătinam şi abia mă mai puteam mişca, m-a luat de braț şi, sprijinindu-mă, a pornit cu mine. Copleşit de gânduri şi amintiri, mă privea în ochi, ascultându-mă totodată cu înfrigurare, în timp ce eu bâiguiam cu tot atâta înfrigurare, în neştire, fără întrerupere şi mă simțeam fericit, nespus de fericit că pot vorbi cu cineva, şi încă cu Lambert! Nu ştiu dacă m-am bucurat atât de mult fiindcă am văzut în el un "salvator", sau fiindcă îl socoteam un om din cu totul altă lume — atunci nici nu mi-am pus această întrebare, fapt e că m-am agățat de el. Nici nu-mi amintesc ce i-am spus atunci, cred mai degrabă că îngăimam cuvinte fără şir şi fără noimă; totuşi, el mă asculta cu toată atenția. A oprit prima birjă care a trecut pe lângă noi şi peste câteva minute m-am pomenit la căldură, în camera lui.

Toți oamenii, fără excepție, păstrează desigur amintirea unui lucru care li s-a întâmplat şi care are pentru ei, sau căruia vor să-i atribuie, un aspect fantastic, neobişnuit, nemaipomenit, aproape miraculos — fie că este vorba de un vis, de o întâlnire, de o prezicere, de o presimțire, sau de altceva de aceeaşi natură. Până în ziua de azi sunt înclinat să văd în acea întâlnire a mea cu Lambert un semn al Providenței... cel puțin judecând după împrejurările în care s-a produs şi după urmările ei. La drept vorbind însă, totul s-a petrecut într-un mod cât se poate de firesc, măcar în ceea ce-l priveşte pe el: întorcându-se ca de obicei de la una din ocupațiile sale nocturne (se va vedea mai departe în ce consta această ocupație), cam amețit de băutură, s-a oprit o clipă pe o stradă lăturalnică, lângă o poartă şi acolo a dat cu ochii de mine. De altfel, se afla la Petersburg abia de câteva zile. Încăperea în care m-am pomenit era destul de mică, foarte simplu mobilată — o cameră obişnuită dintr-o pensiune de mâna a doua din Petersburg. În schimb, Lambert era foarte bine îmbrăcat, chiar luxos. Pe jos zăceau două geamantane numai pe jumătate despachetate. Într-un colț al camerei, după un paravan, era patul.

— Alphonsine! strigă Lambert.

— *Présente!* îi răspunse de după paravan un glas răguşit de femeie cu accent parizian şi în câteva clipe țâşni de acolo *mademoiselle* Alphonsine, aşa cum se găsea în pat, doar cu un capot îmbrăcat în grabă: era o făptură ciudată, înaltă şi uscată ca o surcea, negricioasă, cu talia lungă, cu fața lungă, cu obrajii supți şi cu privirea rătăcită, pe scurt, o femeie

trecută, grozav de îmbătrânită!

— Hai mai repede! (Traduc, fiindcă vorbea franțuzește cu ea.) Probabil că au și pus samovarul. Adă mai repede apă fiartă, o sticlă de vin roșu, dar hai mai repede, vezi bine că e înghețat. E prietenul meu... și a dormit toată noaptea în zăpadă.

— *Malheureux!* strigă ea, împreunându-și palmele cu un gest teatral.

— Hai, șterge-o! se răsti Lambert la ea ca la un cățel, amenințând-o și cu degetul; ea renunță numaidecât la poza teatrală și alergă să-i îndeplinească ordinul.

Lambert mă privi cu atenție, mă pipăi, îmi luă pulsul, îmi puse mâna pe frunte, pe tâmple.

— Mă și mir, bombăni el, cum de n-ai înghețat... E drept că te ghemuiseși tot în blană, ca într-un bârlog...

Deodată, m-am trezit cu un pahar fierbinte în mână și după ce l-am sorbit cu sete, m-am și înviorat; am început iar să îndrug vrute și nevrute, tolănit pe un divan din colțul camerei, vorbeam fără încetare, pe nerăsuflate — dar ce și cum i-am povestit nu-mi prea amintesc, abia de-mi vine în minte câte un crâmpei. Repet că nu știu cât o fi înțeles din tot ceea ce i-am îndrugat; mai târziu, m-am dumerit însă că înțelesese destul ca să ajungă la concluzia că poate trage anumite foloase de pe urma întâlnirii cu mine. Voi explica ulterior, la locul potrivit, ce socoteli își făcea.

Nu numai că mă înviorasem, și încă peste măsură, dar în anumite momente, pe cât se pare, eram chiar vesel. Îmi aduc aminte cum soarele a năvălit deodată în cameră când s-au ridicat storurile, cum a început să trosnească focul în sobă, când l-a aprins cineva — dar cine și când nu-mi amintesc. Mi-a rămas însă în minte cățelușul micuț de tot și negru pe care-l ținea în brațe *mademoiselle* Alphonsine, strângându-l cu cochetărie la piept. Cățelușul ăsta mă amuza grozav, atât de mult, încât uneori mă făcea să-mi pierd șirul povestirii, ba chiar de vreo două ori am și întins mâna spre el, dar la un semn al lui Lambert, Alphonsine s-a făcut nevăzută după paravan împreună cu cățelul.

El, însă, ședea tăcut și nemișcat pe scaun, aplecat spre mine, și mă asculta cu o deosebită atenție, de parcă ar fi vrut să-mi soarbă fiecare cuvânt; câteodată, zâmbea îndelung, cu gura până la urechi, arătându-și dinții, cu ochii închiși pe jumătate, ca și cum s-ar fi străduit să dezlege o problemă. Un singur lucru mi-amintesc limpede, și anume că, pe când

povesteam despre "document", vorbeam cât se poate de confuz şi dezlânat şi atunci am citit pe fața lui că nu pricepe nimic, dar că ar dori foarte mult să priceapă, atât de mult, încât la un moment dat m-a şi întrerupt cu o întrebare, ceea ce era destul de riscat, deoarece cum mă întrerupea cineva, îmi pierdeam şirul, uitând cu desăvârşire despre ce vorbisem. Cât timp om fi stat aşa de vorbă, habar n-am, nu-mi pot da seama. Deodată, el s-a ridicat şi a strigat-o pe Alphonsine:

— Are nevoie de odihnă. Poate că va trebui să chemăm şi un doctor. Să-i îndeplineşti orice dorință, cu alte cuvinte... *vous comprenez, ma fille? Vous avez de l'argent*{48} ori ba? Poftim! Scoase o bancnotă de zece ruble şi i-o întinse, apoi schimbară câteva cuvinte în şoaptă. *Vous comprenez?! Vous comprenez?!* îi repetă el aspru, încruntându-se şi amenințând-o cu degetul. Am văzut că-i ştie grozav de frică.

— Mă întorc curând. Până atunci, ar fi bine să tragi un somn, îmi spuse el, zâmbind, şi-şi puse căciula pe cap.

— *Mais vous n'avez pas dormi du tout, Maurice*{49}*!* strigă Alphonsine pe un ton patetic.

— *Taisez-vous, je dormirai apres*{50}, i-o reteză el şi plecă.

— *Sauvée*{51}*!* şopti ea, arătând cu un gest teatral spre uşă. *Monsieur, monsieur!* începu ea numaidecât să declame, stând în mijlocul camerei, de parcă s-ar fi găsit pe scenă. *Jamais homme ne fut şi cruel, si Bismarck, que cet être, qui regarde une femme comme une saleté de hasard. Une femme, qu'est-ce que ça dans notre époque? "Tue-la!" Voilà le dernier mot de l'Académie française*{52}.

O priveam cu ochii holbați şi vedeam dublu, mi se părea că am de-a face cu două Alphonsine... Deodată, am băgat de seamă că plânge; am tresărit la gândul că îmi vorbea probabil de mult, aşadar, în tot acest răstimp ațipisem sau zăcusem în nesimțire.

"Hélas! De quoi m'aurait servi de le découvrir plutôt, strigă ea, *et n'aurais-je pas autant gagné à tenir ma honte cachée toute ma vie? Peut-être, n'est-il pas honnête à une demoiselle de s'expliquer si librement devant un monsieur, mais enfin je vous avoue que s'il m'était permis de vouloir quelque chose, oh, ce serait de lui plonger au coeur mon couteau, mais en détournant les yeux, de peur que son regard execrable ne fit trembler mon bras et ne glaçat mon courage . Il a assassiné ce pope russe, monsieur, il lui arracha sa barbe rousse pour la vendre à un artiste en cheveux au pont des Marechaux, totut près de la Maison de monsieur Andrieux — hautes nouveautés,*

articles de Paris, linge, chemises, vous savez, n'est-ce pas?... Oh, monsieur, quand l'amitié rassemble à table épouse, enfants, soeurs, amis, quand une vive allegresse enflamme mon coeur, je vous le demande, monsieur: est bonheur préférable à celui dont tout jouit? Mais il rit, monsieur, ce monstre execrable et inconcevable et si ce n'était pas pour Ventremise de monsieur Andrieux, jamais, oh, jamais je ne serais... Mais quoi, monsieur, qu'ave-vous, monsieur{53}*?*

A alergat spre mine. Se pare că aveam frisoane, poate chiar leşinasem. Nu pot spune ce impresie apăsătoare, jalnică îmi făcea această făptură la un pas de nebunie. Ea îşi închipuia poate că fusese însărcinată să-mi ţină de urât, se vede că de aceea nu mă părăsea nici o clipă. Pesemne că fusese cândva actriţă, vorbea pe un ton îngrozitor de declamator, se învârtea de colo până colo, nu-i tăcea gura o clipă, cu toate că eu amuţisem de mult. Tot ce am izbutit să pricep din trăncăneala ei era că avea legături strânse cu o oarecare *"Maison de monsieur Andrieux — hautes nouveautés, articles de Paris etc."* Poate că şi provenea de acolo, dar că fusese despărţită pe veci de *monsieur Andrieux par ce monstre furieux* et *inconcevable,* de unde şi tragedia ei... Plângea cu sughiţuri, totuşi mi se părea că juca teatru, că, de fapt, nici nu-i venea să plângă. Uneori, mi se năzărea că o să se desfacă brusc în bucăţi ca un schelet; rostea cuvintele cu un glas sugrumat şi tremurător; bunăoară cuvântul *préférable* îl pronunţa *préfé-a-ble*, repetându-l pe a de parcă ar fi behăit o oaie. La un moment dat, când mi-am revenit din leşin, am văzut-o făcând o piruetă în mijlocul camerei, nu că ar fi dansat, ci numai fiindcă avea obiceiul să mimeze tot ce povestea. Deodată, se repezi la pianul mic, vechi şi dezacordat care se găsea în cameră, îl deschise şi începu să zdrăngăne şi să cânte din gură. Pare-se că atunci m-a cuprins deodată un somn adânc ca un leşin care trebuie să fi ţinut cel puţin zece minute, dar căţelul a schelălăit şi m-am deşteptat: conştiinţa mi-a revenit într-o clipă şi, când mi-am dat seama unde mă găsesc, am sărit, îngrozit, în picioare.

"Lambert, mă găsesc la Lambert", mi-am zis eu, înşfăcându-mi căciula şi repezindu-mă să-mi iau paltonul.

— *Où allez-vous, monsieur*{54}? strigă Alphonsine, care nu mă slăbea din ochi.

— Vreau să plec, vreau să plec de aici! Dă-mi drumul, lasă-mă...

— *Oui, monsieur,* încuviinţă Alphonsine cu convingere şi

se grăbi să-mi deschidă ea însăşi uşa spre coridor. *Mais ce n'est pas loin, monsieur, ce n'est pas loin du tout, ca ne vaut pas la peine de mettre votre choubà, c'est ici pres, monsieur*{55}*!* strigă ea de răsună în tot coridorul.

Am fugit din odaie şi am luat-o la dreapta.

— *Par ici, monsieur, c'est par ici!* țipa ea cât o ținea gura agățându-se cu degetele ei lungi şi osoase de haina mea şi arătându-mi cu mâna cealaltă spre o uşă din stânga coridorului, unde nici n-aveam de gând să mă duc.

M-am smucit din mâinile ei şi am fugit spre uşa care dădea pe scară.

— *Il s'en va, il s'en va*{56}*!* strigă Alphonsine cu glasul ei spart, alergând după mine. *Mais il me tuera, monsieur, il me tuera*{57}*!*

Dar dintr-un salt am ajuns pe scară şi, cu toate că ea tot se mai ținea după mine, am coborât în fugă. Am izbutit să deschid uşa de la intrare, să mă reped în stradă şi să sar în prima birjă care trecu pe acolo. I-am dat birjarului adresa mamei...

Judecata care mi se luminase o clipă mi se întunecă însă din nou. Îmi aduc aminte ca prin vis cum am ajuns la mama, cum m-au dus în casă, unde mi-am pierdut îndată cunoştința pentru multă vreme. A doua zi, după cum mi s-a povestit mai târziu (ceea ce, de altfel, îmi aduc şi eu aminte), am avut din nou un moment de luciditate. Parcă mă văd culcat pe divan în camera lui Versilov, înconjurat de mama, de Liza, de Versilov, țin minte că acesta mi-a vorbit despre Zerşcikov, despre prinț, că mi-a arătat o scrisoare şi tot căuta să mă liniştească. Ei mi-au povestit mai târziu că întrebam mereu cu groază de un oarecare Lambert şi că mi se tot năzărea că aud un cățel lătrând. Dar şi această slabă lumină a conştiinței se stinse repede; spre seară, am căzut în delir. Aci trebuie să fac însă o digresiune şi să explic ceea ce se întâmplase între timp.

În seara aceea, după ce fugisem de la Zerşcikov şi după ce lumea se mai liniştise, pe neaşteptate, înainte de a reîncepe jocurile, Zerşcikov anunță în gura mare că se făcuse o greşeală regretabilă: cele patru sute de ruble dispărute se găsiseră într-un alt teanc de bani, şi că după ce se făcuseră socotelile se constatase că nu lipseşte nici un bun din bancă. Atunci prințul, care rămăsese în sală, se apropie de Zerşcikov şi-i ceru cu stăruință să declare în public că sunt nevinovat şi pe deasupra să-mi trimită o scrisoare de scuze. Zerşcikov

socoti cererea pe deplin întemeiată şi-şi dădu faţă de toată lumea cuvântul de onoare să-mi trimită chiar a doua zi o scrisoare prin care să-mi explice situaţia şi să-mi ceară scuze. Prinţul îi dăduse adresa lui Versilov şi, într-adevăr, acesta primi chiar a doua zi o scrisoare din partea lui Zerşcikov, adresată mie, şi o mie trei sute şi ceva de ruble care îmi aparţineau şi pe care le uitasem pe masa de ruletă. Aşadar, incidentul de la Zerşcikov fusese lămurit pe deplin; această veste îmbucurătoare a contribuit foarte mult la însănătoşirea mea, după ce m-am trezit din nesimţire.

După ce se întoarse de la ruletă, prinţul scrise chiar în aceeaşi noapte două scrisori. Una adresată mie, iar cealaltă regimentului din care făcuse parte şi unde se întâmplase istoria cu cornetul Stepanov. A doua zi dimineaţă, expedie amândouă scrisorile, apoi întocmi un raport către autorităţi şi se duse cu el dis-de-dimineaţă la comandantul regimentului său, căruia îi declară că este "un delincvent de drept comun, implicat în falsificarea acţiunilor X, că cere să fie predat organelor de justiţie şi judecat". Apoi îi înmână raportul, în care totul era expus pe larg. Drept urmare, fu arestat. Reproduc textual scrisoarea lui către mine, scrisă în aceeaşi noapte:

"Nepreţuitul meu Arkadi Makarovici,

Deoarece am recurs la o «soluţie» de lacheu, mi-am pierdut dreptul de a mă mângâia măcar cu gândul că în cele din urmă am avut şi eu curajul să mă hotărăsc la o faptă eroică în numele dreptăţii. Sunt vinovat faţă de patrie şi faţă de neamul meu, şi pentru asta eu, ultimul descendent al acestui neam, îmi iscălesc singur sentinţa de moarte. Nu înţeleg cum am putut să mă agăţ de instinctul josnic de autoconservare, care m-a făcut chiar să sper un timp că mă pot salva plătindu-le tăcerea cu bani! Chiar dacă aş fi izbutit, în faţa conştiinţei mele aş fi rămas veşnic un ticălos. Apoi şi indivizii aceia, chiar dacă mi-ar fi restituit scrisorile compromiţătoare, m-ar fi hărţuit toată viaţa! Aşadar, nu-mi rămânea decât să trăiesc în mijlocul lor, să rămân în cârdăşie cu ei toată viaţa — iată soarta care mă aştepta! N-am putut să mă împac cu ea şi, până la urmă, am găsit în mine destulă tărie — sau poate că era numai desperare — ca să mă hotărăsc la pasul pe care-l fac.

Am scris o scrisoare foştilor mei camarazi de la regiment în care am arătat nevinovăţia lui Stepanov. Gestul acesta nu este şi nici nu poate fi socotit drept un act eroic menit să-mi răscumpere vina: el nu este decât un capitol din testamentul

întocmit în ajunul morții de către un om care ştie că mâine va fi un cadavru. Aşa trebuie privit.

Iartă-mă că te-am renegat la tripou; am făcut-o fiindcă în momentul acela nu eram sigur de dumneata. Acum când mă socotesc un om mort, pot face chiar şi asemenea mărturisiri... de pe lumea cealaltă.

Biata Liza, ea n-a ştiut nimic despre hotărârea mea; să nu mă blesteme, să caute să mă înțeleagă. Eu nu mă pot dezvinovăți față de ea, nici măcar nu găsesc cuvinte să-i explic cât de cât ceea ce simt. Țin să mai afli, Arkadi Makarovici, că ieri dimineața, când Liza a venit pentru ultima oară la mine, i-am mărturisit c-o înşelasem, i-am destăinuit că m-am dus la Anna Andreevna cu intenția de a o cere în căsătorie. Înainte de a face ultimul pas la care mă şi hotărâsem în sinea mea, am vrut să-mi uşurez conştiința şi, văzând cât de mult mă iubeşte, i-am mărturisit. Ea m-a iertat, mi-a iertat totul, totuşi n-o pot crede; nu m-a iertat cu adevărat; în locul ei, eu n-aş fi putut să iert.

Să-ți aminteşti din când în când de prietenul dumitale nefericit,

Ultimul prinț Sokolski."

Am zăcut în neştire nouă zile încheiate.

PARTEA A TREIA

CAPITOLUL ÎNTÂI

Acum am să trec la cu totul altceva.

De fiecare dată făgăduiesc să vorbesc "despre altceva" şi când colo mă pomenesc povestind tot despre mine. Cu toate acestea, după cum am declarat de o mie de ori, n-am câtuşi de puțin intenția să mă descriu pe mine; de când mi-am început însemnările, eram ferm hotărât să mă feresc de lucrul acesta, deoarece înțeleg prea bine că persoana mea nu prezintă nici un interes pentru cititor. Intenția mea e să-i descriu pe alții, ceea ce şi încerc să fac, iar dacă mă întorc mereu la mine, e doar o greşeală regretabilă, pe care nu-i chip s-o evit, oricât m-aş strădui. Mai mult decât orice mă supără însă faptul că, povestindu-mi cu atâta pasiune propriile mele pățanii, dau temei să se creadă că aş fi şi acum la fel ca pe

atunci. Cititorul trebuie să-şi amintească, de altfel, că nu o dată am exclamat: "O, de-ar fi cu putinţă să schimb trecutul, de-aş putea lua totul de la început!" Această exclamaţie ar fi de neînţeles dacă între timp nu m-aş fi schimbat radical şi n-aş fi devenit cu totul alt om. Nimic mai evident; nici nu-şi poate cineva închipui cum mi s-a urât cu toate aceste scuze şi explicaţii pe care sunt silit să le introduc în miezul însemnărilor mele, poticnindu-mă la tot pasul! Să intru, în sfârşit, în subiect.

Când mi-am revenit în fire, după ce zăcusem nouă zile inconştient, am simţit că renăscusem, dar cu toate vechile mele cusururi; de altfel, în ceea ce mă priveşte, nici nu putea fi vorba atunci de o renaştere în adevăratul ei înţeles; dacă s-ar petrece astăzi, ar fi cu totul altceva. Singurul gând, mai bine zis singurul sentiment care pusese stăpânire pe mine era (ca de o mie de ori până atunci) să mă despart de ei, dar de astă dată definitiv, nu aşa cum făcusem înainte, când luasem de nenumărate ori această hotărâre, fără s-o duc însă niciodată la capăt. Nu voiam să mă răzbun pe nimeni — o declar pe cinstea mea — deşi fusesem nedreptăţit de toţi. Aveam de gând să plec fără ură, fără blesteme, voiam să dobândesc o forţă proprie, o forţă adevărată de astă dată, independentă de ei şi de oricine pe lume; şi când te gândeşti că era cât pe-aci să mă împac cu soarta mea! Ţin să precizez că dorinţa mea de atunci nu izvora dintr-un raţionament, ci dintr-o pornire irezistibilă. Dar atâta vreme cât nu părăsisem patul, nu voiam să-mi alcătuiesc un plan precis. Pe când zăceam bolnav şi vlăguit în camera lui Versilov, pe care el mi-o cedase, îmi dădeam seama cu durere cât de neputincios ajunsesem: în pat se zvârcolea un pai, nu un om, şi asta nu numai din pricina bolii — mă cuprindea o ciudă nemaipomenită la gândul acesta! Şi tocmai de aceea, din străfundurile sufletului meu, din toată făptura mea exasperată se ridica un protest din ce în ce mai puternic şi mă copleşea sentimentul exagerat din cale-afară al superiorităţii mele şi dorinţa de a sfida pe toată lumea. Nu-mi aduc aminte să fi fost vreodată în viaţa mea mai înfumurat şi mai arogant decât în acele zile când abia începeam să mă întremez, mai bine zis când mai zăceam încă în pat, neputincios ca un pai.

Dar pentru moment tăceam, şi nici măcar nu voiam să mă gândesc la situaţia mea! Îi priveam pe toţi cu atenţie, străduindu-mă să ghicesc după faţa lor ceea ce mă interesa.

Se vedea că nici ei nu vor să-mi pună întrebări; nu manifestau nici un fel de curiozitate şi vorbeau cu mine numai despre lucruri indiferente. Mie îmi plăcea atitudinea lor, dar în acelaşi timp mă şi necăjea; cred că n-are rost să explic această contradicție, fiindcă era normal să fie aşa. Pe Liza o vedeam mai puțin decât pe mama, deşi în fiecare zi venea pe la mine măcar o dată, dacă nu chiar de două ori.

După câteva crâmpeie din discuțiile lor şi după toată înfățişarea lor am dedus că Liza avea grozav de multe necazuri pe cap şi că pleca adesea de acasă după treburile ei; până şi gândul că cineva poate avea treburile lui mi se părea o jignire adusă mie; de altfel, toate acestea nu erau decât reacțiile aproape fiziologice ale unui bolnav, asupra cărora nici nu merită să stărui. Tatiana Pavlovna venea şi ea la mine aproape în fiecare zi şi, cu toate că nu se arăta câtuşi de puțin duioasă, cel puțin nu mă mai ocăra ca înainte, ceea ce mă scotea din sărite, aşa că într-o bună zi i-am spus pe şleau: "Află, Tatiana Pavlovna, că atunci când nu bruftuluieşti n-ai nici un haz". "Bine, atunci nici n-am să mai vin" mă repezi ea şi plecă. Eu însă, eram foarte încântat că măcar ea n-are să mă mai plictisească cu vizitele ei.

Cel mai mult o chinuiam pe mama, pe ea îmi vărsăm tot necazul. Aveam pe atunci o poftă de mâncare nemaipomenită şi bombăneam mereu că nu mi se dă la timp să mănânc (ceea ce, de fapt, nu se întâmpla niciodată). Mama nu mai ştia cum să-mi intre în voie. O dată mi-a adus supa şi, pe când mă hrănea ca de obicei cu lingura, am bodogănit fără încetare. La un moment dat m-am înfuriat pe mine: "Poate că în afară de ea nu mai iubesc pe nimeni şi tocmai pe ea o chinuiesc". Dar această constatare în loc să mă liniştească, m-a întărâtat şi mai tare şi am început să plâng de ciudă; ea sărmana, şi-a închipuit că plâng de duioşie, s-a aplecat spre mine şi a început să mă sărute. Mi-am călcat pe inimă şi am lăsat-o, deşi în clipa aceea am urât-o cu adevărat. Totuşi pe mama am iubit-o întotdeauna, chiar şi atunci, aşa că nici vorbă nu putea fi de ură, dar aşa se întâmplă întotdeauna: pe cine iubeşti mai mult, pe acela-l şi jigneşti mai tare.

De fapt în primele zile de convalescență nu l-am urât decât pe doctor. Era un tânăr plin de ifose, care vorbea aspru şi chiar mojic. Oamenii aceştia care au avut de-a face cu ştiința îşi dau întotdeauna nişte ifose, de parcă ar fi făcut peste noapte cine ştie ce descoperire senzațională, deşi peste noapte nu se întâmplase nimic deosebit; dar ce să-i faci, aşa-s

oamenii mediocri, vulgari. Multă vreme l-am suportat, dar la un moment dat mi-a sărit țandăra şi i-am declarat față de toți ai mei că degeaba mai bate drumul, fiindcă am să mă vindec şi fără el, că deşi îşi dă aere de om cu picioarele pe pământ e îmbâcsit de prejudecăți şi nu pricepe că medicina n-a vindecat niciodată pe nimeni; în sfârşit, i-am mai spus că e bădăran şi incult, "cum sunt în zilele de azi toți tehnicienii şi specialiştii de la noi, care în ultima vreme şi-au luat nasul la purtare". Doctorul s-a supărat grozav (întărind astfel spusele mele), totuşi a continuat să vină regulat, într-o bună zi, i-am declarat lui Versilov că dacă doctorul nu încetează cu vizitele sale, am să-i trântesc în față nişte adevăruri de zece ori mai neplăcute. Versilov s-a mulțumit să constate că nu-mi va fi cu putință să găsesc nici ceva de două ori mai supărător decât ceea ce-i spusesem, darămite de zece ori. Observația lui mi-a făcut plăcere.

Ciudat om, n-am ce zice! Mă refer la Versilov. El şi numai el era vinovat de toate — şi ce să vezi: singurul om care nu mă scotea din sărite era el. Mă cucerise nu numai prin felul lui de a se purta cu mine. Cred că pe atunci simțeam amândoi că fiecare îi e dator celuilalt prea multe explicații şi tocmai de aceea e mai bine să nici nu încercăm vreodată să ne lămurim. În astfel de împrejurări ale vieții este cât se poate de plăcut să ai de-a face cu un om inteligent! Am şi arătat în partea a doua a povestirii mele, anticipând evenimentele, că Versilov îmi vorbise pe scurt, dar limpede, despre scrisoarea trimisă de prinț înainte de arestarea sa, despre Zerşcikov, despre declarația lui în favoarea mea şi aşa mai departe. Cum eram hotărât să tac, i-am pus numai vreo două-trei întrebări scurte, pe un ton cât se poate de sec; el mi-a răspuns clar şi precis dar fără nici un cuvânt de prisos, şi ceea ce mi-a plăcut şi mai mult, fără sentimente de prisos. În momentul acela mă temeam mai cu seamă de patetismul inutil.

Deşi n-am pomenit nimic de Lambert, cititorul îşi închipuie desigur că mă gândeam foare mult la el, prea mult. Pe când aiuram, am vorbit de câteva ori despre Lambert, dar după ce mi-am revenit şi i-am observa mai atent pe ai mei, mi-am dat seama de îndată că întâmplarea cu Lambert rămăsese o taină, că nu ştiau nimic dspre ea, nici măcar Versilov. Faptul acesta mă bucură şi-mi spulberă neliniştea, totuşi, după cum am aflat mai târziu, spre uimirea mea bucuria îmi era neîntemeiată: Lambert mă căutase de câteva ori în timpul cât fusesem bolnav dar, cum Versilov îmi

tăinuse acest lucru, credeam că-mi pierduse urma pe veci. Cu toate acestea, mă gândeam adesea la el; mai mult, acum mă gândeam la el fără dezgust, cu mult interes, ba chiar cu simpatie, ca şi cum m-aş fi aşteptat de la el la ceva nou, la un sprijin pe măsura noilor sentimente şi planuri care se închegau în sufletul meu. Într-un cuvânt, îmi propuneam ca atunci când voi lua hotărârea de a începe să mă gândesc, să-l analizez în primul rând pe Lambert. Trebuie să menționez un amănunt ciudat: uitasem cu desăvârşire unde locuieşte şi pe ce stradă se petrecuse toată povestea. Mi se întipărise atât de bine în minte camera, Alphonsine, cățelul, coridorul, încât aş putea să le desenez şi azi din memorie, dar uitasem cu desăvârşire unde, mai precis pe ce stradă şi în ce casă le văzusem pe toate. Lucrul cel mai ciudat e că mi-am da seama de asta abia a treia, sau a patra zi după ce îmi venisem în fire, adică după ce Lambert începuse şi mai mult să mă preocupe.

Iată, aşadar, care au fost primele reacții după ce am revenit la viață. Nu le-am redat decât în parte, foarte superficial, şi tare îmi vine a crede că mi-a scăpat tocmai esențialul, într-adevăr, e foarte probabil că tot ce e esențial s-a conturat şi s-a precizat în inima mea tocmai în acea perioadă; doar n-oi fi fost tot timpul furios şi înciudat numai fiindcă nu mi se aducea la timp supa. O, îmi amintesc ce tristețe, ce melancolie mă cuprindea uneori, mai ales când rămâneam multă vreme singur. Şi ca un făcut, ai mei au înțeles repede că prezența lor mă stinghereşte, iar compătimirea lor mă irită şi de aceea, de la un timp, mă lăsau din ce în ce mai des singur, dovedind o perspicacitate şi o delicatețe într-adevăr excesive.

Într-a patra zi, după ce îmi recăpătasem cunoştința, pe la ora două, zăceam în pat, singur în cameră. Era o zi senină şi ştiam că după ora patru, când soarele va coborî spre asfințit, o rază roşie va pătrunde pieziş pe fereastră până în colțul de lângă mine, proiectând o pată puternică de lumină. Ştiam acest lucru din zilele precedente, după cum ştiam că se va întâmpla negreşit peste un ceas, şi tocmai această certitudine mă înfuria la culme. M-am răsucit brusc pe partea cealaltă şi deodată, în tăcerea adâncă ce domnea în casă am desluşit limpede cuvintele: "Doamne Isuse Hristoase, Dumnezeul nostru, miluieşte-ne pe noi!" Cuvintele fuseseră rostite aproape în şoaptă, după ele a urmat un oftat adânc, din fundul inimii, apoi s-a lăsat iarăşi o linişte desăvârşită. Am ridicat repede capul.

Încă din ajun, dacă nu chiar cu două zile în urmă, băgasem de seamă că în cele trei odăi ale noastre de jos se petrece ceva neobişnuit. În cămăruța de lângă salon, unde locuia mama cu Liza, părea să stea acum altcineva. Auzisem de câteva ori nişte sunete ciudate, atât ziua cât şi noaptea, dar nu durau decât o clipă, apoi, timp de câteva ceasuri doamnea o linişte deplină, aşa încât nu le-am prea luat în seamă. În ajun, îmi trecuse prin minte că acolo trebuie să se fi mutat Versilov, mai ales că, îndată după ce auzisem sunetele, Versilov intrase la mine; totuşi, ştiam precis din convorbirile lor că atâta timp cât voi fi bolnav, Versilov avea să locuiască în altă casă, rămânând acolo şi peste noapte. Mama şi Liza, după cum aflasem de mult, se mutaseră amândouă (ca să nu-mi tulbure liniştea, presupuneam eu) sus, în fostul meu "sicriu" şi chiar o dată m-am întrebat în sinea mea: "cum de încap amândouă acolo?" Acum însă, ieşea la iveală că în fosta lor cameră stătea altcineva, dar în nici un caz Versilov. Cu o uşurință la care nu m-aş fi aşteptat (deoarece până atunci mă socotisem sleit de puteri), am coborât din pat, mi-am vârât picioarele în papuci, mi-am pus pe umeri halatul cenuşiu căptuşit cu blană de miel, care se afla la îndemână (mi-l cedase Versilov), şi, trecând prin salon, m-am îndreptat spre fostul dormitor al mamei. Dar ceea ce am văzut acolo m-a buimăcit; era ceva atât de neaşteptat, încât am încremenit în prag. Am dat peste un moşneag cu părul alb de tot, cu o barbă mare, sclipitor de albă; era limpede ca şedea de mult acolo, însă nu pe pat, ci pe scăunelul mamei, rezemându-se doar cu spinarea de pat. De fapt, se ținea atât de drept, încât aveai impresia că nici n-avea nevoie să se rezeme, deşi nu încăpea îndoială că era bolnav. Peste cămaşă purta o scurtă îmblănită, avea pantofi în picioare, iar genunchii şi-i înfăşurase în pătura mamei. Se vedea că e înalt, spătos şi, în ciuda bolii, foarte vânjos, deşi destul de palid şi slab; avea fața prelungă, părul foarte des, dar nu prea lung; părea să fi trecut de şaptezeci de ani. Pe o măsuță de lângă el avea la îndemână trei-patru cărți şi nişte ochelari cu ramă de argint. Deşi nu mă aşteptam câtuşi de puțin la această întâlnire, am ghicit pe loc cine este, numai că nu înțelegeam cum putuse să stea atât de liniştit încât nici să nu-i bănuiesc prezența timp de câteva zile, cu toate că nu ne despărțea decât o singură încăpere.

Când dădu cu ochii de mine, nu făcu nici o mişcare, mă privi doar tăcut şi stăruitor, aşa cum îl priveam şi eu, cu

singura deosebire că în timp ce pe fața mea se citea o mirare nespusă, el nu părea câtuşi de puțin mirat. Dimpotrivă, după ce mă măsură în tăcere din cap până-n picioare, vreo cinci, zece secunde, îmi zâmbi deodată şi izbucni chiar într-un râs mut, care, deşi nu ținu mult, lăsă o dâră de lumină şi de veselie pe fața lui şi mai ales în ochii lui foarte albaştri, strălucitori şi mari, dar cu pleoapele căzute şi cam umflate, înconjurați de o rețea fină de zbârcituri. Râsul lui m-a impresionat mai mult decât orice.

După părerea mea, atunci când un om râde, de cele mai multe ori ți-e silă să te uiți la el. De cele mai multe ori râsul dă în vileag o anumită trivialitate, îl micşorează pe om, deşi cel care râde nu-şi dă aproape niciodată seama de impresia pe care o produce, după cum nimeni nu ştie cum arată când doarme. Unii păstrează şi în somn o expresie inteligentă, pe când alții, chiar inteligenți fiind, capătă o expresie foarte stupidă, deci caraghioasă. Nu ştiu care să fie cauza, vreau numai să spun că un om care râde, ca şi unul care doarme, de cele mai multe ori nu-şi dă seama cum arată. Majoritatea covârşitoare a oamenilor nici nu ştiu să râdă. De altfel, râsul nu se învață: e un dar înnăscut pe care nu-l dobândeşti. Tot ce poți face în această privință e să te reeduci, să-ți desăvârşeşti caracterul, să-ți învingi pornirile rele, numai astfel s-ar putea ca şi râsul tău să devină mai frumos. Unii oameni atunci când râd îşi dau toată arama pe față şi într-o clipă descoperi ce zace în sufletul lor. Chiar şi un râs foarte inteligent poate fi uneori respingător. Râsul presupune în primul rând sinceritate, dar câți oameni sunt sinceri? Râsul presupune întâi şi întâi bunătate, dar de cele mai multe ori oamenii râd cu răutate. Un râs sincer şi plin de bunătate înseamnă veselie, dar în veacul nostru unde mai găseşti veselie adevărată, câți oameni mai ştiu să fie cu adevărat veseli? (Observația despre veselia veacului nostru a făcut-o Versilov, iar mie mi s-a întipărit în minte.) Niciodată firea omului nu se dezvăluie mai deplin ca atunci când râde. Uneori, e foarte greu să dibuieşti caracterul câte unui om, dar e de ajuns să-l surprinzi o singură dată râzând sincer şi brusc şi atunci caracterul lui îți apare limpede ca lumina zilei. Numai un om foarte evoluat, care a ajuns la o mare armonie interioară, e în stare de o veselie contagioasă, mai bine zis senină şi totodată irezistibilă. Nu mă refer aici la gradul de evoluție intelectuală a omului, ci la treapta de desăvârşire a caracterului său, la întreaga lui personalitate. Aşadar, dacă

vrei să cunoşti un om şi să-i pătrunzi în suflet, n-are rost să-l observi când tace sau când vorbeşte, când plânge sau când se entuziasmează pentru cele mai nobile idei, cel mai bun lucru e să-l priveşti când râde. Dacă omul râde frumos înseamnă că are un suflet frumos. Dar trebuie să se țină seama de toate nuanțele: bunăoară, râsul unui om nu trebuie să ți se pară în nici un caz prostesc, oricât ar fi de vesel şi de spontan. Dacă râsul lui trădează cea mai mică urmă de prostie, înseamnă fără îndoială că omul acela e mărginit la minte, chiar dacă, în general, jonglează cu ideile. Iar dacă omul care râde ți se pare cât de cât caraghios, chiar dacă râsul lui nu-i stupid, să ştii că omul acela e lipsit de demnitate, dacă nu de tot, măcar în parte. În sfârşit, dacă râsul omului e comunicativ, dar ți se pare trivial, fără să-ți dai seama de ce, să ştii că adevărata fire a acestui om e şi ea trivială, iar toate trăsăturile nobile pe care le-ai observat la el mai înainte sunt fie o prefăcătorie conştientă, fie o simplă maimuțăreală inconştientă, iar pe viitor omul acela se va schimba negreşit în rău, îşi va găsi o ocupație mai "profitabilă" şi va renunța fără părere de rău la toate ideile sale nobile, socotindu-le doar nişte rătăciri ale tinereții, nişte elanuri trecătoare.

Dinadins am făcut această lungă digresiune despre râs, cu riscul de a fărâmița unitatea povestirii, fiindcă concluziile mele în privința aceasta fac parte dintre cele mai serioase învățăminte pe care le-am tras din experiența vieții. De ele ar trebui să țină seama mai ales fetele de măritat care se află în pragul căsătoriei cu alesul inimii lor şi totuşi mai stau pe gânduri fiindcă mai au oarecare rezerve față de el şi nu se pot hotărî definitiv. Să nu vi se pară ridicol că un biet adolescent care nu ştie nimic despre căsătorie se încumetă să dea sfaturi într-o chestiune atât de delicată. În orice caz, un lucru ştiu precis, şi anume că râsul e cel mai sigur examen al sufletului omenesc. Uitați-vă la copii: unii ştiu să râdă cum nu se poate mai frumos şi tocmai de aceea sunt atât de fermecători. Un copil care plânge mi se pare respingător, în schimb unul care râde plin de voioşie este o rază de lumină din rai, o viziune a viitorului, când omul va deveni, în sfârşit, la fel de pur şi de spontan ca un copil. Iar râsul care a luminat o clipă fața bătrânului avea ceva copilăresc, neînchipuit de atrăgător. M-am apropiat numaidecât de el.

— Iacă şezi aici, văd eu că nu prea te țin picioarele, mă pofti prietenos să mă aşez lângă el, continuând să mă privească drept în față cu ochii lui strălucitori.

M-am aşezat şi i-am spus:

— Te-am recunoscut numaidecât: eşti Makar Ivanovici.

— Aşa-i puiule. Mă bucur că te-ai ridicat din pat. Nici nu se cădea altfel, doar eşti tânăr. Bătrânii trag spre mormânt şi tinerii spre viață.

— Eşti bolnav?

— Da, dragă, sunt bolnav, mă lasă picioarele; m-au dus ele cu chiu, cu vai până în pragul casei voastre, dar cum am poposit aici mi s-au umflat ca nişte butuci. De joia trecută au început să mă doară, de când a dat gerul. Ştii, până acum le ungeam cu unsoarea asta; mi-a dat-o doctorul Lichten de la Moscova, Edmund Karlâci, şi-mi alina durerea, parcă mi-o lua cu mâna, dar de la o vreme uite că nu-mi mai ajută. Şi pe piept mă apasă ceva, de mă înăbuş, iar de ieri am un junghi în spate de parcă mă sfâşie câinii... Nu închid ochii cât e noaptea de lungă.

— Atunci, cum ai putut sta atât de liniştit, de nici nu te-am auzit până acum? l-am întrerupt eu.

M-a privit, dus pe gânduri:

— Vezi numai să n-o trezeşti pe maică-ta, urmă el ca şi cum atunci şi-ar fi amintit de ea. Toată noaptea s-a învârtit pe aici, dar umbla în vârful picioarelor şi nu făcea mai mult zgomot decât o muscă; ştiu că abia acum s-a dus să se odihnească puțin. Rău e s-ajungi un moşneag neputincios, oftă el, te miri de unde mai ia sufletul putere să se agațe de viață, dar uite că nu vrea să se dea bătut, se vede că i-o fi dragă viața; te pomeneşti că de i-ar fi dat să ia viața de la început, sufletul n-ar zice ba, atât e de nesățios; de, cine ştie, poate că e un păcat să vorbeşti aşa.

— De ce-ar fi un păcat?

— Iacă de ce: dacă te gândeşti la asta, înseamnă că aşa ai dori să fie, iar unui bătrân i se cade să aştepte moartea senin. Vezi tu, este un mare păcat să te răzvrăteşti, sau chiar să cârteşti împotriva morții. Dar de, când ai îndrăgit viața şi ştii să-i prețuieşti bucuriile, fiindcă sufletul ți-a rămas tânăr, cred că Dumnezeu îl iartă până şi pe un moşneag. Îi e greu omului să ştie când păcătuieşte, să-şi dea seama ce e păcat şi ce nu-i: asta e o taină pe care mintea omului nu poate s-o cuprindă. Un bătrân trebuie să fie întotdeauna cu sufletul împăcat, iară moartea trebuie s-o întâmpine cu înțelepciune, senin, ca pe o sărbătoare, mulțumit că i-a fost dat să trăiască şi atât, să-şi aştepte în pace sfârşitul şi să se îndrepte spre moarte ca un spic ce se alătură snopului, bucuros că se

săvârşeşte şi cu el marea taină.

— Vorbeşti tot mereu de o "taină"; ce înseamnă că "se săvârşeşte marea taină?," l-am întrebat eu aruncând o privire spre uşă. Eram mulțumit că suntem singuri şi că în jurul nostru domnea o tăcere desăvârşită. Pe fereastră pătrundea lumina puternică a soarelui care încă nu începuse să asfințească. Bătrânul vorbea cam bombastic şi destul de confuz, totuşi se vedea că e foarte sincer şi tare emoționat; părea să se bucure într-adevăr de venirea mea. Dar exaltarea lui se datora fără îndoială şi faptului că avea febră, şi încă mare. Şi eu eram bolnav, şi pe mine începuseră să mă scuture frigurile din clipa când intrasem la el.

— De taină mă întrebi? Apoi totul este o taină dragă, în toate cele se ascunde o taină dumnezeiască: în fiecare copac, în orice fir de iarbă. În cântecul unei păsărele cât de micuțe, în puzderia de stele ce strălucesc noaptea pe cer, în toate se ascunde aceeaşi taină. Dar cea mai mare dintre toate este ceea ce se întâmplă cu sufletul omului pe lumea cealaltă. S-o ştii de la mine, dragă!

— Nu înțeleg ce vrei să spui... Nu stărui ca să te întărât, fireşte, şi apoi, fii pe pace, şi eu cred în Dumnezeu; toate aceste taine au fost însă de mult dezlegate de mintea omului, iar cele care au rămas neînțelese vor fi cu siguranță dezlegate în viitor, poate chiar într-un viitor foarte apropiat. Botanica a lămurit pe deplin cum creşte un pom, iar un fiziolog şi anatomist ştiu până şi de ce cântă o pasăre, sau vor descoperi curând; cât despre stele, nu numai că se ştie câte sunt la număr, dar s-a şi calculat precis mişcarea fiecăreia dintre ele, până la secundă, aşa încât se poate prevedea cu o mie de ani înainte minutul şi secunda când va apărea o nouă cometă... iar în ziua de azi se cunoaşte până şi alcătuirea celor mai îndepărtate stele. Dacă iei, bunăoară, un microscop — ştii, o lentilă care măreşte de un milion de ori — şi priveşti prin el o picătură de apă, ai să descoperi o întreagă lume necunoscută în care trăiesc nenumărate ființe vii; şi asta a fost o taină până acum, dar iată că a fost dezlegată în cele din urmă.

—Am auzit de asta puiule, mi-au mai spus-o şi alții. Nimic de zis, e un lucru mare şi frumos; dar tot ce i se dezvăluie omului e din voia Domnului; nu degeaba a suflat Dumnezeu peste el şi i-a dat viață, spunându-i: "Trăieşte şi cunoaşte".

— Astea-s teorii învechite. Totuşi sper că nu eşti un duşman al ştiinței, un fanatic? Nu ştiu dacă mă înțelegi...

— Nu, puiule, eu din tinerețe am prețuit știința, cu toate că nu mă pricep la de-alde astea; dacă eu n-am avut parte de învățătură, măcar să aibă alții. Poate că e chiar mai bine așa: fiecare cu soarta lui. Că de, puiule, învățătura nu-i priește fiecăruia, oamenii nu-și cunosc lungul nasului, fiecare vrea să uimească lumea întreagă și poate că eu aș vrea mai abitir ca alții, dacă aș fi mai învățat. Dar așa nepriceput cum sunt, cum să-mi mai dau și ifose? Tu însă, tânăr și isteț cum te văd, trebuie să înveți, dacă așa ți-a fost hărăzit. Caută să știi cât mai multe, că atunci când te vei lovi de un necredincios, sau de vreo altă pramatie, să le închizi gura, ca nu cumva să-ți împuie ei capul cu vorbele lor nebunești și să-ți tulbure mintea necoaptă. Cât despre sticla aceea de care ai pomenit, am și văzut-o nu demult.

Se opri o clipă să-și tragă răsuflarea și oftă adânc. Era limpede că venirea mea îi făcea o deosebită plăcere. Simțea fără îndoială o nevoie aproape bolnăvicioasă de a avea mereu pe cineva în preajma lui și de a-și împărtăși gândurile. Și apoi, sunt convins că nu greșesc când afirm că mă privea uneori cu o dragoste cu totul neobișnuită: ba își punea cu duioșie mâna pe a mea, ba mă mângâia pe umăr... alteori, însă, ce-i drept, parcă uita cu desăvârșire de mine; deși se exprima cu aceeași însuflețire ca până atunci, rămânea cu ochii pierduți în gol și vorbea ca pentru sine.

— Știi, dragă, urmă el, la schitul sfântului Ghenadie trăiește un om foarte înțelept. E de neam mare, are grad de locotenent-colonel în armată și e putred de bogat. Când trăia printre oameni n-a vrut să se lege prin taina căsătoriei; de zece ani trăiește în sihăstrie, căci tare a îndrăgit locurile acelea liniștite și singuratice, iar de când s-a lepădat de deșertăciunile lumii, sălășluiește pacea și în inima lui. Deși păzește toate canoanele mănăstirii, nu vrea să se călugărească. Și are la cărți, dragă, cum n-am văzut încă la nimeni. Mi-a spus chiar el că fac vreo opt mii de ruble. Piotr Valerianovici îl cheamă. De câte ori am fost pe la el, m-a învățat multe, și tare-mi mai plăcea să-l ascult! O dată l-am întrebat: "Cum se face, boierule, că dumneata, om cu mintea luminată, care ai trăit zece ani la mănăstire după toate canoanele, smerit, lepădându-te de bunăvoie de toate cele lumești — cum se face că nu vrei să te călugărești, ca să te dovedești cu adevărat cuvios?"... Și să vezi ce mi-a răspuns: "Ce tot vorbești de mintea mea, moșule: de unde știi că nu m-a înrobit ea pe mine, în loc s-o stăpânesc eu pe ea? Și ce te

face să crezi că sunt smerit? Poate că, dimpotrivă, sunt un răzvrătit. Şi-apoi, de unde ai scos că m-am lepădat de toate deşertăciunile lumeşti? La avere, la rang, la gradul meu de colonel sunt gata să renunţ oricând, dar uite că de zece ani mă tot căznesc să mă las de tutun şi încă n-am izbutit. Atunci ce fel de călugăr aş putea să mai fiu? Vezi, aşadar, că n-ai de ce să mă lauzi." Tare m-a mirat umilinţa lui. Dar iată că vara trecută de Sânpetru, m-am dus iar la schitul acela — Domnul mi-a îndrumat paşii — şi în chilia lui, ce să vezi, un microscop adus din străinătate pe bani grei. "Stai puţin, zice, moşule, să-ţi arăt o minunăţie, cum n-ai mai pomenit de când eşti. Uită-te la picătura asta de apă curată ca lacrima şi acum priveşte câte mai mişună în ea. Să vezi că învăţaţii ăştia or să dezvăluie în curând toate tainele Domnului şi nouă, mie şi ţie, n-or să ne mai lase nici una de dezlegat", chiar aşa mi-a zis, mi-aduc bine aminte. Dar eu mai văzusem microscop cu vreo treizeci şi cinci de ani înainte, la Alexandr Vladimirovici Malgasov, stăpânul meu şi unchiul după mamă al lui Andrei Petrovici, de la care a şi moştenit moşia. Era boier mare, avea rang de general, pe moşia lui se făceau multe vânători, de aceea şi ţinea o grămadă de câini, iar mie îmi dăduse în grijă şoimii, şi mulţi ani am făcut treaba asta. Pe atunci şi-a adus şi el un microscop din străinătate, a adunat toate slugile de la curte, bărbaţi şi femei, şi le-a poruncit să se uite pe rând prin microscop şi ne-a arătat un purice, un păduche, un vârf de ac, un fir de păr şi o picătură de apă. Atunci să fi văzut comedie: oamenii se temeau de microscop, dar şi boierului îi ştiau de frică, de, era tare iute la mânie. Unii nici nu ştiau cum să se uite, aşa de tare strângeau din ochi, că nu mai vedeau nimic, alţii zbierau de spaimă, iar starostele, Savin Makarov, şi-a acoperit ochii cu palmele şi tot striga: "Fă ce vrei cu mine, boierule, că de drăcovenia asta tot nu mă apropii!" Cei mai mulţi râdeau ca proştii unii de alţii. Lui Piotr Valerianovici nu i-am spus că mai văzusem minunea asta cu vreo treizeci şi cinci de ani în urmă, fiindcă n-am vrut să-i stric plăcerea omului, dimpotrivă, când mi-a arătat-o, m-am prefăcut că mă mir şi mă sperii. După ce m-a lăsat să mă uit un timp, m-a întrebat: "Ei, moşule, ce mai zici acum?" I-am făcut o plecăciune şi i-au răspuns: "Domnul a zis: «Facă-se lumină şi lumină se făcu»." Dar el mi-a întors-o: "Nu crezi oare că se făcu întuneric?" Tare ciudat a mai vorbit, nu glumea de fel. M-am mirat de aşa vorbe, iar el s-a încruntat deodată şi a căzut pe gânduri.

— Fără doar şi poate că Piotr Valerianovici al dumitale, oricâtă colivă ar mânca şi oricâte mătănii ar bate la mănăstire, nu crede în Dumnezeu, iar dumneata ai dat peste el într-un moment de îndoială, asta-i tot, l-am lămurit eu, în orice caz trebuie să fie un om destul de caraghios: desigur că mai văzuse de cel puţin zece ori în viaţa lui un microscop, aşa că nu înţeleg de ce să-şi piardă cumpătul tocmai a unsprezecea oară! Pesemne că la mănăstire… o fi devenit atât de impresionabil şi de nervos.

— Omul ăsta are un suflet curat şi o minte luminată, rosti bătrânul cu convingere, şi nu este un necredincios. Are minte cu carul, numai că inima îi e prea zbuciumată. Mulţi domni şi cărturari au ajuns azi în halul ăsta. Să ştii de la mine că oamenii ăştia se chinuiesc singuri, fiindcă îi mustră cugetul.Tu să fii bun cu ei şi să nu-i întărâţi. Dar seara înainte de culcare, să-i pomeneşti în rugăciunile tale, fiindcă tocmai ăştia îl caută pe Dumnezeu. Dar ia spune, tu te rogi înainte de culcare?

— Nu, fiindcă oamenii se roagă numai din obişnuinţă. Totuşi trebuie să-ţi mărturisesc că Piotr Valerianovici al dumitale îmi place, ăsta măcar nu-i otreapă ci om, şi seamănă întrucâtva cu cineva de care amândoi suntem legaţi şi pe care-l cunoaştem prea bine.

Bătrânul însă nu luă în seamă decât prima parte a răspunsului meu.

— Rău faci puiule că nu te rogi. Rugăciunea îţi face bine, îţi veseleşte inima şi, înainte de a adormi, şi dimineaţa, când te scoli, şi când te trezeşti în puterea nopţii, ascultă-mă pe mine. De cum venea vara, încă din luna iulie, noi porneam spre mănăstirea Maicii Preciste, ca să ajungem la hram. Cu cât ne apropiam, ceata noastră se îngroşa, până la urmă ne adunam vreo două sute de inşi care ne grăbeam cu toţii să ajungem cât mai repede să ne închinăm la sfintele moaşte ale marilor făcători de minuni Aniki şi Grigori. O dată, când am înnoptat pe câmp, drăguţă, m-am trezit în zori, toţi dormeau duşi, nici soarele nu se zărea încă dincolo de pădure. Am ridicat capul, m-am uitat de jur împrejur şi am oftat, atât era de frumoasă lumea lui Dumnezeu! Era linişte, răcoare, auzeai parcă iarba crescând — creşti, ierbuliţa lui Dumnezeu, cânta o păsărică — cântă, păsărică lui Dumnezeu, un copilaş din braţele unei femei a scâncit — Domnul să te ocrotească, puiule de om, creşte şi fii fericit, pruncule! Şi atunci parcă pentru prima oară în viaţa mea toate acestea mi-au pătruns

în suflet. M-am culcat iarăşi şi am adormit uşor ca un copil. Frumos e să colinzi lumea, drăguță. De m-ar lăsa durerile, la primăvară aş porni iar la drum. Da, totul e o taină şi e bine aşa; te minunezi şi te înspăimânți, dar spaima asta e spre bucuria inimii: "Totul e în mâinile tale, Doamne! Şi eu sunt în mâinile tale; primeşte-l pe robul tău la tine!" Nu cârti, copile, lumea îți pare atât de frumoasă tocmai pentru că e o taină, adăugă el, înduioşat.

— "Lumea îți pare atât de frumoasă tocmai pentru că e o taină"... am să țin minte cuvintele astea. Te exprimi îngrozitor de confuz, totuşi eu te înțeleg... Ceea ce mă uimeşte e că ştii şi înțelegi mult mai mult decât poți exprima; numai că pari să aiurezi... mi-a scăpat fără să vreau, când i-am văzut ochii strălucitori de febră şi fața înspăimântător de palidă, dar el pare-mi-se nici n-a auzit cuvintele mele.

— Ştii, copilul meu drag, zise el ca şi cum şi-ar fi urmat gândul, ştii că amintirea omului pe acest pământ nu ține la nesfârşit? Mai mult de o sută de ani nu-şi aduce nimeni aminte de un om. Încă la o sută de ani după moartea lui îşi mai aduc aminte de el copiii sau nepoții care au apucat să-l vadă la față, dar pe urmă, chiar dacă-l mai pomeneşte cineva, îl ştie numai din auzite, după nume, fiindcă toți care l-au cunoscut la față au murit pe rând. Şi atunci pe mormântul lui din cimitir cresc buruieni, crucea de la căpătâi i se fărâmă şi toată lumea îl uită, până şi urmaşii săi, apoi i se şterge chiar şi numele din amintirea oamenilor, căci numai puțini sunt aceia pe care lumea nu-i uită în veci. Dar nu-i nimic! Chiar dacă mă uitați dragii mei, eu am să vă iubesc şi în mormânt. Parcă aud copilaşii mei, glasurile voastre voioase şi paşii voştri pe mormintele părinților de ziua morților; până atunci trăiți şi bucurați-vă de soare, iar eu am să mă rog lui Dumnezeu pentru voi şi am să mă arăt vouă în vis... Da, dragostea nu piere odată cu moartea...

De fapt, şi mie îmi împăienjenise febra creierul, ca şi lui; în loc să plec sau să-l liniştesc, poate chiar să-l culc în pat văzând că aiurează de-a binelea, l-am apucat deodată de mână, i-am strâns-o şi i-am şoptit cu glasul sugrumat de emoție, cu lacrimi în ochi:

— Mă bucur că ai venit. Acum înțeleg că te aşteptam de mult. Nu iubesc pe nimeni dintre ei, fiindcă n-au armonie sufletească. N-am să merg pe urmele lor, nu ştiu încotro s-o apuc, aş pleca în lume cu dumneata...

Din fericire, mama a intrat tocmai atunci pe uşă, căci

altfel nu ştiu cum s-ar fi sfârşit scena. Era încă buimacă de somn şi părea îngrijorată; în mână ținea o sticluță şi o lingură; când ne-a văzut, a strigat:

— Mă temeam eu că aşa o să se întâmple! Am întârziat cu doctoria şi uite cum te scutură frigurile. Iartă-mă că n-am venit la timp cu chinina, Makar Ivanovici, dar m-a furat somnul, dragul meu.

M-am ridicat şi am ieşit. Ea izbuti să-i dea doctoria şi să-l culce în pat. M-am întors în camera mea, m-am întins din nou în pat, dar nu-mi găseam liniştea, de tulburat ce eram după întâlnirea cu bătrânul. Mă tot gândeam la bătrân deşi nu ştiu ce puteam să aştept atunci de la el. Mi se învălmăşeau în minte tot felul de gânduri fără legătură între ele, mai bine zis, crâmpeie de gânduri. Aşa cum şedeam culcat cu fața la perete, am zărit deodată în colț o pată puternică de lumină aruncată de soarele ce asfințea, pata aceea pe care o aşteptasem înainte cu atâta ciudă, şi mi-aduc aminte că, în clipa când am zărit-o, sufletul mi-a tresăltat de bucurie de parcă m-ar fi pătruns o lumină nouă. Clipa aceea a fost nespus de dulce şi nu vreau s-o uit niciodată, fiindcă atunci mi-au încolțit în suflet o nouă nădejde şi noi forțe... Începusem să mă întremez, aşa că s-ar putea ca ceea ce am simțit atunci să nu fi fost decât urmarea firească a stării mele nervoase, şi totuşi mi-am păstrat şi astăzi nădejdea aceea curată — iată de ce am ținut s-o consemnez şi să retrăiesc clipa când s-a înfiripat. Fireşte, ştiam foarte bine şi atunci că n-am să cutreier țara cu Makar Ivanovici şi n-aş putea spune în ce consta noua năzuință care pusese stăpânire pe mine, totuşi, ea ieşise la iveală atunci când rostisem în delir: "Ei n-au armonie sufletească". "Nu încape îndoială că din clipa aceea am început să caut «armonia sufletească» pe care ei n-o au, iată de ce trebuie să-i părăsesc", îmi repetam eu cu frenezie.

Am auzit un foşnet în spatele meu şi m-am întors: era mama, care se aplecă peste mine şi mă privi în ochi cu sfială şi curiozitate. Am prins-o brusc de mână:

— De ce nu mi-ai spus nimic mamă despre scumpul nostru oaspete? am întrebat-o pe neaşteptate, aproape fără să vreau. De pe fața ei dispăru orice urmă de îngrijorare, se lumină toată de bucurie dar nu-mi răspunse, mulțumindu-se să repete doar:

— Ai uitat-o pe Liza, să n-o uiți nici pe Liza, gândeşte-te la ea.

Rostise aceste cuvinte pe nerăsuflate, stingherită, roşindu-se, şi se vedea că vrea să plece cât mai repede, fiindcă nici ea nu putea suferi efuziunile sentimentale, semăna în această privință cu mine, era tot atât de sfioasă şi de pudică; afară de asta se înțelege că se ferea să discute cu mine despre Makar Ivanovici; ceea ce ne puteam comunica în tăcere, prin priviri, ne era de ajuns, şi totuşi eu care urăsc dulcegăriile sentimentale, tocmai eu am prins-o de mână şi am reținut-o cu sila: am privit-o galeş în ochi râzând încet şi duios, iar cu cealaltă mână am mângâiat-o pe fața ei atât de dragă, pe obrajii ei supți. Mama s-a aplecat şi şi-a lipit fruntea de a mea.

— Domnul să te aibă în pază, spuse ea pe neaşteptate, cu fața radioasă, îndreptându-se de mijloc. Însănătoşeşte-te mai repede. N-am să uit niciodată cum te-ai purtat azi. E bolnav sărmanul, tare bolnav... Viața omului e în mâinile lui Dumnezeu... Vai ce-am spus, nici nu vreau să mă gândesc la asemenea nenorocire!...

Ieşi repede din odaie. Abia atunci am înțeles cât respect, câtă teamă, câtă îngrijorare şi câtă venerație îi inspirase o viață întreagă soțul ei legitim, bătrânul acesta cuvios care colinda sfintele lăcaşuri şi care o iertase cu atâta mărinimie, o dată pentru totdeauna.

CAPITOLUL AL DOILEA

Mama se înşelase, nici vorbă s-o fi "uitat" pe Liza. Sensibilă cum era, mama văzuse că între cei doi copii ai ei se produsese parcă o răceală; de fapt, Liza şi cu mine nu ne iubeam mai puțin, dar ceea ce ne despărțea era mai degrabă un fel de gelozie. Am să lămuresc situația în două cuvinte, ca să se poată înțelege ceea ce va urma.

De la arestarea prințului, biata Liza manifesta un orgoliu ostentativ, sfida pe toată lumea cu o aroganță supărătoare; dar toți ai casei înțeleseseră adevărul şi-şi dădeau seama cât de mult suferă, iar dacă la început eu luam în nume de rău atitudinea ei şi mă bosumflam, de vină era numai firea mea irascibilă care, datorită bolii, devenise de-a dreptul insuportabilă — iată cum judec astăzi relațiile noastre de atunci. Însă nici o clipă n-am încetat s-o iubesc pe Liza, dimpotrivă, o iubeam şi mai mult, dar nu voiam să fac eu primul pas, deşi înțelegeam prea bine că nici ea nu-l va face,

orice s-ar întâmpla.

Adevărul e că îndată ce a izbucnit scandalul cu prințul, urmat de arestarea lui, Liza s-a grăbit să ia față de noi şi față de toată lumea o atitudine de parcă voia să arate că nici nu concepe că cineva ar putea s-o compătimească, sau s-o consoleze, sau să încerce să-l dezvinovățească pe prinț. Dimpotrivă, ferindu-se de orice explicație şi de orice discuție, părea totdeauna cât se poate de mândră de fapta nefericitului ei logodnic, ca şi cum acesta ar fi dat dovadă de un eroism sublim. Liza părea că ar fi vrut să ne spună în fiecare clipă (repet: numai prin atitudine, fără să scoată vreodată un cuvânt în legătură cu aceasta): "Care dintre voi ar fi în stare de o faptă asemănătoare, de un sacrificiu izvorât din simțul onoarei şi al datoriei? Care dintre voi are o conştiință atât de curată şi de exigentă? Vreți să-l judecați pe el, dar care dintre voi n-are păcate pe suflet? Numai că voi toți vă tăinuiți greşelile, pe când omul acesta a preferat să se nenorocească decât să-şi piardă pentru totdeauna respectul de sine!" Iată ceea ce exprima limpede fiecare gest al ei. Nu ştiu de ce, dar în locul ei aş fi procedat la fel. De altfel, n-aş putea spune dacă într-adevăr gândea aşa, bănuiesc însă că nu. Fără îndoială că mai păstrase un rest de luciditate, care o silea, de fapt, să recunoască că "eroul" ei era în realitate un nemernic; căci cine poate tăgădui astăzi că acest nefericit, oricât de mărinimos ar fi fost în felul său, nu era în acelaşi timp un om de nimic? Însuşi faptul că ne sfida, că era atât de arțăgoasă cu noi toți, ca şi cum ne-ar fi bănuit neîncetat că îl condamnăm, dovedea măcar în parte că în adâncul inimii îi încolțise şi altă părere despre nefericitul ei prieten. Mă grăbesc însă să adaug că, după mine, atitudinea Lizei era destul de îndreptățită, ea putea fi mai uşor iertată decât oricare dintre noi pentru că şovăia să tragă o concluzie definitivă. Mărturisesc cinstit că până în ziua de astăzi, când totul a trecut de mult, nici eu însumi nu-mi pot face o părere definitivă despre acest nefericit care ne-a pricinuit tuturor atâta bătaie de cap.

Cu toate astea, datorită Lizei, casa noastră s-a transformat într-un mic iad, ceea ce, fără îndoială, o făcea să sufere şi pe ea, care ne iubea atât de mult. Firea ei, însă, îi impunea să sufere în tăcere. Semăna cu mine, adică era la fel de mândră şi de autoritară, de aceea am socotit întotdeauna, şi atunci, şi acum, că l-a iubit pe prinț tocmai fiindcă ea era o fire despotică, iar el, un om slab, fără caracter, care, din

prima clipă, de la primul cuvânt, i se supusese cu totul. Aceste relații se stabiliseră de la sine între ei, nu în urma vreunui raționament; dar o asemenea dragoste a unei femei tari față de un om slab e uneori cu mult mai puternică şi mai chinuitoare decât dragostea dintre două firi asemănătoare, fiindcă, fără să vrea, caracterul mai puternic se simte răspunzător pentru celălalt. Cel puțin asta e convingerea mea. De la început, noi toți ne-am purtat față de ea cu cea mai mare delicatețe, chiar cu duioşie, îndeosebi mama; ea, însă, nu s-a îmbunat, nu a luat în seamă simpatia noastră, ca şi cum ar fi vrut să ne arate că e hotărâtă să respingă orice ajutor. La început, mai stătea de vorbă cu mama, dar pe zi ce trecea devenea tot mai închisă, mai tăcută, mai irascibilă şi chiar mai dură. La început se sfătuia cu Versilov, dar curând după aceea a început să recurgă numai la sfaturile şi la ajutorul lui Vasin, după cum am aflat mai târziu, spre surprinderea mea... Se ducea zilnic la Vasin, umbla pe la tribunal, pe la superiorii prințului, mergea la avocați, la procurori; până la urmă ajunsese să nu mai dea pe acasă zile întregi. Se înțelege că mergea în fiecare zi, şi chiar de două ori, la prinț, care se afla la închisoare, în secția nobililor, deşi aceste întrevederi erau foarte penibile pentru Liza, după cum m-am convins ulterior. Dar este oare un al treilea în măsură să cunoască adevăratele relații dintre doi îndrăgostiți? Ştiu însă că, oricât s-ar părea de ciudat, prințul o jignea adânc, şi cu ce credeți? O chinuia veşnic cu gelozia lui. Dar asupra acestei chestiuni voi reveni mai târziu, acum vreau să mai pomenesc de un gând care mă frământă: cine poate spune care dintre ei îl chinuia mai mult pe celălalt? Bănuiesc că Liza, care față de noi se mândrea cu eroul ei, se purta cu totul altfel când rămânea între patru ochi cu el, bănuială întărită de anumite fapte asupra cărora voi reveni de asemenea mai târziu.

Aşadar, Liza şi cu mine ne ascundeam adevăratele sentimente, mințeam şi ne prefăceam care mai de care, deşi niciodată n-am ținut mai mult unul la celălalt. Mai adaug că față de Makar Ivanovici Liza se arăta destul de indiferentă, ba chiar disprețuitoare, încă de la sosirea lui, după ce în primul moment acesta îi stârnise mirare şi oarecare curiozitate. Parcă nu-l lua dinadins în seamă.

Şi pentru că făcusem în sinea mea legământul "să tac", după cum am explicat în capitolul precedent, fireşte că în principiu eram hotărât, mai bine zis speram să mă țin de

cuvânt. O, cu Versilov, bunăoară, aş fi fost gata să vorbesc mai curând despre zoologie sau despre împărații romani, decât despre *ea,* de pildă, sau despre punctul esențial din scrisoarea lui către *ea*, şi anume, afirmația lui că "documentul n-a fost ars, că există şi va ieşi la iveală", afirmație la care am început din nou să mă gândesc de cum mi-am venit în fire şi mi s-a limpezit mintea după cele câteva zile de febră mare şi delir. Din păcate însă, mi-am dat seama de la început, din primul moment, că practic îmi va fi foarte greu, cu neputință chiar, să respect un asemenea angajament luat în pripă: a doua zi după ce-l cunoscusem pe Makar Ivanovici, o împrejurare neaşteptată m-a tulburat într-atât, încât m-a făcut să-mi calc cuvântul.

Ceea ce m-a tulburat a fost vizita neaşteptată a Nastavsiei Egorovna, mama răposatei Olea. Aflasem de la maică-mea că în timpul bolii mele ea mai venise de vreo două ori şi că se arătase foarte îngrijorată de starea sănătății mele. Nu întrebasem însă dacă această "femeie de treabă", după cum spunea mama, venise anume la mine, sau trecuse numai pe la mama, ca de obicei. Mama îmi povestea întotdeauna ce se întâmpla în casă, mai ales pe când îmi dădea supa cu lingura (când încă nu aveam putere să mănânc singur) ca să mă distreze; de fiecare dată mă străduiam cu încăpățânare să-i arăt că toate aceste veşti nu mă interesează câtuşi de puțin, şi de aceea nici nu i-am cerut amănunte cu privire la vizitele Nastasiei Egorovna, mai mult, m-am prefăcut că nici n-am auzit.

Dimineața, pe la ora unsprezece, când tocmai dădeam să mă scol din pat şi să mă aşez pe un fotoliu de lângă masă, ea a intrat deodată pe uşă. Am rămas dinadins în pat. Mama era sus, şi, cum avea multă treabă, n-a coborât s-o primească, aşa încât m-am pomenit singur cu ea. S-a aşezat în fața mea pe un scaun de lângă perete şi a început să-mi zâmbească, fără să scoată nici un cuvânt. Presimțeam că are de gând să tacă tot timpul; şi fără asta vizita ei mă plictisea la culme. N-o salutasem nici măcar printr-un semn din cap şi acum o priveam drept în ochi, aşa cum mă privea şi ea.

— Acum când nu mai e nici prințul, trebuie să-ți fie urât singur în casă, aşa-i? am întrebat-o eu deodată pierzându-mi răbdarea.

— Nu, mă rog, acum nici nu mai stau în casa aceea. Acum, mulțumită Annei Andreevna, îngrijesc de copilaşul dumnealui.

— De al cui copil?

— De al lui Andrei Petrovici, îmi şopti ea confidențial, aruncând o privire spre uşă.

— Parcă ştiam că Tatiana Pavlovna...

— Şi Tatiana Pavlovna, şi Anna Andreevna, dar nu numai ele, şi Lizaveta Makarovna, şi mămica dumitale, toată lumea se îngrijeşte de el. Tatiana Pavlovna şi Anna Andreevna s-au împrietenit acum la cataramă.

Ce noutate! Pe măsură ce vorbea, se însuflețea tot mai mult. O priveam cu ură.

— Azi eşti cu mult mai bine dispusă decât ultima oară când ai fost la mine.

— Ah, da.

— Parcă te-ai şi îngrăşat.

Îmi aruncă o privire ciudată:

— Am îndrăgit-o foarte mult, nespus de mult.

— Pe cine?

— Păi pe Anna Andreevna mă rog. Tare mi-i dragă. Rar găseşti o domnişoară cu un suflet atât de nobil şi cu atâta judecată...

— Aşa va să zică! Ce mai face?

— E foarte liniştită, mă rog, cât se poate de liniştită.

— Aşa a fost întotdeauna.

— Da, mă rog, totdeauna.

— Dacă ai de gând să bârfeşti, am strigat eu deodată nemaiputându-mă stăpâni, atunci află că nimic nu mă mai interesează, m-am hotărât să părăsesc totul, pe toți... Nu îmi pasă de nimic, din partea mea poate să se întâmple orice, eu plec în lume!...

Am tăcut ruşinat, fiindcă mi-am dat brusc seama cât e de umilitor să-i împărtăşesc tocmai ei noile mele planuri. Ea însă mă ascultase fără să se mire şi fără să se tulbure, iar după ce m-am oprit, a continuat să tacă. Apoi s-a ridicat deodată, s-a dus la uşă şi a aruncat o privire în odaia vecină. După ce s-a convins că nu-i nimeni acolo şi că suntem absolut singuri, s-a întors cât se poate de liniştită la locul ei şi s-a aşezat din nou.

— Asta mi-a plăcut! am spus eu izbucnind în râs.

— Mai ai de gând să-ți păstrezi camera la funcționarul acela? mă întrebă ea pe nepusă masă, aplecându-se puțin spre mine şi coborând glasul, de parcă venise anume ca să afle acest lucru.

— Camera? Nu ştiu. Poate că am să mă mut. Să vedem.

— Gazdele dumitale abia te aşteaptă; şi funcţionarul şi nevastă-sa te aşteaptă cu nerăbdare. Andrei Petrovici i-a încredinţat că te întorci cu siguranţă la ei.

— Dar pe dumneata de ce te interesează?

— Anna Andreevna ar vrea şi ea să ştie ce ai de gând. A fost foarte bucuroasă când a aflat că rămâi acolo.

— Dar cum se face că e chiar atât de sigură că n-am să mă mut?

Era cât pe-aci să adaug: "Şi-apoi, ce-i pasă ei?", dar, din mândrie, m-am abţinut să o trag de limbă.

— Păi şi domnul Lambert a încredinţat-o.

— Ce spui?!

— Da, mă rog, domnul Lambert. Dumnealui a susţinut morţiş faţă de Andrei Petrovici că ai să locuieşti mai departe acolo, şi pe Anna Andreevna tot el a convins-o.

M-am cutremurat. De unde şi până unde ajunsese Lambert să-l cunoască pe Versilov?! Cum a dat de el?! Dar prin ce minune pătrunsese Lambert până la Anna Andreevna?! La gândul acesta m-au trecut căldurile, totuşi am tăcut. Am simţit că un val de mândrie îmi pune stăpânire pe suflet. Să fi fost oare mândrie sau alt sentiment? În orice caz, în clipa aceea mi-a trecut prin minte: "O singură întrebare să pun şi mă împotmolesc din nou în lumea asta cu care n-am s-o mai rup niciodată". În inimă mi s-a aprins o ură cumplită. Am tăcut cu dinţii încleştaţi şi n-am făcut nici o mişcare; timp de un minut nici ea n-a scos un cuvânt.

— Ce face prinţul Nikolai Ivanovici? am întrebat deodată, de parcă mi-aş fi pierdut minţile. De fapt, întrebasem numai ca să schimb vorba, dar mi-am dat seama că, fără să vreau, intrasem chiar în miezul problemei, întorcându-mă, ca un inconştient, în lumea pe care după atâta zbucium abia mă hotărâsem să o părăsesc.

— Acum e la Ţarskoe Selo. E cam bolnav, şi, cum în oraş bântuie acum frigurile, toată lumea l-a sfătuit să se mute la Ţarskoe Selo, în casa dumnealui de acolo, ca să stea la aer curat.

Nu i-am răspuns.

— Anna Andreevna şi generăleasa se duc să-l vadă de două ori pe săptămână. Se duc şi se întorc împreună.

Va să zică, Anna Andreevna şi generăleasa (adică ea) sunt prietene! Se duc împreună la el! Am continuat să tac.

— Da, mă rog, s-au împrietenit la cataramă. Şi nici nu-ţi închipui cât de frumos vorbeşte Anna Andreevna despre

Katerina Nikolaevna...

O ascultam fără să scot un cuvânt.

— Katerina Nikolaevna a prins iar gust să iasă în lume. O ține într-o petrecere. Străluceşte oriunde se duce. Se spune că până şi domnii ăi mari de la curte, sunt îndrăgostiți lulea de ea... Iar pe domnul Bioring l-a lăsat în plata Domnului, nici vorbă să se mai mărite cu el; aşa zice toată lumea, ştii... de când cu întâmplarea aceea.

Făcea aluzie fără îndoială la scrisoarea lui Versilov. Tremuram tot, dar nici de astă dată n-am scos un cuvânt.

— Tare îi mai pare rău Annei Andreevna de prințul Serghei Petrovici, şi Katerinei Nikolaevna de asemenea, dar toată lumea spune că pe el or să-l achite şi că numai ăla... Stebelkov o să fie condamnat...

I-am aruncat o privire plină de ură. Ea s-a ridicat şi s-a aplecat pe neaşteptate spre mine:

— Anna Andreevna mi-a cerut cu stăruință să aflu cum te simți, rosti ea în şoaptă, şi mi-a repetat de nu ştiu câte ori să-ți spun că te roagă să vii pe la ea îndată ce ai să începi să ieşi din casă. Ei, şi-acum rămâi cu bine. Văd că eşti pe cale să te întremezi, aşa am să-i şi spun...

După ce plecă, m-am aşezat pe pat; simțeam broboane reci de sudoare pe frunte, şi totuşi nu eram speriat. Vestea absurdă, de neconceput, privitoare la Lambert şi la uneltirile lui, bunăoară, nu mă îngrozea, mai ales ținând seama de spaima poate inconştientă care mă cuprindea atât în timpul bolii, cât şi în primele zile de convalescență, de câte ori îmi aduceam aminte de întâlnirea noastră din noaptea aceea. Dimpotrivă, în primul moment, după plecarea Nastasiei Egorovna, pe când şedeam buimac pe pat, Lambert nu m-a preocupat de loc, dar... mai mult decât orice mă uluiseră veştile despre *ea:* ruptura ei cu Bioring, succesul ei în societate, viața ei de petreceri, succesele şi "strălucirea"' ei. Cuvintele Nastasiei Egorovna că "străluceşte oriunde se duce" îmi răsunau mereu în urechi. Deodată am simțit că n-am destulă putere să mă smulg din acest vârtej, deşi avusesem destulă tărie să mă stăpânesc, să tac şi să nu o iscodesc pe Nastasia Egorovna, oricât mă uluiseră poveştile ei ciudate! Mă mistuia o sete nespusă de această viață, de viața *lor* şi... un dor fierbinte care mă umplea de fericire şi totodată mă chinuia cumplit. Gândurile mele o luară razna şi mă lăsai în voia lor. "Ce rost are să mă frărnânt atâta!" îmi şoptea parcă o voce lăuntrică. "Totuşi, până şi mama mi-a ascuns că

Lambert a venit pe aici, mi-a trecut prin minte, printre alte frânturi de gânduri, desigur că Versilov a sfătuit-o să tacă... Dar chiar de-aş şti că mor, n-am să-l întreb nimic pe Versilov despre Lambert!" "Versilov, mă bătu deodată gândul, Versilov şi Lambert, câte n-ar putea să afle unul de la altul! Bravo, Versilov! Prin scrisoarea lui a izbutit să-l sperie pe Bioring şi neamţul a dat înapoi; e drept că a ponegrit-o şi... *la calomnie... il en reste toujours qeulque chose*{58}, aşa că neamţul s-a temut să nu-şi piardă situaţia la curte dacă izbucneşte un scandal... Ha-ha... are să fie o lecţie pentru ea!" "Dar Lambert... nu cumva a reuşit să ajungă şi până la ea? N-ar fi de mirare! La urma urmei de ce n-ar avea «relaţii» şi cu el?"

Când m-am pomenit gândindu-mă la asemenea bazaconii, m-a cuprins desperarea şi am căzut istovit cu capul pe pernă. "Am luat-o razna, ajunge!" am strigat eu, venindu-mi în simţiri, am sărit brusc din pat, mi-am pus papucii, halatul şi am pornit glonţ spre camera lui Makar Ivanovici, de parcă acolo aveam să găsesc leacul împotriva tuturor halucinaţiilor, de parcă acolo era salvarea, ancora de care să mă agăţ. Se prea poate că atunci să fi crezut într-adevăr acest lucru cu toată tăria; altfel ce m-ar fi îmboldit să sar ca ars din pat şi să alerg într-un suflet la Makar Ivanovici?

Am rămas însă descumpănit când, intrând în camera lui, am dat peste mama şi peste doctor. Nu ştiu de ce, dar îmi închipuisem că-l voi găsi pe bătrân singur, ca în ajun, de aceea am încremenit năuc în prag. Înainte de a mă dezmetici însă, a apărut şi Versilov şi îndată după el a sosit şi Liza... Aşadar, îşi dăduseră cu toţii întâlnire la Makar Ivanovici cu un anumit scop şi tocmai "în momentul cel mai nepotrivit"!

— Am venit să văd cum te mai simţi, am îngăimat eu, îndreptându-mă spre Makar Ivanovici.

— Îţi mulţumesc dragul meu, te şi aşteptam, ştiam că ai să vii! Şi azi-noapte m-am gândit la tine.

Mă privea drăgăstos în ochi şi mi-am dat seama că poate el mă iubeşte mai mult decât toţi ceilalţi; deşi avea o expresie veselă, am înţeles instinctiv că boala i se agravase peste noapte. Înainte de venirea mea, doctorul îl examinase temeinic. Am aflat mai târziu că doctorul acesta (era tânărul cu care mă certasem şi care-l îngrijea pe Makar Ivanovici de când sosise) îl urmărea cu multă atenţie pe pacientul său, fiindcă presupunea că bătrânul suferă de un întreg complex

de boli, n-aş putea preciza care anume, deoarece nu cunosc termenii medicali. Dintr-o privire mi-am dat seama că între Makar Ivanovici şi doctor se şi legase o prietenie foarte strânsă, ceea ce nu mi-a plăcut de loc; de altfel, sunt sigur că în momentul acela eram şi eu cât se poate de urâcios.

— Ia spune Alexandr Semionovici, cum îl găseşti astăzi pe scumpul nostru bolnav? se interesă Versilov.

De n-aş fi fost eu însumi atât de tulburat, desigur că în primul rând aş fi cercetat cu cea mai mare atenție relațiile lui Versilov cu bătrânul, care mă preocupau încă din ajun. Ceea ce m-a uimit acum mai mult a fost expresia neaşteptat de blândă şi de prietenoasă a lui Versilov, care fără îndoială era sinceră. Am mai menționat, pare-mi-se, că în rarele lui momente de sinceritate, chipul lui Versilov devenea nespus de atrăgător.

— Iacă, ne tot certăm, răspunse doctorul.

— Cu Makar Ivanovici? Nu-mi vine a crede, cu el e cu neputință să te cerți.

— Nu vrea să mă asculte, noaptea nu doarme...

— Hai încetează, Alexandr Semionovici, destul m-ai ocărât, zise Makar Ivanovici râzând. Ia spune Andrei Petrovici, ce-a pățit domnişoara noastră? Uită-te la ea taică, adăugă el, arătând spre mama, de azi dimineață se tot frământă şi nu-şi mai găseşte locul.

— Ah Andrei Petrovici, strigă mama, într-adevăr foarte îngrijorată, hai, povesteşte mai repede, nu ne mai chinui; ce s-a ales cu ea, sărmana?

— Au condamnat-o pe domnişoara noastră!

— Vai de mine! strigă mama.

— Linişteşte-te, n-a fost condamnată la deportare în Siberia, ci numai la o amendă de cincisprezece ruble. A fost o comedie întreagă.

Versilov se aşeză, apoi şi doctorul. Vorbeau despre Tatiana Pavlovna, dar eu încă nu aflasem nimic despre pățania ei. Şedeam lângă Makar Ivanovici, iar Liza în fața mea, ceva mai la dreapta. Se vedea că în ziua aceea avea pe suflet o durere mare, şi că venise anume ca s-o împărtăşească mamei; fața îi era răvăşită şi crispată. Privirile noastre s-au întâlnit din întâmplare şi atunci mi-am zis în sinea mea: "Amândoi suntem dezonorați, deci eu trebuie să fac primul pas spre ea". Deodată, am simțit că mi se moaie inima şi că nu mai sunt supărat pe ea. Între timp, Versilov începuse să povestească despre toată tărăşenia din dimineața aceea.

Pe scurt, în dimineaţa aceea se judecase la judecătoria de ocol procesul Tatianei Pavlovna cu bucătăreasa ei. Totul se trăgea dintr-un fleac; am amintit doar că aceasta era o finlandeză răutăcioasă, care, atunci când se supăra, avea obiceiul să tacă săptămâni întregi, fără să răspundă măcar la întrebările stăpânei ei; am amintit de asemenea că Tatiana Pavlovna avea o deosebită slăbiciune pentru ea, îi ierta orice şi nu voia cu nici un preţ s-o alunge o dată pentru totdeauna. După mine, asemenea ciudăţenii psihologice ale fetelor bătrâne şi ale cucoanelor merită să fie tratate mai degrabă cu dispreţ, decât să li se dea importanţă, dacă stărui însă asupra acestei istorii, o fac numai fiindcă bucătăreasa va avea de jucat în desfăşurarea ulterioară a evenimentelor un rol destul de important, chiar fatal. Aşadar, iată că într-o bună zi, Tatiana Pavlovna, scoasă din sărite de încăpăţânarea bucătăresei, care de câteva zile nu mai catadicsea să-i mai răspundă nici un cuvânt, a pălmuit-o, ceea ce nu se mai întâmplase până atunci. Nici de astă dată bucătăreasa n-a crâcnit, dar în aceeaşi zi a intrat în legătură cu un subofiţer de marină în retragere, anume Osetrov, care locuia în aceeaşi casă, într-o cămăruţă cu intrarea pe scara din dos şi, ca să mai scoată un ban, alerga pe la autorităţi cu diverse treburi mărunte, punând, bineînţeles, la cale procese tot atât de importante pe la judecătorii. Drept urmare, Tatiana Pavlovna a fost convocată la judecătorul de pace, iar Versilov a fost nevoit să se înfăţişeze ca martor la proces.

Versilov a povestit toate acestea în glumă, cu o veselie neobişnuită, aşa încât până şi mama a izbucnit în râs; imita pe Tatiana Pavlovna, pe marinar şi pe bucătăreasă. De la început bucătăreasa îi ceruse judecătorului să o condamne pe stăpâna ei la o despăgubire bănească fiindcă: "dacă intră cucoana la închisoare, eu pentru cine mai gătesc?" La toate întrebările judecătorului, Tatiana Pavlovna a răspuns cât se poate de arogant, fără să binevoiască măcar să se dezvinovăţească; dimpotrivă, şi-a încheiat astfel declaraţia: "Am plesnit-o şi am s-o mai plesnesc", drept care a şi fost condamnată pe loc la o amendă de trei ruble pentru insulte aduse instanţei. Subofiţerul de marină, un tânăr slab şi deşirat, a dat să înceapă o lungă pledoarie în favoarea clientei sale, dar a luat-o razna şi a stârnit râsul întregii săli. Dezbaterile procesului s-au terminat repede şi Tatiana Pavlovna a fost condamnată să plătească o despăgubire de cincisprezece ruble Mariei, pe care o jignise cu vorba şi cu

fapta. Tatiana Pavlovna scoase pe loc portofelul şi începu să-i numere Mariei banii în palmă, dar în momentul acela se înfiinţă şi subofiţerul de marină şi întinse mâna să-şi primească "onorariul". Tatiana Pavlovna îi împinse mâna cât colo şi se întoarse spre Maria. "Lăsaţi cucoană, nu vă mai osteniţi, îi treceţi şi pe ăştia la socoteală, iar cu dumnealui mă înţeleg eu." "De unde l-ai mai scos şi pe lunganul ăsta?!" făcu Tatiana Pavlovna, arătându-l pe subofiţerul de marină, bucuroasă că Maria îşi recăpătase, în sfârşit, glasul. "Lungan sadea, cucoană, răspunse Maria cu şiretenie. Da parcă pentru azi la prânz mi-aţi poruncit să gătesc chiftele cu mazăre, n-am înţeles prea bine, mă grăbeam să vin încoace". "Ba nu, cu varză, Mario, dar te rog să nu le mai arzi ca ieri." "N-aveţi nici o grijă cucoană, azi o să-mi dau mai multă osteneală ca oricând; daţi-mi mânuţa, vă rog", şi-i sărută mâna cucoanei, în semn de împăcare, ceea ce stârni din nou râsul întregii săli.

— Ştiu că are haz! spuse mama, clătinând din cap, încântată şi de vestea ce i se dăduse şi de povestirea lui Andrei Petrovici, pe care-l ascultase însă aruncând din când în când o privire îngrijorată spre Liza.

— Aşa a fost domnişoara din tinereţe, o fire aprigă, spuse Makar Ivanovici, zâmbind.

— Prea multă fiere şi trândăvie, diagnostică doctorul.

— Eu sunt o fire aprigă? Eu am prea multă fiere şi duc o viaţă de trândăvie? izbucni Tatiana Pavlovna care intrase pe neaşteptate, vădit mulţumită de sine. Măcar ţie, Alexandr Semionovici nu ţi s-ar cădea să vorbeşti prostii; mă cunoşti de când aveai zece ani, aşa că ştii cât sunt de trândavă, iar de fiere mă tratezi chiar tu de un an întreg şi tot n-ai fost în stare să mă vindeci, aşa că ţie ar trebui să-ţi fie ruşine! Acum vă rog să încetaţi, că destul m-aţi batjocorit. Îţi mulţumesc, Andrei Petrovici, că te-ai ostenit să vii la proces. Ei, Makaruşka, cum o mai duci, ca numai pe tine am venit să te văd, nu şi pe dumnealui. (Arătă spre mine, însă numaidecât mă bătu prieteneşte pe umăr; n-o mai văzusem niciodată atât de veselă.) Ei, ce zici? încheie ea, întorcându-se brusc spre medic şi încruntându-se îngrijorată.

— Iacă, nu vrea să rămână în pat, şi tot stând aşa în capul oaselor se istoveşte fără nici un rost.

— Lasă-mă să mai şed şi eu puţintel printre oameni, mormăi Makar Ivanovici cu o expresie rugătoare, ca de copil.

— Tare-ţi mai place să stai la taifas, înconjurat de

oameni; asta a fost slăbiciunea ta de când te cunosc, Makaruşka, spuse Tatiana Pavlovna.

— Ştiu eu că eşti isteț nevoie mare, se întoarse bătrânul către medic, zâmbind iar, şi că nu te scoate omul dintr-ale tale, dar stai, nu te pripi, ascultă-mă şi pe mine: de, puiule, dacă ții morțiş, am să mă culc, cu toate că pe la noi se spune: "de te-i culca, poate nu te-i mai scula" şi, vezi tu frate, vorba asta nu-mi iese din cap.

— Eram sigur că trebuie să fie vreo superstiție la mijloc. "Dacă mă culc, te pomeneşti că nu mă mai scol", iată ce-şi zic foarte des oamenii din popor şi preferă să bolească pe picioare, decât să se ducă la spital unde sunt siliți să stea în pat. Cât despre dumneata, Makar Ivanovici, n-ai astâmpăr, fiindcă te-a găsit dorul de libertate, dorul de ducă; sunt convins că asta-i toată boala dumitale; te-ai dezobişnuit să stai mult timp într-un loc, pe câte ştiu eşti un fel de pelerin, nu-i aşa? De, în poporul nostru viața de pribegie a ajuns aproape o patimă, nu o dată mi-a fost dat să întâlnesc asemenea cazuri. Nicăieri nu găseşti atâția pribegi ca la noi.

— Va să zică, după tine, Makar e un pribeag! îl repezi Tatiana Pavlovna.

— O, nu, n-am spus-o în sensul acesta, am folosit doar cuvântul în înțelesul lui cel mai larg. Desigur, ceea ce-l mână pe drumuri e credința, dar chiar aşa, cu frica lui Dumnezeu, e totuşi pribeag. Oricât de respectabile ar fi motivele lui, rămâne totuşi un pribeag... vorbesc din punct de vedere medical...

— Te asigur, m-am întors eu deodată spre doctor, că mai degrabă noi, dumneata, eu şi toți câți ne aflăm aici suntem nişte pribegi, decât bătrânul ăsta de la care avem cu toții de învățat, fiindcă el trăieşte după un principiu, nu se abate din drumul lui, pe când noi, câți ne găsim aici, n-avem nici un principiu în viață şi trăim ca frunzele în bătaia vântului... Dar voi nu sunteți în stare să pricepeți asta.

Vorbisem, fireşte, prea aspru, dar de la început avusesem intenția să-i jignesc. De fapt, nu ştiu de ce mai rămâneam acolo, poate numai fiindcă eram într-o stare vecină eu nebunia.

— Ce te-a găsit? mă întrebă Tatiana Pavlovna, privindu-mă bănuitor. Ei, ce părere ai despre el Makar Ivanovici? se întoarse ea spre bătrân, arătându-mă cu degetul.

— E tare isteț, să-l țină Dumnezeu, rosti bătrânul foarte serios, dar la cuvântul "isteț" aproape toți cei de față izbucniră

în râs; mai tare decât toți râdea doctorul. Eu abia îmi mai țineam firea. Din păcate, încă nu aflasem că Versilov, medicul şi Tatiana Pavlovna se înțeleseseră cu trei zile în urmă să facă tot ce le va sta în putință ca să spulbere presimțirile rele şi temerile mamei cu privire la Makar Ivanovici, care era cu mult mai bolnav decât bănuiam eu pe atunci şi aproape nu mai avea scăpare. Iată de ce se străduiau cu toții să glumească şi să râdă. Medicul, fiind însă un prostănac, nu ştia să glumească şi de aici s-a tras tot ce a urmat. Dacă eu aş fi ştiut de înțelegerea dintre ei, n-aş fi mers atât de departe. Nici Liza n-avea habar de nimic. Eu stăteam şi-i ascultam, distrat, cum vorbesc şi râd, dar gândul mi-era numai şi numai la Nastasia Egorovna şi la veştile aduse de ea; parcă o vedeam aievea şezând în fața mea şi privindu-mă, apoi ducându-se tiptil să arunce o privire în camera de alături. Deodată, i-am auzit pe toți izbucnind în râs, fiindcă, din cine ştie ce motiv, Tatiana Pavlovna îi spusese doctorului că e un ateu: "Ce ți-e şi cu mintoşii ăştia de doctori — toți nişte atei!"...

— Makar Ivanovici! strigă doctorul, prefăcându-se prosteşte că se simte jignit şi face apel la bătrân ca la un judecător. Ce crezi, sunt eu un ateu, un necredincios?

— Tu? Nu, tu nu eşti un necredincios, răspunse bătrânul grav, privindu-l cu stăruință. Nu, slavă Domnului! făcu el, clătinând din cap. Tu eşti un om vesel.

— Va să zică, un om vesel nu poate fi un necredincios? observă doctorul cu ironie.

— Să ştii că e o idee! întări Versilov cât se poate de serios.

— E o idee mare am strigat eu fără să vreau, fiindcă mă uimise sensul cuvintelor sale.

Doctorul însă ne privea pe toți nedumerit.

— Cărturarii ăştia, profesorii ăştia (pesemne că cineva pomenise adineauri de profesori), începu Makar Ivanovici, lăsând ochii în jos, mă înspăimântau grozav pe vremuri, mă feream de ei, fiindcă mai rău decât orice pe lume mă temeam cu străşnicie de necredincioşi. N-am decât un singur suflet, îmi ziceam şi dacă mi-l prăpădesc, nu dau de altul; dar cu timpul am prins curaj şi m-am gândit: "La urma urmei, n-or fi ei cu stea în frunte, ci tot oameni ca noi, păcătoşii". Unde mai pui că eram şi tare curios: "Ia să văd eu, pe ce se întemeiază necredința?" mă întrebam. Dar mai târziu, dragii mei, n-am mai fost nici măcar curios.

Tăcu o clipă, dar se vedea că are de gând să continue cu

acelaşi zâmbet grav şi blajin. Există oameni care merg atât de departe cu buna lor credință, încât nu se sfiesc să-şi deschidă sufletul față de oricine, fiindcă nici prin gând nu le trece că cineva ar putea să-i ia în râs. Asemenea oameni sunt întotdeauna mărginiți tocmai fiindcă împărtăşesc primului-venit sentimentele lor cele mai sfinte. Totuşi, Makar Ivanovici, după părerea mea, nu făcea parte din această categorie. Pe el nu-l îndemna să vorbească o bună-credință, o naivitate exagerată, ci cu totul altceva: din când în când ieşea la iveală misionarul din el. Spre marea mea satisfacție, am surprins pe fața lui un zâmbet şiret, aproape ironic, stârnit de medic, poate chiar şi de Versilov. Era vădit că mai discutaseră de multe ori în cursul săptămânii pe această temă; dar, spre ghinionul meu, în cursul discuției s-a rostit cuvântul acela nefericit care mă electrizase de-a dreptul în ajun şi mă făcuse să izbucnesc — izbucnire de care îmi pare rău până în ziua de astăzi.

— Poate că de un om cu adevărat necredincios, urmă bătrânul stăruitor, m-aş teme şi acum, numai că, vezi tu, dragă Alexandr Semionovici, de câte ori mi s-a părut în viață că am întâlnit un adevărat necredincios, n-am dat decât peste un suflet sterp, frământat de deşertăciuni, atât şi nimic mai mult. Suflete de-astea găseşti pretutindeni, unde nici nu gândeşti; şi printre boierii ăi mari, şi printre săraci, şi printre proşti şi printre cărturari, ba chiar şi printre oamenii cei mai de rând, la toți te loveşti de aceeaşi deşertăciune. Până şi cei care o viață întreagă au tot citit şi au tot învățat, sorbind toată dulceața cărților, tot nu sunt în stare să judece cu capul lor, darămite să dezlege taina vieții! Unii sunt atât de împrăştiați, încât nu se mai văd nici pe ei înşişi. Unii s-au prefăcut parcă în stane de piatră şi în inima lor numai visele deşarte mai fierb ca vinul. Altul e nesimțit şi uşuratic şi nu-i arde decât de râs. Câte unul n-a ales din cărți decât floricelele, şi din astea numai cele care i-au plăcut lui, dar tot un cap sec a rămas şi un suflet deşert, fiindcă n-a ştiut ce să caute. Eu cred că de multe ori şi plictiseala e de vină. Vezi dumneata un sărac bunăoară: n-are nici ce mânca, nici cu ce-şi ține copiii, noaptea îl înțeapă paiele, fiindcă n-are nici măcar un țol să-l aştearnă peste ele, totuşi inima îi e veselă, uşoară; chiar când păcătuieşte şi înjură, o face cu inimă bună. Iar boierii ăi mari, bogătaşii, care beau şi mănâncă după pofta inimii, care şed pe un morman de aur, au sufletul cătrănit de plictiseală. Altul a învățat câte în lună şi în soare,

şi tot nu i s-a luminat sufletul şi-i e lehamite de viaţă. Şi-mi trece prin gând că, cu cât aduni mai multă minte, cu atât ţi se face mai lehamite de toate. Dar ce să mai vorbim, oamenii învaţă de când lumea şi pământul, dar la ce le foloseşte toată învăţătura, dacă nu ştiu cum să prefacă această lume într-o grădină minunată, veselă şi înfloritoare care să bucure sufletul omului? Să vă mai spun ceva, oamenii n-au armonie sufletească, şi nici nu năzuiesc la ea; merg cu toţii la pierzanie, şi fiecare îşi laudă drumul lui, în loc să-şi întoarcă sufletul către singurul adevăr, căci viaţa fără credinţă în Dumnezeu nu-i decât un chin. Va să zică, blestemăm tocmai ceea ce ne luminează calea, şi nici măcar nu ne dăm seama de asta. La urma urmei, omul nici nu poate trăi fără să se închine la ceva, asta întrece puterile omului, oricât de tare ar fi. Iar dacă se leapădă de Dumnezeu, atunci se închină unui idol pe care ori şi-l ciopleşte din lemn, ori şi-l toarnă din aur, ori şi-l plăsmuieşte în minte. Sunt cu toţii nişte păgâni, şi nu nişte necredincioşi, iată cum trebuie socotiţi. Sunt oare pe lume şi oameni fără nici o credinţă? Cum să nu fie, numai că ăştia sunt cu mult mai primejdioşi decât ceilalţi, fiindcă au totdeauna numele Domnului pe buze. Am auzit multe despre ei, dar eu n-am întâlnit nici unul. Da, frate, sunt şi oameni de ăştia, şi eu unul cred că şi trebuie să fie.

— Ai dreptate, Makar Ivanovici! încuviinţă Versilov pe neaşteptate. Sunt şi asemenea oameni şi "trebuie să fie".

— Nu încape îndoială că sunt şi că "trebuie să fie"! am izbucnit fără să mă pot stăpâni, cu multă însufleţire, dar n-aş putea spune de ce; m-a entuziasmat însă tonul lui Versilov şi m-a cucerit tâlcul pe care mi s-a părut că-l desluşesc în cuvintele "trebuie să fie". Întreaga discuţie a fost cu totul neaşteptată pentru mine, dar în momentul acela s-a întâmplat ceva şi mai neaşteptat.

Era o zi foarte luminoasă; după sfatul doctorului, Makar Ivanovici stătea de obicei toată ziua cu storul lăsat, acum însă storul fusese înlocuit printr-o perdeluţă, care lăsa descoperită partea de sus a ferestrei, deoarece bătrânul nu putea suferi întunericul şi tânjea după soare. Pe când stăteam cu toţii în camera lui, o rază de soare l-a izbit pe Makar Ivanovici drept în faţă. În focul discuţiei, el nici n-a băgat de seamă la început, deşi pe când vorbea, şi-a tras instinctiv de câteva ori capul deoparte, fiindcă lumina prea puternică îl supăra şi-i irita ochii bolnavi. Mama, care stătea lângă el, arunca mereu priviri îngrijorate spre fereastră, ar fi vrut să o acopere cu

ceva, dar ca să nu tulbure discuția, se gândi să tragă deoparte scăunelul pe care şedea Makar Ivanovici; n-ar fi fost nevoie să-l mute decât cu o palmă. Se aplecă de câteva ori şi încercă să tragă scăunelul, dar nu izbuti să-l urnească, fiindcă Makar Ivanovici era prea greu. Cu toate că bătrânul era furat de discuție, simți sforțările ei şi în mod inconştient încercă de câteva ori să se ridice, dar picioarele nu-l ajutau. Mama continua totuşi să se opintească şi să tragă de scăunel, ceea ce până la urmă o scoase din sărite pe Liza. Îmi aduc aminte că am surprins-o de câteva ori aruncând în jur priviri scăpărătoare de furie, dar n-am înțeles ce-o mâniase şi nici nu m-am întrebat prea mult, fiindcă eram şi eu prins în discuție. Deodată însă, m-a izbit vocea ei aspră, aproape striga la Makar Ivanovici:

— Da ridică-te şi dumneata cât de cât, vezi bine cum se căzneşte mama!

Bătrânul întoarse repede capul spre ea, înțelese pe loc despre ce era vorba, dădu numaidecât să se ridice, dar în zadar: nu izbuti să se salte decât puțin, apoi recăzu pe scăunel.

— Nu pot drăguță, îi răspunse el Lizei cu un glas jalnic, privind-o, neputincios şi supus ca un copil.

— Să îndrugi ceasuri întregi câte în lună şi în soare asta poți, dar ca să te mişti puțin n-ai putere.

— Liza! se răsti la ea Tatiana Pavlovna.

Makar Ivanovici făcu din nou o sforțare desperată.

— Ia-ți cârja, doar o ai la îndemână, propteşte-te în ea şi ridică-te, îl bruftului iar Liza.

— Ai dreptate, recunoscu bătrânul şi întinse numaidecât mâna după cârjă.

— Ar trebui să-l ajutăm noi, spuse Versilov ridicându-se. Doctorul se apropie de el, Tatiana Pavlovna sări de asemenea să-l sprijine, dar înainte de a apuca cineva să-l ajute, Makar Ivanovici, proptindu-se din toate puterile în cârjă, se ridică deodată în picioare, privindu-ne, triumfător şi fericit:

— Iacă m-am ridicat! spuse el aproape cu mândrie, zâmbind bucuros. Ție trebuie să-ți mulțumesc, drăguță, fiindcă m-ai învățat ce să fac, eu credeam că picioarele nu vor să mă mai slujească de fel...

Nici nu apucă bine să-şi termine vorba, că deodată, cârja, pe care se lăsase cu toată greutatea, alunecă pe covor, şi cum picioarele nu-l mai țineau aproape de loc, se prăbuşi grămadă jos. Mi-aduc aminte că am înlemnit de groază. Am

scos cu toţii un strigăt de spaimă şi ne-am repezit să-l ridicăm, dar, din fericire, nu se lovise prea rău; neajutorat cum era, se izbise doar cu zgomot cu amândoi genunchii de duşumea, dar izbutise să întindă la timp mâna dreaptă şi să se sprijine în ea. Câţiva dintre noi l-am ridicat şi l-am aşezat pe pat. Se făcuse foarte palid, nu de spaimă, ci din pricina zguduituri. (Pe lângă alte boli, doctorul constatase că bătrânul suferă şi de inimă.) în schimb, mama era înnebunită de spaimă. Makar Ivanovici, înainte de a-şi fi revenit, încă palid, tremurând tot, se întoarse deodată către Liza şi-i spuse încet, aproape cu duioşie:

— Ne-am înşelat amândoi, drăguţă, nu mă mai ţin de loc picioarele!

Nu pot să spun ce-am simţit atunci. M-a impresionat mai ales faptul că în glasul bietului bătrân nu răzbătea nici urmă de tânguială sau de mustrare; dimpotrivă, era vădit că de la început cuvintele Lizei nu i se păruseră câtuşi de puţin răutăcioase, mai mult, până şi tonul ei răstit îl găsea firesc, fiindcă se socotea vinovat şi prin urmare se cădea să fie repezit. Scena o zgudui şi pe Liza. În clipa când bătrânul căzuse, sărise şi ea ca arsă o dată cu ceilalţi, apoi rămase înmărmurită de spaimă şi desigur, de durere, fiindcă totul se întâmplase din pricina ei, iar când auzi cuvintele bătrânului, obrajii i se aprinseră brusc de ruşine şi remuşcări.

— Ajunge! răsună deodată glasul poruncitor al Tatianei Pavlovna. Lăsaţi flecăreala, că de aici se trage tot răul! Ar fi vremea să ne vedem de treabă. Că de, nu te poţi aştepta la nimic bun, când însuşi doctorul îl întărâtă pe bolnav!

— Chiar aşa! întări Alexandr Semionovici învârtindu-se în jurul bătrânului. Sunt într-adevăr vinovat, Tatiana Pavlovna, fiindcă un bolnav are nevoie de linişte!

Dar Tatiana Pavlovna nici nu-l luă în seamă, de câteva clipe o cerceta cu stăruinţă pe Liza.

— Vino încoace, Liza, şi sărută-mă, bineînţeles, dacă nu ţi-e silă de o bătrână proastă ca mine, spuse ea pe neaşteptate.

Şi se repezi s-o sărute pe Liza, nu ştiu pentru ce, dar în orice caz gestul ei mi-a plăcut atât de mult, încât era cât pe aci s-o îmbrăţişez şi eu pe Tatiana Pavlovna. Făcuse bine că n-o mai copleşise pe Liza cu mustrări, ci, dimpotrivă, întâmpinase cu bucurie şi încurajase sentimentul frumos care încolţise fără îndoială în inima fetei. Dar, trecând peste toate aceste bune sentimente, m-am ridicat deodată şi am

început să vorbesc tăios şi răspicat:

— Makar Ivanovici, ai folosit din nou expresia "armonie sufletească", când de câteva zile, şi mai cu seamă ieri m-a tot frământat acest gând... dar, ce zic, de o viață întreagă mă tot munceşte, numai că până ieri n-am găsit cuvântul potrivit. Socotesc această coincidență drept un semn al destinului, aproape o minune... Ți-o declar aici, față de toată lumea.

Dar n-am fost lăsat să vorbesc mai departe. Repet ca nu ştiam nimic despre convenția lor cu privire la mama şi la Makar Ivanovici, iar, după toate isprăvile de acest soi pe care le făcusem până atunci, aveau tot dreptul să mă socotească în stare de a dezlănțui şi de astă dată un scandal.

— Astâmpărați-l, astâmpărați-l! răcni Tatiana Pavlovna, furioasă la culme. Mama tremura toată de îngrijorare. Văzând spaima generală, Makar Ivanovici s-a speriat şi el.

— Sfârşeşte Arkadi! îmi strigă Versilov aspru.

— Socotesc prezența voastră, domnilor, am răcnit eu şi mai tare, da, prezența voastră a tuturor, în preajma acestui suflet curat de copil (am arătat spre Makar), o socotesc o infamie. Dintre noi toți, numai mama este o sfântă, cu toate că şi ea...

— Nu-l mai tulbura pe bătrân! stărui şi doctorul.

— Ştiu că toată lumea mă priveşte ca pe un duşman, am îngăimat eu (nu-mi amintesc dacă m-am exprimat întocmai aşa, în orice caz aceasta era ideea), întorcându-mă din nou spre Versilov şi sfidându-l cu privirea.

— Arkadi! îmi strigă el, între noi s-a mai petrecut o dată aici o scenă identică. De astă dată te rog din suflet să te stăpâneşti!

Glasul lui era pătruns de o emoție nespus de puternică, iar pe față i se citea o tristețe nemaipomenită, sinceră şi adâncă. Dar ceea ce m-a mirat mai mult a fost privirea lui vinovată, de parcă eu aş fi fost judecătorul, iar el acuzatul. Toate astea m-au scos cu desăvârşire din minți.

— Da, i-am strigat eu drept răspuns, între noi s-a mai petrecut o scenă identică atunci când l-am înmormântat pe Versilov şi mi l-am smuls din suflet... Apoi a urmat învierea din morți, acum însă... Învierea nu mai e cu putință! Dar nu-i nimic... o să vă convingeți cu toții de ce sunt în stare. Am să vă dovedesc ceea ce voi nici nu visați!

După aceea am fugit în camera mea. Versilov a alergat după mine...

Boala mi s-a agravat din nou; am căpătat un acces

puternic de friguri, iar seara am început să aiurez. Dar n-am fost tot timpul inconştient: în noaptea aceea am avut nenumărate vise, un şir întreg de vise fantastice; unul dintre ele, sau poate numai o frântură, mi s-a întipărit în minte pe toată viața. Îl redau fără nici un comentariu; a fost un vis profetic şi de aceea nu pot trece peste el.

Se făcea că mă aflu într-o cameră mare şi înaltă care părea să fie locuința Tatianei Pavlovna, şi totuşi nu era, fiindcă îmi amintesc foarte bine încăperea şi țin să precizez acest lucru de pe acum. Eram însuflețit de un gând generos şi măreț. Deşi mă găseam singur în cameră, mă neliniştea şi mă chinuia tot timpul sentimentul că, de fapt, nu sunt singur, că mai este cineva prin apropiere care mă aşteaptă şi vrea ceva de la mine. Aveam impresia că după uşă stau nişte oameni care mă pândesc să vadă ce fac. Era o senzație groaznică şi îmi spuneam mereu: "O, de-aş fi singur!" Şi deodată a intrat *ea.* Mă privea cu sfială drept în ochi şi părea îngrozitor de speriată. *În mâinile mele se afla documentul.* Ea îmi zâmbea ca să mă cucerească, mă alinta, iar mie îmi părea rău, fiindcă mă dezgusta din ce în ce mai tare. Deodată, şi-a acoperit fața cu mâinile. Atunci am azvârlit "documentul" pe masă şi i-am spus cu un dispreț zdrobitor: "Nu-i nevoie să mă rogi, ține, nu vreau nimic de la dumneata! Fiindcă m-ai batjocorit atâta, mă răzbun disprețuindu-te!" Apoi am ieşit din cameră, nespus de mândru de gestul meu nobil. Dar când să ies pe uşă, Lambert m-a prins de mână în întuneric: "Dobitocule, neghiobule! îmi şoptea el, furios. Va fi nevoită să țină un pension pentru fiicele de nobili, în Vasilievski ostrov *(N. B.* Ca să aibă din ce trăi, dacă taică-său, aflând de la mine de existența documentului, o va dezmoşteni şi o va alunga din casă.)". Redau cuvintele lui Lambert întocmai cum le-am auzit în vis.

"Arkadi Makarovici caută «armonie sufletească»", se auzi glasul melodios al Annei Andreevna, de undeva din apropiere, ca şi cum ar fi fost şi ea pe scară; după tonul ei usturător de ironic era vădit că nu voise câtuşi de puțin să mă laude. M-am întors în cameră împreună cu Lambert, dar când îl zări, ea izbucni într-un hohot de râs. Prima mea reacție a fost o spaimă îngrozitoare, aşa că am înlemnit pe loc. O priveam şi nu-mi venea a crede: parcă îşi scosese brusc o mască de pe obraz, căci, deşi trăsăturile îi erau neschimbate, fiecare dintre ele exprima acum o neruşinare sfruntată. "Plăteşte, cucoană, dacă vrei să te răscumperi!" îi strigă Lambert şi amândoi începură să hohotească şi mai tare. Eu îi priveam cu

răsuflarea tăiată şi-mi spuneam: "E oare cu putinţă ca această neruşinată să fie femeia care dintr-o privire îmi trezea în suflet cele mai înălţătoare năzuinţe?"

"Iată ce sunt în stare să facă pentru bani aceşti înfumuraţi din aşa-zisa lume bună!" exclamă Lambert. Dar neruşinata nu s-a tulburat câtuşi de puţin, dimpotrivă, a continuat să râdă, văzându-mă atât de îngrozit. O, era limpede că e gata să plătească oricât pentru document, şi atunci... ce s-a întâmplat atunci în sufletul meu? N-am mai simţit nici milă, nici dezgust, tremuram ca varga... Eram cuprins de un sentiment nou, pe care nu-l mai încercasem până atunci, un sentiment cu neputinţă de exprimat în cuvinte, dar mai puternic decât oricare altul... O, pentru nimic în lume n-aş mai fi avut tăria să plec de acolo! Acum mă încânta tocmai neruşinarea care ieşea la iveală! Deodată, am prins-o de mâini şi la atingerea lor m-a trecut un fior dureros. Apoi mi-am apropiat buzele de gura ei impertinentă, provocator de roşie, care tremura de râs şi părea să mă îmbie.

O, cum aş vrea să scap de această amintire josnică, de acest vis blestemat! Jur că până la acest vis dezgustător nici nu-mi trecuse vreodată prin minte un gând atât de ruşinos! Nici măcar în adâncul sufletului nu-mi încolţise vreodată o astfel de dorinţă (deşi mai păstram încă documentul cusut în căptuşeala hainei şi uneori îl pipăiam, zâmbind cu tâlc). Atunci cum se explică o pornire atât de neaşteptată? Se vede că am un suflet josnic de păianjen . Înseamnă că totul se zămislise şi zăcea de mult în sufletul meu destrăbălat, că era o *dorinţă* ascunsă, pe care inima mea se ruşina s-o mărturisească, iar mintea mea se ferea s-o aducă la lumina conştiinţei. În vis însă, sufletul meu a dat în vileag tot ce ascunsese până atunci, trădându-şi taina cât se poate de limpede, plastic şi mai cu seamă profetic. Nu cumva tocmai *asta* voisem să le şi *dovedesc* alor mei când fugisem dimineaţa din camera lui Makar Ivanovici? Dar ajunge, deocamdată nu mai vreau să vorbesc despre asta. Visul meu de atunci rămâne una dintre cele mai fantastice întâmplări din viaţa mea.

CAPITOLUL AL TREILEA

Dacă n-ar fi început atunci pentru mine o perioadă de câteva zile, care fără să aducă nici o schimbare importantă,

mi-a rămas totuşi în minte ca o perioadă luminoasă şi calmă, cum n-au fost decât foarte puţine în viaţa mea. Nu voi descrie starea mea sufletească de atunci; dacă aş încerca să redau ce simţeam, sunt convins că cititorul nu m-ar crede. De aceea socotesc că e mai bine ca totul să se lămurească din fapte. Deocamdată, vreau să atrag atenţia asupra unui lucru: cititorul să nu uite ceea ce am spus despre *sufletul meu de păianjen.* Şi când te gândeşti că această mărturisire o face un om care voia să-şi părăsească familia, să o rupă cu societatea în numele "armoniei sufleteşti"! Nu încape îndoială că tânjeam după "armonie sufletească", dar cum se poate îmbina o dorinţă atât de înălţătoare cu atâtea altele la care nici nu vreau să mă gândesc — a rămas o taină pentru mine. De altfel, oricât m-am frământat, n-am izbutit să dezleg această taină uimitoare: cum de pot oamenii (şi pe cât mi se pare îndeosebi oamenii de la noi, din Rusia) să nutrească în sufletul lor idealul cel mai înălţător alături de cea mai odioasă josnicie, şi ambele cu sinceritate deplină. Dovedeşte oare acest fenomen o trăsătură specifică a sufletului rus, deosebit de larg şi de cuprinzător, trăsătură care o să-l ducă departe, sau este o simplă dovadă de josnicie — iată întrebarea .

Dar nu e locul să stăruim acuma asupra ei. Fapt e că a început pentru mine o perioadă de acalmie. Mi-am dat în sfârşit, seama că trebuie să mă însănătoşesc cu orice preţ şi cât mai repede, pentru a putea începe să acţionez cât mai curând; de aceea m-am hotărât să duc o viaţă igienică, să urmez sfaturile medicului (oricare ar fi ele) şi dând dovadă de o nemaipomenită cuminţenie (rod al unui suflet larg), să-mi amân planurile bătăioase până în ziua când voi ieşi din casă, deci până la însănătoşirea deplină. Cum se împăcau bunele mele simţăminte şi satisfacţia pe care mi-o dădea acalmia cu zvâcnirile neliniştite şi totodată dureros de plăcute ale inimii, stârnite de presimţirea apropiatelor schimbări furtunoase din viaţa mea — n-aş putea spune, cu toate că înclin să văd şi aici o dovadă de "armonie sufletească", în orice caz, nu mai eram atât de frământat ca până atunci; amânasem toate frământările până la termenul stabilit, şi viitorul nu mă mai înspăimânta ca mai înainte, fiindcă îl priveam ca un om bogat, sigur de mijloacele şi forţele sale. Întâmpinam din ce în ce mai semeţ viitorul şi eram tot mai pregătit să-l înfrunt, în bună parte desigur datorită întremării mele incontestabile şi energiei pe care mi-o recâştigam văzând cu ochii. Iată de ce mi-amintesc acum cu atâta plăcere de acele câteva zile în care

m-am înzdrăvenit definitiv, cu adevărat.

Ai mei, fireşte, mi-au iertat totul, în primul rând ieşirea mea violentă, şi asta cu toate că le strigasem în faţă că sunt josnici! Această trăsătură, pe care eu o numesc inteligenţa inimii, o preţuiesc cel mai mult la oameni; în orice caz, atunci m-a dezarmat numaidecât, deşi, bineînţeles, nu de tot. Cu Versilov, bunăoară, continuam să stau de vorbă de parcă am fi fost cei mai buni prieteni, dar de îndată ce deveneam ceva mai expansivi (ceea ce se întâmpla uneori), ne retrăgeam fiecare în carapacea lui, oarecum ruşinaţi. În anumite situaţii, învingătorului îi este ruşine de cel pe care l-a învins, tocmai fiindcă şi-a arătat superioritatea faţă de el. Fără doar şi poate că învingătorul eram eu, de aceea mă şi ruşinam.

În dimineaţa aceea, când m-am sculat pentru prima oară din pat după recidiva bolii, el a venit la mine şi abia atunci am aflat despre consemnul general cu privire la mama şi la Makar Ivanovici; mi-a mai atras atenţia că deşi bătrânul se simte ceva mai bine, doctorul refuză să-şi asume vreo răspundere. I-am făgăduit din toată inima ca pe viitor să mă port şi eu mai cu băgare de seamă. Când Versilov mi-a adus la cunoştinţă toate acestea, am înţeles pentru prima oară cât de mult şi de sincer îl preocupă şi pe el soarta bătrânului, în orice caz, cu mult mai mult decât m-aş fi putut aştepta din partea unui om ca el; atunci m-am convins că se poartă astfel cu Makar Ivanovici fiindcă ţine nespus la el, nu numai de dragul mamei. Atitudinea lui m-a cam mirat şi mi-a stârnit un interes deosebit, căci recunosc că fără ajutorul lui Versilov n-aş fi descoperit şi n-aş fi ajuns să preţuiesc multe din trăsăturile acestui bătrân a cărui imagine mi s-a întipărit în inimă, rămânând una dintre cele mai vii şi mai originale amintiri ale mele.

Aveam impresia că Versilov e oarecum îngrijorat de purtarea mea faţă de Makar Ivanovici, cu alte cuvinte că nu prea are încredere nici în inteligenţa, nici în tactul meu, şi de aceea a rămas atât de plăcut surprins când a descoperit că şi eu sunt în stare să înţeleg uneori cum trebuie să te porţi cu un om care are cu totul alte concepţii şi principii, în sfârşit, că, atunci când e necesar, ştiu să mă arăt şi înţelegător şi generos. Mărturisesc de asemenea (ceea ce nu socotesc câtuşi de puţin umilitor pentru mine) că am găsit la acest om din popor un fel cu totul nou de a privi anumite sentimente şi principii, o interpretare nebănuită, infinit mai limpede şi mai mulţumitoare decât cea pe care le-o dădeam eu până atunci.

Şi totuşi, uneori era cu neputinţă să nu te scoată din sărite anumite prejudecăţi naive ale bătrânului, pe care le susţinea cu o credinţă neclintită şi o linişte revoltătoare. De vină era numai incultura lui, fireşte, căci în sufletul lui ştia să cântărească toate lucrurile şi să le preţuiască la adevărata lor valoare, chiar mai bine decât toţi oamenii pe care i-am întâlnit în viaţa mea.

Ceea ce te încânta în primul rând la el era, după cum am mai arătat, extraordinara lui sinceritate şi lipsa totală de vanitate; simţeai de la început că are o inimă nespus de curată, neîntinată de păcate, o inimă "veselă". Tocmai această "veselie" era chezăşia "armoniei sufleteşti" a bătrânului. De altfel, cuvântul "veselie" îi plăcea grozav şi-l folosea mereu. E drept că uneori cădea într-o exaltare bolnăvicioasă, vădind o emotivitate anormală, în parte datorată probabil frigurilor, de care nu scăpa niciodată cu desăvârşire; totuşi, nici în asemenea momente armonia lui sufletească nu era umbrită. Te mai izbeau la el şi anumite contradicţii: uimitoarea lui bună-credinţă, care îl împiedica uneori să observe o ironie (ceea ce îmi stârnea adesea ciuda), se îmbina cu o şiretenie subtilă, manifestată mai cu seamă în discuţiile cu caracter polemic. Îi plăcea să polemizeze dar numai câteodată şi într-un fel destul de original. Atunci reieşea că străbătuse Rusia în lung şi-n lat, că văzuse şi auzise multe, dar, repet, mai presus de orice punea duioşia şi prin urmare îi plăcea tot ceea ce putea s-o stârnească, de acea şi povestea de cele mai multe ori lucruri înduioşătoare. În general îi plăcea grozav să povestească. De la el am aflat multe despre propriile lui peregrinări şi diferite legende din viaţa "mucenicilor" din cele mai vechi timpuri. Deşi nu sunt un cunoscător în materie, totuşi cred că înflorea mult aceste legende, pe care în cea mai mare parte le auzise din gura oamenilor din popor. Deşi uneori povestirile lui erau cu totul de necrezut, în ciuda înfloririlor şi a scornelilor, luate în întregime erau uimitor de armonioase, pline de cele mai autentice simţăminte ale poporului, şi totdeauna înduioşătoare... Dintre aceste istorioare mi s-a întipărit în minte, bunăoară, una destul de lungă: *Viaţa Mariei Egipteanca*{59}. Despre viaţa acestei sfinte, ca şi de a celor mai mulţi sfinţi de altfel, n-avusesem habar până atunci. Mărturisesc sincer că era aproape cu neputinţă să-l asculţi fără să-ţi dea lacrimile, care nu erau stârnite de duioşie, ci de o exaltare ciudată: te cuprindea un sentiment fierbinte şi straniu ca pustiul acela cu nisipuri încinse şi cu

lei prin care rătăcise sfânta. Dar nu mai vreau să vorbesc despre asta şi nici n-am căderea.

În afară de duioşie, mă mai încântau şi unele păreri foarte originale de ale lui despre anumite fenomene încă foarte discutabile din realitatea noastră. O dată mi-a povestit, de pildă, o întâmplare petrecută de curând cu un soldat eliberat din armată, întâmplare la care fusese în parte martor. Când şi-a terminat armata, soldatul cu pricina s-a întors în satul lui, dar viața printre țărani nu i-a mai plăcut şi nici țăranii nu l-au primit bucuros printre ei. Omul a început să-şi facă de cap, s-a pus pe beție, şi într-o zi a jefuit pe cineva; cu toate că nu s-au găsit dovezi zdrobitoare împotriva lui, omul a fost înhățat şi tras la judecată. La proces, avocatul era cât pe-aci să-l scoată basma curată, susținând morțiş că nu sunt dovezi, când deodată omul care până atunci îl ascultase liniştit, a sărit în picioare şi l-a întrerupt pe avocat: "Stai, nu te pripi" şi apoi a istorisit tot de-a fir-a-păr, a recunoscut totul plângând şi căindu-se. Jurații s-au închis în camera lor să se sfătuiască, apoi au ieşit buluc şi au spus într-un glas: "Nu e vinovat". Toată lumea din sală a început să strige de bucurie, numai soldatul a rămas țeapăn ca o stană de piatră, fiindcă nu pricepea nimic; n-a înțeles nici pe urmă predica pe care i-a ținut-o preşedintele înainte de a-i da drumul. Când s-a pomenit iar slobod, nici nu i-a venit a crede. A început să tânjească, era muncit de gânduri, nu mânca, nu bea nu vorbea cu nimeni, iar a cincea zi s-a spânzurat. "Nu-i tihneşte omului viața, când are un păcat pe suflet!" spuse Makar Ivanovici în concluzie. Întâmplarea e desigur foarte banală, cum citeşti azi cu sutele în gazete, dar mie mi-a plăcut tonul bătrânului şi mai cu seamă anumite expresii care vădeau fără îndoială un nou fel de a gândi. Vorbind bunăoară despre faptul că soldatul n-a fost bine primit de țărani când s-a întors în sat, Makar Ivanovici s-a exprimat astfel: "Că de, ce altceva e un soldat decât *un țăran stricat,* apoi când a pomenit de avocatul care era pe punctul să câştige procesul, l-a caracterizat astfel: "Că de, ce altceva e un avocat decât un cuget tocmit". A rostit ambele expresii spontan, fără să-şi dea seama, deşi fiecare oglindea o părere originală despre o întreagă pătură socială, şi chiar dacă nu oglindea concepția întregului popor, avea meritul de a fi personală şi nu împrumutată. Oamenii din popor te uimesc adesea prin expresiile lor plastice care trădează originalitate şi o intuiție aproape miraculoasă.

— Dar nu crezi, oare, Makar Ivanovici, că şi sinuciderea este un păcat? l-am întrebat eu cu acest prilej.

— Sinuciderea este cel mai mare păcat pe care-l poate săvârşi un om, îmi răspunse el oftând, dar pe un sinucigaş numai Dumnezeu are căderea să-l judece, fiindcă el singur ştie tot, şi puterea şi răbdarea fiecăruia. Noi, însă, suntem datori să ne rugăm pentru sufletul unui astfel de păcătos. De câte ori auzi că un om a păcătuit luându-şi zilele să te rogi smerit, înainte de culcare, pentru sufletul sărmanului păcătos sau măcar caută să-l înduioşezi pe Dumnezeu cu un oftat; chiar dacă nici nu l-ai cunoscut — ruga ta va fi cu atât mai mult ascultată.

— Dar dacă e gata osândit, îi mai foloseşte oare rugăciunea mea?

— De unde ştii că nu? Mulți, o, foarte mulți necredincioşi aruncă astfel praf în ochii celor neîncercați; tu însă nu-i asculta, fiindcă nici ei înşişi nu-şi dau seama cât sunt de rătăciți. Rugăciunea unui om viu pentru un suflet osândit e primită cu adevărat. Ia gândeşte-te, ce se alege de un suflet pentru care n-are cine să se roage? De aceea, când te rogi înainte de culcare, nu uita să adaugi înainte de sfârşit: "Mântuieşte, Doamne Iisuse, şi pe cei pentru care n-are cine să se roage". Mult auzită e o asemenea rugăciune şi foarte plăcută lui Dumnezeu, ca şi atunci când te rogi pentru toți păcătoşii de pe pământ: "Doamne, mare-i mila ta, îndură-te şi de cei nepocăiți şi mântuieşte-i". Şi asta-i o rugăciune tare bună.

I-am făgăduit că mă voi ruga, simțind că făgăduiala mea îi va face o deosebită bucurie. Şi într-adevăr, s-a luminat la față; totuşi țin să adaug că în astfel de împrejurări nu-mi vorbea niciodată de sus, ca un bătrân înțelept unui copilandru; dimpotrivă, foarte des mă asculta cu multă atenție, chiar cu plăcere, când îmi expuneam părerile, fără să uite că are de-a face cu un "copchil", cum îmi spunea el cu oarecare afectare (deşi ştia prea bine că acum se spune copil, şi nu copchil), dar dându-şi seama totodată că acest "copchil" e cu mult mai învățat decât el. Îi plăcea bunăoară să vorbească, şi încă foarte des, despre pustnici, punându-i cu mult mai presus decât pelerinii care colindă pe la locurile sfinte. Eu îl contraziceam cu însuflețire, scoțând la iveală egoismul acestor oameni care au părăsit societatea şi au renunțat să mai aducă vreun folos omenirii, urmărind doar un scop egoist, propria lor mântuire. Cred că la început nu

m-a înțeles, bănuiesc chiar că nu m-a înțeles nici până la urmă, de vreme ce continua să apere cu atâta înflăcărare viața de pustnic: "E drept că la început îți pare rău de tine (adică atunci când te duci în sihăstrie), pe urmă însă, pe zi ce trece, îți pare tot mai bine, iar de la o vreme ajungi chiar să vezi aievea chipul Domnului". Drept răspuns i-am înfățişat un întreg tablou al activității atât de folositoare a unui savant, a unui medic şi în general a oricărui om care se pune în slujba omenirii, izbutind să-i stârnesc cu adevărat entuziasmul, poate fiindcă eu însumi vorbeam cu înflăcărare; el încuviința tot timpul: "Ai dreptate, dragă, chiar aşa-i, Domnul să te binecuvânteze, că adevăr grăieşti"; când am sfârşit însă, nu s-a arătat pe deplin convins: "Oi fi având tu dreptate, făcu el oftând adânc, dar câți sunt aceia care merg până la capăt, fără să se abată din drum? Chiar dacă banul n-o fi ochiul dracului, tot nu-i lucru curat, că prea-l duce pe om în ispită. Ca să nu mai vorbim de femei, de îndoială, de pizmă şi de câte şi mai câte. Şi iată că uită țelul cel minunat şi se lasă furați de nimicuri. Dar ia gândeşte-te la viața de sihastru în sihăstrie omul se căleşte atât de mult, încât e în stare de orice vitejie. Şi apoi, ia să vedem, dragă, cu ce te alegi cânci trăieşti printre oameni? exclamă el exaltat. Oare nu-s toate numai visuri deşarte? Ia un grăunte de nisip şi seamănă-l pe o stâncă, iar când grăuntele tău galben va încolți şi va înverzi pe stânca aceea, atunci se va înfăptui şi visul tău pe pământ, cum se spune în pildă. Cu totul altceva ne învață Domnul nostru Isus Hristos: "...du-te, vinde ce ai, dă la săraci şi fă-te sluga tuturora." Atunci vei fi de mii şi mii de ori mai bogat decât înainte, fiindcă nu hrana îmbelşugată, nici hainele scumpe, nici trufia, nici pizma semenilor nu te fac fericit, ci bogat eşti prin dragostea semenilor tăi ce creşte şi se înmulțeşte însutit şi înmiit cu fiecare faptă bună. Atunci nu mai eşti stăpân doar pe mica ta avere, fie ea de sute de mii sau chiar de un milion, ci pe lumea întreagă! În ziua de azi omul nu se mai satură tot adunând averi pe care să le risipească nebuneşte, atunci, însă, nu vor mai fi nici orfani, nici cerşetori, fiindcă toți vor alcătui o familie, se vor socoti neamuri, fiecare va fi stăpânul şi sluga tuturor! Azi se întâmplă ca până şi omul cel mai puternic şi mai bogat să nu țină la viață, fiindcă nu mai ştie cum să-şi alunge urâtul, atunci însă zilele şi clipele vieții omului pe pământ se vor înmulți de mii şi mii de ori, şi el va căuta să nu irosească nici o clipă, căci fiecare îi va bucura inima din plin. Atunci omul

nu va mai sorbi înțelepciune doar din cărți, ci are să stea față-n față cu Dumnezeu; şi atunci pământul va străluci mai tare decât soarele, se va preface pe de-a-ntregul într-un rai minunat, din care vor fi pierit şi suferința şi amarul..."

Asemenea tirade înflăcărate îi plăceau grozav lui Versilov, după câte ştiu. La ultima fusese şi el de față.

— Makar Ivanovici! l-am întrerupt brusc pe bătrân, înflăcărându-mă şi eu peste măsură (n-am să uit niciodată seara aceea). Păi dacă-i aşa, după cum văd, dumneata propovăduieşti comunismul, comunismul în cel mai deplin sens al cuvântului!

Dar bătrânul nu ştia absolut nimic despre învățătura comunistă, mai mult, până şi denumirea o auzea pentru prima oară, aşa că am început numaidecât să-i expun tot ceea ce ştiam în această privință. Recunosc că nici azi nu-s prea priceput în materie, pe vremea aceea însă cunoştințele mele erau şi mai reduse şi mai confuze, totuşi i-am împărtăşit şi lui ceea ce ştiam cu un entuziasm nemărginit. Şi acum îmi aduc aminte cu plăcere de impresia extraordinară pe care am făcut-o asupra bătrânului. Era mai mult decât impresionat, chiar zguduit. Urmarea a fost că m-a copleşit cu întrebările, ca să afle cât mai multe amănunte istorice: "Unde s-a întâmplat? Cum? Cine s-a gândit la asta? Cine a spus aşa?" în treacăt fie zis, am observat că acesta este în general o trăsătură a omului simplu: când ceva îl interesează foarte mult, el nu se mulțumeşte cu o idee generală, ci ține să afle neapărat date cât mai precise şi mai amănunțite. Cum nici eu nu prea cunoşteam amănuntele, am început să le cam încurc şi, fiindu-mi ruşine de Versilov, m-am aprins din ce în ce mai tare. Până la urmă, Makar Ivanovici, înduioşat la culme, repeta într-una: "Aşa, aşa!" dar se vedea că pierduse firul şi că nu mai înțelege nimic. M-a cuprins ciuda, dar, din fericire, Versilov a pus pe neaşteptate capăt discuției, ridicându-se şi declarând că e timpul să ne ducem la culcare. În seara aceea eram cu toții adunați în camera lui Makar Ivanovici şi se făcuse într-adevăr târziu. Când Versilov a venit peste câteva minute la mine, l-am întrebat numaidecât ce părere are despre Makar Ivanovici în general şi ce impresia i-au făcut cuvintele lui din seara aceea. Versilov zâmbi înveselit (dar nu de cunoştințele mele vagi şi confuze în materie de comunism, dimpotrivă, s-a ferit să şi pomenească de ele). Repet că Versilov îl îndrăgise cu adevărat pe Makar Ivanovici şi adesea când îl asculta pe bătrân, surprindeam pe fața lui un zâmbet

cald şi luminos. De altfel, zâmbetul acesta nu-l împiedica să-l privească critic.

— Nu trebuie să uităm că Makar Ivanovici nu este un simplu țăran iobag, un plugar, ci o slugă, un om trăit la curte, rosti el cu vădită satisfacție, o fostă slugă şi un fost iobag născut şi crescut la curte, ai cărui părinți şi strămoşi au slujit şi ei la curtea boierească. În trecut, slugile şi oamenii de la curte în general participau în mare măsură la viața intimă, spirituală şi intelectuală a stăpânilor lor, însuşindu-şi multe din obiceiurile şi concepțiile lor. Ține seama că până în ziua de azi pe Makar Ivanovici îl interesează mai cu seamă ceea ce se petrece în lumea moşierilor şi a aristocraților. Nici nu-ți închipui cât de mult îl interesează anumite evenimente petrecute în ultimul timp în Rusia. Ştiai că-l pasionează politica? Dacă îi povesteşti cine cu cine poartă război, care va fi poziția Rusiei într-un viitor război, nu-i mai trebuie nimic! Pe vremuri îl făceam fericit cu asemenea discuții. Are mare respect față de ştiință, şi dintre toate ştiințele, cel mai mult îi place astronomia. Şi unde mai pui că a câştigat o anumită independență de gândire, la care n-ar renunța nici în ruptul capului. Are convingerile lui ferme şi destul de limpezi... ba chiar temeinice. Aşa incult cum este, te uluieşte uneori când vezi cu câtă precizie foloseşte anumiți termeni abstracți, pe care nici n-ai fi bănuit că-i ştie măcar. Deşi vorbeşte cu atâta entuziasm de pustnici, nu s-ar face cu nici un preț nici sihastru, nici călugăr, fiindcă are o fire de "pribeag", cum bine l-a caracterizat Alexandr Semionovici, pe care, fie zis în treacăt, n-ai de ce să fii supărat. În sfârşit, Makar Ivanovici e întrucâtva artist, multe din ceea ce spune sunt gândite de el, dar altele sunt de împrumutat. Când îşi expune ideile, logica lui cam şchioapătă şi uneori devine foarte abstract; se lasă adesea târât de sentimentalism, dar sentimentalismul lui este autentic popular, mai bine zis lunecă adesea pe panta acelei duioşii caracteristice oamenilor simpli, pe care poporul nostru o împleteşte atât de generos cu sentimentele sale religioase. Nu mai vorbesc de puritatea lui sufletească, de bunătatea şi blândețea lui, că de, noi amândoi ar trebui să ne cam ferim de acest subiect...

Ca să închei caracterizarea lui Makar Ivanovici am să redau una din povestirile lui, de astă dată din viața de toate zilele. Aceste povestiri aveau un caracter ciudat, sau mai bine zis fiecare avea ciudățenia ei, fără nici o trăsătură comună cu celelalte; nu se putea desprinde din ele nici o morală şi nici o

tendință generală, afară poate de faptul că toate erau mai mult sau mai puțin înduioşătoare. Totuşi erau printre ele şi unele neînduioşătoare, iar altele de-a dreptul umoristice, bunăoară anecdote despre călugări destrăbălați, aşa încât, povestindu-le, se ridica tocmai împotriva ideilor pe care le propovăduia, dar când i-am atras atenția asupra acestei contradicții, nu m-a înțeles. Câteodată te şi întrebai ce-l îndeamnă să tot povestească şi adesea mă mira vorbăria lui neîncetată, pe care o puneam în cea mai me parte pe seama bătrâneții şi a bolii.

— S-a schimbat mult în ultima vreme, îmi şopti o dată Versilov, înainte era cu totul altfel. Are să moară în curând, mult mai curând decât ne închipuim, şi trebuie să fim pregătiți.

Am uitat să spun că luasem obiceiul să ne strângem seara cu toții la Makar Ivanovici. Afară de mama, care nu-l părăsea o clipă, în camera lui îşi petrecea serile şi Versilov; întotdeauna mă înființam şi eu, că tot n-aveam altceva de făcut; în ultimele zile venea aproape în fiecare seară şi Liza, dar ceva mai târziu decât ceilalți şi stătea tăcută tot timpul. Venea adesea şi Tatiana Pavlovna iar din când în când, doctorul. Nu ştiu cum, dar până la urmă m-am apropiat de doctor, şi dacă n-am devenit chiar prieteni, în orice caz nu-l mai repezeam. Începuse să-mi placă simplitatea, naivitatea, pe care am descoperit-o sub aparenta lui grosolănie, ca şi sentimentele lui afectuoase față de familia noastră, aşa încât, până la urmă, mi-am călcat pe inimă şi i-am iertat aroganța lui profesională, mai mult chiar, l-am învățat să se spele măcar pe mâini şi să-şi curețe unghiile, dacă nu-şi putea schimba cămaşa la timp. I-am spus pe şleau că un om îngrijit nu este neapărat un filfizon sau un estet, iar curățenia face parte în mod firesc din îndatoririle unui medic, ceea ce i-am şi dovedit. În sfârşit, venea adesea şi Lukeria din bucătărie şi, de după uşă, asculta poveştile lui Makar Ivanovici. O dată Versilov, văzând că stă după uşă, a chemat-o înăuntru şi a poftit-o să şadă cu noi. Mi-a plăcut gestul lui, dar de atunci Lukeria nu s-a mai apropiat de uşă. Fiecare cu apucăturile lui!

Voi reproduce la întâmplare una dintre povestirile lui Makar Ivanovici, numai fiindcă pe aceasta o țin minte în întregime. E povestea unui negustor, şi cred că asemenea istorii se întâmplă cu miile în oraşele şi târgurile noastre, numai că trebuie să ştii să le descoperi. Cine doreşte poate

sări peste această povestire, cu atât mai mult cu cât o redau în stilul bătrânului.

"Ei, şi acum să vă povestesc ce minune s-a întâmplat o dată la noi, în oraşul Afimievsk. Trăia acolo un negustor anume Skotoboinikov, Maxim Ivanovici, şi în tot ținutul nu se afla bogătaş mai mare ca el. Şi-a ridicat o fabrică de stămburi şi la el trudeau câteva sute de lucrători, aşa că negustorul nostru nu-şi mai încăpea în piele. Ce-i drept, toată lumea se ploconea înaintea lui, până şi mai-marii oraşului îi cântau în strună, chiar şi arhimandritul nu mai contenea cu laudele şi mulțumirile pentru râvna lui: dăruia bani cu nemiluita mănăstirii şi câteodată, pe nepusă masă, îl apuca o grijă grozavă de sufletul lui, nu-şi mai afla liniştea, atât se tot gândea la lumea de apoi. Era văduv şi nici copii nu avea; umbla vorba că nevesti-şi el i-a făcut de petrecanie încă din primul an, că încă din tinerețe era aprig la mânie; dar de atunci trecuse multă vreme şi omul nu mai voia cu nici un preț să-şi pună pirostriile pe cap. Din cânid în când îl apuca patima beției, şi când se îmbăta, nu mai ştia de el, alerga gol puşcă prin oraş şi urla cât îl ținea gura; ce-i drept, nu era un oraş mare şi vestit, dar, oricum, ar fi trebuit să-i crape obrazul de ruşine. După ce-i treceau pandaliile, era tot timpul mânios, şi lumea nu mai ştia cum să-i intre în voie, iar cuvântul lui era lege. Pe oameni îi plătea după bunul lui plac, lua abacul, îşi punea ochelarii şi se răstea: «Tu, Foma, cât ai de primit?» «Păi de la Crăciun n-am mai văzut un ban, Maxim Ivanovici, aşa că am de luat treizeci şi nouă de ruble.» «Ăştia-s bani nu glumă! E prea mult pentru tine, tu întreg, cu toate măruntaiele tale, nu faci atâția bani, şi mai ai nas să-i ceri! Ce mai tura-vura, pune cruce la zece ruble şi ține douăzeci şi nouă». Şi omul tace, că de, cine îndrăzneşte să crâcnească înaintea lui Maxim Ivanovici!

«Eu, zice, ştiu mai bine cât se cade să-i dau fiecăruia. Îmi cunosc eu oamenii şi ştiu cum trebuie să te porți cu ei. Aici lumea s-a destrăbălat; fără mine, de mult ar fi murit cu toții de foame, împreună cu tot neamul lor! Unde mai pui că aici n-ai de-a face decât cu hoți, ăştia fură şi cloşca de pe ouă, n-au pic de obraz. Nu mai spun ce bețivi sunt cu toții; cum pun mâna pe bani, aleargă la cârciumă şi se aştern pe băutură până-şi beau şi izmenele, când ies de acolo sunt goi puşcă. După toate sunt şi nişte nemernici; îl vezi că se aşază pe un bolovan în fața cârciumii şi începe să se văicărească: "Maică, măiculița mea, de ce ai mai adus pe lume un bețiv şi un amărât ca mine? Mai

bine mă sugrumai din faşă, decât să mă laşi să ajung aşa!" Parcă ăştia-s oameni? Sunt dobitoace, nu oameni! Ăstora trebuie să le bagi mai întâi minţile în cap şi abia pe urmă să le dai bani. Ştiu eu când şi cât să le dau.»

Iacă aşa vorbea Maxim Ivanovici de norodul din Afimievsk, rău îl mai ocăra, dar, orice s-ar zice, avea şi puţină dreptate: oamenii erau cam slabi de înger.

În oraşul acela mai fusese şi un alt negustor, dar murise; era un om tânăr şi uşuratic, care o ducea tot într-un chef şi până la urmă a ajuns la sapă de lemn. Înainte de a muri, s-a zbătut un an întreg ca peştele pe uscat, dar viaţa i-a dat o lecţie atât de aspră, că l-a băgat în mormânt. Cu Maxim Ivanovici nu s-a împăcat niciodată şi se băgase dator vândut la el. Şi pe patul de moarte l-a blestemat pe Maxim Ivanovici. După el a rămas o văduvă tânără împovărată cu cinci copii. Vai de zilele unei biete văduve fără apărare, e ca un pui de rândunea căzut din cuib, darămite când mai rămâne şi cu cinci copii şi fără o bucată de pâine; că Maxim Ivanovici a luat şi bruma de avere ce o mai aveau, până şi căsuţa lor de lemn, că de, răposatul îi rămăsese dator. Atunci, biata văduvă şi-a înşirat toţi copilaşii la poarta bisericii: copilul cel mai mare, un băieţaş, abia împlinise opt anişori, iar cele patru fetiţe erau încă mititele de tot: cea mai mare avea patru ani, iar cea mai mică era încă un copilaş de ţâţă. Când s-a isprăvit slujba, şi Maxim Ivanovici a ieşit din biserică, copilaşii au căzut cu toţii în genunchi înaintea lui, cu mânuţele întinse, după cum îi învăţase mama lor, iar dânsa, cu al cincilea copilaş în braţe, i-au făcut o plecăciune până-n pământ şi într-un glas l-au rugat faţă de toată lumea: «Maxim Ivanovici, îndură-te, taică, de nişte bieţi orfani, nu le lua ultima bucăţică de la gură, nu-i alunga din cuibul în care s-au născut!» Pe toţi câţi erau de faţă i-au podidit lacrimile, atât de frumos îi învăţase să se roage. Sărmana văduvă s-o fi gândit aşa: «Ca să facă pe grozavul faţă de oameni, are să ne ierte de datorie şi de ruşine are să dea orfanilor casa îndărăt», dar s-a înşelat. Maxim Ivanovici s-a proţăpit în faţa ei şi i-a zis: «Nu de mila orfanilor plângi tu, o văduvă tânără ca tine tânjeşte după bărbat. Las' că ştiu eu că răposatul m-a blestemat şi pe patul de moarte!» şi-şi văzu de drum, iar casa nici vorbă să le-o mai dea. «După ce-şi fac mendrele, să-i mai şi ajuţi?! Dacă îţi faci pomană cu ei, te hulesc şi mai abitir; dacă le întinzi un deget vor toată mâna şi îţi mai scot şi vorbe.» Ce-i drept, umbla vorba că-i cam dăduse târcoale acestei văduve când era fată, cu vreo zece ani în urmă

şi că trimisese pe cineva la ea, s-o ispitească cu bănet mult că era tare frumoasă, fără să se gândească că asta e un păcat mare, ca şi cum ai dărâma o biserică. Dar degeaba, fata nici n-a vrut să audă; ticăloşii de astea mai făcuse el destule, şi prin oraş, şi prin toată gubernia, ba s-ar putea spune că în privința asta de-a dreptul se întrecuse cu măsura.

În zadar s-au jelit văduva şi puişorii ei, că el tot a izgonit orfanii din casă; poate că n-a făcut-o numai din răutate, dar aşa e omul, uneori nu ştie nici el de ce se încăpățânează. La început a mai ajutat-o lumea, dar pe urmă a fost nevoită să-şi caute de lucru, şi cum îşi poate câştiga o biată femeie o bucată de pâine la noi, dacă nu se duce la fabrică; unul o cheamă să-i spele podelele, altul să-i plivească grădina, al treilea să-i pregătească baia de aburi, şi sărmana de ea munceşte, plângând, cu copilaşul în brațe, iar ceilalți patru aleargă doar în cămăşuțe pe uliță. Când îi aşezase în genunchi la poarta biserici mai aveau încă ghetuțe în picioare, ce-i drept, cam scâlciate, şi hăinuțe în spinare, ce-i drept, cam ponosite, oricum, erau copii de negustor; de la un timp au început însă să alerge desculți, zdrențăroşi, că aşa-s copiii, fac praf hainele. Copiilor însă nici că le păsa; e destul să fie soare, ca să se bucure, nu-şi dau seama ce-i paşte, sunt ca păsărelele, şi glăsciorul lor răsună vesel ca nişte zurgălăi. Dar biata văduvă se gândea: «Ce să mă fac cu voi când vine iarna? De v-ar lua Dumnezeu până atunci!» Dar n-a mai trebuit să aştepte atâta vreme. Prin părțile noastre dă din când în când o molimă în copii, o tuse, de-i zice măgărească, şi atunci se molipsesc unul de la altul. Mai întâi s-a prăpădit copilaşul de țâță, iar după el s-au îmbolnăvit şi ceilalți, şi toate cele patru fetițe au pierit una după alta în toamna aceea. E drept că pe una a călcat-o o trăsură pe stradă. Şi ce crezi, la înmormântarea lor bocea de-ți era mai mare mila; până atunci îi tot blestema, dar când i-a luat Dumnezeu, i se rupea inima de jale. De, inimă de mamă!

Din toți copiii, n-a mai rămas decât cu băiețelul cel mare, şi ținea la el ca la ochii din cap, tremura de grija lui. Băiețelul era cam pirpiriu, firav şi drăgălaş ca o fetiță. Într-o zi l-a dus la fabrică, la naşul lui, care era administrator, şi ea s-a băgat dădacă la copiii unui funcționar. O dată, copilul alerga prin curte şi tocmai atunci a intrat pe poartă trăsura lui Maxim Ivanovici; şi ca un făcut, negustorul era cam afumat; copilul, care alerga pe scară în jos, a alunecat, şi din greşeală, a dat buzna peste el în clipa când cobora din trăsură, şi l-a izbit cu amândouă mâinile în pântece. Dumnealui, nici una, nici două,

i-a pus mâna în chică şi a început să urle: «Al cui e? Aduceți vergile! Dați-i o bătaie zdravănă, acum, pe loc, în fața mea!» Băiețelul a încremenit de spaimă, şi când au început să-l bată, a strigat ca din gură de şarpe. «Mai îndrăzneşti să şi strigi?! Bate-l până n-o mai țipa!» Nu ştiu cât l-or fi bătut, dar a tot strigat, până a rămas țeapăn ca un mort. Abia atunci l-au lăsat în pace; s-au speriat cu toții când au văzut că băiețelul zace în neştire şi nici nu mai suflă. Oamenii mi-au spus pe urmă că nu l-au bătut prea mult, dar copilul era tare sperios. Şi Maxim Ivanovici o cam băgase pe mânecă. «Al cui e?» a întrebat. Şi când a aflat, a poruncit: «Duceți-l la maică-sa! Asta-i bună, ce căuta la fabrică?» După ce a stat două zile tăcut şi posomorât, a întrebat: «Ce face băiatul?» Copilul abia îşi mai trăgea zilele: bolea în cămăruța maică-si, care plecase de la funcționar, numai ca să-şi îngrijească băiețelul, că de, nu era de glumit, avea aprindere de plămân. «Ia te uită! Se miră Maxim Ivanovici, din ce i s-o fi tras? Aş mai zice şi eu, dacă l-ar fi bătut măr, dar abia de l-au atins, ca să-l sperie. Am pus de atâtea ori să mai bată şi pe alții, şi încă mai rău, dar n-a ieşit aşa tărăşenie.» Cum se aştepta ca mama copilului să facă o plângere, s-a îndârjit şi nici n-a mai pomenit de el; dar sărmana de ea nici n-a îndrăznit să se plângă. Când a văzut aşa, i-a trimis cincisprezece ruble şi un doctor, pe care tot el l-a plătit, nu de teamă, ci aşa, fiindcă s-a căit. Dar în curând i-a venit iar sorocul beției şi trei săptămâni în cap a tot băut.

Şi a trecut iarna, şi au venit sfintele Paşti, şi chiar în ziua învierii Domnului, i s-a năzărit lui Maxim Ivanovici să întrebe iar: «Ce mai face băiatul ăla?» Şi când te gândeşti că toată iarna nici nu pomenise de el. Şi atunci i s-a răspuns: «S-a însănătoşit, e la maică-sa: munceşte cu ziua sărmana, să-l țină.» Fără să mai stea pe gânduri, Maxim Ivanovici s-a dus la văduvă, dar n-a intrat în casă, nici n-a coborât din brişcă, ci a chemat-o la poartă şi i-a spus: «Uite ce, preacinstită văduvă, zice, de azi înainte vreau să fiu binefăcătorul fiului tău, să-l iau sub ocrotirea mea: îl duc acasă, şi de acum o să stea cu mine. Dacă o să-mi intre cât de cât în voie îi dau un capital frumuşel şi-l fac om; iar dacă mi s-o lipi de suflet, îl las moştenitor pe toată averea mea, ca pe un fiu adevărat. Atâta doar îți cer: domnia ta să nu-mi treci pragul decât la sărbătorile mari. Dacă te învoieşti, să-mi aduci băiatul chiar mâine dimineață, că i-a trecut vremea să se joace în arşice.» Cum şi-a isprăvit vorba, a şi plecat. Biata femeie era ca scoasă din minți. Când au auzit vecinii ce s-a întâmplat, i-au spus: «Când o creşte băiatul, are

să-ți scoată pe nas că i-ai alungat norocul.» Toată noaptea a plâns la căpătâiul copilului, iar a doua zi dimineață l-a luat de mână şi l-a dus. Băiețelul era mort de spaimă. Maxim Ivanovici l-a îmbrăcat ca pe un domnişor, i-a luat un dascăl şi chiar din ziua aceea l-a pus să învețe; aşa s-a legat de el, că nu-l mai slăbea din ochi şi-l ținea tot timpul pe lângă dânsul. Nu-l lăsa nici să răsufle, mereu îi striga: «Vezi-ți de carte, învață, învață, că vreau să fac om din tine.» Băiețaşul era bolnăvicios şi, de când cu bătaia, începuse să tuşească. «Ce-i lipseşte? se tot mira Maxim Ivanovici. La maică-sa umbla desculț, n-avea nici după ce bea apă, la mine o duce împărăteşte şi e mai prăpădit ca înainte!» Dascălul, mai cu minte, a căutat să-i deschidă ochii: «Un copil, zice, trebuie să se mai şi zbenguie, nu poate să stea tot cu nasul în carte, are nevoie de mişcare». Maxim Ivanovici a căzut pe gânduri, apoi a recunoscut: «Ai dreptate». Dascălul ăsta, Piotr Stepanovici, fie-i țărâna uşoară, avea o meteahnă: bea peste măsură, şi de bețiv ce era, îl dădură afară de peste tot şi ajunsese să trăiască din mila oamenilor, încolo era un om tare înțelept şi tobă de carte. «Nu aici e locul meu, spunea el, eu ar trebui să fiu profesor la universitate, dar m-am cufundat în mocirla de aici, de a ajuns să-mi fie şi mie scârbă de mine.» Maxim Ivanovici s-a aşezat în fața băiatului şi i-a strigat: «Zburdă!» Dar băiatul nici nu îndrăznea să sufle când îl vedea. Bietul copil era atât de înspăimântat, că până şi glasul lui îl făcea să tremure ca varga, iar Maxim Ivanovici se tot mira. «Ce zace în el? L-am scos din noroi, l-am îmbrăcat în catifea, l-am încălțat cu cizme de postav, poartă cămaşă brodată, îl țin ca pe un fiu de general şi în loc să se lipească de mine, tace şi mă priveşte ca un pui de lup!» Cu toate că lumea se obişnuise de mult cu toanele lui Maxim Ivanovici, de astă dată s-a mirat, văzându-l că ține morțiş să se vâre în sufletul copilului şi nu se dă batut nici în ruptul capului. «Scot eu încăpățânarea din el, chiar de-aş şti că mor. Taică-său m-a blestemat pe patul de moarte, după ce a luat sfânta împărtăşanie; se vede că a moştenit firea crâncenă a lui taică-său.» Nici măcar nu l-a atins vreodată cu varga, că de când cu pățania aceea nu se mai încumeta. Dar intrase spaima în copil. Tremura înaintea lui şi fără să-l bată.

Şi să vezi ce s-a întâmplat: într-o zi, cum a ieşit el din odaie, băiatul a lăsat cartea din mână şi s-a cățărat repede pe un scaun ca să-şi ia mingea de pe dulap, unde o azvârlise înainte, dar din greşeală a răsturnat cu cotul o lampă de porțelan care era pe dulap; când lampa a căzut pe duşumea şi

s-a făcut țăndări, a răsunat toată casa. Unde mai pui că era un lucru scump, porțelan de Saxa. Când a auzit Maxim Ivanovici din a treia odaie zgomotul, a început să strige. De spaimă, copilul a luat-o la goană încotro a văzut cu ochii, a ieşit pe terasă, a străbătut într-un suflet grădina şi, pe portița din dos, a fugit glonț până la râu. De-a lungul râului este un bulevard cu sălcii bătrâne, pe unde se plimbă lumea, şi e tare frumos acolo. Băiatul a alergat pe mal în jos, până la marginea apei, unde se opreşte podul plutitor, şi oamenii l-au văzut că e gata să se arunce în apă, dar pesemne că s-a înspăimântat şi a încremenit locului. Acolo râul e larg şi apa vine repede, trec bărci, iar de partea cealaltă sunt tarabe, o piață, strălucesc turlele aurite ale unei biserici. S-a nimerit ca tocmai atunci să vină acolo şi nevasta colonelului Ferzing cu fetița ei, ca să treacă dincolo, unde se găsea un regiment de infanterie. Fetița, un copilaş tot de vreo opt ani, îmbrăcată într-o rochiță albă, se uita râzând la băiețaş, iar în mână ținea un coşuleț țărănesc în care avea un arici. «Uită-te, mămico, zice, băiețaşul ăsta nu-şi mai ia ochii de la ariciul meu.» «Nu, răspunse coloneleasa, pare mai degrabă speriat. De ce te-ai speriat aşa, băiețaşule dragă? (Chiar aşa mi-au povestit oamenii că i-a spus.) Ia te uită ce băiețel drăguț, zice, şi ce frumos e îmbrăcat. Al cui eşti, puiule?» El însă, cum nu mai văzuse până atunci un arici, se uita ca vrăjit la el şi nu mai ştia de nimic. Că de, aşa-s copiii, uită repede. «Ce-aveți aici?» întrebă el. «Un arici, răspunse domnişorica, l-am cumpărat adineauri de la un țăran, l-a găsit în pădure.» «Va să zică, ăsta e un arici?» şi începu să râdă şi să-l zădărască, iar ariciul se făcu ghem. Fetița se bucura şi ea de bucuria băiatului: «Îl ducem acasă, zice, şi vrem să-l domesticim». «Vai, zice, dați-mi mie ariciul!» şi pe când se ruga aşa, se auzi deodată glasul lui Maxim Ivanovici, care țipa de sus: «Aha, aici erai! Puneți mâna pe el!» (Alergase după copil în capul gol, atât era de furios.) Atunci băiețelul şi-a adus aminte de tot ce s-a întâmplat, a scos un țipăt, a alergat spre apă, cu pumnii strânşi la piept, şi-a ridicat o dată ochii către cer (oamenii au văzut tot!) şi s-a aruncat în apă! Lumea a început să strige, câțiva inşi care erau pe podul plutitor au sărit să-l scape, dar apa l-a dus departe, că pe acolo curge repede, şi până să-l scoată s-a înecat. Era tare slab de piept, aşa că nu i-a trebuit mult. De când lumea nu se pomenise prin părțile acelea ca un copil atât de mic să-şi ia zilele! Asta e mare păcat! Ce are să-i spună bunului Dumnezeu un suflet atât de fraged, pe lumea cealaltă?!

De atunci întrebarea aceasta nu i-a mai dat pace nici lui Maxim Ivanovioi. S-a schimbat omul de nu-l mai cunoşteai. L-a doborât amărăciunea. La început s-a pus pe băutură şi a tot băut, dar pe urmă s-a lăsat, fiindcă n-a găsit alinare. Nici pe la fabrică nu mai călca, nu mai voia să ştie de nimic. Când vorbea cineva cu el, tăcea sau dădea abătut din mână. Aşa a dus-o vreo două luni şi de la un timp a început să vorbească singur. Umbla în neştire şi vorbea de unul singur. Tocmai atunci s-a întâmplat să ardă cătunul Vaskova şi nouă case s-au făcut scrum. Maxim Ivanovici s-a urcat în trăsură şi s-a dus şi el să vadă ce s-a întâmplat. Bieţii oameni care rămăseseră fără adăpost l-au înconjurat, jelindu-se; el le-a făgăduit un ajutor, a şi dat poruncă să li se dea, dar pe urmă s-a răzgândit, l-a chemat pe administrator şi i-a zis sa nu mai dea nimic, dar fără să-o spună de ce. «Dumnezeu a vrut să ajung de ocara oamenilor, zice, ca o fiară blestemată. Ca vântul mi-a mers vestea.» Până şi arhimandritul s-a dus atunci la el. Era un bătrân aspru, care ducea o viaţă fără prihană la mănăstire: «Ce-i cu tine?» l-a luat el la rost. «Iată ce-i!» făcu Maxim Ivanovici, deschizând în faţa lui Evanghelia şi arătându-i:

«Iar cine va sminti pe unul dintr-aceştia micii, care cred în mine, mai bine ar fi de el să-i atârne cineva de gât o piatră de moară şi să-l afunde în adâncul mării.» (Matei 18,6.)

«De, zise arhimandritul, după ce citi, deşi nu tocmai despre asta e vorba aici, dar o legătură tot este. E rău de omul care-şi pierde măsura, se duce de râpă. Şi tu prea te înfumuraseşi.»

Maxim Ivanovici stătea înlemnit, de parcă îl lovise damblaua. Arhimandritul s-a uitat lung la el şi pe urmă i-a zis: «Ascultă şi ţine minte o vorbă înţeleaptă: "Ce spune omul la deznădejde împrăştie vântul". Şi să mai ţii minte că nici îngerii Domnului nu sunt desăvârşiţi, numai Domnul nostru Isus Hristos e fără cusur şi fără prihană, de aceea îl slujesc îngerii, şi apoi tu n-ai dorit moartea acelui prunc, te-ai purtat numai ca un smintit. Doar de un lucru stau şi mă mir: câte nelegiuiri şi mai mari ai săvârşit, câţi oameni n-ai lăsat pe drumuri, câţi oameni n-ai dus la pierzanie, pe câţi nu i-ai nenorocit — oare astea nu-s păcate tot atât de grele ca un omor? Oare n-au pierit tot din vina ta şi surioarele lui, patru copilaşi nevinovaţi şi nici nu te-ai sinchisit? Atunci de ce te tulbură în aşa hal moartea unui singur copil? De toţi ceilalţi nu ţi-a părut rău, cred că nici nu te-ai mai gândit vreodată la ei, aşa-i? Atunci de ce te apasă aşa pe suflet moartea acestui copil de care nici nu eşti întru

totul vinovat?»

«Îl visez şi noaptea în somn», mărturisi Maxim Ivanovici. «Ei şi?» Dar mai mult n-a fost chip să scoată de la el. A stat mut. S-a mirat ce s-a mirat arhimandritul, apoi când a văzut că nu-i nimic de făcut, s-a dus.

Într-o zi, Maxim Ivanovici a trimis după dascăl, după Piotr Stepanovici, pe care nu-l mai văzuse de când cu nenorocirea.

«Îl ţii bine minte?» l-a întrebat. «Cum să nu!» i-a răspuns. «Am văzut la birt fel de fel de poze zugrăvite de tine în ulei. Ai făcut chiar şi o copie după portretul arhiereului. Poţi să-mi pictezi şi mie un tablou în culori?»

«Eu să nu pot? Eu pot orice, sunt meşter la toate.» «Atunci să-mi faci un tablou mare de tot, cât peretele, întâi şi-ntâi să-mi zugrăveşti pe el râul, şi malul râpos, şi podul plutitor, şi toţi oamenii câţi au fost atunci de faţă. S-o pui şi pe coloneleasă, şi pe fetiţă, până şi ariciul. Mai vreau să-mi zugrăveşti şi malul celălalt cu tot ce-i pe el, şi biserica, şi piaţa, şi tarabele, şi locul unde stau briştile — toate câte sunt acolo să mi le înfăţişezi aidoma, iar lângă podul plutitor, chiar lângă malul apei, unde s-a întâmplat, băieţaşul, dar negreşit cu pumnişori strânşi la piept. Întocmai aşa să-l faci. Iar în faţa lui, de partea cealaltă, pe cer, deasupra bisericii, cetele de îngeri, care vin în zbor să-l întâmpine. Poţi să faci tot ce-ţi cer, ori ba?» «Eu pot orice.» «Norocul tău e că îi ţii minte chipul, altfel nu m-aş fi încurcat eu cu un neisprăvit ca tine, puteam doar să tocmesc pictorul ăl mai vestit de la Moscova, sau chiar de la Londra. De n-o semăna de loc, sau numai puţin, îţi dau doar cincizeci de ruble, iar de seamănă leit, capeţi două sute. Nu uita că avea ochişori albaştrii, şi vezi să-mi faci un tablou mare de tot, cât mai mare.»

S-au învoit, şi Piotr Stepanovici s-a apucat de treabă. Dar deodată Maxim Ivanovici se pomeneşte cu el. «Nu se cade, zice, să-l înfăţişăm cum mi-ai cerut.» «Cum aşa?» «Păi, fiindcă sinuciderea e un păcat greu, cel mai greu dintre toate. Şi atunci, cum să vină îngerii să-l întâmpine?» «Bine, dar un copilaş ca el nu ştie ce face.» «Nu, nu era un copilaş chiar atât de mic, era un băiat de opt ani când a făcut-o, aşa că tot trebuie să dea socoteală cât de cât.»

Maxim Ivanovici s-a îngrozit şi mai tare.

«Uite ce m-am gândit eu, zise Piotr Stepanovici, n-are rost să se mai deschidă cerul şi să mai zugrăvim şi îngeri; am să pictez o rază de lumină care cade din cer, ca şi cum i-ar lumina calea; ştii, o singură rază de lumină, ca un semn ceresc.»

Până la urmă aşa s-au şi înțeles. Am văzut cu ochii mei tabloul ăsta, după multă vreme, am văzut şi raza de lumină, şi râul, cât peretele de lung şi albastru de tot, şi bietul băiețel cu pumnii strânşi la piept, şi domnişorica, şi ariciul, ce mai încolo încoace, a căutat omul să-i intre în voie cum s-a priceput mai bine. Atunci Maxim Ivanovici n-a arătat nimănui tabloul, l-a încuiat în odaia lui de lucru, ca nu cumva să-l vadă cineva. Dar când s-a răspândit vestea în oraş, toată lumea a dat năvală să-l vadă, el însă a poruncit slugilor să-i alunge pe toți. Mare zarvă s-a mai iscat atunci! Iar Piotr Stepanovici nici nu-şi mai încăpea în piele: «Eu, zice, m-am încredințat acum că pot orice. Un om ca mine s-ar cădea să stea la curte, la Sankt-Petersburg.» Era un om tare de treabă, numai că prea îi plăcea să se fudulească. De aici i s-a tras şi moartea: cum a primit cele două sute de ruble s-a şi pus pe băutură şi a început să se laude față de toată lumea cu banii; şi într-o noapte l-a omorât un mahalagiu, tovarăşul lui de beție, ca să-l jefuiască; abia a doua zi dimineață a ieşit omorul la iveală.

Toate ca toate, dar cum s-a sfârşit povestea n-or să uite oamenii niciodată. Într-o bună zi, Maxim Ivanovici s-a suit în brişcă şi s-a dus la văduvă, care şedea cu chirie într-o cocioabă de la marginea oraşului. De astă dată a intrat în curte şi când a dat cu ochii de ea, i-a făcut o plecăciune până la pământ. De câte pățise, biata femeie se îmbolnăvise şi abia se mai mişca. «Preacinstită văduvă, strigă el, mărită-te cu mine, ia-mă de bărbat, aşa ticălos cum sunt, că nu mai am haznă de viață!» Ea se uită la el, mai mult moartă decât vie de spaimă. «Vreau, zice, să mai avem un băiețel, căci dacă îmi naşti unul, înseamnă că răposatul copil ne-a iertat pe amândoi, şi pe mine, şi pe tine. Chiar băiețelul tău m-a învățat să fac aşa, când mi s-a arătat în vis.» A văzut femeia că omul nu era în toate mințile, că vorbea ca un apucat, dar cu toate astea nu a răbdat-o inima să nu-i spună: «Vorbeşti prostii, eşti un om de nimic, i-a răspuns. Din pricina ta mi-am pierdut toți copilaşii; după ce nu te pot vedea în ochi, îmi mai şi ceri să-mi amărăsc zilele cu tine cât oi trăi.»

Maxim Ivanovici a plecat, dar tot nu s-a dat bătut. Vuia oraşul când s-a aflat de aşa minune. Şi Maxim Ivanovici i-a trimis peţitoare, două mătuşi mai sărace care trăiau într-un târguşor din aceeaşi gubernie. Le adusese de acolo anume pentru asta. Nu ştiu dacă îi erau chiar mătuşi bune, dar oricum, erau neamuri; în felul ăsta voia să-i arate văduvei cât o cinsteşte. Peţitoarele s-au apucat s-o momească, s-o linguşească şi nu se mai dezlipeau de lângă ea, tot căznindu-se s-o înduplece. I-a trimis Maxim Ivanovici şi femei din oraş s-o peţească, neveste de negustori, de funcţionari, până şi pe nevasta protopopului de la catedrală; tot oraşul s-a ţinut de capul ei, dar degeaba, văduva era prea scârbită: «Dacă ar putea să învie copilaşii mei, aş mai zice, dar aşa, ce rost are? Şi faţă de ei aş săvârşi un păcat greu!» Şi arhiereul a încercat s-o înduplece, şoptindu-i la ureche: «Tu, zice, ai putea să-l schimbi, să faci din el alt om». Biata femeie era îngrozită. Lumea însă se mira de ea: «Auzi, să dea cu piciorul la aşa noroc!» Dar să vezi cu ce a câştigat-o până la urmă: «Oricum, zice, sinucigaşul nu mai era un copil neştiutor, era băiat mare, îi trecuse şi vremea să primească sfânta împărtăşanie fără să se spovedească, aşa că tot trebuie să dea socoteală de păcatul lui, cât de cât. Dacă te cununi însă cu mine, mă leg să zidesc o biserică pentru veşnica pomenire a sufletului copilului.» Numai făgăduiala asta a înduplecat-o pe văduvă să se mărite cu el. Şi mare a fost mirarea oamenilor când au văzut că din prima zi au trăit în cea mai deplină înţelegere, cu frica lui Dumnezeu, că ţineau cu adevărat unul la altul, de parcă ar fi fost un singur suflet în două trupuri. Ea a rămas grea chiar în iarna aceea şi atunci au început să colinde împreună casele Domnului şi să-i ceară lui Dumnezeu milă şi iertare. S-au dus şi la trei mănăstiri, ca să li se prorocească viitorul din cărţile sfinte. El s-a ţinut de făgăduială şi a ridicat o biserică, iar în oraş a zidit un spital şi un azil. O parte din avere a împărţit-o la văduve şi la orfani. Şi-a adus aminte de toţi cei pe care i-a jecmănit şi a vrut să le dea totul înapoi; a început să arunce în dreapta şi în stânga cu banii, aşa că până şi nevastă-sa şi arhiereul au trebuit să-l ţină în frâu, spunându-i: «Ajunge cât ai făcut!» Maxim Ivanovici i-a ascultat, dar tot a zis: «Eu, zice, l-am înşelat atunci la socoteală pe Foma». Şi Foma a primit tot ce i se cuvenea; bietului om nici nu i-a venit să creadă, i-au dat şi lacrimile: eu, zice, n-am cerut nimic... oricum eram mulţumit, dar de azi înainte am să mă rog neîncetat lui Dumnezeu să vă aibă în paza lui». Faptele bune ale lui Maxim Ivanovici le-au

mers oamenilor drept la inimă, căci adevărat se spune: pilda cea bună dă roade. Iar prin părțile acelea oamenii sunt buni.

Fabrica a dat-o în seama nevesti-şi, care a făcut o rânduială de o mai pomenesc oamenii şi azi. De băutură însă Maxim Ivanovici nu s-a lăsat, dar când îl apucau pandaliile, ea îl ținea din scurt şi până la urmă l-a şi lecuit. Cu timpul a început să vorbească cuviincios, până şi glasul i s-a îmblânzit, s-a făcut cum nu se poate mai milos, chiar şi față de animale: o dată, când a văzut pe fereastră un țăran lovindu-şi fără îndurare calul cu biciul peste ochi, i-a cumpărat numaidecât calul, plătindu-i de două ori mai mult decât făcea. Când îl căutai avea ochii înlăcrimați, se lăsa foarte uşor înduioşat, era destul să-i spună cineva ceva, ca să-l podidească lacrimile. Când i-a venit femeii sorocul să nască, s-a milostivit Domnul în sfârşit de rugăciunile lor şi le-a dăruit un fiu, şi atunci sufletul lui Maxim Ivanovici s-a înveselit pentru prima oară după nenorocire. A împărțit bani cu nemiluita la săraci, pe mulți i-a iertat de datorii, iar la botez a poftit tot oraşul. Dar a doua zi după petrecere s-a întunecat ca noaptea la față. Când a văzut nevastă-sa că nu era în apele lui, i-a adus copilaşul cel nou-născut: «Ne-a iertat, zice, răposatul băiat, l-au înduplecat lacrimile şi rugăciunile noastre». Trebuie să spun că despre asta nu mai pomenise de un an, de când se cununaseră, deşi, în taină, fiecare era muncit de acest gând. Atunci Maxim Ivanovici i-a aruncat o privire întunecată ca noaptea: «Nu te pripi, zice, că vezi tu, de un an întreg răposatul nu mi s-a mai arătat, dar astă-noapte l-am visat iarăşi». «A vorbit atât de ciudat, că pentru prima oară mi-a pătruns şi mie groaza în suflet», povestea nevastă-sa mai târziu.

Căci nu degeaba i se arătase băiatul în vis. Nici n-a apucat bine Maxim Ivanovici să-şi termine vorba, că din clipa aceea, ca un făcut, copilaşul s-a şi îmbolnăvit. Şi opt zile a tot bolit. Bieții oameni s-au rugat zi şi noapte, au chemat fel de fel de doctori, au adus şi cu trenul pe cel mai de seamă doctor de la Moscova, dar ăsta cum a venit s-a şi înfuriat: «Eu, zice, sunt cel mai de seamă doctor de la Moscova, şi acolo mă aşteaptă o lume întreagă». Le-a spus să-i dea copilului nişte picături şi s-a grăbit să plece, după ce a luat nici mai mult nici mai puțin decât opt sute de ruble. Iar până în seară copilaşul s-a prăpădit.

Şi ce crezi că s-a întâmplat după aceea? Maxim Ivanovici a trecut toată averea pe numele iubitei lui neveste, i-a dat în mână toți banii şi hârtiile, a pus bună rânduială în toate, după

lege, apoi s-a înfăţişat înaintea femeii şi i s-a ploconit până la pământ: «Lasă-mă să plec, nevastă nepreţuită, să-mi mântuiesc sufletul, cât mai e timp. Dacă nici acum n-oi izbuti să-mi curăţ sufletul de păcate, n-am să mă întorc niciodată. Cu toate că o viaţă întreagă am fost crud şi nemilos şi am asuprit oamenii, trag nădejde că Domnul se va milostivi de mine, dacă de acum înainte voi trăi în chin şi pocăinţă, colindând sfintele lăcaşuri, căci numai bunul Dumnezeu ştie cât îmi este de greu să părăsesc totul, cum mi se mai rupe inima». Nevastă-sa îl tot ruga, sărmana, topindu-se de plâns: «Numai pe tine te mai am pe lume, cui mă laşi, cui mă laşi? De un an, de când trăim împreună, inima mi s-a umplut de dragoste şi de milă pentru tine». Tot oraşul a stăruit o lună întreagă pe lângă el să se răzgândească. Toţi l-au rugat, şi când au văzut că nu e chip să-l înduplece, au hotărât să-l urmărească pas cu pas şi să-l oprească cu sila. Dar el n-a ţinut seama de nimic şi într-o noapte a plecat pe furiş şi dus a fost. Şi de atunci, după câte am auzit, străbate ţara în lung şi-n lat de la un sfânt lăcaş la altul, ducând o viaţă smerită şi cucernică, iar nevestei lui dragi nu-i trimite veşti decât o dată pe an..."

CAPITOLUL AL PATRULEA

Acum mă apropii de ultima catastrofă, cu care se încheie însemnările mele. Dar înainte de a merge mai departe, trebuie să anticipez asupra evenimentelor şi să explic un fapt despre care habar n-am avut când s-au petrecut toate câte urmează, şi pe care l-am aflat şi l-am înţeles pe deplin abia cu mult mai târziu, adică după ce totul s-a sfârşit. Dacă n-aş face-o, aş fi nevoit să vorbesc în enigme, în loc să redau limpede lucrurile. De aceea, cu riscul de a încălca aşa-zisele canoane literare, voi da mai jos o explicaţie simplă, obiectivă, nepărtinitoare, ca o informaţie din gazetă, ca şi cum nu m-ar privi câtuşi de puţin.

Iată cum stau lucrurile: Lambert, prietenul meu din copilărie, făcea parte, dacă nu mă înşel, şi sunt mai mult ca sigur că nu mă înşel, dintr-una din acele bande infame de escroci mărunţi, înjghebate cu scopul de a săvârşi ceea ce se numeşte azi şantaj, care încă nu este prevăzut în codul nostru penal, şi deci, nu poate fi pedepsit. Banda în care intrase Lambert opera la Moscova şi avea la activul ei destule ticăloşii (după cum a ieşit la iveală mai târziu, când banda a

fost în cea mai mare parte demascată). Am aflat ulterior că un timp şeful ei de la Moscova fusese un om în vârstă, extrem de abil, inteligent şi cu multă experienţă. Banda opera când în totalitatea ei, când în grupuri izolate. Sub conducerea şefului ei, comisese pe lângă o serie de potlogării cât se poate de murdare şi scabroase (despre care s-a şi scris în gazete) unele escrocherii destul de complicate, chiar subtile. Am aflat şi eu de câteva, dar n-are rost să intru în amănunte. Menţionez numai că în general metoda lor era să surprindă anumite secrete ale unor oameni foarte cinstiţi şi uneori de mare vază; după aceea, dumnealor se prezentau la aceste persoane şi le ameninţau că vor da în vileag anumite documente compromiţătoare (pe care de multe ori nici nu le aveau), dacă nu vor primi o sumă de bani în schimbul tăcerii lor. Dezvăluirea anumitor lucruri, care, deşi nu constituie un păcat, şi cu atât mai puţin un delict, înspăimântă chiar şi pe un om cumsecade şi curajos. De aceea banda căuta să tragă foloase mai cu seamă de pe urma secretelor familiale. Ca să arăt cât de dibaci lucra uneori şeful ei, voi povesti pe scurt o astfel de potlogărie, rezumându-o în trei rânduri şi lăsând amănuntele la o parte, într-o familie foarte onorabilă s-a petrecut un lucru condamnabil atât din punct de vedere moral, cât şi juridic: soţia unui om cunoscut şi respectat de toată lumea întreţinea în secret legături amoroase cu un ofiţer tânăr şi bogat. Prinzând de veste, escrocii au procedat astfel: întâi şi-ntâi i-au pus în vedere ofiţerului că vor aduce totul la cunoştinţa soţului. N-aveau, fireşte, nici cea mai mică dovadă, ofiţerul ştia prea bine acest lucru, pe care, de altfel, nici ei nu i l-au tăinuit; dar în cazul acela procedeul s-a dovedit foarte dibaci, fiindcă toată şmecheria lor consta în socoteala că soţul, o dată ce va fi pus la curent, va reacţiona absolut la fel şi va lua exact aceleaşi măsuri ca şi atunci când ar fi fost pus în faţa unor dovezi incontestabile. Ei se bizuiau pe firea acestui om şi pe situaţia lui familială, cunoscându-le temeinic pe amândouă, datorită faptului că din bandă făcea parte şi un tânăr din cea mai bună societate, care izbutise în prealabil să obţină informaţiile necesare. Astfel l-au jecmănit pe amant de o sumă frumuşică, şi fără nici un risc pentru ei, deoarece însuşi păgubaşul ţinea ca totul să rămână secret.

Lambert, deşi fusese complice la unele operaţii ale bandei, nu făcea propriu-zis parte din ea; prinzând însă gust, începuse să acţioneze singur, cu titlu de experienţă. Trebuie să spun dinainte că nu prea era înzestrat din fire pentru asta.

Ce-i drept, era foarte deştept şi calculat, dar prea pripit, şi pe deasupra naiv, mai bine zis lipsit de experienţă, necunoscând nici oamenii, nici societatea. El, bunăoară, nu-şi dădea seama, pare-se, de rolul important pe care-l juca şeful bandei de la Moscova, îşi închipuia că nu-i mare lucru să pui la cale şi să duci la bun sfârşit astfel de operaţii. În sfârşit, socotea că aproape toţi oamenii sunt la fel de ticăloşi ca el. Dacă îi trecea prin cap că cineva se teme sau trebuie să se teamă din anumite motive, presupunerea lui se transforma numaidecât în convingere. Mai avea încă o trăsătură pe care nu ştiu cum s-o numesc, dar pe care voi căuta s-o ilustrez mai târziu prin fapte: după părerea mea, era destul de primitiv şi nu numai că nu credea în sentimente bune şi nobile, dar mai mult, nici măcar nu le putea concepe.

Venise la Petersburg, unde dorea de mult să se stabilească, fiindcă socotea că aci va găsi un teren mai vast de activitate, şi totodată fiindcă la Moscova făcuse cândva o bucată unuia care acum îl urmărea ca să-i plătească poliţa. De îndată ce sosise la Petersburg, intrase în legătură cu un vechi complice de al său, dar cum terenul se dovedi mai puţin prielnic, trebui să se mulţumească doar cu mici matrapazlâcuri. Cu toate că îşi făcuse unele relaţii, nu izbutise încă să întreprindă nimic serios: "În oraşul ăsta nu găseşti un om mai acătării, toţi sunt nişte neisprăviţi", l-am auzit şi eu spunând de multe ori. Dar iată că într-o bună dimineaţă, când se crăpa de ziuă, a dat din întâmplare peste mine, zăcând îngheţat sub un gard, şi atunci, pe neaşteptate, i s-a ivit prilejul să facă o "afacere grasă", după părerea lui. Acest prilej i-l oferisem chiar eu, flecărind în neştire pe când mă dezmorţeam în dimineaţa aceea, în odaia lui. E drept că vorbisem fără nici o noimă, ca un om care aiurează, totuşi, din palavrele mele reieşea limpede că din toate umilinţele îndurate în ziua aceea fatală, cel mai rău mă durea jignirea adusă de Bioring şi de *ea:* altfel nu i-aş fi vorbit atunci numai despre asta lui Lambert, i-aş fi pomenit bunăoară şi despre Zerşcikov, ceea ce nu s-a întâmplat însă, cum am aflat mai târziu chiar de la Lambert. Şi unde mai pui că şi entuziasmul mă făcea să-mi pierd orice măsură, dacă în dimineaţa aceea de coşmar ajunsesem să văd în Lambert şi în Alphonsine nişte binefăcători, nişte adevăraţi salvatori! Pe urmă, în timpul convalescenţei, pe când mai zăceam în pat şi mă tot întrebam ce putuse să aleagă Lambert din palavrele mele, şi cât îi dezvăluisem, nici prin minte nu mi-a trecut că îi

trădasem atât de mult. Desigur, judecând după remuşcările mele, bănuiam încă de pe atunci că pesemne mă luase gura pe dinainte, deşi, repet, nici nu mi-aş fi închipuit că mersesem chiar atât de departe! Speram, ba chiar mă bizuiam pe faptul că în dimineața aceea nici nu fusesem în stare să rostesc desluşit cuvintele — de altfel, singurul lucru pe care mi-l aminteam precis — deşi pe urmă s-a dovedit că atunci vorbisem cu mult mai limpede decât presupuneam şi speram eu mai târziu. Ce e mai grav e că toate astea au ieşit la iveală abia mai târziu, după multă vreme, şi de aici mi s-a şi tras nenorocirea.

Din delirul meu, din palavrele, bâiguielile, exclamațiile de entuziasm şi toate celelalte, el aflase în primul rând o mulțime de nume şi chiar unele adrese. În al doilea rând, îşi făcuse o idee destul de precisă despre situația persoanelor respective (a bătrânului prinț, a *ei,* a lui Bioring, a Annei Andreevna şi chiar a lui Versilov); în al treilea rând, înțelesese că mă simt jignit şi caut să mă răzbun, şi, în sfârşit, în al patrulea rând, aflase până şi lucrul cel mai important, şi anume că există o hârtie misterioasă, ascunsă de cineva, o scrisoare, care dacă ar ajunge în mâna prințului, un bătrân cam țicnit, acesta, aflând din ea că propria lui fiică, socotindu-l nebun, a şi "recurs la sfatul unor jurişti", ca să-l pună sub interdicție, sau îşi va pierde mințile cu desăvârşire, sau o va alunga pe ea din casă şi o va dezmoşteni, sau se va însura cu o oarecare domnişoară Versilova, cu care în orice caz ar dori să se căsătorească, dacă nu l-ar împiedica familia. Într-un cuvânt, Lambert înțelesese foarte multe, deşi problema mai avea pentru el tot atâtea aspecte nelămurite; în orice caz, pentru un escroc versat în şantaje şi atâta ar fi fost de ajuns ca să prindă firul întregii istorii. Cum am fugit atunci de sub paza Alphonsinei, el mi-a şi căutat adresa (şi încă pe calea cea mai simplă: de la biroul de adrese); pe urmă a început numaidecât să culeagă informații, ca să se convingă dacă toate persoanele de care îi pomenisem există într-adevăr, şi abia după aceea a pornit la acțiune.

Planul lui se întemeia pe existența unei anumite hârtii care se găsea în posesia mea, şi Lambert nu se îndoia câtuşi de puțin că această hârtie este de importanță vitală. Las la o parte o împrejurare despre care cred că e mai bine să vorbesc la locul şi la timpul său; deocamdată menționez numai că mai cu seamă această împrejurare a întărit convingerea lui Lambert că scrisoarea există într-adevăr şi mai ales că

prezintă o mare importanță. (Trebuie să spun de pe acum că a fost o împrejurare fatală, pe care n-o puteam bănui nu numai atunci, dar nici mai târziu; abia la sfârşit a ieşit la iveală, după catastrofă, când lucrurile s-au lămurit de la sine.) Aşadar, după ce presupunerea pe care se bizuia s-a confirmat, Lambert a făcut primul pas, şi anume, s-a dus la Anna Andreevna.

Totuşi, până în ziua de azi a rămas pentru mine de neînțeles cum de a putut un individ de teapa lui Lambert să se strecoare până la o ființă atât de nobilă şi de distantă ca Anna Andreevna şi să i se vâre în suflet. E drept că-şi luase toate informațiile cu privire la persoana ei, dar oare asta era de ajuns? E drept că umbla foarte elegant îmbrăcat, că vorbea franțuzeşte, dar cu toate astea, cum a putut Anna Andreevna să nu vadă numaidecât că este un escroc? Nu-mi rămâne decât să presupun că tocmai de un escroc avea ea nevoie atunci. Să fie oare cu putință?

N-am izbutit niciodată să aflu amănunte în legătură cu întâlnirea lor, totuşi, mai târziu, m-am străduit adesea să-mi imaginez această scenă. Presupunerea cea mai verosimilă e că din prima clipă Lambert s-a dat drept cel mai bun prieten al meu din copilărie, prefăcându-se foarte îngrijorat de soarta mea, tocmai fiindcă ținea, chipurile, nespus de mult la mine. Fireşte însă, că de la prima întâlnire i-a strecurat o aluzie cât se poate de transparentă la existența unei anumite scrisori care se găseşte în mâna mea, dându-i în acelaşi timp a înțelege că este o taină pe care numai el, Lambert, o cunoaşte, şi că eu aş avea de gând să folosesc această scrisoare, pentru a mă răzbuna pe văduva generalului Ahmakov şi aşa mai departe; în orice caz a fost în stare să-i explice cât se poate de precis importanța şi valoarea acelei hârtii. Cât despre Anna Andreevna, în momentul acela se găsea într-o asemenea situație, încât nu putea să rămână indiferentă la o veste atât de promițătoare, nu putea să nu-l asculte cu cea mai mare atenție şi... să nu cadă în cursă, că de, era vorba de "lupta pentru existență". Tocmai atunci fusese despărțită de logodnicul ei, care era sechestrat la Țarskoie Selo şi supravegheat îndeaproape; mai mult, ea însăşi fusese pusă sub tutelă. Aşadar, cum era să n-o bucure o descoperire atât de senzațională? De astă dată nu mai era vorba de trăncăneli muiereşti pe care să i le şopteşti la ureche prințului, de tânguiri şi de lacrimi, de minciuni şi clevetiri, de astă dată exista un document, scris negru pe alb, care

dovedeşte în mod incontestabil intențiile perfide ale propriei lui fiice şi ale tuturor celor care caută să-l îndepărteze de logodnica lui, prin urmare, dacă nu vrea să ajungă într-un ospiciu de nebuni, singura lui scăpare e să rupă numaidecât cu familia şi să se refugieze la ea, adică la Anna Andreevna, unicul lui sprijin, şi să se cunune cu ea chiar a doua zi.

S-ar putea însă ca Lambert să nu fi folosit nici un vicleşug față de ea, ci dimpotrivă să-i fi spus chiar de la început pe şleau: *"Mademoiselle,* ai de ales: sau rămâi fată bătrână, sau ajungi prințesă şi milionară. Numai eu te pot ajuta, şi iată cum: există în manile unui tânăr un anumit document pe care sunt gata să ți-l aduc... dacă îmi iscăleşi o poliță de treizeci de mii de ruble". Înclin să cred că întocmai aşa s-au petrecut lucrurile. Doar îi socotea pe toți oamenii la fel de ticăloşi ca el; repet, ticăloşia lui era atât de inconştientă, atât de naivă, încât mergea uneori până la inocență. Dar, oricum s-ar fi petrecut lucrurile, chiar dacă Lambert ar fi fost bădăran, e foarte probabil că Anna Andreevna n-a rămas descumpănită nici o clipă, ci dimpotrivă, a ştiut să se stăpânească foarte bine şi l-a ascultat până la capăt pe şantajist, lăsându-l să vorbească pe limba lui, şi asta numai fiindcă este o persoană cu "vederi largi". Bineînțeles că la început o fi roşit puțin, dar pe urmă şi-a călcat pe inimă şi l-a ascultat până la capăt. Când mi-o închipui pe fata asta dinstantă, mândră, cu adevărat demnă şi atât de inteligentă mergând mână în mână cu Lambert, nu pot spune decât... halal inteligență! Numai la noi în Rusia, unde oamenii se dau în vânt după "vederi largi", poate merge cineva atât de departe cu inteligența, şi încă o femeie, şi în asemenea împrejurări!

Ca să nu mai lungesc vorba, până să ies eu pentru prima oară din casă după boală, Lambert îşi ticluise două planuri (lucru pe care astăzi îl ştiu sigur): primul era să ia de la Anna Andreevna o poliță de cel puțin treizeci de mii de ruble, în schimbul scrisorii, şi apoi s-o ajute să-l sperie pe prinț, să-l răpească şi să-l cunune prin surprindere cu ea; totul era pus la punct până în cele mai mici amănunte şi, ca să treacă la acțiune, nu mai aşteptau decât ajutorul meu, mai bine zis, scrisoarea.

Al doilea plan era s-o trădeze pe Anna Andreevna, să-i întoarcă spatele şi să vândă hârtia generălesei Ahmakova, dacă afacerea ar fi fost mai rentabilă. În cazul acesta, în calculele lui intra şi Bioring. Pe Ahmakova deocamdată o

urmărea numai, nu se dusese încă la ea, fiindcă mă aştepta pe mine.

Se înțelege că avea nevoie de mine, mai bine zis nu de mine, ci de scrisoare! Şi în ceea ce mă priveşte îşi făcuse două planuri. Primul era să înfrângă orice rezistență morală şi fizică din partea mea, apoi să mă ia părtaş şi, dacă n-o avea încotro, să împartă banii pe din două cu mine. Al doilea plan îl ispitea însă cu mult mai mult. Iată în ce consta: să mă păcălească ca pe un țânc şi să-mi fure scrisoarea sau, la nevoie, să mi-o smulgă cu forța. Mai ales în acest plan îşi punea toate speranțele. Repet: datorită unei anumite împrejurări, pe care, după cum am mai spus, o voi arăta mai târziu, el era aproape sigur de succesul celui de-al doilea plan. În orice caz mă aştepta cu înfrigurare, căci de mine depindea totul, atât alegerea planului, cât şi aplicarea lui.

Oricum, trebuie să-i recunosc meritul că, până la însănătoşirea mea, a izbutit să-şi stăpânească firea impulsivă. În timpul bolii n-a dat pe la mine decât o singură dată, şi atunci s-a mulțumit sa stea de vorbă cu Versilov; nu voia nici să mă sperie, nici să mă pună în gardă, şi de aceea, până la deplina mea însănătoşire, căută să pară cât mai indiferent față de mine. Nu se temea câtuşi de puțin că aş putea să vorbesc cu altcineva despre scrisoare, să i-o încredințez sau s-o distrug. Din câte îi spusesem, era îndreptățit să tragă concluzia că eu însumi doream foarte mult să păstrez secretul şi mă temeam grozav să nu afle cineva de existența scrisorii. Nu s-a îndoit nici o clipă că de îndată ce mă voi însănătoşi primul meu drum va fi pe la el, nu la altcineva: doar Nastasia Egorovna venea la mine mai cu seamă din însărcinarea lui, ştia, aşadar, că prea mă roade curiozitatea şi spaima ca să mă pot stăpâni... Unde mai pui că-şi luase toate măsurile de precauțiune, putea să afle până şi ziua când voi ieşi din casă, aşa că nu era chip să scap de el, chiar dacă aş fi vrut.

Dar oricât de nerăbdător era Lambert să mă vadă, cred că Anna Andreevna mă aştepta cu şi mai mare înfrigurare. Trebuie să recunosc că Lambert avea oarecare temeiuri s-o tragă pe sfoară şi vinovată era ea însăşi. În ciuda faptului indiscutabil că încheiaseră un pact (de asta sunt convins, chiar dacă nu ştiu în ce termeni), până în ultima clipă Anna Andreevna n-a fost complet sinceră, nu şi-a deschis sufletul față de el. I-a dat a înțelege că e de acord cu propunerea şi cu condițiile lui, dar numai atât; probabil că l-a lăsat să-şi expună planul în toate amănuntele, dar nu l-a aprobat decât

prin tăcere. Am aflat destule date ca să pot trage această concluzie; pricina era că *mă aşteptă pe mine.* Sunt ferm convins că prefera să aibă de-a face cu mine, decât cu un nemernic ca Lambert, ceea ce e şi de înţeles; dar greşeala ei a fost că s-a purtat astfel, încât, până la urmă a înţeles şi Lambert acest lucru. Lambert n-avea decât de pierdut dacă, peste capul lui, ea m-ar fi convins să-i dau scrisoarea şi s-ar fi înţeles cu mine, mai ales că pe atunci el nu se mai îndoia câtuşi de puţin de reuşita "afacerii". Altul în locul lui ar fi şovăit, sau ar mai fi păstrat oarecare îndoieli; Lambert însă era tânăr, sigur de sine, hrăpăreţ şi nerăbdător la culme, nu prea cunoştea oamenii şi de aceea îi socotea pe toţi ticăloşi; un astfel de om nu putea să aibă nici cea mai mică îndoială, cu atât mai mult cu cât prin diferite tertipuri îi smulsese Annei Andreevna confirmarea tuturor presupunerilor lui.

Se mai pune încă o ultimă întrebare, poate chiar cea mai importantă: oare pe atunci Versilov ştia ceva de planurile lui Lambert, îşi punea oare vreo speranţă oricât de vagă în ele? Nu, câtuşi de puţin, pe *atunci* încă nu, deşi poate că încă de pe atunci fusese aruncat cuvântul fatal... Dar ajunge, trebuie să mă opresc aici, ca să nu anticipez prea mult.

Şi acum să încerc să lămuresc ce era în capul meu. Ştiam eu ceva până să ies pentru prima oară din casă, şi ce anume? La începutul acestei explicaţii am arătat că până atunci nu ştiusem nimic, că toate acestea le-am aflat prea târziu, abia după ce totul s-a sfârşit. Asta e adevărul, dar este oare tot adevărul? Nu chiar tot; e de netăgăduit că ştiam ceva, chiar prea mult, dar pe ce cale ajunsesem să ştiu? Cititorul n-are decât să-şi aducă aminte de *visul meu!* Dacă am putut avea un asemenea vis, dacă el a mocnit în inima mea, dacă el s-a întruchipat în această formă, mai erau foarte multe lucruri pe care dacă nu le ştiam, le *intuiam,* pornind de la ceea ce am expus adineauri, lucruri pe care, în realitate le-am aflat abia "după ce totul s-a terminat". Chiar dacă nu aveam anumite date, totuşi inima mea era frământată de presimţiri şi duhurile rele puseseră stăpânire pe visele mele. Şi iată că mă simţeam irezistibil atras de omul acesta, deşi îl cunoşteam perfect, mai mult chiar, îl intuiam până în cele mai mici amănunte! Dar de ce mă atrăgea atât de mult? Închipuiţi-vă că acum, în momentul când scriu, mi se pare ca încă de pe atunci ştiam foarte bine de ce mă atrăgea, deşi repet, n-aş fi avut de unde să ştiu. Poate că cititorul mă va înţelege totuşi. Acum însă mă întorc la fapte şi le voi înşira în ordinea în care

s-au petrecut.

Iată cum a început totul: într-o seară, cu două zile- înainte de a ieşi eu din casă, Liza s-a întors din oraş tremurând de mânie. Se vedea că fusese jignită îngrozitor, şi într-adevăr, i se întâmplase ceva de neînchipuit.

Am pomenit mai înainte despre relaţiile ei cu Vasin. Ea se ducea la el nu numai ca să ne arate că nu are nevoie de noi, ci fiindcă îl preţuia cu adevărat pe Vasin. Se cunoşteau încă de la Luga şi mie mi se păruse întotdeauna că Vasin nu este indiferent faţă de ea. Când o lovise nenorocirea, era firesc să pună preţ pe sfatul unui om cu o judecată atât de limpede, obiectivă, întemeiată pe principii morale înalte, cum îl socotea ea pe Vasin. Unde mai pui că femeile nu se prea pricep să cântărească inteligenţa unui bărbat, dacă acesta le place, şi sunt gata să ia paradoxurile lui drept concluzii logice, mai ales când ele coincid cu propriile lor dorinţe. Liza ţinea la Vasin mai ales fiindcă arăta înţelegere pentru situaţia ei şi simpatie faţă de prinţ, după cum i se păruse la început. Cum bănuia adevăratele lui sentimente faţă de ea, Liza îl aprecia cu atât mai mult pentru simpatia pe care i-o inspira rivalul său. În schimb prinţul, căruia ea însăşi i-a povestit că se duce uneori să se sfătuiască cu Vasin, a primit de la început această veste cu vădită enervare, fiindcă îi stârnise gelozia. Liza, jignită de gelozia lui, a continuat dinadins să se ducă pe la Vasin. Prinţul n-a mai sâcâit-o, dar era întotdeauna posomorât. Liza mi-a povestit însă mai târziu (după foarte multă vreme) că foarte curând Vasin a dezamăgit-o; era atât de calm, încât tocmai calmul lui imperturbabil, care-l plăcuse atât de mult la început, o enerva din ce în ce mai tare. Ce-i drept, avea o minte lucidă, şi într-adevăr îi dăduse câteva sfaturi foarte bune în aparenţă, dar ca un făcut, nici unul dintre ele nu putea fi pus în practică. Uneori judeca lucrurile cu prea multă răceală, prea de sus, fără să ţină seama de sentimentele Lizei, devenind din ce în ce mai lipsit de tact, schimbare pe care ea o atribuia unui dispreţ inconştient, dar tot mai vădit pentru situaţia ei. O dată Liza i-a mulţumit că se arată totdeauna atât de binevoitor faţă de mine şi că, având o inteligenţă cu mult superioară, vorbeşte cu mine de la egal la egal (de fapt i-a reprodus cuvintele mele). El i-a răspuns:

— Te înşeli şi într-o privinţă şi în alta. Mă port aşa cu el, fiindcă socotesc că nu se deosebeşte cu nimic de toţi ceilalţi oameni. Nu-l găsesc mai prost decât orice om inteligent, nici mai rău decât orice om bun. Eu mă port la fel cu toată lumea,

fiindcă după părerea mea toţi oamenii sunt la fel.

— Se poate să nu-ţi dai seama de deosebirile dintre ei?

— O, desigur, fiecare se deosebeşte prin ceva de ceilalţi, dar pentru mine aceste deosebiri nu există, fiindcă nu mă privesc; pentru mine toţi oamenii sunt egali şi totul mi-e egal, de aceea mă şi arăt la fel de binevoitor faţă de toţi.

— Şi o astfel de viaţă nu te nemulţumeşte?

— Nu, fiindcă sunt mulţumit de mine.

— Şi nu-ţi doreşti niciodată nimic?

— Ba da, însă nu prea tare. Am nevoie de foarte puţin, doar de strictul necesar. Oare nu-i totuna dacă port haine de aur sau astea pe care le vezi? Vasin rămâne tot Vasin, oricum s-ar îmbrăca. Nu râvnesc la nici un fel de măriri, căci există oare pe lume funcţii şi ranguri oricât de înalte care să nu fie mai prejos decât mine?

Liza mi-a dat cuvântul ei de onoare că întocmai aşa îi vorbise o dată. Ce-i drept, e greu să judeci cuvintele cuiva fără să cunoşti împrejurările în care au fost rostite.

Cu timpul, Liza a ajuns la concluzia că şi faţă de prinţ Vasin se arăta atât de îngăduitor nu fiindcă ţine la ea, ci numai fiindcă socoteşte că toţi oamenii sunt la fel, fiindcă pentru el "nu există deosebiri"; totuşi, spre sfârşit, indiferenţa lui Vasin începu să se destrame, nu numai că îl condamna pe prinţ, dar vorbea despre el cu o ironie muşcătoare. Nu şi-a schimbat atitudinea nici atunci când şi-a dat seama că o scoate din sărite pe Liza. Culmea e că întotdeauna vorbea foarte blajin şi nici măcar atunci când îl condamna pe prinţ nu manifesta indignare, ci, pur şi simplu, îi demonstra pe cale logică cât de nemernic era eroul ei; dar tocmai logica raţionamentului sublinia ironia. În cele din uirmă, i-a demonstrat fără s-o cruţe cât de "absurdă" este dragostea ei, pe care şi-o impune numai din încăpăţânare. "Sentimentele dumitale se întemeiază pe o eroare, şi orice eroare se cere neapărat îndreptată, de cum îţi dai seama de ea."

Acest lucru i-l spusese chiar în ziua aceea; Liza, revoltată, s-a ridicat de pe scaun şi a dat să plece. Atunci, omul acesta atât de înţelept a făcut un gest cu totul neaşteptat: cu un aer solemn şi totodată emoţionat a cerut-o în căsătorie. Liza i-a trântit în faţă că este un neghiob şi a plecat.

Să propună unei femei să trădeze pe un nenorocit, mai ales atunci când aşteaptă un copil de la acest nenorocit, numai pe motiv că "n-o merită" — iată de ce e în stare un

asemenea înțelept. După părerea mea, asta nu dovedeşte decât o gândire îngrozitor de abstractă şi o totală necunoaştere a vieții, care se datoresc unui orgoliu fără margini. Culmea e că, după cum bine şi-a dat seama Liza, Vasin era chiar mândru de gestul lui, dacă n-ar fi fost decât pentru faptul că o ştia gravidă. Cu lacrimi de indignare în ochi, Liza a alergat la prinț, care nu s-a arătat cu nimic mai prejos decât Vasin: deşi din ceea ce i-a povestit ea putea să se convingă desigur cât de neîntemeiată era gelozia lui, şi-a ieşit din minți. De altfel, aşa sunt toți oamenii geloşi! I-a făcut o scenă îngrozitoare şi a jignit-o atât de adânc, încât era cât pe aci să rupă pe loc legătura cu el.

Când s-a întors acasă a izbutit cu greu să se stăpânească, nu s-a putut opri însă să se destăinuiască mamei. În seara aceea s-au înțeles iarăşi ca înainte, gheața dintre ele s-a spart; se vede că, după obiceiul lor, au plâns în voie, una în brațele celeilalte, fiindcă după aceea Liza părea să se fi liniştit, deşi era foarte posomorâtă. Toată seara a stat nemişcată în camera lui Makar Ivanovici, fără să scoată un cuvânt, ascultând însă cu atenție ceea ce spunea bătrânul. De la întâmplarea aceea cu scăunelul, Liza se arăta extrem de respectuoasă față de el, chiar sfioasă, deşi era tot atât de tăcută ca înainte.

Dar în seara aceea Makar Ivanovici a dat pe neaşteptate discuției o întorsătură ciudată; adaug că de dimineață Versilov vorbise cu doctorul despre sănătatea bătrânului şi amândoi păruseră foarte îngrijorați. Trebuie să mai spun de asemenea că de câteva zile toți ai casei ne pregăteam să serbăm aniversarea mamei, de care ne mai despărțeau cinci zile, şi că vorbeam adesea despre asta. Cu acest prilej pe Makar Ivanovici l-au năpădit deodată amintirile şi a început să povestească de copilăria mamei, de pe vremea când "nici nu se ținea încă pe picioruşe". "Voia s-o țin tot timpul în brațe, îşi amintea bătrânul, şi tot eu am învățat-o să umble; uneori o puneam într-un colț al odăii, apoi mă depărtam cu vreo trei paşi şi o strigam, iar ea alerga fără teamă către mine, râzând, şi când era destul de aproape, îmi sărea de gât. Pe urmă am început să-ți povestesc basme, Sofia... Andreevna, şi tare-ți mai plăceau; erai în stare să mă asculți câte două ceasuri, şezând pe genunchii mei. Toți ai casei se mirau: «Ia te uită cum l-a îndrăgit pe Makar!» Altă dată te duceam în pădure, căutam o tufă de zmeură, te aşezam lângă ea şi pe când mâncai îți ciopleam câte un fluier. Şi după ce ne

săturam de plimbare, te duceam în braţe acasă şi-mi adormeai cu căpşorul pe umăr. O dată te-ai speriat de lup şi ai alergat, tremurând toată, dar nici vorbă să fi fost vreun lup prin apropiere."

— De asta mi-aduc aminte, spuse mama.

— Adevărat?

— De multe îmi amintesc. De când m-am pomenit pe lume am avut parte de dragostea şi de ocrotirea dumitale, rosti mama cu un glas cald, roşind deodată.

După o pauză, Makar Ivanovici urmă:

— Vă cer iertare, copilaşii mei, că eu mă duc. Simt că mi s-a împlinit sorocul, voi mi-aţi mângâiat bătrâneţele şi mi-aţi alinat toate durerile; vă mulţumesc din suflet dragii mei.

— Lasă, Makar Ivanovici, ce vorbe-s astea! exclamă Versilov, destul de îngrijorat. Chiar doctorul mi-a spus adineauri că-ţi merge mult mai bine.

Mama asculta, speriată.

— Ei, ce ştie Alexandr Semionovici al vostru!.... făcu Makar Ivanovici zâmbind. E un om tare de treabă, dar atât. Fiţi pe pace, dragii mei, doar n-oţi fi crezând că mă tem de moarte. Azi dimineaţă, după rugăciune, mi-a spus inima că n-am să mai ies din odaia asta, se vede că asta e voinţa Domnului. Dacă e aşa, binecuvântat fie numele Domnului; atâta doar că nu mă mai satur privindu-vă. Şi mult încercatul Iov îşi găsea alinare când se uita la copilaşii săi cei mici. Dar asta nu înseamnă că nu-şi mai aducea aminte de cei pe care îi luase Dumnezeu. E cu neputinţă să-i fi uitat! Numai că, pe măsură ce trec anii, durerile se împletesc cu bucuriile şi chiar dacă mai oftezi când îţi aminteşti de ele, inima ţi-e senină şi împăcată, căci aşa ne e dat pe lumea asta: fiecare suflet să fie şi încercat şi mângâiat. Mi-am pus în gând, copiii mei, să vă mai spun câte ceva, urmă el cu un zâmbet liniştit şi luminos pe care nu-l voi uita niciodată, şi se întoarse spre mine: tu, puiule, să ţii ca la ochii din cap la sfânta biserică şi dacă aşa o fi vremea, să fii gata să şi mori pentru ea; dar stai, nu te speria, nu trebuie să te pregăteşti de moarte chiar acum, mă linişti el zâmbind. Până acum poate nici nu te-ai gândit la asta, dar nu-i nimic, ai să te gândeşti mai târziu. Şi uite ce mai vreau să-ţi spun : când ai de gând să faci o faptă bună, fă-o în numele Domnului, şi nu de ochii lumii. Iar când ai luat o hotărâre, ţine-te de ea şi nu te da bătut cum dai de greu; fă totul cu chibzuială, nu te pripi şi nu te apuca de mai multe lucruri deodată; iată sfaturile pe care voiam să ţi le

dau. Şi apoi, mai deprinde-te să te rogi în fiecare zi cu râvnă. Ți-am spus toate astea, că poate ți-or prinde bine într-o zi, când o să-ți aduci aminte de vorbele mele. Şi dumitale, Andrei Petrovici, aş fi vrut să-ți spun ceva, dar n-are rost, căci Domnul îți va lumina inima şi fără ajutorul meu. Şi apoi, de mult am încetat noi să vorbim despre asta, de când port un ghimpe în inimă. Acum însă, când mi-a venit ceasul, aş vrea numai să-ți amintesc... ce mi-ai făgăduit atunci...

Rostise ultimele cuvinte aproape în şoaptă, cu ochii plecați.

— Makar Ivanovici! exclamă Versilov tulburat, şi se ridică de pe scaun.

— Ei, lasă, nu te tulbura, boierule, ți-am amintit şi eu, aşa într-o doară... că de, eu sunt mai vinovat decât oricine înaintea lui Dumnezeu. Cu toate că mi-erai stăpân, n-ar fi trebuit să-ți îngădui slăbiciunea, de aceea nici tu, Sofia, nu-ți mai amărî inima, fiindcă păcatul nu este al tău, ci al meu: socotesc că pe vremea aceea nu puteai să ai prea multă minte, şi nici dumneata boierule, nu erai tocmai înțelept, spuse el zâmbind, în timp ce buzele îi tremurau de o durere ascunsă. Poate că ar fi trebuit să-ți bag mințile în cap, fie şi cu ciomagul, că de, mi-erai nevastă şi aveam dreptul s-o fac, dar nu m-a lăsat inima, fiindcă ai căzut în genunchi înaintea mea, plângând, şi nu mi-ai tăinuit nimic. I-ai sărutat şi picioarele. N-aş vrea să crezi draga mea, că este o mustrare, am pomenit de asta numai ca să-i aduc aminte lui Andrei Petrovici... măcar că un boier ca dumneata nu poate să-şi calce legământul, iar cununia o să răscumpere totul... Ți-o spun față de copii, taică, deşi mi-ai fost stăpân...

Era grozav de tulburat şi se uita țintă la Versilov, de parcă ar fi aşteptat ca acesta să-şi reînnoiască legământul. Repet că totul era atât de neaşteptat pentru mine, încât am rămas încremenit. Versilov era şi el tot atât de emoționat: s-a apropiat în tăcere de mama şi a îmbrățişat-o cu căldură; apoi mama s-a dus la Makar Ivanovici şi, fără să scoată o vorbă i-a făcut o plecăciune până la pământ.

În sfârşit, a fost o scenă zguduitoare; în seara aceea, numai noi, familia, ne adunasem în camera bătrânului, nici măcar Tatiana Pavlovna nu era de față. Liza asculta tăcută şi încordată; deodată s-a ridicat şi i-a spus răspicat bătrânului: "Binecuvântează-mă şi pe mine, Makar Ivanovici, că sunt la grea cumpănă. Mâine se hotărăşte soarta mea şi aş vrea să te rogi astăzi pentru mine."

Apoi ieşi brusc din cameră. Ştiu că Makar Ivanovici aflase de la mama despre situația ei. De altfel, în seara aceea îl vedeam pentru prima oară pe Versilov alături de mama; până atunci îmi păruse doar roaba lui. Când mi-am dat seama cât de puțin îl cunoşteam pe acest om, pe care mă grăbisem să-l condamn, am plecat ruşinat în camera mea. Trebuie să mărturisesc că tocmai în perioada aceea eram mai nedumerit ca oricând în privința lui. Încă niciodată nu mi se păruse atât de complicat şi de enigmatic ca atunci. De altfel, asta m-a şi determinat să scriu această poveste. Dar toate se vor lămuri la vremea lor.

"Aşadar, mi-am zis eu în sinea mea după ce m-am culcat, se vede că s-a legat față de Makar Ivanovici să se cunune cu mama, dacă o rămâne văduvă. El nici nu mi-a pomenit de această făgăduială, deşi mi-a vorbit de multe ori despre Makar Ivanovici."

A doua zi Liza a lipsit până seara de acasă şi când s-a întors, destul de târziu, s-a dus de-a dreptul la Makar Ivanovici. Eu m-am sfiit să intru, ca să nu-i stingheresc, peste puțin, când am observat că era şi mama acolo, că a mai intrat şi Versilov, m-am dus şi eu. Liza şedea lângă bătrân şi plângea cu capul pe umărul lui, în timp ca el o mângâia pe păr, tăcut şi mâhnit.

Versilov mi-a explicat (mai târziu, când a venit la mine) că prințul stăruia să se cunune cu Liza cât mai curând, încă înainte de proces. Liza nu se putea hotărî, deşi situația ei o silea aproape să se hotărască. Şi Makar Ivanovici "îi poruncea" să se cunune. Se înțelege că peste un timp situația s-ar fi rezolvat de la sine, căci Liza, desigur, s-ar fi măritat de bună voie, fără să şovăie şi fără să mai ceară sfatul cuiva; în momentul acela însă fusese prea tare jignită de omul pe care-l iubea şi se simțea atât de înjosită de această dragoste, până şi în proprii ei ochi, încât îi venea greu să se hotărască. Ea se codea atâta nu numai fiindcă fusese jignită, dar şi fiindcă se mai ivise un motiv pe care eu nici nu l-aş fi putut bănui.

— Ai auzit că tot tineretul acela din Petersburgskaia Storona a fost arestat ieri? mă întrebă Versilov pe neaşteptate.

— Cum aşa? Şi Dergaciov? am strigat eu.

— Da. Şi Vasin.

Am rămas uluit, mai ales când am auzit şi de Vasin.

— Cum aşa, şi el e amestecat?! Doamne, ce are să se aleagă de ei? Şi când te gândeşti că abia ieri Liza îi aducea

învinuiri atât de grave!... Ce crezi că are să li se întâmple? Asta e isprava lui Stebelkov! Jur că numai el a făcut-o!

— Hai să nu mai vorbim despre asta, îmi spuse Versilov, aruncându-mi o privire ciudată, aşa cum te uiţi la un om care nu pricepe şi nu intuieşte nimic. Cine ştie ce s-a petrecut acolo şi cine poate să prevadă ce-i mai aşteaptă? Voiam să te mai întreb ceva. Am auzit că vrei să ieşi mâine din casă. Nu cumva ai de gând să te duci la prinţul Serghei Petrovici?

— Fireşte, ăsta va fi primul meu drum, deşi mărturisesc că mi-e foarte penibil. Dar de ce mă întrebi? Vrei să-i comunici ceva?

— Nu, n-am nimic să-i comunic, şi apoi am să mă duc şi eu pe acolo. Mi-e tare milă de Liza. Ce sfat poate sa-i dea Makar Ivanovici, când el însuşi nu cunoaşte nici oamenii, nici viaţa? Aş mai fi vrut să-ţi atrag atenţia asupra unui lucru, dragul meu (de mult nu-mi mai spusese aşa) ştii... de unii tineri... cum ar fi bunăoară fostul tău coleg de scoală Lambert... cred că ar trebui să te fereşti, fiindcă sunt nişte mari ticăloşi... Voiam numai să te previn... Dar, în sfârşit, te priveşte, îmi dau seama că n-am nici un drept...

— Andrei Petrovici! am strigat eu apucându-l de mână, fără să-mi dau seama, gata-gata să-mi pierd cumpătul, cum mi se întâmplă adesea. Scena s-a petrecut pe întuneric. Andrei Petrovici, am tăcut tot timpul. Cred că ţi-ai dat seama de asta! Nu te-ai întrebat oare de ce? Am tăcut numai fiindcă m-am ferit să pătrund în tainele dumitale. Şi sunt ferm hotărât să nu le aflu niciodată. Sunt un laş şi mi-e teamă ca nu cumva să fiu silit să te smulg din inima mea, dacă ţi-aş cunoaşte secretele. Şi tare n-aş vrea să se întâmple acest lucru. Atunci ce rost are să te amesteci dumneata în secretele mele? Ce te priveşte unde mă duc şi cu cine mă întâlnesc?! N-am dreptate?

— Ai dreptate, dar te rog din suflet să nu mai spui nici un cuvânt, zise el şi plecă numaidecât din odaia mea. Va să zică, tot n-am scăpat de explicaţie, chiar aşa, întâmplătoare şi incompletă cum a fost. Dar ea n-a făcut decât să sporească neliniştea care mă stăpânea la gândul că a doua zi avea să se producă o cotitură în viaţa mea; aşa că am dormit foarte agitat în noaptea aceea, trezindu-mă mereu; totuşi inima mi-era uşoară.

A doua zi am plecat de acasă pe la ora zece şi, cu toata că era destul de târziu, am ieşit în vârful picioarelor, ca să nu mă vadă nimeni şi să nu trebuiască să-mi iau rămas bun, cu

alte cuvinte m-am furişat. Nu ştiu nici eu de ce am procedat astfel. Presupun însă că dacă din întâmplare aş fi dat ochi cu mama şi mi-ar fi spus ceva, aş fi repezit-o. Când m-am pomenit în stradă, am tras în piept cu lăcomie aerul rece de afară şi m-am înfiorat, cuprins de o senzaţie nemaipomenit de puternică, aproape animalică, aş spune chiar *senzuală.* De ce plecasem? Încotro? Nu-mi dădeam seama, era o pornire instinctivă, care mă umplea de spaimă, dar şi de bucurie.

"Să vedem, am să mă stropesc azi cu noroi ori nu?" mă gândeam eu, făcând pe grozavul, deşi ştiam prea bine că pasul din ziua aceea, o dată făcut, va fi hotărâtor pentru toată viaţa şi ireparabil. Dar n-are rost să mai vorbesc în enigme.

M-am dus direct la închisoarea unde se afla prinţul. Cu trei zile în urmă căpătasem de la Tatiana Pavlovna un bilet către subdirectorul închisorii, care mă primi foarte bine. Nu ştiu dacă o fi fost un om de treabă şi nici nu cred că are vreo importanţă: în orice caz, mi-a îngăduit să stau de vorbă cu prinţul şi a avut bunăvoinţa să ne cedeze chiar camera lui. Era o încăpere banală, cameră tipică a unui mic funcţionar căruia statul i-a pus la dispoziţie o locuinţă, aşa că e de prisos s-o mai descriu. Mulţumită lui, prinţul şi cu mine am rămas singuri.

Prinţul, îmbrăcat în uniformă, cu un halat de casă pe deasupra, purta o cămaşă sclipitor de albă, o cravată de filfizon, era ras şi pieptănat cu grijă, dar slăbise îngrozitor şi se gălbejise, până şi albul ochilor i se îngălbenise. Într-un cuvânt, era atât de schimbat, încât am rămas încremenit.

— Cum te-ai schimbat! am strigat eu.

— N-are nici o importanţă! Şezi dragul meu, îmi spuse, arătând spre un fotoliu cu un gest degajat, de parcă ne-am fi găsit într-un salon, şi se aşeză în faţa mea. Să intrăm în subiect: vezi dumneata, scumpul meu Alexei Makarovici...

— Arkadi, l-am corectat eu.

— Cum? Ah, da! N-are a face. Ah, da! îşi aminti el deodată, te rog să mă ierţi. Dar să intrăm o dată în materie...

Într-un cuvânt, părea foarte grăbit să vorbească despre o anumită problemă. Era obsedat de ceva, de o problemă esenţială pentru el, pe care ţinea să şi-o formuleze şi să mi-o împărtăşească. Vorbea grozav de mult şi de repezit, dureros de crispat, gesticulând, şi cu toate că se străduia din răsputeri să-mi explice ceva, în primul moment n-am înţeles absolut nimic.

— Pe scurt (mai folosise de vreo zece ori această

expresie), pe scurt. Încheie el, dacă te-am deranjat, Arkadi Makarovici şi te-am chemat ieri atât de stăruitor prin Liza, am făcut-o nu numai fiindcă chestiunea este arzătoare, dar mai ales fiindcă trebuie să luăm o hotărâre extrem de gravă şi definitivă, de aceea noi...

— Iartă-mă, l-am întrerupt eu, m-ai chemat ieri? Liza nu mi-a transmis nimic.

— Cum? strigă el, nespus de uimit, aproape speriat.

— Nu mi-a comunicat nimic. Aseară s-a întors acasă atât de tulburată, încât n-am apucat să stăm de vorbă. Prinţul sări ca ars de pe scaun.

— Adevărat, Arkadi Makarovici? În cazul acesta... Atunci...

— Bine, dar ce s-a întâmplat? De ce eşti atât de neliniştit? Se vede că a uitat sau a intervenit ceva...

El se aşeză şi încremeni de parcă îl lovise damblaua. Părea strivit de vestea că Liza nu-mi comunicase nimic. Deodată începu să-mi vorbească iar, cu gesturi dezordonate, dar şi acum îmi era aproape cu neputinţă să-l înţeleg.

— Stai puţin! exclamă el brusc şi se opri cu degetul ridicat. Stai: asta... asta... dacă nu mă înşel eu... asta e o farsă! mormăi el cu un zâmbet de nebun. Atunci înseamnă că...

— Nu înseamnă absolut nimic, l-am întrerupt eu, şi nu înţeleg de ce te zbuciumi atâta pentru un asemenea fleac... Of, prinţule, din noaptea aceea de pomină, pe care nu cred că ai uitat-o nici dumneata...

— Care noapte? Ce vrei să spui? izbucni el înciudat, căci întreruperea mea îl înfuriase.

— Atunci, la Zerşcikov, când ne-am văzut pentru ultima oară; noaptea când mi-ai scris şi scrisoarea... Cum, nu mai ţii minte? Şi în noaptea aceea erai grozav de agitat, dar nu ca acum; eşti atât de schimbat, încât starea dumitale mă îngrijorează foarte mult... Se poate să nu-ţi aduci aminte?

— Ah, da, rosti el pe un ton de politeţe mondenă, părând să-şi fi adus deodată aminte, ah, da. În seara aceea... Am auzit că... Dar dumneata cum te simţi, Arkadi Makarovici? Cum îţi merge după toate prin câte ai trecut?... Dar să lăsăm asta şi să ne întoarcem la ce-i mai important. Vezi dumneata, la drept vorbind, eu urmăresc trei scopuri; trebuie să rezolv trei probleme, dar eu...

Şi iar începu să-mi îndruge în pripă despre preocuparea lui "esenţială". Mi-am dat seama, în sfârşit, că am în faţa mea

un om care are nevoie în primul rând de o compresă rece pe frunte, dacă nu chiar să i se scoată sânge. Toată vorbăria lui dezlânată se învârtea, fireşte, în jurul procesului şi al deznodământului său; pomenea şi de o vizită a fostului său comandant de regiment, care venise anume să-l sfătuiască să nu facă un anumit lucru, sfat pe care el nu-l urmase; apoi, a îngăimat ceva despre o cerere pe care tocmai o trimisese cuiva; despre procuror; a mai îndrugat despre probabila lui deportare în nordul Rusiei, ca urmare a pierderii drepturilor; despre posibilitatea de a se stabili ca colonist la Taşkent, spre a se reabilita; despre educația fiului său (cel pe care îl aştepta de la Liza), despre intenția sa de a-i transmite şi de a-l învăța cutare şi cutare lucru, când va şedea undeva "departe, tocmai la Arhanghelsk, sau la Holmogora". "Dacă am ținut atât de mult să-ți aflu părerea, Arkadi Makarovici, crede-mă, e numai datorită sentimentului covârşitor... Dacă ai şti, Arkadi Makarovici, dacă ai şti, dragul meu, fratele meu, ce înseamnă pentru mine Liza, ce a însemnat ea pentru mine acum de când mă găsesc aici, în toată perioada asta!" strigă el deodată, luându-şi capul între mâini.

— Serghei Petrovici, nu cumva vrei s-o nenoroceşti ducând-o cu dumneata tocmai la Holmogora?! am strigat eu, nemaiputându-mă stăpâni. Abia atunci am înțeles limpede şi pentru prima oară ce soartă o aştepta pe Liza dacă s-ar lega pe viață cu acest smintit. El m-a privit lung, s-a ridicat iar, a făcut câțiva paşi prin cameră — şi toate astea cu capul între mâini.

— În fiecare noapte visez păianjeni! îmi spuse el deodată.

— Fiindcă te frământi atâta. Te sfătuiesc să te întinzi în pat şi să chemi imediat un doctor.

— Nu acum, ai răbdare, pe urmă. Te-am rugat să vii la mine, în primul rând ca să-ți spun ce-am hotărât în legătură cu cununia. Ştii, se va oficia chiar în biserica de aici, am şi primit aprobarea. Aici au fost toți de acord, m-au şi încurajat... Cât despre Liza, ea...

— Dragul meu, fie-ți milă de Liza! am exclamat eu, măcar acum n-o mai chinui cu gelozia!

— Cum? strigă el, privindu-mă fix, cu ochii holbați şi cu fața schimonosită de un zâmbet buimac. Era vădit că ceea ce-l uluise era faptul că-i pomenisem de gelozie.

— Iartă-mă, dragul meu, am scăpat şi eu o vorbă. Ştii, prințule, în ultima vreme am cunoscut un bătrân extraordinar pe aşa-zisul meu tată... O, dacă l-ai vedea, te-ai

linişti numaidecât... Şi Liza ține grozav de mult la el.

— Ah, da, Liza... Aşa, va să zică, e tatăl vostru... sau... *pardon, mon cher* . Parcă am auzit şi eu ceva... Da, mi-aduc aminte... mi-a povestit şi ea despre... bătrânul ăsta. Da, fără îndoială, sunt sigur. Am cunoscut şi eu o dată un moşneag... *Mais passons* , principalul e să ne lămurim ce-i de făcut în momentul de față. Trebuie...

M-am ridicat să plec. Mi se rupea inima când mă uitam la el.

— Nu te înțeleg! rosti el grav şi aspru, văzând că mă pregătesc să plec.

— Mi se strânge inima când te privesc, i-am spus.

— Vreau să-ți mai spun ceva Arkadi Makarovici, un singur cuvânt! Mă prinse deodată de umeri cu un gest şi cu o expresie cu totul neaşteptate, silindu-mă să mă aşez din nou în fotoliu. Ai auzit de ăia, mă înțelegi? îmi spuse aplecându-se spre mine.

— Vorbeşti de Dergaciov? Totul i se datoreşte desigur lui Stebelkov! am izbucnit împotriva voinței mele.

— Da, lui Stebelkov şi... Cum, nu ştii?

Se opri brusc şi mă fixă iar cu ochii holbați şi cu acelaşi zâmbet buimac, neîncrezător şi crispat, care se accentua din ce în ce. Fața îi era din ce în ce mai palidă. Deodată m-a fulgerat un gând şi m-am cutremurat. Mi-am amintit de privirea ce mi-a aruncat-o în ajun Versilov, când mi-a comunicat că Vasin fusese arestat.

— Oare e cu putință?! am răcnit eu înspăimântător.

— Vezi, Arkadi Makarovici, de aceea te-am şi chemat, voiam să-ți explic, voiam... Începu el să-mi şoptească precipitat.

— Va să zică, dumneata l-ai denunțat pe Vasin! am strigat eu.

— Nu, dar vezi, s-a găsit un manuscris. Cu o zi înainte de arestare, Vasin i l-a dat Lizei... să i-l păstreze. Ea mi l-a lăsat însă mie să văd despre ce e vorba. Dar a doua zi, întâmplarea a făcut ca ei să se certe...

— Şi atunci, ai predat manuscrisul autorităților!

— Arkadi Makarovici, Arkadi Makarovici!

— Va să zică, dumneata, am strigat eu cât am putut mai tare şi mai răspicat, sărind de pe scaun, dumneata l-ai nenorocit pe Vasin, numai fiindcă ai văzut în el un *rival,* fiindcă alt motiv şi alt scop nu aveai, numai din gelozie ai dat pe mâna autorităților *manuscrisul pe care i-l încredințase*

Lizei... Cui l-ai predat? Spune cui? Procurorului?

Dar n-a apucat să-mi răspundă, şi apoi nici nu cred că mi-ar fi răspuns, fiindcă stătea ca o stană de piatră în fața mea, cu acelaşi zâmbet şi cu aceeaşi privire fixă de nebun, căci deodată uşa s-a deschis şi a intrat Liza. Când ne-a văzut împreună, a încremenit.

— Tu aici? Atât de repede? țipă ea, schimbată la față, prinzându-mi mâinile. Va să zică, ştii?

Dar a fost destul să se uite la mine, ca să-şi dea seama că "ştiu". M-am repezit la ea şi am strâns-o în brațe cât am putut mai tare. Abia în clipa aceea am înțeles pe deplin şi cu toată intensitatea ce nenorocire fără margini şi fără ieşire întunecase pe veci soarta acestei... martire de bunăvoie!

— Nu vezi că nu se poate vorbi cu el acuma?! spuse ea, smucindu-se din îmbrățişarea mea. Nu vezi în ce hal e? De ce ai venit? Priveşte-l, priveşte-l! Oare un om în starea asta poate fi judecat?

Când a izbucnit astfel, arătându-l pe prinț, pe fața ei se citea o suferință şi o compătimire fără margini. El şedea nemişcat pe scaun, cu fața îngropată în palme. Liza avea dreptate: omul acesta era dement şi nu putea fi tras la răspundere, şi în starea asta se afla probabil de câteva zile. Chiar în dimineața aceea a fost dus la spital, iar până seara s-a declanşat o congestie cerebrală.

Lăsându-l pe prinț în grija Lizei, am luat o birjă şi m-am dus la fosta mea locuință. Se făcuse aproape ora unu. Am uitat să spun că era o zi umedă şi posomorâtă. Începuse dezghețul şi bătea un vânt călduț şi enervant, în stare să scoată din sărite şi un elefant. De bucurie că mă vede, proprietarul alerga fâstâcit de colo până colo, ceea ce nu pot suferi, mai cu seamă într-un astfel de moment. L-am tratat destul de rece şi m-am dus direct în camera mea, dar el s-a ținut după mine şi cu toate că nu îndrăznea să mă întrebe nimic, ochii îi străluceau de curiozitate şi mă privea de parcă ar fi fost oarecum de datoria mea să-i dau socoteală. Cu toate că aş fi avut interes să mă port politicos cu el, fiindcă țineam neapărat să aflu câte ceva de la el (şi eram sigur că pot afla), totuşi mi-era silă să-l trag de limbă. L-am întrebat de sănătatea nevesti-si şi ne-am dus împreună la ea. M-a primit destul de amabil, dar nu s-a arătat nici prea expansivă, nici prea vorbăreață, ceea ce m-a mai liniştit. Pe scurt, am aflat atunci nişte lucruri nespus de ciudate. Bineînțeles că Lambert mă căutase acolo, apoi mai trecuse de vreo două ori

pe la ei, "vizitase" toate odăile de închiriat, spunându-le că poate are să se mute într-una din ele. Fusese şi Nastasia Egorovna de câteva ori pe acolo, Dumnezeu ştie de ce, şi "a pus de asemenea o mulțime de întrebări", cum mi-a spus proprietarul; eu însă nu i-am făcut plăcerea să-l întreb ce voise să afle; în general m-am ferit să-l ispitesc. Vorbea numai el tot timpul, iar eu mă prefăceam că scotocesc prin geamantan (în care, de altfel, nu mai lăsasem aproape nimic). Dar mai rău decât orice mă scotea din sărite faptul că i se năzărise să facă pe misteriosul; văzând însă că nu manifest nici un fel de curiozitate, s-a simțit dator să vorbească în doi peri, aproape în enigme.

— A fost şi o domnişoară pe aici, urmă el, privindu-mă ciudat.

— Care domnişoară?

— Anna Andreevna. A trecut de două ori pe aici. A făcut cunoştință şi cu nevastă-mea. Este o persoană foarte drăguță, foarte amabilă. O asemenea relație trebuie prețuită, cultivată, Arkadi Makarovici... Şi când mi-a spus asta, a şi făcut un pas spre mine, ca şi cum ar fi ținut grozav să pricep la ce făcuse aluzie.

— Zici că a fost chiar de două ori? m-am mirat eu.

— Da, şi a doua oară a venit chiar cu fratele dumneaei.

"Desigur cu Lambert", mi-a trecut prin minte.

— Nu, mă rog, nu cu domnul Lambert, îmi ghici el gândul, de parcă privirea lui ar fi avut darul să-mi scotocească în suflet. A fost cu fratele dumneaei adevărat, cu domnul Versilov cel tânăr, dumnealui e kammerjunker, daca nu mă înşel?

Eram foarte descumpănit; el se uita la mine, zâmbind îngrozitor de galeş.

— Ah, da, ştii cine a mai fost pe aici şi a întrebat de dumneata? Duduia aceea, franțuzoaica, *mamzelle* Alphonsine de Verdaine. Vai, ce frumos cântă, şi ce minunat declamă versuri! A trecut pe aici când s-a dus pe ascuns la Țarskoie Selo, la prințul Nikolae Ivanovici, zicea că vrea să-i vândă un cățel negru, mic cât pumnul, o raritate...

L-am rugat să mă lase singur, pretextând că mă doare capul. El se grăbi să-mi satisfacă dorința, fără să-şi termine măcar fraza, şi nu numai că nu se arătă supărat, dar părea chiar bucuros; după ce făcu un gest misterios de parcă ar fi vrut să-mi spună: "Înțeleg, mă rog, cum să nu înțeleg?" ieşi ostentativ în vârful picioarelor, ca să-mi dovedească cel puțin

astfel cât e de perspicace şi de discret. Sunt pe lumea asta oameni care te scot din sărite.

Când am rămas singur, m-am aşezat şi am tot chibzuit vreun ceas şi jumătate. De fapt, n-am chibzuit, mai curând m-am lăsat furat de gânduri. Eram descumpănit, dar nu mirat. Mă aşteptasem la ceva şi mai uluitor, la cine ştie ce grozăvii. "Poate că între timp s-au şi petrecut", mi-am zis. Eram foarte convins, şi încă de mult, încă de acasă, că totul e pus pe roate şi că maşina nu mai poate fi oprită. "Numai de mine mai au nevoie", m-am gândit cu satisfacție amara şi totuşi plăcută. Că mă aşteptau cu nerăbdare şi că aveau de gând sa pună ceva la cale în odaia mea — asta era limpede pentru mine ca lumina zilei. "Nu cumva e vorba de nunta bătrânului prinț? Doar l-au încolțit din toate părțile. Dar pe mine nu mă întrebați, domnilor, dacă am să vă îngădui?" mi-am încheiat eu triumfător raționamentul.

"Dacă mă amestec iar am să fiu târât de viitura ca o aşchie. Dar acum sunt eu oare liber, în acest moment lucrurile mai depind numai de mine? Întorcându-mă diseară la mama, voi mai putea să-mi spun ca în ultimele zile: «Eu nu depind de nimeni»?"

Iată în esență ce întrebări îmi puneam, mai bine zis ce întrebări mă munceau, făcându-mi inima să palpite în acea oră şi jumătate cât am stat pe marginea patului, cu coatele proptite pe genunchi şi cu capul în palme. Ştiam doar, încă de pe atunci ştiam că toate aceste întrebări sunt absurde, de prisos şi că nu mă interesează pe lume decât *ea,* ea şi numai ea! Iată că în sfârşit am mărturisit-o deschis şi am scris-o negru pe alb, deşi nici acum după un an, nu pot să definesc sentimentul meu de atunci!

O, desigur că mi-era milă de Liza, că suferearn sincer din pricina ei! Măcar această durere şi compătimire față de Liza ar fi trebuit să-mi domolească, dacă nu chiar să-mi anihileze cel puțin pentru un timp *senzualitatea* (iar sunt nevoit să folosesc acest cuvânt). Totuşi eram mânat de o curiozitate fără margini şi de un soi de spaimă şi de încă un sentiment căruia nu-i pot găsi un nume, deşi ştiu, după cum ştiam şi atunci, că nu-mi făcea cinste. Poate că năzuiam să mă arunc la picioarele ei, ori poate că aş fi vrut s-o fac să sufere cumplit şi să-i dovedesc "cât mai curând, cât mai repede!" de ce sunt în stare. Nici măcar suferința şi mila față de Liza, oricât erau de sincere, nu mă mai puteau opri. Şi atunci, cum aş fi putut să mă ridic şi să mă duc acasă... la Makar Ivanovici?

"Dar nu s-ar putea oare să mă duc doar până acolo, să aflu de la ei tot ce vreau să ştiu şi pe urmă să-i părăsesc brusc, pentru totdeauna, trecând invulnerabil pe lângă grozăvii şi monştri?"

Pe la ora trei mi-am luat inima în dinți şi, de teamă să nu întârzii am ieşit grăbit, am sărit într-o birjă, şi am pornit în goană la Annna Andreevna.

CAPITOLUL AL CINCILEA

Când i s-a anunțat vizita mea, Anna Andreevna şi-a azvârlit lucrul de mână cât colo şi a ieşit în grabă să mă întâmpine în prima cameră, ceea ce nu mai făcuse niciodată până atunci. Îmi întinse amândouă mâinile şi roşi brusc. Mă duse în tăcere în camera ei, se aşeză, îşi luă din nou broena în mână şi mă pofti să mă aşez lângă ea, dar în loc să se apuce de lucru, continuă să mă privească duios şi cu mult interes, fără să-mi spună însă nici un cuvânt.

— Ai trimis-o de câteva ori pe Nastasia Egorovna la mine, am început eu de-a dreptul, oarecum stânjenit de această simpatie, care mă măgulea însă.

Ea începu deodată să vorbească, fără să răspundă la întrebarea mea directă.

— Am auzit tot, ştiu tot. Prin câte ai trecut în noaptea aceea îngrozitoare... Cât trebuie să fi suferit! E adevărat că ai fost găsit leşinat afară, în ger, e adevărat?

— Asta o ştii... de la Lambert, am îngăimat eu, roşind.

— Încă de atunci am aflat totul de la el, abia aşteptam să te văd. Nici nu-ți închipui cât de speriat a venit la mine! La dumneata acasă... adică acolo unde ai zăcut bolnav, nu i-au îngăduit să te vadă... şi l-au primit cam ciudat... Drept să-ți spun, eu nu cunosc amănuntele, ştiu doar ce mi-a povestit el despre noaptea aceea. Spunea că de cum ți-ai venit în fire, i-ai şi pomenit despre mine şi despre devotamentul dumitale față de mine. Am fost mişcată până la lacrimi, Arkadi Makarovici, şi nici nu ştiu dacă merit o simpatie atât de caldă din partea dumitale, mai ales când mă gândesc în ce stare erai! Spune, domnul Lambert e prietenul dumitale din copilărie?

— Să zicem... În orice caz, recunosc că am fost destul de imprudent atunci şi i-am spus poate prea multe.

— O, fii pe pace, de intriga aceea îngrozitoare şi atât de

perfidă aş fi aflat oricum! Întotdeauna am presimțit că au să te aducă într-o astfel de situație. Spune, e adevărat că Bioring a avut îndrăzneala să te lovească?

Vorbea de parcă numai din pricina lui Bioring şi a ei am ajuns să zac sub un gard. "La urma urmei, are dreptate", mi-a trecut prin minte, totuşi m-am revoltat.

— Dacă ar fi îndrăznit să mă lovească, n-ar fi scăpat nepedepsit şi în orice caz n-aş fi venit la dumneata înainte de a mă fi răzbunat, i-am răspuns eu cu aprindere.

Lucrul cel mai ciudat e că, deşi simțeam că vrea să mă stârnească, să mă întărâte, am căzut în cursă.

— Se prea poate să fi prevăzut că or să mă aducă într-o astfel de situație, după cum spui, totuşi din partea Katerinei Nikolaevna n-a fost decât o neînțelegere deşi, ce-i drept, această neînțelegere a luat prea repede locul sentimentelor ei bune față de mine.

— Tocmai asta este, că s-a schimbat atât de repede, a subliniat Anna Andreevna cu o simpatie de-a dreptul exagerată. O, de-ai şti ce intrigă se țese acum acolo! Fireşte, Arkadi Makarovici, dumitale ți-e greu să înțelegi cât de delicată este situația mea, rosti ea, roşind şi plecându-şi ochii. În dimineața aceea când ne-am văzut pentru ultima oară, am făcut un pas, pe care nu oricine e în stare să-l înțeleagă şi să-l tălmăcească, aşa cum l-ar înțelege un om cu mintea dumitale nepervertită, cu inima dumitale iubitoare, curată şi tânără. Crede-mă, dragul meu, că sunt în stare să prețuiesc pe deplin devotamentul dumitale față de mine şi că-ți voi răsplăti printr-o recunoştință veşnică. Desigur că lumea din care fac parte va ridica piatra împotriva mea, de altfel, a şi ridicat-o. Şi chiar dacă ei ar avea dreptate din punctul lor de vedere infam, chiar atunci, care ar putea, cine ar îndrăzni să mă condamne? Tatăl meu m-a părăsit din copilărie, noi, Versilovii, deşi facem parte dintr-o viță veche şi aristocratică, suntem nişte aventurieri; eu, bunăoară, trăiesc din mila altora. Oare nu era firesc să caut un sprijin la acela care încă din copilărie mi-a ținut loc de tată şi care de atâția ani de zile mă copleşeşte cu bunătatea lui? Sentimentele mele față de el le cunoaşte şi le poate judeca numai Dumnezeu, aşa că înalta societate nu are nicidecum căderea să-mi judece pasul! Şi când te gândeşti că s-a mai urzit şi intriga cea mai vicleană şi mai mârşavă împotriva lui, că împotriva unui părinte atât de încrezător şi de generos unelteşte propria lui fiică şi vrea să-l nenorocească! Cum se poate răbda una ca asta?! Nu, chiar cu

prețul reputației mele îl voi salva! Sunt gata să trăiesc lângă el ca o simplă îngrijitoare, să fiu infirmiera şi paznicul lui, dar n-am să las să triumfe nişte calcule reci, josnice şi ambițioase!

Vorbea cu o însuflețire neobişnuită, în bună parte poate ostentativă, şi totuşi sinceră, fiindcă se vedea cât de mult punea la inimă această chestiune. Totuşi simțeam că minte (rămânând în acelaşi timp sinceră, căci se poate minți şi sincer) şi că în momentul acela era imorală; e ciudat de ce sunt în stare femeile: înfățişarea ei atât de corectă, manierele ei atât de elegante, rangul ei social atât de înalt, încât o făcea inaccesibilă, mândria şi moravurile ei fără prihană. Toate acestea m-au dezarmat şi am început să-i dau dreptate în toate privințele, cel puțin atâta timp cât am stat la ea, în orice caz n-am avut curajul s-o contrazic. O, nu încape îndoială că din punct de vedere moral, bărbatul este robul femeii, mai ales dacă este mărinimos! O astfel de femeie poate convinge de orice pe un bărbat generos. "Ea şi Lambert — Dumenezeule!" mi-am zis eu, privind-o uluit. Dar mărturisesc că nici în ziua de azi nu sunt în stare s-o judec, adevăratele ei sentimente numai Dumnezeu le ştie, şi apoi omul este o maşină atât de complicată, că în anumite cazuri nu mai înțelegi nimic, mai cu seamă când e vorba de o femeie.

— Spune, Anna Andreevna, ce anume aştepți de la mine? am întrebat-o totuşi pe un ton destul de hotărât.

— Cum adică? Nu înțeleg întrebarea dumitale, Arkadi Makarovici.

— După tot ce mi-ai spus... şi după alte câteva indicii... am... impresia, am început eu să-i explic destul de încurcat, că ai trimis după mine fiindcă vrei să-mi ceri ceva, dar ce anume?

Ocolind întrebarea, ea începu numaidecât să vorbească iarăşi, la fel de repede şi însuflețit ca mai înainte.

— Totuşi nu pot, sunt prea mândră ca să-mi deschid sufletul față de oricine şi să recurg la tranzacții cu un necunoscut ca domnul Lambert. De ajutorul dumitale am nevoie, nu de al domnului Lambert. Mă găsesc într-o situație îngrozitoare, desperată, Arkadi Makarovici. Încolțită de uneltirile acestei femei, sunt nevoită să devin şi eu vicleană, şi asta mă dezgustă. Oricât ar fi de înjositor, va trebui să urzesc şi eu intrigi, de aceea te-am aşteptat ca pe un salvator. Nimeni nu mă poate învinui că mă uit cu atâta înfrigurare în jur ca să-mi găsesc măcar un singur prieten, de aceea şi sunt atât de bucuroasă că mi-am descoperit unul, căci acela care a

putut într-o asemenea noapte, aproape degerat, să-şi aducă aminte de mine, şi să nu pomenească decât numele meu, acela îmi este fără doar şi poate devotat. Iată la ce mă gândesc neîncetat de atunci şi de aceea mi-am pus toată speranţa în dumneata.

Mă privea drept în ochi, aşteptând cu nerăbdare un răspuns. Atunci mi-a pierit iar curajul s-o dezamăgesc, să-i mărturisesc deschis că Lambert o înşelase, că în noaptea aceea nu-i spusesem că i-aş fi chiar atât de devotat şi că aş fi pomenit "numai numele ei". Aşadar, tăcerea părea să confirme minciuna lui Lambert. O, sunt convins că ea însăşi înţelegea prea bine că Lambert exagerase, ba chiar că-i spusese o sumedenie de minciuni, numai pentru a avea un pretext elegant de a pătrunde în casa ei şi de a stabili relaţii cu ea, iar dacă mă privea în ochi ca şi cum nu s-ar fi îndoit de cuvintele mele reproduse de Lambert nici de devotamentul meu, o făcea fiindcă ştia că nu voi îndrăzni să tăgăduiesc, ca să zic aşa, din delicateţe şi din pricina tinereţii mele. De fapt, n-aş putea spune precis dacă presupunerea mea era întemeiată sau nu. Poate că mintea mea e îngrozitor de pervertită.

— Fratele meu are să mă apere! exclamă ea deodată cu înflăcărare, văzând că nu vreau să-i răspund.

— Am aflat că ai fost împreună cu el la mine acasă, am îngăimat eu, încurcat.

— Vezi, sărmanul prinţ Nikolai Ivanovici, ca să scape din această plasă de intrigi, mai precis, să scape de propria lui fiică, aproape că n-are altă soluţie decât să se refugieze în casa dumitale, adică în casa unui prieten, că de, măcar pe dumneata e îndreptăţit să te socotească un adevărat prieten!... Aşadar, dacă vrei să-i dai o mână de ajutor, fă acest lucru pentru el, bineînţeles, dacă poţi, dacă eşti destul de mărinimos şi de curajos... În sfârşit, dacă ai într-adevăr *posibilitatea să o faci.* O, nu de dragul meu, nu pentru mine, ci pentru un biet bătrân, singurul om care te-a iubit vreodată sincer, care într-un timp atât de scurt te-a îndrăgit din toată inima ca pe un fiu, care şi acum tânjeşte de dorul dumitale! Pentru mine nu cer nimănui nimic, nici măcar dumitale, de vreme ce până şi tatăl meu a fost în stare să-mi joace un renghi atât de perfid, atât de crud!

— Mi se pare că Andrei Petrovici..., am început eu.

— Andrei Petrovici! m-a întrerupt ea cu ironie amară. La întrebarea mea făţişă, Andrei Petrovici mi-a dat atunci

cuvântul lui de onoare că nici nu i-a trecut vreodată prin minte să-i ceară mâna Katerinei Nikolaevna şi numai fiindcă l-am crezut orbeşte am făcut pasul acela; până la urmă s-a dovedit însă că e destul să afle despre un oarecare domn Bioring, ca să-şi piardă cumpătul.

— Te înşeli! am strigat eu. Au fost momente când era cât pe-aci să cred că o iubeşte pe această femeie, dar nu e adevărat... Şi chiar dacă ar fi aşa, acum cred că va avea toate motivele să se liniştească... după retragerea acestui domn.

— A cărui domn?

— A lui Bioring.

— Dar cine ți-a spus că s-a retras? Poate că niciodată acest domn n-a fost mai la preț ca acum, spuse ea, zâmbind sarcastic; am avut impresia că şi de mine îşi bate joc.

— Mi-a spus-o Nastasia Egorovna, am îngăimat eu, fără să-mi pot ascunde tulburarea pe care fără îndoială a observat-o şi ea.

— Nastasia Egorovna este o femeie foarte cumsecade şi desigur n-o pot împiedica să țină la mine, dar nu-i în stare să-şi dea seama câtuşi de puțin de unele lucruri care nu-s pe măsura minții ei.

Mi s-a strâns inima. Fierbeam de indignare, sentiment pe care Anna Andreevna urmărise să mi-l stârnească, numai că nu era îndreptat împotriva *acelei* femei, ci deocamdată numai împotriva ei însăşi. M-am ridicat de pe scaun.

— Ca un om cinstit ce sunt, mă simt dator să-ți atrag atenția, Anna Andreevna, că aşteptările dumitale în ceea ce mă priveşte... s-ar putea dovedi cu totul zadarnice.

— Eu nu aştept de la dumneata decât să-mi iei apărarea, spuse ea hotărât, privindu-mă drept în ochi, să aperi o ființă părăsită de toată lumea... pe sora dumitale, dacă ții să ți-o spun, Arkadi Makarovici!

Era gata să izbucnească în plâns.

— Ar fi mai bine să nu te bizui pe mine fiindcă s-ar putea să te dezamăgesc, am bolborosit eu copleşit de un sentiment nespus de penibil.

— Cum să interpretez cuvintele dumitale? mă întrebă ea cu sfială, aproape cu spaimă în glas.

— Iată cum: am să vă părăsesc pe toți, şi basta! am exclamat eu aproape scos din minți. Iar *scrisoarea* am s-o rup. Adio!

M-am înclinat şi am plecat în tăcere fără să îndrăznesc aproape să mă uit la ea, dar în timp ce coboram scara, m-a

ajuns din urmă Nastasia Egorovna, care ținea în mână o foaie de hârtie împăturită. Nu pot pricepe de unde răsărise Nastasia Egorovna şi unde stătuse în timp ce vorbeam cu Anna Andreevna. Fără să spună o vorbă, mi-a întins scrisoarea şi a fugit îndărăt. Am despăturit hârtia. Pe ea era scrisă foarte limpede şi citeț adresa lui Lambert; era vădit că stătea pregătită de câteva zile. Mi-am amintit deodată că atunci când a fost Nastasia Egorovna la mine mi-a scăpat că nu ştiu unde locuieşte Lambert, de fapt, i-o spusesem atunci în sensul că "nu ştiu şi nici nu vreau să ştiu". Totuşi, în momentul de față ştiam adresa lui Lambert, o aflasem prin Liza, pe care o rugasem să o ceară de la biroul de adrese. Gestul Annei Andreevna mi se părea îndrăzneț din cale afară, chiar cinic. Voia parcă să-mi arate că nu luase în serios refuzul meu de a o ajuta şi, neavând nici un pic de încredere în sinceritatea mea mă trimitea la Lambert. Atunci m-am dumerit pe deplin că ea ştia totul în legătură cu scrisoarea, şi de la cine ar fi putut să afle, dacă nu de la Lambert, căci altfel de ce m-ar fi trimis să mă înțeleg cu el?

"Hotărât lucru, cu toții fără excepție, mă socotesc un mucos lipsit de voință şi caracter, din care poți face ce vrei!" îmi ziceam eu indignat.

Dar asta nu m-a împiedicat să mă duc totuşi la Lambert. Cum aş fi putut să-mi înfrânez curiozitatea care mă îmboldea atunci? Lambert, după cum am constatat, locuia foarte departe, pe o străduță de lângă Parcul de vară, de altfel în aceaşi cameră mobilată pe care o cunoşteam. Însă, când fugisem de la el, nici nu mi-am dat seama de direcție şi de distanță, aşa că în urmă cu patru zile, când am căpătat adresa lui de la Liza, m-am mirat, fiindcă nici nu-mi venea să cred că locuieşte în cartierul acela. Încă pe când urcam scara, am observat la uşa pensiunii, care se afla la etajul al treilea, doi tineri şi m-am gândit că sunaseră probabil înainte şi aşteptau să li se deschidă. Dar în timp ce mă apropiam de ei, amândoi s-au întors cu spatele la uşă şi au început să mă măsoare cu luare-aminte. "Aici sunt destui chiriaşi şi desigur că or fi căutând pe altcineva", m-am gândit eu enervat, când am ajuns în dreptul lor. Mi-ar fi fost foarte neplăcut să mai găsesc pe cineva la Lambert. Ferindu-mă să-i privesc, am întins mâna să sun.

— *Attendez* ! îmi strigă unul dintre ei.

— Vă rog să nu sunați încă, îmi spuse celălalt tânăr cu glas tărăgănat, dar plăcut şi amabil. Aşteptați să terminăm şi

noi cu ale noastre şi apoi sunăm şi intrăm cu toții împreună. Vreți?

M-am oprit locului. Amândoi erau foarte tineri, de vreo douăzeci, douăzeci şi doi de ani. Făceau în fața uşii o operație ciudată pe care am urmărit-o cu mare mirare. Cel care strigase *"attendez"* era înalt ca o prăjină, uscat şi scofâlcit, dar foarte muşchiulos, cu un cap mult prea mic pentru înălțimea lui, cu fața cam ciupită de vărsat, dar cu trăsături destul de regulate, care trădau chiar inteligență, în ciuda expresiei lui stranii, de o gravitate comică. Avea o privire sfredelitoare, exagerat de îndrăzneață, chiar necuviincioasă. Era foarte prost îmbrăcat, purta o manta veche vătuită, cu un guler mic şi jerpelit de blană, mult prea scurtă pentru statura lui, căpătată parcă de pomană, era încălțat cu cizme ordinare, aproape țărăneşti, şi pe cap avea un joben îngrozitor de ponosit şi decolorat. Era cât se poate de neîngrijit: mâinile, fără mănuşi, erau murdare, iar unghiile lungi şi îndoliate. Celălalt tânăr, în schimb, era îmbrăcat ca un filfizon, purta o blană uşoară de dihor, o pălărie elegantă şi nişte mănuşi impecabile, de culoare deschisă, bine trase pe degetele lui subțiri; era cam de înălțimea mea, dar avea pe fața lui plăcută şi proaspătă o expresie extrem de simpatică.

Flăcăul cel deşirat îşi deznodase cravata — o panglică slinoasă şi neînchipuit de roasă, care ajunsese aproape un şiret — iar băiețandrul cel chipeş scosese din buzunar o cravată neagră nou-nouță şi o lega la gâtul lunganului, care, supus şi grozav de serios, îşi descheiase mantaua, o lăsase pe umeri şi-şi întindea gâtul foarte lung.

— Nu, nu se poate, cămaşa ți-e prea murdară, zise tânărul cel elegant, aşa că nu numai că n-o să facă nici o impresie, dar o să scoată şi mai tare la iveală murdăria. Nu ți-am spus eu să porți cămăşi cu gulere aplicate?... Nu, nu pot... nu vrei să încerci dumneata? se întoarse el deodată spre mine.

— Ce anume? am întrebat.

— Păi vezi bine, să-i legi dumnealui cravata. Ştii, trebuie legată aşa, ca să nu se vadă cămaşa murdară, altfel ai spune că se pierde tot efectul. Anume i-am cumpărat adineauri cravata asta, de la Filip frizerul. Am dat o rublă pe ea.

— Cum, ai cheltuit rubla? mormăi lunganul.

— Da, şi acum nu mai am nici o copeică. Va să zică, nici dumneata nu te pricepi? Atunci va trebui să-o rugăm pe Alphonsine.

— Tot la Lambert ai venit? mă întrebă lunganul pe neaşteptate şi foarte tăios.

— Da, la Lambert, i-am răspuns la fel de tăios, privindu-l ţintă.

— *Dolgorowky?* întrebă el cu acelaşi ton.

— Nu, nu mă cheamă Korovkin, i-am răspuns la fel de tăios, căci mă înşelase auzul.

— *Dolgorowky?* repetă lunganul, strigând aproape şi făcând un pas spre mine, ca şi cum ar fi vrut să mă ameninţe. Prietenul lui izbucni într-un hohot de râs.

— *Dolgorowky* a spus, nu Korovkin! mă lămuri el, ştii, în *"Journal des Debats"* franţujii schimonosesc numele ruseşti.

— În *"Independance",* răcni lunganul.

— Nici cei de la *"Independance"* nu-s mai breji. În loc de Dolgoruki scriu bunăoară *Dolgorowky* — am văzut cu ochii mei. Iar pentru ei V e întotdeauna contele Wallonieff.

— Dar *Doboyny!*

— Da, şi numele ăsta l-am întâlnit, amândoi ne-am prăpădit de râs când am citit că o oarecare madame *Doboyny* din Rusia se află în străinătate... Dar, vezi tu, n-are nici un rost să-i înşirăm acum pe toţi, se întoarse el deodată spre lungan, apoi mi se adresă din nou mie: Scuzaţi, dumneavoastră sunteţi domnul Dolgoruki?

— Da, aşa mă cheamă, dar de unde ştiţi?

Deodată lunganul îi şopti ceva la ureche tânărului care care se încruntă şi făcu un gest de dezaprobare, totuşi lunganul se întoarse brusc spre mine.

— *Monsieur le prince, vous n'avez pas de rouble d'argent pour nous, pas deux, mais un seul, voulez-vous*{60}?

— Ah, ce dezgustător eşti! strigă mărunţelul.

— *Nous vous rendons* , încheie lunganul, rostind anevoie şi incorect cuvintele franţuzeşti.

— Ştiţi, e un cinic, mă lămuri mărunţelul zâmbind. Vă închipuiţi cumva că nu ştie franţuzeşte? Vorbeşte ca un parizian, dar îi imită pe acei ruşi cărora le place grozav când sunt în public să vorbească pe franţuzeşte în gura mare, deşi nu cunosc limba...

— *Dans les wagons* , întări lunganul.

— Se înţelege că şi în tren, of, ce plicticos eşti cu explicaţiile tale! Iar ţi s-a năzărit s-o faci pe prostul.

Între timp am scos o rublă din buzunar şi i-am întins-o lunganului.

— *Nous vous rendons,* repetă acesta vârând rubla în

buzunar, apoi se întoarse brusc spre uşă şi începu să bată în ea cu vârful cizmei lui uriaşe şi butucănoase, impasibil, grav şi, ce-i mai ciudat, fără să se enerveze câtuşi de puţin.

— Of, iar ai să te iei la bătaie cu Lambert! zise mărunţelul alarmat. Mai bine sunaţi dumneavoastră.

Dar, şi după ce am sunat, lunganul continua să izbească cu cizma în uşă.

— *Ah, sacré! ...* se auzi deodată glasul lui Lambert de după uşă, pe care o descuie numaidecât.

— *Dites donc, voulez-vous que je vous casse la tête, mon ami*{61}*?!* se răsti el la lungan.

— *Mon ami, voilà Dolgorowky, l'autre mon ami,* spuse lunganul solemn, uitându-se ţintă la Lambert care se făcuse roşu la faţă de furie.

Dar cum a dat cu ochii de mine, Lambert s-a schimbat la faţă ca prin minune.

— Ah, tu eşti, Arkadi?! În sfârşit! Va să zică, te-ai însănătoşit, bine că te-ai însănătoşit!

Mă prinse de amândouă mâinile şi mi le strânse cu putere, într-un cuvânt era atât de sincer încântat, încât în momentul acela m-am bucurat şi eu, ba chiar am început să-l iubesc.

— Primul meu drum a fost la tine.

— Alphonsine! strigă Lambert.

Ea sări imediat de după paravan.

— *Le voilà!*

— *C'est lui!* exclamă Alphonsine, împreunându-şi palmele, apoi se repezi cu braţele deschise să mă îmbrăţişeze. Noroc că m-a apărat Lambert.

— Stai cuminte, marş! se răsti Lambert la ea, ca la un căţel. Să vezi, Arkadi, azi am hotărât cu câţiva băieţi să luăm masa la restaurantul tătărăsc. Acum nu-mi mai scapi, trebuie să vii cu noi. Luăm masa şi după aceea le fac vânt la toţi şi o să putem sta de vorbă pe îndelete. Hai, intră, intră! Mai stăm o clipă şi apoi pornim cu toţii...

Am intrat şi am rămas în mijlocul camerei, privind cu atenţie în jurul meu şi amintindu-mi cele întâmplate. Lambert se dusese după paravan, ca să se schimbe. Lunganul şi prietenul lui se ţinură după Lambert, cu toată împotrivirea acestuia. Toată lumea rămăsese în picioare.

— *Mademoiselle Alphonsine, voules-vous me baiser*{62}*?* mormăi lunganul.

— *Mademoiselle Alphonsine,* dădu mititelul să se

apropie de ea, arătându-i cravata prietenului său, dar ea se repezi ca o furie la amândoi.

— *Ah, le petit vilain!* zbieră ea la cel mai tânăr şi mai mărunt. *Ne m'approchez pas, ne me salissez pas, et vous, le grand dadais, je vous flanque à la porte tous les deux, savez-vous cela*{63}*?*

Cu toate că ea căuta să-l ţină la distanţă, dând din mâini cu dispreţ şi scârbă, de parcă s-ar fi temut într-adevăr să nu o murdărească atingând-o (ceea ce nu pricepeam de fel, deoarece tânărul era atât de drăgălaş şi de elegant — mai ales după ce-şi scosese blana), măruntelul a început s-o roage cu stăruinţă să-i lege lunganului cravata, dar în prealabil să-i dea un guler curat de-al lui Lambert. Alphonsine era gata să-i ia la bătaie de indignată ce era de această propunere, dar Lambert, care auzise ce se petrece, a strigat la ea de după paravan să nu ne ţină în loc pe toţi şi să facă imediat ce i se cere "că altfel tot nu scapă de ei", adăugă el. Atunci Alphonsine a adus într-o clipă gulerul şi, fără să se mai arate câtuşi de puţin scârbită, s-a apucat să-i lege cravata lunganului, care stătu cu gâtul întins, ca adineauri pe scară, până sfârşi ea operaţia.

— *Mademoiselle Alphonsine, avez-vous vendu votre* javră{64}?

— *Qu'est ce que ça ma* "javră?"{65}

Cel mai tânăr o lămuri că "javră" înseamnă căţel.

— *Tiens, quel est ce baragouin*{66}*?*

— *Je parle comme une dame russe sur les eaux minerales*{67}, o lămuri *le grand dadais,* care tot mai stătea cu gâtul întins.

— *Qu'est que ça qu'une dame russe sur les eaux minerales et... où est donc votre jolie montre, que Lambert vous a donnée*{68}*?*

Se întoarse ea deodată spre cel mai tânăr.

— Cum, iar n-ai ceas? interveni Lambert de după paravan.

— L-am mâncat împreună! mormăi lunganul.

— N-am căpătat decât opt ruble pe el, că de, era de argint şi nu de aur, cum pretindeai. Un ceas de ăsta nu costă acum nici la magazin, mai mult de şaisprezece ruble, îi răspunse măruntelul lui Lambert, dezvinovăţindu-se în silă.

— Să nu mai aud de una ca asta! continuă Lambert şi mai supărat. Crezi că de asta te îmbrac eu, amice, şi-ţi dăruiesc tot felul de lucruri splendide, ca dumneata să le

vinzi şi să cheltuieşti banii pe prietenul dumitale cât o prăjină?... Ce cravată i-ai mai cumpărat?

— N-a costat decât o rublă şi nici aia nu era din banii dumitale. N-avea cravată de fel. Şi apoi, mai are nevoie şi de o pălărie.

— Lasă prostiile, îl repezi Lambert, furios de-a binelea, i-am dat destui bani, dar în loc să-şi cumpere pălărie, dumnealui s-a grăbit să-i azvârle pe stridii şi pe şampanie. Miroase urât de nespălat ce e, nu-i chip să-l scoţi între oameni! Cum să-l duc la masă?

— Cu birja! răcni lunganul. *Nous avons un rouble d'argent que nous avons prêté chez notre nouvel ami*{69}.

— Să nu le dai nici un ban, Arkadi! se răsti Lambert la mine.

— Ba să-mi fie cu iertare, Lambert, te poftesc să-mi dai numaidecât zece ruble! se supără deodată mărunțelul atât de tare, încât se îmbujoră la față, ceea ce-l făcea mai drăguț. Şi nu cumva să mai îndrăzneşti să mai îndrugi vreodată asemenea prostii cum i-ai spus adineauri lui Dolgoruki. Îți pretind să-mi dai numaidecât zece ruble, ca să-i restitui pe loc lui Dolgoruki rubla lui, iar din rest mă duc să-i cumpăr lui Andreev o pălărie. Ai să vezi!

Lambert ieşi de după paravan.

— Ține trei hârtiî de câte o rublă şi până marți nu mai vezi un ban, nici să nu îndrăzneşti să mai ceri, altfel...

Lunganul se repezi şi-i smulse banii din mână.

— Dolgorowky, poftim rubla, *nous vous rendons avec beaucoup de grâce*. Haide, Petia, strigă el prietenului său, apoi, ridicând cele două bancnote, începu să le fâlfâie şi să urle cât îl ținea gura, cu ochii țintă la Lambert: *Ohé, Lambert! Où est Lambert, as-tu vu Lambert?*

— Încetează! Cum îndrăzneşti? răcni Lambert mânios la culme.

Îmi dădeam seama că fac cu toții aluzie la întâmplări anterioare, pe care nu le cunoşteam şi de aceea îi priveam mirat. Pe lungan însă, mânia lui Lambert nu-l speriase de fel, dimpotrivă, începu să urle şi mai tare: *Ohé, Lambert!* şi aşa mai departe. Şi pe când coborau scara, se mai auzeau aceste strigăte. Lambert dădu să fugă după ei, dar se răzgândi.

— Las' că în curând am să-i dau afară în brânci! Mai mare-i paguba de pe urma lor decât câştigul! Hai să mergem, Arkadi, am întârziat. Şi acolo mă aşteaptă tot un om... de care am nevoie... tot o vită... Ăştia-s cu toții nişte vite, nişte otrepe,

nişte lepădături! strigă el iarăşi, aproape scrâşnind din dinți, dar deodată îşi reveni brusc în fire. Îmi pare bine că te văd în sfârşit! Alphonsine, să nu te mişti de acasă! Hai să mergem.

Afară aştepta o birjă de lux şi ne-am urcat în ea. Tot drumul Lambert nu s-a putut linişti, oricât se străduia, nu-şi putea ascunde mânia împotriva celor doi tineri. Eu mă miram că le dădea atâta importanță după ce fuseseră atât de necuviincioşi față de el, şi mai ales că părea chiar să se teamă de ei. În virtutea unor impresii înrădăcinate din copilărie, mie încă mi se mai părea că toată lumea trebuie să se teamă de Lambert şi în ciuda aerelor mele de independență, în momentul acela mă temeam eu însumi de el.

— S-o ştii de la mine, ăştia-s cu toții nişte lepădături dezgustătoare, nu se mai potolea Lambert. Nici n-ai să crezi când ți-oi spune că lunganul ăsta ticălos mi-a scos sufletul acum trei zile într-o societate aleasă. S-a proțăpit în fața mea şi a început să strige: *Ohé, Lambert!* Şi eram între oameni subțiri. Toată lumea a râs, fiindcă ştia că o face ca să-mi stoarcă bani. Poți să-ți închipui cum m-am simțit! A trebuit să-i dau. Of, ce canalii sunt! Şi nici n-ai să crezi, a fost junker, dar l-au alungat de la regiment şi închipuieşte-ți, e un om cult, a primit o educație aleasă şi e de familie bună, închipuieşte-ți! Şi e ager la minte, ar fi putut... Dracu să-l ia! Unde mai pui că e puternic ca Hercule! E util, dar nu cine ştie ce. Şi, după cum ai văzut, nici pe mâini nu se spală. L-am recomandat unei doamne din aristocrație, unei boieroaice bătrâne, spunându-i că se căieşte şi că remuşcarile or să-l ducă la sinucidere, şi dumnealui, când s-a dus la ea, s-a aşezat picior peste picior şi a început să fluiere. Iar celălalt, filfizonul, e fiu de general, familia nici nu mai vrea să ştie de el, eu l-am scăpat de puşcărie, l-am scăpat şi uite cum mă răsplăteşte. Ăştia nu-s oameni! Am să-i dau afară în brânci.

— Îmi cunoşteau numele. Tu le-ai vorbit despre mine?

— A fost o prostie, recunosc. La masă te rog să-ți ții firea... te previn că are să mai fie acolo o canalie îngrozitoare, un ticălos care îi întrece pe toți, primejdios de viclean, aştia-s toți nişte pramatii! N-ai să găseşti un om cinstit printre ei! Dar lasă, numai să terminăm, şi atunci... Ce ți-ar place să mănânci? În orice caz, să ştii că acolo se găteşte bine. Fii pe pace, eu plătesc. E bine că eşti îmbrăcat ca lumea. Pot să-ți dau şi bani. Treci pe la mine când ai nevoie. Închipuieşte-ți că în fiecare zi de când sunt aici, le-am dat să mănânce şi să bea cât au vrut, i-am ghiftuit cu plăcinte, e a doua oară când îi

dăruiesc un ceas şi îl vinde. Ce crezi, năpârstocul ăsta de Trişatov — ai văzut, Alphonsinei îi e scârbă să se uite la el, nici nu-l lasă să se apropie de ea — într-o bună zi la restaurant, când erau numai ofiţeri la masă, i s-a năzărit să ceară sitari şi n-am avut încotro, a trebuit să-i comand sitari! Dar las' că mi-o plăteşte el!

— Mai ţii minte, Lambert, cum m-ai împuns cu furculiţa o dată la Moscova, când ne-am dus împreună la cârciumă şi cum ai făcut atunci rost de cinci sute de ruble?

— Da, mi-aduc aminte. Ei drăcie, cum să nu-mi aduc aminte! Mi-eşti tare drag, crede-mă. Afară de mine nu te iubeşte nimeni, nu uita că eu şi numai eu ţin la tine. Ăla ciupit de vărsat pe care ai să-l vezi acolo, este o canalie îngrozitor de vicleană. Dacă intră în vorbă cu tine, lasă-l să vorbească şi nu-i răspunde, iar dacă te-o trage de limbă, răspunde-i în doi peri sau taci.

Era atât de enervat, încât cel puţin pe drum m-a scutit de întrebări. Eram de-a dreptul jignit, văzând cât de sigur este de mine; ca nici măcar nu-i trece prin minte că s-ar putea să n-am încredere în el. Mă miram chiar că e destul de prost să-şi închipuie că-mi mai poate porunci, ca pe vremuri. "Şi când te gândeşti cât e de necioplit" mi-am zis eu când am intrat în restaurant.

În restaurantul acela de pe strada Morskaia mai fusesem şi altă dată, în jalnica perioadă de decădere şi desfrâu, iar când m-am regăsit în aceleaşi încăperi cu aceiaşi lachei care, după ce m-au cercetat cu atenţie m-au primit ca pe un vechi client, când m-am pomenit în societatea dubioasă a prietenilor lui Lambert, care mă şi priveau ca pe unul de-al lor, şi mai cu seamă presimţirea sumbră că mă las târât de bunăvoie în cine ştie ce potlogărie din care am să mă aleg fără îndoială numai cu ponoase — când am simţit toate acestea, m-am înfiorat în primul moment, era cât pe-aci să plec, dar acest moment a trecut şi am rămas.

Individul acela ciupit de vărsat, care din cine ştie ce motive îi inspira atâta teamă lui Lambert, ne aştepta. Avea o înfăţişare stupidă de om de afaceri, tip pe care îl urăsc încă din copilărie, era de vreo patruzeci de ani, de statură mijlocie, destul de cărunt, cu obrazul ras impecabil, dezgustător de neted şi cu favoriţii mici, cărunţi, potriviţi fără cusur, care atârnau ca doi cârnăciori de ambele părţi ale feţei sale teşite, exprimând răutatea. Era fireşte plicticos, grav, scump la vorbă şi, după obiceiul acestei categorii de indivizi, destul de

arogant. M-a măsurat cu luare-aminte, fără să-mi spună nici un cuvânt, fiindcă neghiobul de Lambert nici n-a socotit cu cale să ne facă măcar cunoştinţă, aşa că m-a luat se vede drept un şantajist de teapa celor care îl însoţeau pe Lambert. De altfel, nici cu aceşti tineri, care au sosit aproape o dată cu noi, n-a schimbat o vorbă, deşi se vedea că erau cunoştinţe vechi. N-a vorbit decât cu Lambert, şi cu acesta aproape în şoaptă, mai bine zis Lambert vorbea aproape tot timpul iar ciupitul îl repezea din când în când cu câte un cuvânt scurt şi tăios ca un ultimatum. Îl lua de sus, furios şi batjocoritor, pe când Lambert, dimpotrivă, îi vorbea cu multă însufleţire, căutând parcă să-l convingă să întreprindă împreună o anumită operaţie. O dată, când am întins mâna spre o sticlă cu vin roşu, ciupitul, care până atunci nu-mi adresase nici un cuvânt, a luat pe neaşteptate o sticlă de Xeres şi mi-a oferit-o:

— Gustă din vinul asta, mă îmbie el, întinzându-mi sticla.

În clipa aceea m-am dumerit că trebuie să ştie totul despre mine: şi numele meu, şi biografia mea, poate şi ceea ce urmarea Lambert să obţină de la mine. Gândul că mă socoteşte unealta lui Lambert mi-a stârnit iar furia mai ales când am văzut mutra stupidă şi extrem de alarmată a acestuia din clipa când ciupitul s-a întors către mine. Ciupitul a observat şi el acest lucru şi a început să râdă. "Nu încape îndoială că toţi îl au pe Lambert la mână", mi-am zis eu, urându-l din toată inima în momentul acela. Aşadar, deşi mâncam cu toţii la aceeaşi masă, ne împărţeam în două grupuri deosebite: lângă fereastră şedeau faţă în faţă ciupitul şi cu Lambert, iar alături eu cu slinosul de Andreev, avându-l în faţă pe Trişatov. Lambert părea grăbit să termine cu masa şi zorea tot timpul chelnerul să servească mai repede. Când am ajuns la şampanie, a întins deodată cupa spre mine:

— Hai să ciocnim în sănătatea ta! rosti el, întrerupându-şi discuţia cu ciupitul.

— Dă-mi voie să ciocnesc şi eu cu dumneata, spuse Trişatav cel chipeş, întinzându-mi cupa peste masă. Până la şampanie şezuse foarte îngândurat şi tăcut. Cât despre lungan, acesta nu scosese chiar nici o vorbă în schimb mâncase mult şi pe tăcute.

— Cu plăcere, i-am răspuns lui Trişatov, şi după ce am ciocnit, ne-am golit paharele.

— Eu n-am de gând să beau în sănătatea dumitale, se întoarse deodată lunganul spre mine, nu fiindcă ţi-aş dori

moartea, ci numai fiindcă nu-i bine să mai bei acum. Vorbea apăsat şi încruntat. Îți ajung trei cupe de şampanie. Văd că nu-ți iei ochii de la mâinile mele nespălate, urmă el punându-şi pumnul pe masă. Iacă, pumnul ăsta aşa nespălat cum e, îl închiriez lui Lambert, ca să spargă capetele celor care îl strâng cu uşa. Şi după ce rosti aceste cuvinte, izbi atât de tare cu pumnul în masă, încât zornăiră paharele şi furfuriile.

Afară de noi, în încăpere mai mâncau la alte patru mese nişte ofițeri şi nişte domni destul de impunători. Restaurantul era doar foarte renumit. Toată lumea a tăcut brusc şi a întors capul spre masa noastră aşezată într-un colț. De fapt, am impresia că de mult stârnisem oarecare curiozitate. Lambert roşi tot.

— Poftim, iar începe! Mi se pare că te-am rugat, Nikolai Semionovici, să te porți ca lumea, îi şopti el furios lui Andreev. Acesta îl privi lung şi pătrunzător.

— Nu vreau ca noul meu prieten *Dolgorowki* să bea azi prea mult.

Lambert se făcu stacojiu. Ciupitul trăgea cu urechea fără să se amestece, dar cu vădită plăcere. Nu ştiu de ce, dar ieşirea lui Andreev îi plăcea. Numai eu nu pricepeam de ce nu trebuie să mai beau.

— Se poartă aşa numai ca să-mi stoarcă bani. Ascultă, îți mai dau şapte ruble după masă, dar acum nu ne mai strica tot cheful, nu ne face de râs, şuieră Lambert printre dinți.

— Aha! mugi triumfător lunganul, spre marea încântare a ciupitului, care începu să chicotească răutăcios.

— Te cam întreci cu gluma..., încercă Trişatov neliniştit, aproape întristat, să-şi liniştească prietenul.

Andreev tăcu, dar nu prea mult, căci îşi avea socotelile lui. La a doua masă, adică la vreo cinci paşi de noi, şedeau doi domni şi discutau cu însuflețire. Erau amândoi de vârstă mijlocie şi păreau foarte simandicoşi. Unul era înalt şi foarte gras, celălalt, la fel de gras, dar mărunt. Vorbeau în limba poloneză despre evenimentele recente de la Paris. Lunganul nu-i slăbea de mult din ochi şi tot trăgea cu urechea la ce vorbeau. Pesemne că polonezul cel mărunt i s-o fi părut caraghios şi de aceea o fi prins numaidecât pică pe el, din senin, aşa cum li se năzare câteodată oamenilor bolnavi de ficat, cărora te miri din ce le sare țandăra. Deodată polonezul cel mărunt rosti numele deputatului Madier de Montjou, rostindu-l ca un polonez, cu accentul pe penultima silabă,

încât sună Madier de Mântjou. Atâta i-a trebuit lunganului. Se întoarse spre polonezi cu un aer grav şi bățos şi li se adresă pe neaşteptate, tare şi răspicat, de parcă i-ar fi întrebat:

— Madier de Montjou? Polonezii s-au întors furioşi spre el.

— Ce doreşti? strigă pe ruseşte polonezul cel mătăhălos, cu un ton amenințător. Lunganul atâta aştepta.

— Madier de Montjou? repetă el din nou de răsună toată sala, fără să dea însă altă explicație, la fel de prosteşte ca atunci când repetase în fața uşii lui Lambert: *Dolgorowky.*

Polonezii săriră ca arşi de pe scaun. Lambert dădu să se repeadă la Andreev, dar se răzgândi, alergă la polonezi şi începu să le ceară scuze, umil.

— Aştia-s nişte caraghioşi, pane, nişte măscărici! zise cu dispreț polonezul cel mărunt, stacojiu de indignare. Un om cumsecade nici n-o să mai poată pune piciorul aici!

Lumea din sală începuse să se foiască, se auzeau murmure şi mai cu seamă râsete.

— Pleacă... te rog... hai cu mine! îngăimă Lambert năucit, neştiind cum să-l scoată mai repede pe Andreev din încăpere.

Acesta îl privi pe Lambert lung şi cercetător şi când ghici că e gata să-i dea bani, se hotărî să-l urmeze. Se vede că îi mai storsese de multe ori bani lui Lambert, folosind asemenea mijloace neruşinate. Trişatov dădu să alerge după ei, dar mă privi şi rămase pe loc.

— Vai, ce ruşine! exclamă deodată, acoperindu-şi ochii cu degetele lui subțiri.

— Da, e foarte ruşinos! mormăi ciupitul de astă dată furios.

Lambert se întoarse în curând foarte palid şi, gesticulând agitat, începu să-i şoptească ceva ciupitului, care îl ascultă scârbit, şi între timp îi porunci chelnerului să aducă mai repede cafeaua. Se vedea că vrea să plece cât mai curând, deşi la urma urmei tot incidentul se reducea la o ştrengărie de şcolar. Trişatov se ridică de la locul lui şi, cu ceaşca de cafea în mână, veni să se aşeze lângă mine.

— Țin foarte mult la el, începu cu un aer atât de sincer, de parcă îmi mai spusese de nenumărate ori acest lucru. Nici nu-ți închipui cât de nenorocit e Andreev. A mâncat şi a băut zestrea surorii lui, mai mult, a tocat toată bruma de avere a familiei lui în anul acela cât a fost în armată, şi numai eu ştiu

cum îl chinuiesc acum remuşcările. De desperare a ajuns să nici nu se mai spele. Are nişte idei grozav de ciudate: e în stare să-ți spună bunăoară că între un pungaş şi un om cinstit nu-i nici o deosebire, că sunt din acelaşi aluat, că nu trebuie să faci nici bine, nici rău, sau că poți face şi bine şi rău, căci la urma urmei e totuna, dar că cel mai bun lucru e să zaci fără să te primeneşti cu lunile, doar să bei, să mănânci, să dormi şi atât. Şi totuşi, sunt convins că nici el nu crede ce spune. Ştii, mi se pare chiar că adineauri a făcut-o pe nebunul, numai fiindcă şi-a pus în gând s-o rupă cu Lambert. Mi-a spus-o încă de ieri. Poate nici n-ai să crezi, dar uneori, noaptea, sau când rămânem singuri multă vreme, începe să plângă, şi are un fel al lui de a plânge, cum nu am mai văzut pe nimeni plângând: urlă cu atâta desperare, de te cutremuri... cum să nu ți se rupă inima, când vezi un vlăjgan ca el topindu-se de plâns. Îți dai seama cât e de nefericit! Dacă ți-aş spune că vreau să-l salvez, deşi eu însumi nu sunt decât un păcătos, un copil depravat, poate n-ai să mă crezi! Spune, Dolgoruki, oare n-ai să mă dai afară, dacă voi veni vreodată la dumneata?

— Cum poți vorbi aşa? Te rog să vii, îmi eşti foarte simpatic.

— Ce-ai găsit la mine? În orice caz îți mulțumesc. Hai să mai bem un pahar. Dar ce-mi veni? Lasă, e mai bine să nu bei. Andreev a avut dreptate când ți-a spus că dumneata nu trebuie să mai bei azi, îmi spuse el cu tâlc, făcându-mi cu ochiul. Eu am să beau totuşi, mie nu mi se mai poate întâmpla nimic, crede-mă, şi apoi eu nu sunt în stare să rezist la nici o ispită. Ar fi destul să-mi spună cineva că de azi înainte nu mai am voie să iau masa la restaurant, că aş fi gata să fac orice ca să pot mânca la restaurant. O, te asigur că dorim sincer să devenim oameni cinstiți, numai că o amânăm de pe o zi pe alta. Cât despre el, mă tem grozav să nu se spânzure într-o zi, fără să spună nimănui un cuvânt. Îl cunosc eu. Vezi bine câți se spânzură astăzi, cine ştie, poate că sunt mulți ca noi. Eu, bunoară, nu pot trăi fără să azvârl cu banii. Mă pot lipsi şi de strictul necesar, cu condiția să am bani de risipit. Ascultă, îți place muzica? Eu sunt nebun după ea. Am să-ți cânt ceva când am să vin la dumneata. Ştii, eu cânt foarte bine la pian, am învățat ani de zile, şi încă foarte serios. Ştii, dacă aş compune o operă, aş lua subiectul din *Faust,* fiindcă-mi place la nebunie. Lucrez mereu la scena din biserică, dar numai în cap. Parcă o şi văd: îmi imaginez o

catedrală gotică, coruri, imnuri, deodată intră Gretchen, dar ştii, corurile trebuie să fie medievale, să creeze atmosfera secolului al cincisprezecelea, Gretchen îşi spune durerea, începe printr-un recitativ încet, dar tulburător de dureros, iar corul răsună puternic, sumbru, aspru şi implacabil:

Dies irae, dies illa{70}.

Deodată se aude glasul diavolului, aria lui Mefisto. El nu apare, nu i se aude decât cântecul, paralel cu imnurile, împletindu-se cu ele, uneori într-atâta, încât se suprapun aproape, deşi exprimă cu totul altceva — iată în ce fel ar trebui realizată această scenă. Aria e lungă, obsedantă, cântată de o voce de tenor, neapărat de un tenor. Începe încet şi duios: Îţi mai aduci aminte, Gretchen, cum veneai cu mama în această biserică, pe când mai erai un copil nevinovat, şi îngânai rugăciuni dintr-o carte roasă?" Apoi cântecul devine tot mai puternic, mai pătimaş, mai precipitat şi notele din ce în ce mai înalte sunt pătrunse de lacrimi, de o durere neostoită, fără margini, care ajunge până la deznădejde: "Iertare pentru tine, Gretchen, nu-i, nu vei găsi aici iertare!" Gretchen încearcă să se roage, dar din pieptul ei nu izbucnesc decât strigăte — ştii, ca atunci când lacrimile te înăbuşă — iar cântecul Satanei continuă nemilos, i se înfige tot mai adânc în suflet, ca un cuţit, şi sfârşeşte prin strigătul culminant: "Totul s-a sfârşit, fii blestemată!" Gretchen cade în genunchi, îşi frânge mâinile şi abia acum izbuteşte să se roage. E o rugăciune foarte scurtă, naivă, aproape un recitativ, cât se poate de pură şi simplă, cât mai medievală, doar patru versuri, nu mai mult — numai la Stradella{71} găseşti câteva din asemenea motive — şi la ultima notă îşi pierde cunoştinţa! În biserică se iscă forfotă. Oamenii o ridică şi, în timp ce o duc pe braţe, izbucneşte deodată corul ca un tunet. Trebuie să fie o explozie de glasuri, un cor entuziast, triumfal, cutremurător, ceva ca: Dori-no-şi-ma- cin-mi, care se cântă în bisericile noastre, aşa ca totul să se zguduie din temelii şi să culmineze într-un strigăt general de bucurie şi de victorie: "Ossanna!" — trebuie să fie ca o izbucnire a întregului univers, în timp ce Gretchen e dusă încet pe braţe afară şi se lasă cortina. Dacă aş putea realiza scena asta, să ştii că ar fi ceva nemaipomenit. Numai că acum nu mai sunt în stare de nimic, nu mai pot decât să visez. Şi tot visez mereu, zi şi noapte, toată viaţa mea s-a transformat într-un vis. Spune, Dolgoruki, ai citit *Magazinul de Antichităţi* al lui Dickens?

— L-am citit, dar de ce mă întrebi?

— Îți mai aduci aminte... stai să mai bem un pahar... Îți mai aduci aminte de pasajul de la sfârşit, când bătrânul acela nebun şi nepoțica lui, fetița aceea încântătoare de treisprezece ani, au izbutit, după fuga lor fantastică şi după atâtea peripeții, să se refugieze în sfârşit într-un colț îndepărtat al Angliei, lângă o catedrală gotică, unde, ca să li se dea o pâine, fetița a fost tocmită să arate vizitatorilor frumusețile acestui monument medieval... Şi o dată, la asfințit, fetița stă în pridvorul catedralei, învăluită în ultimele raze ale soarelui, şi sufletul ei de copil, cuprins de mirare se cufundă într-o meditație senină în fața acestui mister, a acestei duble enigme, soarele care întruchipează ideea divinității, iar catedrala care simbolizează parcă gândirea umană... Nu-i aşa? O, eu nu sunt în stare să exprim toate astea, ştiu numai că lui Dumnezeu trebuie să-i placă asemenea gânduri care se trezesc pentru prima oară în sufletul unui copil... Iar pe trepte, lângă ea, bunicul, bătrânul acela nebun, care a încremenit cu ochii la ea... Ştii, în acest tablou Dickens nu înfățişează nimic extraordinar, nimic dosebit, şi totuşi, n-ai să-l uiți cât vei trăi, toată Europa îl ține minte — de ce oare? Fiindcă e sublim! E atâta puritate şi nevinovăție în el! Nu pot să spun precis de ce, ştiu numai că te încântă. Pe când eram la liceu, citeam tot timpul romane. Ştii, am o soră doar cu un an mai mare decât mine, care trăieşte la moşie, deşi acum nici moşia nu mai e a noastră, a trebuit să vindem totul! O dată şedeam cu ea pe terasă, la umbra teilor noştri bătrâni şi citeam acest roman, şi era tot pe la asfințit, când deodată ne-am ridicat ochii de pe carte şi ne-am spus unul altuia că ne vom strădui să fim şi noi la fel de buni, la fel de curați... Ştii, pe atunci mă pregăteam să intru la universitate, dar... ah, Dolgoruki, vezi tu, fiecare om cu amintirile lui!...

Şi deodată şi-a rezemat căpşorul lui atât de frumuşel de umărul meu şi a început să plângă! Mi s-a făcut o mila grozavă de el. E drept că băuse prea mult, dar îmi vorbise atât de sincer, ca unui frate, şi cu atâta căldură... Dar chiar în clipa aceea de pe stradă au răsunat brusc strigăte şi cineva a bătut tare în geamul din dreptul nostru (cum restaurantul era la parter şi avea ferestre mari, se putea bate în ele din stradă). Era Andreev care fusese dat afară.

— *Ohé Lambert! Où est Lambert? As-tu vu Lambert?* urla el din stradă cât îl ținea gura.

— Ah, e tot aici! Va să zică, n-a plecat?! exclamă tânărul

de lângă mine, sărind ca ars de pe scaun.

— Plata, se răsti Lambert la chelner, scrâşnind din dinți.

În timp ce număra banii, îi tremurau şi mâinile de ciudă; ciupitul însă nu l-a lăsat să plătească şi partea lui.

— Se poate? Doar eu te-am poftit, iar dumneata ai primit, nu-i aşa?

— Nu, nu admit! i-o tăie ciupitul. Îşi scoase portofelul şi după ce socoti cât e partea lui, plăti separat.

— Mă jigneşti, Semion Sidorovici!

— Aşa cred eu de cuviință! îl repezi Semion Sidorovici, îşi luă pălăria şi, fără să spună măcar bună seara, plecă.

Lambert azvârli banii chelnerului, se sculă în grabă şi alergă după el atât de tulburat, încât uită şi de mine. Trişatov şi cu mine am ieşit ultimii. Andreev sta ca un stâlp la uşa restaurantului şi-l aştepta pe Trişatov.

— Nemernicule! nu se putu stăpâni Lambert să nu-l ocărască.

— Ține-ți gura! răcni Andreev la el, izbindu-l cu palma peste pălăria rotundă, care se rostogoli pe trotuar. Lambert, umilit, se repezi s-o ridice.

— *Vingt cinq roubles!* se lăudă Andreev lui Trişatov, arătându-i bancnota pe care izbutise s-o stoarcă adineauri de la Lambert.

— Isprăveşte! se răsti Trişatov la el. De ce tot faci scandal?!... De ce l-ai jecmănit de douăzeci şi cinci de ruble? Nu ți se cuveneau decât şapte.

— De ce l-am jecmănit? Păi n-a făgăduit că o să luăm masa cu nişte grecoaice, şi în loc de femei ne-a adus pe ciupit?! Şi apoi, faptul că mi-am lăsat mâncarea în farfurie şi am tremurat afară în frig face pe puțin optsprezece ruble! Asta şi cu cele şapte pe care mi le datora fac exact douăzeci şi cinci.

— Duceți-vă dracului amândoi! urlă Lambert. Am să vă alung pe amândoi, vă bag eu mințile în cap...

— Ba nu Lambert, eu am să te alung, eu am să-ți bag dumitale mințile în cap! îi strigă Andreev, *Adieu, mon prince,* să nu mai bei! înainte marş, Petia! *Ohé Lambert! Où est Lambert? As-tu vu Lambert?* urlă el pentru ultima oară, în timp ce se îndepărta cu paşi uriaşi.

— Atunci am să vin pe la dumneata, dacă îmi dai voie, îmi şopti Trişatov la repezeală, grăbindu-se să-şi ajungă din urmă prietenul.

Am rămas singur cu Lambert.

— Ei... să mergem şi noi! rosti el buimăcit, cu răsuflarea tăiată.

— Unde să merg? Nu mă duc nicăieri cu tine! l-am repezit eu înfruntându-l.

— Cum aşa? tresări el, speriat, venindu-şi brusc în fire. Păi, abia aşteptam să rămânem singuri!

— Unde să mai mergem? Recunosc că şi eu eram cam ameţit după cele trei cupe de şampanie şi două pahare de Xeres.

— Uite colea, vezi?

— Da, văd, scrie că le-au sosit stridii proaspete. Prea miroase urât acolo!

— Ţi se pare numai, fiindcă eşti după masă. Doar e bodega lui Miliutin; stridii n-o să mâncăm, dar fac cinste cu şampanie...

— Nu-mi trebuie! Ştiu că vrei să mă îmbeţi.

— Ei ţi-au vârât asta în cap, ca să-şi bată joc de tine. Să n-ai nici o încredere în ticăloşii ăştia.

— Nu, Trişatov nu-i un ticălos, şi apoi, află că ştiu să mă feresc şi singur.

— Vrei să-mi arăţi că ai personalitate?

— Da, în orice caz mai multa decât tine; fiindcă tu eşti la cheremul primului-venit. Ne-ai făcut pe toţi de râs. Te-ai dus ca o slugă să le ceri iertare polonezilor! Se vede că de multe ori ai mâncat bătaie prin cârciumi. Aşa-i?

— Păi bine, dobitocule, ai uitat că trebuie să stăm de vorbă?! îmi strigă el cu atâta nerăbdare şi dispreţ, de parcă ar fi vrut să-mi spună: "Şi tu eşti de teapa lor?" Nu cumva ţi-e teamă de mine? Suntem prieteni ori ba?

— Eu nu sunt prieten cu un escroc ca tine! Totuşi, să mergem, vin numai ca să-ţi dovedesc că nu mi-e frică de tine. Vai, cum duhneşte aici! Pute a brânză că ţi se face greaţă.

CAPITOLUL AL ŞASELEA

Am mai spus o dată că eram ameţit şi rog să nu se uite acest lucru, căci de nu aş fi fost, aş fi vorbit şi m-aş fi purtat cu totul altfel. În încăperea din fund a bodegii se serveau într-adevăr stridii, iar masa la care ne-am aşezat era acoperită cu o faţă de masă dezgustătoare, murdară. Lambert a cerut şampanie şi, când m-am pomenit cu o cupă plină de vin auriu şi rece în faţa mea, m-am simţit ispitit, deşi mi-era ciudă.

— Vezi tu, Lambert, mă jigneşte mai ales faptul că-ţi închipui că-mi mai poţi porunci şi acum, ca pe vremuri, la Touchard, deşi astăzi ai ajuns tu robul tuturor.

— Eşti un prost! Hai mai bine să ciocnim!

— Nici măcar nu catadicseşti să te prefaci faţă de mine, barem intenţia de a mă îmbăta puteai să ţi-o ascunzi.

— Minţi, şi apoi eşti gata beat. Ar trebui să mai bei ca să te înveseleşti. Hai, pune mâna pe pahar, ce mai aştepţi!

— Îndrăzneşti să-mi porunceşti iar? Dacă-i aşa, plec şi am terminat cu tine!

Şi, într-adevăr, am dat să mă ridic de pe scaun. Atunci el s-a înfuriat îngrozitor:

— Desigur, Trişatov te-a întărâtat împotriva mea, am văzut eu cum aţi tot şuşotit. Mare prost eşti, n-am ce zice. Până şi Alphonsinei îi e scârbă când se apropie de ea... e o pramatie fără pereche. Să-ţi povestesc eu cine-i dumnealui.

— Mi-ai mai spus asta. Tu pe toţi îi judeci după calapodul Alphonsinei, tare eşti mărginit.

— Eu mărginit? se miră el. Află că acum au intrat în cârdăşie cu ciupitul. Asta este! Iată de ce i-am gonit! N-au pic de obraz. Ciupitul e o canalie fără scrupule şi are să-i târască în prăpastie. Eu însă le-am pretins să se poarte întotdeauna ca nişte nobili.

M-am aşezat la loc şi fără să-mi dau seama, am luat un pahar de şampanie şi am sorbit o înghiţitură.

— Apoi şi în ce priveşte cultura îţi sunt cu mult superior, am adăugat eu, dar el era atât de încântat văzând că mă aşez din nou, încât s-a mulţumit să-mi mai toarne şampanie. Aşa-i că ţi-e frică de ei? am continuat eu să-l zădăresc (dovedindu-mă în această împrejurare la fel de josnic ca el). Andreev ţi-a azvârlit pălăria pe jos drept mulţumire că i-ai dat douăzeci şi cinci de ruble.

— Nu-i nimic, are să mi-o plătească. Au luat-o ei razna, dar las' că-i pun eu cu botul pe labe.

— Văd că-i ştii de frică ciupitului, numai la el ţi-e gândul! Mi se pare că acum n-ai mai rămas decat cu mine; în mine ţi-ai pus toate speranţele, nu-i aşa?

— Da, Arkaşka, aşa-i, tu ai rămas singurul meu prieten, după cum bine ai spus, încuviinţă el, bătându-mă pe umăr.

Ce era să-i mai spun unui om atât de primitiv, atât de neevoluat, care lua ironia drept laudă?

— Tu ai putea sa mă scapi de multe necazuri, dacă te-ai arăta un bun camarad, Arkadi, urmă el, privindu-mă cu

duioşie.

— Cum aş putea să te scap de necazuri?

— Ştii bine cum. Tu fără mine nu faci două parale, te poate prosti oricine; împreună însă, am putea face rost de treizeci de mii şi le-am împărți pe din două. Ştii tu despre ce e vorba. Gândeşte-te ce-i de capul tău. N-ai nici nume, nici familie şi din senin îți pică o pleaşcă. Când o să pui mâna pe atâta bănet, ai să faci carieră, nu glumă!

M-a uimit felul în care mi-a pus problema. Mă aşteptasem să mă ia pe departe, cu viclenie, şi când colo el mi-a vorbit deschis, cu o naivitate de copil. M-am hotărât să-l ascult până la capăt, că de, sunt un om cu vederi largi, şi apoi... îmi stârnise grozav curiozitatea.

— Am să-ți spun ceva Lambert, deşi nu eşti în stare să mă înțelegi: accept să te ascult, numai fiindcă sunt un om cu vederi largi, i-am declarat eu răspicat şi am sorbit iar din pahar. Lambert s-a grăbit să mi-l umple din nou.

— Să-ți spun şi eu ceva Arkadi: dacă unul ca Bioring ar fi îndrăznit să mă înjure, ba încă să mă şi lovească față de o doamnă, față de femeia pe care o ador, nu ştiu ce i-aş fi făcut! Tu însă ai răbdat şi ai tăcut, mi-e scârbă de tine fiindcă eşti o zdreanță!

— Cum poți pretinde că Bioring m-a lovit! am strigat roşind. Mai curând eu l-am lovit pe el.

— Ba nu, el te-a lovit pe tine şi nu tu pe el.

— Minți! L-am călcat pe picior, de i l-am strivit!

— El însă te-a îmbrâncit cât colo şi a poruncit servitorilor să te alunge... iar în timpul asta ea te privea din trăsură şi-şi bătea joc de tine, că de, ştie că n-ai tată şi că oricine te poate jigni.

— Discutăm ca nişte şcolari, Lambert, mai mare ruşinea, zău aşa! Îmi spui toate astea atât de brutal şi direct numai ca să mă întărâți, de parcă aş fi un mucos de şaisprezece ani. Ai pus totul la cale cu Anna Andreevna! am strigat eu, tremurând de furie şi tot sorbind în neştire din pahar.

— Anna Andreevna este o mare şmecheră! Asta are să ne tragă pe sfoară pe toți, şi pe mine, şi pe tine, şi pe toată lumea. Te-am aşteptat mai ales fiindcă tu poți s-o scoți mai bine la capăt cu cealaltă.

— Cu care?

— Cu *madame* Ahmakova. Ştiu tot. Mi-ai mărturisit chiar tu că se teme grozav de scrisoarea care se află la tine...

— Ce scrisoare?... Aiurezi... Ai fost la ea? am bâiguit eu, încurcat.

— În orice caz am văzut-o. E frumoasă, n-am ce zice. *Très belle!* Recunosc că ai gust.

— Ştiu că ai văzut-o, dar sunt sigur că n-ai îndrăznit să vorbeşti cu ea şi te poftesc ca de acum înainte să nu îndrăzneşti nici să vorbeşti despre ea.

— Tu eşti un copil, iar ea îşi bate joc de tine. Asta este. Am avut noi de-a face cu o mironosiță ca asta la Moscova. Tare mândră se mai ținea! Dar cum am amenințat-o că o să dăm totul în vileag, a început să tremure şi s-a făcut blândă ca un miel, iar noi n-am fost proşti, ne-am ales şi cu bani şi cu... mă înțelegi! Acum dumneaei face din nou pe sfânta şi se uită de sus la toată lumea. Şi când vezi pe ce picior mare trăieşte, în ce caleaşca se plimbă, ptiu drace, nici n-ai crede în ce cotlon am înghesuit-o. Tu încă nu cunoşti viața, de-ai şti până unde sunt în stare să coboare cucoanele astea mari!...

— Îmi închipui, am murmurat eu fără să vreau.

— Sunt stricate până în măduva oaselor! Habar n-ai tu de ce sunt ele în stare! Până şi Alphonsine, care numai uşă de biserică nu e, vorbeşte cu scârbă de ele, fiindcă le cunoaşte. A stat într-o casă din alea...

— Îmi închipui, l-am aprobat eu din nou.

— Şi după ce ai fost bătut, îți mai este şi milă.

— Eşti un nemernic, Lambert, un păcătos! am strigat eu tremurând, fiindcă deodată mă fulgerase un gând. Toate astea le-am văzut în vis, te-am visat pe tine şi pe Anna Andreevna... Of, blestematule! Ai crezut într-adevăr că sunt chiar atât de ticălos? Visul meu dovedeşte că mă aşteptam să-mi faci o asemenea propunere. În sfârşit, nu se poate să nu-mi ascunzi tu ceva. Tocmai faptul că-mi vorbeşti atât de simplu şi deschis mă face să bănuiesc că lucrurile sunt mai complicate.

— Ia te uită cum s~a înfuriat .Măi... măi... măi... se minună Lambert, râzând triumfător. Bravo frate Arkaşa, acum am aflat tot ce voiam să ştiu. Iacă, de asta te-am şi aşteptat. Va să zică, o iubeşti şi vrei să te răzbuni pe Bioring, uite, de asta voiam să mă conving. De altfel, bănuiam eu încă de la început. *Ceci pose, cela change la question.* Şi e cu atât mai bine, căci şi ea te iubeşte. Atunci însoară-te, nu mai zăbovi. E cel mai bun lucru pe care-l poți face. După cum văd, ai ales soluția cea mai bună. Dar să nu uiți niciodată Arkadi, că ai un singur prieten, pe mine, care mă arunc şi-n foc pentru tine. Prietenul tău te va ajuta să te însori, el te va cununa, din pământ îți fac rost de toate, Arkaşa! Dar după aceea n-ai să-l uiți pe vechiul tău prieten şi ai să-i dăruieşti vreo treizeci de miişoare că s-a ostenit atâta, nu-i aşa? Pe ajutorul meu te poți bizui, fii pe pace. Nimeni nu se pricepe ca mine la treburi de astea, scot eu de la ei toată zestrea, te alegi peste noapte şi cu avere, şi cu carieră.

Deşi eram cam amețit, mă uitam totuşi cu nespusă mirare la Lambert. Vorbea foarte serios, măcar atât cât te puteai aştepta de la el, în orice caz vedeam limpede cât de convins era că mă poate ferici prin această căsătorie, şi că ideea îl entuziasma. Bineînțeles că îmi dădeam seama şi de faptul că încerca să mă momească de parcă aş fi tot un băiețaş (am văzut asta imediat), dar gândul că m-aş putea căsători cu ea mi-a mers drept la inimă, aşa ca deşi mă miram cum de poate Lambert să pună pe el atâta temei, până la urmă m-am lăsat încântat, fără să pierd însă nici o clipă din vedere cât e de absurd şi de irealizabil. Nu ştiu cum se împăcau aceste contradicții în capul meu, dar fapt e că se împăcau.

— Cum ar fi cu putință? am îngăimat eu.

— Foarte simplu. N-ai decât să-i arăți scrisoarea şi are să se sperie atât de tare încât o să se mărite cu tine, ca să nu

piardă averea.

Eram hotărât să nu-l opresc pe Lambert, oricâte ticăloşii mi-ar fi propus, fiindcă vorbea foarte deschis şi era atât de naiv, încât nici prin gând nu-i trecea că aş putea să mă revolt; totuşi am bâiguit la un moment dat că nu vreau să se mărite cu mine numai fiindcă n-are încotro.

— Pentru nimic în lume nu vreau s-o iau cu sila; cum poți fi atât de mârşav, încât să-mi propui una ca asta!

— Ei na-ți-o bună! Fii pe pace, are să te ia de bunăvoie nici nu va trebui s-o sileşti, va trage o spaimă atât de mare, încât va fi încântată să se mărite. Şi unde mai pui că te şi iubeşte, adăugă repede Lambert, când îşi dădu seama că-l luase gura pe dinainte.

— Asta ai scornit-o tu. Îți bați joc de mine. De unde ştii că mă iubeşte?

— Nu încape îndoială, sunt convins. De altfel, şi Ana Andreevna bănuieşte acest lucru. Ți-o spun foarte serios, zău aşa, şi apoi, când ai să vii la mine, am să-ți mai povestesc ceva care are să te convingă şi pe tine că te iubeşte. Alphonsine a fost la Țarskoie Selo şi a aflat şi ea câte ceva acolo.

— Ce putea să afle ea acolo?

— Hai la mine şi are să-ți povestească ceva care are să te bucure. Şi la urma urmei, cu ce eşti tu mai prejos decât altul? Eşti chipeş, binecrescut...

— Da, sunt binecrescut..., am murmurat eu cu răsuflarea tăiată. Inima îmi bătea să se spargă. Fireşte nu numai din pricina vinului.

— Eşti arătos, bine îmbrăcat.

— Da, sunt bine îmbrăcat.

— Ai şi inimă bună...

— Da, am şi inimă bună.

— Atunci de ce s-ar împotrivi? Şi apoi, Bioring fără zestre n-o ia, iar zestrea ei e în mâinile tale — iată de ce trebuie să se teamă. Dacă te căsătoreşti cu ea, înseamnă că te răzbuni şi pe Bioring. Doar în noaptea aceea, când te-am găsit aproape degerat, mi-ai spus chiar tu că e îndrăgostită de tine.

— Ți-am spus eu asta? Nu-mi vine a crede.

— Ba da, aşa mi-ai spus.

— Se vede că aiuram. Tot atunci ți-am vorbit şi despre scrisoare?

— Da, mi-ai spus că ai o scrisoare compromițătoare şi de

aceea m-am şi întrebat: dacă aşa stau lucrurile, cum poate lăsa norocul să-i scape printre degete?

— Toate astea sunt nişte aiureli şi nu-s chiar atât de prost ca să le iau în serios, am mormăit eu. Mai întâi nu uita deosebirea de vârstă, şi apoi, eu n-am nici măcar un nume.

— Totuşi, are să se mărite cu tine. N-are încotro, dacă nu vrea să piardă averea, las' pe mine! Şi unde mai pui că te şi iubeşte. Ştii doar că bătrânul prinţ ţine foarte mult la tine şi prin protecţia lui nici nu-ţi închipui ce relaţii îţi poţi face, iar că n-ai un nume, nu-i nimic, azi nu mai e nevoie de asta: dacă pui mâna pe bani ai să te ridici atât de sus, cum nici nu te gândeşti, iar peste zece ani ai să ajungi un milionar înaintea căruia se va pleca toată Rusia, şi atunci chiar că n-ai să mai ai nevoie de un nume! În Austria titlurile de baron se pot cumpăra, şi cum te însori pui piciorul în prag, să-ţi ştie toţi de frică. Când o femeie te iubeşte, îi place s-o ţii din scurt. Femeile nu preţuiesc decât bărbaţii care ştiu să se impună. Chiar din momentul când ai să-i arăţi scrisoarea, ai să-i dovedeşti autoritatea: "Ia te uită, are să-şi zică, atât de tânăr şi cum ştie să se impună!"

Eram năucit. Cu nimeni altul nu m-aş fi coborât până la o discuţie atât de absurdă. De astă dată însă îmi făcea atâta plăcere, încât nu puteam rezista ispitei de a o continua. Şi apoi, Lambert era prea prost şi prea mârşav ca să-mi fie ruşine de el.

— Ştii, Lambert, orice-ai crede tu, astea nu-s decât palavre. M-am lăsat târât în această discuţie, numai fiindcă ne cunoaştem prea bine ca să ne fie ruşine unul de altul, altcineva însă nici în ruptul capului nu m-ar fi înjosit într-atât. Şi la urma urmei, pe ce te bizui când susţii mă iubeşte? Tot ce-ai spus adineauri despre puterea banului e adevărat, numai că tu, Lambert, nu cunoşti înalta societate: află că se întemeiază pe relaţiile cele mai patriarhale, de trib, ca să zic aşa, şi de aceea, atâta timp cât nu voi fi dovedit ce sunt în stare şi până unde mă pot ridica în viaţă, ei i-ar fi totuşi ruşine că este nevasta mea. N-am să-ţi ascund însă, Lambert, că toată povestea asta are şi un aspect care îndreptăţeşte anumite speranţe. Iată: s-ar putea ca ea să se mărite cu mine din recunoştinţă, fiindcă numai eu aş putea s-o scap de ura unui om de care se teme.

— Ah, vorbeşti de taică-tău? Dar ce, o iubeşte chiar atât de mult? se dumiri brusc Lambert stăpânit de o mare curiozitate.

— O nu! am exclamat eu. Vai cât eşti de primejdios şi de prost în acelaşi timp, Lambert! Crezi că dacă ar iubi-o cu adevărat, aş mai dori s-o iau de nevastă? Oricum, suntem tată şi fiu şi ar fi mai mare ruşinea. Află că el o iubeşte pe mama, numai pe mama, am înțeles acest lucru când l-am văzut o dată îmbrățişând-o. Înainte credeam şi eu că o iubeşte pe Katerina Nikolaevna, dar acum ştiu că, chiar dacă a fost cândva demult îndrăgostit de ea, a început s-o urască şi vrea să se răzbune, iar ea se teme, fiindcă, trebuie să-ți spun, Lambert, e fioros când vrea să se răzbune pe cineva. Parcă îşi pierde mințile. Când îl apucă furia împotriva ei, e în stare de orice nebunie. Este o duşmănie din cele de modă veche, în numele unor principii înalte. În vremurile noastre nu se mai sinchiseşte nimeni de principii, azi nu mai contează decât cazurile particulare, şi nu principiile generale. Of, Lambert, tu nu pricepi nimic, eşti prost ca o ciubotă, ce rost are să-mi bat gura vorbindu-ți de principii, când tu habar n-ai de ele?! Eşti îngrozitor de incult. Mai ții minte cum mă băteai pe vremuri? Acum însă eu sunt mai tare decât tine, îți dai seama de asta?

— Hai la mine acasă, Arkaşa! Ne petrecem seara împreună, mai bem o sticlă şi Alphonsine ne va cânta din gură şi la chitară.

— Nu, nu vin. Ascultă, Lambert, eu am o "idee" a mea. Dacă nu izbutesc să mă însor, am să mă retrag şi am să-mi închin toată viața acestei idei. Tu însă n-ai o idee pe care te sprijini.

— Toate bune şi frumoase, dar hai cu mine şi ai să-mi povesteşti acasă.

— Nu vin! am spus eu, ridicându-mă. Fac ce-mi place, dacă vreau vin, dacă nu, nu. Totuşi am să vin, deşi eşti un ticălos. Am să-ți dau şi cele treizeci de mii de ruble — treacă de la mine — dar cu toate astea, rămân mai curat decât tine şi-ți sunt superior în toate privințele. Înțeleg prea bine că vrei să mă tragi pe sfoară pe toate căile, îți interzic însă să te gândeşti la ea, fiindcă e superioară tuturor, cât despre planurile tale, sunt atât de josnice, încât mă şi mir cum de ți-au putut trece prin minte, Lambert. E drept că aş vrea să mă însor cu ea, dar asta e cu totul altceva, fiindcă n-am nevoie de averea ei, eu disprețuiesc banii, chiar dacă mi-ar oferi averea ei în genunchi, tot n-aş primi-o... De căsătorit m-aş căsători, nu zic ba, dar din cu totul alte motive. Să ştii însă că ai avut dreptate când mi-ai spus că o soție trebuie ținută din scurt. S-o iubeşti, s-o iubeşti cu pasiune, cu toată generozitatea de

care numai un bărbat e în stare, căci la femei n-o găseşti niciodată, şi totuşi să te porţi ca un despot. După cum spuneai Lambert, femeilor le place să simtă o mână de fier. Nu tăgăduiesc că tu cunoşti femeile, Lambert, deşi în toate celelalte privinţe eşti de o prostie uimitoare. De fapt, tu nu eşti chiar atât de ticălos cum pari, Lambert, eşti mai curând naiv. De aceea şi ţin la tine. Of, Lambert, de ce eşti tu atât de lichea? Că de n-ai fi, ce bine ne-am putea distra împreună. Ştii, Trişatov e un băiat foarte drăguţ.

Aceste ultime cugetări dezlânate i le-am îndrugat pe stradă. Redau toată scena, până în cele mai mici amănunte, pentru ca cititorul să poată vedea cum în ciuda năzuinţelor, a entuziasmului, a tuturor făgăduielilor şi a jurămintelor de a începe o viaţă nouă, căutând desăvârşirea morală, am putut atunci să mă las atât de uşor târât în mocirlă! Jur însă că dacă n-aş fi pe deplin convins că m-am schimbat complet şi că astăzi, datorită experienţei de viaţă pe care am dobândit-o, caracterul meu s-a călit, pentru nimic în lume n-aş mărturisi toate acestea cititorului.

Când am ieşit din bodegă, Lambert m-a sprijinit, ţinându-mă uşor pe după umeri. Deodată mi-am întors capul spre el şi când i-am întâlnit privirea, am văzut că era la fel de fixă, iscoditoare, cât se poate de atentă şi lucidă, ca în dimineaţa aceea când mă găsise îngheţat şi mă dusese tot cu braţul petrecut pe după umerii mei până la o birjă, ascultând, numai ochi şi urechi, bolboroseala mea fără şir. Oamenii ameţiţi de băutură, care încă nu s-au îmbătat de tot, au uneori momente de luciditate deplină.

— Nici în ruptul capului nu vin la tine! i-am declarat eu deodată tare şi răspicat, privindu-l cu ironie şi împingându-i braţul cu care mă sprijinea.

— Lasă prostiile şi hai, am s-o pun pe Alphonsine să ne facă ceai.

Eram ferm convins că n-am să pot scăpa de el, mă ţinea îmbrăţişat şi mă sprijinea cu vădită satisfacţie, ca pe o victimă gata picată în plasă, şi nu încăpea îndoială că avea nevoie de mine chiar în seara aceea şi în starea în care mă găseam. Se va vedea mai târziu de ce anume.

— Nu vin, nu vin! am repetat. Birjar!

Tocmai trecea pe lângă mine o sanie şi dintr-o săritură m-am urcat în ea.

— Ce-i cu tine, încotro ai pornit? urlă Lambert, înspăimântat la culme, înşfăcându-mă de palton.

— Îndrăzneşte numai să te ții după mine! i-am striga în clipa aceea sania s-a urnit din loc şi Lambert a fost silit să dea drumul paltonului meu.

— Las' că vii tu singur! răcni el furios în urma mea.

— Dacă am să vreau, am să vin, fac ce-mi place! i-am strigat din sanie, întorcându-mă spre el.

Nu s-a ținut după mine, desigur, fiindcă n-a găsit pe loc altă sanie, aşa că mi-a pierdut urma. Nu m-am dus decât pana în piața Sennaia, unde am coborât din sanie şi i-am dat drumul. Aveam un chef grozav să mă plimb pe jos. Nu eram nici obosit, nici prea amețit de băutură, dimpotrivă, eram cât se poate de vioi: mă simțeam pătruns de val de energie, mai dornic ca oricând de a întreprinde indiferent ce, şi-mi treceau prin minte tot felul de gânduri plăcute.

Inima îmi bătea atât de tare şi rar, că îi auzeam fiecare bătaie, tot ce vedeam în jurul meu mă încânta, totul mi se părea simplu şi firesc. Când am trecut pe lângă corpul de gardă din piața Sennaia, abia m-am stăpânit să nu mă duc la sentinelă şi s-o sărut. Începuse dezghețul şi cu toate că piața era plină de noroi şi mirosea a bălegar, mie mi-a plăcut grozav.

"Acum dau în bulevardul Obuhov, mi-am zis, pe urmă o iau la stânga şi ajung la cazarma regimentului Semionovski, aşadar, fac un ocol şi asta e minunat, totul e minunat! Ce are a face că umblu cu paltonul descheiat, doar n-o să mi-l fure nimeni, că nu văd nici un hoț pe aci, deşi se spune că prin piața Sennaia umblă hoții. Ei şi, n-au decât să vină, poate că le-aş da paltonul chiar de bunăvoie. La urma urmei, ce nevoie am de el? A poseda un palton înseamnă a avea o proprietate, iar *la proprieté c'est le vol*{72}. Doamne, ce prostii îmi trec prin minte, şi ce frumoasă e viața! Ce bine că a început dezghețul. Ce rost are să fie ger, cui îi place? Şi să-ți treacă prin minte prostii e bine. Ce naiba i-am îndrugat lui Lambert despre principii? I-am spus pare-mi-se că nu există principii generale, ci numai cazuri particulare. Asta-i minciună, o minciună gogonată! I-am spus-o dinadins, ca să fac pe grozavul. Acum mi-e cam ruşine, dar nu-i nimic, am să-mi îndrept greşeala. Lasă ruşinea la o parte şi nu te mai zbuciuma atâta Arkadi Makarovici! Să ştii că-mi placi Arkadi Makarovici, îmi placi chiar foarte mult, tânărul meu prieten. Păcat numai că eşti o mică lichea... şi... şi... ah, da!"

Deodată m-am oprit în loc, beat de fericire.

"Ah, Doamne, a fost o părere sau într-adevăr mi-a spus

că ea mă iubeşte? Ba chiar aşa mi-a spus, deşi e un pungaş şi sunt convins că mi-a turnat o mulțime de minciuni, numai ca să mă ducă la el şi să mă țină toată noaptea acolo. Dar mai ştii, poate că este adevărat. Mi-a spus că aşa crede şi Anna Andreevna... De, poate că a trimis-o şi la ea pe Nastasia Egorovna s-o iscodească, doar asta izbuteşte să se strecoare oriunde. La urma urmei, de ce nu m-am dus la el? Aş fi putut să aflu tot. Nu se poate să nu aibă el un plan! Am presimțit eu toată povestea asta în cele mai mici amănunte. Aşadar, mi se adevereşte. Ți-ai făcut un plan grandios, domnule Lambert, dar te cam înşeli, căci n-are să se realizeze. Deşi te pomeneşti că sunt oarecare şanse! Mai ştii, poate că se realiează şi şi-a pus în gand să mă însoare, dar parcă de el depinde? Deşi la urma urmei, s-ar putea să izbutească. În orice caz e destul de naiv ca să fie sigur de succes. E prost şi înfipt ca toți oamenii de afaceri, iar prostia unită cu obrăznicia constituie o mare forță. Recunoaşte însă, Arkadi Makarovici, că ți-a fost cam frică de Lambert. Ce-i pasă lui de oameni cinstiți, doar spune foarte serios că aici nu există nici un om cinstit! Dar tu eşti om cinstit? Bine, dar ce spun eu?! Oare ticăloşii n-au nevoie de oameni cinstiți? Când pui la cale o potlogărie, ai nevoie mai mult ca oricând de oameni cinstiți. Ha-ha, numai dumneata n-ai ştiut până acum acest lucru, Arkadi Makarovici, cu nevinovăția dumitale desăvârşită. Doamne, dar dacă reuşeşte într-adevăr să mă însoare cu ea!"

M-am oprit iar locului. Acum trebuie să mărturisesc o altă prostie de a mea (de care m-am lecuit însă de multă vreme), trebuie să mărturisesc aşadar, că încă de mult visam că mă însor, de fapt, nu era o intenție precisă căci până acolo n-am ajuns niciodată (şi nici nu voi ajunge vreodată, pe cuvântul meu), deşi nu arareori, cu mult înainte de toate aceste întâmplări, visam să mă însor mai precis în nenumărate seri înainte de a adormi i-mi ziceam ca ar fi bine să mă însor. Încă de la cincisprezece ani am început să legăn acest vis. Aveam pe atunci un coleg de liceu de vârsta mea, anume Lavrovski, un băiat cât se poate de simpatic, liniştit şi drăguț, care, de altfel, nici nu avea calități. Nu vorbisem cu el aproape niciodată, dar într-o bună zi s-a nimerit să stăm alături şi să fim singuri, el era foarte îngândurat şi deodată mi-a spus : "Ce zici Dolgoruki, nu crezi că ar fi bine să ne însurăm? Spune şi dumneata, când să ne însurăm, dacă nu acum? Asta e vremea cea mai frumoasă, dar uite că nu-i chip!" îşi spusese păsul cu toată sinceritatea. L-am aprobat

numaidecât, la fel de sincer, fiindcă şi la mine se înfiripase această dorinţă. Pe urmă ne-am întâlnit câteva zile la rând şi ferindu-ne de ceilalţi am vorbit mereu despre asta, şi numai despre asta. Pe urmă, nu ştiu cum s-a întâmplat, dar nu ne-am mai întâlnit şi nici n-am mai stat de vorbă. Iacă, de atunci a început să mă urmărească acest vis. Desigur că n-ar fi avut rost să pomenesc o întâmplare atât de măruntă, dacă n-aş fi ţinut să arăt cât de timpuriu se nasc uneori asemenea gânduri...

"Nu există decât o singură piedică mai serioasă, am continuat eu să meditez în timp ce mergeam spre casă, o, desigur că mica deosebire de vârstă dintre noi n-are nici o importanţă, singura piedică e că ea e o mare aristocrată, iar eu sunt pur şi simplu Dolgoruki! Cumplită soartă! Oare Versilov, căsătorindu-se cu mama, n-ar putea să ceară guvernului încuviinţarea de a mă înfia?... drept răsplată pentru meritele sale, ca să zic aşa. Pe vremuri a fost în slujba statului, aşa că trebuie să fi avut şi ceva merite, a fost doar mijlocitor de pace... Of, drace, ce josnicie!"

Când mi-a scăpat această exclamaţie, m-am oprit brusc, pentru a treia oară, dar de data asta parcă mă lovise cineva cu o măciucă în cap. Sentimentul chinuitor că fusesem în stare să mă înjosesc până într-atât, încât să doresc un lucru atât de ruşinos ca schimbarea numelui prin adopţiune, renegându-mi astfel toată copilăria, mi-a alungat într-o clipă buna dispoziţie dinainte şi bucuria mea s-a destrămat ca fumul. "Nu, n-am să mărturisesc nimănui acest gând, mi-am zis eu, roşind îngrozitor, am putut să mă înjosesc până într-atât numai fiindcă... sunt îndrăgostit şi m-am prostit. Nu, totuşi Lambert are dreptate într-o privinţă, şi anume, atunci când susţine că toate aceste mofturi nu mai au ce căuta azi, că în vremurile noastre contează întâi omul şi în al doilea rând averea lui, mai bine zis nu averea, ci puterea lui. Cu un asemenea capital aş putea să-mi pun numaidecât «ideea» în aplicare, iar peste zece ani toată Rusia va fi la picioarele mele, şi asta va fi răzbunarea mea. Iar faţă de ea n-are rost să mă port cu mănuşi, şi în privinţa asta are Lambert dreptate. E destul s-o înspăimânt şi are să se mărite de bunăvoie cu mine. În faţa faptelor are să capituleze ca cea mai simplă şi mai vulgară femeie! «Tu habar n-ai, nici nu-ţi poţi închipui în ce cotlon s-a petrecut totul!» mi-au răsunat în urechi cuvintele lui Lambert. "Aşa şi este, am întărit eu, Lambert are dreptate în toate privinţele, are de o mie de ori mai multă

dreptate decât Versilov şi decât toţi idealiştii de teapa noastră. El e realist. Când ea va vedea că sunt în stare să mă impun, are să spună: «Iată un om care ştie ce vrea!» Lambert e un ticălos care nu urmăreşte decât să stoarcă de la mine treizeci de mii de ruble, totuşi e singurul meu prieten, altul n-am. De fapt, nici nu există altfel de prieteni şi nici nu pot să existe decât în închipuirea unor oameni fără simţ practic. Iar pe ea nici măcar n-aş înjosi-o, asta înseamnă că o înjosesc? Câtuşi de puţin. Aşa-s toate femeile! Există oare vreo femeie care să nu fie în stare de o ticăloşie? Tocmai de aceea are nevoie de un bărbat care s-o conducă, de aceea soarta ei este să fie supusă. Femeia întruchipează viciul şi ispita, iar bărbatul — nobleţea sufletească şi mărinimia. Aşa va fi în vecii vecilor. N-are a face că am de gând să folosesc scrisoarea, asta nu-mi ştirbeşte întru nimic nobleţea sufletească şi mărinimia. Eroi ca în piesele lui Schiller nu există în viaţă, ei au fost scorniţi. Pentru un scop măreţ, merită să te alegi şi cu o pată! După aceea petele dispar şi totul e dat uitării. În ziua de azi, când gândeşti aşa treci drept un om cu vederi largi, care cunoaşte viaţa şi ţine seama de realitate, asta-i părerea generală de azi."

Ţin să repet rugămintea de a nu mi se lua în nume de rău că reproduc pe larg toate divagaţiile mele de om beat din seara aceea. Fireşte, nu redau decât sensul gândurilor mele de atunci, deşi am impresia că şi formularea a fost aceeaşi. M-am simţit dator să le consemnez, fiindcă numai din dorinţa de a mă judeca m-am apucat de scris. Şi cum poţi judeca un om, fără a-i analiza gândurile? Există oare un criteriu mai serios decât felul lui de a gândi, de a privi viaţa? Faptul că băusem nu constituia o circumstanţă atenuantă. *În vino veritas*{73}.

Cufundat în visuri şi iluzii, nici nu mi-am dat seama cum am ajuns în cele din urmă acasă, sau mai bine zis la locuinţa mamei. Nu ştiu cum, dar deodată m-am pomenit în casă şi de cum am pus piciorul în antreul nostru strâmt, am înţeles că se petrecuse ceva neobişnuit; în casă se vorbea tare, se auzeau strigăte şi plânsul mamei. Când am dat să intru, Lukeria, care alerga într-un suflet din camera lui Makar Ivanovici spre bucătărie, era cât pe ce să mă răstoarne. Mi-am azvârlit paltonul de pe mine şi am intrat în camera lui Makar Ivanovici, unde era strânsă toată familia.

Versilov, în picioare, o strânse la piept pe mama, care era mai mult moartă decât vie. Makar Ivanovici şedea ca de

obicei pe scăunelul lui, dar era sleit de puteri, şi Liza se străduia să-l țină de umeri ca să nu cadă, cu toate acestea aveai impresia că are să se prăbuşească dintr-o clipă în alta. M-am apropiat repede şi, când am ajuns lângă el am tresărit, fiindcă mi-am dat seama că bătrânul era mort.

Murise chiar atunci, cu puțin înainte de sosirea mea. Cu zece minute mai devreme nu se simțea nici mai bine, nici mai rău ca altă dată. În camera lui nu se afla decât Liza, povestea despre durerea ei şi bătrânul o mângâia pe cap, ca în ajun. Deodată bătrânul s-a cutremurat tot (după cum mi-a spus Liza), a vrut să se ridice, a deschis gura, dar înainte de a apuca să strige, a căzut încet pe partea stângă "O sincopă!" spunea Versilov. Liza a început să țipe de-a răsunat toată casa şi atunci toți au alergat într-acolo; această scenă se petrecuse doar cu câteva clipe înainte de sosirea mea.

— Arkadi! îmi strigă Versilov. Fugi imediat la Tatiana Pavlovna. E cu siguranță acasă. Roag-o să vină numaidecât. Ia o birjă. Du-te cât mai repede, te implor!

Îmi amintesc foarte bine cum îi străluceau ochii. Pe fața lui nu se vedea însă nici durere adevărată, nici lacrimi — numai mama, Liza şi Lukeria plângeau; îmi aduc foarte bine aminte că m-a mirat expresia lui neobişnuit de însuflețită, aproape exaltată. Am alergat într-un suflet la Tatiana Pavlovna.

Locuia destul de aproape, după cum am mai spus, aşa că n-am mai luat birjă şi tot drumul am fugit, fără să mă opresc o clipă. Eram foarte tulburat şi parcă mă cuprinsese şi pe mine un soi de exaltare. Înțelegeam că se petrecuse ceva ireparabil. Până am ajuns la uşa Tatianei Pavlovna şi am sunat, îmi pierise orice urmă de beție şi odată cu ea toate gândurile josnice.

Mi-a deschis bucătăreasa.

— Nu-i acasă, a bodogănit şi a dat să-mi închidă uşa în nas.

— Cum nu-i acasă? am strigat eu pătrunzând cu forța in antreu. Nu se poate! A murit Makar Ivanovici.

— Cuuum?! răsună deodată strigătul Tatianei Pavlovna prin uşa închisă a salonului.

— A murit! Makar Ivanovici a murit! Andrei Petrovici te roagă să vii numaidecât la noi.

— Ce tot îndrugi!...

Am auzit cum trage zăvorul, apoi a crăpat doar uşa şi mi-a poruncit:

— Povesteşte cum s-a întâmplat!

— Nu ştiu nici eu, adineauri, când m-am întors acasă l-am găsit mort. Andrei Petrovici spune că a avut o sincopă!

— Vin îndată, într-o clipă. Fugi şi spune-le că vin numaidecât, hai du-te, ce mai aştepţi, şterge-o! Ce tot zăboveşti?

Prin uşa crăpată văzusem însă foarte bine că cineva ieşise de după perdeaua care despărţea salonul de dormitor şi rămăsese în fundul camerei, în spatele Tatianei Pavlovna. Am pus instinctiv mâna pe clanţă, ca să nu mai poată închide uşa.

— Arkadi Makarovici, e adevărat că a murit? a răsunat deodată un glas cunoscut calm şi melodios, cu timbru metalic, care m-a cutremurat până în adâncul sufletului: din felul cum rostise întrebarea am înţeles că vestea o uluise şi o tulburase şi pe ea.

— Dacă-i aşa, se răsti deodată Tatiana Pavlovna, deschizând brusc uşa, descurcă-te cum ştii că singură ţi-ai făcut-o!

Apoi, îmbrăcându-şi din mers paltonul şi punându-şi un şal pe cap, plecă repede de acasă şi coborî treptele în fugă. Atunci mi-am scos numaidecât paltonul, am intrat în odaie şi am închis uşa după mine. Ea stătea în faţa mea, întocmai ca la prima noastră întâlnire, cu faţa luminoasă şi cu ochii limpezi, şi tot ca atunci mi-a întins amândouă mâinile. De emoţie mi s-au tăiat picioarele şi am căzut în genunchi înaintea ei.

Mi-au dat lacrimile, fără să ştiu nici eu de ce, nu-mi aduc aminte cum m-a aşezat lângă ea, îmi amintesc doar, şi asta este una din cele mai scumpe amintiri ale mele, cum am şezut alături, mână în mână, şi cu câtă însufleţire am stat de vorbă: ea mă tot întreba de bătrân şi de moartea lui iar eu îi povesteam despre el, aşa încât se putea crede că plâng după Makar Ivanovici, ceea ce nu corespundea câtuşi de puţin adevărului, de altfel sunt convins că ea n-ar fi presupus nici în ruptul capului că aş fi în stare de o comportare trivială de mucos. În cele din urmă, când mi-am venit deodată în fire, m-am ruşinat. Astăzi cred că atunci am plâns numai de fericire şi bănuiesc că şi ea şi-a dat prea bine seama de asta, aşa încât această amintire nu e umbrită de nimic.

Deodată mi s-a părut foarte ciudat că mă tot întreabă atâta despre Makar Ivanovici.

— L-ai cunoscut oare? am întrebat-o, mirat.

— Am auzit de mult despre el. Nu l-am văzut niciodată, deşi a jucat un oarecare rol în viaţa mea. Pe vremuri mi-a povestit multe despre el omul acela de care mă tem, înţelegi de cine vorbesc.

— Înţeleg, mai ales că "omul acela" a fost cu mult mai aproape de inima dumitale decât mi-ai destăinuit înainte, am spus eu fără să-mi dau seama ce urmăresc, dar cu mustrare în glas şi foarte încruntat.

— Spuneai că a sărutat-o adineauri pe mama dumitale? Că o ţinea îmbrăţişată? Ai văzut cu ochii dumitale? continuă ea să mă iscodească, fără să mă asculte.

— Da, am văzut cu ochii mei şi crede-mă, a fost o pornire cât se poate de sinceră şi generoasă din partea lui! m-am grăbit eu să întăresc, văzând cât e de bucuroasă.

— Să dea Dumnezeu! exclamă ea, făcându-şi cruce. Acum nu-i mai stă nici o piedică în cale. O viaţă întreagă, cât a trăit bătrânul ăsta minunat, a fost legat de mâini şi de picioare. O dată cu moartea bătrânului va reînvia în sufletul lui simţul datoriei şi... demnitatea, aşa cum au mai reînviat şi înainte vreme. O, el este în primul rând generos, va alunga neliniştea din inima mamei dumitale, pe care o iubeşte mai mult decât orice pe lume, şi, în sfârşit, se va linişti şi el, că slavă Domnului, ar fi şi timpul.

— Ţi-e foarte drag?

— Mi-e foarte drag, deşi nu în felul cum ar fi dorit el şi care reiese din întrebarea dumitale.

— Dar în clipa asta eşti alarmată pentru soarta lui sau pentru a dumitale?

— De, astea-s probleme prea complicate, peste ele.

— Bine, dacă aşa doreşti, numai că eu nu ştiu nimic despre toate astea, poate că mi-au scăpat prea multe, dar n-are importanţă, fiindcă acum totul s-a schimbat, cum bine spuneai. Şi dacă e să învie cineva, eu voi fi primul. Am avut intenţii josnice faţă de dumneata, Katerina Nikolaevna, şi numai cu un ceas în urmă poate am şi săvârşit o josnicie împotriva dumitale, dar ştii, acum, când stau lângă dumneata, nu simt nici un fel de remuşcări, fiindcă în clipa de faţă toate s-au şters, toate s-au schimbat, iar cu omul care acum o oră puneam la cale o ticăloşie împotriva dumitale nu mai am nimic comun şi nici nu voi mai avea vreodată.

— Vino-ţi în fire, mă linişti ea, zâmbind, s-ar zice că aiurezi.

— Ce poate să creadă un om despre sine, când se

compară cu dumneata? am continuat eu. Fie că-i cinstit, fie că-i josnic, dumneata te găseşti faţă de el la aceeaşi înălţime de neatins, ca şi soarele... Spune, cum ai putut să mi te arăţi după tot ce s-a întâmplat? De-ai şti ce s-a petrecut acum un ceas, numai cu un ceas în urmă! Şi ce vis mi se adevereşte!

— Poate că ştiu tot, spuse ea, zâmbind blând. Desigur ca acum un ceas ai vrut să te răzbuni pe mine de ceva, că ai jurat să mă nenoroceşti, dar probabil că ai fi ucis sau bătut măr pe oricine ar fi îndrăznit să spună faţă de dumneata un singur cuvânt urât despre mine.

E drept că-mi zâmbea şi glumea, dar n-o făcea decât dintr-o bunătate nemărginită, fiindcă în clipa aceea, după cum mi-am dat seama mai târziu, o apăsa pe suflet un necaz şi era copleşită de un sentiment atât de puternic, încât nu putea să vorbească cu mine şi să răspundă la întrebările mele stupide şi enervante decât aşa cum răspunzi unui copil mic, care te sâcâie cu întrebările lui copilăreşti, ca să scapi de el. Când am înţeles în sfârşit acest lucru, m-am ruşinat dar eram prea pornit ca să încetez.

— Nu! am strigat eu, fiindcă nu mă puteam stăpâni, nu l-am ucis pe omul acela care a vorbit urât despre dumneata, dimpotrivă, i-am ţinut isonul.

— O, pentru Dumnezeu, încetează! Nu trebuie, nu vreau să-mi povesteşti nimic, şi întinse deodată mâna ca să mă oprească, iar pe faţa ei am zărit chiar o umbră de suferinţă. Apucasem însă să sar de pe scaun şi să mă proţăpesc în faţa ei ca să-i spun tot ce aveam pe suflet, şi dacă aş fi făcut-o, aş fi evitat întâmplările neplăcute care au urmat, fiindcă i-aş fi destăinuit probabil totul şi până la urmă i-aş fi înapoiat scrisoarea. Dar deodată ea a izbucnit în râs.

— Lasă, nu trebuie să-mi spui nimic, nu vreau să cunosc nici un fel de amănunte! Pot să-mi închipui ce crime ai comis, pun rămăşag că ai vrut să te însori cu mine, sau ceva de felul ăsta şi că adineauri ai pus totul la cale cu vreun fost coleg de şcoală, care s-o fi oferit să-ţi dea o mână de ajutor ... Ah, mi se pare că am ghicit! strigă ea, privindu-mă lung şi serios.

— Cum... de-ai putut ghici? am îngăimat eu ca un prost, mirat la culme.

— Asta-i bună! Dar acum destul, ajunge. Te iert, cu condiţia să încetezi numaidecât, şi făcu din nou un gest de nerăbdare. Sunt şi eu o fire visătoare şi nici nu ştii câte îmi trec prin cap în unele momente când imaginaţia mea o ia

razna! Dar ajunge! Dumneata îmi abați întotdeauna gândurile. Îmi pare foarte bine că Tatiana Pavlovna a plecat, țineam foarte mult să te văd şi față de ea n-am fi putut vorbi atât de nestingheriți ca acum. Mi se pare că mă socoteşti vinovată de ceea ce s-a întâmplat atunci. Nu-i aşa? Spune, aşa-i?

— Dumneata, vinovată? Păi, eu te-am trădat atunci față de el. Erai îndreptățită să crezi despre mine orice. Numai la asta m-am gândit de atunci, în fiecare zi, în fiecare clipă m-a chinuit acest gând. (Şi nu mințeam.)

— În zadar te-ai chinuit atâta, fiindcă eu de atunci am înțeles prea bine cum s-a întâmplat totul. De bucurie ți-a scăpat pur şi simplu față de el că te-ai îndrăgostit de mine... în sfârşit, că eu te-am lăsat să mi-o spui. N-ai decât douăzeci de ani, aşa că e de înțeles. Şi apoi, îl iubeşti mai mult decât orice pe lume şi cauți să-i câştigi prietenia, fiindcă reprezintă idealul dumitale, nu-i aşa? Dar când am înțeles acest lucru, era prea târziu; da, fireşte, eu sunt vinovată de toate câte s-au întâmplat atunci. Ar fi trebuit să te chem numaidecât şi să te liniştesc, dar prea mi-era ciudă pe dumneata, de aceea am şi cerut să nu mai fii primit în casă. Aşadar, eu am provocat scena de la intrare şi tot ce a mai urmat în noaptea aceea. Trebuie să-ți spun că în tot acest răstimp am visat şi eu, ca şi dumneata, să ne întâlnim pe ascuns, dar nu ştiam cum să fac. Şi de ce crezi că mă temeam cel mai mult? Mă temeam ca nu cumva să-ți pleci urechea la calomniile lui împotriva mea.

— Asta nu, niciodată! am strigat eu.

— Eu îmi amintesc cu drag de întâlnirile noastre din trecut. Ceea ce-mi place la dumneata e tinerețea şi poate chiar această sinceritate buclucaşă... Orice s-ar crede, sunt o fire serioasă. Sunt cea mai gravă şi mai posomorâtă dintre toate femeile din lumea noastră. Aşa să ştii — ha-ha-ha? O să stăm noi de vorbă cândva mai pe îndelete, fiindcă acum nu prea sunt în apele mele, sunt tulburată... poate chiar exaltată, am o criză de nervi. Dar în sfârşit, măcar de acum înainte, *el* o să mă lase să trăiesc liniştită.

Această exclamație îi scăpase fără să vrea, eu am înțeles numaidecât despre ce era vorba, dar m-am făcut că nu aud deşi tremuram tot.

— El ştie că l-am iertat! exclamă ea din nou, ca pentru sine.

— Ai putut într-adevăr să-l ierți, când ți-a scris o asemenea scrisoare? Şi de unde ar putea el să ştie că l-ai

iertat? am strigat eu, ieşindu-mi din fire.

— De unde ştie? Fii pe pace că ştie el, îmi răspunse cu un aer atât de absent, de parcă ar fi uitat cu totul de mine şi ar fi vorbit cu sine însăşi. Acum şi-a venit în fire. Şi apoi, cum să nu ştie că l-am iertat, când îmi cunoaşte sufletul până în străfunduri?! Mai ales că şi semănăm în-trucâtva.

— Adevărat?

— Fără îndoială, şi el ştie asta. O, eu nu sunt pătimaşă, sunt o fire liniştită, dar şi eu aş dori, ca şi el, să fie toţi oamenii buni şi cinstiţi... Tocmai de aceea m-a şi îndrăgit.

— Atunci cum a putut să spună că ai toate viciile?

— Chiar dacă a spus-o în sinea lui crede cu totul altceva, dar ăsta e secretul lui. Nu-i aşa că scrisoarea era caraghios ticluită?

— Caraghios? (O urmăream încordat, mi se pare că era într-adevăr într-o stare vecină cu isteria şi poate că... nici nu mi se adresa mie, totuşi, nu m-am putut stăpâni să nu pun întrebări.)

— O, dar era foarte caraghioasă, şi cum aş mai fi râs dacă... nu m-aş fi temut. N-aş vrea să crezi însă că sunt chiar atât de fricoasă, totuşi din pricina acelei scrisori n-am putut dormi o noapte întreagă, fiindcă părea scrisă cu sânge, şi cu atâta venin, ca de un om bolnav... Iar după o asemenea scrisoare te poţi aştepta la orice! Eu iubesc viaţa şi mă tem cumplit de tot ce mi-ar putea-o primejdui, în privinţa asta sunt cumplit de fricoasă... Ah, ascultă! exclamă ea pe neaşteptate. Du-te la el, du-te numaidecât la el! Acum trebuie să fie singur, doar nu poate rămâne tot timpul acolo, şi desigur că a plecat singur undeva, caută-l cât mai repede, caută-l neapărat, şi cât mai repede, aleargă la el şi arată-i că eşti un fiu iubitor, dovedeşte-i că eşti un băiat bun şi duios, că eşti într-adevăr studentul meu pe care eu... ah, să-ţi dea Dumnezeu fericire! Eu nu iubesc pe nimeni, şi e mai bine aşa, dar aş vrea să-i văd pe toţi fericiţi, pe toţi şi în primul rând pe el. Şi aş dori să afle acest lucru... cât mai curând, chiar acum, asta mi-ar face o deosebită plăcere.

Se ridică brusc şi dispăru după perdea; în clipa aceea pe faţă îi sclipeau lacrimi (stârnite de un râs isteric). Am rămas singur, emoţionat şi buimac. Nu înţelegeam ce o tulburase atât de mult, mai ales că nici nu mi-aş fi închipuit vreodată că îşi poate pierde cumpătul în asemenea hal. Am simţit cum mi se strânge inima.

Am aşteptat cinci minute, apoi încă cinci, dar în cele din

urmă m-a izbit tăcerea adâncă din jurul meu şi atunci m-am hotărât să deschid uşa şi să strig. La strigătul meu a apărut Maria, care mi-a spus cât se poate de liniştită că doamna se îmbrăcase şi plecase de mult pe uşa din dos.

CAPITOLUL AL ŞAPTELEA

Atâta mi-a trebuit! Mi-am înşfăcat paltonul şi îmbrăcându-l din mers am fugit, mânat de un singur gând: "Ea m-a rugat să mă duc la el, dar unde să-l caut?"

În acelaşi timp mă mai frământa însă o problemă: "De ce crede ea că a intervenit ceva care îl va determina s-o lase în pace? Fireşte, nu poate fi vorba decât de căsătoria lui cu mama, dar ea se bucura că el se căsătoreşte cu mama sau, dimpotrivă, tocmai de aceea e atât de nefericită? Poate că aşa se explică şi criza de nervi. De ce nu sunt în stare să dezleg această problemă?"

Consemnez întocmai acest al doilea gând care mă frământa atunci, fiindcă îl socotesc foarte important şi aş vrea să fie reținut. Seara aceea a fost fatală. Aproape că-ți vine să crezi în destin: nu făcusem nici o sută de paşi, când în drum spre locuința mamei, m-am izbit de acela pe care-l căutam. El m-a apucat de umăr şi m-a oprit.

— Tu eşti? exclamă el, bucuros şi în acelaşi timp uimit. Închipuieşte-ți că am fost la tine, începu el să-mi vorbească precipitat, te-am căutat, am întrebat de tine, fiindcă în momentul de față am mai multă nevoie de tine decât de oricine pe lume. Proprietarul tău mi-a îndrugat vrute şi nevrute, dar când am aflat că nu eşti acasă, am plecat şi de grăbit ce eram, am uitat să-l rog să-ți comunice că de îndată ce te întorci să vii numaidecât la mine. Şi n-ai să crezi, tot drumul am avut convingerea fermă că soarta trebuie să mi te scoată negreşit în cale, acum când am mai multă nevoie de tine ca oricând, şi iată, tu eşti primul om pe care-l întâlnesc! Hai la mine, până acum n-ai fost încă niciodată la mine...

Într-un cuvânt, ne căutasem unul pe celălalt, mânați probabil de acelaşi sentiment. Şi acum ne priveam, uluiți de această întâlnire neaşteptată. Am pornit foarte grăbiți.

Tot drumul n-a rostit decât câteva cuvinte, mi-a spus bunăoară că o lăsase pe mama în grija Tatianei Pavlovna şi aşa mai departe. Mă trăgea după el, ținându-mă de braț.

Locuia în apropiere, aşa că am ajuns numaidecât. Într-

adevăr, nu mai fusesem niciodată la el. Avea o locuință destul de mică, de trei camere, pe care o închinase (mai bine zis o închiriase Tatiana Pavlovna) anume pentru "pruncul" acela. De întreținerea casei se ocupase de la început Tatiana Pavlovna, acolo locuiau copilul cu dădaca lui (iar acum şi Nastasia Egorovna), dar una din camere şi-o rezervase Versilov, şi anume, prima de la intrare, care era destul de spațioasă şi destul de bine mobilată, într-un cuvânt părea biroul unui om căruia îi place să scrie şi să citească. Într-adevăr, masa, dulapul şi rafturile erau încărcate de cărți (în casa mamei abia dacă găseai o carte, două), de manuscrise, de teancuri de scrisori legate cu grijă, în sfârşit, se vedea că Versilov locuia de mult acolo, de altfel, ştiu că şi înainte (deşi destul de rar) se muta din când în când în această casă, uneori chiar pe câteva săptămâni. Primul lucru care mi-a atras atenția a fost portretul mamei de pe peretele din fața biroului, splendid încadrat într-o ramă sculptată dintr-un lemn prețios; fără îndoială că această fotografie fusese făcută în străinătate şi, judecând după mărimea ei, trebuie să fi costat scump. Eu nu văzusem niciodată acest portret, nici nu auzisem de el, şi ceea ce m-a uimit a fost în primul rând asemănarea lui extraordinară, nu atât în ceea ce priveşte trăsăturile fizice, cât mai degrabă cele morale — într-un cuvânt, portretul părea mai degrabă opera unui pictor, decât înregistrarea mecanică a unui aparat. De cum am intrat, m-am oprit fără să vreau în fața lui.

— Ei, ce zici? am auzit deodată glasul lui Versilov din spatele meu.

Voise să mă întrebe desigur: "Ce zici, nu-i aşa că seamănă uimitor?" Când am întors capul am rămas uluit de expresia lui. Era destul de palid dar avea o privire încordată, arzătoare, care strălucea de bucurie şi mândrie; niciodată nu-l văzusem astfel.

— Nu ştiam că o iubeşti atât de mult pe mama! am strigat deodată, eu însumi entuziasmat.

Mi-a zâmbit fericit, deşi, zâmbetul îi era parcă umbrit de o suferință, mai bine zis exprima un sentiment atât de uman, aproape sublim... nici nu sunt în stare să-l redau în cuvinte; de fapt, mie mi se pare că pe fața unui om foarte evoluat, fericirea nici nu poate să imprime o expresie solemnă şi triumfătoare. Fără să-mi răspundă a luat cu amândouă mâinile tabloul de pe perete, s-a aplecat şi l-a sărutat, apoi l-a atârnat cu grijă la loc.

— Ține seama, îmi spuse el, că fotografiile ies foarte rar asemănătoare şi e de înțeles de ce: fiindcă şi originalul, adică fiecare dintre noi, seamănă foarte rar cu sine însuşi; numai în anumite momente, foarte rare, figura omului scoate la iveală trăsăturile lui esențiale, preocuparea lui cea mai caracteristică. Pictorul, atunci când studiază figura unui om, intuieşte această trăsătură principală, chiar dacă în momentul când o redă ea nu apare pe fața modelului. Aparatul fotografic însă îl înfățişează pe om exact aşa cum este în clipa respectivă, de aceea se prea poate că în anumite momente Napoleon să fi apărut un prost, iar Bismarck, un sentimental. În acest portret însă, s-a nimerit ca aparatul s-o surprindă pe Sofia într-un moment caracteristic, să scoată la lumină inima ei plină de dragoste sfioasă şi blândă, toată pudoarea ei feciorelnică, puțin sălbatică şi sperioasă. Şi apoi, era atât de fericită, fiindcă abia atunci s-a convins cât de mult țineam să am portretul ei. Deşi fotografia nu-i prea veche, pe atunci era totuşi mai tânără şi mai frumoasă, de altfel, încă de pe atunci avea obrajii supți, fruntea brăzdată şi privirea, care pe măsură ce trec anii, devine tot mai timidă şi mai sperioasă. Nu ştiu dacă ai să mă crezi, dragul meu, dar acum aproape nici nu mi-o pot închipui altfel, deşi cândva a fost şi ea tânără şi fermecătoare. La noi în Rusia, femeile se ofilesc repede, frumusețea lor nu ține decât o clipă, şi asta ce-i drept, nu se datoreşte numai unui specific etnografic, dar şi faptului că dragostea şi devotamentul lor nu cunosc margini. Atunci când iubeşte rusoaica se dăruieşte cu totul, ea nu precupețeşte nimic, nici clipa, nici viața întreagă, nici prezentul, nici viitorul, fiindcă nu ştie să drămuiască nimic, nu ascunde şi nu pune nimic deoparte, şi de aceea frumusețea ei trece în scurtă vreme asupra bărbatului pe care-l iubeşte. Iată, şi obrazul ei supt dovedeşte că mi-a dăruit mie frumusețea ei, că a jertfit-o pentru toanele mele de o clipă. Te bucuri când vezi cât am iubit-o pe maică-ta, poate că n-ai crezut niciodată că am iubit-o cu adevărat, nu-i aşa? Da, dragul meu, am iubit-o foarte mult, deşi nu i-am făcut decât rău... Stai să-ți mai arăt un portret, priveşte-l!

Luă un portret de pe masă şi mi-l întinse. Era tot o fotografie, dar cu mult mai mică, într-o ramă subțire şi ovală de lemn, înfățişând o fată slabă, suferindă (probabil ofticoasă) şi totuşi foarte frumoasă, cu o față visătoare şi totodată ciudat de inexpresivă. Avea trăsături regulate, un tip de frumusețe aristocratică, oarecum degenerată, care-ți inspira mai degrabă

milă: aveai impresia că această făptură era stăpânită de o idee fixă, care o chinuia, fiindcă-i depăşea puterile.

— Este... este fata aceea cu care ai vrut să te căsătoreşti în străinătate şi care a murit de tuberculoză... fiica *ei* vitregă? am rostit eu destul de sfios.

— Da, am vrut să mă însor cu ea, a murit de tuberculoza şi e fiica *ei* vitregă. Eram sigur că ți-au ajuns la ureche toate aceste bârfeli. De altfel, în afară de bârfeli nici nu puteai să afli nimic. Lasă portertul dragul meu, n-a fost decât o biată nebună şi atât.

— Era într-adevăr nebună?

— Sau cretină, de fapt, eu cred că era şi una şi alta. A avut un copil de la prințul Serghei Petrovici (într-o clipă de nebunie, nu de dragoste; de altfel, asta este una dintre cele mai mari ticăloşii săvârşite de prințul Serghei Petrovici). Acum copilul se află aici, în camera de alături; de mult voiam să ți-l arăt. Prințul Serghei Petrovici nici n-a îndrăznit să vină încoace să vadă copilul, de altminteri aşa ne-am şi înțeles încă din străinătate. L-am luat la mine cu încuviințarea mamei tale şi tot cu încuviințarea ei voiam pe atunci să mă însor cu această... nenorocită.

— Oare e de închipuit o asemenea încuviințare? am izbucnit eu.

— Se vede că da, de vreme ce maică-ta mi-a dat-o: nu putea fi geloasă decât pe o femeie, dar asta nu era femeie.

— Ea nu era femeie pentru toată lumea, afară de mama .N-am să cred niciodată că mama n-a fost geloasă pe ea .

— Ai dreptate. Am început să înțeleg acest lucru abia după ce totul fusese hotărât, adică după ce mi-a dat încuviințarea. Dar să nu mai vorbim de asta... Căsătoria nu s-a încheiat fiindcă între timp Lidia a murit, dar poate ca nu s-ar fi încheiat chiar dacă ar fi rămas în viață, pe maică-ta însă n-o las nici acum să vină la copil. Totul n-a fost decât un episod în viața noastră. Dragul meu, de mult aştept să vii aici, de mult visez întâlnirea noastră de astăzi. Ştii de când? Încă de acum doi ani visam că ai să vii încoace.

Mă privea drept în ochi, cu sinceritate şi cu nespusă căldură. L-am prins de mână:

— De ce ai zăbovit atâta? De ce nu m-ai chemat mai demult? O, de-ai şti câte s-au întâmplat... şi câte puteau să nu se întâmple, dacă m-ai fi chemat la timp!...

În clipa aceea s-a adus samovarul, apoi pe neaşteptate a intrat şi Nastasia Egorovna cu copilul adormit în brațe.

— Priveşte-l! m-a îndemnat Versilov. Eu îl iubesc şi de aceea am şi cerut să-l aducă acum, ca să-l vezi şi tu. Poţi să-l duci înapoi Nastasia Egorovna. Aşază-te aici, lângă samovar. Am să-mi închipui că noi doi am trăit întotdeauna împreună, fără să ne despărţim vreodată, şi că ne-am petrecut toate serile împreună. Lasă-mă să te privesc, vino mai aproape ca să te văd mai bine. Nici nu ştii cât mi-e de drag chipul tău! Cum mă străduiam să mi-l închipui, când te aşteptam să vii de la Moscova. Mă întrebai de ce n-am trimis mai demult după tine? Ai răbdare, poate că abia acum ai să înţelegi de ce.

— Cum se face că numai moartea bătrânului ţi-a dezlegat limba? Ciudat...

Deşi cuvintele mele fuseseră cam aspre, îl priveam totuşi cu dragoste. Vorbeam ca doi prieteni, în înţelesul cel mai înalt şi mai deplin al acestui cuvânt. Mă adusese la el ca să-mi explice, să-mi povestească ceva, să se dezvinovăţească. Dar între timp totul se lămurise, fără să mai fie nevoie de nici o explicaţie, de nici o dezvinovăţire. Orice s-ar mai fi spus acum, ar fi fost de prisos, căci scopul fusese atins. Şi privirile noastre spuneau că amândoi ştim acest lucru şi că suntem fericiţi.

— Nu moartea bătrânului e cauza, mi-a răspuns el, în orice caz nu este singura cauză, a mai intervenit ceva care a contribuit la asta... Domnul să binecuvânteze această clipă şi viaţa noastră acum şi de-a pururi. Dar hai să stăm e vorbă, dragul meu. Gândurile mi se tot împrăştie, mă abat mereu din drum, încep să vorbesc de una şi mă pierd în o mie de amănunte secundare. Aşa se întâmplă întotdeauna când ţi-e inima plină... Totuşi, hai să stăm de vorbă, a venit momentul! Află băieţaşul meu, că de mult te-am îndrăgit. Se rezemă de speteaza fotoliului şi mă privi încă o dată lung.

— Mi se pare atât de ciudat să te aud vorbind aşa! Nespus de ciudat! am îngânat cu răsuflarea tăiată de atita fericire.

Şi atunci, îmi amintesc că faţa lui şi-a reluat pentru o clipă expresia obişnuită, tristă şi totodată ironică, pe care o cunoşteam atât de bine. Apoi, după o clipa de şovăială, şi-a luat inima în dinţi şi a început să vorbească.

— Judecă şi tu, Arkadi: ce aş fi putut să-ţi spun dacă te-aş fi chemat înainte? În această întrebare e cuprins şi răspunsul meu.

— Cu alte cuvinte, vrei să spui că acum eşti soţul mamei şi tatăl meu, pe când înainte... n-ai fi ştiut ce să-mi spui în

privința situației mele sociale, nu-i aşa?

— Nu numai asta n-aş fi putut să-ți explic dragul meu, ar fi trebuit să trec sub tăcere încă multe altele. Situația are şi unele aspecte atât de caraghioase şi înjositoare, încât totul pare o farsă şi încă una ordinară, de bâlci. La urma urmei, cum era să ne înțelegem până acum unul pe altul, când eu însumi m-am înțeles abia astăzi, da, azi la ora cinci după masă, exact cu două ore înainte de moartea lui Makar Ivanovici. De ce ai rămas atât de neplăcut surprins? Ai răbdare să-ți explic faptele, căci ceea ce ți-am spus e cât se poate de motivat: rătăcirile şi căutările mele de o viață întreagă şi-au găsit brusc răspuns într-o zi oarecare la ora cinci după masă! E de-a dreptul umilitor, nu-i aşa? Dacă numai cu câteva zile înainte mi-ar fi spus cineva acest lucru, m-aş fi simțit jignit.

Îl ascultam într-adevăr uimit şi îndurerat, fiindcă iarăşi ieşea cu putere la iveală vechiul fel de a fi al lui Versilov, care după toate mărturisirile din seara aceea, mă supăra mai mult ca oricând. Deodată am exclamat:

— Doamne! Nu cumva ai primit vreun semn de la ea... la ora cinci?

M-a privit stăruitor şi vădit impresionat de exclamația mea, poate şi de expresia "de la ea".

— Ai să afli tot, îmi spuse el, zâmbind îngândurat. Fii pe pace, n-am de gând să-ți ascund ceea ce trebuie să ştii, doar de aceea te-am şi adus încoace, dar toate la timpul lor. Vezi tu, dragul meu, eu ştiam de mult că, desigur, copiii noştri sunt frământați încă din copilărie de situația lor familială şi se simt înjosiți de imoralitatea părinților şi a mediului. Încă de pe vremea când eram la şcoală am observat asemenea copii frământați şi pe atunci credeam că se frământă numai fiindcă a încolțit prea de timpuriu invidia în sufletul lor. De altfel, eram şi eu un copil destul de frământat, deşi... te rog să mă ierți, dragul meu, sunt teribil de distrat. Voiam numai să-ți spun că în tot acest răstimp te-am urmărit cu multă îngrijorare. Întotdeauna mi te-am închipuit ca pe unul dintre acei copii care de mici sunt conştienți de valoarea lor şi de aceea se izolează de ceilalți.. Şi eu sunt ca tine, nici mie nu mi-a plăcut niciodată să am prieteni. Vai şi amar de aceşti copii care nu se pot bizui decât pe puterile şi pe visele lor şi care prea de timpuriu năzuiesc pătimaş la desăvârşirea morală, mai cu seamă din dorința de a se răzbuna, da, mai ales din sete de răzbunare. Dar să lăsăm asta, dragul meu,

văd că iar am luat-o razna... Şi înainte de a fi început să te îndrăgesc, mă gândeam la tine şi-mi închipuiam visele tale de copil retras şi sălbatic... Dar ajunge, drept să spun am şi uitat despre ce voiam să-ţi vorbesc! De altfel, tot trebuia să-ţi fac odată şi odată aceste mărturisiri, dar înainte, până acum, ce-aş fi putut să-ţi spun? Acum îţi simt privirea aţintită asupra mea şi ştiu că mă priveşte *fiul* meu, şi când te gândeşti că nici ieri încă n-aş fi crezut ca voi sta vreodată de vorbă cu băiatul meu aşa cum stau astăzi!

Era într-adevăr din ce în ce mai distrat şi totodată înduioşat.

— Acum când te-am găsit în sfârşit, nu va mai trebui să mă refugiez într-o lume ireală, de vise! Sunt gata să merg cu dumneata până la capătul lumii! am strigat din suflet, gata să-mi dau şi viaţa pentru el.

— Cu mine? Ţi-am spus doar că astăzi peregrinările mele au luat sfârşit, aşa că te-ai trezit cam târziu, dragul meu. Astăzi se încheie ultimul act şi se lasă cortina, dar acest ultim act s-a prelungit foarte mult. A început tare de mult, încă de atunci când am fugit pentru ultima oară în străinătate. Află, dragul meu, că atunci am părăsit totul, chiar şi pe maică-ta, şi i-am spus-o şi ei, trebuie să ştii acest lucru. I-am declarat atunci că plec pentru totdeauna, că n-are să mă mai vadă niciodată, şi, ce-i mai grav, am uitat să-i las şi bani. Nici la tine nu m-am gândit nici o clipă. Am plecat atunci hotărât să mă stabilesc undeva în Europa şi să nu mă mai întorc niciodată, dragul meu. Aşadar, emigrasem.

— Voiai să-l urmezi pe *Herzen*{74}, să iei parte la propaganda din străinătate? Pesemne că toată viaţa ai făcut parte dintr-o conspiraţie! am strigat eu, nemaiputându-mă stăpâni.

— Nu, dragul meu, n-am participat la nici o conspiraţie. Numai la gândul acesta au şi început să-ţi scânteieze ochii; îmi plac izbucnirile tale de entuziasm, dragul meu. Nu, am plecat de plictiseală. Mă apucase deodată un neastâmpăr şi un dor de schimbare. Era nostalgia aceea specifică a nobilului rus — o explicaţie mai bună nu ţi-aş putea da. Melancolie boierească şi nimic mai mult.

— Regretai iobăgia... te supăra eliberarea poporului? am îngăimat eu cu răsuflarea tăiată.

— Desfiinţarea iobăgiei? Crezi că mă întrista chiar într-atât ştirbirea drepturilor mele de moşier? Că n-am putut suporta eliberarea poporului? O, nu dragul meu, nu uita că

noi înşine l-am eliberat. Nu de amărăciune am emigrat, în perioada aceea eu fusesem mijlocitor de pace şi m-am zbătut din răsputeri pentru înfăptuirea reformei. M-am zbătut cu totul dezinteresat şi n-am plecat nici măcar din cauză că n-am fost răsplătit cum se cuvine pentru liberalismul meu. Nici unuia dintre noi nu i s-a recunoscut vreun merit. Mă refer bineînţeles, la cei cu vederile mele. Nu regretele ci mai curând mândria m-a făcut să mă expatriez. Şi crede-mă, şi azi e foarte departe de mine gândul că a venit vremea să-mi închei viaţa ca un modest cizmar; totuşi eram îndurerat. În Rusia mai trebuie să fie loc de oameni ca mine, s-ar putea ca într-adevăr să nu rămână mai mulţi, dar şi atâţia sunt destui pentru ca să nu piară ideea. Căci noi dragul meu, suntem purtătorii unei idei! Vezi tu, îţi spun toate astea cu nădejdea bizară ca să ai să alegi ceva din flecăreala mea dezlânată. Te-am chemat la mine, fiindcă aşa m-a îndemnat inima: de mult îmi închipuiam cum am să-ţi împărtăşesc ce am pe suflet… ţie şi numai ţie! Deşi, deşi…

— Ba nu, vorbeşte! am strigat eu. Văd pe faţa dumitale că iar eşti sincer… Spune, când ai cutreierat Europa, ai simţit oare că renaşti? Dar în ce consta acea "melancolie boierească"?

— Iartă-mă, dragul meu, dar încă n-am izbutit să te înţeleg. Mă întrebi dacă Europa m-a ajutat să renasc? Dimpotrivă, m-am dus acolo ca s-o înmormântez.

— S-o înmormântezi? am întrebat eu mirat.

El îmi zâmbi.

— Dragă Arkadi, acum sufletul mi-e cuprins de duioşie şi de aceea gândurile mi s-au tulburat. N-am să uit niciodată primele impresii pe care le-am cules în această călătorie prin Europa. Mai trăisem şi înainte în străinătate, dar de astă dată erau vremuri excepţionale şi apoi, niciodată nu plecasem într-acolo cu sufletul copleşit de atâta tristeţe… şi de atâta dragoste. Să-ţi povestesc una din primele mele impresii de atunci, un vis pe care l-am trăit atunci, un vis adevărat. S-a întâmplat încă în Germania. Plecasem tocmai de la Dresda şi de distrat ce eram am trecut de staţia unde trebuia să schimb trenul şi m-am pomenit că pornisem în cu totul altă direcţie decât aveam intenţia. Am fost dat jos din tren în prima gară, era pe la ora două după amiază şi afară era o vreme minunată. Nimerisem într-un mic orăşel nemţesc. Am fost îndrumat la un hotel, fiindcă aveam mult de aşteptat: trenul următor sosea abia la unsprezece noaptea. Această

încurcătură mi-a facut chiar plăcere, fiindcă nu mă grăbeam să ajung undeva anume. Călătoream doar de dragul călătoriei. Hotelul la care am tras era mic şi sărăcăcios, dar înecat în verdeață şi înconjurat cu nenumărate ronduri de flori, după obiceiul din părțile acelea. Mi s-a dat o cămăruță strâmtă şi, cum fusesem toată noaptea pe drum, am adormit îndată după masă, adică pe la ora patru.

Atunci am avut un vis foarte ciudat, cum nu mai avusesem niciodată. În Galeria din Dresda există un tablou al lui Claude-Lorrain, care figurează în catalog sub titlul *Acis şi Galateea* şi pe care l-am numit întotdeauna *Veacul de aur,* fără să ştiu nici eu de ce. Mai văzusem tabloul şi înainte, dar cu trei zile în urmă, trecând prin Dresda, îl revăzusem. Şi iată, tocmai acest tablou l-am şi visat, dar nu ca pe un tablou, ci ca pe o scenă care s-ar fi petrecut aievea. N-aş putea să-ți redau tot visul, ştiu numai că mă găseam în acelaşi decor ca în tablou, parcă şi în aceeaşi epocă, undeva în arhipelagul grecesc, cu trei mii de ani în urmă, talazuri albastre şi domoale, insule şi stânci, un țărm plin de flori şi de verdeață, toate scăldate în lumina de vrajă a soarelui care asfințeşte maiestuos şi fascinant în zare — o privelişte ca din basme, de o frumusețe care nu încape în cuvinte. Peisajul acesta mi-a amintit de leagănul civilizației europene şi mi-a trezit în suflet o dragoste ca pentru locul meu natal. Era raiul pe pământ, unde zeii coborau printre oameni şi se înrudeau cu ei... O, ce oameni minunați trăiau acolo! Ei se deşteptau şi adormeau fericiți şi nevinovați, pajiştile şi crângurile răsunau de cântecele şi de strigătele lor vesele, marele prisos al forțelor lor proaspete, neîncercate, se prefăcea în dragoste şi în bucurie simplă, curată. Soarele îi scălda în lumina lui caldă, bucurându-se şi el de fiii săi minunați... Splendid vis, măreață amăgire a omenirii! Epoca de aur e visul cel mai fantastic dintre toate câte le-a visat omenirea, şi totuşi, pentru el oamenii şi-au dat viața, lui şi-au închinat toate puterile, pentru el au murit, au fost ucişi profeții, fără el popoarele nu vor să trăiască şi nu pot nici măcar să moară! Acelaşi lucru l-am simțit şi eu cât a durat acest vis; mai vedeam parcă în fața ochilor stâncile şi marea şi razele piezişe ale soarelui ce asfințea, când m-am trezit şi am deschis ochii împăienjeniți de lacrimi. Şi-mi amintesc că erau lacrimi de bucurie. O senzație de fericire pe care n-o încercasem niciodată, aproape dureroasă, îmi cuprindea inima: era dragostea pentru toată omenirea. Afară se înserase, pe

fereastra cămăruței mele străbătea printre ghivecele de flori de pe pervaz un mănunchi de raze piezişe care mă învăluiau într-o lumină dulce. Şi iată, dragul meu că asfințitul de soare din prima zi a civilizației europene pe care-l văzusem în vis, s-a transformat aievea, în clipa când m-am trezit, în asfințitul de soare al ultimei zile a civilizației europene. Pe atunci, în Europa răsunau parcă mai desluşit ca oricând clopotele de înmormântare. Nu vorbesc numai de război şi nici despre Tuileries, ştiam dinainte că totul se va preface, că mai devreme sau mai târziu trebuie să se schimbe fața bătrânei Europe, dar eu, ca rus şi ca european, nu puteam admite acest lucru. Da, pe atunci ei s-au mărginit să ardă palatul Tuileries... O, fii pe pace, ştiu că era "logic" să se întâmple aşa şi înțeleg prea bine că valul crescând al unei idei nu poate fi zăgăzuit, şi totuşi eu, ca purtător al înaltului ideal rus de civilizație, nu puteam să admit aceasta, fiindcă principiul suprem al gândirii ruse este să împace toate ideile. Şi tocmai pentru că nimeni în lume n-ar fi fost pe atunci în stare să priceapă un asemenea gând, de aceea şi cutreieram lumea singur. Nu vorbesc de mine ca persoană, ci de mine ca reprezentant al gândirii ruse. Acolo războiul şi logica mergeau mână în mână, fiindcă francuzul se socotea numai francuz, iar neamțul numai neamț şi fiecare era mai înverşunat decât în tot cursul istoriei sale; prin urmare, niciodată francuzul n-a făcut atâta rău Franței, iar neamțul Germaniei, ca în vremea aceea. Pe atunci în toată Europa nu exista nici un european! Afară de mine. Numai eu puteam să le spun în față incendiatorilor că ceea ce au făcut la Tuileries a fost o greşeală, şi tot numai eu puteam să le spun conservatorilor însetați de răzbunare că ceea ce s-a făcut la Tuileries a fost o crimă, chiar dacă fapta lor îşi găsea o explicație logică. Şi asta numai fiindcă eu ca rus, eram *singurul european* din Europa, şi nu era meritul meu ci al gândirii ruse. Şi aşa cutreieram oraş după oraş dragul meu, rătăceam dintr-o țară într-alta, ştiind bine că trebuie să tac şi să-mi văd de drum. Totuşi eram foarte trist, fiindcă eu, băiete, fac parte din nobilime şi nu pot să n-o respect. Mi se pare că râzi de mine?

— Nu, nu râd, i-am răspuns eu cu convingere, nu-mi vine de loc să râd: m-a zguduit viziunea dumitale despre epoca de aur şi te rog să crezi că încep să înțeleg. Dar cel mai mult mă bucură că te respecți atât de mult. Țin să-ți declar acest lucru. Niciodată nu m-aş fi aşteptat la asta din partea dumitale!

— Ți-am mai spus cât de mult îmi plac exploziile tale de entuziasm, dragul meu, îmi spuse el, zâmbind din nou de exclamația mea naivă şi, ridicându-se din fotoliu, începu să se plimbe fără să-şi dea seama prin cameră. M-am ridicat şi eu. Apoi continuă să-mi vorbească în felul său ciudat, care vădea totuşi o gândire adâncă şi pătrunzătoare.

— Da, băiete, îți repet că nu pot să nu respect calitatea mea de nobil. La noi s-a creat în decursul veacurilor un tip de om care reprezintă civilizația superioară cum nu găseşti în lumea întreagă — tipul omulului care suferă pentru toată omenirea. Aceasta este o trăsătură tipic rusească şi se întâlneşte doar în păturile superioare cele mai culte ale poporului rus, din care fac şi eu parte, prin urmare posed şi eu şi sunt mândru de acest lucru, fiindcă tipul acesta de om reprezintă viitorul Rusiei. Poate că nu suntem decât o mie de oameni, dar n-are a face dacă suntem mai mulți sau mai puțini, important e că toată Rusia a trăit până acum numai ca să producă această mână de oameni. Se vor găsi unii să spună că e prea puțin, ba chiar să se revolte că forțele unui popor de atatea milioane s-au cheltuit timp de veacuri numai ca să creeze această mie de oameni. După părerea mea, însă, nu-i chiar atât de puțin.

Îl ascultam încordat. Acum ieşeau la iveală convingerile lui, firul conducător al întregii lui vieți. Această "mie de oameni" îi trăda mentalitatea, scoțând-o mai puternic în relief decât orice discurs! Simțeam ca se arată atât de expansiv față de mine, fiindcă intervenise ceva care-l tulbura nespus. Îmi vorbea cu atâta căldură şi fiindcă mă iubea, totuşi adevărata pricină care l-a făcut să-şi deschidă deodată sufletul şi tocmai față de mine mi-era încă necunoscută.

— M-am expatriat, urmă el, şi nu-mi părea rău de nimic din ceea ce lăsasem în urma mea. Înainte de a pleca, făcusem pentru Rusia tot ce fusese în puterea mea, şi după aceea am continuat s-o slujesc, dar într-un sens mai larg de astfel, i-am adus servicii cu mult mai mari decât dacă m-aş fi mulțumit să fiu numai un rus, aşa după cum atunci franțuzul era numai franțuz, iar neamțul — numai neamț. În Europa nu se poate înțelege una ca asta. Europa a creat până acum un tip nobil de francez, de englez, de german, fără să se preocupe de tipul nobilului care-i va crea viitorul. S-ar părea că deocamdată acest lucru nici n-o interesează. E şi de înțeles: noi suntem oameni liberi, iar ei nu. Pe atunci în toată Europa, cu melancolia mea rusească, eram singurul om liber.

Vreau să-ți atrag atenția asupra unei ciudățenii, dragul meu: fiecare franțuz e în stare să se pună nu numai în slujba Franței, dar şi a omenirii întregi, însă numai cu condiția să rămână cât mai franțuz, asta se referă în aceeaşi măsură la englez şi la neamț. Singur rusul a ajuns încă de pe acum, adică cu mult înainte de a face bilanțul general, să se simtă cu atât mai rus, cu cât este mai european. Aceasta este cea mai caracteristică trăsătură națională care ne deosebeşte de toate celelalte popoare, pe care n-o găseşti la nici un alt popor. Când mă găsesc în Franța mă simt francez, între nemți mă simt neamț, când iau contact cu vechea civilizație greacă mă simt grec, şi tocmai atunci sunt mai rus ca oricând. Prin aceasta sunt un adevărat rus şi slujesc Rusia mai mult ca oricând, fiindcă devin exponentul principiului fundamental al gândirii ruse. Eu sunt un pionier al acestei gândiri. Chiar dacă am emigrat atunci, înseamnă oare că am părăsit Rusia? Nu, deoarece am continuat s-o slujesc. Chiar dacă n-aş fi făcut nimic în Europa, chiar dacă am plecat numai s-o colind (şi ştiam că numai de aceea plec), totuşi e destul că pretutindeni mă însoțea concepția mea, conştiința mea. Am dus cu mine acolo nostalgia mea de rus. O, nu m-a înspăimântat sângele care se vărsa pe atunci, nici ceea ce s-a petrecut la Tuileries, ci tot ceea ce trebuia să urmeze.

Au să se mai bată încă multă vreme între ei, fiindcă nemții sunt încă prea nemți, francezii prea francezi şi încă nu şi-au dus rolul până la capăt. Până atunci pe mine mă doare inima de tot ce se distruge. Un rus ține tot atât de mult la Europa ca şi la Rusia, fiecare piatră de acolo îi este dragă şi o prețuieşte. Europa a fost dintotdeauna patria noastră, la fel ca şi Rusia, ba chiar mai mult! Nimeni nu poate iubi Rusia mai mult decât o iubesc eu, totuşi niciodată nu m-a mustrat conştiința pentru că Veneția, Roma, Parisul, comorile ştiinței şi artei lor şi toată istoria lor îmi sunt mai dragi decât Rusia. O, ruşilor le sunt nespus de scumpe aceste vechi monumente străine, aceste minuni ale unor vremi apuse, aceste rămăşițe ale unor miracole divine, da, nouă ele ne sunt chiar mai scumpe decât lor! Pe ei îi frământa acum alte gânduri şi alte sentimente, aşa că au încetat să mai pună preț pe aceste pietre vechi... Acolo, conservatorii nu se luptă decât pentru existența lor iar răzvrătiții nu se zbat decât pentru o bucată de pâine. Singură Rusia nu trăieşte pentru sine, ci pentru o idee, şi trebuie să recunoşti, dragul meu, cât de semnificativ e faptul că de aproape o sută de ani Rusia pune interesele

Europei mai presus de ale ei! În Europa oamenii vor mai trebui să treacă însă prin chinuri îngrozitoare înainte de a realiza împărăția Domnului pe pământ.

Recunosc că-l ascultam foarte tulburat; chiar tonul cu care îmi vorbea mă înspăimânta, nu mai spun că gândurile lui mă uimeau de-a dreptul. Aveam o spaimă bolnăvicioasă de minciună. Deodată l-am întrerupt, spunându-i destul de tăios:

— Ai pomenit acum de împărăția Domnului. Am auzit că în străinătate făceai propagandă religioasă şi purtai lanțuri, e adevărat?

— Lanțurile mele n-au nici o legătură cu toate astea, îmi răspunse el, zâmbind. Pe atunci nu propovăduiam încă nimic, deşi, ce-i drept, mă atrăgea credința lor. Pe atunci ei se declarau atei... n-are a face că numai o mână de oameni o luaseră razna, principalul e că se făcuse pasul *hotărâtor.* Şi aici m-am lovit iar de logica lor, iar logica îți lasă întotdeauna un gust amar. Eu crescusem într-o altă civilizație şi inima mea nu putea să admită ingratitudinea cu care s-au lepădat de credința lor şi bulgării de noroi cu care o împroşcau, mă înspăimânta trivialitatea procedeelor, brutalitatea lor. De altfel, realitatea e întotdeauna brutală şi mirositoare, chiar când e vorba de o năzuință curată spre un ideal înalt, ceea ce ar fi trebuit să fiu desigur, totuşi eu eram un alt tip de om: eu eram liber să aleg pe când ei nu. De aceea şi sufeream, îi deplângeam pe ei şi vechea lor credință, şi poate ai să crezi că exagerez, însă plângeam cu lacrimi adevărate.

— Chiar atât de puternică ți-era credința în Dumnezeu? l-am întrebat eu cu îndoială.

— Dragul meu, întrebarea ta mi se pare de prisos. Admițând chiar că nu eram prea credincios, totuşi nu se putea ca ideea aceasta să nu mă frământe, nu puteam să nu mă întreb adesea cum va trăi omul fără Dumnezeu şi dacă aceasta va fi vreodată cu putință. Inima mea îmi răspundea că omul se poate lipsi de credință pentru o perioadă oarecare, însă nu pentru totdeauna. Nici nu mă îndoiam că va veni o asemenea perioadă şi de câte ori mă gândeam la ea îmi apărea în minte alt tablou...

— Care?

E drept că-mi mărturisise înainte că e fericit, desigur vorbea foarte exaltat, de aceea nu iau ca atare multe din câte mi-a spus el atunci. Se înțelege că din respect pentru omul acesta nu mă încumet să aştern pe hârtie tot ce am flecărit

noi atunci, totuşi voi încerca să redau măcar câteva trăsături ale ciudatului său portret sufletesc pe care cu greu i l-am prins. Ceea ce mă frământa mai ales şi încă de multă vreme erau "lanțurile", şi cum voiam să lămuresc cu orice preț această istorie, am stăruit asupra ei. În orice caz, câteva din imaginile fantastice sau din ideile nespus de ciudate pe care mi le-a expus atunci mi s-au întipărit pentru totdeauna în minte.

— Dragul meu uneori îmi închipui, începu el zâmbind îngândurat, că lupta a încetat şi spiritele s-au potolit. După ce blestemele, huiduielile şi fluierăturile au luat sfârşit, s-a aşternut o perioadă de acalmie şi oamenii au rămas singuri, după cum au dorit, fiindcă ideea măreață de pe vremuri i-a părăsit, marele izvor de forță, care până atunci îi hrănea şi îi încălzea s-a retras ca soarele acela maiestuos şi fascinant din tabloul lui Claude-Lorrain, dar acest asfințit prevestea sfârşitul omenirii. Şi atunci oamenii încă o dată au rămas complet singuri şi se simt părăsiți ca nişte copii orfani. Ştii, dragul meu băiat, n-am crezut niciodată că oamenii sunt ingrați şi proşti. Dacă ar rămâne fără ocrotire, oamenii s-ar strânge laolaltă, s-ar lipi cât mai strâns şi mai drăgăstos unii de alții, s-ar prinde de mâini, fiindcă şi-ar da seama că nu se mai pot bizui decât unii pe alții. Dacă ar disparea măreața idee a nemuririi, ea ar trebui înlocuită, marele prinos de dragoste care înainte se concentra asupra aceluia care a întruchipat nemurirea s-ar revărsa atunci asupra naturii, asupra universului, asupra oamenilor, asupra fiecărui fir de iarbă. Atunci oamenii ar începe să iubească cu o dragoste fără margini pământul şi viața şi pe măsură ce şi-ar da seama cât de trecătoare şi limitată e viața lor, ar iubi-o cu totul altfel decât înainte. Ei ar începe să observe natura şi ar descoperi fenomene şi taine pe care înainte nici nu le bănuiau, fiindcă atunci ar privi natura cu alți ochi, aşa cum îşi priveşte un îndrăgostit iubita. Dimineața, de cum s-ar trezi, s-ar grăbi să se îmbrățişeze unii pe alții, ar căuta să-şi arate cât mai multă dragoste, fiindcă şi-ar da seama că zilele sunt scurte şi că asta e tot ce le rămâne. Ar munci unii pentru alții şi fiecare ar împărți tuturor ceea ce a agonisit, fiindcă numai pe această cale şi-ar găsi fericirea. Fiecare copil ar şti şi ar simți că fiecare om de pe pământ îi este un părinte. "Chiar dacă mâine îmi va veni sfârşitul, s-ar gândi orice om privind asfințitul, nu-mi pasă că mor, fiindcă după mine rămân ei toți, iar după ei vor urma copiii lor," şi gândul acesta, că după tine rămân

ceilalți şi că vor continua să se iubească şi să se ajute unii pe alții ar înlocui speranța unei regăsiri într-o viață viitoare. Oamenii s-ar grăbi să se iubească pentru a înăbuşi marea tristețe din sufletele lor. Fiecare ar fi mândru şi curajos când ar fi vorba de el, dar grijuliu şi precaut când ar fi vorba de ceilalți, fiecare ar tremura pentru viața şi fericirea tuturor. Oamenii ar deveni duioşi unul față de altul, fără să se ruşineze de duioşia lor, ca acum, s-ar alinta unii pe alții ca nişte copii. Când s-ar întâlni, s-ar uita cu adâncă simpatie şi înțelegere unii în ochii altora şi privirile lor ar fi pătrunse de dragoste şi tristețe.

Dragul meu, se întrerupse el deodată zâmbind, asta nu-i decât o fantasmagorie, şi încă una cât se poate de neverosimilă, totuşi i-am reprezentat-o de nenumărate ori, fiindcă astea-s gânduri care m-au urmărit toată viața. Nu-i vorba credința mea, că nu-s prea credincios, sunt doar deist, adept al filozofiei deiste după cum presupun ca sunt o mie de oameni dintre care fac parte, şi totuşi... totuşi e semnificativ că de fiecare dată meditațiile mele încheiau printr-o viziune ca aceea înfățişată de Heine în *Hristos pe Marea Baltică.* Viziunea aceasta mă obseda. Eu puteam să nu mi-l închipui până la urmă coborând printre oamenii rămaşi fără ocrotire.Venea la ei cu mâinile întinse şi le spunea: "Cum ați putut uita de părintele vostru?" şi în clipa aceea de pe ochii tuturor se ridica parcă un văl şi dintr-o dată răsuna imnul măreț al unei noi învieri, al celei din urmă.

Dar să nu mai vorbim despre asta, dragul meu, cât despre "lanțuri", asta nu-i decât o prostie, aşa că n-ai de ce să te mai frământi. Țin să-ți mai spun ceva: ştii că eu sunt un om destul de închis şi cumpătat la vorbă; dacă mi-am deschis sufletul acum, am făcut-o fiindcă m-au năpădit fel de fel de sentimente şi mai ales fiindcă sunt cu tine, altcuiva nu m-aş fi destăinuit niciodată. Am vrut să precizez ca să te liniştesc.

Eram de-a dreptul mişcat, îmi fusese teamă că este un mincinos, un farsor, dar teama mea se dovedise neîntemeiată, mă bucura mai cu seamă faptul că omul acesta, fără îndoială, se zbuciumase şi suferise mult şi mai ales că era în stare să iubească cu adevărat, şi asta m-a legat cel mai mult de el. I-am împărtăşit şi eu bucuria mea.

— Ştii, i-am spus deodată, mie mi se pare că trebuie să fi fost grozav de fericit pe atunci, în ciuda melancoliei şi a zbuciumului, nu-i aşa?

El începu să râdă înveselit.

— Azi te dovedeşti mai perspicace ca oricând, constată el. Da, eram întradevăr fericit. Şi apoi, cum aş fi putut să nu fiu nefericit, când trăiam într-o lume a viselor. Nu există om mai liber şi mai frumos decat omul european din Rusia care colindă lumea, şi asta e valabil pentru întreaga noastră categorie de o mie de aleşi, şi zău că nu glumesc, ți-o spun foarte serios. Crede-mă că n-aş fi schimbat zbuciumul, melancolia, visele mele pe nici o altă fericire. În felul cesta am fost fericit toată viața, dragul meu. Şi fericirea asta m-a făcut atunci să o îndrăgesc pentru prima oară cu adevărat pe maică-ta.

— Pentru prima oară? Cum aşa?

— Uite aşa. În timp ce rătăceam, mânat de vise şi năzuinți, trist şi singur prin lume, am simțit deodată că o iubesc mai mult ca oricând şi am trimis numaidecât după ea.

— Hai, povesteşte cum s-a întâmplat, vorbeşte-mi despre mama!

— Păi de aceea te-am şi chemat, spuse el zâmbind vesel. Ştii, la un moment dat m-am şi temut ca nu cumva de dragul lui Herzen sau al aureolei de conspirator pe care mi-ai atribuit-o, să-mi ierți toată suferința pe care i-am pricinuit-o mamei...

CAPITOLUL AL OPTULEA

Deoarece în seara aceea am stat de vorbă până târziu, nu voi reproduce în întregime discuția, ci numai acel fragment care m-a ajutat să dezleg în sfârşit o enigmă din viața lui.

Trebuie să spun de la început că nu mă îndoiesc câtuşi de puțin de dragostea lui pentru mama, şi dacă atunci când a plecat în străinătate s-a despărțit de ea, a "părăsit-o", a făcut-o numai fiindcă îl apucase dorul de ducă sau altă toană, ceea ce se poate întâmpla oricui în lume, deşi e totdeauna greu să explici de ce. Dar în străinătate, ce-i drept, după o despărțire destul de lungă, a simțit brusc că o iubeşte din nou pe mama, ca să zic aşa, s-a îndrăgostit iar de ea de la distanță, în imaginație, şi a trimis după ea. Poate că unii vor spune: "a fost iar o toană", eu sunt însă de altă părere; cred că, în ciuda toanelor şi a apucăturilor lui uşuratice, pe care i le iert în parte, de astă dată era vorba de cel mai serios sentiment de care e în stare un om. Mai mult, aş jura că şi melancolia lui

de european nu numai că poate fi pusă pe acelaşi plan, ci este cu mult mai presus decât orice activitate practică din ziua de azi, cum ar fi bunăoară construirea unei căi ferate. Sunt convins că dragostea lui faţa de omenire era un sentiment cât se poate de sincer şi adânc, fără urmă de prefăcătorie, sunt convins ca şi pe mama o iubea cu adevărat, oricât de capricioasă ar fi fost această dragoste. Dovadă că, pe când rătăcea singur prin străinătate, buciumat şi fericit (unde, de altfel, a dus o viaţă de călugar după cum am aflat mai târziu de la Tatiana Pavlovna), şi-a adus deodată aminte de mama, în primul rând de "obrajii ei supţi", şi a trimis numaidecât după ea.

— Dragul meu, îmi mărturisi el în treacăt, am înţeles deodată că idealul pe care îl slujeam nu mă scutea, în calitatea de fiinţă dotată cu raţiune şi o anumită morală, de îndatorirea de a realiza concret măcar fericirea unui singur om în viaţa mea.

— E cu putinţă oare ca dragostea dumitale să se fi întemeiat pe o idee atât de livrescă? am întrebat nedumerit.

— Nu, nu e livrescă, deşi s-ar putea să ai oarecare dreptate. În cazul de faţă ideea s-a împlinit cu sentimentul. Fapt e că pe maică-ta am iubit-o sincer, cu adevărat, că n-a fost un sentiment livresc. Dacă n-aş fi iubit-o astfel, n-aş fi trimis după ea; aş fi "fericit" pe prima nemţoaică sau pe primul neamţ care mi-ar fi ieşit în cale, dacă aş fi ţinut numai să-mi aplic principiile. De altfel, socotesc că este o îndatorire morală a fiecărui om evoluat să realizeze în viaţa lui măcar fericirea unei singure fiinţe, dar negreşit în mod practic, după cum aş face şi o lege care să oblige pe fiecare ţăran din Rusia jefuită de păduri să sădească în viaţa lui măcar un copac, deşi ar fi prea puţin, fiecare ar trebui să sădească un copac pe an. Drept să-ţi spun, chiar un om moral şi evoluat, care nu-şi urmăreşte decât idealul său, oricât ar fi de înalt, se înstrăinează uneori de viaţa de toate zilele şi atunci devine ridicol, mofturos şi egoist, iar până la urmă se şi prosteşte şi nu numai în ce priveşte viaţa , dar cu timpul şi teoriile lui devin absurde. Aşadar, datoria de a aplica teoria în practică şi de a face măcar o singură făptură cu adevărat fericită i-ar prii şi binefăcătorului, ajutându-l să-şi aerisească mintea şi sufletul. Când o enunţi, pare o teorie de-a dreptul ridicolă; dacă s-ar aplica însă în practică şi ar intra în uz, s-ar vedea că nu este o prostie. Am putut să constat acest lucru din propria mea experienţă: îndată ce m-am apucat să formulez

această nouă concepție etică — întâi în glumă, fireşte — am început să înțeleg câtă dragoste mocnea în sufletul meu pentru maică-ta. Până atunci nu-mi dădeam seama că o iubesc. Pe când trăiam împreună, cât a fost frumoasă, am văzut în ea o jucărie, iar pe urmă am chinuit-o cu toanele mele. Abia în Germania am priceput cât de dragă îmi este. La început mi-a apărut înaintea ochilor obrazul ei supt, de care n-am putut niciodată să-mi mai aduc aminte, pe care nici azi nu pot să-l privesc fără să mi se strângă inima de durere — şi nu este un fel de a vorbi, simțeam în adevăr o durere sinceră şi adâncă. Există amintiri atât de dureroase, dragul meu, încât îți pricinuiesc o suferință fizică. Cei mai mulți oameni au astfel de amintiri, numai că le dau uitării, dar când se întâmplă să-şi aducă totuşi aminte de ele, fie şi de un amănunt neînsemnat, nu mai pot scăpa de obsesia lor. Atunci, în străinătate, am început să-mi amintesc mii de amănunte răzlețe de pe vremea când trăiam cu Sofia, până la urmă m-au năpădit amintirile, m-au obsedat şi m-au chinuit îngrozitor tot timpul cât am aşteptat-o. Cel mai tare sufeream când îmi aduceam aminte cât de umilă era totdeauna față de mine, socotindu-se mai prejos decât mine în toate privințile — închipuieşte-ți, chiar în privința frumuseții. Se ruşina şi roşea de câte ori mă uitam la mâinile ei care, ce-i drept, n-au nimic aristocratic, dar nu numai de mâinile ei se ruşina, ci de toată înfățişarea, deşi ştia că o iubesc pentru frumusețea ei. De altfel, a fost întotdeauna de o pudoare şi de o sfiiciune sălbatică față de mine, dar ce-i mai rău e că sfiala ei trăda un fel de spaimă. Într-un cuvânt, se socotea atât de neînsemnată față de mine, încât până şi prezența ei alături de mine i se părea aproape o necuviință. Drept să-ți spun, la început mă gândeam uneori că tot mai vede în mine pe fostul ei stăpân şi de aceea se teme, dar mă înşelam. Unde mai pui ca ea, mai mult decât oricine, ştia să-mi descopere cusururile, ți-o jur. Şi apoi, în viața mea n-am întâlnit o femeie atât de sensibilă şi cu atâta intuiție. Vai, cât era de nefericită la început când i-am pretins să se gătească, deşi pe atunci era încă foarte frumoasă. Pretenția mea îi jignea nu numai demnitatea, dar şi un alt sentiment: ea îşi dădea seama că nu va fi niciodată o doamnă şi că, îmbrăcându-se ca atare, va deveni doar o caraghioasă. Instinctul ei de femeie îi spunea că devine ridicolă dacă îmbracă haine care nu i se potrivesc, că fiecare femeie trebuie să se îmbrace *în felul ei* — lucru pe care mii şi mii de femei n-au să-l priceapă niciodată, fiindcă țin seama

decât de modă. Îi era teamă să nu pară caraghioasă în ochii mei. Dar şi mai mult mă întristam când mi aduceam aminte de mirarea adâncă din privirea ei pe care o simţeam adesea aţintită asupra mea tot timpul cât am stat împreună; era atât de limpede că-şi înţelege situaţia şi soarta care o aşteaptă, încât mă simţeam stânjenit, deşi, mărturisesc, n-am adus niciodată vorba despre asta, fiindcă pe atunci socoteam că ar fi fost sub demnitatea mea. Trebuie să-ţi spun însă că n-a fost totdeauna atât de sfioasă şi sălbatică; şi azi se mai întâmplă să se înveselească deodată şi să redevină frumoasă ca la douăzeci de ani; în tinereţe însă tare-i mai plăcea uneori să stea la taifas şi să râdă, fireşte, cu cei de seama ei: cu fetele de la curte, cu neamurile scăpătate care se aciuiseră pe la moşie; dar vai cum mai tresărea când intram pe neaşteptate în cameră şi o surprindeam râzând: se făcea roşie ca focul la faţă şi mă privea înspăimântată! O dată, cu puţin înainte de a pleca în străinătate, adică aproape în ajunul despărţirii noastre, am intrat în camera ei şi am găsit-o singură, şezând la măsuţa de lucru, dar fără să lucreze, cu capul în palme şi dusă pe gânduri. Aproape niciodată nu i se întâmplase să stea degeaba. Deşi de mult nu mai eram drăgăstos cu ea, atunci m-am apropiat tiptil, în vârful picioarelor, am îmbrăţişat-o prin surprindere şi am sărutat-o... Ea a sărit ca arsă — niciodată n-am să uit bucuria, fericirea care i-a strălucit o clipă pe faţă — a roşit brusc şi m-a fulgerat cu privirea. Ştii ce-am citit în privirea ei scânteietoare? "Nu vreau să-ţi faci pomană cu mine!" Apoi a izbucnit într-un plâns isteric, sub pretext că aş fi speriat-o. Chiar şi atunci ieşirea ei m-a pus pe gânduri. Asemenea amintiri, dragul meu, te apasă pe suflet, te urmăresc ca anumite scene zguduitoare din opera unor mari poeţi, care te înfioară de câte ori îţi aduci aminte de ele, cum e de pildă ultimul monolog din Othello, scena în care Evgheni Oneghin cade la picioarele Tatianei sau întâlnirea ocnaşului evadat cu fetiţa aceea la fântână într-o noapte friguroasă, din *Mizerabilii* lui Victor Hugo; rana din suflet nu se vindecă niciodată. Vai, cu câtă înfrigurare am aşteptat-o atunci pe Sofia şi cât eram de nerăbdător s-o îmbrăţişez! Făceam tot felul de planuri, doream cu frenezie să încep o viaţă nouă; visam că treptat, cu perseverenţă, voi izbuti să-i alung din suflet veşnica teamă faţă de mine, să o conving de propria ei valoare şi să-i arăt că în multe privinţe îmi este chiar superioară. O ştiam prea bine de pe atunci că de câte ori mă despărţeam de maică-ta, începeam s-o iubesc

din nou, iar când ne regăseam mă răceam din nou față de ea; de astă dată însă era cu totul altceva.

Destăinuirea lui m-a mirat atât de mult, încât era cât pe-aci să-l întreb: "Dar *ea?"*

— Ei, şi cum a fost întâlnirea de atunci cu mama? l-am întrebat însă, izbutind să mă stăpânesc.

— Întâlnirea? Nu ne-am întâlnit atunci. Ea a ajuns cu greu până la Konigsberg, unde a şi rămas, iar eu mă aflam într-o localitate pe malul Rinului. N-am plecat la ea, nici nu i-am cerut să vină, i-am scris doar să mă aştepte acolo. Ne-am văzut abia mai târziu, o, cu mult mai târziu, când m-am dus la ea şi am rugat-o să-mi îngăduie să mă însor...

De aici încolo am să redau numai în linii mari ceea ce mi-a povestit, mai bine zis ceea ce am reuşit să aleg din divagațiile lui. Căci la un moment dat a început să vorbească şi mai dezlânat şi mai haotic.

Întâmplarea i-a scos-o în cale pe Katerina Nikolaevna tocmai când o aştepta pe mama cu mai multă înfrigurare. S-au întâlnit într-o stațiune balneară de pe Rin, unde ea venise la cură cu o întreagă societate. Soțul Katerinei Nikolaevna era aproape pe moarte, în orice caz medicii îl socoteau condamnat. De la prima întâlnire, ea îi făcu o impresie atât de puternică, de parcă l-ar fi vrăjit. A fost ceea ce se numeşte o întâlnire fatală. Ciudat e că acum, în timp ce-mi depăn în minte tot ce mi-a spus, nu-mi amintesc să fi pomenit măcar o singură dată cuvântul "dragoste" sau să-mi fi dat măcar a înțelege că s-a îndrăgostit. Nu-mi amintesc decât de expresia lui: "întâlnire fatală".

Şi fără îndoială, fusese o fatalitate. El s-a luptat cu sine însuşi, fiindcă... se ferea de o nouă dragoste. Nu ştiu dacă voi izbuti să redau limpede starea lui de spirit de atunci, pot să spun însă că era revoltat până în adâncul sufletului că fusese cu putință să i se întâmple una ca asta.

— O asemenea întâlnire poate răpi dintr-o dată libertatea unui bărbat, spunea el, legându-l pe veci de o femeie care nici nu se sinchiseşte de el.

Versilov însă nu voia să ajungă un rob al pasiunii. Trebuie să recunosc însă deschis: Katerina Nikolaevna este o apariție foarte rară în lumea mondenă, un tip cum poate nici nu găseşti în cercurile aristocratice. Este un tip de femeie simplă şi sinceră în cel mai înalt înțeles al cuvântului. După câte am auzit şi după cum m-am convins şi eu, tocmai de aceea făcea furori de câte ori apărea în lume (de obicei însă

trăia foarte retrasă). Versilov, după cum era de aşteptat, n-a crezut la prima întâlnire că aceasta este adevărata ei fire, dimpotrivă, a socotit-o o prefăcută, o mironosiță. Am să arăt tot acum ceea ce susținea ea, anticipându-i părerea despre el: spunea că nici n-ar fi putut s-o judece altfel " fiindcă un idealist ,atunci când se izbeşte de realitate ,e întotdeauna mai înclinat decât oricine să creadă că orice ticăloşie e posibilă".
Nu ştiu dacă această constatare e valabilă pentru toți idealiştii, ştiu însă că în ceea ce-l priveşte era justă. Poate că n-ar strica să arăt acum şi ceea ce mi-a trecut mie prin minte în timp ce-l ascultam: mă gândeam că pe mama o iubea mai mult din omenie, ca să zic aşa, din dragoste pentru omenire în general, nu simplu şi firesc ca pe o femeie. Iar când a întâlnit o altă femeie care i-a inspirat o astfel de dragoste simplă, s-a luptat împotriva acestui sentiment probabil din teamă de necunoscut. S-ar putea de altfel, să mă înşel. Lui fireşte, nici nu i-am mărturisit acest gând, fiindcă ar fi fost o lipsă de delicatețe din partea mea. Şi apoi, era într-o asemenea stare, încât mi s-a făcut de-a dreptul milă de el, nu puteam să nu-l cruț văzându-l atât de tulburat; în anumite momente îşi întrerupea brusc povestirea şi începea să se plimbe îndelung prin cameră nervos şi tăcut.

În scurtă vreme ea i-a ghicit taina; cine ştie, poate că a mai cochetat cu el ca să-l întărâte, căci până şi cele mai pure femei devin perfide în astfel de împrejurări, fiindcă se lasă târâte de un instinct mai puternic decât ele. În cele din urmă au rupt relațiile după o ceartă cumplită; el pare-se că a vrut s-o şi ucidă, în orice caz a amenințat-o şi poate că ar fi ucis-o într-adevăr, dacă toate sentimentele lui nu s-ar fi transformat brusc într-o "ură înverşunată". După aceea a urmat o perioadă ciudată, fiindcă lui îi venise ideea năstruşnică de a se pedepsi printr-o disciplină chinuitoare, de-a dreptul "monahală", cum spunea el. "Prin exerciții sistematice izbuteşti treptat să-ți înfrângi voința, începând cu lucrurile cele mai mici şi mai neînsemnate, iar până la urmă ajungi să-ți învingi orice dorință şi atunci devii un om liber. A mai adăugat că, la călugări, practica aceasta, datorită unei experiențe milenare, a devenit o adevărată ştiință. Mai ciudat e că s-a supus atunci acestei discipline nu ca să scape de obsesia Katerinei Nikolaevna, ci pe deplin convins că n-o mai iubeşte de fel, ba chiar că o şi urăşte cumplit. Era atât de convins că o urăşte încât într-o bună zi i s-a năzărit că e îndrăgostit de fiica ei vitregă, sedusă şi părăsită de prinț, şi i-

a cerut mâna. Juca atât de sincer pe îndrăgostitul, încât biata cretină a ajuns să-l iubească la nebunie şi prin această dragoste a făcut-o pe deplin fericită în cele câteva luni cât a mai trăit. De ce, în loc să se lege de ea, nu şi-o fi adus măcar atunci aminte de mama, care îl aştepta de mult la Konigsberg, a rămas un mister pentru mine. Fapt e că de mama a uitat cu totul, nici măcar bani nu i-a trimis, ca să aibă din ce trăi; Tatiana Pavlovna a trebuit s-o salveze. Totuşi, într-o bună zi, a plecat pe neaşteptate la ea să-i ceară "încuviințarea" de a se căsători cu fata aceea, sub pretext că "mireasa nici nu putea fi socotită femeie". La urma urmei, poate că toate aceste trăsături la un loc alcătuiesc portretul unui om "care nu cunoaşte viața decât din cărți", după cum l-a caracterizat mai târziu Katerina Nikolaevna; dar atunci cum se face că astfel de "oameni de hârtie" (dacă într-adevăr sunt de hârtie) sunt totuşi în stare să se chinuiască atât de sincer şi să ajungă la asemenea tragedii? În seara aceea însă, nu gândeam aşa; de aceea am şi tras o concluzie cam ciudată:

— Toată evoluția dumitale, toată structura dumitale sufletească se datoreşte unei vieți de suferință şi luptă, pe când ea a atins desăvârşirea fără nici o strădanie. E o nedreptate. Această inegalitate în favoarea femeii e revoltătoare.

Vorbisem cu însuflețire, nu ca să-l măgulesc, ci fiindcă eram într-adevăr indignat.

— Desăvârşire? O crezi desăvârşită? E foarte departe desăvârşirea, îmi răspunse el destul de mirat de cuvintele mele. Este o femeie cât se poate de obişnuită, chiar ordinară... deşi s-ar fi cuvenit să fie desăvârşirea întruchipată!

— De ce s-ar fi cuvenit?

— S-ar fi cuvenit să fie perfectă, tocmai fiindcă are o asemenea putere asupra altora! strigă el cu ciudă.

— Lucrul cel mai trist e că şi acum te mai zbuciumi atât din pricina ei! mi-a scăpat fără să vreau.

— Crezi că mă mai zbucium acum? repetă el cuvintele mele oprindu-se nedumerit înaintea mea şi deodată un zâmbet blând, prelung şi meditativ îi lumină fața, apoi îşi aduse preocupat un deget la frunte.

După un moment de gândire, păru să se fi hotărât, luă brusc o scrisoare şi mi-o azvârli:

— Na, citeşte! Trebuie să afli negreşit totul... De ce m-ai lăsat să răscolesc atâta aceste vechi amintiri absurde!... Nu mi-au trezit decât scârbă şi mânie în inimă!...

Nici nu găsesc cuvinte să exprim mirarea care m-a cuprins! Scrisoarea îi fusese trimisă de către ea, chiar în ziua aceea şi trebuie s-o fi primit pe la ora cinci după-amiază. Am citit-o aproape tremurând de emoţie. Era scurtă, dar scrisă atât de sincer şi fără înconjur, încât citind-o, aveam impresia că o văd înaintea mea şi îi aud glasul. Ea îi mărturisea cât se poate de deschis (şi de aceea era aproape înduioşătoare) spaima ei şi îl implora "s-o lase în pace". În concluzie, îi aducea la cunoştinţă că acum e hotărâtă să se mărite cu Bioring. Era prima scrisoare pe care i-o trimisese vreodată.

Iată ce am înţeles în seara aceea din explicaţiile lui:

Când citise cu câteva ore înainte această scrisoare, reacţionase într-un mod cu totul neaşteptat: pentru prima oară în aceşti ani furtunoşi, nu simţise faţă de ea nici un pic de ură, nici cea mai mică zguduire sufletească, deşi de curând îşi ieşise din minţi numai la zvonul căsătoriei ei cu Bioring ."Dimpotrivă, i-am răspuns că o binecuvântez din toată inima", rosti el cu atâta sinceritate şi căldură, încât m-a entuziasmat. Aşadar, toată pasiunea şi chinurile lui de peste ani dispăruseră dintr-o dată, de la sine, de parcă ar fi fost un coşmar, o lungă halucinaţie. Cum lui însuşi nu-i venea a crede, a alergat numaidecât la mama — dar ce să vezi: a intrat pe uşă chiar în clipa când ea devenise *liberă,* fiindcă bătrânul, care în ajun i-o lăsase în grijă cu limbă de moarte, îşi dăduse tocmai sufletul. Această coincidenţă îl zguduise până în adâncul sufletului. Peste puţin a fugit să mă caute — şi n-am să uit niciodată că se gândise din primul moment la mine.

De altfel, n-am să uit nici sfârşitul acestei seri. Deodată omul acesta s-a schimbat iar cu desăvârşire. Am stat împreună până noaptea târziu. Despre impresia pe care mi-a făcut-o mie această "veste" am să vorbesc altă dată, când voi socoti nimerit, acum însă vreau să mai spun în încheiere câteva cuvinte despre el. Azi, când mă gândesc mai bine, îmi dau seama că ceea ce m-a încântat atunci a fost îndeosebi aerul lui aproape umil, sinceritatea lui neîndoielnică faţă de mine, un băieţandru! "A fost un soi de beţie, fie însă binecuvântată! exclamă el. Dacă această beţie nu mi-ar fi luat vederea, poate că n-aş fi regăsit-o niciodată în inima mea pe aceea care o va stăpâni în întregime şi pe veci, pe regina mea, pe martira mea, pe maică-ta." Ţin să subliniez aceste cuvinte pline de avânt, ţâşnite din inimă, mai ales în vederea întâmplărilor ulterioare. În momentul acela însă m-a cucerit

cu totul, spulberându-mi orice îndoială.

Mi-amintesc că spre sfârşit ne-am înveselit grozav. El a poruncit să se aducă şampanie şi am băut în sănătatea mamei şi "pentru viitor". O, cât de plin de viață era şi cât de dornic să înceapă o viață nouă! Trebuie să spun însă că nu din pricina şampaniei ne înveselisem deodată atât de tare, căci nu băusem decât doua cupe fiecare. Nu ştiu de ce, dar spre sfârşit ne apucase pe amândoi un râs nestăpânit. Am început să vorbim despre tot felul de fleacuri, să ne povestim anecdote. Şi râsul, şi glumele noastre erau blajine, fără pic de răutate sau ironie. Făceam haz numai pentru că eram veseli. Nu voia să mă lase să plec cu nici un preț. "Nu pleca, mai stai puțin", îmi tot repeta el şi eu rămâneam. La urmă m-a şi întovărăşit o bucată de drum. Era o noapte minunată, gerul aproape nici nu se simțea.

— Spune: ai şi expediat răspunsul la scrisoarea *ei?* m-am pomenit eu întrebându-l, în timp ce-i strângeam mâna pentru ultima dată, la o răscruce.

— Nu, încă nu, dar asta n-are nici o importanță. Treci mâine pe la mine, dar să vii mai devreme. Şi uite ce mai voiam să-ți spun: rupe orice relații cu Lambert, iar "documentul" acela distruge-l cât mai repede. Noapte bună!

După aceste cuvinte plecă repede, eu însă am rămas țintuit pe loc de descumpănit, încât n-am îndrăznit să-l chem înapoi. Mă izbise mai cu seamă faptul că folosise termenul de "document", căci cine altul decât Lambert ar fi putut să-i vorbească de scrisoare numind-o astfel? M-am întors acasă foarte tulburat. Şi-apoi, cum e cu putință — mi s-a înfiripat deodată în minte întrebarea — ca o asemenea "halucinație" de doi ani să dispară brusc, ca un coşmar, ca o beție, ca o vedenie?

CAPITOLUL AL NOUĂLEA

Totuşi, a doua zi de dimineață m-am trezit mai vioi şi cu inima mai uşoară. La un moment dat m-am şi mustrat sincer că în ajun, după câte îmi aduceam aminte, ascultasem cu destulă indiferență, ba chiar cu aroganță anumite părți ale "spovedaniei" lui. Ce are a face că fusese cam încâlcită, că uneori o lua razna, de nu mai înțelegeam nimic? Doar nu se pregătise să-mi țină un discurs când mă chemase în ajun la el! Îmi făcuse doar o mare cinste, adresându-mi-se în

asemenea clipă ca singurului său prieten, şi asta n-am s-o uit niciodată. Dimpotrivă, spovedania lui fusese "înduioşătoare", oricât de ridicolă ar putea să pară această expresie şi chiar dacă pe alocuri răzbătuseră unele note cinice sau de-a dreptul caraghioase, eram un om cu vederi largi ca să nu înțeleg şi să nu admit acest fel realist de a vorbi, fireşte, atâta timp cât nu era pângărit idealul. Principalul e că izbutisem în sfârşit să-l înțeleg pe omul acesta şi parcă îmi părea şi rău, parcă mi-era şi ciudă că totul se dovedea atât de simplu; pe acest om îl aşezasem întotdeauna pe un piedestal foarte înalt în inima mea, îl ridicasem în slava cerului şi, fără doar şi poate, învăluisem soarta lui într-un mister, de aceea era şi normal să doresc ca dezlegarea enigmei să fie mai complicată. Ce-i drept, relațiile lui cu *ea* şi suferințele lui din ultimii doi ani fuseseră destul de complicate: "el căutase să se sustragă fatalității fiindcă voia să fie un om liber, nu un rob al fatalității; numai fatalitatea e de vină că a umilit-o pe mama, lăsând-o atunci în părăsire la Konigsberg", îmi ziceam eu; în orice caz îl socoteam pe omul acesta un profet: purta doar în inimă viziunea epocii de aur şi prevedea evoluția ateismului; numai întâlnirea cu *ea* îl abătuse din drum şi-l pervertise! Dar faptul că trecusem de partea lui nu însemna câtuşi de puțin că o condamnam pe ea. Mama, bunăoară, îmi ziceam, nu l-ar fi împiedicat să-şi urmeze calea, nici măcar dacă ar fi fost căsătorit cu ea. Înțelegeam prea bine că întâlnirea cu *cealaltă* fusese cu totul altceva. E drept că nici alături de mama nu şi-ar fi găsit linştea, dar cu atât mai bine, căci asemnea oameni trebuie judecați altfel decât ceilalți şi lăsați să-şi urmeze destinul; ei nu trebuie condamnați pentru că sunt aşa; dimpotrivă, ar fi de condamnat numai dacă s-ar linişti sau dacă în general ar începe să semene cu oamenii mediocri. Laudele lui la adresa nobilimii şi cuvintele lui: *Je mourrai gentilhomme* nu mă supărau câtuşi de puțin, fiindcă îmi dădeam seama ce înțelege el prin *gentilhomme:* gentilomul omului care renunță la tot ca să propovăduiască credința viitorului, aceea de cetățean al lumii, devenind în acelaşi timp exponentul principiului fundamental al gândirii ruse şi anume al "armonizării ideilor." Chiar dacă acest principiu al "armonizării ideilor" ar fi absurd (în orice caz e cu totul de neconceput), e totuşi un mare merit al său că toată viața s-a închinat unui ideal şi nu vițelului de aur, ca atâția proşti. Doamne, parcă eu, atunci când mi-am conceput "ideea" m-am închinat vițelului de aur, oare banii erau scopul meu

principal? Jur că urmăream un scop cu mult mai înalt, jur că, şi dacă aş fi avut o sută de milioane, nu mi-aş fi tapisat nici un divan, nici măcar un scaun cu catifea şi că tot o farfurie de supă şi o bucată de came de vacă aş fi mâncat, ca şi astăzi!

M-am îmbrăcat în grabă, fiindcă ardeam de nerăbdare să-l văd. Adaug că şi sfatul lui cu privire la "document" mă neliniştea cu mult mai puţin decât în ajun. Mai întâi speram să-l lămuresc cum stau lucrurile; şi apoi, ce importanţă avea că Lambert se vârâse şi-n sufletul lui şi-i îndrugase vrute şi nevrute? Doar bucuria mea cea mai mare, care îmi dădea aripi, era gândul că "n-o mai iubea pe ea"; de când ajunsesem la această convingere nestrămutată, mă simţeam de parca îmi luase cineva o piatră grea de pe inimă; îmi amintesc că la un moment dat mi-a trecut prin minte următoarea presupunere: poate că tocmai ultima lui izbucnire de furie, atât de urâtă şi absurdă, când a aflat despre Bioring, şi expedierea acelei scrisori jignitoare — tocmai aceste excese prevesteau o schimbare radicală a sentimentelor lui şi apropiata lui revenire la o judecată sănătoasă. Fusese parcă bolnav, îmi ziceam, şi după criză trebuia să urmeze neapărat însănătoşirea, aşadar, totul se reducea la o stare patologică şi nimic mai mult! Eram de-a dreptul fericit la gândul acesta.

"Cât despre ea, n-are decât să-şi croiască viitorul cum pofteşte, n-are decât să se mărite cu Bioring, dacă îi face plăcere, bine că măcar el, tatăl şi prietenul meu, n-o mai iubeşte!" am exclamat eu. De fapt nu-mi mărturiseam chiar tot ce simţeam, dar nu vreau să mai stărui asupra sentimentelor mele în aceste însemnări. Ajunge!

De aci înainte voi reda fără nici un fel de comentarii înlănţuirea diabolică a faptelor şi cumplitul lor deznodământ.

La ora zece, când dădeam tocmai să plec — la el fireşte, — s-a înfiinţat Nastasia Egorovna. Am întâmpinat-o bucuros, crezând că vine din partea lui, dar m-a cuprins ciuda când am aflat că nu el, ci Anna Andreevna o trimisese la mine şi că ieşise din casă, "de cum se luminase de ziuă".

— Din care casă?

— Păi casa unde ai fost aseară. Doar locuinţa a fost închiriată pe numele meu, pentru copil, iar chiria o plăteşte Tatiana Pavlovna...

— Lasă, asta nu mă priveşte! am întrerupt-o înciudat, spune-mi mai bine dacă el este acasă. Crezi că-l găsesc acum?

Spre mirarea mea, am aflat că el plecase de acasă încă înaintea ei, dar, dacă ea plecase "de cum se luminase de ziuă", înseamnă că el plecase încă de cu noapte.

— Poate că s-o fi întors până acum.

— Nu, mă rog, sunt sigură că nu s-a întors şi nici nu cred să se mai întoarcă vreodată, zise ea, privindu-mă tot atât de şiret şi iscoditor ca atunci când venise să mă vadă pe când eram bolnav, vizită pe care am descris-o. Ceea ce mă înfuria era mai ales faptul că iarăşi mă ciocneam de secretele şi tertipurile lor, fiindcă aceşti oameni nu puteau pesemne trăi fără taine şi vicleşuguri.

— De ce ai spus că poate nu se mai întoance? Ce insinuezi? S-a dus desigur la mama şi atâta tot!

— Mai ştiu şi eu?

— Dar pe dumneata ce vânt te-a adus?

Mi-a răspuns că venea direct de la Anna Andreevna, care o trimisese să mă cheme, rugându-mă să nu zăbovesc, că de nu, "va fi prea târziu". Această expresie enigmatică m-a scos de-a binelea din sărite:

— Auzi vorbă ,prea târziu. Iacă nu vreau să mă duc şi nu mă duc. Nu mai primesc ordine de la nimeni! Nu mă mai sinchisesc eu de Lambert. Aşa să-i spui. Şi dacă îl trimite pe capul meu, îl dau afară în brânci pe Lambert al ei, aşa să-i transmiți.

Nastasia Egorovna se sperie îngrozitor.

— Vai, nu, te rog, se apropie ea de mine cu mâinile împreunate, implorându-mă. Stai puțin, nu te pripi. Este o chestiune foarte importantă şi pentru dumneata, şi pentru dumneaei, şi pentru Andrei Petrovici, chiar şi pentru mămica dumitale, pentru toată lumea... Mai bine te-ai duce la Anna Andreevna chiar acum, că are mare nevoie de dumneata, abia te aşteaptă... să mă bată Dumnezeu dacă te mint... Şi apoi ai să vezi ce ai de făcut.

M-am uitat la ea mirat şi scârbit.

— Astea-s prostii n-o să se întâmple nimic. Nu mă duc, am strigat eu cu încăpățânare şi cu o bucurie răutăcioasă. Acum totul s-a schimbat. Cum de nu înțelegi atâta lucru? La revedere, Nastasia Egorovna. Dinadins nu mă duc şi dinadins nu te mai întreb nimic. Destul m-ați zăpăcit. Nu sunt curios să aflu secretele voastre.

Văzând că nu se mai urneşte din loc, mi-am luat paltonul şi pălăria şi am plecat, lăsând-o singură în cameră. Casa tot n-o încuiam mai niciodată, fiindcă nu păstram acolo

nici un fel de scrisori sau hârtii mai importante. Înainte de a ajunge însă în stradă, m-am pomenit cu proprietarul meu Piotr Ippolitovici care fugise după mine pe scări, în capul gol şi în haină.

— Arkadd Makarovici! Arkadi Makarovici!

— Ce mai vrei şi dumneata?

— Nu-mi dai nici un fel de dispoziţii înainte de a pleca?

— Nu.

Mă sfredelea cu privirea şi părea foarte neliniştit:

— Da' cu camera, mă rog, cum rămâne?

— Cum adică, nu ţi-am trimis chiria la timp?!

— Ba da, dar nu-i vorba de bani, spuse el, zâmbindu-mi galeş, dar continuând să mă sfredelească cu privirea.

— Ce v-a găsit azi pe toţi? am strigat eu în cele din urmă, înfuriindu-mă de-a binelea. Ce tot vrei de la mine?

Rămase locului şi mă privi câteva clipe ca şi cum ar fi aşteptat ceva de la mine.

— Bine, atunci ai să-mi spui mai târziu... dacă acum n-ai chef, mormăi el zâmbindu-mi şi mai galeş. Du-te sănătos, că şi eu trebuie să plec la slujbă.

Apoi o luă la fugă pe scară în sus şi intră în casă. Toate acestea, fireşte, nu puteau să nu mă pună pe gânduri. Dinadins nu las la o parte nici un amănunt din micile întâmplări absurde din ziua aceea, fiindcă fiecare îşi are însemnătatea lui şi vor contribui la înţelegerea deznodământului, cum se va vedea mai târziu. Mărturisesc însă că atunci m-am zăpăcit cu totul. Dacă mă enervasem şi mă înfuriasem în aşa măsură, era numai fiindcă din cuvintele lor în doi peri am înţeles că iar umblau cu intrigi şi mistere, ca şi în trecut, iar eu eram sătul de asta! Dar să continui. Pe Versilov nu l-am găsit acasă, plecase într-adevăr cu noaptea în cap. "S-a dus desigur la mama", îmi repetam eu cu încăpăţânare. În toată casa nu era decât dădaca, o muiere destul de proastă, aşa că n-avea rost s-o trag de limbă. Am alergat într-un suflet la mama şi mărturisesc că eram atât de neliniştit, încât la jumătatea drumului am luat o birjă. *Dar la mama nu mai fusese din seara precedentă.* Acolo n-am dat decât peste Tatiana Pavlovna şi peste Liza, care, de cum am intrat, s-a ridicat să plece.

Şedeau cu toatele sus, în "coşciugul" unde locuisem eu pe vremuri. Jos, pe masa din salon, era întins Makar Ivanovici şi la căpătâiul lui un bătrân citea psaltirea cu glas monoton. De acum înainte n-am să mai fac nici un fel de

digresiuni. Totuşi vreau să arăt în treacăt că sicriul, care fusese adus şi aşezat într-un colț al camerei, deşi negru, era căptuşit cu catifea, şi destul de scump, ca şi giulgiul, de altfel, care nu se potrivea nici cu firea, nici cu principiile răposatului; dar aceasta fusese dorința stăruitoare a mamei şi a Tatianei Pavlovna.

Se înțelege că nu mă aşteptam să le găsesc vesele, totuşi tristețea aceea nespus de apăsătoare, amestecată cu îngrijorare şi nelinişte, pe care am citit-o în ochii lor, m-a izbit din primul moment şi numaidecât am ajuns la concluzia că "desigur, nu numai din pricina morții bătrânului sunt în halul ăsta". Repet că îmi aduc foarte bine aminte de toate.

Am îmbrățişat-o însă cu duioşie pe mama şi am întrebat-o numaidecât de *el.* În ochii mamei s-a aprins o scânteie de curiozitate înspăimântată. I-am spus în treacăt că în ajun îmi petrecusem toată seara cu el, până noaptea târziu şi că în ziua aceea plecase în zori de acasă, deşi în ajun, la despărțire, mă poftise să vin cât mai de dimineață la el. Mama nu mi-a răspuns nimic, dar Tatiana Pavlovna a pândit momentul potrivit şi m-a amenințat cu degetul.

— La revedere, Arkadi, spuse pe neaşteptate şi Liza şi ieşi repede din cameră. Se înțelege că am alergat după ea şi am găsit-o aşteptându-mă tocmai la uşa care dădea în antreu.

— Eram sigură că ai să ai atâta minte să vii după mine, îmi şopti ea repede.

— Ce s-a întâmplat aici, Liza?

— Nu ştiu, dar simt şi eu că se petrece ceva. Se pregăteşte pesemne deznodământul "veşnicei poveşti". El n-a venit azi pe aici însă ele par să fi aflat ceva. N-au să-ți spună nici ție, fii pe pace, aşa că n-are rost să mai întrebi. Vezi bine cât e de abătută mama. Nici eu n-am întrebat absolut nimic. Ei, şi-acum la revedere.

A deschis uşa şi a ieşit.

— Dar ție Liza, nu ți s-a întâmplat nimic? am strigat, alergând după ea în antreu. Era atâta durere şi deznădejde pe fața ei, de mi se rupea inima. Ea mi-a aruncat o privire mai mult decât întunecată, de-a dreptul sinistră, a zâmbit cu amărăciune şi a făcut un gest de deznădejde.

— Dacă ar muri, i-aş mulțumi lui Dumnezeu! izbucni ea în timp ce cobora treptele, apoi plecă. Vorbea despre prințul Serghei Petrovici, care zăcea în nesimțire, după criza ce o avusese. M-am întors sus, trist şi totodată întărâtat. "Veşnica

poveste? Care poveste?" mi-am zis eu cu ciudă şi deodată m-a cuprins dorința de a le povesti negreşit măcar o parte din impresiile mele din noaptea precedentă, dacă nu chiar toată spovedania lui. "Ele desigur, sunt pornite acum împotriva lui, iar dacă e aşa, atunci să le spun tot adevărul!" mi-a trecut prin cap.

Îmi amintesc că mi-am început povestirea foarte dibaci. Din primul moment mi-am dat seama că erau nespus de curioase. De astă dată chiar şi Tatiana Pavlovna mă sorbea din ochi, mama însă era mai stăpânită; mă asculta foarte serioasă, iar pe fața ei a rămas tot timpul întipărit un zâmbet uşor, nespus de frumos, deşi exprima o deznădejde fără margini. Vorbeam, fireşte, cu însuflețire, deşi ştiam că ele nu pot înțelege mare lucru. Spre surprinderea mea, nici Tatiana Pavlovna nu s-a legat de mine, nu m-a sâcâit cu întrebările, nu m-a luat peste picior, cum avea obiceiul să facă întotdeauna de cum deschideam gura. Numai din când în când îşi strângea buzele şi închidea ochii pe jumătate, ca şi cum s-ar fi străduit să mă înțeleagă. Câteodată aveam chiar impresia că pricepeau tot, deşi era aproape cu neputință. Le-am vorbit de pildă despre convingerile lui, mai cu seamă despre exaltarea lui din ajun, despre admirația şi dragostea lui față de mama, le-am povestit cum sărutase portretul ei. Când am pomenit de portret, au schimbat repede o privire, iar mama a roşit toată, dar nici una dintre ele n-a spus un cuvânt. Bineînțeles, despre... despre întâlnirea lui cu *ea* şi despre scrisoarea ei din ajun, care a provocat "învierea" lui morală, n-am putut să vorbesc față de mama. Dar tocmai acesta era punctul principal, aşa că, după cum era de aşteptat, mama n-a înțeles bunele lui sentimente care fără îndoială ar fi bucurat-o foarte mult, şi desigur nu din vina mea, fiindcă eu m-am străduit să povestesc cât mai frumos tot ceea ce se putea povesti. Când m-am oprit, fiindcă nu mai ştiam cum s-o scot la capăt, ele au tăcut mai departe, aşa că m-am simțit foarte stingherit.

— Poate că până acum s-o fi întors acasă, dacă nu cumva s-a dus la mine şi mă aşteaptă acolo, am spus eu şi m-am ridicat să plec.

— Da, du-te şi caută-l! încuviință pe loc Tatiana Pavlovna.

— Jos ai fost? mă întrebă mama aproape în şoaptă, la despărțire.

— Da, m-am dus să mă închin înaintea răposatului şi să

mă rog pentru odihna sufletului său. Câtă nobleţe şi câtă linişte e pe faţa lui, mamă. Îţi sunt recunoscător, mamă, că n-ai cruţat nimic ca să-i faci o înmormântare aşa cum merită. La început mi s-a părut ciudat coşciugul acela scump, dar numaidecât m-am gândit că şi eu aş fi făcut la fel.

— Vii mâine la biserică? mă întrebă ea, şi buzele îi tremurau.

— Mai întrebi, mamă? m-am mirat eu. Vin şi azi la slujbă, după cum am să vin şi altă dată şi apoi... mâine e ziua dumitale de naştere, mamă, scumpa mea! De ar mai fi trăit măcar trei zile!

Am plecat trist şi dezamăgit: cum de putuse să mă întrebe dacă am să vin sau nu la înmormântare? Dacă asta e părerea lor despre mine, atunci ce-or fi gândind despre el?

Eram sigur că Tatiana Pavlovna are să se ia după mine, de aceea m-am şi oprit la uşa de la intrare; dar când m-a ajuns din urmă m-a îmbrâncit pe scară, a ieşit şi ea şi a închis uşa după noi.

— Aşadar, nu-l aşteptaţi pe Andrei Petrovici nici azi, nici mâine, nu-i aşa, Tatiana Pavlovna? Sunt de-a dreptul îngrozit...

— Taci din gură! Nu mai pot eu de groaza ta! Spune mai bine ce-ai tăinuit adineauri când ai povestit de pălăvrăgeala voastră de ieri?

Am socotit că ar trebui să-i ascund ceva şi cum eram destul de su-părat pe Versilov, i-am povestit totul, şi despre scrisoarea primită de la Katerina Nikolaevna, şi despre efectul pe care l-a avut asupra lui, cu alte cuvinte, de renaşterea lui la o viaţă nouă. Spre surprinderea mea, Tatiana Pavlovna n-a rămas de loc mirată când a aflat de scrisoare, de aceea am bănuit că trebuie să fi ştiut despre ea.

— Nu cumva minţi?

— Nu, nu mint.

— Ia te uită, zise ea, zâmbind veninos, ca şi cum ar fi cântărit ceva în minte. A înviat! De la el te poţi aştepta şi la una ca asta. Dar e adevă-rat că a sărutat portretul?

— E adevărat, Tatiana Pavlovna.

— L-a sărutat din toată inima, sau a fost o prefăcătorie?

— O prefăcătorie? El nu se preface niciodată! Să-ţi fie ruşine, Tatiana Pavlovna! Eşti mică la suflet, ca orice femeie.

Vorbisem cu năduf, dar ea parcă nici nu mă auzise, se cufundase iar în gândurile ei şi stătea nemişcată, cu toate că pe scară era un frig grozav. Mie nu-mi păsa, fiindcă aveam un

palton îmblănit, ea însă era numai în rochie.

— Ți-aş da o însărcinare, dar din păcate eşti prea prost, spuse ea cu dispreț şi parcă şi cu ciudă. Ascultă, du-te până la Anna Andreevna şi vezi ce se petrece acolo... Ba nu, mai bine nu te duce, să nu faci vreo boroboață, tont cum eşti! Hai pleacă odată, ce stai ca o stană de piatră?

— Iacă nu mă duc la Anna Andreevna, cu toate că a trimis şi ea după mine.

— A trimis după tine? Pe Nastasia Egorovma? se întoarse ea repede către mine, deşi dăduse să intre în casă şi deschisese chiar uşa; acum însă o trânti la loc.

— Nici în ruptul capului nu mă duc la Anna Andreevna! am repetat cu satisfacție răutăcioasă. Nu mă duc, fiindcă mi-ai spus adineauri că sunt tont, deşi niciodată n-am fost mai ager la minte ca azi. Sforăriile voastre sunt limpezi ca lumina zilei pentru mine; dar la Anna Andreevna nu mă duc.

— Eram sigură! exclamă ea şi era vădit că nu mie îmi răspundea, ci unul gând d-al ei. Acum au s-o prindă în capcană şi n-o să mai scape!

— Pe cine, pe Anna Andreeva?

— Neghiobule!

— Atunci de cine vorbeşti, nu cumva de Katerina Nikolaevna? De ce capcană e vorba? Eram speriat la culme. O bănuială vagă, dar îngrozitoare îmi încolțise în suflet. Tatiana Pavlovna mă străpunse cu privirea:

— Tu ce hram porți? mă întrebă ea brusc. Ce amestec ai tu în toate astea? Am auzit eu ceva şi despre tine. Vezi să-ți bagi mințile în cap!

— Ascultă Tatiana Pavlovna, am să-ți dezvălui o taină îngrozitoare, dar nu acum, acum nu-i timp de asta, ci mâine, între patru ochi, dar în schimb îți cer să-mi spui pe loc tot adevărul, despre ce cursă e vorba... fiindcă m-ai băgat în sperieți.

— Mult îmi pasă de spaima ta! exclamă ea. Ce taină vrei să-mi dezvălui mâine? Te pomeneşti că ştii într-adevăr ceva? şi mă fulgeră cu o privire iscoditoare. Nu i-ai jurat chiar tu atunci că ai ars scrisoarea lui Kraft?

— Tatiana Pavlovna, te rog încă o dată să nu mă mai chinuieşti, am stăruit fără să-i răspund nici eu la întrebare, fiindcă îmi pierdusem cumpătul. Bagă de seamă Tatiana Pavlovna că dacă îmi ascunzi ceva, s-ar putea să iasă şi mai rău... doar aseară renăscuse cu desăvârşire.

— Hai, şterge-o, paiață ce eşti! Parcă nu văd că şi tu eşti

îndrăgostit ca un zănatic... bravo, tatăl şi fiul se bat pentru aceeaşi femeie! Ruşine să vă fie, neobrăzaților!

Tatiana Pavlovna fugi indignată în casă şi trânti uşa. Ultimele ei cuvinte, de un cinism fățiş şi neruşinat, cinism de care numai o femeie e în stare, m-au înfuriat cumplit şi m-au jignit, aşa că am plecat cât am putut mai repede. N-am să descriu sentimentele mele confuze, doar am jurat că nu voi relata decât faptele, mai ales că în curând ele vor lămuri totul. Se înțelege că mai întâi am trecut în fugă pe la el, dar dădaca mi-a spus din nou că nu fusese pe acasă.

— Se mai întoarce oare?

— Numai Dumnezeu ştie ce are de gând.

E drept că m-am legat să nu redau decât faptele, da, faptele... Dar se va descurca oare cititorul în ele? Mi-aduc foarte bine aminte că şi pe mine faptele acestea m-au uimit aşa încât până seara nici nu mai ştiam pe ce lume sunt; de aceea mă văd silit să spun câteva cuvinte, anticipând asupra faptelor.

Iată întrebarea care mă chinuia neîncetat: dacă într-adevăr simțise în ajun că a renăscut şi că nu o mai iubeşte, atunci unde ar fi trebuit să fie în ziua aceea? Răspunsul nu putea fi decât unul singur: în primul rând ar fi trebuit să vină la mine, de care se despărțise atât de drăgăstos în ajun, şi pe urmă să se ducă la mama, al cărei portret îl sărutase tot în ajun. Dar în loc să procedeze cum ar fi fost firesc, plecase cu noaptea în cap de acasă şi parcă îl înghițise pământul; cine ştie ce temei avea Nastasia Egorovna să tot îndruge că "poate nici nu se mai întoarce". Mai mult, Liza vorbise cu atâta convingere de deznodământul unei aşa-zise "veşnice poveşti" şi afirmase că mama aflase anumite lucruri foarte recente despre el; şi pe deasupra ele ştiau desigur şi de scrisoarea Katerinei Nikolaevna (de asta m-am convins eu însumi), dar nu credeau în "renaşterea lui la o viață nouă" deşi mă ascultaseră cu multă atenție. Mama era mai mult moartă decât vie, iar Tatiana Pavlovna îşi bătea joc cu atâta venin de "învierea" lui. Dar dacă aşa stăteau lucrurile, înseamnă că iar se schimbase peste noapte, că iar făcuse o criză — şi asta după tot entuziasmul şi înduioşarea lui din ajun, după toate declarațiile lui patetice! Aşadar, renaşterea lui nu fusese decât un balon de săpun care plesnise şi acum poate că o luase iar razna turbat de furie, ca atunci când aflase despre căsătoria ei cu Bioring! Mă întrebam: ce se va alege de mama, de mine, de noi toți şi... în sfârşit, ce se va întâmpla cu ea? Despre ce

"capcană" vorbise Tatiana Pavlovna când o luase gura pe dinainte atunci când voia să mă trimită la Anna Andreevna? Vă să zică, acolo i se pregătise "capcana", la Anna Andreevna! Dar de ce tocmai la ea? Bineînțeles că trebuia să dau o fugă la Anna Andreevna; numai de ciudă spusesem că n-am să mă duc; eram hotărât să trec imediat pe la ea; dar de ce anume pomenisem Tatianei Pavlovna despre "document"? Şi nu-mi spusese chiar el în ajun să ard "documentul"?

Iată gândurile care mă chinuiau, de parcă şi inima mea ar fi fost prinsă într-o capcană; dar înainte de orice trebuie să-l găsesc pe *el.* Simțeam că dacă aş fi dat de el, totul s-ar fi rezolvat ca prin minune; ne-am fi înțeles din două cuvinte! Mă urmărea un vis, parcă mă vedeam luându-i mâinile, strângându-i-le şi vorbindu-i din inimă, o, eram convins că voi găsi cuvinte destul de puternice ca să-i înving nebunia... Dar unde se afla? Cum să dau de el? Şi tocmai în momentul când eram atât de înfierbântat, mi l-a scos dracu în cale pe Lambert. La câțiva paşi de casa mea m-am întâlnit deodată cu Lambert; când mă zări, scoase un strigăt de bucurie şi mă înşfăca de mână:

— De trei ori am fost azi la tine!... *Enfin!* Hai să luăm o gustare!

— Stai puțin! Vii de la mine acum? Andrei Petrovici nu era acolo?

— Nu era nimeni. Dă-i încolo pe toți! Degeaba te-ai supărat aseară, prostule; te îmbătaseşi şi eu aveam să-ți spun ceva foarte important; am aflat azi nişte veşti grozave în legătură cu ceea ce am discutat ieri...

— Ascultă Lambert, l-am întrerupt eu gâfâind de tare ce mă grăbisem, şi fără voia mea, pe un ton destul de declamator, dacă m-am oprit din drum, am făcut-o numai ca să închei o dată pentru totdeauna cu tine. Ți-am spus-o şi ieri, dar văd că nu eşti în stare să mă înțelegi. Tu, Lambert, eşti naiv ca un copil şi prost ca un franțuz. Tot mai crezi că poți să-mi porunceşti, ca pe vremuri, la Touchard, că am rămas la fel de prost ca pe atunci... Înțelege că nu mai sunt chiar atât de prost... Aseară am fost amețit dar nu de băutură, ci de gândurile mele; iar dacă ți-am bătut în strună când îndrugai vrute şi nevrute, a fost numai un vicleşug ca să aflu ce pui la cale. Tu nici n-ai bănuit că te trăgeam pe sfoară, ai crezut tot ce ți-am spus, ba încă te-ai şi bucurat şi ți-ai dat cărțile pe față. Află că şi un elev din clasa a patra primară şi-ar da seama ce mare gogomănie e planul tău de a mă însura

cu ea. Numai tu ți-ai putut închipui că sunt în stare să cred toate astea. Tu ți-ai făcut iluzii, fiindcă nu eşti primit în lumea bună şi n-ai de unde s-o cunoşti; în lumea bună lucrurile nu se petrec chiar atât de simplu, femeile din aristocrație nu se mărită dintr-o toană... Şi acum să-ți spun pe şleau ce urmăreşti: vrei să mă pofteşti la masă ca sa mă îmbeți şi apoi să-mi smulgi documentul şi să mă faci complice la tâlhăria pe care o pui la cale împotriva Katerinei Nikolaevna! Te înşeli însă! N-ai să mă mai prinzi niciodată la tine; mai mult, să ştii că până mâine, cel mai târziu până poimâine, hârtia va ajunge negreşit în mâinile ei fiindcă documentul îi aparține, doar e scris de mâna ei şi eu personal am să i-l restitui; dacă ții să ştii pe ce cale, află că am s-o fac cu ajutorul Tatianei Pavlovna, prietena ei, chiar în casa Tatianei Pavlovna şi față cu ea, am să-i înmânez scrisoarea, fără să-i cer nimic în schimb... Şi acum şterge-o Lambert, să nu te mai văd niciodată în fața ochilor, că de nu, fii pe pace am eu ac de cojocul tău...

Când am încheiat tremuram tot ca varga. Cel mai urât obicei şi cel mai dezgustător nărav care nu-ți aduce decât ponoase în viață este fudulia, dorința de-a face pe grozavul. Parcă îmi luase dracu mințile în ziua aceea; m-am înfierbântat într-aşa hal, încât spre sfârşitul discursului am ajuns să ridic din ce în ce mai tare glasul şi să rostesc fiecare cuvânt cu o deosebită satisfacție, trădându-i fără nici un rost până şi amănuntul că voi preda scrisoarea cu ajutorul Tatianei Pavlovna şi în casa ei. N-am putut rezista însă ispitei de a-l da gata pe Lambert! Văzând spaima prostească întipărită pe fața lui, când i-am pomenit pe şleau de document, mi s-a năzărit deodată să-l dau gata, să-l năucesc cu amănunte cât mai precise... Dar tocmai această flecăreală de muiere lăudăroasă a declanşat mai târziu un şir de nenorociri cumplite, fiindcă amănuntul acela cu privire la Tatiana Pavlovna şi la casa ei s-a înfipt ca un cui în mintea lui Lambert, care ca orice escroc avea destul simț practic şi se dovedea destul de isteț când era vorba de pungăşii, căci pe cât era de mărginit şi de nepriceput în problemele esențiale, superioare, ale vieții, pe atât era de şmecher în lucrurile mărunte. Dacă n-aş fi pomenit de Tatiana Pavlovna, nu s-ar fi întâmplat o seamă de nenorociri îngrozitoare. Totuşi, după ce am terminat ce aveam de spus, în primul moment Lambert a rămas năuc.

— Ascultă, dacă vii, îngăimă el, Alphonsine... are să-ți

spună... Alphonsine a fost la *ea;* ştii, am o scrisoare, sau cam aşa ceva în care Ahmakova vorbeşte de tine, ciupitul mi-a făcut rost de ea — îl ții minte pe ciupit — şi ai să vezi, hai cu mine şi ți-o arăt.

— Minți. Arată-mi-o acuma.

— E acasă, la Alphonsine, hai cu mine.

Se înțelege că povestea cu scrisoarea era o minciună ee care o scornise de teamă să nu mă scape din mână, de aceea l-am părăsit în mijlocul drumului şi când am văzut că vrea să se țină după mine, m-am oprit şi l-am amenințat cu pumnul; dar cum el însuşi părea să şovăie, s-a dat bătut: cine ştie, poate că îi încolțise în minte un nou plan. Dar în ziua aceea mă mai aşteptau multe surprize şi întâlniri ciudate... De câte ori îmi aduc aminte de ziua aceea blestemată, am impresia că toate surprizele şi coincidențele fuseseră parcă puse la cale de un destin nefast, căci toate se abăteau dintr-o dată pe capul meu, de parcă s-ar fi revărsat peste mine nu ştiu ce fatidic corn al abundenței. Când am ajuns acasă, de cum am deschis uşa şi am intrat în antreu, m-am izbit de un tânăr destul de înalt, cu fața prelungă şi palidă, cu o înfățişare gravă şi "distinsă", îmbrăcat într-o blană somptuoasă. Purta un *pincenez,* dar când m-a văzut şi l-a scos, drept omagiu, pesemne, şi ridicându-şi politicos jobenul, fără să se oprească însă, îmi spuse zâmbind afectat: *"Oh, bonsoir",* trecu pe lângă mine şi începu să coboare scara. Ne-am recunoscut imediat, deşi nu-l văzusem decât o singură dată în viața mea, la Moscova, şi atunci în treacăt. Era fratele Annei Andreevna, tânărul kammerjunker Versilov, fiul lui Versilov, prin urmare şi fratele meu într-o oarecare măsură. Proprietareasa îl petrecuse până la uşă (fiindcă proprietarul încă nu se întorsese de la slujbă). După ce tânărul ieşi, m-am repezit numaidecât la ea:

— Ce a căutat aici? A fost şi în camera mea?

— Nici n-a pus piciorul în camera dumitale, doar a venit la mine... răspunse ea scurt şi tăios, îmi întoarse spatele şi dădu să plece.

— Nu, aşa nu merge! am strigat eu. Fă bine şi răspunde-mi de ce a venit.

— Ah, Doamne, doar n-oi fi vrând să-ți dau socoteala de fiecare vizită pe care o primesc! Cred ca nimeni n-are dreptul să se amestece în treburile noastre. Poate că tânărul a venit să-mi ceară nişte bani împrumut sau să ma întrebe de o adresă, poate i-am făgăduit data trecută...

— Data trecută! Cum adică?

— Of, Doamne, doar nu vine pentru prima oară!

Apoi a intrat în camera ei. Ceea ce m-a uimit mai mult era schimbarea de ton; până atunci proprietarii mei nu îmi vorbiseră atât de mojic. Era limpede că şi aici se ascundea ceva; de altfel, la fiecare pas, în fiecare moment ma izbeam de altă enigmă. Prima oară tânărul Versilov venise cu soră-sa, cu Anna Andreevna, în timp ce eu eram bolnav; îmi aduceam foarte bine aminte de lucrul acesta, şi de cuvintele ciudate ale Annei Andreevna, care-mi aruncase în treacăt că s-ar putea ca bătrânul prinț să se refugieze la mine... dar situația era atât de încurcată şi infamă, încât nici nu ştiam ce să fac. Deodată m-am dumirit, m-am bătut cu palma peste frunte şi fără sa mai zăbovesc o clipă, deşi eram obosit, am alergat glonț la Anna Andreevna, dar n-am găsit-o acasă, am aflat numai de la portar că "dumneaei a plecat la Țaraskoie Selo şi poate are să se întoarcă mâine pe vremea asta".

"Dacă a plecat la Țarskpie Selo, înseamnă că s-a dus la bătrânul prinț, şi în timpul acesta fratele ei inspectează locuința mea. Dar dumnealor se înşală amarnic, n-am să admit una ca asta! am mormăit eu, scrâşnind din dinți. Dacă într-adevăr e vorba de o capcană, am să iau apărarea «bietei femei»!"

Plecând de la Anna Andreevna, nu m-am întors acasă, fiindcă în capul meu înfierbântat a răsărit deodată amintirea cârciumii de pe chei, unde Andrei Petrovici avea obiceiul să se ducă de câte ori îl apăsa ceva pe suflet. Am alergat într-un suflet până acolo, fericit că-mi venise această idee. Când am ajuns, era aproape ora patru şi începuse să se întunece. La cârciumă mi s-a spus că fusese pe acolo: "Dumnealui n-a stat decât puțin şi a plecat, dar poate se mai întoarce". Fără să şovăi o clipă, m-am hotărât să-l aştept şi mi-am comandat masa de prânz. Aici aveam măcar speranța să-l întâlnesc.

Am mâncat pe îndelete şi mult, chiar prea mult, numai ca să pot rămâne vreme cât mai îndelungată acolo, şi aşa au trecut vreo patru ore. N-am să descriu tristețea şi nerăbdarea mea febrilă; de înfrigurare parcă-mi tremurau şi măruntaiele. Pianul mecanic, vizitatorii — întreaga atmosfera jalnică mi s-a întipărit în suflet poate pentru toată viata! N-am să descriu nici gândurile care mi se învălmăşeau în cap ca un nor de frunze uscate, vânzolite de viscol, toamna; aceasta era într-adevăr senzația pe care o aveam şi mărturisesc că uneori simțeam cum începe să mi se întunece mintea.

Dar ceea ce mă sâcâia, pricinuindu-mi aproape o durere fizică (bineînțeles, pe lângă durerea mea esențială, mai bine zis pe deasupra ei) era o senzație obsedantă, care mă umplea de venin, îmi dădea târcoale ca o muscă veninoasă pe care nici nu o bagi în seamă, dar de care nu-i chip să scapi şi când te aştepți mai puțin te înțeapă foarte dureros. De fapt, nu era decât amintirea unei întâmplări pe care n-am mărturisit-o nimănui în lume. Şi fiindcă odată şi odată tot trebuia s-o povestesc, iată despre ce este vorba.

La Moscova, după ce fusese hotărâtă plecarea mea la Petersburg, am fost înştiințat prin Nikolai Semionovici să aştept banii care-mi fuseseră trimişi pentru cheltuielile de drum. N-am întrebat cine anume îmi trimisese aceşti bani; ştiam că erau de la Versilov şi cum pe atunci visam zi şi noapte, cu inima strânsă de emoție şi-mi făceam fel de fel de planuri semețe cu privire la întâlnirea mea cu Versilov, încetasem cu totul să mai vorbesc despre el, până şi cu Maria Ivanovna. Trebuie să amintesc că de fapt aveam economisiți nişte bani, care mi-ar fi ajuns pentru drum, totuşi m-am hotărât să aştept banii trimişi pe care bănuiam că-i voi primi prin poştă.

Dar, într-o bună zi Nikolai Semionovici, întorcându-se acasă, mi-a comunicat (scurt şi concis, după obiceiul său) să mă duc a doua zi la ora unsprezece pe strada Miasnițkaia la prințul V. unde kammerjunkerul Versilov, fiul lui Andrei Petrovici, care sosise de curând la Moscova şi trăsese la fostul său camarad de la colegiul din Țaraskoie Selo, prințul V., avea să-mi înmâneze banii trimişi pentru drum. În aparență era o chestiune foarte simplă: Andrei Petrovici putea foarte bine să dea fiului său această însărcinare. În loc să expedieze banii prin poştă, totuşi, oricât s-ar părea de ciudat, vestea m-a tulburat şi m-a îngrozit. Nu încape îndoială că Versilov voia să fac cunoştință cu fiul lui şi fratele meu; în orice caz aşa am tălmăcit eu intențiile omului pe care îl visam. Totuşi, se isca o întrebare de o importanță covârşitoare pentru mine: cum să mă înfățişez şi cum să mă port la această întâlnire cu totul neaşteptată, şi oare nu mă înjosesc ducându-mă acolo?

A doua zi însă, la ora unsprezece fix, m-am prezentat; locuința prințului V., care, deşi era burlac, avea o casă somptuos mobilată şi lachei îmbrăcați în livrele, după câte am putut să văd din anticameră, unde am şi rămas. După crâmpeiele de conversație şi râsetele care răzbăteau din casă, mi-am dat seama că prințul mai avea şi alți musafiri, în afară

de kammerjunker, care locuia la el. Am cerut unui lacheu să mă anunțe, după câte-mi amintesc cu un ton destul de demn, chiar arogant, dar înainte de a pleca, el mi-a aruncat o privire ciudată şi, după părerea mea, mai puțin respectuoasă decât s-ar fi cuvenit. Spre surprinderea mea, am fost lăsat să aştept cam mult, vreo cinci minute, şi în tot acest răstimp râsetele şi discuțiile n-au contenit. Aşteptam fireşte în picioare, fiindcă ştiam prea bine că eu, un "boier ca şi ceilalți", nu-mi puteam îngădui să mă aşez în anticameră, la rând cu lacheii. Din proprie inițiativă însă, fără a fi poftit, n-aş fi intrat în salon nici în ruptul capului, căci eram prea mândru — o mândrie excesivă poate, dar îndreptățită. Spre mirarea mea, cei doi lachei care rămăseseră în anticameră au îndrăznit să se aşeze în prezența mea. M-am întors, prefăcându-mă că n-am băgat de seamă, dar începusem să tremur tot; deodată m-am apropiat de unul dintre lachei şi i-am poruncit să se ducă "imediat" să mă anunțe din nou. În ciuda privirii mele arogante şi a tonului meu extrem de iritat, lacheul s-a uitat lung şi nepăsător la mine, fără să se ridice măcar, iar în locul lui mi-a răspuns celălalt:

— Aveți răbdare, doar ați fost anunțat!

M-am hotărât să mai aştept cel mult un minut şi apoi să plec negreşit. Unde mai pui că eram foarte decent îmbrăcat: în orice caz aveam un palton şi haine noi şi purtam o cămaşă imaculată, pe care însăşi Maria Ivanovna mi-o pregătise pentru această ocazie. Abia mai târziu, după ce am sosit la Petersburg, am aflat din sursă sigură că servitorul care-l însoțea pe tânărul Versilov le spusese din timp lacheilor că "va veni un fel de frate din flori al stăpânului, un student oarecare". Acum ştiu sigur acest lucru.

Minutul a trecut. Este o senzație îngrozitoare să ştii că trebuie să iei o hotărâre şi să n-o poți lua: "Să plec, sau nu? Să plec sau nu?" îmi repetam eu în fiecare clipă cu înfrigurare. Deodată a apărut din nou lacheul care se dusese să mă anunțe. Ținea cu vârful degetelor şi flutura patru bancnote roşii, patruzeci de ruble.

— Poftim! Primiți vă rog aceste patruzeci de ruble!

Fierbeam de mânie. Eram jignit la culme! Toată noaptea nu închisesem ochii cu gândul la această întâlnire între doi frați, pregătită de Versilov; toată noaptea am chibzuit cu înfrigurare cum să mă port ca să nu mă compromit, mai bine zis să nu compromit regulile de comportare pe care mi le elaborasem în singurătatea mea şi cu care socoteam că mă pot mândri în orice societate, cât de aleasă. Parcă mă şi vedeam demn, mândru şi trist, în societatea prințului V. şi a prietenilor săi, şi visam ca astfel voi avea prilejul să pătrund dintr-o dată în lumea bună; o spun fără să mă cruț câtuşi de puțin, fiindcă acesta e adevărul, şi-l voi reda în întregime fără să ascund nici un amănunt. Şi din toate visurile mele iată ce s-a ales: am primit patruzeci de ruble în anticameră, şi încă după o aşteptare de zece minute, şi direct din mâna unui lacheu, nici măcar pe o tavă sau într-un plic!

Am strigat atât de tare la lacheu, încât a tresărit şi s-a tras înapoi; i-am poruncit să ducă imediat banii îndărăt şi să-i spună "stăpânului său să-i aducă singur" — într-un cuvânt, pretenția mea era de neînțeles şi după cum era de aşteptat, lacheul n-a priceput ce voiam. Mă răstisem însă atât de tare la el, încât s-a dus totuşi. Unde mai pui că strigătele mele răzbătuseră pesemne până în casă, deoarece discuțiile şi râsetele au încetat brusc.

Aproape numaidecât am auzit nişte paşi rari, grațioşi şi uşori, apoi un tânăr înalt, chipeş şi arogant (atunci mi s-a părut şi mai palid şi mai uscățiv decât cu câteva ore în urmă, la mine acasă) a apărut în pragul anticamerei, mai bine zis s-

a oprit la un pas de prag. Era într-un splendid halat de mătase roşie, în papuci, şi purta *pince-nez.* Fără să scoată un cuvânt, a început să mă măsoare. Eu, furios ca o fiară, am făcut un pas spre el şi l-am înfruntat cu privirea.

El însă nu m-a privit decât vreo zece secunde, apoi ivi deodată pe buze un zâmbet aproape imperceptibil, în acelaşi timp îngrozitor de perfid, tocmai fiindcă era atât de imperceptibil; fără o vorbă, mi-a întors spatele şi s-a retras călcând tot atât de rar, uşor şi graţios cum venise. O, cunosc prea bine ifosele acestor oameni care încă de mici, aproape din leagăn, învață de la mamele lor arta de a jigni! Se înțelege că am rămas năuc... O, de ce m-am fâstâcit atunci!

Aproape în aceeaşi clipă s-a întors din nou acelaşi lacheu, ținând în mână aceleaşi bacnote:

— Vă rog să luați aceşti bani care vi s-au trimis de la Petersburg, căci domnia-sa nu vă poate primi astăzi şi vă transmite că poate o să vă "primească altă dată, când s-o nimeri să fie mai liber". Am simțit că ultimele cuvinte le adăugase lacheul de la el. Totuşi, cum mai eram buimac, am luat banii şi m-am îndreptat spre uşă; dacă n-aş fi fost atât de zăpăcit, nu i-aş fi primit şi aş fi reacționat cum s-ar fi cerut; lacheul însă, fără îndoială din dorința de a mă umili, a făcut un gest care nu putea să-i vină în gând decât unui lacheu: a deschis ostentativ uşa înaintea mea şi, ținând-o larg deschisă, mi-a spus grav şi apăsat în clipa când treceam pe lângă el:

— Poftiți, vă rog!

— Ticălosule! i-am strigat şi deodată am ridicat mâna la el, dar m-am răzgândit şi nu l-am mai pălmuit. Şi stăpânul tău e un ticălos. Du-te imediat şi spune-i ce cred despre el! am adăugat şi am pornit repede pe scară în jos.

— Cum îndrăzneşti să vorbeşti aşa? Dacă te-aş spune boierului, mi-ar da pe loc câteva rânduri şi m-ar trimite să te duc la poliție. Ai mai avut şi îndrăzneala să ridici mâna la mine!...

Striga după mine în timp ce coboram scara largă şi dreaptă, de casă boierească, acoperită cu un covor roşu. Trei lacheii mă urmăreau de sus, aplecați peste balusradă. Se înțelege că am tăcut chitic: doar nu era să mă pun cu nişte lachei! Am coborât scara foarte demn, fără să grăbesc pasul, ba chiar mi se pare că l-am încetinit. Ştiu că o să se găsească destui filozofi care să spună că astea sunt fleacuri, nazuri de mucos irascibil — n-au decât! Eu însă am fost adânc rănit şi rana asta nu s-a vindecat până astăzi, mă mai doare şi acum

când scriu aceste rânduri, după ce totul s-a sfârşit de mult şi mă simt răzbunat. O, jur că nu sunt un om care nu poate uita o jignire şi abia aşteaptă să se răzbune. Nu încape îndoială că dintotdeauna, încă înainte de a mă îmbolnăvi doream să mă răzbun pe cei care mă jigniseră, dar jur că nici nu concepeam altă răzbunare decât să-i umilesc prin mărinimia mea. Voiam să le răsplătesc răul prin bine, şi mi-era destul ca ei să simtă mărinimia mea, s-o înţeleagă ca să mă socotesc răzbunat! Trebuie să precizez însă că într-adevăr nu sunt o fire răzbunătoare, dar în ciuda generozităţii mele, nu uit uşor răul care mi s-a făcut; oare şi alţii or fi reacţionând la fel? Atunci însă mă dusesem acolo însufleţit de sentimente nobile, şi chiar dacă puteam să par caraghios, nu-mi pasă: e mai bine să fii ridicol, dar generos, decât să fii impunător dar josnic, meschin şi mediocru! Nu vorbisem nimănui despre această întâlnire cu "fratele" meu, nici cu Maria Ivanovna, nici măcar mai târziu, la Petersburg, cu Liza. Mi-era ruşine de această întâlnire, de parcă aş fi primit o palmă. Dar iată că deodată domnul acesta îmi iese in cale când mă aşteptam mai puţin, îmi zâmbeşte, mă salută şi-mi spune foarte prieteneşte *"bonsoir"*. Se înţelege că schimbarea lui mi-a dat de gândit... şi totodată mi-a redeschis vechea rană.

După ce am stat patru ore şi mai bine la cârciumă, am fugit deodată de acolo ca un apucat. Bineînţeles, tot la Versilov, şi bineînţeles iar nu l-am găsit acasă. Am aflat doar că toată ziua nu dăduse pe acolo; dădaca se plictisea pesemne, fiindcă de cum m-a văzut m-a rugat s-o trimit pe Nastasia Egorovna acasă, de parcă nici n-aş fi avut altă grijă! Am alergat apoi la mama, dar n-am intrat în casă, am chemat-o numai pe Lukeria în antreu şi am aflat de la ea că el nu dăduse toată ziua pe acolo şi că nici Liza nu se întorsese acasă. Am văzut că Lukeria ar vrea şi ea să mă întrebe ceva, poate să mă şi roage ceva, dar nu de asta îmi ardea mie! Îmi mai rămânea o singură nădejde şi anume, să-l găsesc pe la mine acasă, dar nu mai puneam prea mult temei.

După cum am mai spus, în ziua aceea nu o dată am fost punctul de a înnebuni. De astă dată, când am intrat în camera mea, am dat cu ochii de Alphonsine şi de proprietarul meu. E drept că se pregăteau tocmai să iasă şi Piotr Ippolitovici îi lumina drumul cu o lumânare.

— Ce înseamnă asta?! am strigat eu la proprietar aproape scos din minţi. Cum ai îndrăznit s-o aduci pe

escroaca asta în odaia mea?

— *Tiens!* exclamă Alphonsine. *Et Ies amis?*

— Afară! am urlat eu.

— *Mais c'est un ours!* țipă ea, prefăcându-se speriată şi trecând ca o arătare pe coridor, dispăru în camera proprietăresei.

Fără să lase lumânarea din mână, Piotr Ippolitovici se apropie încruntat de mine.

— Dă-mi voie să-ți atrag atenția, Arkadi Makarovici, că te-ai cam întrecut cu măsura; oricât te-am stimat trebuie să te contrazicem; *mamzel* Alphonsine nu este o escroacă, ba chiar dimpotrivă, e oaspetele nostru, a venit în vizită nu la dumneata, ci la soția mea, cu care întreține relații de prietenie reciprocă.

— Bine, dar cum ai îndrăznit s-o aduci în camera mea? am repetat eu, luându-mă cu mâinile de cap, fiindcă mă apucase brusc o migrenă groaznică.

— Din întâmplare, mă rog. Ieşisem tocmai să închid ferăstruica pe care tot eu o deschisesem, ca să se aerisească odaia, şi cum eram în toiul unei discuții cu Alponsina Karlovna, m-a însoțit ca să nu ne întrerupem vorba.

— Nu-i adevărat! Alphonsine e o iscoadă, ca şi Lambert, poate că şi dumneata eşti un spion! Desigur că Alphonsine a venit la mine ca să fure ceva.

— Eşti liber să crezi ce vrei. Azi binevoieşti să spui una şi mâine alta. Trebuie să-ți spun însă că mi-am închiriat locuința pentru câtva timp, nevastă-mea şi cu mine ne mutăm într-o cămăruță; aşa că Alphonsina Karlovna este acum un fel de chiriaşă de a noastră, aproape ca şi dumneata.

— Lui Lambert i-ai închiriat locuința? am strigat eu, înspăimântat.

— Nu, mă rog, nu lui Lambert, mă linişti el, zâmbind la fel de galeş ca de dimineață, însă acum nu mai părea descumpănit, ci sigur de sine. Cred că ştii şi dumneata cui. Degeaba te prefaci că habar n-ai; tot de formă te şi superi, mă rog. Noapte bună!

— Da, da, du-te, lasă-mă în pace! l-am repezit eu aproape plângând, făcându-i semn să plece mai repede; el m-a privit mirat, dar apoi a ieşit. Am tras zăvorul la uşă şi m-am trântit pe pat, îngropându-mi fața în pernă. Aşa s-a desfăşurat acea zi îngrozitoare, prima din cele trei zile fatale cu care se încheie însemnările mele.

CAPITOLUL AL ZECELEA

Voi fi din nou nevoit să anticipez asupra evenimentelor, ca să lămuresc cât de cât cele ce vor urma, fiindcă în desfăşurarea logică a acestei întâmplări au intervenit atâtea incidente şi coincidenţe, încât cititorul ar pierde firul dacă nu le-ar cunoaşte dinainte. Toate porneau desigur, de la acea "capcană" de care pomenise Tatiana Pavlovna fără să vrea. Iată în ce consta această capcană: Anna Andreevna se hotărâse până la urmă să facă pasul cel mai îndrăzneţ şi mai riscant care se poate închipui în situaţia ei. Era într-adevăr o femeie şi jumătate. Deşi bătrânul prinţ, sub pretextul sănătăţii lui şubrede, fusese sechestrat din timp la Ţarskoe Selo, aşa încât zvonul despre căsătoria lui cu Anna Andreevna nu apucase să se răspândească în înalta societate, fiind înăbuşit din faşă ca să zic aşa, bătrânelul acesta slab de înger şi de obicei atât de maleabil n-ar fi renunţat de astă dată la planul lui şi nici în ruptul capului nu şi-ar fi călcat cuvântul dat Annei Andreevna, cu atât mai mult cu cât iniţiativa căsătoriei pornise de la ea; în privinţa asta era un adevărat cavaler, aşa că mai devreme sau mai târziu el se putea revolta pe neaşteptate trecând la înfăptuirea intenţiei lui cu o dârzenie de neînfrânt, cum se întâmplă foarte des cu caracterele slabe, fiindcă şi slăbiciunea lor are o limită de care e primejdios să te apropii. Primejdia era cu atât mai mare cu cât bătrânul îşi dădea bine seama de situaţia extrem de delicată a Annei Andreevna, pe care o respecta mai mult decât pe oricine şi ştia că pe socoteala ei s-ar putea răspândi fel de fel de zvonuri răutăcioase şi bârfeli care să-i pericliteze bunul renume în societate. Ceea ce-l mai liniştise şi-l oprise până atunci să întreprindă ceva, era numai faptul că niciodată Katerina Nikolaevna nu-şi îngăduise să spună în prezenţa lui vreun cuvânt rău, sau să facă vreo aluzie răutăcioasă la adresa Annei Andreevna, nici nu se arătase vreodată împotriva intenţiei lui de a se căsători cu ea. Dimpotrivă, manifesta o deosebită prietenie şi atenţie faţă de logodnica tatălui ei. De aceea, Anna Andreevna se găsea într-o situaţie extrem de penibilă, fiindcă instinctul ei subtil de femeie îi spunea că cea mai vagă insinuare la adresa Katerinei Nikolaevna, pe care prinţul de asemenea o venera — şi acum mai mult ca oricând, tocmai fiindcă privea căsătoria lui cu

atâta îngăduinţă şi respect — cea mai mică răutate la adresa fiicei lui s-ar fi întors împotriva ei însăşi, jignind sentimentele afectuoase ale bătrânului şi stârnindu-i neîncredere, poate chiar indignare faţă de ea. Iată aşadar pe ce plan se dădea bătălia: cele două rivale se străduiau care mai de care să se arate mai delicată şi mai înţelegătoare faţă de cealaltă, aşa că până la urmă prinţul nici nu mai ştia pe care s-o admire mai mult şi, după obiceiul oamenilor slabi de înger, dar sensibili, a isprăvit prin a suferi, socotind că numai el e vinovat de toate. După câte am auzit, de atâta zbucium se îmbolnăvise de-a binelea; în loc să se întremeze la Ţaraskoie Selo, avea acum nervii atât de zdruncinaţi încât, pare-se, căzuse aproape la pat.

Trebuie să menţionez în treacăt un amănunt pe care l-am aflat abia mai târziu: pare-se că Bioring i-a propus deschis Katerinei Nikolaevna să-l ducă în străinătate, ademenindu-l într-un fel sau altul, şi în acelaşi timp să răspândească în cercul lor zvonul că prinţul şi-ar fi pierdut cu totul minţile, urmând să-şi procure în străinătate un certificat medical în acest sens. Dar Katerina Nikolaevna n-a consimţit nici în ruptul capului, cel puţin aşa susţineau unii mai târziu. Se zice chiar că a respins cu indignare un asemenea sfat. Deşi nu este decât un zvon necontrolat, mie mi se pare verosimil.

Dar întâmplarea a făcut ca, atunci când situaţia era încordată la culme şi nu mai vedea nici o ieşire, Anna Andreevna să afle de la Lambert că există o scrisoare care dovedeşte că fiica prinţului se şi sfătuise cu un jurist asupra modului de a-l pune pe tatăl ei sub interdicţie. Vestea a îndârjit-o nespus pe Anna Andreevna, mândră şi răzbunătoare din fire, şi a făcut să încolţească în mintea ei fel de fel de planuri. Amintindu-şi toate discuţiile noastre din trecut şi cântărind până şi cele mai mici amănunte, a ajuns, după cum era şi firesc, la concluzia că vestea trebuie să fie adevărată. Şi atunci în inima acestei femei hotărâte şi dârze s-a închegat un plan de bătălie irevocabil: avea de gând să-i dezvăluie dintr-o dată prinţului adevărul, fără menajamente şi fără insinuări, să-l sperie, să-l zdruncine, arătându-i că îşi va sfârşi fără doar şi poate zilele într-un ospiciu de nebuni, iar dacă se va îndoi sau se va indigna şi nu se va lăsa convins, să-i pună în faţă scrisoarea fiicei lui şi să-i spună: "De vreme ce a mai avut o dată intenţia să te pună sub interdicţie, acum, ca să împiedice căsătoria, o va face cu atât mai mult". Apoi, când bătrânul va fi copleşit de spaimă şi durere, voia

să-l ducă la Petersburg — *direct la mine acasă.*

Riscul era foarte mare, dar Anna Andreevna avea o încredere neclintită în forțele ei. Aici trebuie să fac o digresiune şi, anticipând cu mult asupra evenimentelor, să spun că ea nu s-a înşelat în ceea ce priveşte rezultatul loviturii, mai mult, succesul a întrecut toate aşteptările ei. Scrisoarea a făcut asupra bătrânului prinț o impresie cu mult mai puternică decât ne-am fi aşteptat cu toții, chiar şi ea. Pe atunci eu nici nu bănuiam că prințul aflase încă de mult ceva despre scrisoare dar, după obiceiul tuturor oamenilor slabi şi fricoşi, prințul nu dăduse crezare zvonului şi se străduise să-l alunge cât mai repede din minte, ca să nu-i tulbure liniştea, mai mult, se şi mustrase, fiindcă socotea o josnicie chiar şi faptul de a-şi fi plecat urechea la un astfel de zvon. Mai adaug că atunci când a aflat de existența scrisorii, Katerina Nikolaevna a fost mult mai puternic impresionată decât m-aş fi aşteptat; într-un cuvant, această hârtie s-a dovedit incomparabil mai importantă decât mi-aş fi închipuit eu însumi, care o purtam în buzunar. Văd însă că prea m-am grăbit s-o iau înaintea evenimentelor.

Bine, dar cineva poate să se întrebe de ce Anna Andreevna voia să-l aducă pe prinț tocmai la mine? Ce rost avea să-l adăpostească într-o cameră mobilată atât de sărăcăcioasă ca a mea, care putea să-l înspăimânte prin aspectul ei jalnic? Dacă într-adevăr nu se putea întoarce în casa lui (unde totul se putea nărui dintr-o dată), de ce nu i s-ar fi luat cu chirie o locuință elegantă, cum propusese Lambert? Tocmai de aici se vede cât de riscant era pasul pe care voia să-l facă Anna Andreevna.

Ea nu putea ajunge la rezultatul dorit decât arătându-i prințului documentul imediat după sosirea lui, dar eu nu voiam cu nici un preț să-i dau documentul. Cum n-avea timp de pierdut, Anna Andreevna, bizuindu-se numai pe autoritatea ei, se hotărâse să pornească la acțiune şi fără document, urmând să-l aducă însă pe prinț direct la mine — de ce? tocmai fiindcă procedând astfel mă punea în fața faptului împlinit, cu alte cuvinte, urmărea să împuşte doi iepuri dintr-o dată. Ea îşi făcea socoteala că, luându-mă prin surprindere, printr-o lovitură neaşteptată, zguduitoare, va izbuti să-mi înfrângă rezistența. Era convinsă că atunci când îl voi vedea în fața mea pe bătrân speriat şi neajutorat, mă voi lăsa înduplecat de rugămințile lor şi-i voi arăta documentul! Recunosc că era un calcul abil, care dovedea inteligență şi

intuiție psihologică. Şi într-adevăr, puțin a lipsit să nu-şi atingă scopul... În ceea ce-l priveşte pe bătrân, Anna Andreevna a şi reuşit atunci să-l momească, silindu-l s-o creadă pe cuvânt, numai fiindcă îi declarase de la început că îl duce la mine. Toate astea le-am aflat abia mai târziu. Numai simpla afirmație că documentul se găseşte la mine a spulberat şi ultimele îndoieli din inima şovăielnică a bătrânului cu privire la existența documentului — atât de mult mă iubea şi mă prețuia!

Trebuie să mai spun că Anna Andreevna însăşi nu s-a îndoit o clipă că scrisoarea se mai află în posesia mea şi că n-o dădusem din mână. De fapt, ea îşi făcuse o părere fermă despre mine şi se bizuise cu cinism pe firea mea naivă, sinceră, chiar sentimentală; pe de altă parte însă, presupunea că şi dacă aş fi fost hotărât să dau scrisoarea cuiva, bunăoară Katerinei Nikolaevna, n-aş fi făcut-o decât în împrejurări cu totul speciale, şi ca nu cumva să intervină asemenea împrejurări, se şi grăbea să le-o ia înainte printr-un atac neaşteptat, printr-o lovitură bruscă. Unde mai pui că şi Lambert îi confirmase toate presupunerile. Am mai spus însă că în momentul acela Lambert se găsea într-o situație critică şi, ca trădător ce era, dorea cu insistență să mă îndepărteze de Anna Adreevna, ca apoi să vindem împreună documentul Ahmakovei, de la care, din cine ştie ce motive, spera să tragă foloase mai mari. Dar, deoarece eu m-am opus tot timpul cu îndârjire să dau documentul, el s-a hotărât, de voie, de nevoie, s-o ajute şi pe Anna Andreevna, ca să se aleagă cât de cât cu ceva, de aceea căuta să i se vâre în suflet, tot oferindu-i serviciile sale până în ultimul moment şi după câte ştiu, i-a propus să-i facă rost chiar şi de un preot la nevoie... Anna Andreevna însă, l-a rugat cu un zâmbet ironic şi dispreţuitor să nici nu mai pomenească de asta. Lambert i se părea îngrozitor de mojic şi o dezgusta la culme: totuşi, din prudență, primea serviciile lui folosindu-l bunăoară ca spion. Şi fiindcă veni vorba de asta, nici până azi nu ştiu sigur dacă îl cumpăraseră sau nu pe Piotr Ippolitovici, dacă proprietarul meu primea ceva pentru serviciile sale, sau se făcuse complicele lor numai din plăcerea de a țese intrigi; ştiu însă sigur că şi el şi nevasta lui fuseseră puşi să mă spioneze. Acum cititorul poate să înțeleagă că deşi eram prevenit măcar în parte, totuşi nu puteam să prevăd că peste o zi sau două îl voi găsi pe bătrânul prinț în camera mea, şi încă într-o asemenea situație. Şi apoi, nici nu mi-aş fi închipuit că Anna

Andreevna va avea atâta îndrăzneală! Una e să faci planuri şi aluzii îndrăznețe şi alta e să te hotărăşti să le pui în aplicare şi să le duci până la capăt — pentru asta se cere curaj, nu glumă!

Şi acum îmi voi relua povestirea de unde am întrerupt-o.

A doua zi de dimineață m-am trezit târziu, după un somn neobişnuit de adânc şi fără vise, lucru de care mă mir şi astăzi, aşa că mă simțeam foarte vioi şi cu inima usoara de parcă nu s-ar fi întâmplat nimic în ajun. Mi-am pus în gând să nu mai trec pe la mama, ci să mă duc direct la biserica din cimitir, iar după înmormântare s-o însoțesc pe mama acasă şi să stau toată ziua cu ea. Eram ferm convins că în orice caz, mai devreme sau mai târziu, trebuia să vină şi el în ziua aceea la mama.

Atât Alphonsine cât şi proprietarul plecaseră de mult de acasă, iar pe proprietăreasă nu voiam s-o întreb nimic. În general eram decis să rup orice relații cu ei, ba chiar să mă mut cât mai curând de acolo; de aceea, cum mi s-a adus cafeaua, am tras din nou zăvorul. Dar deodată cineva a bătut la uşă şi, spre mirarea mea, am recunoscut glasul lui Trişatov.

I-am deschis numaidecât şi l-am poftit bucuros înăuntru, dar el n-a vrut să intre:

— Vreau să-ți spun doar două cuvinte... sau poate că ar fi mai bine să intru fiindcă mi se pare că aici se poate vorbi numai în şoaptă; dar nu stau decât o clipă, nici nu mă aşez. Te uiți la paltonul meu jerpelit? Află că Lambert şi-a luat îndărăt blana.

Într-adevăr, purta un palton vechi, ros şi mult prea lung pentru el. Stătea în fața mea, trist şi îmbufnat, cu mâinile în buzunar şi cu pălăria pe cap.

— Nu stărui, că nu mă aşez. Ascultă, Dolgoruki, am aflat că Lambert unelteşte ceva împotriva dumitale, pesemne vreo trădare; nu cunosc amănunte, dar ştiu sigur ca e lucru hotărât şi că se va întâmpla foarte curând. Ți-o spun ca să te fereşti. M-am dumerit dintr-o vorbă care i-a scăpat ciupitului — îl mai ții minte? Mai mult n-am reuşit să scot de la el, aşa că asta e tot ce-ți pot spune. Am venit numai ca să te previn. Şi acum te las.

— Şezi o clipă, dragă Trişatov! Şi eu mă grăbesc, dar sunt atât de bucuros că te văd!... am exclamat eu.

— Nu, nu mă aşez; dar n-am să uit că te-ai bucurat cand m-ai văzut. Eh, Dolgoruki, nu vreau să-şi facă nimeni

iluzii despre mine. Eu am acceptat în mod conştient, de bunăvoie, să săvârşesc orice ticăloşie, până şi o infamie atat de mare, încât mi-e şi ruşine să ţi-o mărturisesc. Acum lucram pentru ciupit... Nu merit să mă primeşti ca pe un oaspete.

— Cum poţi vorbi aşa, Trişatov, dragul meu...

— Vezi dumneata Dolgoruki, eu sunt neruşinat faţă de toată lumea, mai ales acum când m-am pus pe chefuri, în curând voi primi o blană şi mai scumpă şi voi avea trăsură la scară, cu cai de rasă, dar în sinea mea voi şti întotdeauna că în casa dumitale n-am îndrăznit să mă aşez fiindcă nu m-am socotit demn, fiindcă faţă de dumneata sunt un ticălos. Gândul acesta va fi pentru mine o mângâiere când voi chefui pe bani furaţi. Şi acum adio, rămâi cu bine; nu-ţi dau mâna, nici măcar Alphonsine nu se înjoseşte să dea mâna cu mine. Te rog să nu mă chemi înapoi şi nici să nu vii la mine. Sper că ne-am înţeles.

Şi băieţandrul acesta ciudat se întoarse şi plecă; îmi părea rău că eram atât de grăbit, am luat însă hotărârea să-l caut cât mai curând, de cum voi rezolva problemele mele familiale.

N-am să mai înşir tot ce s-a întâmplat în dimineaţa aceea, deşi ar fi multe de povestit. Versilov n-a venit la înmormântare, de altfel, chiar înainte ca mortul să fie scos din biserică, ai mei aveau aerul că nici nu-l aşteaptă să vină. Mama se ruga cu evlavie şi se vedea că e cu totul cufundată în rugăciune. Lângă catafalc nu se aflau decât Tatiana Pavlovna şi Liza. Dar n-am să mai intru în amănunte. După înmormântare ne-am întors cu toţii acasă şi ne-am aşezat la masă şi iar mi s-a părut, cercetându-le feţele, că nici acum nu-l aşteaptă. Când ne-am ridicat de la masă, m-am apropiat de mama, am îmbrăţişat-o drăgăstos şi am felicitat-o de ziua ei. Liza a făcut la fel.

— Ascultă, dragul meu frate, îmi şopti Liza pe furiş, să ştii că-l aşteaptă.

— Îmi dau seama, Liza.

— Are să vină cu siguranţă.

Aşadar, aveau informaţii precise despre el, m-am gândit, dar n-am întrebat nimic. Deşi n-am să-mi descriu sentimentele, trebuie să spun că, în ciuda însufleţirii mele, toată această enigmă mă apăsa iar ca o piatră pe suflet. Ne-am aşezat cu toţii în salon, la masa rotundă, în jurul mamei. Ah, cât de mult mi-a plăcut atunci să stau cu ea şi s-o

privesc! Deodată mama m-a rugat să citesc ceva din Biblie. Am citit un capitol din Evanghelia lui Luca. Ea nu plângea; nici măcar nu părea foarte tristă, dar fața ei trăda o viață spirituală mai bogată ca niciodată. Din privirea ei calmă şi pioasă se vedea că e stăpânită de un gând, dar nu părea nici neliniştită, nici speriată. Convorbirea n-a lâncezit nici un moment. Am început să depănăm amintiri despre răposat şi Tatiana Pavlovna a povestit despre el multe lucruri pe care nu le ştiam. N-am să le înşir pe toate, dacă le-aş aşterne aici, cred că ar stârni mult interes. Până şi Tatiana Pavlovna era cu totul altfel decât de obicei. Era blândă, prietenoasă şi, lucru ciudat, părea şi ea foarte liniştită, cu toate că vorbea mult, ca s-o distreze pe mama. Mi s-a întipărit în minte mai cu seamă un amănunt: în stânga canapelei pe care şedea mama, pe o măsuță rotundă, se afla o icoană pregătită parcă pentru un anumit scop; era o icoană foarte veche de lemn, fără altă podoabă decât coronițele de argint de pe capetele celor doi sfinți. Ştiam că icoana îi aparținuse lui Makar Ivanovici şi mai ştiam că răposatul o socotea făcătoare de minuni şi nu se despărțea niciodată de ea. Tatiana Pavlovna arunca din când în când o privire spre ea.

— Ascultă Sofia, spuse ea deodată, schimbând vorba, n-ar fi rnai bine să punem icoana în picioare pe masă, rezemată de perete, şi să aprindem o candelă în fața ei?

— Nu, mai bine să rămână aşa, spuse mama.

— Poate că ai dreptate. Altfel ar părea totul prea solemn...

N-am înțeles atunci despre ce era vorba, pe urmă însă m-am dumerit că încă de mult Makar Ivanovici hotărâse ca, după moartea lui, icoana să-i rămână lui Andrei Petrovici, iar mama se pregătea tocmai să i-o înmâneze.

Se făcuse ora cinci după-amiază; în toiul discuției, am observat deodată o anumită crispare pe fața mamei; s-a îndreptat brusc din spate şi a început să tragă cu urechea, dar Tatiana Pavlovna, care în timpul acesta vorbea, nu şi-a dat seama de nimic şi şi-a urmat vorba. M-am întors numaidecât spre uşă şi, peste o clipă, s-a ivit în prag Andrei Petrovici. Nu intrase pe uşa din față, ci venise pe scara din dos trecând prin bucătărie şi prin sală; dintre noi toți numai mama îi auzise paşii. Am să povestesc din fir în păr scena absurdă care a urmat, fără să omit nici un gest, nici un cuvânt; de altfel, a fost foarte scurtă.

Mai întâi trebuie să spun că, cel puțin în primul

moment, n-am observat nici cea mai mică schimbare pe fața lui. Era îmbrăcat ca întotdeauna, adică foarte îngrijit, aproape sclivisit; în mână ținea un buchet de flori proaspete, nu prea mare, dar costisitor, pe care i l-a întins mamei, zâmbind. Ea i-a aruncat o privire sfioasă şi nedumerită, totuşi, în clipa când a primit florile, obrazul ei palid s-a rumenit uşor şi ochii i s-au luminat de bucurie.

— Eram sigur că ai să mă primeşti aşa, Sonia, spuse el. Şi cum la intrarea lui ne ridicasem cu toții, el s-a apropiat de masă şi s-a aşezat pe fotoliul din stânga mamei, pe care şezuse Liza, fără să-şi dea seama că ia locul altcuiva, şi astfel, s-a pomenit lângă masa pe care se afla icoana.

— Bună seara, ne salută el pe toți. Țineam să-ți aduc neapărat flori astăzi, de ziua ta, Sonia, de aceea nici n-am venit la înmormântare, ca să nu trec cu buchetul prin fața mortului; de altfel, ştiu că nici tu nu te-ai aşteptat să vin la înmormântare. Fără îndoială că nici bătrânul nu m-ar fi osândit pentru aceste flori, doar el însuşi ne-a cerut cu limbă de moarte să ne bucurăm de viață. Nu-i aşa? Am impresia că şi el este aici, printre noi.

Mama îi aruncă o privire ciudată; Tatiana Pavlovna se înfioră.

— Cine să fie printre noi? întrebă ea.

— Răposatul. Dar să vorbim despre altceva. Ştiți, tocmai un om care nu prea crede în asemenea minuni e în fond mai superstițios decât altul... Dar să mă întorc la flori: zău că nu ştiu cum am ajuns cu ele până aici. Pe drum încoace, de trei ori am vrut să le arunc şi să le calc în picioare.

Mama tresări.

— Abia m-am stăpânit să nu le arunc. Iartă-mă, Sonia, sunt un zănatic. Voiam s-o fac numai fiindcă prea erau frumoase. Ce poate fi mai frumos pe lume decât o floare? Dar a trebuit să vin cu ele prin ger şi zăpadă. Gerul de la noi şi florile! Oare îşi poate cineva închipui o nepotrivire mai mare?! Dar nu acesta era motivul: voiam să le calc în picioare fiindcă sunt frumoase. Să ştii Sonia, că iar am să dispar, dar am să mă întorc foarte curând, fiindcă voi trece probabil printr-o mare spaimă. Şi dacă aşa va fi, cine ar putea să mă vindece de spaimă, unde mai găsesc un înger ca tine, Sonia? Dar de unde s-a mai ivit şi icoana asta? A, era a răposatului, mi-aduc aminte de ea. O moştenise din bătrâni, i-o lăsase bunicu-său; ştiu că nu s-a despărțit toată viața de ea. După câte mi-aduc aminte, voia să mi-o lase mie moştenire; îmi

amintesc foarte bine de ea. Dacă nu mă înşel, e zugrăvită după canoanele vechi, ale răscolnicilor... Stați să mă uit mai bine la ea.

Luă icoana în mână, o apropie de lumânare şi o cercetă cu atenție, dar după câteva clipe o puse jos, de astă dată pe masa din fața lui. Eram mirat; de altfel, tot ce spunea în seara aceea era atât de ciudat, încât nu înțelegeam nimic, îmi aduc aminte numai că o spaimă nelămurită îmi strângea inima. Mama însă nu mai era speriată, îl privea doar cu milă şi nedumerire; pentru ea, el era în primul rând un om nefericit. Şi-apoi, mai vorbise şi altă dată aproape la fel de straniu ca acum. Nu ştiu de ce însă, Liza a pălit deodată şi, arătând cu capul spre el, mi-a aruncat o privire stranie. Dar mai speriată decât noi toți era Tatiana Pavlovna.

— Ce-i cu dumneata, dragă Andrei Petrovici? îngăimă ea cu sfială.

— Zău nu ştiu ce-i cu mine, dragă Tatiana Pavlovna. Dar n-ai motive să fii neliniştită, de vreme ce n-am uitat că dumneata eşti Tatiana Pavlovna şi că-mi eşti dragă. De fapt, n-am venit decât pentru o clipă. Aş fi vrut să-i spun Soniei un cuvânt bun, dar nu-l găsesc, deşi inima mi-e plină de sentimente, pe care nu ştiu să le exprim. Şi, vă spun drept, tot sentimente foarte ciudate. Ştiți, mă simt de parcă în mine ar fi doi oameni, mărturisi el sincer, prieteneşte, îmbrățişându-ne pe toți cu o privire foarte gravă. Da, într-adevăr, mă dedublez, sunt sfâşiat de gânduri atât de contradictorii, încât mă înspăimânt. Ştiți, e ca şi cum ai avea în față un *alter ego* al tău. Tu eşti un om cuminte şi aşezat, celălalt însă ține să facă negreşit o trăsnaie, uneori destul de hazlie, şi deodată îți dai seama că ție îți vine chef să faci trăsnaia, fără să ştii de ce, mai bine zis doreşti s-o faci împotriva voinței tale, dar oricât te-ai strădui, nu-ți poți stăpâni pornirea. Am cunoscut pe vremuri un doctor care, la înmormântarea tatălui său, a început deodată să fluiere în biserică. Mărturisesc că m-am temut să vin azi la înmormântare, fiindcă eram obsedat de gândul straniu că odată am să încep să fluier sau să râd în hohote, ca medicul acela nefericit care de altfel, a sfârşit destul de rău... Nu ştiu de ce oare mă tot urmăreşte azi doctorul acela, nu mai pot scăpa de amintirea lui. Ştii, Sonia, în clipa asta îmi vine să pun mâna pe icoană (o luă de pe masă şi începu s-o învârtească în mână) şi s-o izbesc de sobă, abia mă stăpânesc să n-o trântesc de colțul de colo. Sunt sigur că ar crăpa în

două, că nu s-ar face țăndări, ci ar crăpa exact în două.

Cuvintele lui erau cu atât mai îngrozitoare, cu cât le rostise pe un ton foarte firesc, fără prefăcătorie şi fără afectare, părea într-adevăr să se teamă grozav de ceva; deodată am observat că şi mâinile îi tremură uşor.

— Andrei Petrovici! strigă mama, împreunându-şi mâinile.

— Lasă icoana, Andrei Petrovici, pune-o jos numaidecât! izbucni Tatiana Paviovna, sărind ca arsă. Dezbracă-te şi întinde-te în pat. Arkadi, fugi după doctor!

— Nu văd... nu înțeleg de ce v-ați alarmat aşa? rosti el încet, privindu-ne pe rând cu stăruință, apoi îşi luă deodată capul în mâini, rezemându-şi coatele de masă. V-am înspăimântat, dragii mei. Totuşi, vă rog să vă aşezați la loc şi să vă liniştiți măcar o clipă; îngăduiți-mi plăcerea asta. Am luat-o razna, Sonia, de fapt, venisem să-ți spun cu totul altceva.Voiam să-mi iau rămas bun Sonia, fiindcă iar plec în lume şi te las, cum te-am mai lăsat de câteva ori... Dar fireşte că într-o zi am să mă întorc din nou la tine — fiindcă într-un anumit sens sunt prea legat de tine. Şi apoi, la cine aş putea să mă duc, când totul se va sfârşi? Crede-mă Sonia, am venit la tine ca la îngerul meu păzitor şi nu ca la un duşman: cum aş putea să văd în tine un duşman?! Să nu-ți închipui că am venit anume ca să sparg icoana, deşi drept să-ți spun Sonia, tare aş mai vrea s-o sparg...

Când Tatiana Pavlovna îi strigase mai înainte: "Lasă icoana!" i-o şi luase, şi apoi rămăsese cu ea în mână. În timp ce rostea ultimele cuvinte, el se repezi pe neaşteptate, îi smulse icoana din mână şi cu o furie nemaipomenită izbi cu toată puterea de un colț al sobei de teracotă. Icoana crăpă exact în două bucăți... El se întoarse brusc spre noi şi deodată fața lui palidă se făcu roşie, aproape stacojie, se schimonosi şi se vedea cum îi tremură fiecare muşchi, când spuse:

— Să nu socoteşti simbolic gestul meu, Sonia, n-am vrut să mă lepăd de moştenirea lui Makar, dar am simțit nevoia să sparg ceva... Să ştii că mă întorc la tine, fiindcă eşti un înger şi ultima mea nădejde! Deşi poți s-o iei şi ca un simbol, ceea ce fără îndoială a şi fost!...

Apoi ieşi repede din cameră, tot prin bucătărie (unde îşi lăsase şuba şi căciula). N-am să descriu starea mamei: înspăimântată de moarte, încremenise cu mâinile împreunate deasupra capului, dar deodată a început să strige după el:

— Andrei Petrovici, întoarce-te măcar să ne luăm rămas bun, dragul meu!

— Lasă că se întoarce el, Sofia! Se întoarce el, fii pe pace! izbucni Tatiana Pavlovna, tremurând toată, scoasă din minți de furie. Ai auzit doar că ți-a făgăduit să se întoarcă! Lasă-l pe zănatic să-şi mai facă de cap pentru ultima oară; într-adevăr, când o ajunge un moşneag neputincios, cine să-l oblojească dacă nu tu, dădaca lui de o viață? A fost doar destul de neruşinat să ți-o spună în față...

De noi nici nu mai vorbesc. Liza leşinase. Am dat să fug după el, dar m-am răzgândit şi am alergat la mama, am îmbrățişat-o şi am strâns-o în brațe. Lukeria a adus fuga un pahar de apă pentru Liza. Mama însă şi-a revenit curând, s-a aşezat pe canapea, şi-a acoperit fața cu mâinile şi a început să plângă.

— Totuşi... totuşi fugi după el răcni deodată Tatiana Pavlovna, dezmeticindu-se parcă. Hai... ce stai?... fugi după el şi nu-l slăbi o clipă din ochi. Hai, şterge-o! îmi tot dădea ea ghies, trăgându-mă din răsputeri de lângă mama. Dar lasă, fug eu singură după el!

— Of Arkaşa, du-te mai repede după el! îmi strigă deodată şi mama.

M-am repezit într-un suflet după el, tot prin bucătărie şi pe uşa din dos, dar nu l-am mai găsit. Pe trotuar, în depărtare, se zăreau prin întuneric umbrele negre ale unor trecători. Am alergat într-acolo, i-am ajuns din urmă, m-am uitat atent la fiecare şi am fugit mai departe, până la răspântie.

Pe un nebun nu te poți supăra, mi-a trecut pe neaşteptate prin minte, dar de vreme ce Tatiana Pavlovna era atât de furioasă pe el, înseamnă că nu-i nebun de loc..." O, eram sigur că fusese un gest *simbolic,* că voise neapărat să sfărâme ceva, aşa cum sfărâmase icoana, şi că ținuse să ne arate acest lucru, mamei şi nouă tuturor. Totuşi, nu încăpea îndoială că îl întărâtase acel "alter ego" al lui...

Nu l-am găsit nicăieri, iar la el acasă n-avea rost să mă duc, fiindcă nu-mi venea a crede să se fi întors pur şi simplu acasă, de parcă nu s-ar fi întâmplat nimic. Deodată m-a străfulgerat un gând şi am alergat într-un suflet la Anna Andreevna.

Se întorsese şi m-a primit numaidecât. Când am intrat, m-am stăpânit cât am putut. Fără să mă aşez măcar, am început să-i povestesc din fir în păr scena petrecută

adineauri, stăruind mai ales asupra acelui "alter ego" al lui. Niciodată n-am să uit şi n-am să-i iert că m-a ascultat în picioare, ce-i drept, cu o curiozitate nesățioasă, şi totuşi nepăsătoare şi rece până la cruzime.

— Unde este? Nu cumva ştii dumneata? am încheiat eu, stăruind. Doar Tatiana Pavlovna m-a trimis ieri la dumneata...

— Încă de ieri ți-am trimis vorbă să vii. Ieri a fost la Țarskoie Selo şi a trecut şi pe la mine. Iar acum (se uită la ceas), acum e ora şapte, la ora asta trebuie să fie acasă.

— Văd că ştii tot, atunci vorbeşte, vorbeşte odată! am izbucnit eu.

— Ştiu multe, dar nu tot. Desigur, dumitale n-are rost să-ți ascund nimic, spuse ea, zâmbind şi codindu-se parcă, în timp ce mă măsura cu o privire ciudată. Ieri dimineața a cerut-o formal pe Katerina Nikolaevna în căsătorie, drept răspuns la scrisoarea ei.

— E cu neputință! am exclamat eu cu ochii holbați de mirare.

— Scrisoarea a trecut prin mâinile mele; mi-a dat-o chiar el să i-o duc, bineînțeles, închisă. De astă dată, însă, a procedat ca un "cavaler" şi nu mi-a ascuns nimic.

— Nu mai înțeleg nimic, Anna Andreevna.

— Fără îndoială că nici nu-i uşor de înțeles. La drept vorbind cererea lui în căsătorie se aseamănă cu gestul unui jucător care aruncă pe masă ultimul ban şi în buzunar ține revolverul pregătit. Nu era decât o şansă din zece ca ea să consimtă. Şi totuşi s-a bizuit pe ea, ceea ce, mărturisesc, mi se pare forte curios. De altfel... cred că a făcut-o într-un moment de nebunie, împins tot de acel "alter ego" al său, cum bine spuneai adineauri.

— Îți arde de glume? Cum aş putea să cred că tocmai prin dumneata a trimis scrisoarea? Nu eşti dumneata logodnica tatălui ei? Fie-ți milă de mine, Anna Andreevna!

— M-a rugat să mă sacrific pentru fericirea lui, de fapt, nici n-aş putea spune că m-a rugat cu adevărat. N-a fost nevoie de prea multă vorbă, fiindcă am citit în ochii lui ce voia. Of, Doamne, de ce te mai miri: nu s-a dus el pe vremuri la Konigsberg s-o roage pe mama dumitale să consimtă la căsătoria lui cu fiica vitregă a doamnei Ahmakova? Şi atunci a procedat aproape ca şi ieri, când m-a ales pe mine drept confidentă şi ambasadoare.

Era destul de palidă şi liniştea ei îi sublinia şi mai tare

sarcasmul. O, i-am iertat multe în clipa când am început să mă dumiresc. Am stat un moment în cumpănă. Ea aştepta în tăcere.

— Înțeleg, am spus eu, zâmbind ironic, că dumneata ai transmis scrisoarea fiindcă tot n-aveai nimic de pierdut, ştiai bine că nici vorbă nu poate fi de o căsătorie între ei, dar cum a putut el să facă una ca asta? Dar ea ce are de gând? Bineînțeles că îl va refuza, şi atunci... ce se va întâmpla atunci? Unde e el acum, Anna Andreevna? am strigat eu. Nu-i nici o clipă de pierdut, în fiecare moment se poate întâmpla o nenorocire!

— Ți-am spus doar că este acasă. În scrisoarea pe care a trimis-o ieri prin mine Katerinei Nikolaevna îi cerea în orice caz o întâlnire la el acasă, azi la ora şapte seara, şi ea a făgăduit că va veni.

— Ea, la el acasă? Cum se poate?

— De ce nu? Doar aceea-i locuința Nastasiei Egorovna, aşa că oricine ar putea crede că s-au întâlnit din întâmplare la ea...

— Bine, dar ea se teme de el... ar putea s-o ucidă!

Anna Andreevna zâmbi:

— Katerina Nikolaevna, cu toată teama pe care am observat-o şi eu, a avut întotdeauna mult respect şi admirație pentru principiile nobile şi pentru inteligența superioară a lui Andrei Petrovici. De astă dată îi dă această dovadă de încredere numai ca să o rupă definitiv cu el. Şi apoi, în scrisoare, el şi-a dat în modul cel mai solemn cuvântul de "cavaler" că n-are de ce să se teamă... N-aş putea să-ți reproduc scrisoarea, dar fapt e că ea l-a crezut... ca să zic aşa, pentru ultima oară... şi a luat o hotărâre eroică. S-ar putea să fie o luptă cavalerească între doi oameni care se întrec în curaj şi generozitate.

— Dar ce te faci cu acel "alter ego" al lui! am exclamat eu. E limpede că şi-a ieşit din minți!

— Probabil că ieri când a făgăduit să vină la întâlnire, Katerina Nikolaevna nu s-a gândit la o asemenea eventualitate.

I-am întors deodată spatele şi am luat-o la fugă... bineînțeles la el! Dar din sală m-am mai întors pentru o clipă.

— Poate că dumitale ți-ar fi convenit s-o ucidă! i-am strigat şi am țâşnit pe uşă afară.

Cu toate că tremuram tot, de parcă m-ar fi scuturat frigurile, am intrat tiptil în locuința lui prin bucătărie, şi în

şoaptă am rugat-o pe dădacă s-o cheme pe Nastasia Egorovna. Ea a venit numaidecât şi, fără să scoată un cuvânt, m-a străpuns cu o privire iscoditoare.

— Păi dumnealui nu-i acasă, mă rog.

Eu însă m-am grăbit să-i explic în şoaptă, deschis şi fără înconjur, că ştiu totul de la Anna Andreevna, ba mai mult, că veneam direct de la ea.

— Spune-mi, Nastasia Egorovna, unde sunt?

— Stau de vorbă în salon, mă rog, lângă masa unde ai stat şi dumneata alaltăieri.

— Nastasia Egorovna, lasă-mă să intru.

— Vai de mine, se poate?

— Nu acolo, în camera de alături, Nastasia Egorovna. Poate că asta e chiar dorința Annei Andreevna, altfel nu mi-ar fi spus că se găsesc aici. Fii pe pace, n-au să mă audă... Desigur că asta vrea şi ea...

— Dar dacă nu vrea? se îndoi Nastasia Egorovna fără să mă slăbească din ochi.

— Nastasia Egorovna, eu n-am uitat-o pe Olea dumitale, măcar de dragul ei lasă-mă să intru.

La aceste cuvinte începură să-i tremure buzele şi bărbia:

— Bine, puiule, numai de dragul ei te las, pentru că ai o inimă simțitoare... Să n-o părăseşti pe Anna Andreevna, puiule. Spune, aşa-i că n-ai s-o părăseşti?

— Nu, n-am s-o părăsesc!

— Dar te legi pe ce ai mai sfânt că n-ai să dai buzna peste ei şi n-ai să faci zarvă, dacă te duc acolo?

— Ți-o jur pe cinstea mea, Nastasia Egorovna!

Ea mă apucă de haină şi mă trase într-o cameră întunecoasă, vecină cu cea în care se găseau ei, mă duse tiptil pe un covor moale până la o uşă acoperită cu o draperie şi ridicând-o puțin, îmi făcu semn să stau liniştit şi mi-i arătă.

Apoi ea a plecat şi m-a lăsat singur. Fireşte, am rămas nemişcat. Îmi dădeam seama că ascult de după uşă, că-i spionez ca să le surprind taina, şi totuşi, am rămas. Dar puteam oare să nu rămân, când ştiam de acel "alter ego"? După ce văzusem cu ochii mei cum spărsese icoana?

Şedeau unul în fața celuilalt la masa unde cu două zile în urmă băusem şampanie de bucurie că "reînviase"; de unde stăteam, le puteam urmări orice expresie a feței. Ea purta o rochie neagră, simplă şi îmi părea la fel de frumoasă şi liniştită ca totdeauna. El vorbea, iar ea îl asculta foarte atentă şi prevenitoare. Era însă ceva mai sfioasă ca de obicei. El, în

schimb, era foarte exaltat. Cum picasem la mijlocul discuției, câtva timp n-am înțeles nimic; îmi amintesc însă că ea a întrebat deodată:

— Şi asta din pricina mea?

— Nu, din pricina mea, îi răspunse el. Dumneata, deşi vinovată, nu porți nici o vină. Ştii că există şi vinovați fără vină? O vină ca aceasta se iartă cel mai greu şi aproape întotdeauna se pedepseşte, adăugă el cu un râs straniu. O clipă am fost convins că te-am uitat cu desăvârşire, ajunsesem să şi râd de pasiunea mea nesăbuită... dar asta o ştii. La urma urmei, ce am eu cu omul cu care te măriți? Iartă-mă că ți-am cerut ieri mâna, a fost un gest absurd, şi totuşi singurul pe care-l puteam face... În asemenea situație ce puteai să aştepți de la mine decât o absurditate. Nu ştiu zău...

Începu să râdă stânjenit, ridicând deodată ochii la ea până atunci vorbise ocolindu-i privirea. Am simțit că în locul ei m-ar fi înspăimântat râsul lui. Apoi el se ridică bruse de pe scaun.

— Spune, cum ai putut consimți să vii încoace? întrebă el deodată, ca şi cum aceasta ar fi fost problema cea mai importantă. Doar atât invitația cât şi scrisoarea mea erau absurde... Că ai făgăduit să vii, mai înțeleg, dar stau şi mă întreb ce te-a determinat să şi vii? Nu cumva ai venit numai de frică?

— Am venit să te văd, răspunse ea, sfioasă, privindu-l cu teamă.

Amândoi rămaseră câteva clipe tăcuți. Apoi Versilov se aşeză din nou pe scaun şi începu să vorbească blând, dar pătimaş, şi uneori vocea lui tremura de emoție:

— A trecut îngrozitor de mult timp de când nu te-am văzut, Katerina Nikolaevna. E atât de mult de atunci, încât aproape nici nu mai credeam cu putință să mai stau vreodată cu dumneata ca acum, să te privesc şi să-ți aud glasul... De doi ani nu ne-am mai văzut, de doi ani nu am schimbat o vorbă. Mai cu seamă nu mi-aş fi închipuit că am să mai vorbesc vreodată cu dumneata. Dar, ce să faci, trecutul nu se mai întoarce, iar prezentul se va risipi mâine ca fumul — aşa-i viața! Mă resemnez, fiindcă oricum nu pot schimba nimic. Dar fiindcă tot ai venit, adăugă el deodată, aproape implorând-o, dacă tot ți-ai făcut pomană cu mine şi ai venit, să mă aleg cel puțin cu ceva. Răspunde-mi la o singură întrebare.

— Şi anume?

— Doar n-o să ne mai vedem niciodată, aşa că n-ai nimic de pierdut dacă-mi spui adevărul. Răspunde-mi măcar acum la o întrebare pe care un om inteligent n-o pune niciodată: oare m-ai iubit cândva, sau... m-am înşelat?

Ea roşi.

— Te-am iubit, îngăimă ea.

Eram sigur că aşa va răspunde, ştiam eu cât e de sinceră, cinstită şi dreaptă!

— Dar acum? stărui el.

— Acum nu te mai iubesc.

— Râzi de mine?

— Nu, dar am zâmbit fără să vreau, fiindcă eram sigură că ai să mă întrebi: "Dar acum?" Numai de aceea am zâmbit, fiindcă întotdeauna îți vine să zâmbeşti când ghiceşti gândul cuiva...

M-a cuprins mirarea; niciodată n-o văzusem atât de prudentă, aproape timidă, atât de descumpănită. El o sorbea din ochi.

— Ştiu că nu mă iubeşti... dar nu mă mai iubeşti chiar de loc?

— Cred că nu te mai iubesc de loc. Nu te iubesc, adăugă ea categoric, fără să mai zâmbească sau să roşească. Cândva te-am iubit, dar numai scurtă vreme. Mi-a trecut foarte curând...

— Ştiu, ştiu, ți-ai dat seama că nu sunt omul pe care îl cauți... bine, dar ce cauți? Te rog să-mi mai explici o dată...

— Oare ți-am mai explicat vreodată? Mă întrebi ce caut? Păi eu sunt o femeie cât se poate de obişnuită, sunt o femeie aşezată şi îmi plac... îmi plac oamenii veseli.

— Oamenii veseli?

— Vezi că nici măcar nu ştiu cum să vorbesc cu dumneata. Cred că dacă m-ai fi iubit mai puțin, te-aş fi putut iubi şi eu, spuse ea, zâmbind din nou cu sfială.

Răspunsul ei vădea cea mai deplină sinceritate; mă mir numai cum nu-şi dădea ea seama că acest răspuns era o caracterizare perfectă şi fără apel a relațiilor dintre ei, şi definea şi dezlega totul. O, cât de bine trebuie să fi înțeles el acest lucru! Totuşi o privea, zâmbind straniu.

— Şi Bioring este un om vesel? o mai întrebă el.

— În ceea ce-l priveşte, poți fi liniştit, cât se poate de liniştit, se grăbi ea să răspundă. Mă mărit cu el numai fiindcă asta e soluția cea mai cuminte. Cu el am să duc o viață

aşezată şi am să-mi păstrez independența spirituală.

— E adevărat ce se spune, că a început să-ți placă iar societatea, viața mondenă?

— Nu societatea ca atare. Ştiu că în lumea noastră domneşte acelaşi haos, ca peste tot, dar aparențele ei sunt încă frumoase, şi dacă tot e vorba să nu trăieşti, ci să treci numai pe lângă viață, atunci oricum e mai bine aici decât în altă parte.

— De la un timp aud mereu cuvântul "haos"; se vede ca de pe atunci te-ai speriat de haosul din capul meu; lanțurile, ideile năstruşnice şi celelalte prostii, nu-i aşa?

— Nu-i chiar aşa...

— Atunci ce a fost? Pentru Dumnezeu, spune-mi adevărul.

— Bine, am să ți-o spun fără înconjur, fiindcă te socotesc un om excepțional de inteligent... Mi-ai părut întotdeauna nițeluş ridicol.

După această mărturisire, roşi brusc, ca şi cum şi-ar fi dat seama că a făcut o imprudență grozavă.

— Uite, pentru această sinceritate, îți iert multe, rosti el cu un glas ciudat.

— Nu mi-am spus gândul până la capăt, se grăbi ea să dreagă, roşind din ce în ce mai tare. Eu sunt caraghioasă... dacă n-ar fi decât pentru faptul că îți spun asemenea prostii.

— Nu, dumneata nu eşti caraghioasă, eşti doar o mironosiță, ca orice femeie de lume! exclamă el, pălind îngrozitor. Nici eu nu mi-am spus adineauri gândul până la capăt, când te-am întrebat de ce ai venit. Vrei să ți-l spun acum? Ai venit fiindcă ştii că există o scrisoare, un document de care te temi cumplit: dacă ar ajunge în mâna tatălui dumitale, s-ar putea să te blesteme cât mai e în viață, iar după moartea lui să te dezmoştenească prin testament. Ai venit numai de teamă, ca să obții această scrisoare! spuse el, tremurând atât de tare, încât îi clănțăneau aproape şi dinții. Ea îl ascultase, abătută şi jignită.

— Ştiu că-mi poți face mult rău, spuse ea evaziv, dar am venit mai mult ca să te văd decât ca să te conving să nu mă mai persecuți. Şi eu doream să te văd, şi încă de mult... Şi acum, când ne-am întâlnit în sfârşit, îmi dau seama că nu te-ai schimbat, adăugă pe un alt ton, ca şi cum deodată ar fi pus stăpânire pe ea un gând cu totul nou şi puternic, poate chiar un sentiment straniu şi neaşteptat.

— Sperai că m-am schimbat? Şi asta după scrisoarea în

care te acuzam că eşti o destrăbălată? Spune, ai venit încoace fără să te temi câtuşi de puţin?

— Am venit fiindcă te-am iubit cândva, te-aş ruga însă, cât stăm acum împreună să nu mă mai ameninţi, să nu-mi mai aminteşti de gândurile şi sentimentele mele urâte. Daca ai putea vorbi cu mine despre altceva, ţi-aş fi foarte recunoscătoare. Lasă ameninţările pe mai târziu, acum nu-i momentul... Crede-mă, am venit să te văd o clipă şi să-ţi aud glasul. Dacă într-adevăr nu te poţi stăpâni, mai bine ucide-mă pe loc, dar nu mă mai ameninţa şi nu te mai chinui atata din pricina mea, încheie ea, privindu-l atât de straniu, de parca s-ar fi aşteptat s-o ucidă într-adevăr.

El se ridică din nou de pe scaun, se uită lung şi cald la ea şi spuse fără să şovăie:

— În casa asta n-ai să suferi nici cea mai mică jignire.

— Ah, da, ţi-ai dat doar cuvântul de onoare! zise ea, zâmbind.

— Nu, nu numai fiindcă ţi-am dat cuvântul de onoare în scrisoare, dar mai ales fiindcă vreau să mă pot gândi la dumneata toată noaptea...

— Să te chinuieşti iar?

— Te evoc întotdeauna când sunt singur, stau neîncetat de vorbă cu dumneata; cutreier mahalalele cele mai sărăcăcioase, mă înfund în câte o cârciumă şi totdeauna, parcă anume pentru a sublinia contrastul cu toate acestea, îmi apari în faţa ochilor. Şi totdeauna râzi de mine, ca şi acum... rosti el ca scos din minţi.

— Niciodată n-am râs de dumneata, niciodată! exclamă ea cu convingere şi cu o expresie de profundă compătimire. Am venit hotărâtă să fac tot ce-mi stă în putinţă ca să nu te jignesc câtuşi de puţin! adăugă ea pe neaşteptate. Am venit să-ţi spun că... că mi-eşti aproape drag... Iartă-mă, poate că ar fi trebuit să ţi-o spun altfel, se grăbi ea să se dezvinovăţească.

El începu să râdă.

— De ce nu ştii să te prefaci? De ce eşti atât de stângace? De ce eşti altfel decât ceilalţi?... Cum poţi spune unui om pe care vrei să-l alungi: "mi-eşti aproape drag"?

— Îmi dau seama că n-am găsit cuvintele potrivite, se pripi ea să recunoască. Nu m-am exprimat cum trebuie, şi asta numai fiindcă dintotdeauna, de la prima noastră întâlnire, m-am simţit intimidată şi n-am ştiut să-ţi vorbesc. Poate că expresia: "mi-eşti aproape drag" nu-i tocmai fericită,

totuşi nu-i prea departe de gândul meu, de aceea am şi folosit-o, dar aş mai vrea să ştii că dragostea mea faţă de dumneata este... este dragostea de om pe care o poţi dărui oricui şi nu ţi-e ruşine s-o mărturiseşti niciodată...

El o ascultase în tăcere, învăluind-o într-o privire pătimaşă.

— Eu fireşte, te jignesc cu sentimentul ce ţi-l port, urmă el în culmea exaltării. S-ar putea să fie într-adevăr ceea ce se numeşte o pasiune... Tot ce ştiu e că în prezenţa dumitale sunt un om pierdut, dar şi în absenţa dumitale de asemenea. E totuna dacă eşti aproape sau departe, oriunde ai fi, pentru mine eşti totdeauna prezentă. Mai ştiu că te pot urî cumplit, că ura mea poate întrece dragostea... De altfel nu mă mai gândesc de mult la nimic, totul mi-e indiferent. Singurul meu regret e că am iubit o femeie ca dumneata...

Glasul i se frânse; după o clipă continuă cu răsuflarea tăiată:

— Ce zici, nu te îngrozeşti când mă auzi vorbind astfel? o întrebă el cu un zâmbet silit. Dacă aş şti că-ţi face plăcere, cred că aş fi în stare să stau neclintit într-un picior timp de treizeci de ani... Văd că ţi-e milă de mine; faţa dumitale îţi trădează gândurile, parcă ar spune: "Te-aş iubi dacă aş putea, dar nu pot"... Aşa-i? Nu te sfii, nu mai am nici un pic de mândrie. Am ajuns un cerşetor, sunt gata să primesc orice pomană din partea dumitale — auzi, m-aş mulţumi şi cu mila dumitale... Ce mândrie mai poate avea un cerşetor?

Ea se ridică şi se apropie de el:

— Dragul meu prieten! rosti, punându-i mâna pe umăr şi privindu-l cu nespusă duioşie. Mă doare când te aud vorbind aşa! Toată viaţa am să mă gândesc la dumneata ca la omul cel mai nobil, cu inima cea mai generoasă, îţi voi venera amintirea mai presus de tot ce am iubit şi am respectat vreodată pe lume; înţelege-mă Andrei Petrovici, doar asta m-a făcut să vin acum la dumneata, dragul meu, şi acum şi pe vremuri, fiindcă mi-eşti nespus de drag ca om. N-am să uit niciodată ce iureş de gânduri mi-ai stârnit în minte la primele noastre întâlniri. Hai să ne despărţim prieteni, şi gândurile mele cele mai profunde şi mai calde se vor îndrepta toată viaţa spre dumneata.

— Cu alte cuvinte: "Să ne despărţim şi atunci am să te iubesc". Sunt gata să te şi iubesc, numai să ne despărţim. Ascultă, îngăimă el palid de tot, fă-ţi încă o pomană cu mine: nu-ţi cer să mă iubeşti, nici să trăieşti cu mine, nici măcar să

ne mai vedem vreodată; dacă ai să mă chemi, am să fiu robul dumitale, şi am să dispar îndată ce n-ai să vrei să mă vezi şi să mă auzi, numai... *numai să nu te măriţi cu altul!*

Mi s-a strâns inima de durere, auzind aceste cuvinte. Rugămintea lui naivă şi înjositoare era atât de jalnică şi-ţi sfâşia inima atât de cumplit, tocmai fiindcă era atât de făţişă şi irealizabilă. Nu mai încăpea îndoială că-i cerşea mila! Cum putea să-şi închipuie că ea are să consimtă? Şi totuşi, se înjosise până la o asemenea rugăminte, încercase totuşi s-o înduplece. Ajunsese până la ultima treaptă a decăderii morale, era un chin să asişti la asemenea degradare. Faţa i se schimonosise de durere, era de nerecunoscut; dar înainte de a apuca ea să rostească un cuvânt, se dezmetici brusc:

— Am să te nimicesc! izbunci el cu un glas straniu, atât de alterat, încât era de nerecunoscut.

Şi ea îi răspunse tot atât de ciudat, cu vocea tot atât de schimbată, de parcă n-ar fi vorbit ea.

— Dacă mi-aş face pomană cu dumneata, rosti apăsat şi hotărât, mai târziu te-ai răzbuna pe mine şi mai cumplit decât mă ameninţi acum, fiindcă n-ai putea să uiţi niciodată că te-ai înjosit să-mi cerşeşti mila... Nu mai suport ameninţările dumitale! încheie ea, indignată, înfruntându-l aproape cu privirea.

— Nu mai suporţi "ameninţările mele"?! Vrei să spui ale unui cerşetor ca mine! Am glumit doar, spuse el blând, zâmbind. N-am să-ţi fac nimic, nu te teme, poţi pleca liniştită, iar documentul acela am să mă străduiesc din răsputeri să-l obţin şi să ţi-l trimit — dar acum du-te, pleacă! Ţi-am scris o scrisoare stupidă şi totuşi ai răspuns la chemarea mea şi ai venit, aşa că suntem chit. Pe aici e ieşirea, o îndrumă el, arătându-i uşa (ea dăduse să intre în camera în care stăteam ascuns după draperie).

— Iartă-mă, dacă poţi, îi spuse ea, oprindu-se în prag.

— Ce-ar fi dacă ne-am întâlni cândva ca nişte prieteni buni şi am râde împreună din toată inima, amintindu-ne de această scenă? o întrebă el pe neaşteptate, dar fiecare cută a feţei îi tremura, de parcă l-ar fi cuprins o criză nervi.

— O, să dea Dumnezeu! exclamă ea, împreunându-şi mâinile dar privindu-l speriată, încercând să ghicească tâlcul ascuns al celor ce voise să spună.

— Pleacă! Grozav de deştepţi suntem amândoi, dumneata însă... o, dumneata eşti plămădită din acelaşi aluat ca mine. Eu ţi-am scris o scrisoare nesăbuită, iar dumneata

ai consimțit să vii ca să-mi spui că "îți sunt aproape drag". Da, amândoi suferim de aceeaşi nebunie! Suntem nişte oameni minunați! Să rămâi întotdeauna la fel de năzdrăvană, să nu te schimbi şi atunci o să ne întâlnim într-o zi ca doi prieteni. Să nu te îndoieşti de prorocirea mea, îți jur că aşa va fi!

— Şi atunci am să te iubesc cu siguranță, presimt încă de pe acum! nu se putu ea stăpâni să nu-i arunce la despărțire, fiindcă era totuşi femeie.

Apoi plecă. M-am strecurat în grabă, tiptil, spre bucătărie şi, aproape fără să mă uit la Nastasia Egorovna, care mă aştepta, m-am năpustit pe scara din dos şi am alergat într-un suflet prin curte până în stradă. Dar n-am apucat decât s-o zăresc în timp ce se urca într-o birjă care o aştepta în fața casei. Am luat-o la fugă pe stradă.

CAPITOLUL AL UNSPREZECELEA

Am alergat până la Lambert. Oricât aş vrea să prezint într-o formă logică şi să găsesc măcar un grăunte de bun simț în acțiunile mele din seara şi din noaptea aceea, nici măcar azi, când pot să judec totul la rece, nu sunt în stare să redau limpede înlănțuirea evenimentelor. Eram mânat de un sentiment, mai bine zis de un întreg haos de sentimente, în care era firesc să mă rătăcesc. Ce-i drept, un sentiment era mai puternic decât celelalte şi mă copleşea, dominându-le pe toate, dar... să-l mărturisesc oare? Mai ales că nici nu sunt sigur de el...

Când am dat buzna la Lambert, eram bineînțeles într-un hal fără de hal. Când m-au văzut, şi el şi Alphonsine s-au speriat. Am observat de mult că până şi cei mai destrăbălați, mai decăzuți francezi respectă cu sfințenie în traiul lor casnic o anumită rutină burgheză, un şir întreg de tabieturi cât se poate de prozaice, înrădăcinate o dată pentru totdeauna ca nişte datini în viața lor de fiecare zi. De altfel, Lambert a înțeles numaidecât că se întâmplase ceva şi nu-şi putea încăpea în piele de bucurie văzând că venisem în sfârşit la el, că în cele din urmă reuşise să pună mâna pe mine. Doar numai la asta se gândise zi şi noapte în ultima vreme. Era şi firesc, pentru că nu se putea lipsi de mine! Şi iată că tocmai atunci când pierduse orice nădejde, i-am picat din senin, am venit singur şi încă scos din minți, adică tocmai în starea cea

mai prielnică pentru el.

— Adu băutură, Lambert! Hai să chefuim, să ne facem de cap! Alphonsine, unde ți-e chitara?

N-are rost să mai descriu toată scena, fapt e că am băut şi i-am povestit tot lui Lambert, absolut tot. El îmi sorbea cuvintele. Din proprie inițiativă, i-am propus deschis să facem un complot, să dăm foc la toate. Mai întâi trebuia s-o atragem de partea noastră pe Katerina Nikolaevna, printr-o scrisoare în care să-i spunem că o avem la mână...

— Asta nu-i greu, mă tot încuraja Lambert la fiecare cuvânt.

În al doilea rând, pentru ca scrisoarea să fie cât mai convingătoare, să-i trimitem totodată şi o copie după document, astfel încât ea să-şi poată da seama de la început că nu e vorba de o înşelătorie.

— Bună idee, aşa şi trebuie făcut! încuviința mereu Lambert, schimbând tot timpul priviri cu Alphonsine.

În al treilea rând, Lambert personal trebuia să-i ceară o întâlnire, chipurile, din însărcinarea unui necunoscut proaspăt sosit de la Moscova, întâlnire la care eu urma să-l aduc pe Versilov...

— Şi ideea cu Versilov e bună, mă aprobă iar Lambert.

— Nu numai că e bună, dar e necesară! am strigat eu. E indispensabilă! Doar de dragul lui Versilov am şi pus totul la cale, i-am explicat eu sorbind mereu din pahar. (Beam toți trei, dar, pe cât se pare, eu singur am golit toată sticla de şampanie, fiindcă ei se prefăceau numai că beau.) Versilov şi cu mine vom sta în altă cameră (trebuie să mai faci rost de o cameră, Lambert!) şi atunci când ea se va declara gata să răscumpere documentul şi cu bani şi altfel, ceea ce e sigur, fiindcă toate cucoanele astea sunt nişte ticăloase, atunci Versilov şi cu mine o să ieşim din ascunzătoare. Şi când va fi prinsă asupra faptului, ea însăşi n-o să poată tăgădui că este o ticăloasă; iar Versilov, dumerindu-se cât e de infamă, se va vindeca dintr-o dată şi o va alunga în brânci. Ar mai trebui să-l aducem şi pe Bioring, ca să vadă şi el cu cine are de-a face! am adăugat eu, înnebunit de furie.

— Nu, de Bioring nu-i nevoie! îndrăzni Lambert să mă contrazică.

— Ba e nevoie! am urlat eu iar. Tu, Lambert, nu pricepi nimic, eşti un prost! Cu atât mai bine dacă izbucneşte un scandal în lumea lor simandicoasă, fiindcă aşa ne răzbunăm dintr-o dată şi pe ea şi pe toată societatea ei! Numai aşa are

să-şi primească pedeapsa cuvenită! Polița să ți-o dea ție Lambert... Mie nu-mi trebuie, eu scuip pe bani, dar tu ai să-i culegi şi aşa, scuipați, şi n-o să-ți fie scârbă să-i vâri în buzunar, în schimb eu am să mă aleg cu satisfacția de a o fi nimicit!

— Da, da încuviință din nou Lambert, înțeleg că ai făcut o figură de stil... Schimba tot timpul priviri cu Alphonsine.

— Află, Lambert, că ea se uită la Versilov ca la o icoană! M-am convins adineauri, am îngăimat eu.

— Bine-ai făcut că i-ai pândit: nici nu bănuiam că eşti un spion atât de priceput şi că ai atâta minte! Spusese asta ca să mă linguşească.

— Minți, franțuzule, spion nu sunt, deşi am destulă minte! Dar ştii, Lambert, ea îl iubeşte totuşi! am continuat eu, străduindu-mă să-mi exprim gândul până la capăt. Cu toate astea, n-are să se mărite cu el, fiindcă Bioring e ofițer din gardă, pe când Versilov nu e decât un om generos, gata să se jertfească pentru omenire, deci, după părerea lor, un caraghios şi nimic mai mult! O, desigur că îi înțelege pasiunea, o şi încântă, cochetează chiar cu el ca să-l întărâte, totuşi n-are să se mărite cu el! Aşa-s femeile, nişte vipere! Fiecare femeie e o viperă şi fiecare viperă e o femeie. El însă trebuie lecuit; trebuie să i se smulgă vălul de pe ochi: va fi destul s-o vadă aşa cum este şi are să se vindece. De aceea vreau să-l şi aduc la tine, Lambert!

— Ai dreptate, încuviința necontenit Lambert, tot umplându-mi paharul.

Se străduia din răsputeri să nu mă supere, să nu mă contrazică, să mă facă să beau cât mai mult. Şiretenia lui era însă atât de grosolană şi de bătătoare la ochi, încât, până şi în starea mea de atunci, mi-am dat seama de ea; şi cu toate astea, nu mă mai puteam desprinde de acolo; şi vorbeam necontenit, simțeam o nevoie grozavă să-mi descarc sufletul. Când Lambert s-a dus să mai aducă o sticlă Alphonsine mi-a cântat la chitară o melodie spaniolă, era cat pe-aci să mă podidească plânsul.

— Tu încă nu ştii tot, Lambert, am strigat eu patetic, omul ăsta trebuie salvat cu orice preț, fiindcă... e sub puterea unei vrăji. Dacă ea s-ar mărita cu el, a doua zi după nuntă ar alunga-o în brânci, doar s-au mai văzut de astea. Căci o astfel de dragoste pătimaşă, sălbatică, e ca o criză de nebunie, ca un ştreang în jurul gâtului, ca o boală, dar de îndată ce e satisfăcută, vălul de pe ochii omului se destramă şi în sufletul

lui se naşte sentimentul opus: ură şi scârbă, dorința de a distruge, de a călca în picioare idolul de până atunci. Cunoşti povestea Abişagăi[75], ai citit-o vreodată?

— Nu, nu-mi amintesc de ea, dar ce-i, un roman? mormăi Lambert.

— Of, nimic nu ştii, Lambert! Eşti îngrozitor, neînchipuit de incult... dar nu mă sinchisesc eu de asta, treaba ta! De fapt, el pe mama o iubeşte. L-am văzut sărutând portretul ei. Pe aceea are s-o gonească a doua zi după nuntă şi are să se întoarcă la mama; dar va fi prea târziu, de aceea trebuie salvat acum...

Spre sfârşit ajunsesem să plâng cu lacrimi amare, dar cu toate astea vorbeam mai departe şi beam într-una. Lucrul cel mai curios e că în seara aceea Lambert n-a pomenit nimic de "document", nici măcar nu m-a întrebat unde este. Nu mi-a cerut să i-l arăt, deşi, ce putea fi mai firesc, decât să-mi pretindă să-l pun pe masă în momentul când ne-am înțeles să pornim la acțiune? Curios era şi faptul că, deşi amândoi spuneam mereu că ceea ce hotărâsem era necesar şi că ne vom duce neapărat hotărârea la îndeplinire, nici unul dintre noi n-a precizat măcar printr-un cuvânt unde, când şi cum o vom face! El se mulțumea să mă aprobe tot timpul, schimbând priviri cu Alphonsine, şi atât! Eram fireşte prea buimac atunci ca să pot trage o concluzie din atitudinea lui care totuşi mi s-a întipărit în minte.

În cele din urmă am adormit îmbrăcat pe divanul lui. Am dormit multă vreme şi m-am trezit foarte târziu. Îmi amintesc că după ce m-am trezit, fiind încă buimac, am mai stat un timp culcat, prefăcându-mă că dorm, şi m-am străduit să-mi văd gândurile, să-mi aduc aminte ce se petrecuse. Abia după aceea mi-am dat seama că Lambert nu era acasă, că plecase probabil în oraş. Se făcuse aproape ora zece; focul trosnea în sobă exact ca atunci când, după noaptea de pomină, m-am trezit pentru prima dată la Lambert. Ca şi atunci, Alphonsine mă pândea de după paravan: mi-am dat seama numaidecât de acest lucru, fiindcă de vreo două ori a scos capul să vadă ce fac, dar de fiecare dată am închis ochii şi m-am prefăcut că mai dorm fiindcă eram mahmur şi voiam să mă dumiresc întâi în ce situație mă găsesc. Îmi dădeam seama cu groază că făcusem o prostie fără margini şi o ticăloşie, spovedindu-mă în noaptea aceea lui Lambert şi intrând în cârdăşie cu el; însuşi faptul că alergasem la el fusese o mare greşeală! Bine că păstrasem

măcar documentul! Îmi tot pipăiam buzunarul de la piept, unde-l cususem, şi eram fericit că mai era acolo. Aşadar, puteam să mă ridic într-o clipă şi s-o iau la fugă, iar de unul ca Lambert n-avea de ce să-mi fie ruşine.

Mi-era ruşine doar de mine însumi. Eu eram cel mai aspru judecător al meu şi, Doamne, câte aveam pe suflet! Dar n-am să descriu sentimentul infernal, de neîndurat pe care îl încerci când ai conştiința propriei tale infamii şi josnicii. Totuşi trebuie să mai fac o mărturisire, fiindcă n-o mai pot ocoli. N-am dreptul s-o trec sub tăcere în însemnările mele. Să se ştie, aşadar, că nu voiam s-o fac de râsul lumii şi să fiu martor la ruşinea ei, când va răscumpăra documentul de la Lambert (vai, ce josnicie!), fiindcă aş fi vrut să-l vindec pe Versilov de nebunie şi să-l determin să se întoarcă la mama, ci... poate fiindcă eram eu însumi îndrăgostit de ea, fiindcă o iubeam şi eram gelos! Dar pe cine eram gelos, pe Bioring, pe Versilov? Pe toți aceia pe care îi va privi şi cu care va vorbi la baluri, în timp ce eu voi sta într-un colț, ruşinându-mă şi de mine însumi?... Vai, ce infamie!... într-un cuvânt, nu ştiu pe cine eram gelos; totuşi simțeam, şi în ajun mă convinsesem pe deplin, că trebuia să-mi iau gândul de la ea pentru totdeauna, că această femeie e îndreptățită să alunge şi să batjocorească un fățarnic şi un neghiob ca mine. Ea era curată şi cinstită, iar eu, un spion şi un escroc!

Toate astea le-am ținut până acum ascunse în inima mea, însă a venit vremea să dau socoteală. Totuşi, trebuie să mai spun, şi pentru ultima oară: s-ar putea ca această mărturisire să fie pe jumătate sau chiar pe trei sferturi o calomnie, poate că m-am ponegrit eu însumi! În noaptea aceea am urât-o fiindcă îmi pierdusem mințile, mai întâi de furie, apoi din pricina băuturii. Am mai spus că bâjbâiam într-un haos de sentimente şi impresii, pe care eu însumi nu le înțelegeam. Cu toate acestea am socotit de datoria mea să le mărturisesc, pentru că măcar o parte dintre ele erau sentimentele mele reale.

Deodată m-a cuprins o scârbă fără margini şi o dorință la fel de nemărginită de a-mi răscumpăra păcatele: am sărit ca ars de pe divan, dar în aceeaşi clipă s-a repezit şi Alphonsine la mine. Mi-am luat repede paltonul şi căciula, i-am poruncit să-i spună din partea mea lui Lambert că în noaptea aceea aiurasem, că ponegrisem o femeie nevinovată, că totul nu fusese decât o glumă de prost gust şi nu cumva să mai îndrăznească să mai vină vreodată la mine... I-am

îndrugat toate astea în pripă, alandala, pe franţuzeşte şi, bineînţeles, îngrozitor de confuz. Dar, spre mirarea mea, Alphonsine a înţeles de minune despre ce era vorba şi, ceea ce m-a mirat şi mai mult, părea să se şi bucure.

— *Oui, oui,* mă tot aproba ea, *c'est une honte! Une dame... Oh, vous êtes généreux, voux! Soyez tranquille, je ferai voir raison à Lambert*{76}.

Chiar şi într-un astfel de moment ar fi trebuit să mă pună pe gânduri o schimbare atât de neaşteptată a sentimentelor ei, care puteau să reflecte şi o schimbare a sentimentelor lui Lambert. Şi totuşi am plecat fără să o întreb nimic. Eram prea tulburat ca să judec limpede. O, pe urmă mi-am dat seama de toate astea, dar era prea târziu! Doamne, ce grozăvie s-a pus la cale! Trebuie să anticipez asupra evenimentelor şi să dezvălui acum această intrigă infernală, căci altfel cititorul n-ar mai înţelege nimic din tot ceea ce urmează.

Totul s-a tras din faptul că, încă de la prima mea întâlnire cu Lambert, când mă adusese la el să mă dezmorţesc, îndrugasem în neştire, ca un neghiob, că documentul se găsea în buzunarul meu, cusut în căptuşeală. Cum după aceea am aţipit brusc pe divanul din colţ, Lambert, în timp ce dormeam, mi-a pipăit buzunarul şi s-a convins că în căptuşeala lui fusese într-adevăr cusută o hârtie. Şi mai târziu avusese de câteva ori prilejul să se convingă că hârtia se mai găseşte acolo; bunăoară, atunci când am luat masa la restaurantul tătăresc, mi-amintesc că în repetate rânduri m-a cuprins de mijloc, desigur, anume pentru asta. Când şi-a dat în sfârşit seama de importanţa acelei hârtii, şi-a ticluit un plan independent, pe care nici nu l-aş fi putut bănui. Prostul de mine, îmi închipuisem tot timpul că mă cheamă cu atâta stăruinţă la el numai ca să mă înduplece să intru în cârdăşie cu el şi să lucrăm mână în mână. Dar din păcate urmărea cu totul altceva! Mă poftea ca să mă îmbete turtă şi apoi, când nu voi mai ştii de mine şi voi dormi tun, să-mi taie buzunarul şi să pună mâna pe document. Întocmai aşa a procedat în noaptea aceea, împreună cu Alphonsine, pe care a pus-o să-mi taie buzunarul. După ce mi-au scos scrisoarea, *scrisoarea ei,* documentul pe care îl purtam la mine încă de la Moscova, au luat o simplă coală de hârtie de aceleaşi dimensiuni, mi-au vârât-o în buzunar şi l-au cusut din nou, aşa cum fusese, ca să nu observ nimic. Tot pe Alphonsine a pus-o să-l şi coasă. Iar eu am fost atât de neghiob, încât, aproape până la urmă,

adică timp de încă o zi şi jumătate, am continuat să-mi închipui că dețin un secret şi că soarta Katerinei Nikolaevna se mai afla încă în mâna mea; în încheiere trebuie să mai spun că furtul acestui document a dezlănțuit toate nenorocirile care au urmat.

Iată că am ajuns în sfârşit la ultimele zile dinaintea deznodământului, cu care însemnările mele se şi încheie!

Trebuie să fi fost ora zece şi jumătate când am ajuns cu chiu, cu vai acasă, eram foarte tulburat, şi, după câte mi-aduc aminte, neobişnuit de distrat, dar în sinea mea ajunsesem la o hotărâre definitivă. Ştiam ce am de făcut, dar nu voiam să mă pripesc. De cum am pus piciorul în coridor, am înțeles dintr-o dată că se întâmplase o nouă nenorocire, că pe neaşteptate situația se complicase şi mai mult: bătrânul prinț fusese adus direct de la Țarskoie Selo la mine acasă, unde l-am găsit împreună cu Anna Andreevna! Nu-l instalaseră însă în camera mea, ci alături, în cele două odăi ale proprietarului. Pe cât se pare, încă din ajun se făcuseră în aceste două camere oarecare schimbări, chiar şi unele încercări de înfrumusețare, ce-i drept, cât se poate de superficiale. Proprietarul şi soția lui se mutaseră în cămăruța chiriaşului cusurgiu şi ciupit de vărsat (am mai vorbit de el), pe care îl înghesuiseră provizoriu într-un ungher, n-aş putea spune unde anume.

Proprietarul mi-a ieşit înainte şi apoi s-a strecurat numaidecât după mine în cameră. Nu mai părea atât de sigur de sine ca în ajun, în schimb era cuprins de o agitație febrilă, pe măsura evenimentelor, ca să zic aşa. Nu i-am spus nimic; m-am retras într-un colț, m-am luat cu mâinile de cap şi am rămas aşa câteva clipe. La început, el trebuie să fi gândit că "joc teatru", dar până la urmă şi-a pierdut cumpătul şi s-a speriat de-a binelea.

— Te-am supărat cu ceva? îngăimă el. Iată, te-am aşteptat ca să te întreb, adăugă el, văzând că nu-i răspund, dacă n-ai dori să descui uşa asta, ca să poți intra direct în apartamentul înălțimii-sale... fără să mai treci prin coridor. Şi îmi arătă uşa laterală care fusese întotdeauna încuiată, fiindcă dădea într-o cameră a proprietarului, şi acum, prin urmare, a prințului.

— Ascultă, Piotr Ippolitovici, i-am spus eu aspru, binevoieşte să te duci numaidecât la Anna Andreevna şi s-o pofteşti încoace, ca să ne lămurim. Sunt de mult aici?

— De aproape o oră.

— Hai, du-te!

Plecă şi se întoarse cu un răspuns ciudat: cică Anna Andreevna şi prinţul Nikolai Ivanovici mă aşteptau cu nerăbdare la dumnealor; aşadar, Anna Andreevna nu catadicsise să vină. Mi-am potrivit şi mi-am periat haina destul de mototolită, fiindcă dormisem îmbrăcat, m-am spălat, m-am pieptănat pe îndelete şi m-am dus la bătrân, cu gândul să fiu cât mai prudent.

Prinţul şedea pe o canapea, la o măsuţă rotundă, iar Andreevna, în alt colţ al camerei, lângă o masă, cu o faţă de masă, pe care fierbea samovarul proprietarului, strălucitor ca niciodată, şi-i pregătea un ceai. Cand am intrat, nu mi-am descreţit fruntea, iar bătrânul, văzându-mă atât de încruntat, tresări, zâmbetul de pe buze îi pieri numaidecât şi pe faţă i se întipări spaima. Atunci, nu m-am mai putut stăpâni, am izbucnit în râs şi i-am întins amândouă mâinile. Sărmanul, s-a repezit numaidecât în braţele mele.

Fără îndoială că am înţeles imediat ce se întâmplase cu el. De la început mi-a fost limpede ca lumina zilei că în răstimpul cât nu-l mai văzusem, acest bătrân, mai deunăzi încă destul de vioi, care, oricum, mai avea oarecare luciditate şi voinţă, fusese transformat într-un soi de mumie, într-un copil neajutorat, sperios şi neîncrezător. Trebuie să adaug însă că el ştia perfect pentru ce fusese adus acolo şi că totul se întâmplase întocmai cum am arătat mai sus, anticipând asupra evenimentelor. Fusese luat prin surprindere şi vestea că propria lui fiică îl trădase, că voia să-l interneze într-un ospiciu de nebuni, îl năucise, îl strivise, paralizându-i cu totul voinţa. Se lăsase dus pe sus, fiindcă de spaimă era aproape inconştient. I se spusese că eu deţin un secret care va lămuri totul, că numai cu ajutorul meu va putea lua aşadar o hotărâre definitivă. Trebuie să spun de pe acum că mai mult decât orice pe lume îl înspăimânta tocmai dezvăluirea secretului şi hotărârea definitivă pe care trebuia s-o ia. Se aştepta să mă vadă apărând cu o hârtie în mână şi cu verdictul întipărit pe faţă, de aceea era atât de încântat că deocamdată mă arătam dispus să râd şi să vorbesc despre cu totul altceva. Când ne-am îmbrăţişat, el a început să plângă, recunosc că şi mie mi s-au umezit ochii, fiindcă deodată mi se făcuse tare milă de el... Tocmai atunci se porni să latre şi căţelul pitic al lui Alphonsine şi se repezi la mine de pe divan. De când cumpărase căţelul, bătrânul nu se mai despărţea de el, nici măcar când dormea.

— *Oh, je disais qu'il a du coeur*{77}*!* îi strigă el Annei Andreevna, arătând spre mine.

— V-ați întremat surprinzător, *mon prince,* arătați minunat, păreți mai tânăr și mai sănătos ca oricând, i-am spus. Din păcate însă adevărul era altul: aveam în față o mumie și-l mințisem ca să-i mai dau curaj.

— *N'est-ce pas? N'est-ce pas*{78}*?* repetă el, încântat. O, m-am întremat de minune!

— Dar acum ar trebui să vă luați ceaiul și dacă îmi oferiti și mie o ceașcă, am s-o beau cu plăcere împreună cu dumneavoastră.

— Asta e minunat! Vorba poetului: "Vom bea și ne vom desfăta..." sau cam așa ceva. Anna Andreevna, dă-i un ceai. *Il prend toujours par les sentiments*{79}.... Dă-ne câte un ceai, draga mea.

Anna Andreevna ne servi ceaiul, apoi se întoarse deodată spre mine și începu să-mi vorbească pe un ton extrem de solemn:

— Arkadi Makarovici, noi amândoi, eu și binefăcătorul meu, ne-am refugiat la dumneata. Socotesc că ne găsim în casa dumitale și de aceea pe dumneata te rugăm să ne dai azil și să ne ocrotești. Ține seama că soarta acestui sfânt, a acestui om nespus de nobil și atât de năpăstuit depinde aproape în întregime de dumneata. Noi așteptăm să hotărască inima dumitale cinstită și dreaptă!

Dar nici nu apucă să sfârșească, și prințul, îngrozit, începu să tremure.

— *Après, après, n'est-ce pas? Chere amie*{80}*!* tot repeta el, făcând un gest de rugă.

Nu pot spune cât de neplăcut m-a impresionat discursul ei. Nu i-am răspuns nimic, m-am mulțumit să mă înclin grav și distant; apoi m-am așezat la masă și dinadins am început să vorbesc despre altceva, despre tot felul de fleacuri, am râs, am glumit... Vedeam bine că bătrânul mi-era recunoscător și că se înveselise din toată inima. Am înțeles însă numaidecât că veselia lui, deși exuberantă, era totuși de suprafață și că, dintr-un moment într-altul, putea să se preschimbe într-o apatie totală.

— *Cher enfant,* am auzit că ai fost bolnav... *ah, pardon,* am auzit că te-ai ocupat tot timpul de spiritism, așa-i?

— Nici prin gând nu mi-a trecut! am exclamat eu, zâmbind.

— Nu? Atunci cine mi-a vorbit de spiritism?

— Despre asta a vorbit adineauri Piotr Ippolitovici, proprietarul casei, îl lămuri Anna Andreevna. E un om foarte vesel şi ştie o mulțime de anecdote. Vrei să-l chem?

— *Oui, oui, il est charmant*[81] ... Ştie şi anecdote, dar ar fi mai bine să-l chemăm mai târziu. Îl chemăm noi, şi are să ne povestească de toate, *mais après.* Ce crezi că mi-a spus adineauri, când s-a pus masa: "Fiți pe pace, n-o să zboare, că noi nu suntem spiritişti!" Cum adică, la spiritişti zboară mesele?

— Drept să spun, nu ştiu. Se pare însă că se ridică de la pământ..

— *Mais c'est terrible ce que tu dis*[82]*!* se sperie el.

— O, fiți pe pace, astea-s prostii!

— Aşa zic şi eu. Nastasia Stepanovna Salomeeva... o cunoşti doar... ah, da, tu n-o cunoşti... Închipuieşte-ți că şi ea crede în spiritism, şi să vezi, *cher enfant,* se întoarse el spre Anna Andreevna, să vezi ce i-am spus: păi şi la ministere sunt mese şi în jurul lor stau câte opt funcționari care scriu, aşa că țin mâinile pe ele, atunci de ce nu dansează mesele şi acolo? Gândeşte-te ce-ar fi dacă ar începe să joace! Atâta ar mai lipsi, să-şi facă de cap deodată mesele de la Ministerul de Finanțe sau de la învățământul Public!

— Vorbiți tot atât de hazliu ca pe vremuri! am exclamat eu, străduindu-mă să râd cât mai sincer.

— *N'est-ce pas? Je ne parle pas trop, mais je dis bien*[83]*!*

— Mă duc să-l chem pe Piotr Ippolitovici, spuse Anna Andreevna, ridicându-se. Era radioasă: văzând că mă port atât de drăgăstos cu bătrânul, nu mai putea de bucurie. Dar nici n-a apucat bine să iasă pe uşă, că bătrânul s-a schimbat brusc la față. Aruncă repede o privire spre uşă, îşi roti ochii prin cameră, apoi fără să se ridice de pe canapea, se aplecă spre mine şi-mi şopti speriat:

— *Cher ami,* o de-aş putea să le văd aici pe amândouă împreună. *Oh, cher enfant!*

— Liniştiți-vă, *mon prince.*

— Da, da, însă... o să le împăcăm, *n'est-ce pas?* Doar nu-i vorba decât de o mică ceartă între două femei admirabile *n'est-ce pa?* În tine îmi pun toată speranța, numai în tine.

— O să descurcăm noi ițele chiar aici.

— Dar ce locuință udată mai e şi asta?!rosti el aproape cu teamă, uitandu-se împrejur. Şi ştii, proprietarul ăsta... arată cam... Spune, nu-i un om primejdios?

— Proprietarul? O, nu! Cum ar putea să fie primejdios?

— *Cest ça*[84]*!* Cu atât mai bine. *Il me semble qu'il est bête, gentilhomme*[85]*. Cher enfant,* pentru Dumnezeu, să nu-i spui Annei Andreevna că aici totul mă înspăimântă; eu de când am intrat aici am lăudat totul, şi pe proprietar l-am lăudat. Ascultă, tu cunoşti păţania lui von Sohn[86]? Îţi mai aduci aminte de ea?

— Ce vreţi să spuneţi cu asta?

— *Rien, rien du tout. Mais je suis libre ici, n'est-ce pas*[87]*?* Tu ce crezi: aici nu mi se poate întâmpla nimic... de felul ăsta?

— Vai de mine, dragul meu prinţ! Vă asigură că nici vorbă nu poate fi!

— *Mon ami! Mon enfant!* exclamă el deodată, cu mâinile împreunate, fără să-şi mai ascundă spaima. Dacă într-adevăr ai ceva... vreun document... Într-un cuvânt, dacă ai ceva să-mi spui, mai bine taci pentru Dumnezeu, nu-mi spune nimic, mai bine taci... păstrează secretul cât poţi mai mult...

A dat să se repeadă la mine să mă îmbrăţişeze; pe faţă i se prelingeau lacrimi; nici nu pot spune cum mi s-a strâns inima; bietul bătrân semăna cu un copil slab, speriat, fără apărare, pe care nişte ţigani l-au furat din casa părintească şi l-au dus printre străini. Dar n-am apucat să ne îmbrăţişăm că uşa s-a deschis şi a intrat Anna Andreevna împreună cu fratele ei, kammerjunker-ul. Apariţia lui m-a uluit; m-am ridicat şi m-am îndreptat spre uşă.

— Arkadi Makarovici, dă-mi voie să vă fac cunoştinţă, spuse Anna Andreevna cu glas tare, aşa că, vrând-nevrând, a trebuit să mă opresc.

— Îl cunosc prea bine pe frăţiorul dumitale, am rostit eu tăios, apăsând mai cu seamă pe cuvântul prea.

— Ah, a fost o neînţelegere regretabilă! Mă simt atât de vinovat, dragul meu And... Andrei Makarovici, bâigui tânărul şi, apropiindu-se de mine cu un aer cât se poate de familiar, îmi luă mâna, pe care nu m-am simţit în stare să mi-o retrag. Numai Stepan al meu e vinovat de toate. S-a bâlbâit ca un prost când te-a anunţat şi am crezut că e vorba de altcineva. Asta s-a întâmplat la Moscova, o lămuri el pe soră-sa. Pe urmă aş fi dorit din toată inima să te caut şi să-ţi explic, dar m-am îmbolnăvit, poate să-ţi confirme şi ea. *Cher prince, nous devons être amis, même par droit de naissance*[88].

Şi tânărul acesta impertinent a îndrăznit să mă cuprindă cu braţul pe după umeri, cu un gest familiar din cale afară. M-am tras deoparte, dar cum mă fâstâcisem şi nu

ştiam ce să-i răspund, am plecat cât am putut mai repede. M-am întors în camera mea, tulburat, m-am aşezat pe pat şi am căzut pe gânduri. Aceste uneltiri mă indignau şi mă dezgustau, totuşi nu puteam să răstorn dintr-o dată planul Annei Andreevna şi s-o facă de râs. Abia atunci mi-am dat seama cât de dragă mi-era şi ea şi în ce situație îngrozitoare se afla.

După cum m-am aşteptat, ea a venit singură la mine, lăsându-l pe prinț cu fratele ei, care începuse să-i povestească cele mai proaspete şi inedite bârfeli din înalta societate, izbutind numaidecât să-l distreze şi să-l înveselească pe acest bătrân impresionabil. M-am ridicat de pe pat fără să scot o vorbă şi am privit-o întrebător.

— Ți-am spus tot, Arkadi Makarovici, începu ea fără înconjur. Soarta noastră este în mâinile dumitale.

— Bine, dar eu te prevenisem că nu pot… Cele mai sfinte îndatoriri morale mă opresc să fac ceea ce aştepți de la mine…

— Aşa? Va să zică ăsta e răspunsul dumitale? De mine nu-mi pasă, chiar de-ar fi să mă duc de râpă, dar ce se alege de bătrân? Dacă nu te răzgândeşti, până deseară are să înnebunească!

— Dimpotrivă, are să înnebunească dacă am să-i arăt scrisoarea fiicei lui în care întreabă un avocat cum să-şi pună tatăl sub interdicție, declarându-l nebun! am exclamat eu cu convingere. N-ar putea să suporte asta. Află că nici nu crede că există o astfel de scrisoare, mi-a spus-o chiar el! De fapt răstălmăcisem cuvintele lui, dar bine am făcut.

— A şi a apucat să-ți spună? Mi-am închipuit eu! În cazul acesta, sunt pierdută; adineauri începuse să plângă şi cerea să se întoarcă acasă!

— Spune drept, în ce constă planul dumitale?

Ea roşi fiindcă îi rănisem orgoliul. Totuşi îşi calcă pe inimă.

— Dacă am avea scrisoarea fiicei lui, lumea nu ne-ar mai putea învinui de nimic. Aş trimite numaidecât după prințul V. şi după Boris Mihailovici Pelişcev, prietenii lui din copilărie; amândoi sunt oameni respectabili, cu mare vază în societate şi ştiu că încă de acum doi ani s-au arătat indignați de anumite fapte ale fiicei lui crude şi hrăpărețe. Nu încape îndoială că ei or să-l împace cu fiica lui, la rugămintea mea, fiindcă eu însămi doresc să se împace; atunci, însă, situația va fi cu totul alta. Unde mai pui că în cazul acesta şi rudele mele, familia Fanariotov, se vor hotărî să-mi ia apărarea; sunt

convinsă de acest lucru. Dar mai mult decât la orice țin la fericirea lui. Vreau să judece singur şi să înțeleagă cine îi este cu adevărat devotat. Fără îndoială că mă bizui în primul rând pe influența dumitale, Arkadi Makarovici, fiindcă ştiu cât îl iubeşti... Oare îl mai iubeşte cineva, afară de noi doi? Numai de dumneata a vorbit în ultimele zile; îi era tare dor de ..."tânărul lui prieten"... Nu trebuie să-ți mai spun că toată viața am să-ți port o recunoştință fără margini.

Era limpede că-mi făgăduia o răsplată, poate chiar bani. Am întrerupt-o destul de brutal:

— Orice mi-ai spune, nu pot, i-am declarat categoric. Pot doar să-ți răspund cu aceeaşi sinceritate şi să-ți împărtăşesc hotărârea mea irevocabilă: în cel mai scurt timp am să înmânez scrisoarea fatală Katerinei Nikolaevna, dar cu condiția să nu dea în vileag cea ce s-a petrecut acum, să evite scandalul şi să-mi făgăduiască solemn că nu va sta în calea fericirii voastre. Iată tot ce pot să fac.

— Asta e cu neputință! izbucni ea, roşind toată. Până şi gândul că îi voi cere Katerinei Nikolaevna s-o cruțe îi stârnea indignarea.

— N-am să-mi schimb hotărârea, Anna Andreevna.

— Ba poate că ai să te răzgândeşti.

— Adresează-te lui Lambert.

— Nici nu bănuieşti, Arkadi Makarovici, câte nenorociri ar putea să provoace încăpățânarea dumitale, rosti ea aspru, aproape duşmănos.

— Oricum, nenorocirile sunt inevitabile... mă apucă amețeala când mă gândesc. Dar nu mai are rost să lungim vorba: am luat o hotărâre şi mă țin de ea. Şi te mai rog ceva: nu cumva să-l aduci la mine pe fratele dumitale!

— Bine, dar el vrea să-şi îndrepte greşeala...

— Nu-i nimic de îndreptat aici! N-am nevoie de el şi nu vreau să-l vad! am strigat eu, luându-mă cu mâinile de cap. (Recunosc că poate i-am vorbit prea de sus atunci.) Dar ia spune, unde va dormi prințul la noapte? Nu cumva aici?

— Ba aici va rămâne la noapte, la dumneata şi cu dumneata.

— Atunci încă din seara asta mă mut în altă parte.

Şi, după aceste cuvinte necruțătoare, mi-am luat căciula şi mi-am îmbrăcat paltonul. Anna Andreevna mă privea tăcută şi încruntată. Mi-era milă, vai ce milă mi-era de această fată mândră! Totuşi, am fugit din casă, fără să-i dau nici cea mai mică nădejde.

Mă voi strădui să povestesc cât mai pe scurt ceea ce a urmat. Nimic nu-mi putea clinti hotărârea, aşa că m-am dus direct la Tatiana Pavlovna. S-ar fi putut evita o mare nenorocire, dacă aş fi găsit-o atunci acasă. Dar, ca un făcut, tocmai în ziua aceea mă urmărea un ghinion nemaipomenit. De acolo m-am dus, fireşte, la mama, în primul rând ca să văd ce mai face, sărmana, şi în al doilea rând, fiindcă eram aproape sigur că la ea am să dau de Tatiana Pavlovna. Dar nici acolo n-am gasit-o. Tocmai plecase; mama zăcea bolnavă şi acasă nu era decât Liza, care nu voise s-o lase singură. Liza mă ruga să nu intru la mama şi să n-o trezesc din somn: "Toată noaptea s-a chinuit. N-a închis ochii .Slavă Domnului că a ațipit măcar acum". Am îmbrățişat-o pe Liza şi i-am spus în două cuvinte că am luat o hotărâre foarte importantă şi irevocabilă pe care voiam s-o duc imediat la îndeplinire. Ea m-a ascultat fără să se mire prea mult, ca şi cum i-aş fi spus un lucru cât se poate de banal. De, ai mei se obişnuiseră cu hotărârile mele definitive şi irevocabile, pe care apoi le călcam regulat din laşitate. De astă dată însă era cu totul altceva. Până la urmă, m-am dus la cârciuma de pe chei, unde am stat câtva timp, printre altele, ca să fiu singur că, ducându-mă a doua oară la Tatiana Pavlovna, am s-o găsesc acasă. Dar mai întâi să explic de ce țineam într-atâta s-o văd. Aveam nevoie de ea: voiam s-o trimit imediat la Katerina Nikolaevna s-o roage să vină, şi apoi, de față cu ea, să-i restitui documentul, bineînțeles, doupă o explicație definitivă... Într-un cuvânt, voiam să-mi fac datoria şi astfel să-mi răscumpăr toate păcatele. O dată această problemă rezolvată, țineam să-i spun negreşit şi câteva cuvinte în favoarea Annei Andreevna, şi, dacă va fi cu putință, s-o duc împreună cu Tatiana Pavlovna (ca martoră) la mine, mai bine zis la prinț, şi acolo să împac cele două duşmance, să-l readuc pe prinț la viață şi... şi... Într-un cuvânt, voiam să fac fericit în ziua aceea măcar acest grup, ca apoi să nu-mi rămână decât grija lui Versilov şi a mamei. Nu mă îndoiam o clipă de izbândă: din recunoştință că i-am înapoiat scrisoarea, Katerina Nikolaevna nu putea să nu-mi îndeplinească rugămintea. Din nefericire, îmi închipuiam că mai dispun de document. Dar vai, nici nu bănuiam în ce situație stupidă şi înjositoare mă găseam!

Era aproape ora patru şi se întunecase de-a binelea când am ajuns din nou la Tatiana Pavlovna. Maria mi-a răspuns înbufnată: "Cucoana nu s-a întors". Îmi aduc foarte bine aminte de privirea ciudată şi încruntată pe care mi-a

aruncat-o Maria, atunci însă nu putea să-mi trezească nici o bănuială, fireşte. Dimpotrivă, în timp ce coboram scara, plecând înciudat şi descurajat de la Tatiana Pavlovna, mi-am adus deodată aminte de bietul prinț care adineauri întinsese rugător mâinile spre mine — la gândul acesta mi s-a strâns inima şi m-am mustrat aspru că îl părăsisem fără nici un motiv, numai fiindcă îmi fusese jignit orgoliul. Mă temeam să nu i se fi întâmplat ceva rău în lipsa mea, de aceea am pornit grăbit spre casă. Acolo nu se petrecuse însă nimic îngrijorător.

Când plecase de la mine, Anna Andreevna, deşi mânioasă nu-şi pierduse cumpătul. Trebuie să spun că în dimineața aceea, trimisese de două ori după Lambert şi, cum acesta nu fusese acasă, îl rugă în cele din urmă pe fratele ei să-l caute. Văzând că nu mă poate îndupleca, îşi pusese, sărmana, toată nădejdea în Lambert şi în influența pe care el ar fi putut s-o exercite asupra mea. Îl aştepta cu nerăbdare pe Lambert şi se tot mira că el, care până în ziua aceea se învârtea neîncetat în jurul ei şi-i bătea mereu capul, o părăsise deodată şi dispăruse fără urmă. Cum ar fi putut să-i treacă prin minte că Lambert pusese mâna pe document, avea acum cu totul alte planuri şi tocmai de aceea dispăruse, fiindcă voia să se ascundă de ea.

După cum era şi firesc, Anna Andreevna, din ce în ce mai neliniştită şi mai îngrijorată, nu mai avea putere să-l distreze pe bătrân, aşa că între timp tulburarea lui luase proporții îngrijorătoare. Era atât de speriat, încât punea tot felul de întrebări ciudate. Devenise bănuitor chiar şi față de ea şi de câteva ori începuse să plângă. Tânărul Versilov nu rămăsese mult cu el, aşa că Anna Andreevna i-l adusese în cele din urmă pe Piotr Ippolitovici, în care îşi pusese mari speranțe; dar prezența lui nu-i făcu de loc plăcere bătrânului, dimpotrivă, îl irită. De fapt, prințul îl privea pe proprietar cu tot mai multă neîncredere, ba chiar cu bănuială. Şi Piotr Ippolitovici, ca un făcut, aduse iar vorba despre spiritism, apoi începu să trăncănească despre spiritism şi nişte scamatorii pe care le văzuse la bâlci, cică un scamator ambulant tăiase în fața publicului capetele câtorva oameni şi după ce toată lumea văzuse sângele curgând, le pusese la loc de nici nu se cunoştea că fuseseră tăiate, şi asta tot în văzul publicului! Minunea se întâmplase cică în 1859. Povestea aceasta l-a speriat şi totodată l-a indignat atât de tare pe prinț, încât Anna Andreevna a fost nevoită sa-l alunge imediat

pe povestitor. Din fericire însă, tocmai atunci s-a adus masa de prânz, comandată încă din ajun (de către Lambert şi Alphonsine) unui foarte priceput bucătar francez din apropiere, care n-avea de lucru şi căuta să se angajeze la o casă boierească sau la vreun club. Mâncarea bună şi şampania l-au înveselit grozav pe bătrân, care mânca mult şi glumea mereu. După masă îl cuprinse bineînţeles moleşeala, i se făcu somn şi, cum avea obiceiul să se culce după masă, Anna Andreevna îi făcu patul; înainte de a adormi, bătrânul i-a sărutat de nenumărate ori mâinile, spunându-i mereu că ea este pentru el raiul, speranţa, huria, floarea de aur, într-un cuvânt, de entuziasm a folosit numai termeni de comparaţie orientali. Când m-am întors eu acasă, tocmai adormise.

Anna Andreevna a venit numaidecât la mine şi cu mâinile împreunate ca pentru rugăciune m-a implorat să nu plec "dacă nu de dragul ei, măcar de dragul prinţului" şi când se va trezi să mă duc la el. "Dacă pleci, are să se prăpădească, de enervare are să-l lovească damblaua. Mi-e teamă că n-o mai duce nici până la noapte"... A mai adăugat că trebuie să se ducă neapărat undeva, că va lipsi "poate chiar două ceasuri" şi că pe prinţ "îl lasă aşadar în grija mea". I-am făgăduit din toată inima că voi rămâne acasă până seara şi că atunci când prinţul se va trezi voi face tot ce-mi va sta în putinţă ca să-l distrez.

— Şi eu îmi voi face datoria până la capăt! îmi spuse ea pe un ton energic la despărţire.

Apoi plecă.

Trebuie să anticipez din nou asupra evenimentelor şi să spun că ea plecase să-l caute pe Lambert, ultima ei nădejde. Apoi trecuse pe la fratele ei şi pe la familia Fanariotov, rudele ei; e uşor de înţeles în ce stare sufletească s-a întors.

Prinţul s-a trezit la vreo oră după plecarea ei. Din camera mea l-am auzit gemând şi am alergat numaidecât la el; l-am găsit şezând pe marginea patului, în halat; se speriase într-atât când se trezise singur într-o cameră străină, luminată slab de o singură lampă, încât, când am deschis uşa, s-a cutremurat, a sărit ca ars şi a început să ţipe. M-am apropiat repede de el şi când a văzut cine era, m-a strâns în braţe şi a început să plângă de bucurie.

— Dar mie mi s-a spus că te-ai mutat, că te-ai speriat şi ai fugit.

— Cine a putut să vă spună aşa ceva?

— Cine? Ştiu şi eu? Poate mi s-a năzărit mie sau poate

că într-adevăr mi-a spus cineva. Închipuieşte-ţi ce am visat adineauri: se făcea că intra pe uşă un moşneag cu barbă, în mână cu o icoană frântă în două, care-mi spune deodată: "Aşa se va frânge şi viaţa ta!"

— Of, Doamne, pesemne aţi aflat de la cineva că Versilov a spart ieri o icoană. Nu-i aşa?

— *N'est-ce pas?* Da, am aflat, am aflat! Nastasia Egorovna mi-a povestit azi dimineaţă. Ea mi-a adus încoace geamantanul şi căţelul.

— Aşa se explică visul.

— S-ar putea. Totuşi, închipuieşte-ţi, moşneagul acela mă tot ameninţa cu degetul. Dar unde e Anna Andreevna?

— Se întoarce numaideeât.

— Unde a plecat? Nu cumva m-a părăsit şi ea? strigă el, îndurerat.

— Nici gând. Trebuie să vină dintr-o clipă într-alta, şi până atunci m-a rugat să vă ţin eu de urât.

— *Oui,* să vină. Aşadar prietenul nostru Andrei Petrovici a înnebunit; "de mult mă aşteptam — da-i cam subit[89]". De mult i-am prezis eu că aşa are să sfârşească. Stai puţin, dragul meu...

Mă apucă de haină şi mă trase spre el.

— Adineauri, îmi şopti el, proprietarul mi-a adus pe nepusă masă nişte fotografii dezgustătoare, numai femei goale în diverse decoruri orientale. Ba a mai şi stăruit să mă uit la ele prin lupă. Mi-am călcat pe inimă şi m-am făcut că le admir; dar, ştii, de fapt, tot nişte femei de astea deocheate i-au adus şi acelui nefericit, ca să-l poată îmbăta mai uşor...

— Tot la von Sohn ţi-e gândul; dar lasă, ajunge! Proprietarul e un neghiob şi atâta tot!

— Proprietarul e un neghiob şi atâta tot. *C'est aussi mon opinion*[90]*!* Dragul meu, dacă poţi, scapă-mă de aici! mă rugă el, făcând şi un gest de implorare.

— Voi face tot ce-mi va sta în putinţă, credeţi-mă! Sunt al dumneavoastră cu trup şi suflet... Dragul meu prinţ, aveţi puţină răbdare şi poate că am să izbutesc să rezolv totul.

— *N'est-ce pas?* Ne luăm de mână şi fugim, iar geamantanul îl lăsăm aici, ca el să creadă că ne întoarcem.

— Unde să fugim? S-o părăsim pe Anna Andreevna?

— Ba nu, o luăm şi pe ea... Ah, *mon cher,* e o harababură în capul meu... Stai puţin: în geanta din dreapta e portretul Katiei. L-am luat pe furiş, ca să nu mă vadă Arma Andreevna şi mai cu seamă Nastasia Egorovna; dă-mi-l, dar

pentru Dumnezeu, mai repede, şi cu băgare de seamă, să nu ne prindă... Oare nu se poate încuia uşa?

Într-adevăr, am găsit în geantă o fotografie de a Kateinei Nikolaevna, într-o ramă ovală. El mi-a luat-o din mână, a întors-o către lampă şi deodată pe obrazul lui scofâlcit şi gălbejit au început să curgă lacrimi.

— *C'est un ange, c'est un ange du ciel*{91}*!* exclamă el. Toată viața m-am simțit vinovat față de ea... dar niciodată ca acum. *Cher enfant,* eu nu cred nimic, absolut nimic! Spune şi tu, dragul meu, oare îşi poate cineva închipui că vor să mă interneze într-un ospiciu de nebuni? *Je dis des choses charmantes, et tout le monde rit*{92}. Şi pe un om ca mine să-l ducă aşa, din senin, la balamuc?

— Dar nici prin minte nu i-a trecut! am strigat eu. Este o neînțelegere la mijloc, eu îi cunosc sentimentele!

— Aşadar, îi cunoşti şi tu sentimentele. Ce bine îmi pare. M-ai înviat din morți, dragul meu. De ce-or fi vrut să te ponegrească în ochii mei? Dragul meu, adu-o pe Katia încoace. Vreau să se îmbrățişeze amândouă în fața mea şi apoi să le duc acasă, iar pe proprietar să-l gonim.

Se ridică cu mâinile împreunate şi deodată căzu în genunchi în fața mea.

— *Cher enfant,* îmi şopti el, înnebunit de spaimă şi tremurând ca varga, dragul meu, spune-mi tot adevărul: ce vor să facă cu mine?

— Doamne! am strigat eu, ridicându-l de jos şi aşezându-l pe pat. Văd că nici în mine nu mai aveți încredere; nu cumva vă închipuiți că şi eu fac parte din complot? N-aveți grijă, cât sunteți aici n-am să îngădui nimănui să vă facă nici cel mai mic rău!

— *C'est ça!* Să nu îngădui, bâigui el, agățându-se cu amândouă mâinile de mine şi încă tremurând. Să nu mă dai pe mâna nimănui... Dar nici tu să nu mă minți... fiindcă tot mă tem: nu cumva vor totuşi să mă ducă de aici? Ascultă, proprietarul ăsta, Ippolit, sau cum îi mai zice, nu-i cumva... medic?

— De unde medic?

— Nu cumva... nu cumva aici e un ospiciu de nebuni? Nu cumva chiar aici, în camera asta, mă găsesc la balamuc?

Chiar în clipa aceea uşa se deschise deodată şi intră Anna Andreevna. Ascultase pesemne la uşă şi, nemaiputându-se stăpâni, dădu buzna înăuntru; bătrânul, care tresărea la orice zgomot, dădu un țipăt când uşa se

deschise brusc şi se trânti pe pat, îngropându-şi fața în pernă, apoi izbucni într-un hohot de plâns nestăpânit: aşadar, criza de nervi se dezlănțuise în cele din urmă.

— Iată roadele purtării dumitale, i-am spus eu, arătând spre prinț.

— Ba ale încăpățânării dumitale, se răsti ea la mine. Pentru ultima oară fac apel la dumneata, Arkadi Makarovici: vrei să dezvălui în sfârşit intriga infernală țesută împotriva unui bătrân fără apărare şi să renunți "la visurile dumitale de dragoste nesăbuită şi copilărească" ca să-ți salvezi sora?

— Am să vă salvez pe toți, dar numai aşa cum ți-am spus adineauri. Mai dau o fugă până undeva şi poate că peste un ceas va fi aici însăşi Katerina Nikolaevna. Am să vă împac pe toți şi veți fi cu toții fericiți! am strigat eu aproape cu frenezie.

— Adu-o încoace, adu-o negreşit, mă rugă prințul, venindu-şi brusc în fire. Nu, mai bine du-mă pe mine la ea. Vreau la Katia, vreau s-o văd pe Katia şi s-o binecuvântez! exclamă el, sărind din pat cu mâinile ridicate la cer.

— Uită-te la el! i-am spus eu Annei Andreevna, arătând spre bătrân. Ai auzit ce spune, acum îți dai seama că nu-ți mai ajută nici un document!

— Îmi dau seama. Şi totuşi, mi-ar fi de folos ca să mă justific, să mă reabilitez în ochii lumii, fiindcă prin tot ce am făcut m-am compromis. Dar nu-mi pasă, conştiința mea e curată. Chiar dacă toți m-au părăsit, până şi fratele meu, care s-a speriat văzând că totul se prăbuşeşte... eu îmi voi face totuşi datoria până la capăt. Voi rămâne lângă acest bătrân nefericit şi-l voi îngriji ca o infirmieră!

Cum nu mai era vreme de pierdut, am fugit din cameră, strigându-i din prag:

— Într-o oră sunt înapoi, şi n-am să mă întorc singur.

CAPITOLUL AL DOISPREZECELEA

În sfârşit am găsit-o pe Tatiana Pavlovna acasă. I-am povestit totul pe nerăsuflate: şi despre document, şi tot ceea ce se întâmplase în ziua aceea la mine acasă, până în cele niai mici amănunte. Deşi înțelegea limpede situația şi ar fi putut să tragă o concluzie din două cuvinte, această introducere a durat cel puțin zece minute. Vorbeam numai eu, îi dezvăluiam tot adevărul fără să mă sfiesc şi fără să mă

ruşinez. Ea mă asculta tăcută, nemişcată, dreaptă de parcă înghițise un băț, cu buzele strânse, privindu-mă țintă şi sorbindu-mi fiecare cuvânt. Când am terminat, s-a ridicat atât de brusc de pe scaun, încât şi eu am sărit ca ars.

— Neisprăvitule! Va să zică scrisoarea era într-adevăr la tine în buzunar şi ți-a cusut-o chiar toanta de Maria Ivanovna! Of, ticăloşilor, neruşinaților! Aşadar, ai venit la Petersburg ca să frângi inimile, ca să dai gata înalta societate, ca să te răzbuni pe Scaraoschi, fiindcă eşti copil din flori, asta urmăreai?

— Tatiana Pavlovna, am strigat eu, să nu îndrăzneşti să mă insulți! Poate că numai dumneata, care nu m-ai slăbit cu ocările de când am venit încoace, m-ai îndârjit de la început. Într-adevăr, sunt copil din flori, şi poate ai dreptate că am vrut să mă răzbun, şi poate tocmai pe Scaraoschi, fiindcă numai el ştie cine-i vinovat că sunt copil din flori; dar nu uita că am refuzat să intru în cârdăşie cu nişte nemernici şi că nu m-am lăsat târât de patimă! Am să-i pun în tăcere documentul pe masă şi am să plec fără să aştept măcar un cuvânt de mulțumire de la ea; chiar dumneata ai să fii martoră.

— Dă-mi numaidecât scrisoarea, pune-o imediat pe masă! Hai, ce mai aştepți! Ori poate că minți?!

— E cusută în buzunarul meu de la piept. Mi-a cusut-o Maria Ivanovna la Moscova; iar aici, când mi-am făcut haine noi, am descusut-o din surtucul cel vechi şi am cusut-o cu mâna mea în cel nou. Uite-o aici, pipăie buzunarul şi ai să te convingi că nu mint!

— Dă-o încoace, scoate-o mai repede, răcni Tatiana Pavlovna, ieşită din minți.

— Pentru nimic în lume! Dar îți repet că am să i-o dau în fața dumitale şi am să plec fără să aştept să-mi spună un singur cuvânt; țin însă ca ea să ştie, să vadă cu ochii ei că eu, eu însumi i-o dau de bunăvoie, fără să mă silească nimeni şi fără să aştept nici o răsplată.

— Iar vrei să faci pe grozavul? Te pomeneşti că eşti îndrăgostit, mucosule?!

— Poți să-mi arunci în față câte insulte pofteşti; fie că-s meritate, fie că nu, eu n-am să mă supăr. Chiar de-ar fi să mă socotească un mucos josnic care a pândit-o şi a uneltit împotriva ei, vreau să ştie că mi-am învins pornirile, că am pus fericirea ei mai presus de orice; încolo, nu-mi pasă de nimic în lume, Tatiana Pavlovna! Am să găsesc destul curaj şi

speranță în inimea mea. Chiar dacă este primul meu pas spre o viață nouă, vreau să închei frumos cu trecutul printr-un gest nobil. Ce are a face că o iubesc?! am continuat eu exaltat, privind-o cu înflăcărare. Nu mi-e ruşine de dragostea mea: mama este un înger din ceruri, iar ea e o zeiță pământeană! Versilov se va întoarce la mama, aşa că n-am de ce să mă ruşinez față de ea; am auzit doar cu urechile mele ce-au vorbit ea şi Versilov, când stăteam ascuns după draperie... Noi suntem toți trei "nişte oameni stăpâniți de aceeaşi nebunie"! Ştii cine a spus vorba asta: "oameni stăpâniți de aceeaşi nebunie”? Astea-s chiar cuvintele lui Andrei Petrovici; mai ştii că în afară de noi trei mai sunt şi alții stăpâniți de aceeaşi nebunie? Aş pune rămăşag pe orice că dumneata eşti a patra! Mai mult, aş pune rămăşag că şi dumneata ai fost toată viața îndrăgostită de Andrei Petrovici, şi poate mai eşti şi acum...

Repet, eram exaltat, cuprins de o fericire ciudată; dar n-am apucat să-mi spun gândul până la capăt, că Tatiana Pavlovna s-a repezit ca o furie la mine, mi-a înfipt mâna în păr, şi m-a zgâlțâit de câteva ori cu toată puterea, ca şi cum ar fi vrut să mă doboare... apoi îmi dădu deodată drumul, alergă într-un colț al camerei şi-şi acoperi fața cu batista.

— Neisprăvitule! Să nu îndrăzneşti să mai rosteşti vreodată asemenea vorbe! îngăimă ea, plângând.

Ieşirea ei fusese atât de neaşteptată, încât mă buimăcise. O priveam înlemnit şi nu ştiam ce să fac.

— Of, zevzecule! Vino încoace, spuse ea şi mă sărută. Sunt o proastă! adăugă ea deodată, râzând şi plângând în acelaşi timp. Dar să nu îndrăzneşti, să te ferească Dumnezeu să mai spui vreodată ce-ai spus... Află că te iubesc, că te-am iubit toată viața... aşa neghiob cum eşti.

M-am dus la ea şi am sărutat-o. Trebuie să spun de altfel că de atunci Tatiana Pavlovna şi cu mine am devenit prieteni.

— Ah, da! Unde mi-e capul? exclamă ea deodată, izbindu-se peste frunte. Spuneai că bătrânul prinț e la tine acasă? E adevărat?

— Fireşte că e adevărat.

— Ah, Doamne! Vai de mine, ce să mă fac? se văita, alergând agitată de colo-colo. Acum e în mâna lor, fac ce vor cu el! Of, trăsnească-i Dumnezeu de proşti! Şi zici că încă de dimineață l-au adus? Halal, Anna Andreevna! Şi cum o mai făcea pe mironosița! Dar zâna ce păzeşte? Te pomeneşti că

habar n-are de nimic!

— Care zână?

— D-apoi, zeița ta, idealul tău! Of, acum ce-i de făcut?

— Tatiana Pavlovna! am strigat eu dezmeticindu-mă, noi stăm la palavre şi am uitat tocmai ce e mai important: am alergat într-un suflet la dumneata ca s-o luăm pe Katerina Nikolaevna şi s-o ducem acolo. Toți mă aşteaptă cu nerăbdare să vin cu ea.

Atunci i-am explicat că am să-i înmânez documentul numai după ce îmi va da cuvântul de onoare că se împacă numaidecât cu Anna Andreevna şi consimte chiar la căsătoria ei cu bătrânul...

— Foarte bine, mă întrerupse Tatiana Pavlovna, acelaşi lucru i l-am spus şi eu de o sută de ori. Doar bătrânul are să moară încă înainte de nuntă. Tot nu apucă el să se însoare. Şi chiar dacă o să-i lase Annei nişte bani moştenire, în orice caz avea de gând să-i lase ceva, dovadă că a şi trecut-o în testament...

— Oare Katerina Nikolaevna se opune numai de teamă să nu piardă nişte bani?

— Nu, ea se temea ca nu cumva documentul să fie în mâna Annei Andreevna. De altfel, aşa am crezut şi eu. De aceea o şi urmăream pas cu pas. Ea, ca fiică, nu voia să zdrobească inima bătrânului, iar zgripțuroiului de neamț, Bioring adică, îi părea într-adevăr rău de bani.

— Şi după toate astea crezi că se mai poate mărita cu Bioring?

— Ce să-i faci, dacă e proastă? Proastă s-a născut şi proastă are să moară. Cică o să-şi găsească liniştea cu el ."De vreme ce tot trebuie să mă mărit, zice, atunci mai bine cu ăsta decât cu altul, fiindcă ăsta măcar n-o să-mi tulbure liniştea". O să vedem noi dacă o să fie chiar atât de liniştită cu el! Are să-şi muşte ea mâinile mai pe urmă, dar o să fie prea târziu.

— Bine, dar dumneata de ce n-o opreşti? Dumneata o iubeşti doar, nu te-am auzit chiar eu când i-ai spus în față cât de mult ții la ea?

— Aşa şi este, o iubesc mai mult decât pe voi toți la un loc, şi totuşi, este o proastă fără pic de minte!

— Hai, du-te repede la ea şi adu-o încoace. Ne lămurim cu ea şi apoi o ducem la tatăl ei.

— Păi nu se poate, prostănacule, nu se poate, tocmai asta e nenorocirea! Of, ce-i de făcut?! Vai şi amar! se jeli ea

din nou, umblând agitat de colo-colo, dar în cele din urmă îşi luă totuşi şalul. Of, of, de-ai fi venit măcar cu vreo patru ore mai devreme. Acum s-a făcut ceasul opt şi ea a plecat de mult, e invitată la masă la familia Pelişcev şi pe urmă se duc cu toții la operă.

— Doamne, oare n-ai putea să te duci după ea la operă? Dar nu, nu se poate! Şi acum ce are să se întâmple cu bătrânul? S-ar putea să moară încă în noaptea asta!

— Ascultă, nu te mai întoarce acolo, du-te la mama şi rămâi la ea peste noapte, iar mâine dis-de-dimineață...

— Nu, orice s-ar întâmpla, nu pot să-l părăsesc pe bătrân.

— Foarte frumos din partea ta, nici nu trebuie să-l părăseşti. Ştii ceva... am să dau totuşi o fugă până la ea şi am să-i las un bilet. Fireşte, n-am să scriu negru pe alb că documentul e aici, am să-i dau doar a înțelege (are să priceapă ea despre ce e vorba!) şi am s-o chem încoace pe mâine la ora zece fix, dar am să-i atrag atenția să nu întârzie nici un minut! Fii pe pace, are să vină, că pe mine nu poate să nu mă asculte, şi atunci o să ne lămurim cu ea. Deocamdată dă fuga acasă şi mângâie-l pe bătrân cum oi şti, dar vezi să se culce numaidecât şi poate o da Dumnezeu să nu moară chiar în noaptea asta! Şi pe Anna s-o iei cu binişorul, mie şi ea îmi e dragă, tu eşti nedrept față de ea, fiindcă n-o înțelegi: a fost năpăstuită încă din copilărie, sărmana. Of, cu toții ați căzut pe capul meu! Şi nu uita să-i spui din partea mea că am să descurc eu totul, şi că o fac cu dragă inimă să n-aibă nici o grijă, că demnitatea ei n-o să fie câtuşi de puțin ştirbită... deşi în ultimele zile ne-am tot luat în bețe, ne-am ocărât şi ne-am certat cumplit. Şi acum, şterge-o... ba nu, stai puțin să-ți mai pipăi o dată buzunarul... Spune, oare e adevărat? Of, de-ar fi adevărat! Mai bine dă-mi scrisoarea s-o păstrez eu în noaptea asta, că tot n-ai nevoie de ea. Las-o aici, nu te teme, că doar n-am s-o mănânc. Mai ştii, poate o pierzi sau poate o dai cuiva la noapte... ori poate te răzgândeşti?

— Nici în ruptul capului! am strigat eu. Poftim, mai pipăie o dată buzunarul, ca să te convingi, dar de lăsat nu ți-o las cu nici un preț!

— Da, este o hârtie, se simte, recunoscu ea, pipăindu-mi buzunarul, of, în sfârşit, hai du-te. Poate că am să dau totuşi o fugă până la operă s-o caut. Să ştii că ai avut o idee bună. Hai, pleacă odată, ce mai aştepți!

— Tatiana Pavlovna, stai puțin, ce face mama?

— Trăieşte.

— Dar Andrei Petrovici?

Ea dădu din mână, plictisită.

— Are să-şi vină el în fire!

Am pornit în fugă spre casă, înviorat şi plin de speranță, deşi nu ajunsesem la rezultatul dorit. Din păcate soarta hotărâse altfel. Acasă mă aştepta o surpriză — se vede că într-adevăr există o fatalitate pe lumea asta! Încă de pe scară am auzit gălăgie, iar uşa locuinței am găsit-o deschisă. Pe sală am dat de un lacheu în livrea pe care nu-l cunoşteam. Piotr Ippolitovici şi nevastă-sa stăteau şi ei pe sală, foarte speriați, şi parcă aşteptau ceva. Uşa spre odaia prințului era deschisă şi dinăuntru se auzea un glas tunător. L-am recunoscut numaidecât: era glasul lui Bioring. Nici n-am apucat să mă apropii, când deodată am văzut cum prințul, plâns şi tremurând tot, este scos din cameră de către Bioring, ajutat de baronul R., pe care-l mai văzusem când venise să trateze cu Versilov. Prințul plângea cu hohote şi-l tot îmbrățişa şi-l săruta pe Bioring. Acesta striga la Anna Andreevna, care ieşise şi ea în sală şi voia să se țină după prinț; o amenința, ba după câte mi se părea bătea din picior — într-un cuvânt, se purta brutal ca un soldățoi prusac, ceea ce şi era, în ciuda ifoselor sale aristocratice. După cum am aflat mai târziu, i se năzărise atunci că Anna Andreevna ar fi săvârşit un delict penal, de care, după părerea lui, trebuia să răspundă negreşit în fața justiției. Neştiind cum stăteau lucrurile, el le dădea proporții şi mai mari, ceea ce li se întâmplă multora, şi de aceea se socotea îndreptățit să se poarte ca un bădăran. De altfel nici nu apucase să se pună la curent: de cum aflase de toată povestea dintr-o scrisoare anonimă, după cum a reieşit ulterior (aşa cum voi arăta mai târziu), se şi repezise la fața locului, turbat de mânie, ca orice nobil ofensat, stare în care şi cei mai "subțiri" dintre compatrioții lui sunt gata să sară la bătaie ca nişte cizmari. Anna Andreevna făcuse față atacului cu o demnitate desăvârşită, după cum am auzit, fiindcă eu sosisem abia după aceea. Am văzut numai că, pe când îl scoteau pe bătrân din sală, Bioring l-a lăsat deodată numai în seama baronului R. şi, întorcându-se brusc spre Anna Andreevna, începu să strige la ea, răspunzând pesemne la vreo observație de-a ei:

— Eşti o intrigantă! Vrei să pui mâna pe averea lui! Din acest moment te-ai compromis, te-ai exclus singură din

lumea bună şi vei da socoteală în fața justiției!...

— Dumneata profiți de slăbiciunea unui biet bolnav şi l-ai adus la nebunie... iar la mine îți permiți să strigi numai fiindcă sunt o femeie fără apărare...

— Ah, da! Uitasem că eşti logodnica lui! Halal logodnică! începu Bioring să râdă cu hohote, sarcastic şi mânios.

— *Baron, baron... Chère enfant, je vous aime*[93], scânci bătrânul, întinzând mâinile către Anna Andreevna.

— Haideți, *mon prince,* trebuie să plecați de aici, fiindcă s-a pus la cale un complot împotriva dumneavoastră, poate chiar un atentat la viața dumneavoastră, urlă Bioring.

— *Oui, oui, je comprends, j'ai compris au commence*[94].

— *Mon prince,* încercă şi Anna Andreevna să ridice glasul, mă jigniți şi admiteți să mă jignească şi alții!

— Pleacă de aici! zbieră deodată Bioring la ea.

Atunci n-am mai putut răbda.

— Canalie! i-am strigat. Eu am să te apăr, Anna Andreevna!

N-am să descriu cu de-amănuntul ce a urmat, de altfel, nici n-aş fi în stare. Scena fusese atât de oribilă şi înjositoare, încât mi-am pierdut mințile, m-am repezit la el şi pare-se că l-am lovit sau cel puțin l-am îmbrâncit cu toată puterea. Atunci m-a izbit şi el atât de tare în cap, că m-am prăbuşit grămadă. Când mi-am venit în simțiri, am fugit după ei pe scară şi țin minte că-mi curgea sânge din nas. În fața casei îi aştepta o caleaşca şi în timp ce îl urcau pe prinț în ea, am alergat spre ei şi, împingându-l pe lacheul care voia să mă împiedice, m-am repezit iar la Bioring. Deodată a sărit ca din pământ un sergent de stradă. Bioring m-a înşfăcat de guler şi i-a poruncit cu glas amenințător să mă ducă la comisariat. Am strigat că trebuie să vină şi el, ca să facem amândoi declarații şi că nimeni n-are dreptul să mă ridice de acasă... Dar cum scena se petrecea pe stradă şi nu în casă, şi cum eu strigam, înjuram şi loveam în neştire ca un bețiv, şi, pe deasupra, Bioring mai era şi în uniformă de ofițer, sergentul m-a şi înhățat. Atunci mi-am ieşit cu totul din sărite şi m-am împotrivit din răsputeri, ba chiar se pare că l-am şi lovit pe sergent. Mi-aduc aminte că numaidecât au apărut alți doi polițişti şi m-au luat cu ei. Nu ştiu cum m-am trezit deodată într-o încăpere plină de fum, duhnind a tutun, unde se mai găsea o mulțime pestriță de oameni, unii aşteptând în picioare, alții stând la mese şi scriind; şi acolo am continuat să strig, cerând să se întocmească un proces-verbal, dar

acum nu mai era vorba de un simplu proces-verbal, lucrurile se complicaseră, fiindcă făcusem scandal pe stradă şi mă ridicam împotriva forței publice, şi unde mai pui că arătam într-un hal fără de hal. Deodată cineva a început să se răstească amenințător la mine. Între timp, sergentul de stradă mă învinuia că-l bătusem, povestea despre colonel...

— Cum te cheamă? mă întreabă cineva răstit.

— Dolgoruki! am răcnit eu.

— Prințul Dolgoruki?

Scos din sărite, i-am răspuns printr-o înjurătură foarte urâtă şi apoi... apoi îmi aduc aminte că m-au târât într-o cămăruță întunecoasă,"ca să mă dezmeticesc". Ştiu că n-am dreptul să fiu indignat, toată lumea a citit de curând în gazete plângerea unui domn care fusese ținut o noapte întreagă la arest, legat burduf, tot într-o asemenea "cameră de dezmeticire", şi acela, pe cât se pare, nu avea absolut nici o vină; eu cel puțin eram vinovat. M-am trântit pe un pat de scânduri între doi indivizi care dormeau tun. Mă durea capul, îmi zvâcneau tâmplele şi inima îmi bătea să-mi spargă pieptul. Cred că la un moment dat n-am mai ştiut de mine şi am început să aiurez. Țin minte numai că m-am trezit în puterea nopții şi m-am aşezat pe patul de scânduri. Deodată mi-am amintit de cele întâmplate, mintea mi s-a limpezit şi, proptindu-mi coatele de genunchi, cu capul în palme, m-am cufundat în gânduri.

Desigur, n-am să-mi descriu sentimentele, doar nu mai am timp şi pentru asta, vreau însă să spun că poate niciodată nu m-am simțit mai fericit ca în acele clipe de meditație din toiul nopții, şezând pe patul comun de la arest. S-ar putea ca acest lucru să pară curios cititorului, să creadă că mă laud din dorința de a mă arăta cât mai original. Şi totuşi nu spun decât adevărul. A fost unul din acele momente prin care trece probabil fiecare om în viața lui, deşi ele nu se prea repetă. În astfel de momente îți hotărăşti soarta, îți defineşti concepția şi-ți spui o dată pentru totdeauna: "Iată unde e adevărul şi iată şi drumul pe care trebuie s-o apuc ca să ajung la el". În momentul acela s-a făcut lumină în sufletul meu. Deşi fusesem jignit de trufaşul Bioring şi mă aşteptam să fiu umilit chiar a doua zi de acea doamnă din înalta societate, deşi ştiam prea bine că mă pot răzbuna cumplit pe amândoi, m-am hotărât totuşi să nu mă răzbun şi oricât ar fi fost de mare ispita, să nu dau în vileag documentul, să nu-l fac cunoscut întregii societăți selecte (cum avusesem intenția la început)!

îmi repetam mereu că a doua zi îi voi pune scrisoarea pe masă şi chiar dacă va zâmbi ironic în loc să-mi mulțumească, să nu spun cuvânt şi să mă despart pentru totdeauna de ea... Dar n-are rost să mai stărui. Eram atât de mulțumit de hotărârea mea, încât aproape nici nu mă gândeam la ceea ce mă aştepta a doua zi acolo, la poliție, când aveam să fiu anchetat, nici la ceea ce mi se va întâmpla pe urmă. Mi-am făcut cruce cu evlavie, m-am culcat pe patul de scânduri şi am adormit cu inima uşoară ca un copil.

M-am trezit târziu, când afară se şi luminase de ziuă. În arest nu mai era nimeni. M-am aşezat şi am aşteptat în tăcere multă vreme, aproape un ceas; trebuie să fi fost ora nouă când deodată a venit cineva să mă cheme. Aş putea să dau o seamă de amănunte, dar n-are rost, fiindcă nu vreau să mă pierd în lucruri secundare, acum, când mă grăbesc să ajung la ceea ce este esențial. Menționez doar în treacăt că, spre marea mea surprindere, am fost tratat cu o politețe neobişnuită: mi s-au pus doar câteva întrebări neînsemnate şi după ce am răspuns la ele mi s-a dat numaidecât drumul. Am plecat în tăcere şi în privirile polițiştilor am desluşit o oarecare mirare şi admirație față de un om care ştie să-şi păstreze demnitatea chiar şi în asemenea situație. Dacă nu m-ar fi izbit acest lucru, nu l-aş fi consemnat. La ieşire mă aştepta Tatiana Pavlovna. Am să explic în două cuvinte de ce am scăpat atât de ieftin atunci.

Încă de dimineață, pe la ora opt, Tatiana Pavlovna a alergat într-un suflet la mine acasă, sperând să-l mai găsească acolo pe prinț, şi a rămas trăsnită când a aflat de la Piotr Ippolitovici despre grozăviile din ajun şi mai ales despre arestarea mea. A dat imediat fuga până la Katerina Nikolaevna (care încă în seara precedentă, întorcându-se de la operă, se văzuse cu tatăl ei, adus între timp acasă), a trezit-o şi, amenințând-o, i-a cerut să intervină ca să fiu eliberat numaidecât. După ce luă de la ea un bilet către Bioring, alergă direct la acesta şi izbuti să obțină pe loc de la el o scrisoare către "cei în drept", în care cerea stăruitor să fiu numaidecât eliberat, deoarece fusesem "arestat din eroare". Cu această scrisoare s-a dus glonț la comisariat, unde a obținut rezultatul dorit.

Acum să mă întorc la ceea ce este esențial.

De cum m-a văzut, Tatiana Pavlovna m-a luat de mână, m-a urcat într-o birjă, m-a dus la ea, a poruncit bucătăresei să pună samovarul şi, între timp, m-a luat în bucătărie, unde

mi-a ajutat să mă spăl şi mi-a curăţat hainele cu mâna ei. În bucătărie mi-a spus cu glas tare că la ora unsprezece şi jumătate va veni la ea Katerina Nikolaevna să se întâlnească cu mine, după cum se înțeleseseră de dimineață. Maria, care era de faţă, a auzit şi ea despre această întâlnire. Peste câteva minute a adus samovarul, dar peste alte două minute, când Tatiana Pavlovna a strigat-o, n-a răspuns: pesemne, plecase până undeva. Îl rog pe cititor să reţină acest amănunt. Asta s-a întâmplat pe la ora zece fără un sfert. Tatiana Pavlovna s-a supărat că plecase fără să-i ceară voie, dar, bănuind că s-a dus doar până la băcănie să cumpere ceva, nu s-a mai gândit pentru moment la ea. De altfel, aveam noi preocupări mai serioase; vorbeam fără întrerupere, aveam doar destule să ne spunem, aşa că eu, bunăoară, nici n-am luat în seamă dispariţia Mariei, ceea ce de asemenea îl rog pe cititor să reţină.

Se înţelege că eram buimac, îi împărtăşeam Tatianei Pavlovna sentimentele mele şi amândoi o aşteptam cu nerăbdare pe Katerina Nikolaevna; tremuram de emoţie la gândul că peste un ceas o voi vedea în sfârşit, şi încă într-un asemenea moment hotărâtor din viaţa mea; în cele din urmă, după ce am băut două ceşti de ceai, Tatiana Pavlovna s-a ridicat deodată, a luat o foarfecă şi mi-a spus:

— Descheie-ţi haina să scot scrisoarea, că n-o să-ţi tai buzunarul faţă de ea!

— Ai dreptate! am exclamat eu şi mi-am descheiat numaidecât surtucul.

— Cine ţi l-a cusut, că tare-i pungălit?

— Eu, cu mâna mea, Tatiana Pavlovna.

— Se şi vede. În sfârşit, iat-o...

Scoase scrisoarea; plicul, vechi, era acelaşi, dar în el nu se găsea decât o hârtie albă.

— Ce înseamnă asta? strigă Tatiana Pavlovna, întorcând-o pe toate feţele. Ce-i cu tine?

Eu încremenisem, eram palid şi-mi pierise glasul... Deodată m-am prăbuşit pe un scaun, aproape leşinat.

— Ce-ai făcut? urlă Tatiana Pavlovna. Unde ţi-e scrisoarea?

— Lambert! am sărit eu ca ars, dumirindu-mă în sfârşit şi lovindu-mă peste frunte. I-am povestit totul în grabă, cu sufletul la gură: despre noaptea petrecută la Lambert, despre complotul pe care îl puseserăm atunci la cale; de altfel, îi mărturisisem încă din ajun ceea ce uneltisem.

— Mi-au furat scrisoarea! Mi-au furat-o! am început eu să strig, smulgându-mi părul din cap.

— Ce nenorocire! se cutremură Tatiana Pavlovna, dumirindu-se deodată.

— Cât e ceasul?

Era aproape unsprezece.

— Of, unde-o fi Maria? Mario, Mario!

— Ce doreşti, cucoană! răspunse pe neaşteptate Maria din bucătărie.

— Aici erai? Dar acum ce-i de făcut? Să dau o fugă până la ea... Of, blegule! Mototolule!

— Şi eu alerg la Lambert! am urlat eu. Dacă nu-mi dă scrisoarea, îl strâng de gât.

— Cucoană, strigă deodată Maria din bucătărie, te caută o muiere şi tare mai stăruie...

Dar nici nu apucă să-şi termine vorba că uşa de la bucătărie se deschise şi "muierea" dădu buzna peste noi urlând cât o ţinea gura. Era Alphonsine. N-am să descriu scena în toate amănuntele, e destul să spun că era o farsă, o înscenare, deşi recunosc că Aiphonsine şi-a jucat rolul de minune. Cu lacrimi de pocăinţă şi cu gesturi patetice a început să îndruge pe nerăsuflate (şi bineînţeles pe franţuzeşte) că ea îmi tăiase atunci buzunarul şi-mi scosese scrisoarea care se afla acum în mâna lui Lambert şi că acesta împreună cu "tâlharul acela", *cet homme noir*{95} vor s-o tragă în cursă pe *madame la generale* şi s-o împuşte fără întârziere, chiar peste o oră... că ea fusese de faţă când puseseră totul la cale şi când mai văzuse şi pistolul, *le pistolet,* se speriase îngrozitor şi alergase într-un suflet la noi să ne ducem s-o scăpăm, s-o prevenim... *Cet homme noir...* Într-un cuvânt, povestea era cât se poate de verosimilă, chiar unele amănunte absurde pe care le dădea Alphonsine o făceau să pară şi mai verosimilă.

— Cine-i *l'homme noir?!* se răsti la ea Tatiana Pavlovna.

— *Tiens, j'ai oublié son nom, un homme affreux... Tiens, Versiloff*{96}.

— Versilov? Nu se poate! am urlat eu.

— Ba se poate! ţipă Tatiana Pavlovna. Hai, vorbeşte odată, femeia lui Dumnezeu, nu mai sări ca o ţarcă şi nu mai da din mâini. Ce-au pus la cale? Vorbeşte lămurit: vor într-adevăr s-o împuşte? Nu-mi vine a crede!

Iată lămuririle pe care le-a dat Alphonsine (îl previn pe cititor că totul era o minciună): *Versiloff* va sta ascuns după

uşă şi îndată ce va intra ea, Larrabert îi va arăta *cette lettre* şi atunci *Versiloff* va da buzna înăuntru şi amândoi... *Oh, ils feront leur vengeance*{97}. Alphonsine a mai adăugat că se teme să nu dea de bucluc, să nu fie acuzată de complicitate, fiindcă le cunoaşte planurile şi că *cette dame, la generale*{98}, are să vină negreşit, "chiar acum, chiar acum", fiindcă îi trimiseseră o copie de pe scrisoare, aşa că ea îşi va da seama că o au la mână şi va veni negreşit, iar că scrisoarea i-o trimisese Lambert, sub pretextul că venise de la Moscova cu o însărcinare din partea unei doamne de acolo, *une dame de Moscou*{99} (N. B. Maria Ivanovna!), aşa că ea n-avea de unde să bănuiască că şi *Versiloff* e implicat.

— Vai de mine! Vai de mine! se tot tânguia Tatiana Pavlovna.

— *Sauvez-la, sauvez-la*{100}*!* strigă Alphonsine.

De bună seamă că această veste înnebunitoare avea şi un aspect absurd, care ar fi trebuit să ne sară în ochi din primul moment, dar nu ne-am oprit asupra lui, mai întâi fiindcă n-aveam timp de pierdut şi apoi, fiindcă în esenţă vestea era îngrozitor de verosimilă. Mai puteam încă spera cu destul temei, că, primind scrisoarea lui Lambert, Katerina Nikolaevna înainte de a se duce la el, va trece mai întâi pe la noi, adică la Tatiana Pavlovna, ca să se lămurească asupra situaţiei; totuşi, s-ar fi putut să nu mai treacă pe la noi şi să se ducă direct la Lambert, şi atunci era pierdută! În orice caz, era puţin probabil că se va grăbi să răspundă de la prima chemare, la invitaţia unui necunoscut, deşi nici această ipoteză nu era exclusă, ţinând seama că din copia scrisorii se va convinge că o au la mână şi atunci nenorocirea era inevitabilă! Situaţia era cu atât mai gravă, cu cât nu aveam nici o clipă de pierdut, nici măcar ca să o analizăm cum trebuie.

— Versilov are s-o ucidă! Dacă s-a înjosit până într-atât, încât să intre în cârdăşie cu Lambert, o ucide cu siguranţă! Numai acel "alter ego" e de vină! am strigat eu.

— Of, la multe rele l-a împins acest "alter ego"! oftă Tatiana Pavlovna, frângându-şi mâinile. Dar să nu mai zăbovim! se hotărî ea dintr-o dată. Puneaţi paltonul şi căciula şi haide să pornim cu toţii. Să ne duci numaidecât la ei, cucoană! Te pomeneşti c-o mai fi şi departe! Mario, Mario, dacă vine Katerina Nikolaevna, să-i spui că mă întorc îndată şi că o rog să mă aştepte, iar dacă nu vrea, tu încuie uşa şi reţine-o cu forţa. Spune-i că aşa ţi-am poruncit eu! Îţi dau o

sută de ruble, Mario, dacă o scoți cu bine la capăt.

Am coborât scara în fugă. Nu încape îndoială că era soluția cea mai bună, fiindcă nenorocirea nu putea să se întâmple decât acasă la Lambert, iar dacă într-adevăr Katerina Nikolaevna ar fi trecut mai întâi pe la Tatiana Pavlovna, ar fi oprit-o Maria să se ducă acolo. Şi totuşi, Tatiana Pavlovna, după ce a şi apucat să cheme o birjă, s-a răzgândit brusc.

— Du-te tu cu ea! îmi porunci, arătând spre Alphonsine, şi să nu te dai bătut, chiar de-ar fi să mori! Pricepi, pricepi? Viu şi eu numaidecât acolo, dar mai întâi vreau să dau o fugă până la ea, fiindcă, orice-ai zice, nu mi se pare lucru curat.

Porni în fugă spre Katerina Nikolaevna. Alphonsine şi cu mine am plecat în goană la Lambert. Îl tot zoream pe birjar şi în pripă căutam să mai aflu câte ceva de la Alphonsine, dar la întrebările mele ea nu răspundea decât prin exclamații şi când am luat-o mai repede, a început să plângă. Dumnezeu s-a îndurat însă de noi toți şi ne-a luat sub paza lui atunci când soarta noastră nu mai atârna decât de un fir de păr. Nu făcusem nici un sfert din drum, când deodată am auzit pe cineva strigându-ne pe nume. Am întors capul şi l-am văzut pe Trişatov, într-o birjă, care voia să ne ajungă din urmă.

— Unde te duci? mă întrebă, speriat. Şi încă cu ea, cu Alphonsine!

— Trişatov! i-am strigat eu. Ai avut dreptate, nenorocirea s-a şi întâmplat! Mă duc la ticălosul de Lambert! Hai cu mine, poate îmi dai o mână de ajutor.

— Întoarce-te din drum, întoarce-te numaidecât! urlă Trişatov cât îl ținea gura. Lambert te-a tras pe sfoară cu ajutorul Alphonsinei. Ciupitul m-a trimis la dumneata; şi apoi Lambert nici nu-i acasă, l-am întâlnit adineauri cu Versilov, într-o trăsură. Se îndreptau spre Tatiana Pavlovna... acum trebuie să fie acolo...

I-am spus birjarului să oprească şi am sărit în birja lui Trişatov. Nici azi nu înțeleg cum am putut să mă hotărăsc atât de repede. Totuşi, l-am crezut numaidecât şi l-am ascultat. Alphonsine începu să urle îngrozitor, dar noi am lăsat-o în plata Domnului, fără să ne sinchisim dacă se ține după noi sau dacă se întoarce acasă; tot ce ştiu e că de atunci n-am mai văzut-o.

În trăsură, Trişatov mi-a explicat la repezeală, cu sufletul la gură, că Lambert împreună cu ciupitul pregătiseră o lovitură, dar că în ultimul moment ciupitul îl trădase şi de

aceea îl şi trimisese pe el, adică pe Trişatov, la Tatiana Pavlovna să-i atragă atenția să nu aibă nici o încredere în Lambert şi în Alphonsine. Trişatov a mai adăugat că asta e tot ce ştie, fiindcă ciupitul nici nu apucase să-i spună mai mult, deoarece era foarte grăbit şi înainte de a pleca îi aruncase la repezeală câteva cuvinte. "Când te-am zărit în trăsură, m-am luat numaidecât după dumneata", îmi mai spuse el. Nu încăpea îndoială că şi ciupitul ştia tot, de vreme ce-l trimisese pe Trişatov direct la Tatiana Pavlovna , ceea ce constituia pentru mine o nouă enigmă.

Pentru ca lucrurile să nu pară prea încurcate, înainte de a ajunge la catastrofă, trebuie să dau în vileag tot adevărul, anticipând pentru ultima oară asupra evenimentelor.

După ce-mi furase scrisoarea, Lambert intrase numaidecât în legătură cu Versilov. Cum de-a putut Versilov să intre în cârdăşie cu Lambert, am să explic mai târziu; deocamdată spun numai că şi la asta îl împinsese tot acel "alter ego" al său! Fapt e că Lambert, după ce s-a înțeles cu Versilov, urma s-o ademenească la el pe Katerina Nikolaevna printr-un tertip cât mai abil, deoarece Versilov susținea sus şi tare că ea nu va veni. Dar încă cu trei zile în urmă, chiar din seara când mă întâlnise pe stradă şi-i declarasem, ca să fac pe grozavul, că voi restitui scrisoarea în casa Tatianei Pavlovna şi de față cu ea, Lambert puse sub supraveghere casa Tatianei Pavlovna, plătind-o pe Maria să spioneze tot ce se petrecea acolo. Îi dăduse mai întâi un bacşiş de douăzeci de ruble, iar a doua zi după ce furase documentul, se mai dusese încă o dată la ea şi, după ce s-au înțeles definitiv, i-a făgăduit două sute de ruble pentru serviciile ei.

Iată de ce Maria, când auzise de dimineață că la ora unsprezece şi jumătate Katerina Nikolaevna avea să vină la Tatiana Pavlovna şi că voi fi şi eu acolo, a şters-o numaidecât de acasă, a luat o birjă şi a alergat la Lambert să-i vestescă. Doar asta îi şi ceruse Lambert când o tocmise. Din întâmplare, în momentul acela se găsea la Lambert şi Versilov, care ticlui pe loc un plan diabolic. De altfel, se spune că nebunii sunt grozav de vicleni în anumite momente.

Planul lui era să ne momească din casă pe amândoi, pe Tatiana Pavlovna şi pe mine, fie numai şi pentru un sfert de oră, dar în orice caz să nu fim acasă când va veni Katerina Nikolaevna. Ei aveau să pândească în stradă şi, în clipa când ne vor vedea pe mine şi pe Tatiana Pavlovna plecând, să alerge sus, să intre în casă cu ajutoreti Mariei şi să o aştepte

pe Katerina Nikolaevna. În timpul acesta, Alphonsine trebuia să facă pe dracu în patru ca să ne împiedice să ne întoarcem. De altfel, Katerina Nikolaevna făgăduise să vină la unsprezece şi jumătate, aşadar, cu mult mai devreme decât am fi izbutit noi oricum să ne întoarcem. (Bineînțeles, Katerina Nikolaevna nu primise nici o scrisoare de la Lambert, tot ce îndrugase Alphonsine fusese o minciună, o comedie ticluită până în cele mai mici amănunte de Versilov, şi ea nu făcuse decât să joace rolul unui complice care trădează împins de spaimă.) Fireşte, planul era destul de riscant, dar, pe bună dreptate, şi-au făcut următoarea socoteală: "Dacă reuşeşte — bine, iar dacă nu reuşeşte — n-am pierdut nimic, fiindcă documentul tot rămâne în mâna noastră". Planul însă a reuşit, şi nici nu se putea altfel, fiindcă era destul să ne trezească cât de cât bănuiala: "Dar dacă o fi adevărat?!" ca să ne luăm după Alphonsine. Unde mai pui că nici n-aveam timp să stăm prea mult pe gânduri.

Când am dat buzna cu Trişatov în bucătărie, am găsit-o pe Maria speriată de moarte. Nu mai putea să-şi vină în fire, fiindcă atunci când îi lăsase pe Lambert şi pe Versilov să intre, zărise în mâna lui Lambert un revolver. Deşi primise bani ca să-i ajute, revolverul nu intra în socoteală. Era foarte încurcată şi de cum m-a zărit, s-a repezit la mine:

— A sosit generăleasa, şi ei au un pistol!

— Trişatov, dumneata rămâi aici în bucătărie, am hotărât eu, dar când te strig, să alergi într-un suflet înăuntru şi să-mi sari în ajutor.

Maria mi-a deschis uşa spre săliță şi m-am strecurat în dormitorul Tatianei Pavlovna, în cămăruța aceea unde nu încăpea decât un pat şi unde, fără voia mea, mai stătusem o dată ascuns. M-am aşezat pe pat şi numaidecât am descoperit o gaură în draperie.

În camera de alături era gălăgie, se vorbea tare; în treacăt fie zis, Katerina Nikolaevna intrase în casă numai cu un minut după ei. Încă din bucătărie am auzit zarvă şi glasul lui Lambert care striga. Ea şedea pe canapea; iar Lambert se proțapise în fața ei şi zbiera ca un zănatic. Acum ştiu de ce îşi pierduse capul: se grăbea, neghiobul, de teamă să nu dea cineva peste ei; am să arăt mai târziu de cine anume se temea. Scrisoarea o avea în mână. Versilov însă nu era în cameră. Eu stăteam gata să mă reped de cum s-ar fi ivit cea mai mică primejdie. N-am să redau discuția lor decât în linii mari, deoarece de amănunte mi-aduc aminte destul de vag,

prea eram emoționat atunci ca să înregistrez totul cu precizie.

— După ce că nu-ți cer decât treizeci de mii de ruble pe scrisoare, te mai şi miri? Face o sută de mii, dar eu ți-o dau cu treizeci! spuse Lambert răstit şi îngrozitor de iritat.

Katerina Nikolaevna îl privea cu mirare şi dispreț, deşi se vedea că e speriată.

— Îmi dau seama că am căzut într-o cursă, dar nu mai înțeleg nimic... zise ea. Dar dacă scrisoarea e într-adevăr în mâinile dumitale...

— Poftim, priveşte-o! N-o recunoşti! Îmi dai pe ea o poliță de treizeci de mii de ruble, nici o copeică mai puțin! îi tăie vorba Lambert.

— Dar eu n-am atâția bani.

— Îmi dai întâi o poliță, ți-am şi pregătit-o, semneaz-o şi pe urmă faci dumneata rost de bani. Te păsuiesc o săptămână, nu mai mult. Când îmi aduci banii, îți restitui polița şi tot atunci îți dau şi scrisoarea.

— Îți permiți să vorbeşti cu mine pe un ton destul de ciudat. Ți-ai făcut însă o socoteală greşită. E destul să mă duc de aici să te reclam, ca să ți se confişte scrisoarea chiar astăzi.

— Cui să mă reclami? Ha-ha-ha! Dar scandalul? Si unde mai pui că o să-i arătăm şi prințului scrisoarea! Şi apoi, de unde să mi-o confişte? Doar nu țin asemenea documente acasă şi nici n-am să mă duc la prinț, am să trimit pe altcineva. Degeaba te încăpățânezi, cucoană! Mai bine mi-ai mulțumi că-ți cer atât de puțin, altul în locul meu ar fi avut şi alte pretenții... mă înțelegi... ți-ar fi cerut ceea ce nici o femeie nostimă nu refuză când ajunge la ananghie. Aşa să ştii!... He-he-he! *Vous etes belle, vous*{101}*!*

Katerina Nikolaevna se sculă brusc de pe scaun, roşie ca focul, şi îl scuipă în obraz. Apoi porni glonț spre uşă. În clipa aceea dobitocul de Lambert scoase revolverul. Mărginit şi lipsit de perspicacitate cum era, el crezuse orbeşte în efectul fulgerător al scrisorii şi, ceea ce-i mai grav, nu se dumirise încă cu cine are de-a face, tocmai fiindcă, după cum am spus, el atribuia tuturor sentimente la fel de josnice ca ale lui. Dacă grosolănia lui n-ar fi îndârjit-o din primul moment, poate că ea ar fi acceptat în cele din urmă tranzacția şi i-ar fi dat bani.

— Stai, că trag! urlă el, turbat de furie din pricină că-l scuipase.

O înşfacă de umăr şi-i arătă revolverul, bineînțeles numai ca s-o intimideze. Ea dădu un țipăt şi se prăbuşi pe

canapea. Eu m-am repezit în cameră, dar în aceeaşi clipă năvăli înăuntru şi Versilov, pe uşa dinspre coridor (unde stătuse la pândă). Cât ai clipi, îi smulse lui Lambert revolverul din mână şi-l izbi cu el în cap cât putu mai tare. Lambert se clătină şi căzu în nesimţire; sângele care-i ţâşnea din rana se prelinse pe covor.

Ea însă, cum dădu cu ochii de Versilov, se făcu albă ca varul la faţă, îl privi ţintă câteva clipe, nespus de îngrozită, apoi căzu leşinată. El alergă la ea. Parcă retrăiesc şi acum scena aceea şi mă înfior cât era de aprins la faţă, aproape stacojiu, şi ce ochi injectaţi avea. Am impresia că, deşi m-a văzut, nu m-a recunoscut. Se repezi la ea şi cu o forţă nebănuită o luă în braţe, de parcă ar fi fost uşoară ca un fulg, şi, aşa leşinată cum era, începu s-o poarte în neştire prin cameră, ca pe un copil. Camera era foarte mică, dar el se învârtea de colo până colo şi era vădit că nu ştie ce face. Într-o singură clipă înnebunise de-a binelea. Nu-şi putea lua ochii de la faţa ei. Eu îl urmăream pas cu pas, înspăimântat, fiindcă rămăsese cu revolverul în mâna dreaptă şi-l ţinea chiar lângă capul ei. Când am dat să mă apropii, m-a împins o dată cu cotul şi altă dată cu piciorul. Aş fi vrut să-l strig pe Trişatov, dar m-am temut să nu-l înfurii pe nebun. În cele din urmă am dat brusc draperia la o parte şi l-am implorat s-o aşeze pe pat. El m-a ascultat, a culcat-o pe pat, şi a rămas în picioare la căpătâiul ei, privind-o lung şi stăruitor, apoi deodată s-a aplecat şi a sărutat-o de două ori pe buzele ei palide. Atunci am înţeles în sfârşit că a pierdut orice control asupra lui. Deodată a ridicat revolverul, ca şi cum ar fi vrut s-o lovească cu tocul, apoi însă s-a răzgândit, a întors revolverul şi l-a îndreptat cu ţeava spre faţa ei. Într-o clipită l-am înşfăcat cu toată puterea de mână şi l-am strigat pe Trişatov. Îmi aduc aminte că în timp ce ne luptam amândoi cu el, a izbutit totuşi să-şi elibereze mâna, să întoarcă revolverul spre sine şi să apese pe trăgaci. Voise pesemne s-o împuşte mai întâi pe ea şi apoi să-şi ia zilele. Cum noi l-am împiedicat s-o ucidă, şi-a îndreptat revolverul spre inimă, noroc că am mai apucat să-i împing mâna, aşa că glonţul a nimerit în umăr. În clipa următoare, când Tatiana Pavlovna a dat buzna înăuntru ţipând, el zăcea în nesimţire pe covor, lângă Lambert.

CAPITOLUL AL TREISPREZECELEA

Epilog

A trecut aproape o jumătate de an de la scena aceea, multe s-au întâmplat de atunci, multe s-au schimbat cu desăvârşire, iar eu am început de mult o viață nouă... A venit timpul să-l eliberez şi pe cititor.

În ceea ce mă priveşte, întrebarea care m-a frământat îndeosebi şi atunci şi multă vreme după aceea a fost: cum a putut Versilov să intre în cârdăşie cu un om de teapa lui Lambert şi ce urmărea el pe atunci? Încetul cu încetul am ajuns să mă lămuresc întrucâtva. După părerea mea, în momentul acela, adică în tot cursul ultimei zile şi în ajun, Versilov nu putea să aibă nici un scop precis, ba chiar cred că era incapabil să raționeze şi se lăsa târât de un vârtej de sentimente. De altfel, sunt convins că n-a fost cu adevărat nebun, cu atât mai mult cu cât şi azi e teafăr la minte. Totuşi, de existența acelui "alter ego" al lui nu mă îndoiesc nici o clipă. Ce este, la drept vorbind, un "alter ego"? Cel puțin după părerea unui psihiatru al cărui tratat l-am citit mai târziu ca să mă documentez, un "alter ego" nu este decât primul stadiu al unui serios dezechilibru psihic, care poate avea un sfârşit destul de tragic. Şi apoi, însuşi Versilov ne explicase atunci la mama, cu o sinceriate înspăimântătoare, "dedublarea" sentimentelor şi a voinței lui. Repet însă că scena de la mama, când a aruncat icoana, deşi a făcut-o incontestabil sub influența unui "alter ego" real, am avut întotdeauna impresia că a fost într-o oarecare măsură un gest simbolic, prin care se manifestau ura şi ciuda lui față de aşteptările acestor femei față de drepturile şi de judecata lor, şi de aceea spărsese cu o bucurie răutăcioasă icoana, în complicitate cu acel "alter ego" al său! Parcă voise sa le demonstreze: "Iacă aşa se vor frânge şi speranțele voastre!" Într-un cuvânt, pe lângă o manifestare a acelui "alter ego", ieşirea lui a mai însemnat şi un gest de revoltă... Dar toate acestea nu sunt decât o presupunere de-a mea; ar fi şi greu să faci o afirmație categorică.

E drept că, în ciuda adorației pentru Katerina Nikolaevna, în sufletul lui se înrădăcinase încă de la început o neîncredere cât se poate de sinceră şi adâncă în ce priveşte calitățile ei morale. Sunt convins că pândise atunci după uşă numai ca să o vadă umilindu-se înaintea lui Lambert. Dar dorea oare înjosirea ei, chiar dacă se aştepta la ea? Totuşi,

repet că sunt încredinţat pe deplin că în momentul acela el nu dorea nimic, nici măcar nu era în stare să judece. Nu voia decât s-o pândească, apoi să sară din ascunzătoare şi să-i spună ceva, nici el nu ştia ce anume, sau poate s-o şi jignească, poate chiar s-o ucidă... Atunci se putea întâmpla orice; totuşi, când venise cu Lambert, nici nu bănuia măcar ce se va întâmpla. Adaug că Lambert adusese revolverul, iar el nu avea nici o armă. Văzând însă atitudinea ei mândră şi demnă şi mai ales neputând îndura ca ticălosul de Lambert s-o ameninţe, se repezise înăuntru şi abia pe urmă îşi pierduse minţile. Oare în clipa fatală voise într-adevăr s-o împuşte? Cred că nici nu ştia ce voia, dar probabil că ar fi împuşcat-o, dacă nu l-am fi împiedicat noi.

Rana lui n-a fost mortală, s-a vindecat în cele din urmă, dar a zăcut multă vreme, bineînţeles la mama. Acum, când scriu aceste rânduri, afară e primăvară, suntem la jumătatea lui mai, este o zi minunată şi stăm cu ferestrele deschise şi mama şade lângă el; el o mângâie pe obraz şi pe păr, privind-o lung şi duios în ochi. O, nu mai este Versilov cel buclucaş de pe vremuri; nu se desparte o clipă de mama şi n-are să mai plece niciodată de lângă ea. Mai mult, are mereu ochii înlăcrămaţi, ca negustorul acela din povestea neuitatului Ivanovici; de altfel, am impresia că şi Versilov are să trăiască până la adânci bătrâneţi. Faţă de noi, el este acum deschis şi spontan ca un copil, deşi nu întrece niciodată măsura, nu-şi pierde stăpânirea de sine şi nu spune nici un cuvânt de prisos. Şi-a păstrat neştirbite calităţile morale şi inteligenţa, numai că ceea ce era bun şi nobil în el a ieşit şi mai tare la iveală. Mărturisesc sincer că niciodată nu l-am iubit atât de mult ca acum şi îmi pare rău că nu-i nici locul, nici momentul să vorbesc mai mult despre el. Deşi ar fi multe de povestit, am să mă mărginesc doar la o întâmplare semnificativă, petrecută de curând: el s-a însănătoşit abia în postul mare şi în a şasea săptămână a declarat că vrea să postească, ceea ce cred că nu mai făcuse de vreo treizeci de ani, dacă nu chiar mai de mult. Mama era foarte bucuroasă; în casă a început să se gătească numai mâncăruri de post, de altfel, destul de costisitoare şi rafinate. În lunea şi marţea aceea l-am auzit din camera mea cântând încetişor: "Îngerul a strigat" şi era vădit că îl încântau atât melodia, cât şi cuvintele. În aceste două zile ne-a vorbit de câteva ori şi foarte frumos despre religie. A treia zi însă, miercuri, a renunţat deodată la post, pesemne că-l supărase ceva, vreun "contrast amuzant", cum

spunea el râzând. Se vede că nu-i plăcuse ceva la preot sau îl nemulțumise slujba, fapt e că în ziua aceea, de cum s-a întors de la biserică, ne-a spus cu un zâmbet discret: "Dragii mei, pe Dumnezeu îl iubesc din toată inima, dar bisericos nu pot să fiu". Şi din ziua aceea s-a servit friptură la masă. Ştiu însă că mama, care astăzi se aşează adesea lângă el şi-i vorbeşte încet, cu un zâmbet blând, aduce totuşi uneori vorba şi despre chestiuni mistice. În ultima vreme a devenit în general mai îndrăzneață față de el, deşi n-aş putea spune cum s-a produs această schimbare. Fapt e că vine singură să se aşeze lângă el şi începe să-i vorbească de cele mai multe ori în şoaptă. El o ascultă zâmbind, o mângâie pe păr, îi sărută mâinile, cu fața luminată de o fericire deplină. Uneori, are chiar momente de exaltare, aproape de rătăcire. Atunci ia fotografia ei, aceea pe care o sărutase în seara când am fost la el, o priveşte cu lacrimi în ochi, o sărută, e copleşit de amintiri, ne cheamă pe toți la el, deşi în astfel de clipe e foarte tăcut... Pe Katerina Nikolaevna pare s-o fi uitat cu desăvârşire, în orice caz niciodată nu aminteşte de ea. Dar nici despre căsătoria lui cu mama nu pomeneşte nimeni în casă. La un moment dat a fost vorba să plece la vară în străinătate cu unul dintre noi, dar la stăruințele Tatianei Pavlovna ne-am răzgândit; de altfel, s-a opus şi el. Până la urmă au hotărât să petreacă cu toții vara la țară undeva prin împrejurimile Petersburgului. Trebuie să spun că, deocamdată, trăim cu toții pe socoteala Tatianei Pavlovna. Mai adaug un singur lucru: îmi pare destul de rău că în cuprinsul acestor însemnări mi-am îngăduit adesea să vorbesc necuviincios şi cu dispreț despre un om ca ea. Da, pe când scriam, am căutat să mă transpun exact în starea sufletească din momentul pe care îl înfățişam şi s-o redau întocmai. Acum, când am ajuns la sfârşitul însemnărilor mele, în timp ce scriu ultimele rânduri, simt deodată că eu însumi m-am reeducat datorită acestui proces de retrăire şi consemnare a trecutului. Azi reneg multe din cele ce am scris şi mai cu seamă tonul anumitor fraze şi pagini întregi; totuşi n-am să şterg şi n-am să schimb nici un singur cuvânt.

Am spus că el nu mai pomeneşte niciodată de Katerina Nikolaevna; am ajuns chiar să cred că poate s-a şi vindecat cu desăvârşire de pasiunea lui. Doar Tatiana Pavlovna şi cu mine mai vorbim câteodată despre Katerina Nikolaevna, şi încă pe ascuns. Katerina Nikolaevna e acum în străinătate, dar înainte de a pleca ne-am văzut; am şi fost pe la ea de

câteva ori. Din străinătate mi-a scris două scrisori la care i-am răspuns. N-am să redau însă conținutul scrisorilor noastre, nici convorbirea noastră de la despărțire; aceasta este o altă poveste, o poveste cu totul nouă, abia înfiripată, care se va desfăşura, poate, în viitor. Anumite lucruri nu i le mărturisesc nici măcar Tatianei Pavlovna. Dar ajunge! Totuşi, înainte de a încheia, vreau să mai spun un lucru: Katerina Nikolaevna nu s-a măritat şi acum călătoreşte în tovărăşia familiei Pelişcev. Tatăl ei a murit şi ea este astăzi una dintre cele mai bogate văduve. În clipa de față se află la Paris. Ruptura ei cu Bioring s-a produs brusc şi parcă de la sine, mai bine zis, în modul cel mai firesc. De altfel, am să şi povestesc cum s-a întâmplat.

În dimineața când s-a desfăşurat scena aceea îngrozitoare, ciupitul, în slujba căruia trecuseră Trişatov şi prietenul său, apucase să-l vestească pe Bioring despre complotul pus la cale. Iată cum s-au petrecut lucrurile: în cele din urmă, Lambert izbutise să-l convingă pe ciupit să dea lovitura împreună, aşa că, după ce furase documentul, îl pusese la curent cu toate amănuntele şi etapele acțiunii, până şi cu etapa finală a planului lor, adică cu tertipul ticluit în ultima clipă de Versilov pentru a o momi pe Tatiana Pavlovna din casă. Dar în momentul decisiv ciupitul a preferat să-l trădeze pe Lambert, fiindcă era mai chibzuit decât toți ceilalți şi-şi dădea seama că proiectele lor puteau să-i ducă în fața justiției. Dar mai cu seamă punea mai mult temei pe recunoştința lui Bioring, decât pe planul fantezist născocit de Lambert, un nepriceput şi un impulsiv, şi de Versilov, pe care pasiunea îl scosese aproape din minți. De fapt, eu nu cunosc şi nu înțeleg relațiile lui Lambert cu ciupitul şi de ce anume nu se putea lipsi de el. Dar şi mai mult mă frământă altă întrebare: ce nevoie avea Lambert de Versilov? De vreme ce pusese mâna pe document, la ce-i mai putea servi ajutorul lui? Acum răspunsul mi-e limpede: avea nevoie de Versilov în primul rând fiindcă acesta cunoştea ambianța, şi în al doilea rând ca să arunce asupra lui toată răspunderea în cazul că lucrurile s-ar fi încurcat sau ar fi dat de belea. Cum Versilov nici măcar nu voia bani, Lambert era cu atât mai încântat de ajutorul lui. Bioring însă n-a apucat să sosească la timp; la un ceas după împuşcătură, când a venit el, la Tatiana Pavlovna acasă situația era cu totul alta, şi anume: la vreo cinci minute după ce Versilov se prăbuşise însângerat pe covor, se ridică în picioare Lambert, pe care-l socoteam cu

toții mort. Se uită mirat în jurul lui şi, înțelegând deodată ce se întâmplase, se duse fără să spună un cuvânt în bucătărie, îşi îmbrăcă blana şi dispăru pentru totdeauna. "Documentul" rămăsese pe masă. După câte am auzit, Lambert nici n-a căzut atunci la pat, a fost doar puțin bolnav. Lovitura primită îl amețise doar şi tocul revolverului nu-i făcuse decât o rană superficială, din care cursese sânge, încolo, scăpase teafăr; între timp, Trişatov alergase după un medic, dar, încă înainte de a sosi acesta, Versilov îşi reveni în simțiri; înainte de asta, însă, Tatiana Pavlovna izbutise s-o trezească din leşin pe Katerina Nikolaevna şi s-o ducă acasă. Aşadar, atunci când Bioring a dat buzna la Tatiana Pavlovna în casă nu mai eram decât eu, medicul, Versilov rănit, şi mama, care, deşi bolnavă, alergase înnebunită la el atunci când Trişatov se dusese într-un suflet s-o cheme. Bioring ne-a privit descumpănit, a întrebat de Katerina Nikolaevna şi când a aflat că plecase, a şi pornit spre ea, fără să ne spună un cuvânt.

Era foarte tulburat; îşi dădea prea bine seama că acum era aproape cu neputință să se mai evite un scandal public. Scandalul totuşi nu s-a produs, s-au răspândit doar unele zvonuri. Ce-i drept, împuşcătura n-a putut fi tăinuită, dar cum şi în ce împrejurări se petrecuse toată povestea n-a aflat aproape nimeni; la cercetări s-a stabilit doar că un oarecare V., om de aproape cincizeci de ani, cu familie, fiind îndrăgostit la nebunie de o persoană demnă de toată stima, care însă nu răspundea la sentimentele lui şi îi respingea declarațiile pătimaşe, scos din minți de pasiunea lui exasperată, şi-a tras un glonte. Asta e tot ce a ieşit la iveală. Ştirea a apărut şi în gazetă, într-o formă învăluită, mai mult ca un zvon, fără nume proprii, doar cu inițiale; în orice caz, ştiu că Lambert, bunăoară, n-a fost nici măcar anchetat. Cu toate acestea, Bioring care cunoştea adevărul, s-a speriat. Tocmai atunci, ca un făcut, a aflat că numai cu două zile înainte de catastrofă, Katerina Nikolaevna se întâlnise între patru ochi cu Versilov, care o iubea. Pierzându-şi cumpătul, a făcut o mare imprudență atunci când şi-a îngăduit să-i spună Katerinei Nikolaevna că în cazul acesta nici nu se miră că ea poate avea asemenea aventuri fantastice. Katerina Nikolaevna a rupt-o numaidecât cu el, fără să se înfurie, dar şi fără să şovăie. Toate iluziile ei cu privire la viața liniştită pe care i-ar fi asigurat-o, chipurile, căsătoria cu acest om s-au risipit dintr-o dată ca fumul. S-ar putea ca ea să se fi dumirit încă de mult în privința lui, ori poate numai zguduirea sufletească prin

care trecuse a făcut-o să-şi schimbe brusc anumite păreri şi sentimente. Dar nici în această privință nu vreau să stărui. Adaug numai că Lambert a şters-o peste noapte la Moscova, unde, după câte am auzit, a dat de bucluc. Pe Trişatov l-am pierdut din vedere de mult, aproape de atunci, şi nici până în ziua de azi n-am izbutit să-i dau de urmă. A dispărut după moartea prietenului său, *le grand dadais,* care s-a împuşcat.

Am mai amintit de moartea bătrânului prinț Nikolai Ivanovici. Bătrânul acela bun şi simpatic a murit curând după întâmplarea cu pricina, dar nu imediat, ci abia peste o lună — a murit într-o noapte, în patul lui, în urma unui atac de apoplexie. Eu însă nu l-am mai văzut din ziua când am dat peste el la mine acasă. Mi s-a povestit că în ultima lună devenise cu mult mai lucid, chiar mai serios, că nu se mai speria, nu mai plângea, şi în tot acest răstimp n-a mai pomenit niciodată de Anna Andreevna. Toată dragostea şi-o îndrepta acum spre fiica lui. O dată, cu o săptămână înainte de moartea lui, Katerina Nikolaevna i-a propus să mă cheme ca să-l mai distrez, dar el s-a posomorât dintr-o dată, fapt pe care îl consemnez doar, fără nici o explicație. La moartea lui s-a constatat că bătrânul lăsase moşia în cea mai perfectă ordine şi pe deasupra o avere destul de serioasă în numerar. Aproape o treime din această avere a fost împărțită, conform testamentului întocmit de bătrân, nenumăratelor sale fine; spre mirarea tuturor însă, Anna Andreevna nu figura printre moştenitori, numele ei nici măcar nu era amintit. Totuşi, în privința asta am aflat un fapt care nu poate fi pus la îndoială: doar cu câteva zile înainte de moarte, bătrânul, simțind că i se apropie sfârşitul, şi-a chemat fiica şi prietenii cei mai apropiați, pe prințul V. şi pe Pelişcev şi în fața lor i-a cerut Katerinei Nikolaevna să dea negreşit Annei Andreevna şaizeci de mii de ruble din moştenire. Prințul îşi exprimase dorința expresă în termeni precişi, limpede şi pe scurt, fără a-şi îngădui vreo efuziune sau explicație. La moartea lui, după ce situația moştenirii s-a lămurit, Katerina Nikolaevna a înştiințat-o pe Anna Andreevna prin avocatul ei că poate primi cele şaizeci de mii de ruble când doreşte; dar Anna Andreevna a respins oferta scurt şi tăios: refuza să primească banii, în ciuda asigurărilor că aceasta fusese ultima dorință a bătrânului. Banii îi mai stau şi acum la dispoziție şi Katerina Nikolaevna tot mai speră că se va răzgândi într-o zi, ceea ce nu se va întâmpla însă niciodată; o ştiu prea bine, fiindcă şi acum sunt unul dintre cei mai buni şi mai apropiați prieteni

ai Annei Andreevna. Refuzul ei a făcut oarecare vâlvă, toată lumea vorbea despre asta. Mătuşa ei, Fanariotova, care la început se înfuriase de scandalul cu bătrânul prinț, şi-a schimbat atitudinea față de ea din momentul când a renunțat la moştenire şi i-a declarat în public că o stimează foarte mult. Deşi mă duc des pe la Anna Andreevna, n-aş putea spune că ne dezvăluim sufletul unul în fața celuilalt. De trecut nu pomenim niciodată; de fiecare dată mă primeşte cu bucurie, discuțiile noastre se mărginesc la generalități. Între altele, mi-a declarat de curând că e hotărâtă să se retragă la mănăstire, dar eu n-o cred, socotesc că a fost o vorbă aruncată într-un moment de amărăciune.

Dar trebuie să spun că mai amărâtă, cu adevărat nenorocită e soră-mea Liza. Mare năpastă a dat peste ea! Față de soarta ei nefericită, toate necazurile mele nu mai au nici o însemnătate. În primul rând prințul Serghei Petrovici nu s-a mai însănătoşit, a murit la spital, fără să mai apuce procesul. Moartea lui a survenit încă înainte de a prințului Nikolai Ivanovici. Aşadar, copilul Lizei a rămas fără tată încă înainte de a se naşte. Ea n-a plâns şi în aparență era chiar liniştită; a devenit sfioasă şi umilă. Parcă înflăcărarea de pe vremuri s-ar fi stins deodată în inima ei. O ajuta cu resemnare pe mama, l-a îngrijit pe Andrei Petrovici cât a fost bolnav, dar a devenit îngrozitor de tăcută, nu se uita la nimeni şi la nimic, totul îi era indiferent, trecea pe lângă toate ca o nălucă. După ce Versilov s-a mai întremat, a început să doarmă foarte mult. I-am adus cărți ca s-o mai distrez, dar ea nu le citea. Slăbea pe zi ce trecea. Nu mă încumetam s-o consolez, deşi mă duceam adesea la ea cu intenția asta. Când mă trezeam în fața ei, îmi pierea tot curajul şi nu găseam cuvinte nici măcar să încep o asemenea discuție. Aşa au mers lucrurile până s-a întâmplat o nenorocire îngrozitoare: ea a alunecat acasă pe scară şi deşi nu a căzut decât cu trei trepte mai jos, a lepădat copilul şi aproape toată iarna a zăcut bolnavă. Acum s-a sculat din pat, dar sănătatea ei va rămâne multă vreme şubredă. Față de noi e la fel de tăcută şi de îngândurată, doar cu mama a început să mai vorbească din când în când. În ultimele zile, când soarele luminos de primăvară strălucea pe cer, mi-am adus aminte de dimineața aceea însorită de toamnă, când m-am plimbat cu ea pe stradă, când amândoi eram fericiți, plini de speranțe şi atât de drăgăstoşi unul față de celălalt. Dar vai, ce s-a ales din speranțele noastre! Eu nu mă plâng, eu cel puțin am început o viață nouă, dar ea? Ce-i va aduce viitorul este o

enigmă, acum însă nici nu mă pot uita la ea fără să mi se strângă inima de durere.

Totuşi, cu vreo trei săptămâni în urmă, am reuşit să-i trezesc interesul, aducându-i veşti despre Vasin, care în cele din urmă fusese eliberat şi scos definitiv de sub acuzaţie. Pe cât se spune, omul acesta chibzuit dăduse cele mai amănunţite declaraţii şi cele mai interesante informaţii, reabilitându-se pe deplin în ochii acelora de care depindea soarta lui. De fapt, şi faimosul lui manuscris nu s-a dovedit a fi altceva decât traducerea din limba franceză a unor materiale documentare, ca să zic aşa, pe care le aduna numai pentru uz propriu, cu intenţia de a scrie mai târziu pe baza lor un articol îndeobşte folositor pentru vreo revistă. Acum se găseşte în gubernia N., iar Stabelkov, tatăl său vitreg, e încă la închisoare, în urma afacerilor lui necurate, care se dovedesc din ce în ce mai vaste şi mai încâlcite. Liza a ascultat veştile despre Vasin cu un zâmbet ciudat şi apoi mi-a spus chiar că se aştepta la asta din partea lui. Era vădit că e mulţumită, fireşte, de faptul că amestecul răposatului prinţ Serghei Petrovici nu dăunase lui Vasin. Despre Dergaciov şi despre ceilalţi n-am nimic nou de spus.

Cu aceasta am încheiat cu trecutul. Poate că vreun cititor ar vrea să mai ştie ce s-a ales din "ideea" mea şi în ce constă viaţa cea nouă pe care am început-o acum şi la care mă tot refer atât de enigmatic. Această viaţă nouă, acest drum nou pe care am păşit nu este altceva decât aplicarea "ideii" mele de pe vremuri, dar într-o formă cu totul diferită, aşa încât e de nerecunoscut. Dar această schimbare nu se încadrează în "însemnările" mele de acum, fiindcă deschide un nou capitol în viaţa mea. Viaţa cea veche s-a încheiat pentru totdeauna, iar cea nouă abia se înfiripă. Socotesc însă necesar să adaug că Tatiana Pavlovna, sincera şi draga mea prietenă, se ţine aproape în fiecare zi de capul meu, îndemnându-mă să intru negreşit şi cât mai curând la universitate: "Pe urmă, după ce termini cu învăţătura, n-ai decât să dai frâu liber imaginaţiei, dar deocamdată fă-ţi studiile". Mărturisesc că sfatul ei îmi dă de gândit, deşi nu ştiu care-mi va fi hotărârea. Între altele, i-am răspuns că acum nici măcar n-am dreptul să-mi văd de învăţătură, sunt dator să muncesc ca s-o ţin pe mama şi pe Liza. Ea însă se oferă să aibă grijă de noi toţi şi mă asigură că banii ei vor ajunge până îmi termin universitatea. M-am hotărât în cele din urmă să mă mai sfătuiesc cu cineva. Am căutat îndelung,

cu grijă şi cu spirit critic, cu cine anume şi m-am oprit la Nikolai Semionovici, fostul meu dascăl de la Moscova, soțul Mariei Ivanovna. Nu că aş fi avut neapărat nevoie de sfatul cuiva, ci pur şi simplu țineam grozav să aflu părerea acestui om cu totul străin şi chiar destul de rece şi egoist, dar incontestabil inteligent. I-am trimis tot manuscrisul meu, rugându-l să-mi păstreze taina, deoarece eu nu-l arătasem încă nimănui, şi cu atât mai puțin Tatianei Pavlovna. Peste două săptămâni am primit înapoi manuscrisul însoțit de o scrisoare destul de lungă. Voi reda mai jos câteva fragmente din această scrisoare, fiindcă părerea lui coincide oarecum cu a mea şi lămureşte mai bine lucrurile.

"...Nu văd, neuitatul meu prieten Arkadi Makarovici, cum ai fi putut să-ți întrebuințezi mai cu folos această scurtă perioadă de răgaz, decât scriind «însemnările» de față. Ai vrut să dai socoteală față de propria-ți conştiință, ca să zic aşa, de primii dumitale paşi în viață, legați de atâtea riscuri şi frământări. Sunt pe deplin încredințat că prin această expunere ai putut într-adevăr «să te reeduci» în mare măsură, după cum singur spui. Bineînțeles, nu îmi îngădui să fac nici un fel de observații critice propriu-zise, deşi fiecare pagină îți dă de gândit... Bunăoară, faptul că ai păstrat atâta vreme şi cu atâta îndărătnicie «documentul» e cât se poate de caracteristic... Dar această observație pe care îmi permit s-o fac e doar una din multele care mi-au venit în gând. De asemenea, prețuiesc foarte mult hotărârea dumitale de a-mi împărtăşi mie şi pe cât se pare numai mie, taina «ideii» dumitale, după cum te-ai exprimat. Din păcate mi-e cu neputință să-ți îndeplinesc rugămintea de a-ți comunica părerea mea cu privire la această «idee»: în primul rând fiindcă ar depăşi cadrul unei scrisori şi în al doilea rând fiindcă eu însumi nu m-am lămurit încă şi trebuie să mă mai gândesc. Tot ce pot să-ți spun deocamdată e că «ideea» dumitale este extrem de originală, lucru rar la tinerii din actuala generație, care de cele mai multe ori nu gândesc cu capul lor, ci se reped la idei de-a gata, iar asemenea idei sunt destul de puține şi adesea periculoase. «Ideea» dumitale, bunăoară, te-a pus pentru un timp măcar la adăpost de ideile domnului Dergaciov şi ale celor de teapa lui, care fără îndoială sunt cu mult mai puțin originale decât a dumitale. Şi, în sfârşit, sunt întru totul de părerea preastimatei Tatiana Pavlovna, pe care, deşi am cunoscut-o personal cândva, n-am ajuns s-o prețuiesc aşa cum merită. Sfatul ei de a intra la

universitate nu-ți poate aduce decât foloase dintre cele mai mari. Fără îndoială că în trei, patru ani ştiința şi experiența vieții vor deschide o perspectivă şi mai largă gândirii şi năzuințelor dumitale, iar dacă după terminarea universității vei dori să te întorci din nou la «ideea» dumitale, nimic nu-ți va sta în cale.

Acum îngăduie-mi şi mie să-ți împărtăşesc deschis, chiar dacă nu m-ai rugat s-o fac, câteva gânduri şi impresii pe care lectura însemnărilor dumitale atât de sincere mi le-a iscat în minte şi în suflet. Sunt, fireşte, de acord cu Andrei Petrovici că izolarea în care ți-ai petrecut copilăria şi prima tinerețe putea într-adevăr stârni anumite temeri cu privire la evoluția dumitale. Fiindcă tineri de felul dumitale sunt destui şi însuşirile lor au întotdeauna tendința de a evolua în rău, ducându-i fie la slugărnicia lui Molcialin{102}, fie la năzuința ascunsă spre răzvrătire şi anarhie. Dar această temere anarhie izvorăşte poate de cele mai multe ori dintr-o tendință spre ordine şi «armonie sufletească» (după expresia dumitale). În tinerețe omul e totdeauna curat, dacă n-ar fi decât pentru că e tânăr. S-ar putea ca în aceste porniri nesăbuite din tinerețe să se manifeste tocmai acea năzuință nestăvilită spre ordine şi căutarea înfrigurată a adevărului; şi atunci, cine e vinovat că unii tineri din ziua de azi au impresia că au găsit adevărul şi ordinea visată în teorii atât de stupide şi de ridicole, încât e de neînțeles cum pot pune temei pe ele! Fiindcă veni vorba, trebuie să mai spun că şi pe vremuri, într-un trecut destul de apropiat, doar cu o generație înainte, erau asemenea tineri frământați, dar nu aveau motive să inspire atâta compătimire ca cei de azi, fiindcă pe atunci ei isprăveau întotdeauna prin a se alătura fără rezerve păturii noastre de sus, cea mai cultă, contopindu-se în cele din urmă cu ea.

Şi chiar dacă, la primii lor paşi, ei îşi dădeau seama, bunăoară, că sunt nişte cazuri excepționale, că încalcă principiile morale până şi în viața lor familială, că nesocotesc tradiția, călcând în picioare cele mai frumoase rânduieli desăvârşite în decursul veacurilor, era cu atât mai bine, fiindcă mai târziu se străduiau în mod conştient să-şi însuşească aceste principii şi tradiții, învățând totodată să le prețuiască; în ziua de azi, situația acestor tineri s-a schimbat, tocmai fiindcă pătura căreia ar trebui să i se alăture, e pe cale de dispariție.

Ca să mă fac mai bine înțeles, am să recurg la o comparație, sau mai curând, la o paralelă. Dacă aş fi un

romancier rus, în ipoteza că aş avea talent, mi-aş alege negreşit eroii din vechea nobilime rusă, fiindcă la noi numai în rândurile acestei pături de oameni culţi se mai păstrează, cel puţin în aparenţă, frumoasele noastre rânduieli şi tradiţii, absolut necesare pentru ca un roman să-l atragă pe cititor şi să-i dezvolte simţul estetic. Spunând acestea, nu fac nici o ironie, deşi eu însumi nu sunt de neam nobil, lucru care, de altfel, îţi este cunoscut. Chiar Puşkin, la vremea lui, schiţase subiectul viitoarelor sale romane, atunci când şi-a propus să scrie «Despre-o familie rusească... şi despre datini din trecut», şi tocmai în aceasta găseşti tot ce-i mai frumos în viaţa noastră de până acum sau cel puţin tot ce a izbutit să se cristalizeze cât de cât la noi. Asta nu înseamnă că eu aş fi pe deplin convins de temeinicia sau de adevărul acestor tradiţii, deşi recunosc că sunt frumoase; numai în rândurile nobilimii, noţiunea de onoare şi datorie a reuşit să se închege în anumite forme, pe când în celelalte pături din Rusia nici vorbă nu poate fi încă de asta. Fac această constatare cu toată liniştea şi ca un om care ţine la linişte.

Dacă concepţiile nobilimii despre onoare şi datorie se întemeiază pe dreptate sau adevăr asta-i o chestiune secundară; eu unul pun cu mult mai presus însăşi cristalizarea formelor şi ordinea, oricare ar fi ea, cu condiţia să nu fie una impusă din afară, ci în sfârşit una statornicită de noi înşine, la care am ajuns prin propria noastră experienţă. Există oare ceva mai important pentru noi decât să avem în sfârşit o oarecare ordine cu adevărat a noastră?! În ea ne-am pus toată nădejdea, fiindcă este chezăşia liniştii noastre; ca să zic aşa: să construim în sfârşit ceva şi nu să dărâmăm numai, veşnic să plutim în nori de praf, să sară în jur numai ţăndări şi surcele şi veşnic să ne zbatem în molozul şi în gunoiul ăsta fără vreun rezultat, aşa cum se întâmplă de două veacuri încoace.

Să nu mă învinuieşti că aş fi un slavofil; spun toate astea doar fiindcă am ajuns un mizantrop şi mi-e inima copleşită de amărăciune! În ultima vreme se petrece la noi fenomenul contrar celui înfăţişat de mine. Azi, nu s-ar mai putea spune că gunoiul din afară pătează elita noastră, ci dimpotrivă, că această pătură superioară îşi părăseşte tradiţiile frumoase şi din ea se desprind, de la sine, mănunchiuri mai mari şi mai mici, amestecându-se cu o grabă plină de nepăsare în gloata celor care seamănă dezordinea şi invidia. Nu sunt rare cazurile când însuşi

părintele, capul unei familii cu o veche tradiție, a ajuns să-şi bată joc de idealurile în care poate fiii lui ar mai dori să creadă. Mai mult, unii intre ei îşi manifestă cu entuziasm față de copii bucuria lor nestăpânită de a avea în sfârşit dreptul să-şi calce onoarea în picioare, să se dovedească atât de infami, încât te şi întrebi de unde au scos atâta infamie. Eu nu mă refer, dragă Arkadi Makarovici, la adepții sinceri ai progresului, ci numai la acea adunătură din ce în ce mai numeroasă căreia i se aplică dictonul: *Grattez le russe et vous trouverez le tartare*{103}.

Şi, crede-mă, adevărații liberali, prieteni sinceri şi generoşi ai omenirii, sunt cu mult mai puțini decât ni s-a năzărit nouă peste noapte.

Dar toate astea sunt divagații filozofice; să ne întoarcem la romancierul închipuit de mine. În situația de azi, posibilitățile romancierului nostru sunt foarte bine definite: el n-ar putea să adopte alt gen decât romanul istoric, fiindcă în vremurile noastre tipul superior de nobil a dispărut şi chiar dacă mai există unele exemplare, ele şi-au pierdut superioritatea, după părerea unanimă. Or, în romanul istoric se pot înfățişa încă destule aspecte nespus de frumoase şi îmbucurătoare, care să-l atragă atât de mult pe cititor, încât să creadă posibilă reconstruirea tabloului istoric în prezent. O asemenea operă, scrisă de un mare scriitor, ar intra nu numai în literatura rusă, ci mai cu seamă în istoria Rusiei, dacă ar izbuti să înfățişeze cu o artă desăvârşită mirajul rusesc, care, orice s-ar spune, a existat în realitate, atâta timp cât nu s-a descoperit că este un miraj. Nepotul eroilor dintr-un astfel de roman, care ar trebui să fie o frescă a unei familii ruseşti din pătura superioară sau mijlocie a nobilimii culte, de-a lungul a trei generații, a cărei soartă se împleteşte cu istoria Rusiei — urmaşul acestor strămoşi n-ar mai putea fi prezentat în ziua de azi decât în culori sumbre, ca un mizantrop trist şi singuratic. În mod obligatoriu el va trebui să constituie o apariție ciudată, pentru ca cititorul să-şi poată da seama din primul moment că omul acesta a plecat din mediul său şi nu mai are ce căuta acolo. Peste puțin va dispare chiar şi acest urmaş mizantrop; vor apărea oameni noi, încă necunoscuți, şi un nou miraj; dar ce fel de oameni vor fi aceştia? Dacă nu vor fi nişte oameni minunați, atunci se va încheia cu tradiția romanului rus. Dar oare asta ar însemna numai sfârşitul romanului rus? Din păcate, nu!

Dar, ce rost are să recurg la exemple imaginare, când

am în față manuscrisul dumitale? E destul să ne gândim, bunăoară, la cele două familii ale domnului Versilov (şi, de astă dată, te rog să-mi îngădui să fiu pe deplin sincer). Asupra lui Andrei Petrovici n-am de gând să stărui, cu toate că şi el este unul dintre acei capi de familie de care vorbeam: un nobil de cea mai veche viță şi în acelaşi timp un adept al Comunei din Paris. El este un adevărat poet şi iubeşte Rusia, cu toate că o reneagă. S-a lepădat şi de religie, deşi ar fi gata să moară pentru un ideal nelămurit, pe care nici nu e în stare să-l numească, deşi crede cu pasiune în el, după exemplul numeroşilor ruşi, propovăduitori ai culturii europene din ultima perioadă a istoriei noastre, de când Petersburgul a devenit centrul Rusiei. Cu asta cred că am spus destul despre el; să trec, aşadar, la urmaşii lui legitimi. Asupra fiului său n-am de gând să mă opresc, fiindcă nici nu merită asemenea cinste; aceia care au ochi să vadă ştiu dinainte unde ajung la noi astfel de pramatii, trăgând po deasupra şi pe alții după ei. Să ne gândim însă la fiica lui: cine poate spune că Anna Andreevna n-are personalitate? N-o socotesc cu nimic mai prejos decât maica egumenă Mitrofania{104}, bineînțeles, fără să-i atribui nici o pornire criminală, căci ar însemna s-o nedreptățesc. Dacă mi-ai demonstra acum, Arkadi Makarovici, că această familie este un fenomen întâmplător, accidental, m-aş bucura din suflet. Dar n-ar fi oare mai întemeiată concluzia că este vorba de una dintre nenumăratele familii din vechea nobilime rusă, care, mânate de o forță nestăvilită, se transformă de pe o zi pe alta în familii întâmplătoare, contopindu-se cu acestea în dezordinea şi haosul general? O asemenea familie întâmplătoare, caracteristică pentru vremurile noastre, prezinți şi dumneata într-o oarecare măsură în manuscrisul dumitale. Da, Arkadi Makarovici, şi dumneata faci parte dintr-o astfel de familie întâmplătoare, spre deosebire de nobilii de viță veche de până ieri, care au avut o copilărie şi o tinerețe atât de diferite de ale dumitale.

Mărturisesc că, dacă aş fi romancier, n-aş dori să-mi aleg eroul dintr-o astfel de familie întâmplătoare!

Ar fi o muncă ingrată, şi n-ar promova frumosul. Şi apoi, asemenea tipuri abia se conturează acum şi de aceea nu pot fi cristalizate în artă. În asemenea cazuri, sunt posibile erori grave, exagerări, omisiuni, fiindcă te bizui mai mult pe intuiție. Şi atunci, mă întreb, ce să facă un scriitor care nu vrea să scrie numai romane istorice, fiindcă e stăpânit de

dorința de a oglindi actualitatea? Nu-i rămâne decât să intuiască fenomenele şi... să greşească.

Totuşi, «însemnări» ca ale dumitale ar putea servi drept material pentru o viitoare operă literară, pentru viitoarea frescă a unei epoci haotice, atunci când ea va aparține trecutului. O, când realitatea de azi nu va mai fi actuală şi viitorul va deveni prezent, atunci artistul de mâine va putea să toarne în forme armonioase până şi destrămarea şi haosul de azi. Abia atunci se vor dovedi de folos asemenea «însemnări» ca ale dumitale; dacă sunt într-adevăr sincere, ele vor constitui un valoros material documentar, în ciuda caracterului lor hibrid şi haotic... Datorită lor se vor păstra măcar unele trăsături autentice, după care să se poată reconstitui ce anume se ascundea în sufletul unui adolescent dintr-o epocă atât de frământată ca a noastră — simptom care nu trebuie disprețuit, fiindcă din adolescenții de astăzi se vor ridica generațiile de mâine..."

----

[1] Nu-i asa?

[2] Dragul meu copil

[3] Eu cunosc femeile.

[4] Sunte fermecatoare

[5] Stiu totul, dar nu stiu nimic bine.

[6] Draga copile, il iubesc pe bunul Dumnezeu

[7] Era o prostie

[8] Uite-l si pe-asta!

[9] De necunoscut

[10] Povestea asta infamă!

[11] Ia te uita!

[12] "...James Rotschild... *În tinerețe, aflând din întâmplare cu câteva ore înaintea tuturor despre asasinarea ducelui de Berry... s-a dus imediat să anunțe pe cine trebuia şi astfel a câştigat* într-o *clipă câteva milioane." — James Rotschild (1792*-1868), mare bancher parizian, reprezentant al unei adevărate "dinastii" de magnați ai finanței. Ducele *Charles de Berry* (1778-1820), cel de al doilea fiu al regelui Charles X, urmărea exterminarea familiei domnitoare a Bourbonilor. În realitate, James Rotschild "a câştigat într-o clipă câteva milioane" nu anunțând asasinarea ducelui de Berry, fapt care nu a influențat în vreun fel situația statului francez, ci datorită speculațiilor pe care le-a putut întreprinde, aflând înaintea celorlalți vestea înfrângerii lui Napoleon la Waterloo (1815).

[13] *"Quae medicamenta non sanant — ferrum sanat,* quae, ferrum *non sanat — ignis sanat!"* — formulă atribuită lui Hipocrat (460-375 î.e.n.), cel mai renumit medic al antichității — folosită aici în sensul unei chemări la revoluție.

[14] Ură in dragoste

[15] Familii de mari antreprenori şi financiari, care s-au îmbogățit speculând construcția de căi ferate în diferitele regiuni ale Rusiei.

[16] *John Law* (1671-1729), financiar scoțian, controlor general al finanțelor Franței, întemeietor al Companiei Indiilor; a organizat un sistem bancar care s-a prăbuşit printr-un faliment de proporții uriaşe.

[17] Frază din monologul Cavalerului *Avar* de Puşkin.

[18] Dostoievski are în vedere ideile lui Jean-Jacques Rousseau (1712-1778), originar din Geneva, şi în primul rând, probabil, pe cele formulate în celebrul său Contract social (1762).

[19] Vers dintr-o cunoscută romanță a timpului.

[20] Frază citată din prefața lui Voltaire la piesa sa *L'enfant prodigue.*

[21] *"Chemați cupeul, cupeul meu "* — replica finală ajunsă celebră, din piesa lui Griboedov *Prea multă minte strică.*

[22] Ne intoarcem intotdeauna

[23] Urie Heteul — personaj biblic, ostaş al regelui David. Legenda biblică spune că, îndrăgostit de Batşeba, soția lui Urie, David porunci generalului său Ioab să-l trimită pe acesta în luptă, acolo unde primejdia era mai mare, pentru a-l pierde. După moartea lui Urie, David o luă de soție pe Batşeba, fapt pentru care a primit pedeapsa lui Dumnezeu *(Cartea a doua a lui Samuil,* XI, 12).

[24] Vers din cunoscuta poezie a lui Puşkin, *Şalul negru.*

[25] Când se vorbeşte de iunie

[26] mic spion

[27] *"Kraft... s-a* sinucis de *dragul unei idei, de dragul Hecubei"* — referire la monologul lui Hamlet, în care acesta

spune, după ce a ascultat, recitată de unul dintre actori, scena uciderii lui Priam şi a deznădejdii Hecubei:

"Au nu-i cumplit: acest actor, cu numai
Al minții joc, un vis al suferinței
Atât s-a întrupat în plăsmuirea-i,
Încât frământul i-a pălit obrajii...
Lacrimi în ochi, privire rătăcită,
Glas spart, şi ființa-ntreaga pe potriva
Închipuirii? Totul pe degeaba!
Pentru Hecuba! Ce-i e Hecuba sau el Hecubei
De-o jeluie?

{28} Dostoievski se foloseşte aici de o notă apărută în ziarul *Graidanin* din 18 noiembrie 1874, în care se relata că, în oraşul Piatigorsk, un oarecare A. T. şi-a însemnat ultimele impresii într-un jurnal, la intervale de 5-10 minute, după ce luase otravă.

{29} O sa dormi ca un mic rege

{30} *Celadon* — personaj din romanul pastoral al lui Honoré d'Urfe (1567-1625) — *l'Astrée,* întruchipând tipul perfect al îndrăgostitului devotat, delicat şi supus.

{31} *"Decât meschine adevăruri, / Mai bună-i amăgirea ce ne-nalță?"* — vers din poezia *Eroul* de Puşkin (1830).

{32} Dar... e încântător

{33} În sfârşit... În sfârşit, să mulțumim cerului... şi te binecuvântez!

{34} Aluzie la pilda evanghelică despre ispitirea lui Isus de către diavol exprimă concepția dostoievskiană cu privire la calea morală ca singura posibilă în îndreptarea omenirii: "Ci apropiindu-se ispititorul, zise către el: —«De eşti tu fiul lui Dumnezeu, zi ca pietrele acestea să se prefacă în pâini». Dar el a răspuns: —«Scris este: nu numai cu pâine va trăi omul, ci cu tot cuvântul care iese din gura lui Dumnezeu»". *(Matei* IV, 1-4).

{35} E caraghios, dar aşa vom face.

{36} Dar să lăsăm asta. (Fr.)

{37} Depinde cum o iei, dragul meu.

{38} Pentru ochii dumitale frumoşi, vere! (Fr.)

{39} Drace! (Fr.)

{40} Cuviincios. *(Fr.)*

{41} Poezia în viață. (Fr.)

{42} Ce ființă încântătoare. (Fr.)

{43} Cântările lui Solomon... nu, nu Solomon, ci David îşi aducea la bătrânețe o fată tânără şi frumoasă în pat, ca să se încălzească. În sfârşit, David sau Solomon. (Fr.)

{44} Această tânără frumoasă care i-a încălzit bătrânețele lui David...e un adevărat poem (Fr.)

{45} Aici — scenă de alcov. (Fr.)

{46} Petrece-o pe mama dumitale. (Fr.)

{47} N-are inimă, copilul ăsta! (Fr.).

{48} ... intelegi, fata mea? Ai bani...

{49} Dar nu ai dormit de loc, Maurice!

{50} Taci, o sa dorm dupa aceea

{51} Salvata!

{52} Niciodată n-a existat un om atât de crud, atât de Bismarck, ca această făptură care se uită la o femeie ca la un gunoi, peste care a dat întâmplător. Ce însemnătate are o femeie în epoca noastră? Ucide-o!" Iată ultimul cuvânt al Academiei franceze! (Fr.)

{53} Vai! la ce mi-ar fi servit dacă l-aş fi dat în vileag mai devreme, şi oare n-aş fi fost mai câştigată dacă mi-aş fi tăinuit ruşinea toată viaţa? Poate că nu-i cuviincios pentru o domnişoară să vorbească atât de deschis faţă de un domn dar, în sfârşit, vă mărturisesc că dacă mi-ar fi îngăduit să doresc ceva, oh, ar fi să-i înfig cuţitul în inimă, întorcându-mi însă ochii de la el, de teamă ca privirea lui mârşavă să nu facă braţul să-mi tremure şi să nu-mi piară curajul! El a asasinat pe acel popă rus domnule, i-a smuls barba roşcovană, ca s-o vândă unui frizer artist de lângă Podul Mareşalilor, alături de magazinul domnului Andrieux — ştiţi nu-i aşa, acolo se vând ultimele noutăţi aduse de la Paris, lingerie, cămăşi? O domnule, atunci când armonia strânge în jurul mesei soţia, copiii, surorile, prietenii, când o veselie plină de viaţă îmi înflăcărează inima, vă întreb şi pe dumneavoastră, domnule: există oare o fericire mai mare ca aceea de care totul se bucură? El însă râde, domnule, acest monstru înfiorător şi de neînchipuit, şi dacă n-ar fi intervenit domnul Andrieux, niciodată, o, niciodată, n-aş fi... Dar ce-i, domnule, ce aveţi, domnule? (Fr.)

{54} Unde plecati, domnule?

{55} Da, domnule. Dar nu e departe, domnule, nu e de loc departe, nu merită să vă mai puneţi şuba, e foarte aproape, domnule! (Fr.)

{56} Pleacă, pleacă! (Fr.)

{57} Dar are să mă omoare, domnule, are să mă omoare! (Fr.)

{58} Calomnia... lasă totdeauna urme.(Fr.)

{59} Conform legendei, Maria Egipteanca a dus în tinereţe o viaţă păcătoasă, dar şi-a dobândit credinţa, însoţind pelerinii la Ierusalim şi şi-a răscumpărat păcatele petrecând patruzeci şi şapte de ani în pustiu.

{60} Domnule prinţ, n-aţi vrea să ne daţi o rublă de argint pentru noi, nu două, ci una singură, dacă binevoiţi? (Fr.)

{61} Ia spune, vrei să-ţi sparg capul, amice?!(Fr.)

{62} Domnişoară Alphonsine, vrei să mă săruţi?(Fr.)

{63} Ah, ticălos mic! Nu te apropia de mine, nu mă murdări, şi dumneata, lungan neghiob, am să vă dau afară pe amândoi, aşa să ştiţi!(Fr.)

{64} Domnişoara Alphonsine, ţi-ai vândut "javra"? (Fr.)

{65} Ce-i aia "javra"? (Fr.)

{66} Ce limbă păsărească mai e şi asta? (Fr.)

{67} Vorbesc ca o doamnă din Rusia venită la ape minerale (Fr.)

{68} Ce înseamnă o doamnă din Rusia venită la ape minerale şi unde e ceasul acela frumos pe care ţi l-a dat Lambert? (Fr.)

{69} Avem o rublă de argint pe care am împrumutat-o de la noul nostru prieten. (Fr.)

{70} Ziua mâniei va fi ziua aceea! (Lat.)

{71} *Stradella,* Alessandro (1645-1682), compozitor şi cântăreţ italian, autor a numeroase lucrări instrumentale, cantate, opere, oratorii.

{72} *"Proprietatea este un furt",* expresie celebră, formulată de Pierre Joseph Proudhon (1809-1865), în lucrarea sa *Ce este proprietatea?*

{73} Vinul scoate adevărul la iveală. (Lat.)

{74} Stabilindu-se în 1852 la Londra, Herzen întemeiază aici *Tipografia liberă rusă*

(1853), editând broşuri şi proclamaţii antiiobăgiste. Activitatea propagandistică revoluţionară a lui Herzen s-a mai materializat în această perioadă în editarea Almanahului politic-literar *Polearnaia zvezda* (1855-1868) şi a ziarului *Kolokol* (1857-1869).

{75} Conform legendei biblice, tânăra şi frumoasa Abişag Sunamiteanca a fost aleasă de dregători regelui David, când acesta ajunsese la adânci batrâneţi şi suferea de frig, pentru a-l sluji şi a-l îngriji, iar când se va culca la pieptul său, să-i fie cald. *(Cartea a treia a regilor,* I, 1-4).

{76} Da, da, este o ruşine! O doamnă... O, dumneata eşti generos! Fii liniştit, am să-l învăţ eu minte pe Lambert.

{77} O, spuneam eu ca are inima buna!

{78} Nu-i asa, nu-i asa?

{79} Intotdeauna tine cont de sentimente

{80} Dupa, dupa, nu-i asa? Draga prietenea!

{81} Da, da, e fermecator...

{82} Dar e ingrozitor ce spui!

{83} Nu vorbesc mult, dar vorbesc bine!

{84} Asta-i!

{85} Imi pare ca e un domn cam prost.

{86} La sfârşitul anului 1869 a fost ucis, pe când se afla într-o casă de toleranţă, funcţionarul von Sohn. Cazul von Sohn este pomenit de Dostoievski şi în romanul *Fraţii Karamazov.*

{87} Nimic, chiar nimic. Dar aici sunt liber, nu?

{88} Dragul meu prinţ, noi trebuie să fim prieteni, chiar şi în virtutea originii noastre. (Fr.)

{89} Replică din comedia lui Griboedov *Prea multă minte strică,* reprodusă inexact în textul original.

{90} E si parerea mea!

{91} E un inger, un inger din cer!

{92} Eu spun lucruri frumoase, si toata lumea rade.

{93} Baroane, baroane... Draga copila, te iubesc

{94} Da, da, inteleg, am inteles de la inceput.

{95} acel om negru

{96} Ia te uită, i-am uitat numele, un om îngrozitor... Stai, Versilov!

{97} O, se vor razbuna

{98} doamna aceea, generaleasa

{99} o doamna de la Moscova

{100} Salvati-o, salvati-o!

{101} Esti frumoasa...

{102} Personaj din piesa lui Griboedov *Prea multă minte strică,* tipul carieristului slugarnic, lipsit de scrupule.

{103} Zgândăre un rus şi ai să dai de un tătar.(Fr.).

{104} *"maica egumenă Mitrofania"* — înainte de a se călugări, baroana Praskovia Grigorievna Rozen a fost implicată într-un proces ce a făcut la timpul său mare vâlvă, fiind acuzată de falsificare de poliţe şi testament. Ziarul *Grajdanin* din 28 octombrie 1874 a relatat pe larg desfăşurarea procesului.